RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII

DE INVENTIONE DIALECTICA

Libri omnes integri & recogniti iuxta autographi,

NVPER D. ALARDI AEMSTELREDAMI opera in lucem educti fidem, atque doctissimis Scholijs Illustrati.

Ioannis Phrissemij, Alardi Aemstelredami, Reinardi Hadamarij.

Quorum Scholi[illegible]o iudicio contuli[illegible] congessit Ioannes Nouiomagus.

VENETIIS. MDLIX.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

M*agna studiorum utilitate effectum est, humanißime Lector, ut tres libri de Inuentione Dialectica Rodolphi Agricolæ Phrisij, tandem post multas editiones integri ac emendati. iuxta fidem autographi exemplaris in usum studiosorum peruenerint; idque opera doctißimi uiri Alardi Aemstelredami, quem à pluribus annis expectatio fuit effecturum hoc, ut aliquando Rodolphus esset integer: cuius industriæ fructus, & si ad nos peruenerit serius, non tamen non gratulari nos conuenit publicæ rei literariæ thesauri huius reperti integritatem, simul & agnoscere, multum quoque deberi tam fortunato ac strenuo duci, cuius opera ac diligentia utilißimus scriptor, squalore ueteri deterso, nunc demum integer, purus, nitidus, emaculatus in studiosorum manus peruenit, non sine erudita ac prolixa eiusdem enarratione. Mihi itaque autorem hunc denuo typis excepturo utilißimum uidebatur exemplaris sequi fidem, quale id (nec dubium quin summa cum fide) exhibuit Alardus Aemstelredamus. De Scholijs uerò quæ adiecimus, si quis facta mei rationem requiret, hinc erit intelligere. Ioãnes Phrisemius*

 semius

ſemius qui primus prouinciam enarrandi autorem hunc ſuſcepit, ètſi alijs poſt ſe ſcripturis ſpem non exemit, ſua laude tamen minimè fraudandus: ut per quem Rodolphus primùm familiarior eſſe ſtudentibus cœpit. Tractauit idem argumentum, ſed diuerſo instituto Reinardus Hadamarius profeſſor Marburgenſis longè ſuccinctiſsimè. Succeſsit utrique Aemſtelredamus, haud dubie non ſcripturus, ni uidiſſet præter ſuperiores copioſius aliquid ſcribi in Rodolphum poſſe. Ex his tribus, Phriſſemij ſcholia potiſsimum Rodolpho adijci curauimus, non alia de cauſa niſi quòd huius ſcholia plurium annorum uſu in ſcholis recepta ſint, ne diuerſum ſectati, operis uarietate (unde non rarò iuniorum ingenia perturbantur) rem moleſtam diatribis faceremus. Detraximus tamen pauca quædam Phriſſemio, ea nimirum quæ in eo reprehendit Eraſmus epiſt. ad Hayonem ſcripta; ſed uiciſsim quædam adiecimus his utiliora, ea potiſsimùm quæ antiqui ſcriptores, rhetores ac dialectici, fuſius ſuis libris deſcripſere, tantùm appoſitis locis unde lector ea requirere poterit, aſperſis etiam paſsim & alijs quibuſdam ad autoris inſtitutum facientibus. Qua in re cum quàmplurium doctorum hominum, et cum primis eruditiſs. uiri Ioannis Nouiomagi amici mei non uulgaris, conſilium ſecuti ſimus, optima ſpes eſt legentibus hæc probatum iri. Vale.

VITA

VITA RODOLPHI EX TRITHEMIO.

Rodolphus Agricola Groningensis, natione Friso, uir in secularibus literis eruditißimus, & diuinarum scripturarum non ignarus, philosophus, rhetor et poëta, omnium sui temporis celeberrimus, Græci & Latini sermonis peritus, & Hebraicæ linguæ non ignarus, ingenio excellens, sermone disertus, Ioannis Camerarij de Dalburg Vormacensis Episcopi, uiri æquè doctißimi, quondam præceptor, in gymnasio Heidelbergensi docendo & scribendo principatum facilè obtinuit inter omnes etiam cuiuscunque facultatis doctores; scripsit quædam ingenij sui excellentißima opuscula, quibus nomen suum immortalitati consecrauit, & posteritati reliquit. De quibus extant subiecta;

Vita Francisci Petrarchæ, Liber unus.
Carmen de sancta Anna, Liber unus.
Anna parens summæ genitricis, &c.
Dialectica subtilißima, Libri tres.
Epistolæ & orationes uariæ, Liber unus.
Varia insuper & elegantißima carmina edidit, quibus ingenium suum propè diuinum ostendit.
Transtulit ex Hebraico Psalterium.
Ex Græco quædam opera Platonis.
Dionysij Areopagitæ uolumina traducere inci-

piens, morte immatura præuentus, imperfecta reliquit.

Scripsit etiam alia.

Moritur Heidelbergæ mente in Deum porrectissima, sub Frederico Imperatore tertio, & Innocentio Papa octauo. Anno domini M CCCC LXXXV. Indictione tertia. Cui Hermolaus Barbarus Patriarcha Aquilegiensis hoc Epitaphium scripsit:

Inuida clauserunt hoc marmore fata Rodolphum
Agricolam, Frisij spemq; decusq; soli.
Scilicet hoc uno meruit Germania, quicquid
Laudis habet Latium, Græcia quicquid habet.

Sepultus est Heidelbergæ apud fratres Minores, non sine iactura Latinarum literarum.

HVMANISSIMO AC INTEGERRIMO VIRO DOMINO MATTHIAE VVAGENER,

Aedis D. Antonij apud Coloniam Agrippinam Præceptori dignissimo

IOANNES MATTHEVS Phrissemius.

S. D.

SENTIO *non defuturos mihi, uir humanißime, qui quod dici à Græcis solet, nihil referre, sis ne planè inimicus, an importunè beneuolus, id in neminem perinde atq; in me hoc tempore censeant dici posse, neque id fortasse immeritò. Impulit enim huc me amor erga te meus, impulit singularis quædam tui beneuolentia, ut quæ scholia per æstatem hanc succisiuis (ut aiunt) operis non tam scripsi, quàm effudi in Dialectica Rodolphi Agricolæ, ea & dedicarem tibi, & sub tuo nomine, si quam forsan ea re utilitatem studiosis afferre possem, sinerem in uulgum prodire. Sed enim quis non uideat, quàm hic importunus sit amor? quàm non apta tempori beneuolentia? Solent alij, si cui suas uigilias nuncupant, ea id facere de cau-*

ſa, ut illius, cui eas inſcribunt, nomen reddant illuſtrius, poſterisque commendent: ego tantum abeſt ut ſplendorem aliquem acceſſurum hinc credam nomini tuo, ut uerear etiam, nequid exiſtimationi decedat, neúe minore alij poſthac tui admiratione teneantur, quòd non magis te ſuſpexerim ego, quàm ut tam uile hoc munuſculum, uel inuito obtruderem: haud ſecus, atque ruſtici quidam ineptiores ſolent, qui cùm egregiè à ſe honoratum uolunt hoſpitem aliquem, ita illum licet inuitum, deprecantemq́; piris, malis, alijsque id genus nugis à ſe oneratum dimittunt, ut nec ponderi ferendo ullo modo ſit par, & omninò non habere hoſpitem ruri malit, quàm eiuſmodi ſubinde xenijs honorari. Et præſtabat id quidem. Quanquam & in accipiendo liberalitatem quandam ineſſe aiunt, putantque non minus regium eſſe, parua interim ab amicis tenuioribus exporrecta, hilarique fronte cùm offeruntur accipere, quàm uel maxima dare. Ita laudari ſolet magnus ille Perſarum Rex Artaxerſes, cognomento Memor: qui cum ruſticus ei, neſcio quis, aquam utraque manu è proximo hauſtam flumine obtuliſſet, benigno illam iucundoque uultu accepit; & de ruſtico altero, ingens ſibi malum porrigenti: Per Solem, inquit, hic uir is mihi eſſe uidetur, qui ex parua etiam urbe magnam poßit efficere; animum uidelicet eius à quo dabatur magis ſpectandum ratus, quàm quod offerebatur munus. Quod ego ut & te facturum nunc ſperem, tua iſthæc toties iam cognita

gnita

gnita mihi spem facit humanitas; cui uni aßignes licet quicquid à me peccatum hic est, quando sola ea hos nobis animos fecit, ut quò affectus uocabat, quò inclinabat uoluntas, ab eo ne nos pudor aliquis reuocaret. Hoc si intellexero non fuiße usquequaque ingratum tibi, causa erit profectò, quamobrem ipse mihi debeam non immerito gratulari, ut cui tanto ea res futura sit gratior, tanto magis gaudium allatura, quanto minus ullis meis in te meritis datum id erit. Neque abs te petiturus sum aliud præterea quicquam, nisi ut aliis per hoc commendatiora esse hæc sinas, quod non sint exclusa à te; agitque gratias tibi, si quis forsan existet è multis unus, qui non omnem planè operam his legendis perdidisse se arbitretur. Nam patrocinio cum cuiusquam uel ob id mihi credo non fore opus, quod hæc mihi etiam ipsi humiliora uidentur, quàm aduersus quæ uires suas experiri uelit aliquis ex albo eruditorum. Quocirca satis (ut dixi) erit sub tectum recipi; satis erit, munus hoc leuidense non excludi à te. Et qua id fronte excludas, pro quo etiam est cur habeas gratiam, quoquo tandem tu id animo complectare? Placebit enim, eo ipso gratia habenda erit, quod placeat. Non placebit, nihilo minus erit, quamobrem mihi habeas gratiam tu, cui semel ego documento futurus sim importunitate hac mea, obesse etiam solere nonnunquam humanitatem nimiam: atque proinde ita esse hanc temperandam

dam in posterum, ut ne alijs quoque idoneus uideare, quem, & ipsi, meum exemplum secuti, eiusmodi xeniolis non tam honorent, quàm onerent. Vale. Coloniæ. Anno M D XVIII. Nonis Augusti.

ARGVMENTVM OPERIS.

DE argumento operis pauca dicturi, quædam paulò altius repetendo, à uulgatissima illa artium diuisione incipiamus.

Artium igitur (inquiunt) tria in uniuersum sunt genera, siquidem aliæ earum ad cognoscendas rerum naturas, aliæ ad uitam formandam, aliæ ad artificium orationis dicendique regulas pertinent. Primi generis quæ sunt, eæ à Græcis physicæ, à Latinis naturales dicuntur. Quæ secundi, has illi Ethicas, nos morales uocamus. Quæ tertij, eas λογικὰς *illi, quòd circa orationis artificium uersentur, appellant ex nostris sunt qui uocent rationales.*

Iam in omni oratione, quæ modò digna sit legi, tria hæc exiguntur, ut sit emendata, ut elegans, ut probabilis. Quocirca tres etiam artes circa huius curam uersantur, Grammatica, Dialectica, & Rhetorica, quarum prima, quo modo emendatè loquamur, docet, altera, quo modo probabiliter, tertia, quo modo politè atque ornatè seu eleganter.

Claret ergo ex ijs, Dialecticen esse artem probabiliter de una quauis re differendi, quatenus natura eius rei qua de agitur, probabilitatis est capax.

Quisquis autem probabili uti uult oratione de re aliqua, ei duo cum primis necessaria sunt, alterum, ut inueniat ea, quibus res proposita in hanc aut il-

lam partem probari queat, alterum, ut inuenta illa uelut indice quodam probet, conueniant ne instituto suo, an non conueniant, ne qua fraus aut deceptio inter dicendum suboriatur.

Hinc fit, ut tota hæc differendi facultas, quam dialecticen dicimus, in duas diducatur partes, unam inueniendi, alteram iudicandi. Inueniendi pars ea est, quæ certos quosdam ostendit locos, è quibus uelut thesauris quibusdam in rem quamuis confirmandam refellendam'ue argumenta ducantur. Iudicandi, quæ formulas ac præcepta quædam argumentandi tradit, quibus ceu perpendiculis atq; normis quibusdam facilè explores, idonea sint argumenta quæ inueneris instituto tuo, an non idonea, prosint an officiant magis, apta sint, an inepta. Neque enim ut quærenti quicque primum occurret, ita & commodissimum erit in causam eam, de qua erit dicendum nobis, non magis quàm ut lapis quiuis temerè oblatus, ad unam quamuis ædificij partem fulciendam est aptus, aut uniuersis morborum generibus, una aliqua salubris est medicina. Ergo quemadmodum fabri, nihil nisi examinatum, exploratumq́, prius, operi suo solent inserere, ita ne nos quidem, temerè unnmquoduis operi nostro, hoc est, orationi qua fidem facere uolumus, infulcire debemus, sed uelut delectu quodã, inspicienda omnia, optima eligenda.

Harum partium quemadmodum prior, ita & difficilior ea est, qua docetur inuentio. Quocirca etiam hanc sibi initio explicandam existimauit Rodol-

dolphus, deinde traditurus & alteram, si uita longior contigisset.

Porrò inuentionem continent loci quidam. Ut enim piscator, uenator, auceps, certos quosdam definitosq́; locos habere solent, in quibus etsi non semper, tamen plerunq; id quod quærunt inueniant, ita & dialecticus certos quosdam habet locos oportet, è quibus ceu latebris quibusdam argumenta in rem omnem ducãtur. Atq; hos locos primo libro copiosissimè describit Rodolphus, singulos ita explicans, ac diducens, ut facilimè quid ex quoque duci in rem quamuis possit dispiciatur.

Sed enim tanquam militi parum profutura sint, quamlibet bona arma, qui quemadmodum utendum ijs sit armis ignoret: ita ne loci quidem utilitatem aliquam afferent nobis, nisi qua uia, quoque modo, ex ijs copia dicendi sit paranda, sciamus. Hæc causa fuit, cur secundum librum adiecerit de locorum usu, Etiam si in eodem libro traduntur & alia multa, quemadmodum cum ad eum locum uentum erit, dicemus.

Fit autem hoc sæpenumero, uti parum admodum, profuerit causam docuisse, nisi præter ea, & affectibus moueatur auditor, & uoluptate quadam demulceatur, ac ne doceri quidem causa commodè queat nisi quæ inuenta à nobis sunt, ea sic disponantur, ut sint ad fidem faciendam idonea. Proinde accessit his liber tertius, quo de his tribus disserit Rodolphus, ut nec eruditius

nec

nec elegantius ijs de rebus disseri posit. Estque res plane digna, cuius cum primis ratio habeatur ab eo, qui cum laude aliqua uel dicere, uel scribere uelit, & quod cupiat dicendo efficere. Quid enim admirabilius, quid potentius, quid efficatius, quàm in spem cum libet oratione erigere homines, & in metum deijcere, & lætitia ipsos sibi auferre, & dolorem lachrimasque uel inuitis exprimere? denique dicendo consequi illud, ut non cum uelint ipsi, sed cum tibi libeat, misereantur, indignentur, inuideant, faueant irascantur? Quid dulcius, quid iucundius, quàm honesta quadam uoluptate ita afficere animos hominum, ut quamobrem ita afficiantur ipsi nesciant, & tamen afficiantur itaque extra se positi sint, ut cum nulla sit manendi necessitas, tamen perinde, ut si catena illa Herculis Gallici alligati sint, discedere à dicente non queant? Quid ornatius, quid decentius, quàm quæ longo labore inuenta sunt, ea sic collocare, ut pulcherrimo omnia in ordine tanquam in domo diligentis patris familiæ disposita uideantur? Atque hæc sunt quæ cum alijs quibusdam non copiose minus, quam eruditè tertio libro docet Rodolphus: ne quis rerum ignarus, ea modo de causa minoris putet facienda hæc, quòd non habeat eadem Petrus Hispanus.

RODOLPHVS AGRICOLA PLINIO SVO S. D. P.

ABSOLVI *tandem libros, quos de inuentione Dialectica tuo ſuaſu rogatuq́, aggreſſus ſum ſcribere. Scis tu quidem eos partim paranti iter, partim in itinere, excidiſſe mihi uerius, quàm ſcriptos eſſe: ſuntq́; uni tibi ſcripti, cui ſi ſatisfacient defuncti erunt munere ſuo. Non addo huc, ſi non ſatisfacient, quippè cum tibi beneuolentia noſtri, omneis etiam nugas meas approbare poßit. Quanquam autem uni tibi deſtinauerim eos, ut qui populi os iudiciumq́ue, in re præſertim tam ſcrupuloſa, reformidem: memor tamen eius quod dici ſolet, Oratorem nulla alia re tam excitari ad dicendum, quàm audientium corona, ſcripſi eos tanquam populum mihi lectorem adhibiturus, quo maiorem ipſe mihi diligentiam, ſolicitudinemq́; operis circundarem minusq́; indulgerem deſidiæ cauſis, & conarer (ſi qua poſſem) non ſolùm iudici tibi fidere, ſed in cauſa ſpem aliquam habere. Quòd ſi, quemadmodum Lucilius dicebat Conſentinis & Tarentinis ſe ſcribere, ſic ego poſſem dicere, ſolis me Phriſiis mei iſta ſcri=*

psisse, minus esset uerendum fortaßè, ut populum ad mitteremus. Nunc quando studiorum partem, mentione potius quàm usu peruulgatam, tractauimus more minimè peruulgato: & contra ueterem uulgatamq; persuasionem ausus sum, nonnunquam liberè proferre, quid mihi uideretur: multorum fortasse subeunda nobis esset censura. Quod si quid eos in manus sumpserit, uel philosophus, uel ex magnis professoribus his, patronisq; Latinæ linguæ: quid tu? nónne tibi protinus uideris audire: Quis nouus hic nostris succeßit sedibus hospes? Ergo (ut initio dixi) tibi destinati, tibi dediti sunt, hæc opera tibi est impensa. Et quemadmodum secundùm uos Iurisconsultos, filius qui in adoptionem datur, omnia sanguinis, gentisq; exuit iura, & in alterius transit nomen: alius in eum uitæ, necisque accipit potestatem, sic ego istos manu mea emissos, tuo posthac permitto arbitrio. Ego omnem pro eis solicitudinem depono: tu si uoles, emittes. Quod si benè cesserit, nec laudem putabo meam: nec dedecus, si secùs: tuum in utranque partem æstimabitur consilium. Ego dicar obsequutus tibi, dicar præstitisse quod potuerim, plurimum certè si potuissem, præstiturus. Vale.

Fra-

FRAGMENTVM EPISTOLAE RODOLPHI AGRICOLAE AD ADOLPHVM OCONEM PHRISIVM MEDICVM.

CAEterùm in hoc opere, præterquam quod stylum exercui, planè uideor mihi operam perdidisse. Nam nisi quis meliores literas attigerit non uideo magnoperè quid poßit prodesse ei, propter multitudinem exemplorum, quæ ab eruditioribus scriptoribus erant eruenda: & idcirco negligetur ab eis, ut qui balbi præter balba nihil intelligant. Contrà eorum, qui eruditi sunt, uel uideri uolunt, quotusquisque ulla artis præcepta attingit? aut si attingat, nónne tibi uideris ad primum protinus conspectum audire: unde nobis ex ultima barbarie nouus Anacharsis iste, qui post Aristoteles, Cicerones, Quintilianos, aliquid inuenturum se credat? Quemadmodum apud poëtam tamen scriptum est.

Victurus genium debet habere liber:

Ita multos libros hoc solo credo uiuere, quia genium habeant. Qui si nobis sit, uiuemus etiam: sin minus, feram æquo animo interitum eius, quem tot tamque præclara subierunt ingenia, quibus ut laborem eruditionis, diligentiæque suæ impartirent, mortalium ignauia fuit indigna. Vale.

ABsolui tandem.) Argumentum Epistolæ hoc est; quanquam hi de Inuentione Dialectica Libri, uni Plinio scripti, destinatiq; sint, nō minori tamen cura eos exhoratos esse, quàm si euulgandi sint omnibus: quocirca & si ipse premi eos, quàm ædi malit, facere tamen se potestatē Plinio, ut pro suo is arbitratu eos uel emittat, uel supprimat. Porrò qui sit Plinius, is cui hosce libros dedicauit, Rodolphus ipse in Epistola quadam ad Iacobum Barbirianum his uerbis docet: Est oppidū, inquit, uicinum nobis, quod Campos uocant, eò pridiè decollationis Baptistæ, negocij cuiusdam, tum animi quoq; leuandi causa, domo profectus eram. Illic redduntur mihi literæ ex Theodorico Plinio, ornato hoīe, & mei amantissimo: qui Iuris ciuilis Doctor in primis eruditus, in consilio est comitis Palatini, Credo se uidisse illum superiori anno, in comitatu domini Augustensis, quia perpetuò magistrum Adolphum nostrum affectabatur, iuuenis decora facie, & flauis crispātibusq; capillis insignis, Hæc Rodolphus. Ego coniectura quadam adducor, ut credam cum Plinio hoc in Italia familiariter uti cœpisse, cum ingenij excolendi causa agere Ferrariæ.

Excidisse mihi uerius quàm scriptos esse.) Excidere ea dicuntur, quæ subito neq; consideratè satis effusa, rudia impollitaq; adhuc, in alienas manus perueniūt. Hinc Antonius apud Ciceronem libro de Oratore primo: Tū ego, inquit, has eadem opinione adductus, scripsi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente & inuito excidit, & peruenit in manus hominum. Et apud eundem Crassus, Petimus ab Antonio, inquit, ut ea quæ cōtinet, neque adhuc protulit, ex quibus unum librum excidisse iamdudum questus est, explicet nobis, & illa dicendi mysteria enunciet. Ac rursus in eodem opere, libros rhetoricorum inuenisibi excidisse Cicero ait, Beneuolentia nostri] passiue accipiendum ut illud Vergilij, quo tibi pulsus amor nostri? Oratorem nulla alia re &c.] Quid

in

in excitando Oratore possit corona astantiam. Cicero explicat in libro de claris Oratorib. ubi post multa alia, nec enim posset idé, inquit, Demosthenes dicere, quod dixisset Antimachum clarum poëtam ferunt, qui cum conuocatis autoribus, legeret ijs magnum illud quod nouistis uolumen suum, & cum legentem omnes præter Platonem reliquissent: Legam, inquit, nihilominus, Plato enim mihi unus est instar multorum milium. Et recte. Poëma enim reconditum, paucorum approbatio: oratio popularis, assensu uulgi debet moueri. At si eundem hunc Platonem unum auditorem haberet Demosthenes, cùm esset relictus à cæteris, uerbum facere non posset. Quid tu Brute posses, si te, ut Curionem quondam, concio reliquisset? Ego uerò inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis nobis res cum iudicibus est, non cum populo, tamen si à corona relictus sim, uō queam dicere. Similia lib.2. de Oratore, & P. Quintilianus lib.1. cap.3. Rodolphus lib.3. cap.7.

Quod si, quemadmodum Lucilius dicere solebat.) Aemulatus est locum Ciceronis primo lib. de bonorum atque malorum Finibus, quo in loco uerba illius sic habent. Nec uerò ut noster Lucilius, recusabo; quo minus omnes mea legant. Vtinam esset ille Persius, Scipio uerò & Rutilius multo essent magis, quorum ille iudicium reformandans, Tarentius ait se & Consentinis & Siculis scribere. Meminit eiusdem rei, quanquam paulo diuersius, secundo libro de Oratore. Cur autem Lucilius Tarentinos, Consentinos ac Siculos, scriptorum suorum iudices non formidaret, illud nimirum in causa fuit, quod hi homines luxu perditi, palatum (quemadmodum dicere solebat Cato) sapientius haberent; quàm mentem. Vide Plinium in præfatione Natural. Histo. Vt populum admitteremus.) Ductum ab ijs, qui publice ea, quæ elucubrassent, recitare solebant populo, illiusque iudicium ac censuram subire. Mentione potius, quàm usu peruulgatam.) Verissimum hoc est, si quidem nomen quidem dialecticæ identidem omnes occinimus,

usum eius tam pauci norunt, quàm multi eum nosse arbitrantur. Vel ex magnis professoribus his patronisque &c.] εἰρωνικῶς dictum aduersus istos, qui cum ne nomen quidem bonarum artium quid sibi uelit, satis intelligãt, harum tamen professores, patroniq; haberi uolunt. Quid tu] Eadem utitur figura in Epistola Rodolphus ad Barbilianum. Quid tu? oppidi uestri pulcherrimi quidem illius &c. iuxta autographi fidem. Quis nouus hic nostris. Verba Didonis sunt de Aenea, lib. Aeneidos 4. Secundũ uos Iurisconsultos.) Hoc est, secundum iureconsultos, in quorum albo & tu es. Vt ad uniuersum referatur iureconsultorum genus, non ad unum Plinium, Sic Ouidius: Quæ uestra libido est, id est, uirorum. Cicero ad Trebatium. Hoc quemadmodum uos scribere soletis, in uestris libris, idem Q. Cornelio uidebatur. Filius qui in adoptionem datur.) Hac de re agitur apud iureconsultos, primo Digestorum libro, capite de adoptionibus & emancipationibus. Et Institutionum Imperialium lib. 1. titulo, quibus modis soluatur ius patriæ potestatis. Quod autem addit Rodolphus patrem adoptiuum uitæ necisq; in filium adoptiuum habere potestatem, id fortasse accipiendum cautius, quando huc nequaquam se extendit potestas patris. Veterem iuris rationem id permisisse satis docent argumenta Comœdiarum. Vide Gellium lib. 5. cap. 19. ad quam consuetudinem Rodolphus respiciens, liber est à recentium Iurisconsultorũ calumnijs. Sic ergo istos manu mea emissos.) Ductum à seruis, qui manumitti dicebantur, cùm eis à dominis cõcederetur libertas. Siquidem manumissio aliud non est, quàm datio libertatis. Instit. capite de Libertinis. Et. ff. de Manumissionibus.

In fragmentum Epistolæ posterioris.

Propter multitudinem exemplorum) infra lib. 3. cap. 16. Vt qui balbi) Prouerbium, balbum balbus rectius intelligit. Nouus Anacharsis iste.) Qui talis uideri uellit, qualis fuit Anacharsis, qui cùm natus esset apud Scythas homines omnium maximè barbaros, insignis tamē studijs philosophiæ euasit. Vita eius est apud Diogenem Laertium, & Plutarchus mentionem de eo facit in uita Solonis. Dicere is solebat, leges sanè quam similes esse telis araneorum, & quemadmodum hæ infirmiora animalcula retinentes, ualentiora transmittunt, ita legibus humiles quidem pauperesque constringi, diuites autem & præpotentes non alligari. Lucianus in Scytha, πόθεν δὲ ἡμῖν οὗτος ὁ νεώτερος Ἀνάχαρσις. id est, unde nobis nouus iste Anacharsis. Post Aristoteles, Cicerones.) Longe hoc festiuius, longe etiam acrius, quàm si numero singulari idem dixisset. Apud Horatium: Qui Curios simulant. Et Martialis, Pythagoras, Zenonas inexplicitosq; Platones. Idem, Qui loquitur Curios assertoresq; Camillos. Sed quemadmodum scriptum est apud poëtam) Martialem lib. epigrammaton sexto.

DE INVENTIONE DIALECTICA.
LIBER PRIMVS.

DE INVENTIONE DIALECTICA. LI. II.

Quid

DE

DE INVENTIONE LIB. TERTIVS.

RODOL.

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII DE INVENTIONE DIALECTICA

LIBER PRIMVS

PROOEMIVM.

ORATIO quæcunque de re quaque inſtituitur, omniſque adeò ſermo, quo cogitata mentis noſtræ proferimus, id agere, hocque primum, & proprium habere uidetur officium, ut doceat aliquid eum, qui audit. Cuius rei quod certius quis, propriuſque capiat indicium, quàm quòd ſoli omnium animantium homini, ut rationis, doctrinæque capaci, parens ille, & autor rerum Deus, loquendi atque orationis indulſerit munus? Quod ſi eſt ſignum rerum, quas is qui dicit animo complectitur, oratio: liquet hoc eſſe proprium opus ipſius, ut oſtendat id atque explicet cui ſignificando deſtinatur. Nec me preterit maximis autorum placuiſſe, tria eſſe quæ perfecta oratione fiant, ut doceat, ut moueat, ut delectet: & docere quidem, rem facilem eſſe, & quam quiſque tantùm

non inertißimę mentis præstare poßit: concutere uerò affectibus audientem, & in quemcunque uelis animi habitum transformare: allicere item, audiendiq́; uoluptate tenere suspensum, non nisi summis & maiori quodam musarum afflatu instinctis contingere ingenijs. Nec sanè inficias iuero, esse ista præcipua benè dicendi præmia sequiq́; orationem: uerùm sequi uerius, quàm effici: potiusq́ue accesionem esse ipsius, quàm proprium opus. Sed de his aliò loco explicatius dicendum erit. Hoc in præsentia dixisse sufficiat, posse docere orationem, ut non moueat, non delectet; mouere aut delectare, ut non doceat, non posse. Itaque precantes conquerentes, sed & interrogantes quoque, quanquam aliud agere uidentur, hoc tamen primum effiiciunt, ut discant audiente, cuius desiderio teneantur, quo urgeantur dolore, quid sit quod scire uelint. Docemus autem nonnunquam hoc tantum pacto, ut intelligat auditor; quandoque, ut fiat illi fides. Fidem facimus, uel credenti, & uelut sponte sequentem ducimus, uel peruincimus non credentem, atque repugnantem trahimus. Alterum expositione fit, alterum argumentatione conficitur. Expositionem uoco orationem, quæ solam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat adhibito. Argumentationem uerò, orationem, qua quis rei, ne qua dicit, fidem facere conatur. Cùm uerò nulli dubiæ rei queat ex se constare fides, sed ex alijs quibusdam notioribus

atq;

atq; magis exploratis, de unoquoq; certitudinem colligamus necesse sit: iamq; alij mentis acumine freti, huberius expeditiusq; argumentū, id est ut inquit Cicero, probabile inuentum ad faciendam fidem excogitent, alij contrà hebetiore mentis ui, ad rerum obtutum caligent, & uel nihil, uel serò quid quaq; de re dici posit, inuenire queant: utilissimum uidentur fecisse, qui sedes quasdam argumentorum (quos locos dixerunt) excogitauére, quorum admonitu, uelut signis quibusdam circumferremus per ipsas res animum: & quid esset in unaquaque probabile aptumq; instituto orationis nostræ, perspiceremus. Vtilem autem esse hanc locorum rationem apparet, cùm magni parti humanorum studiorum (quandoquidem pleraq, in ambiguo hærent) & dissentientium certaminibus sunt exposita. Exigua enim portio eorum, quæ discimus, certa & immota est; ad eoq; si Academiæ, credimus, hoc solùm scimus, quod nihil scimus. Certè pleraq;, pro cuiusq; ingenio, ut accommodatissimè ad probandum quisq; excogitare potuerit, aliò atq; aliò trahuntur. Tum uerò eis præcipuè confert, qui tractant illa, quorum nullæ traditæ sunt artes: dico, qui consilio Rempublicam gubernant, quos de pace, bello, cæterisq; ciuitatis negocijs in rem præsentem sæpè Senatui, sæpè populo fidem facere; oportet quiq, in iudicijs item accusare, defendere, petere, abnuere, quiq; populum docere iusticiam, religionem, pietatem, in professo habent. Quanquam enim & istorum nonnulla comprehensa

prehensa sint artibus, subtiliora tamen illa & ex medijs scholis deducta, uelut exilia nimium, uel non intrant crassiores uulgi animos, uel non hærent rudioribus & ex medio depromptis, tanquam popularibus, robustioribusq́; mouentur magis. Vtq́; deli catiores aures lyra, cythara'ue delectat: ita militem non nisi tuba accenderis. Crassis enim (quod in prouerbio est) crassa conueniunt. Nec instruere solùm os facultas ista, & tantùm dicendi copiam sub ministrare, sed prouidentiam animi, & rectè consu lendi quoq; aperire uiam uidetur: quando non alia re prudentiam constare apparet, quàm perspicere qđid in quaq; re sit positum, & consentanea repugnantiaq́;, & quò quidque ducat, quid'ue euenire possit, colligere. Indicio fuerint duo utriusq; linguæ disertissimi, Demosthenes & Cicero: quorum ut prudentissima fuit oratio, ita quanquam nonnulla æmuli reprehendenda sibi in ipsorum uita sumpsere, consiliorum tamen prudentiæq́; laus ipsis est uel inuidia consentiendæ concessa. Namque dicere prudenter, nisi qui prudenter cogitarit, non potest. Fit enim ut quod prouiderit quis, non faciat; dicit certè quod non prouiderit, nemo. Sed hæc de Origine locorum, deq́; ipsorum utilitate, hactenus præfatos esse sufficiat.

Scholia in Procemium seu Caput primum.

ORATIO quæcunque.] Tametsi, inquit, ad perfectam illud pertinet orationem, ut doceat, moueat, delectet; proprium tamen eius munus atque officium est, docere, reliqua duo, potius accessio quędam eius sunt, quā proprium opus. Quisquis autem docere cupit rem aliquam, ita ut & fidem de ea faciat, is argumentis id conetur oportet. Quæ cum non cuiuis semper ad manum, in promptuque sint, utilissimus nimirum labor eorum fuit qui locos quosdam descripserunt argumentorum è quibus ceu receptibus ac thesauris quibusdam ea erui in rē quamque possent. Nec me præterit, maximis autorum &c.] Id Cice. his uerbis docet in Bruto; Tria sunt enim ut quidem ego sentio, quæ sint efficiēda dicendo, ut doceatur is apud quē dicetur, ut delectetur, ut moueatur. Idem in Oratione; Erit igitur eloquens is, qui in foro causisque ciuilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. Probare necessitatis est, delectare suauitatis, flectere uictoriæ. Habet eadem Fabius li. 3. Tria sunt, inquiens quæ præstare debet orator, ut doceat, moueat, delectet. Tantum non.] Id Latini usurpant eleganter pro fere, propemodum, uide Budæum in Annot. Sed de his alio loco.] Is locus est lib. 2. cap. quarto. Et rursum libro tertio de Affectibus atque oblectatione agitur per capita aliquot. Docemus autem] De hac duplici ratione docendi fusius lib. secundo. cap. duodecimo. ac deinceps per complusscula capita. Argumentum id est, ut inquit Cicero.] Cicero in Partitionibus hoc modo argumentum definit. Vtilem esse hanc.] Tria paucis attingit, ad quæ conducunt in primis loci. Primum ad omnia humanitatis ac bonarum artium studia. Deinde ad tractandas res eas, quæ nullis etiamnum comprehensæ sunt artibus. Postremò, ad prouidentiam animi, recteque consultandum. Si Academiæ credimus.] Nam Academici ἀκαταληψίαν illā suā probāt adeo, ut nihil certo cōprehēdi cognosciq; posse arbitrarentur, Sed de his rursum li. 2. c. 5. Hoc solū scimus.

ſcimus quòd nihil ſcimus.] Socrati in more fuiſſe aiũt, ut diceret,hoc ſe unum ſcire, quòd eſſet inſcius atque omnis ſcientiæ expers,Lactantio uiſum eſt,hanc Socratis ſententiam eſſe ἀσύστατον, hoc eſt, inconſiſtentem, quæque ipſa ſe iugulet, ac falſam conuincat.Craſsis.n. ut eſt in prouerbio.] Id quàm ſit uerum,docet Plutarchus exemplo Ateæ regis Scytharum,Is Ateas ſiue (ut quædam exemplaria habent) Anteas, Iſmeniam optimum tibicinem bello captum, tibia canere in conuiuio iuſſerat.quem cùm cæteri,qui in conuiuio eo aderant, ad ſtuporem uſque admirarentur:At mihi,rex ait,longè iucundior foret uox hinnientis equi.Notum eſt Græcũ illud,ἀμαθέστερόν πως εἰπὲ χαὶ σαφέστερον. quantumuis rudius dicito,dum planius.Dico qui conſilio.] Videtur abeſſe,eos.Vt legamus.Eos dico qui &c. Demoſthenes & Cicero.] Non defuiſſe qui in horum uita aliquid reprehenderint,id conſtare uel ex Fabio poteſt, qui ita & in Demoſthenem multa falſo conficta fuiſſe, & Ciceroni nulla in re optimi ciuis uoluntatem defuiſſe contendit, ut aliorum tamen interim ſententiam non diſsimulet. Notus ſanè in Demoſthenem iocus eius,qui dicebat nõ συνάγχην eſſe quod patere͂t Demoſthenes, ſed ἀργυράγχην quo minus dicere poſſet contra legatos Mileſiorum.Iã quæ & quanta illi obiecit Aeſchines? quæ ut maxima ex parte mendacia fuerint,omnia tamen falſa fuiſſe,mihi ego perſuadere non poſſum. quin uerò & Ciceroni duas illas ſellas,quibus ſolitus eſſet ſedere, obiecit Laberius,illud nimirum ſignificans, parum integra eum fide fuiſſe inter Pompeium & Cæſarem. Vt taceam interim,quòd in aperto idem mendacio deprehenſus,ita elapſus eſt,ut diceret,prudentis & cauti patris familias eſſe,quod emere uelit, id ſe empturum negare, propter cõpetitores emptionis.Sed quis eſt,cui ignota ſint hæc?

QVID

QVID SIT LOCVS. CAP. II.

QVando igitur de locis dicturi sumus, commodissimum fuerit, definire quid sit locus. Id quò cunєta magis in aperto sint, altius repetentes, paulò huberius explicemus. Dictum est nobis paulò ante, nullam rem de qua ambigitur, ipsam per se probari posse, quod clarius sanè arbitror esse, quàm ut ostendendum sit, non minus, quàm tenebras si uisum oculosq; admittere debeant, illato alicunde lumine indigere. Relinquitur ergo, quicquid confirmandum est, ex aliquo alio fidem assequi. Nec tamen probandis omnibus omnia conueniunt. Quid enim differenti de optimo ciuitatis statu, & utiliúsne sit eã principis unius arbitrio, quàm populi consensu regi, profuerit scire, respirent nec ne sub aqua pisces? Quid item suadentem Cæsari ut inferat bellum Pompeio, adiuuerit, ecquid habitent ex aduersa nobis regione orbis terrarum homines, quos ἀντίχθονας *Græci uocant? Itaq; differentibus à re præsenti abhorrentia, neq; ulla ex parte coniuncta instituto orationis suæ, dici solet, Quorsum hæc? Et, Video quid dicas, quid uelis dicere non uideo. Quanquam autem sit apud Aristotelem, omne uerum uero consentire, neque possint plura uera discrepantia esse, aliud tamen est consentire ipsa, aliud fidem adstruere. Ergo ut ad alterius confirmationem aliquid possit adhiberi, coniunctum quadam ratione, & uelut cognatum esse oportet illi, cui probando adhibetur, taléque uideri, ut non subsiste-*

re res sine illo, si affirmes, nō subuerti, si neges, possit. Id quò facilius accipi poßit, craßiore quidem, sed apertiore exemplo ostendamus. Videmus in metienda rerū magnitudine, si duo sint proposita, quæ æqualia esse uel inæqualia ostendere uelimus, si huiusmodi res sint ut applicari altera alteri nequeat, accipitur tertium aliquod, quod possit utriq; adhiberi, neque temerè illud aut quoduis, sed quod alteri saltem illorum sit æquale. Id deinde alteri adhibitum, si fuerit & illi æquale, iam æqualia ea inter se dicimus: sin inæquale, inæqualia. Quoniam certum exploratumq́; est, eam magnitudinum esse proprietatem, ut quæcunq; duæ cuiquam tertiæ sint æquales, sint & inter se æquales, & quarumcunq; duarum altera tertiæ alicui æqualis sit, altera inæqualis, sint et inæquales inter se. Quorsum hæc? Ut ostendam, quemadmodum in magnitudinibus dixi, sic in omni rerum natura esse, ut quæcunq; duo cuiquam tertio consentanea sint, inter se quoq; esse consentanea. Consentanea autem uoco, quorum poßit alterum de altero dici. Vt homini & substantiæ conuenit in animali, quoniam omne animal est substantia, & omnis homo est animal, sequitur ergo conuenire ipsis inter se, hoc est, omnem hominem esse substantiam. Et contra, quorumcunque duorum alterum consentaneum est alicui tertio, alterum diffidens, ea quoque inter se dißident. Vt lapidi & homini. Lapidi quidem animal dißidet, homini uerò cōuenit: certum igitur est, lapidem & hominem inter se dißidere. Si qua duo

itaq;

itaq; uelis perspicere, conueniant inter se nec ne, si sint eiusmodi, ut quemadmodum magnitudines diximus applicari non posse, sic & ista consentanea sint an dissidentia, ex ipsis perspici nequeat, necesse est tertium aliquod inuenias, quod alteri horum consentaneum esse certius sit, idq; alteri deinde comparatum, proinde ut illi fuerint consentaneum uel dissentaneũ, ita esse inter se ambo, quæ proposita fuerant, sciamus. Id tertium, tum medium argumentationis dicitur, quoniã proposita uelut extrema duo coniungit, tum quia probabiliter propositis iungitur, instrumentumq; est faciendæ de illis fidei, uocatur argumẽtum. Hanc partẽ excogitandi uel medij, uel argumẽti, uocant dialectici inuentionis. Altera est pars, quæ iudicandi uocatur. Ea cuiusmodi sit, ex prædicta itidem similitudine indicemus. Cùm mensuram aliquã metiendarum duarum magnitudinum sumpserimus, ea si proba debeat esse, necesse est certa & firma sit, quòd si aut extendi possit, aut in arctum contrahi, et quemadmodum ait Aristoteles de regula Lesbia, quæ ad parietis flectitur formam, sic ista aptetur magnitudini metiendæ, fallax nimirum erit. Hoc pacto unũ illud cui uel consentanea, uel dissidentia ea, quæ proponuntur, diximus esse debere, id si opinione solùm atque aspectu, non re uera sit unum, fallemur argumentatione, euenietq; , ut quæ consentanea esse ostendi argumentatione credimus, dissideãt maximè, & cõtrà, pro dissidentibus consentanea capiamus. Ut si dicamus, aliquod animal est irrationale,

homo eſt animal, ergo homo eſt irrationalis, uidentur quidem iungi in animali irrationale et homo: ſed perſpicuum eſt, non eſſe idem animal, de quo irrationale dicitur, & quod dicitur de homine, ſed nominis tantùm ambitu, & generis ſimilitudine idem uideri. Quòd ſi adhibito indicio legem ſyllogiſmi obſerues, dicasq; : Omne animal eſt irrationale, homo eſt animal, ergo homo eſt irrationalis, iam quando pro conſentaneis accipiuntur ea quæ diſsident, ut omne animal irrationale eſſe, nihil mirum eſt, homo & animal quanquam conſentanea ſint, hominem tamen et irrationale diſsidere. Vt ergo certum ſit atque liquidum, id quod in argumentum aſſumimus, non facie, ſed re uera unum eſſe, adhibita eſt inuentioni hæc iudicij pars, cui omnis de modis figuriſq; ſyllogiſmorũ præceptio, & cautio omnis captioſarum argumentationum, quas fallacias dixere, ſubſeruit. Sed nos de priore illa quæ ad inueniendum pertinet, his libris loquemur. Intuentem ergo illa quæ dixi de ea, non latebit uerum eſſe quod propoſuimus, omnia quæ uel pro re quaq; , uel contra dicuntur, cohærere, & eſſe ea quadam (ut ita dicam) naturæ ſocietate coniuncta. Res autẽ numero ſunt immenſæ, & proinde immenſa quoq; proprietas atq; diuerſitas earum. Quo fit, ut omnia quæ ſingulis cõueniant, aut diſcrepent, ſingulatim nulla oratio, nulla uis mentis humanæ poſſit complecti. Ineſt tamen omnibus (tametſi ſuis quæq; diſcreta ſint notis) communis quædam habitudo, & cuncta ad naturæ tendunt ſimilitudinem, ut

quod

quod est omnibus substantia quædam sua, omnia ex aliquibus oriuntur causis, & omnia aliquid efficiũt. Ingeniosissimi itaq; uirorum, ex effusa illa rerum uarietate, communia ista capita, uelut substantiam, causam, euentum, quæq; reliqua mox dicemus, excerpsere, uelut cùm ad considerandam rem quãpiam animum aduertissemus, sequentes ista, statim per omnẽ rei naturam & partes, perq; omnia consentanea & dissidentia iremus, & duceremus inde argumentum propositis rebus accomodatum. Hæc igitur communia, quia perinde ut quicquid dici ulla de re potest, ita argumenta omnia intra se continent, idcirco locos uocauerunt, quòd in eis ueluti receptu & thesauro quodam omnia faciendæ fidei instrumenta sint reposita. Non ergo aliud est locus, quàm cõmunis quædam rei nota, cuius admonitu quid in quaq; re probabile sit, potest inueniri. Sit ergo nobis locus hoc pacto definitus.

QVID SIT LOCVS. CAP. II.

Quando igitur.) Toto capite hoc dicit, Argumenta quibus confirmare aut refellere uolumus aliquid, ea cõiuncta modo quodam ei rei esse oportet, quæ in disceptationem uenit. Iam cùm infinita rerum multitudo id faciat, ut singulatim ea quæ singulis coniuncta sunt rebus explicari, non queant, hinc est, quod excellenti ingenio uiri, omnem hanc multitudinem in cõmunia quædam capita digessere, eaq; uocarunt argumentorum locos, propterea quod ĩ ijs, ceu thesauro atq; receptu quodam argumenta cuiusq; rei confirmandæ refutandæue

lateant reposita, ut cum usus fuerit, inde promantur. De optimo Reipub. statu.) Tres enim formæ sunt rerum publicarum, μοναρχίας, ἀριστοκράτεια, δημοκράτεια. Respirent, ne sub aqua pisces.) Hoc Aristoteles negat; aut Plinius, lib. naturalis histo. 9. cap. 7. Suadentem Cæsari, ut inferat bellum Pompeio.) Id facit Curio apud Lucanum Pharsaliæ lib. 1. Quos ἀντίχθονας Græci uocant.) ἀντὶ contra seu ex aduerso est. χθὼν terra. Hinc ἀντίχθονες dicti, quòd in aduersa nobis terræ parte habitent. Sunt enim ij, qui alio uocabulo dicuntur ἀντίποδες eò quod contraria atque aduersa nobis figant uestigia. Albertus Magnus non satis recte ἀντοικοὺς appellat. Lactantius & Augustinus esse hoc negant. Afferunt præter alios multos Plinius & Macrobius. Hodie certo esse a plerisque creduntur. Quorsum hæc? Diuus Hieronymus in epistola quadam aduersus errores Iohannis Episcopi Hierosolymitani. Vetus, inquit, narrat historia, quidam cùm diserte diceret ferreturque impetu & uolubilitate uerborũ, causamque omnino non tangeret, prudens auditor & iudex: Bene, inquit, bene, sed quo istud tuum tam bene? Quemadmodum ait Aristoteles de regula Lesbia:) Verba Aristotelis hac de re. 2. lib. Moralium sic habent, Τοῦ γὰρ ἀορίστου ἀόριστος καὶ ὁ κάνων ὥσπερ τῆς λεσβίας οἰκοδομῆς μολύβδινος κάνων· πρὸς δὲ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται οὐ μένει κάνων. Ea uerba hũc in modum uertit Erasmus: Si quidẽ infinitæ rei infinita ita regula, quẽadmodũ plumbea Lesbiæ ædificationis regula. Ad lapidis .n. figurã transmouetur, neque manet regula. Dicitur itaque regula Lesbia, quoties præpostere, non ad rationem factum, sed ratio ad factum accommodatur. Themistius Itaque.) Hic de Aristotele dicere solitus: Quemadmodum sepia cùm sentit retinacula piscantium, liquorem fundit quo fallat eorum oculos, ne capiatur, sic & ipse Aristoteles obscuritatem fundit, ne coarguatur. Per omnem rei naturam.) Rodolphus Agricola lib. tertio.

cap.

cap.ſeptimo,ut dicatur quæ ſit ſubſtantia,tum quæ partes ſint rei, hinc ea quæ proprie naturæ cuiuſque adiacent, Vtitur hoc artificio Rodolphus in oratione de laude Philoſophiæ, uide primum librum Philippi in Rhetoricis de excutiendis quæſtionibus. Omnia aliquid efficiunt. (Nulla eſt res quæ fruſtra ſit condita. Cicero: Non poteſt cogitari quid ſit, quod nihil agit. Communis quædam rei nota,) id eſt, ſignum, index. Vt enim quondã ſtatuæ illæ mercuriales,ita nunc ferreæ iſtæ aut ligneæ manus, quas crucibus in biuijs affixas uidemus, indicãt uiatori, qua uertendum ſit iter,ita hi loci eũ qui inuenire cupiat argumenta,ueluti manu apprehenſum, ducunt eo quo tendit.Venator is qui incertus uagatur, ignarus quibus in locis feræ delitefcere ſoleãt, raro onuſtus præda domum reuertitur,at qui latibula earum cognita habet, qui ſedes nouit, is etſi unum fortè aut alterum domicilium uacuum inuenit, nunquam tamen diſcedit, ita, quin alijs luſtratis locis ſi non omninò, certe quadam tenus uoti compos redeat domum. Hunc in modum & argumenta inuenire qui uelit, nunquam ei ex ſententia opus procedet, niſi certos quoſdam definitoſque habeat locos, è quibus ea, ceu latebris quibuſdam ducantur. Quocirca recte dictum illud: Locum eſſe notam ac ſignum; quod nos admoneat eorum, quæ probabiliter de re quaque in hanc aut illam partem dici poſſint. Porrò quemadmodum non omne mare omnem gignit piſcem, neque in una quapiam terra omnis herba naſcitur, ita neque fieri poteſt, uti uno ex loco omnem in rem ſuppetant argumenta. Quamobrem deſperandum non erit, ſi excuſſo loco uno aut altero parũ ſuccedat. Inſpiciendi ſunt omnes, & quod negabit primus,id alter,tertiusve, aut etiam quartus ſuppeditabit.Erit fortasſis,cùm luſtratis omnibus, nihil tamen quod ſit in rem noſtram inueniemus,at ne ſic quidẽ abijciendus erit clypeus,nec arena cedendum,imo uerò redeundũ ad campum,& per ſingulos rurſum locos eundũ,uidendũq;,ſi quid forte prius oculos noſtros ſubter-

fugerit, si quid minus diligenter expensum sit. Quod si faciemus, nunquam erit res ulla, in quam non aliquot certe argumenta habere possimus, qua de re plura libro secundo.

SE post Aristotelem, Ciceronem, Quintilianum, Themistium, Boethium, de locis scripsisse, non vt scriberet aliquid melius, sed vt explicatius fusiusq; de eis ageret, & ad captum iuuentutis magis sese accommodaret.

QVID SIT LOCVS. CAP: III.

POssum equidem videri, craßius effusiusq; aggressus esse istis de rebus dicere, quàm uel pro natura ipsarum, uel pro more illorum, qui ante nos ista tradiderunt. Nec ego quidem sum tam rudis ueri, ut nesciam posse subtilius ista spinosiusq; dici: cùm sit nihil alioqui facilius, quàm suæ quodque relinquere naturæ, & de obscuris obscurè disserere: contrà uerò magni sudoris esse, Cerberum ab inferis extrahere, hoc est, abstrusa & in rerum interiore recessu latentia proferre in lucem, & tanquam spectanda proponere. Sed cupio explicare ista meæ turbæ, id est, craßioribus atque harum rerum imperitis, quando doctis quidem superuacuus est præceptor. Vellem itaque me non dicere modò ista, sed uel pingere, si res id caperet, uel sculpere etiam posse: & tum quoque pulchrè mecum agi putarem, si non sic etiam mihi soli ista uiderer elaborasse, sed aliquibus profuturus labor meus, aliquorum esset studia iuuaturus. Quemens

mens utinam fuisset plerisque maximis & pari inge nio facundiaq; uiris, haberemus apertiora illustrioraq; in Philosophia profectò omnia. Vt enim eos transeam, qui rerum omnium naturam uel ad nume ros conati sunt, uel ad figuras redigere: ut eos etiam, qui omnia inuolucris atque ambagibus quibusdam uelut mysteria texerunt; iam qui obscuritatem in di cendo secuti, rerum lumen orationis tenebris obruerunt, credas eos illa quæ sciebant noluisse prodere, et reticere nequiuisse. De Aristotele dicam. Hic enim propemodum solus omnium priscæ ætatis philosopho rum permansit in manibus: hunc solùm qui philosophiæ destinantur, attingunt: hunc primum pueri discunt, huic ultimum senum studium immoritur. hunc artes omnes, omnia studiorum genera terunt, trahunt, discerpunt. Magnus utique uir, & quem iure omnis miretur posteritas. Nec enim uel memoriæ ui ri absoluendis omnibus philosophiæ partibus optimè de studijs meriti, obiectum quicquam uelim, uel laudi, quã tot seculorũ firmauit opinio, putẽ quicquam detrahi posse. Sed uidetur mihi dolendũ esse, sedisse il lud animo grauißimi hominis, ut non simpliciter atque apertè proferret, quæcunque inuenerat, ut præter laborem quem ipsa rerum esset habitura obscuri tas, alia nobis etiam ex ipso obijceretur difficultas, quò necesse haberemus mentem ipsius, uelut oraculi suspensam & ambiguam, indagine perquirere. Themistius itaque autor est, longè aliter omnia foras esse ædita ab illo, quàm sint domi tradita, dementiaq;

simile

simile esse, si quis legendis libris ipsius speret illius se sententiam consecuturum. Sed quid Themistium dico? Ipse de se locupletissimus est testis. Scribit enim quadam ad Alexandrũ epistola, ædidisse se quæ ad Philosophiam pertinent, sed perinde tamen, nisi qui ab eo audierint eadem ista, ac si ædita non eßent, futura. Nos tamen omneis illius nos sententias modo, sed uerba etiam pertinacißimè & mordicus tenemus, ac si quis mouere quicquam tentet, aut discedat transuersum (quod aiunt) digitum ab eis, non aliter atque qui secantur uranturq; clamamus, faciliusq; tulerimus de mysterijs, summaq; religionis aliquid auferri. Ego Aristotelem summo ingenio, doctrina, eloquentia, rerum peritia, prudentiaq;, & (ut semel dicam) summum quidem hominem sed hominem tamen fuiße puto, hoc est, quẽ et latere aliquid potuerit, quiq; ut non omnia primus inuenerit, ita alijs post se inuenienda aliqua reliquerit, qui etiam non omnia quæ inuenerat, crediderit in vulgus prodenda, & nonnunquam fortaße contradicendi studio, quo maxima ferè tẽtantur ingenia, nõ tam quid ipse sentiret, quàm contrà quid alius sensißet, dicendum putaret, Plurima ille rectè, sed & alius aliquid non malè. Quò iustiorem ego ueniam credo illis eße oportere, si qui fuerunt, qui putarent, nõ utique illi, tanquam scopulo usquequaq; adhærescendũ eße, neque de suis desperarunt ingenijs, cum ingrati poßit, & iniquè de parente omnium natura existimantis uideri, credere ipsam omnia sua in uno illo

partu

partu effundentem munera, reliquæ posteritati humani generis in omne æuum sterilem effœtamq; manere uoluisse. Verùm ut de re nostra dicamus, scripsit de locis octo libros, eruditè & disertè, sicut omnia, sed angustius uidetur eorum conclusisse materiam. Voluit enim cuncta de quibuscunq; disereremus, intra quatuor quæstiones contineri, ut quæreretur definitio ne esset, an genus, an proprium, an accidens, ut sint hæ quæstiones eiusmodi, sit ne animal rationale definitio hominis, sit ne hominis genus animal, sit ne proprium hominis docibile esse, sit ne accidens eius album esse. Sanè quicquid ulla de re quærimus, intra aliquod horum quatuor recidit, neque enim plura sunt, quæ possunt ulla de re dici. Sed non id agimus, ut de istis semper quæramus sub nominibus illis, quæ ab Aristotele sunt posita: nec enim quæro semper, sit ne album accidens hominis sed simpliciter, sit ne homo albus: Sic etiam, non, sit ne definitio defectus solis, interpositio lunæ inter solem & aspectum nostrum: sed, sit ne solum hoc illud. Nam fuerunt etiam, qui aliud aliquid crederent esse defectum solis. Sic de aliis etiam non quærimus, sit ne hominis genus animal, & proprium docibile: sed per se, sit ne homo animal, & sit ne docibilis. Verùm hæ quæstiones omnes, de quibus nos loquimur, quoniam solùm id agunt, ut sciamus, sit ne hoc in illo, ut cùm quæro, sit ne homo animal, id percontor, insit ne animal in homine, & reliqua in hunc modum, quia etiam insit nec ne, de accidente primũ

solet

ſolet quæri, poterat idcirco uideri, quod ad has quæſtiones pertinet, ſatis eſſe accidentis tractatu explicatum. Eſſet hæc aliqua ratio, ſi omnia quæ ad oſtendendum ineſſe aliquid accommodata ſunt, recenſuiſſet Ariſtoteles, cùm de accidente loqueretur. Sed neque locos deſcribit, neq; numerum ipſorum facit, aut nomina, ſed deducta ex locis argumenta quæſtioni propoſitæ applicat. Deinde pleraq; pro locis ponit, quæ nullius propria ſunt loci, ut cùm dicit, inſpiciendum eſſe, quibus inſit aliquid omnibus, uel quibus nullis, id eſt, de quibus uniuerſaliter aliquid affirmetur uel negetur. Ea de quibus affirmatur, dicit eſſe ſpecies. Quid ergo? definitio, genus, proprium, non omnibus inſunt? Iam pleraq; etiam accidentia (ſi debemus accidens uocare quicquid non eſt aliquid trium illorũ) inſunt omnibus. Nam quod de aliquibus non negetur uniuerſaliter, nihil propemodũ eſt: quicquid enim affirmatur de aliquo, de aliquo etiam diuerſo naturæ ſuæ negatur. Iam quod dicit, præſcribendum eſſe differenti, quas res oporteat uocare ut uulgus, quas contrà, ſic etiã, ſi propoſita res ſit tenuior ad differendũ, quo pacto ad uberiorem aliquam elabendum, ſic pleraq; alia, quæ non res nobis ſubijciunt unde poßimus deducere argumentum, ſed differentis tãtùm aſtus, arteſq; cõtinent, haud uideo, quo pacto iſta poßint loci uocari. Quid ergo? nõ utiliter præcipiuntur iſta? Vtilißimè certè. Quis neget? Sed non tamẽ quicquid differẽti utile eſt, locus erit. Niſi & didiciſſe multa, & diligenter id quod in diſceptationem

ptationem uenit perspexisse, & contentiosius aliquãdo aliquid affirmare, locos credere uelimus, cùm sine prioribus illis nemo commodè disserere queat, & constans asseueratio persæpè argumenti impleat fidem. Adde quòd uidetur nimis arctos dedisse fines Dialecticæ, qui ijs quatuor quæstionibus terminauit eam. Cùm doceat enim rationem argumentandi, uel (quod idem est) probabiliter disserendi dialecticè, uidetur tam latè distentos habere terminos, quàm sunt omnia de quibus ratione atq; uia aliqua disseri poßit, neque ullam certam sibi præfinire materiam, sed arma tantùm dare, quibus parati, instructiq́ue simus in omne certamen. Sed de his quisq; ut uidebitur, statuat, illud res ipsa conuincit, magni & immẽsi laboris esse, auulsos ab illis quæstionibus, quas ipse instituit, locos, in alium aliquem dißerendi usum traducere. Quiqui itaque Philosophiæ hodie nomen usurpant, cupiuntq́; paulo uideri doctiores, libros illos legunt quidem, cumq́; Peripateticos & haberi se, & dici uelint, quæ præcipua semper Peripateticorum fuit laus, de qualibet re proposita in utrãq; partem aptè, expediteq́; dißerendi, eam tamen ut præstent, multum utiq; abest. Dictata potius (ut inquit Cicero) & in scholis multis iam seculis per manus tradita decantant. Qua id causa credam fieri, nisi quod (opinor) difficillimum est, maximiq́; negocij, ex instituta Aristotelis locorum ratione, facultatem promptè, copioseq́; dißerendi expedire? Secuti ergo alij, certos, definitosq́; in omnem usum disputandi fecere

cere locos. E quibus Cicero, & in lib. quem ad Quintum fratrem de Oratore scripsit, et in Partitionibus ad filium enumerare eos satis putauit. Ad Trebatium autem, libro uni huic rei destinato, copiosius omnia executus est. Sed uir ut multarum, magnarumq; artium, ita iuris etiam peritus, habita præsertim Trebatij ratione, ad quem scribebat, qui & ipse inter primos ius profitebatur, omnia ex iure ciuili exempla deduxit. Quo fit, ut nonnulla paulo obscuriora sint, non assuetis auribus. Quintilianus deinde in quinto Institutionum, tradidit eos, magis (quantum uidetur) ut obseruatum alijs sequeretur morem quàm quia putaret ad institutum suum magnopere pertinere. Itaque est uidere ab Dialecticis, Rhetoribusq; acceptos locos, permixtos ab eo, & in unũ confusos aceruum. Themistius post hos & Boethius, eandem rem tractauerunt. Boethius non aliud sanè uidetur egisse, quàm ut relatum Ciceronem & Themistium, quemque per se primum deinde conferret: & singulos utriusque locos, alterum alteri hinc inde coaptaret. Themistium qui post Boethium scripserunt, maluerunt sequi. Omnes tamen satis crediderunt, locos uel nominare, uel paucißimis signare quid essent uerbis. Credo, quod arbitrati sint, altiorem locorum notitiam, ex penitiore Philosophia petendam. Quod haud dubiè uerum est: sed longum id est, nec omnibus uacat. & breuius, aptioreque compendio, quantum ad præsentem rem necessarium est, id confici potest, ut dicatur hic quid & eiusmodi potest,

test,quaue proprietas uniuscuiusque sit loci. Ego, ut qui in nullius iurauerim uerba,ut quisque placuit autor, aut sicubi nemo satis, pro autore rationem sum secutus. Non equidem, quod melius aliquid effecturum me sperem, quàm maximi illi, doctissimique uiri (qui possem enim?) sed ut crassius effusiusque ista (ut prædixi) tradam: assequárque, ut si minus hæc subtiliter disputata esse, saltem (quod uoto meo sufficit) apertius explicata uideantur.

Scholia in caput 3.

Cerberum ab inferis extrahere.) Id Herculem fecisse scribunt Poetæ Tragici, qui cum ab Eurystheo abducendi canis gratia missus esset ad inferos, Palladis beneficio id quod iussus erat perfecit, quemadmodum apud Homerum. octauo lib. Iliados refert Pallas ipsa. Vide Plinium libr. vigesimo septimo. capite secundo. Enarrantur, & reliqui, eius labores apud Senecam in Hercule furente, & Isocratem in Encomio Helenes: postremò apud Boethium in consulatu philosophico. Non dicere modò ista, sed uel pingere.) Vt qui aurium sensu capere hæc non possent, saltem uisu perciperent. Ad numeros.) Hi fuerunt Pythagorici, de quibus in placitis Philosophorum, ita Plutarchus libro primo. sectione tertia. Rursus ab alterius auspicatu philosophiæ Pythagoras Mnesarchi, Samius, qui primus philosophiam hoc nomine appellauit, principia rerum numeros esse censuit, ex eorum symmetrias, idest accommodatas proportiones. Ad figuras.) Ab hac sententia non ita longe

uidentur

uidentur distare ea quæ disserit apud Platon. Thimæus. Aristoteles certe tale quiddam Platoni ascribit libr. de cœlo.1.c.19.aduersus illum(ut uideri uult)docēs, corpora ex planiciebus constare non posse. Qui omnia inuolucris atque ambagibus.) Mirum ni ad Pythagorica illa alludit simbola. Ac uetustissimi quidem illi philosophi sacratiora essePhilosophiæ mysteria arbitrabantur, quàm quæ temere proferenda essent in uulgum. Qui obscuritatem in dicendo.) Horum ex numero tantum non primus sit Heraclius ille Ephesius, qui & cognomen inde uenit, dictus σκοτεινὸς apud Græcos, hoc est, tenebricosus. Quod discipulos, si quid dixissent apertius, iubebat obscurare, id uoce σκότισον expediebat, autor Laertius. Hunc omnes artes.) Quæ enim ars hodie ita docetur, ut non crebro infulciantur placita Aristotelis. Quanquam hac in re longe primas tehent quidam concionatores, qui ita demum egregie institui credunt rupē plebeculam, si quàm sæpissime eis in ore obambulet gentilis ille(ut uocant ipsi)magister. Horum ineptias mire depingit Erasmus in Moria & Ecclesiaste. Velut oraculi.) Oracula enim inuolucris quibusdam obscurari solebāt, & per hunc modum multis imponere. Notissima est responsio data Epirotarum regi Pyrrho.

Dico te Aeiacida Romanos uincere posse.

Vide Cicero. lib.2. de Diuinatione. Quo pacto & Alexādrum illum Molossum, & Annibalem Carthaginiēsem deceptos fuisse, referunt Appianus & Liuius. Adriano quoque Imperatori Deum consulenti de euentu belli aduersus Parthos, quam inuoluere responsum sit, explicat Macrobius lib Saturnaliorum I. capite. xxiii. Quadā ad Alexandrum epistola.) Ea epistola est eiusmodi, Ἀριστοτέλης βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν. ἔγραψάς μοι περὶ τῶν ἀκροαματικῶν λόγων, οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀποῤῥήτοις, ἴσθι οὖν αὐτοὺς καὶ ἐκδεδομένους, καὶ μὴ ἐκδεδομένους ξυνετοὶ γάρ εἰσι μόνοις τοῖς ἡμῶν ἀκούσασιν. ἔῤῥωσο. Eorum uerborum sententiam ita reddidit Gellius, Ακροαματικοὺς libros, quos æditos quereris, non perinde ut arcana abscon-

ditos,

ditos, neque æditos ſcito eſſe, neq; non æditos, quoniã ijs ſolis qui nos audiũt, cognobiles erũt. Ac ſi quis mo uere.) Cõuellere, arguere, minus probare. Trãſuerſum qđ aiũt, culmum.) Id eſt, uel minimum, tantillum. Similia ſunt, latum culmum, latum pedem, tranſuerſum digitum diſcedere. Non aliter, atq; qui ſecantur, utunturque.) Clamamus, inquit, præ indignatione haud ſecus ac ſolent ij, quos medici ſecãt aut cauterio adurũt. Ego Ariſtotelem.) Summus nimirum, inquit, uir fuit Ariſtoteles, at non is tamen, cui oporteat adhærere per omnia. Cuius rei triplicem aſſert cauſam. Primũ, quòd quemadmodum multa nouit, ita quædam etiam uerisimile eſt ipſum neſciſſe. Deinde, quòd non omnia quæ inueniſſet, putarit eſſe proferenda in lucem. Poſtremo, quod maior ei cura interim fuerit contradicendi ali s quàm ueri inueniendi. Tanquam ſcopulo.) Alluſum ad uerba Gellij libro 10. capit. 8. Tanquam ad Sireneos ſcopulos conſeneſcas. Vſquequaq;, adhæreſcendum.) Plutarchus in commentario. Quo pacto iuuenibus audienda poemata: Non quemadmodum omnia religioſe metuimus ac reueremur in ſacris, ita oportet in autoribus omnia uenerari, ſed audacter adhibito iudicio probare quædam, quædam improbare. Non ſic parendum poetis aut philoſophis quemadmodum pueri obtemperant pædagogis. Sed quemadmodum Cato puer parebat quidem pædagogo iubenti, ſed rogabat quã ob cauſam id iuberet: Ita fides habenda eſt autoribus ſi cauſam idoneam reddiderint. Verùm ut de re noſtra dicamus.) Sex in ſumma cauſas enumera, propter quas Topica Ariſtotelis minus uideantur ſatisfacere ſtudioſis. Primam, quòd materiam eorum librorum anguſtis nimium ſepſerit terminis. Alteram, quòd non omnia ea numerat Ariſtoteles, quibus ineſſe aliquid aut non ineſſe oſtenditur. Tertiam, quòd locos neque deſcribat, neq; in certum aliquem cogat numerum, ac ne nominet quidem. Quartam, quòd quædam pro locis ponat, quæ nullius propriè ſunt loci. Quintam, quòd totius

etiam Dialecticæ, nedum horum librorum, arctos nimiũ terminos esse uoluerit. Postremam, quòd nam inuoluta obscuraq; sint apud illum omnia, uti summæ dfficultatis sit, ex ipsius quæstionibus ac locis, differendi usum, co piamq; parare. Ex his secunda, tertia & quarta, nõ ponũ ntur à Rodolpho, ut principales causæ, sed ut particulæ dilucionis cuiusdã, qua occurrentẽ dimouet obiectionẽ.

Voluit enim cuncta &c.) Fuit qui hunc locum ita ac ciperet, quasi Rodolphus plura uelit esse prædicata (ut uocant) dialecticam, quàm quatuor. Verum longe aliud agit Rodolphus, quod ut intelligatur, nosse debemus tria esse genera, questionum. Vnum quo quæritur an sit res, ut sint ne Antipodes, sint ne aliqui Manes & subterranea regna. Alterum quo quæritur num hoc illi insit; ut, sic nec ne Deus omnipotens, noceat, an prosit plus eloquentia. Hic enim illud in dubium uer titur, ecquid omnipotentia insit in Deo, & in eloquentia plus ne inquit commodi an incommodi. Tertium, quo ambigitur, quo modo num insit, num ut finitio, ut genus, ut proprium, ut accidens. Quod genus sunt il la, num animal rationale sit definitio hominis, sit ne vir tus genus iusticiæ. Iam Aristoteles in Topicis ita loquì videtur, quasi ad dielecticum pertineat solum postremũ hoc quæstionum genus, non eti am duo illa priora. Atque hoc est quod conuellit Rodolphus, putans omnia hæc questionum genera ex æquo ad dialectici munus pertinere, qua de re plenies lib.2.ca.7. Pleraqne pro lo cis ponit.) Quæ hic recenset Rodolphus, apud Aristotelem in secundo libro sunt Topicorũ. Constans asseue ratio.) Hoc ipsum & Quintilianus docet lib.11. vim per suadendi constare asseueratione, quæ interim plus ipsis valeat probationibus. Adde quod videtur nimis arctos) Vide lib.2.cap.5. in utranque partem apte, expediteque differendi). Cicero in secunda Tusculan. Itaque mihi semper inquit Peripateticorum, Academiæque consuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes differendi, non ob eam causam solum placuit, quòd aliter non pos

ſet,quicquid in unaquaque re uериſimile eſſet,inueniri; ſed etiam,quòd eſſe ea maxima dicendi exercitatio; qua princeps uſus eſt Ariſtot. deinde qui eum ſecuti ſunt. Eadem ferme ſententia apud eundem Ciceronem eſt 5. lib.de finibus. Dicta potius,ut inquit Cicero)Verba Ciceronis 4. lib.de bonorum ac malorum Finibus ſic habent. Cunque duæ ſint partes, quibus perfecte ratio & oratio compleantur, una inueniendi, altera diſſerendi hanc poſteriorem, & Stoici & Peripatetici, priorem autem illi egregie tradiderunt. Stoici omnino ne attigerunt quidem. Nam è quibus locis quaſi theſauris,argumenta depromerentur, ueſtri ne ſuſpicati quidem ſunt,ſuperiores autem artificio & uia tradiderunt. Quæ quidem res efficit, ne neceſſe ſit ijſdem de rebus ſemper quaſi dictata decantare, neque à commentariolis ſuis diſcedere,&c. Ad Trebatium autem) De his Topicis Cicero ipſe lib. Familiarum epiſtolarum ſeptimo ad Trebatium ſcribens. Itaque ut primum inquit, Velia nauigare cœpi,inſtitui Topica Ariſtot. conſcribere, ab ipſa urbe commonitus amantiſsima tui. Eum librum tibi niſi Rhegii ſcriptum, quàm planiſsimè res illa ſcribi potuit. Sin tibi quædam uidebuntur obſcuriora, cogitare debebis, nullam artem literis ſine interprete, & ſine aliqua exercitatione percipi poſſe. Fabius quoque libro. 5. Inſtitutionum de Ciceronis Topicis loquens. Et ille quidem inquit, non his exemplis utitur, quia ad Trebatium ſcribens, ex iure ea ducere maluit ego apertiora poſui. Magis, quantum uidetur, ut obſeruatum aliis ſequeretur morem) Hæc uerba quid ſibi uelint, planius intelligi poteſt ex 18. cap.lib.2. Quo in loco docet Rodolph.tractatũ de locis ad ſolum dialecticũ,non etiam pertinere ad Rhetorẽ. Ego ut qui in nullius.)Sic Hora.nullius additus iurare in uerba magiſtri.

LOCORVM DIVISIO. Caput IIII.

CVm (ut diximus) nihil ad faciendam de altero fidem poßit aßumi, quod non aliqua parte

tum ipso sit cohærens, illud in primis sciamus oportet, quædam ita cohærere rebus, ut ipsis sint infixa rebus, alia ut extra ipsas sint. In ipsis sunt rebus, ut si probem moriturum Ciceronem, quòd homo est, quòd ex corruptibilibus compositus est elementis, quòd doloribus, morbisq; obnoxius est. Hæc omnia planum est inesse Ciceroni. At si dicam, mortali patre, mortaliq; matre natum, & omnes ante ipsum homines mortuos esse, nihilq; nisi Deum & diuina, esse immortale; hæc omnia, pater, materq;, et cũcti ante ipsum hoĩes, et Deus diuinaq;, extra Ciceronẽ sunt. Hanc itaq; faciamus primã diuisionẽ locorum, ut alij Interni sint, alij Externi. Rursus ea quæ in rebus sunt, alia in substantia earum, alia circa substantiam sunt. In substantia sunt, è quibus res idipsum quod sunt accipiunt, qualis est definitio: quanquam ea non tam in substantia uideatur, quam ipsamet rei esse substantia. Præterea illa, quæ complectitur definitio, ut est genus, & propria rei notio, quam differentiam uocamus. Atque ea quoniam uel idem est ei quod proprium dicimus, uel pro ea proprio maximè utimur, locum illius proprij quoq; significemus nomine. Partes etiam in substantia sunt totius, quando nisi ex ipsis confici res non potest. Tum etiam quæ coniugata dicuntur, id est, quæ solo nominis quodam deflexu distant, ut sunt sapiens & sapientia, candidum & candor. Tametsi enim sapientia non sit in substantia sapientis, quatenus homo est: cùm tamen de sapiente disseritur, quatenus

teuus

tenus ſapiens eſt,certum eſt eſſe in ſubſtantia ipſius ſapientiam,& nec intelligi quidem, nedum eſſe ſine ipſa poſſe. Addamus etiam iſtis ſpeciem & totum. E quibus ſpecies,quamuis non uideatur in ſubſtantia eſſe generis, tamen quia pars ipſius eſt, et genus quamuis ſine ſingulis ſpeciebus fortaſſe, ſine omnibus tamen eſſe non poteſt: & totum itidem quamuis poßint ſine ipſo permanere partes nonnullis in rebus,hoc ipſum tamen quod partes ſunt, ſine toto habere non poſſunt.Pleræque etiam partes eius ſunt conditionis, ut manere ſine toto non poßint: neque enim deſectam manum,neque euulſum oculum magis dixeris eſſe id, quod ante fuerunt, quàm eadem uel picta,uel ære aut alia quauis materia expreſſa. Verùm hæc utcunque ſint,haud ita multum in præſentia retulerit noſtra. Id quod ſufficit,quando cognatißima ſunt iſta,iunctumque habent tractatum, nos in eundem ea ordinem redigamus.Circa ſubſtantiam ſunt ea, quæ cùm rei inſint, modum quendam ipſi,affectionemque afferunt.Ea duplici eſt conditione accipere. Aut manent enim, quietisque habent faciem:ut ſunt decor,robur, ſanitas. Aut in agitatione,fluxuque quodam ſunt poſita:ut pugnare,dormire, currere. Vocemusque illa adiacentia, hæc actus. Iungamus iſtis illa,quibus hæc inſunt. Ea ſunt quæ ὑποκείμενα Ariſtoteles, nos uſitato ſanè uerbo ſubiecta dicimus. Sic eloquentiæ ſubiectum dicimus Ciceronem,et ſeueritatis Catonem.et quamque rem prout quodque adiacens aut actus in ipſa eſt. Inter-

norum itaq; locorum, hæc sit nobis enumeratio. Externi uerò ad hunc maximè sese modũ habent. Quædam nanque eorum quę sunt extra rem, necessario quodam uinculo coniuncta sunt rei. Eaque sunt huiusmodi, ut per ipsa res fiat, quæ causæ uocantur; uel efficiens, ut ædium faber; uel finis, ut ædium habitatio. Quibus etiam iunguntur ea, quæ Cicero tum effecta uocat, tum euenta: mihi maximè placet euenta dici. Ut sint propriè, quæ ab efficiente fiunt, effecta, ut à sutore calceus; quæ propter finem, destinata, ut calceus ob tutandos pedes. Hæcque uno nomine possunt uocari cognata. Alia sunt quæ dicimus applicita, quæ sunt eiusmodi, ut non fiat quidem per ipsa res, sed habitudinem quandam, nomenque accipiat ab ipsis. Eorumque aliud rem ipsam complectitur, ut locus. Aliud actus ipsius metitur, ut tempus. Aliud alio quodam modo cum ipsa re cohæret: ea sunt quæ connexa dicere placuit, qualia sunt, diuitię, regnum, amicitia. Rursus autem, alia eorum quæ extra rem sunt, necessitate nulla rei cohærẽt. Quorum quædam eius sunt generis, ut ea ipsa & res, cum altero alterum, & sine altero, esse & non esse possit. eaque dicimus accidentia. Alia sunt, quorum alteri infestum est alterum, inque mutuam uicissim perniciem tendunt, ea repugnantia uocamus. Et accidentium quidem, aliqua hoc pacto se habent, ut unum uni conferatur. Idque uel res rei, ut iurgium cędi, pallor ægritudini, ea dicimus contingentia. Vel uerba rei, quod uel singulis fit dictionibus, ut cum nomen rei cum re

com-

componimus, uel orationẽ rei, ut laus uiro forti, uitu peratio sceleri ea uocamus pronũciata. Aut duo con feruntur in uno tertio, quorũ alterum altero uel ma ius est, ut rex populari, opibus: uel minus, ut discipu lus magistro, eruditione: uel par, ut iustus iusto, probi tate. Aut duo in duob. cõferuntur, ut hyems, et sene cta in frigore et segnicie. tẽpestas et ira, in iactatione maris et perturbatione mẽtis: uocanturq; hęc similia illa uerò cõparata. At repugnantiũ, quędam dicun tur opposita, quorũ unum aduersatur uni, et certa re sistit lege: ut frigidũ calido, cæcitati uisus. Quædam (uel ut uulgus) disparata, uel) ut Seneca uidetur uel le) distantia dicuntur. Ea sunt quæcunq; nõ possunt id ipsum esse alterũ, quod alterum, ut homo, equus, bos. Itẽ homo et candor, candorq; et uelocitas distãt, quia nullũ eorum aliud est alij idẽ. Hæc est ergo lo corũ summa, ut sint interni, qui in substãtia definitio genus, species, propriũ, totum, partes, coniugata. Qui circa substantiã sunt: adiacentia, actus, subiectũ. Ex terni autẽ, quę cognata dicuntur: efficiens, finis, effe cta, destinata. Quæ applicita: locus, tẽpus, connexa. Quæ accidunt: contingentia, pronunciata, nomen, cõ parata similia. Quę repugnãt: opposita, distãtia. Nõ ignoro autẽ alios autores alia nonnullorũ locorum, quàm nos, nomina tradidisse: quosdam plures, etiam pauciores quosdam fecisse. Qui si quibus magis pla cebunt, nihil impẽdio, habent quos sequãtur: mihi na turã, ordinemq; rerũ sequenti, uisum est apertissimè eos simul et distinctissimè hoc pacto posse explicari.

Scholia in caput. 4.

Cvm vt prædiximus). Quam initio diuiſionem locorum affert Rodolphus,eam habet & Cicero. Themiſtius triplices locos fecit, internos , externos, & medios. Quo autem facilius memoriæ commendari poſſent loci Rodolphi, ſequenti eos deſcriptione uelut ob oculos ſpectandos expoſuimus.

Prout quodque). Prout Latinum eſſe quis neget? Cum Plinius Nat. hiſto. lib. 14. in fine ſit uſus. Item T. Liuius lib. 7. de bello Macedonico. Propenſius cumulatiusque ſi quo poſſit, prout eius merita ſint Senatum facturum. Locum illius proprij quoque ſignificemus nomine.) Sed impropriè captis uocabulis. Differentia enim (aiunt) rem notat, quæ intrinſecus in ſubſtantia eſt proprium autem quod ab interiore potentia, extrinſecus in actu fluit. Ita ut differentia magis potentiam quandam actus interioris, & proprium fluxum ſignificet actus poſsibilis à potentia.

Loco-

- Locorum
  - Alij interni sunt & hi rursus.
    - Partim in substantia rei, ut
      - Definitio. 1
      - Genus. 2
      - Species. 3
      - Proprium. 4
      - Totum. 5
      - Partes. 6
      - Coniugata. 7
    - Partim circa substantiam rei, ut
      - Adiacentia. 8
      - Actus. 9
      - Subiecta. 10
  - Alij externi, atq; hi
    - Aut cognata sunt quorũ
      - Aliæ causæ sunt, ut
        - Efficiens. 11
        - Finis. 12
      - Alia euenta, ut
        - Effecta. 13
        - Destinata. 14
    - Aut applicita, quod genus sunt
      - Locus. 15
      - Tempus. 16
    - Aut accidentia, quorum quinque sunt genera
      - Connexa. 17
      - cõtigẽtia. 18
      - ꝓnũciata. 19
      - Nomẽ rei. 20
      - Cõparata. 21
      - Similia. 22
    - Aut repugnãtia, ut
      - Opposita. 23
      - Differẽtia. 24

E quibus, species quamuis non uideatur.) Neque species inquit, proprie est in substantia generis, neque totum in substantia partium; fecit tamẽ arctissima quædam horum cognatio uel utique necessitudo, ut & generi speciem, & totum partibus in explicandis locis coniungeremus. Cætera quæ dicuntur hoc capite, partim satis aperta sunt, partim suis queque locis explicabuntur, quare his missis, reliqua aggrediamur.

Definitio quid sit, & quomodo definiendum.

QVID

QVID SIT LOCVS. CAP. V.

IN hunc modum uelut semina quædam, et initia, & numerus locorum descriptus sit. Nunc rursus à capite ordientes, singulos exactius et huberius exequamur. Primus locus (ut diximus) est Definitionis. Ea est oratio, qua quid sit, res explicatur. Conuenitq; inter omnes, debere confici eam ex genere & differentia, ut sit definitio hominis, animal rationale, in qua animal, est genus, rationale, diffentia, homo, id scilicet quod diffinitur, species dicitur. Genus est quod de pluribus specie differentibus, in quid est prædicatur, ut quærenti, quid est homo? quid asinus est? quid est bos? bene respondetur, homo est animal asinus est animal, bos est animal. Species, in quam sub se cõprehensam diuiditur genus, ut homo est species animalis. Comprehenditur enim sub animali. Nam qui omne animal dicit, etiam dicit & hominem, & diuiditur in ipsum, animalium enim dicimus, aliud homo est, aliud brutum. Differentia est propria rei nota, qua secũdũ idipsum quod talis est, ab alijs distinguitur rebus. Estq; nobis uel maximè omnibus è rebus uerarum differentiarum penuria, adeoq; putant nonnulli, non cognosci ullius à nobis rei propriamueramq; differentiam, habere autem nos, quod ferè in reliquis rebus facere solemus, pro uera, quæ proximè ueræ uidetur accedere. Ea est in homine, rationale. Est enim rationale propria hominis nota: nulli quippe animali nisi homini inest, conue-

conuenitq; homini, quatenus talis est, hoc est, homo eo maximè uidetur homo esse, quòd sit capax rationis. Reliqua enim, ut est bipedē esse, & erectū ingredi, & manus habere, aut non sunt propria soli homini, aut ut sint propria, non tamē hominis, sed partis, hoc est, corporis sunt notæ. Et de rationabili paucisq; admodū alijs, sint nec ne ueræ differentiæ, sunt qui putent, sunt qui negent: In reliquis nemo ferè est, qui constanter ullius rei differentiā uerā cognosci posse affirmet, ambitu quodā & loquēdi circuitu aliquid quod locum eius teneat effingimus, multaq; persæpè colligimus, quorū quodq; latius pateat, quā hoc ipsum quod definitur, iuncta tamen æquantur, & propriū quiddam ipsius efficiunt. Vt si definiam asinum esse animal solidis pedibus, auritū & fœcundum nihil est istorum, quæ post genus quod est animal, sumuntur, quod nō generalius sit quàm asinus: nam & equus & mulus solidis sunt pedibus, & mulus lepusq; auriti sunt, & omnia ferè animalia fœcūda, eo tamen quòd solidis pedibus dictum est, omnia præter equū & mulum excluduntur, quòd auritū, equus, quòd fœcundum, mulus excluditur. Itaq; tandem uelut gradibus quibusdam ad id quod definitū est, peruenitur. Quidam hanc definiēdi formam, descriptionem uocauere. Ego cum hoc nomine Ciceronem, atq; Aristotelem Græcè quidem, sed idē significante, usos uideam, non est quod maiores requiram autores. Neq; enim aliud uidetur esse definire quàm rem intra fines naturæ suæ conclusam expli-

care,

tare :quod ſi alia ratione facere poſſemus,eſſet for taſſe ratione mutandi nominis : nunc pro uera definiendi uia , eam quæ ſola eſt , optimum fuerit accipere . Deſcriptio enim, quæ poetis crebrò , nonnunquã Oratoribus in uſu eſt , ea uerboſius rem exprimit : nec in id adhibetur , ut quid ſit res indicet , ſed qualis ſit , uelut inſpiciendam ante oculos ponat . Tradere ulla inueniendæ definitionis præcepta , haud in promptu eſt . Illud eſt certum , quiſquis definire quippiã uolet,utiliſsimum eſſe , cognitam ſibi naturã eius & diligenter perluſtratã habere. Id ſi fuerit,facilè inueniet primũ in ipſa re commune quiddam,in quo cum alijs, quæ ſimili ſunt natura , conueniat . Sumamus exemplo nobis ius definiendum. Inuenimus primum , ius uim quandam in ſe habere cogendi & iuſſum , unde nomen uidetur traxiſſe. Itaq; erit ius nobis uel placitum uel decretum quoddam . Verùm tamen non omne decretum ius erit : nam & domini ſeruis , & patres filijs , & philoſophi diſcipulis decreta ædunt, quæ tamen ius non uocamus· Cogitemus igitur aliquid quo iſta excludamus. Videmus poteſtatẽ quandam eſſe iſtis,ſed minorem, quàm ut iura facere poſsint:addamus ergo eſſe placitum maioris poteſtatis, hoc eſt, uel populis, uel in quem populus poteſtatem ſuam transtu lit,ut Senatus,ut Princeps. Quid ergo? Quicquid iuſserit princeps, ſi ſeruis, ut lectum ſternant , ut cœnam inſtruant, ius erit? non uidetur: ſed quod ciuitati iuſſum eſt,idq, quod ad ſtatũ eius tuendum pertinet

tinet

tinet. Sed neq; id quidem ius erit, si uel partem aliquam ciuitatis grauius premat, uel finitimos contra fas naturæ gẽtium'ue lædat. Aequum ergo esse oportebit. Circumferamus diligenter oculos, uideamusq; ecquid intra complexum definitionis poßit uenire, quod nomine definiti non contineatur: sed & contra quoq;, contineatur'ne aliquid definito, quod definitio non admittat: quæ si non uidebuntur, colligamus iam à capite omnia, dicamusq;: Ius est decretum maioris potestatis, ad tuendum ciuitatis statum, ex æquo & bono institutum. Tradamus & aliud exemplum, iuuemusq; quantum possumus prima discentium studia. Quæramus quid sit ciuitas. Certum est ex hominibus constare eam, nec posse ex uno tantum homine confici: itaq; relinquitur multitudinẽ esse, eritq; id genus ipsius. Sed multitudo, si paßim uaga, ruri aut in syluis agat, ciuitas non erit: idcirco collectam faciamus. At ne illa quidem, si decem aut centum sint, ciuitatem efficient, quoniam eò conduntur ciuitates, ut mutuis succurrere casibus, communia pericula depellere, utq; ipsis præsidio sibi et adiumẽto eße sine expectatione opis externæ poßint, quod quidem in tali numero contigere non potest. Neceße igitur erit eam esse frequẽtiam, ut statum rerum suarum pertueri se queat. Iam uerò ut sint quamuis multi, sed dißideant animis, non consulant in cõe, non uitæ genere conueniant illam non ciuitatẽ dicas, sed hostes potius tanquam feras unam in caueam coniectos, quapropter

uin-

uinculo quodam legum concordiam ipsorum firmatam esse oportet. Quòd si iam nihil aliud deesse nobis putamus, erit nimirum expleta definitio. Dicemus itaque ciuitatem esse multitudinem collectam, ad statum rerum suarum tuendum per se sufficientem, quæ consensu sit legum uitæque cõiuncta. Sunt autem in summa rectè definiendi leges, ut definitio neque plura complectatur quàm definitum, neque pauciora, sed de quocunque unum dicitur, dicatur & alterum. Deinde, ut quid sit res, hoc est, substantiam eius explicet. Præter hæc, ut aperta, hoc est, neque ambiguis nominibus, & quæ in multas ducantur significationes, neque obscuris aut ex longinquo translatis constet. Profuerit ad hanc rem crebras aliorum definitiones soluere, et rationẽ singulorũ uerborum exigere, iudiciumq; parare, et usu tractandæ rei uiam nobis patefacere. Iuuabit etiam notas res atq; explicatu faciles definire: quod si diligenter & cum ratione fiet, paulatim & difficiliorum spes erit. Vtilis est hæc definiendi ratio, cùm propter rerum cognitionem, quæ definitione explicatæ, mirum est quo pacto, uelut certum quoddam signum destinandarũ cognitionum proponant animo: tum quòd parat autoritatem differenti. Neque enim melius rem noscere uidetur, quàm qui quid ea sit, breuiter & aptè poßit explicare. Verum de Definitione hactenus.

Scholia in caput 5.

Ea est oratio, qua quid sit res explicatur.) Sic Cic. ad Brutũ: Siquidẽ definitio est oratio, quæ quid sit de quo agitur

agitur,ostēdit quā breuissime. Et in primo de Orato. Est.n.definitio,inquit,rerū earū,quæ sunt eius rei proprie,quā definire uolumus,breuis & circunscripta quædā explicatio.Conuenitq; inter oēs cōfici eā debere ex genere & dfia.Præstiterit sane ex genere & dfia eā confici mō ea semper adsint ad manū,sintq; eiusmōi ut per ea res cōmode explicari posſit.Quod si nō sit lōge præstabilius fuerit,per causas,per euenta, per accidentia, aut alia quæuis rem dilucidè explicare, quā per genus, & differentiam definire obscurius. Vide Gel. Noctiū Atticarū.li.4.c.1. Peruulgatū autē est definitionē oēm ex genere & dfia cōsistere.)Si hoc intelligamus de philosophis,uerū est. Oratores .n. angustias illas & quasi orationis cōpedes oderūt.Nā seruitus est(inqt Quint. li.7.c.4.)ad certa se uerba astringere, & res nimium periculosa,si uno sit uerbo erratum,propterea de tota causa cadere.Eadem apud Ciceron. de Orato. uolum.2.

Genus est quod.)Hanc finitionem generis parum probat Laurentius, propterea quod interroganti quid sit res,tota respondenda sit definitio,nō solùm genus:modo satisfacere uelimus interrogāti, neque dimidiatam dare responsionem.Atque est sane aliquid quod opponit Laurentius,neque mihi in præsentia satis succurrit, quomodo id quod obiicitur posſit dilui, nisi dicere ausis,aliud esse respondere bene,aliud totam interrogationem absoluere. qua de re alio quodam in loco, ita ad uerbum scribit Rodolphus. quod dicimus autem, quæstionem generis esse interrogationi quid est,inclusam, id uerum est,quoniam bene respondetur, quid est homo?est animal,ueruntamen non sic,ut totam interrogationem absoluat. Nisi addideris enim differentiam, uel proprium,non uideberis satisfecisse quæstioni. quo fit, ut cum de solo genere quæramus,solitū sit interrogari nō quid est,sed cuius generis rerū est.Vt cuius generis rerū est lumē,substātia'ne an accidēs?Et sentire nō quid sit interrogamus,cū scire uolumus agere sit,an pati,sed ad genus ptineat,actiōis ne an pasſiōis. hęc Rodol.'li. 2.cap.

2. cap. 7. Verum utcunque res cadat, nihil eſt quod imputetur Agricolæ, quando non ipſe, ſed Ariſtoteles huius autor eſt finitionis, apud quem primo τῶν τοπικῶν libro ſic legis, γένος δέ ἐστι, τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον. Id eſt, genus uerò eſt id, quod de pluribus & differentibus ſpecie, in quid eſt prædicatur. Cicero 1. lib. de Oratore genus finit hoc modo; Genus autem id eſt, quod ſui ſimiles communione quadam, ſpecie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. Quæ finitio cum prima fronte uideatur obſcurior, breui eſt explananda exemplo, Virtus eſt genus quoddam, complectitur enim plures partes, hoc eſt, ſpecies, nempe prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem & temperantiam, quæ partes quũ communione quadam generis ſui, id eſt, inter ſe ſimiles ſint, tamen ſpecie differunt. Rurſum, genus eſt animal, duas enim partes complectitur, hominem & brutũ, quæ partes, etſi ſpecie ſunt differentes, tamen cõmunione quadã ipſius generis, nulla inter eas eſt disſimilitudo, quoniam ipſa animalis ratio ex æquo conuenit utriſq;. Hæc uel idcirco aſſcribenda putaui, ne quis parum prudens, fidem habeat commentarijs ijs, qui hodie in hunc Ciceronis librum circumferuntur, qui uix dici queat, quàm ineptæ hunc explicent locum. Differentia eſt propria rei nota.) Id eſt, indicium, ſignum. Methaphora ducta, opinor à pecudibus, quibus inuri aut etiam incidi ſolẽt notæ quædam, quo facilius aliæ ad alijs dignoſcantur. Quidam hanc definiendi formam) Horum ex numero & Themiſtius fuit, & poſt eum Boethius, id quod ex Topicis Boethianis liquere poteſt. Ariſtoteles ſi exempla eius, quæ in quinto ſunt Topicorum libro, conſideres, proprij uocabulo hoc definiendi genus comprehendiſſe uidetur. Niſi quid credas obſtare illud, quod eodẽ in loco, quidditatem rei, proprio explicari negat. Deſcriptio enim. Hac de re ita Laurentius ualla. Quippe deſcriptio eſt, qualitatum omniũ, quæ alicui rei adſunt, & eiuſdem actionum explicatio. Quam ſententiam &

Cice.

Ciceronis uerba confirmant in Partitionibus, ubi non dubium, inquit, est id quidem, quin definitio genere declaretur & proprietate quadam, aut etiam communium frequentia, ex quibus proprium quid sit eluceat. Sed quoniam de proprijs oritur quandoq; magna dissensio, definiendũ est sæpè ex cõtrarijs, sæpè etiã ex dissimilib. sæpè ex partibus. Quamobrem descriptiões quoq; sunt in hoc genere sæpè aptæ, & enumeratio consequentium, inprimisq; commouet explicatio uocabuli & nominis. Vides hic finitionis uocabulum sumi tam latè, ut complectatur & eam definiendi rationẽ, cui descriptionis nomen dedi Boethius: & propterea descriptionẽ uelut diuersum quiddam adiungi, quod in Topicis facit. Idem tamen alijs quibusdam in locis nomen descriptionis apertè pro definitione posuit, ut primo libro de Oratore, ubi hunc in modum loquitur Antonius: Philosophi deniq; ipsius, qui de sua ui ac sapientia, unus omnia penè profitetur, est tamen quædam descriptio, &c. Quo in loco descriptionem pro finitione poni, nemo negabit nisi qui locum ipsum nunquam uiderit. Tradere ulla inueniendæ definitionis præcepta.) Quam rationem colligendæ definitionis affert Rodolphus, eam est mutuatus ex Topicis Ciceronis: Cuius equidem uerba non grauatus fuissem adscribere, nisi liber vulgo esset in manibus. Ius est decretum.) A Celso iureconsulto ius definitur hoc modo: Ius est ars boni & æqui. ff. de Iustitia & iure. Cice. de Ora. Ius, inquit, est legitimæ atq; usitatæ in rebus causisq; ciuium æqualitatis cõseruatio. Sunt aũt in summa.) Quæcunque definiendi leges traduntur, huc spectant, ut conuertatur definitio cũ eo quod definitur, & naturam eius cõmode explicet. Eam legem quisquis nõ uiolarit, hunc securum esse iussero legum reliquarũ.

GENUS ET SPECIES. CAP. VI.

Genus, species, differentia, quid sint, prædiximus. Illud quod ad omnem generis & speciei perti-

net,non abs re fuerit annotasse,eos, qui exactius ipsa distinguunt,addere istis indiuiduum. Vt sit genus quod in quid de pluribus specie differẽtibus;species, quæ de pluribus numero differentibus, indiuiduum, quod de solo uno dicatur. Ut animal de homine, de boue,de leone dicitur. Homo de Scipione, Cicerone, Catone, Cato de sè solo Catone. Quanquam autem & Censorius Cato & Uticensis,uterq; Catones dicantur: Illud tamen non fit propter communem in ipsi speciem: propter hanc enim homines dicuntur, non Catones, sed ob solam nominum similitudinem. Res quidem hoc pacto se habet,sed quod ad speciem attinet,ea indiuiduis comparata, hoc nomine fortè parum aptè notatur. Speciei nanq; nomen istud,sola comparatione ad genus uidetur inditum,dictámque speciem esse, uel (ut Cicero maluit) formam, quod confusum & informe genus expoliret,& speciendum (sic enim ueteres loquebantur) nobis exhiberet. Indiuiduis autem comparata, non iam speciei retinet,sed generis potius accipit faciem. Ad argumentandi rationem, nihil propemodum differre uidentur, genus & species, species & indiuiduum. Quemadmodum enim si omne animal currit, hominem necesse est currere: & si homo non currit, aliquod animal non currit,sic etiam,si omnis homo currit,Ciceronem necesse est currere, & si Cicero, necesse est & aliquem hominem currere. Nobis ergo, ne inter dicendum cogamur subinde sine ullo usu perturbare nomina, uocentur promiscuè in recen-

ſendis locis: genus, quicquid de pluribus prædicatur in quid: & ſpecies illa, de quibus id prædicatur. ſed genus quemadmodum de ſpeciebus dicitur, ſic etiam diuiditur in eas. Diuiditur autem adiectione differentiæ. Animal enim rationali & irrationali aſſumpto, diuiditur in hominem & brutum. Et differentiarum uerarum (ut ſuperius diximus) quia propemodum egeni ſumus, conſilium (quod in inopia fieri ſolet) oportet ex neceßitate ſumamus, ut quemadmodum in definiendo, ſic in diuidendo, aliquid quod locum ipſarum expleat, mutuemur. Ut ſi diuidere brutum uelimus, dicamus aliud in terra, aliud in aere, aliud in aqua uitam ducere. Vel item dicamus, bruta omnia aut natare, aut uolare, aut ingredi, aut repere.

Scholia in caput 6.

Genus, ſpecies, differentia.) Quæ hoc capite dicuntur, huc tendunt, uocabulo generis hic utendum eſſe tã latè, ut quicquid de pluribus, ſiue ſpecie ſiue numero ſolo diuerſis, in quid prædicatur, generis nomen recipiat, ſpeciem uerò dici, de quocunque genus ſit ſumptũ prædicatur, ſiue illud re uera ſpecies ſit, ſiue etiam indiuiduum. Sed quod ad ſpeciẽ attinet.) Species, inquit, tum demum ſpecies dicenda eſt, cum refertur ad genus, nam indiuiduis collata, rationem ſpeciei amittit, & faciem ac ſimilitudinem quandam induit generis. Vel ut Cicero maluit formã.) Ciceronis hãc de re uerba inuenies libri huius cap. 9. ubi agitur de diſcrimine totius & generis, formarũ & partiũ. Subiecimus hic quæ Rodolphus Agricola de uniuerſalibus reliquit, tractatũ utilẽ

ſanè huic loco, præpoſita Alardi Aemſtelredami doctiſſimi uiri in eandem rem commendatione.

QVVM multæ res in philoſophia nequaquam ſatis adhuc explicatæ ſint, tũ perdifficilis & ſubobſcura quæſtio eſt de uniuerſalibus, circa quæ inexplicabilis & dialecticis ipſis pugna eſt, proinde non abs re fuerit hic referre cenſuram Rodolphi Agricolæ de uniuerſalibus, licet nõ in hoc conſcriptam, ut æderetur unquã. Vt enim qui parant ſtatuam facere, prius rude quoddam ſimulachrum fingunt è trunco, poſteà dolant ac poliunt, ita cũ Rodolphus Agricola librum aliquem de uniuerſalibus inſtituiſſet conſcribere, hanc futuri operis ſyluulam deliniauit. Vtinam hanc ſimul & κριτικὴν abſoluiſſet, ut utriuſq; ceu guſtulum quendam præbuit. Iam uerò cũ Ioannes Viues Valentinus & Iacobus Volcardus Bergenſis præter philoſophiæ profeſsionem undecunq; doctiſsimi, non minimo nobis adiumento fuerint, ut hanc cenſuram planè deprauatam, imò mutilam utcunq; reſtitueremus, illiſq; uiris acerrimi ſanè iudicij non indigna uiſa ſit, quæ in apertum proferretur, & huic loco inſarciretur, libens admodum obſequutus ſum, uel hoc nomine potiſsimũ, quod nihil ſit eius uiri planè diuini, quãuis ex tempore, quamuis alieno ſtomacho ſcriptũ, quod non diuinitatem quandam præſe ferat. Quòd ſi cui uideatur parum conuenire inuentioni dialecticæ cenſura de uniuerſalibus, ei hoc ego reſpõſum uelim, quod mea quidem ſentẽtia, longa ſecus res habet, & quod magnopere adiuuabit cum ad alia permulta, tum ad hunc maximè locum de genere, ſpecie, & indiuiduis, quo ferè loco quæſtio hæc impeditior, neq; prorſus adhuc à quoquam ſatis explicata tractatur: conſtatq; magnum eſſe huius apud dialecticos uſum, ac proinde non inutilem uiſam fuiſſe, cuius nos perueſtigatio hic angeret. Quotiens dialectici Ariſtotelici Porphirianam auſpicantur Iſagogen, mox in ipſa ſtatim operis fronte: Exiſtit aũt, inquiunt, hoc loco quæſtio ſubdifficilis, utrum uniuerſa

lia,

lia, Sit ne dialectica ſcientia ſpeculatiua, an practica &c. Quaſi ſui obliti, uidentur propemodum iuxta Græcum prouerbium, τὸ ὁδοῦ πάρεργον τὸ ἔργον πεποιηκέναι, & profectionem in diuerticulo conſumpſiſſe. Quanquam iſta quæſtio quantula tandem eſt portio portentisſimarum quæſtionum, quas plenis plauſtris, alias ſuper alias trãſuerſim ingerunt, quarum uel ſola recordatio nauſeam moueat, remoramq; faciat generoſis ac bene natis ingeniijs. Neſcio, ſi uel Craſſus ipſe, quem ſemel tantùm riſiſſe memorant, continere ſe poſſet à riſu, quotiens harũ recordaretur affaniarum. Etenim dum oſtentandæ eruditionis ſuæ ſtudio, in ipſo ſtatim operis limine perplexa quædam infulciunt, quæ poſt erant tradenda, nimirũ rudes diſcipulos retundunt & alienãt, quos allici, ineſcariq; potius oportuit commoda breuitate, luce, ordine, ſimplicitate, alijsq; id genus illecebris. Porrò dialectici, ut nectunt nodum, ita non ſatis explicant, uerùm hunc tantum aliqui nodum pluſquam Herculanum. Rodolphus non aliter expedit atque diſſoluit, quàm Alexander ille Magnus ἡράκλειον ἅμμα enſe diſſecat. Vetus admodum quæſtio hæc eſt iam inde à Parmenidæ, Zenone, Cleante in medium adducta. Plato uniuerſales quaſdam poſuit Ideas. Anthiſtenes Cinicæ ſectæ anteſignanus uniuerſalia dixit eſſe à ſingularibus ſeiuncta. Atque hę ſunt quęſtiones illæ à quibus Porphirius ille in initio ſeſe ſcribit uelle ſuperſedere. Extat ac manet etiamnum circa uniuerſalia inextricabilis dialecticis inter ipſos pugna, ſimul & diuerſitas, nec adhuc ſuũ inuenerunt Oedipodem, quæ tamen haud magno negocio bonam partem ex hac cenſura redigi poteſt in concordiam.

RODOLPHI AGRICOLAE SINGVLARES ALIQVOT DE VNIVERSALIBVS QVAESTIONES.

DE *Vniuerſalibus hæc in primis ſolent quæri, ſint ne aliquid extra animam, id eſt, extra cogitationem, figmentumq́ue mentis noſtræ. Deinde, ſi ſint, an diſtinguantur à ſingularibus. Qua in re ut dicamus quantum nobis coniectura conſequi licet, quódque uerisſimilimum videtur; ante omnia dicendum arbitror quid ſit uniuerſale. Dicimus ergo uniuerſale eſſe, quod unum exiſtens per eſſentiam, eſt communicabile multis, ut animal unum eſſe genus dicimus, quod eſt in equo, in aſino, boue, in homine. Sanè unum non ſimpliciter dicimus: nam, et unum dicitur collectione, ut multi lapides unus cumulus dicuntur. Et dicitur unum coniunctione, ut corpus & anima coniuncta unus homo dicitur: & unum abnegatione, id eſt, quia non eſt multa; ſic unam dicimus eſſe paſſionem entis propriam, & omne quod eſt unum eſſe, & idē eſſe dictu, hominem & unum hominem. Dicitur præterea unum aſsimulatione, uel communitate, uel ratione; ſic & alba dicimus habere unum colorem, quia ſunt ſimilia colore, & duos homines eſſe unā ſpeciem, id eſt, habere ſimilem in ſe ſpeciem, uel formam*

mam,uel naturam humanitatis; hocque ultimo modo uniuersale est unum. Nihil.n. uidetur aliud esse uniuersale, quàm aliquid quod in substantia aut in essentia alicuius est, cuius simile potest in alterius itidem essentia reperiri. Quemadmodum.n.si duas eiusdem rationis aut speciei qualitates in duobus inuenimus subiectis, dicimus ea subiecta similia; itidem si duas quantitates, dicimus esse æqualia. Siq; duas formas, uel naturas eiusdem rationis uiderimus in subiectis duobus esse, uocamus ea unum ratione. Id quod in utrisq; est eiusdem rationis existens, uniuersale dicimus; ut sit uniuersale nihil aliud, quàm essentialis quædā in multis, ut ita dicam, similitudo. Singulare uerò est, quod huic oponitur: uidetur etiam & hoc nō uno modo dici: nam, & singulare dicimus unitate. Sicut dicimus angustum iter esse, per quod nisi singulis pateat aditus, & uni, & non multis. Idq; singulare est, quod unū numero.i.nō multa esse dicimus, quodq; hoc uocamus. Itaq; hac ratione & humanitatē quæ est in Platone per se acceptam, hanc humanitatem & singularem, & unam numero humanitatem dicimus. Ergo hæc singularitas, & unitas naturalis, & esse hoc, non uidetur esse ea quæ opponitur uniuersali. Imo tam latum esse ambitum horum quam est entis: & in omni ante eadem istorum inueniri rationem. Dicitur aliter singulare in causabilitate uel in communicabilitate; ita dicimus singularem amorem, qualis inueniri in nullo alio posset; & singlare lumē Solis, quoniā nullum aliud Astrum tale lumen præ-

bet. Sic Platonē dicimus singularē hominē, quoniā proprietas illa substantialis, qua Plato ab omnibus hominibus, qui sunt, fuerunt, erunt, differt, eiusmodi est, ut ei nulla alia poßit similis inueniri, idcircò incommunicabilem eam dicimus. Non enim communicabilitatē aliud dicimus esse, quàm esse eius naturæ, aut generis, aut habitudinis, ut poßit aliquid quod ei simile sit, reperiri, humanitas ergo quæ est in Platone, singularis quidem est unitate, nequaquam uerò incommunicabilitate. Quare unitate? Quoniam & hæc est & una per se. Quare non incommunicabilitate? quia eiusdem rationis uel naturæ inuenitur in Socrate, in Critone. Hoc ergo singulare est, quod arbitror opponi uniuersali. Singularia ergo prioris modi, satis est esse diuersa, secundi modi, nedum diuersa, sed & differentia esse oportet. Sanè modi distinguendarum rerum tres uidentur esse. Quæcunq; enim distinguuntur, aut diuersa sunt, id est, quando uerum est dicere, hoc non est illud. Aut differentia sunt, hoc est, quum non solùm uerū est dicere, hoc nō est illud, sed hoc habet certam proprietatē aut notionem adiunctam, qua ab illo discernitur. Tertius distinguendi modus est, quando discreta sunt quæ distinguuntur, id est, quodq; seorsum per se, ab alio diuersum subsistit. Sic duas substantias, Socratē et Platonē distingui dicimus, & non solùm ita distinguuntur, sed & differunt etiam, & sunt diuersi. Quæ quò facilius accipiantur, paulò explanatius dicam. Est pannus unus totus candidus, huius quidē duæ partes

dimidiæ

dimidiæ ambæ ſunt candidæ. Et quamuis utraque candida ſit, ſunt tamen diuerſæ: quoniam hoc candidum, non eſt illud: non tamen quantum ad candorem pertinet, differunt. Nullum eſt enim in candore in eis diſcrimen. At ſi dimidium unam nigro tingamus, iam non diuerſa ſolùm hæc dimidia, ſed & differentia erunt. Habentque utraque notam, qua poßint alterum ab altero diſcerni, quòd ſi iam hæc duo dimidia, quæ adhuc coniuncta unus ſunt pannus, diſcindantur, iam non ſolùm diuerſa, non ſolùm differentia ſunt, ſed diſcreta. Hæc dicta ſunt nõ quidem πρὸς τὴν ἀκριβολογίαν, καὶ τῶ λεπτομετρία τῆς ἀληθείας, *ſed noſtra, hoc eſt, pingui Minerua, quò non exactius diſtinguantur hæc, ſed capiantur facilius. Eſſe ergo aliquid uniuerſale extra animam, quale nos ſuprà definiuimus, ocioſi uidetur eſſe quærere, cæci negare. Quis.n.non uideat Socratem & Platonem, & Critonem, quemlibet horum hominẽ eſſe, et quatenus homines ſunt, eſſentialiter uel eiuſdẽ rationis uel (ut ita dicam) ſimiles eſſe? Semota animi cogitatione aut mentis operatione ſanè artes omnes, omnia doctrinarum genera diſtinguuntur, perinde ut diſtincta ſunt ea quæ tractant: ea uerò ſunt res. Neque phyſicus conceptus omnium generabilium, & corruptibilium conſiderat aut perquirit, ſed ea quæ ſunt uera generabilia & corruptibilia, quæq; ſunt compoſita ex forma & materia. Eademq; aut elementa, aut ex elementis commiſta ſunt, quæ neſcio qua ratione quis uelit dicere figmentum, aut opus*

animi

animi nostri. Quū aūt omnes doctrinæ aut scientiæ sint circa uniuersalia; necesse est uniuersalia aliquid esse extra animam, si quæ tradantur ab artibus, sunt extra animam aliquid. Præterea decreta legum, philosophorum præcepta, iussa medicorum omnia, uniuersalia & communia sunt: ea ergo necesse aut ad nullos pertinere si nihil commune est in rebus; aut ad unum tantùm pertinere; cum cuiuis, uel proprietate, uel singularitate, commune illud conueniat; aut si ad omnes pertinent, necesse est in omnibus esse commune illud, quo posito, omnia comprehenduntur; quod si in omnibus est, & necesse est extra animam aliquid esse. Ad hæc, si sint uniuersalia tantùm in anima, utrum dicemus aliquid eis extra animam in re respondere, aut nihil? Si nihil, non dicemus, quicquam interesse inter conceptum Chymeræ, & hominis, quum perinde uterque sit inanis, & cui nihil in re solidi, aut certi subsit de quo formetur. At si dicimus subesse aliquid in re; illud aut dicamus tale esse quale conceptum est, aut alterius habitudinis; si tale dicamus quum sit uniuersale, conceptum erit & uniuersale. Si alterius habitudinis, nihil intererit rursus inter hominem & Chymeram, quum enim sit quod concipitur uniuersale, unum, multa comprehendens aut ambiens, et quæcunq; sunt in re, singularia sunt (nam esse aliquid uniuersale, id in cōtrouersia est) Quid enim refert utrum mens nostra ea quæ prorsus

ſus differunt, & in nullo conueniunt, in uno communi coniungat, quum inter ſe penitùs diſcrepent? an partes Chymeræ diſsidentis, & quæ in unam formam cogi non poſſunt, in unius corporis formas coactas eſſe confingat? Quòd ſi ergo inter Chymeræ conceptum, & hominis reliquorumq; uniuerſalium multum intereſt, & quæ a legibus, philoſophis & medicis ſtatuuntur in commune, complectuntur multa, & traduntur multis communiter faciunda, non ſolùm de multis concipiuntur: & artes ſcientiæq; quæ de rebus extra animam & de uniuerſalibus idem differunt uniuerſaliaque tractant. Et Socrates, Plato, Crito, unam habent in ſe communem uel uniuerſalem naturam humanitatis, quod uniuerſale diximus uocari, omni etiam animæ aut intellectus opere ſemoto; erit nimirum uniuerſale extra animum, qnod omnia inter ſe clauſa habeat, nec per ullam exteriorum cognitionem, aut inquiſitionem nec rectè intelligi poſsit, nec complecti quale, omni animi miniſterio ceſſante uidetur eſſe.

Quòd ſi eſt uniuerſale extra animam, uidebitur diuerſum quiddam à ſingularibus id eſſe oportere. Neque enim uidetur fieri poſſe, ut duo aliqua in eodem quatenus idem eſt, conueniant & differant. Sed ſingularia in uniuerſali conueniunt, ut Socrates et Plato conueniunt, quatenus uterq; eſt homo. Differunt autem ſingularia, quatenus hic eſt Socrates, ille uerò Plato, uterq; ſcilicet ab altero, notio-

ne

ne uel proprietate addita humanitati, cuius simile est in nullo alio inuenire. Quam, qui Ioannis Scoti sectam tuentur, differentiam indiuidualem uocant. Quum ergo in uniuersali conueniant & differant singularia, necessariò uidetur aliud esse uniuersale, aliud particulare. Ad hæc quæcunque prorsus eadem sunt, impoßibile est alterum eorum cognosci, ut alterum ignoretur. Sed poßimus in Platone de longinquo prospecto, cognoscere hominem, ut ignoremus Platonem esse, ergo in eo diuersum quiddam Plato & homo sunt. Præterea impoßibile est idem esse communicabile & incommunicabile; sed uniuersale communicabile esse ostendimus, singulare uerò incommunicabile. Qua in re semper uelim in mentem redeat, quid communicabile, quid unum in uniuersali, quid singulare uniuersali oppositum uocemus. Haud difficilè erit uidere, non posse idem singulare esse & uniuersale. Postremò possemus multa testimonia maximorum in philosophia uirorum proferre, multa ab antiquis scholis decantata, et uelut per manus tradita, colligere; nisi non tam propositum esset nobis, quæ quisque dixerit tueri, quàm quærere, quicquid rectißimè, et ad rerum naturam aptißimè dicatur. Hactenus Rodolphus.

Quæ diuidendi & quàm uaria sit ratio. Caput VII.

ET quia diuisionis locus nos admonet, quid sit ipsa, & quo pacto tractanda exequamur. Per

quàm

quàm utilis enim est diuidẽdi ratio, tum ad rei quæ diuiditur naturam demonstrandam (proximum.n. est, ut cùm quid sit unumquodque dixeris, deinde quotuplex sit ostendas) tum ad definiendum; definire nanque non aliud uidetur, quàm ex genere per differentias diuiso, in speciem descendere: Præcipuè uerò ad differendi orationisq; copiam, ut si unum aliquid quod multa ambitu suo cõplectitur, in partes spargas; latè enim funditur quod in parteis spargitur; quemadmodum multa si in unum colligas, in angustum aguntur. Diuisio igitur est, generis in species per differentias diductio. Placuitq; omnem diuisionem duabus differentijs è diuerso positis debere perfici. Deinde, ut repugnent eæ differentiæ, hoc est, ut nequaquam in idem conuenire poßint. Postremò, ut quicquid in genere continetur, id totum differentiæ explicent. Aequa quidem lex, sed difficilis obseruatio. Et corpus sanè per animatum & inanimatum diuidi hoc pacto uidetur. Animal etiam per rationale & irrationale. Sed contingit, ut uideantur sub uno genere multæ esse species. Vbi ergo diuidere id uolumus, capimus unius alicuius speciei differentiam: deinde aliarum specierum, quia unam aliquam communem differentiam non inuenimus, circuimus ipsam differentiæ alterius negatione, quemadmodum in diuisione animalis uidemus fieri. Irrationale enim non nisi negationem rationalis explicat, quamobrem uera differẽtia esse non potest, cum omnis species ex differentia constituatur,

tur,

tur, nihil autem constituitur ex negatione. Labascit ergo continuò uera illa diuidendi lex. Deinde cuius felicitatis est, ut uel prior differentia uera sit, quando uel paucas, uel planè nullas esse ueras in confesso est? Ergo & hanc undecunque datur arcessimus, fitq́; ut altera non sit uera, altera nullo modo differentia sit, appareatque multo ista dici speciosius, quàm rectius posse obseruari. Accedit istis, quod cùm unam fortasse differentiam aliquo modo eloquamur: ut sit uerbi causa, uolatile: & speciem quoque inueniemus; quæ est auis. E diuerso quorundam cùm differentiam aliquam inueniamus, desit speciei nomen: ut bipes esse, animalis sit differentia fortasse, nullam tamen ei speciem tribuere poßis. Sic & piscis nota est species, in reddenda differentia fortasse laboretur. Nobis sicut primum esset, & uoto forsan optandum, ut legitimis duabus differentijs diuideremus, ita proximum erit, ut qualibuscunque, duabus tamen: si minus poterimus duabus, at quotcunque poterimus diuidamus dummodò uniuersam eius quod diuiditur, complectamur latitudinem. Quamobrem non per ea modò, quæ in substantia eius sunt, quod diuiditur, sed per omnes locos qui circa, quiq́; extra substantiam sunt, ducitur diuisio. Sanè eorum quæ in substantia sunt, aptißima per quam diuidatur est forma, quòd ea perfectæ differentiæ origo est. Nam corporum aliud animatum est, alius expers animæ; hæc ex

forma

forma ducta est diuisio. Deinde proxima, quæ ex materia ducitur:ut,arborũ aliæ ex semine sunt, aliæ sponte nascuntur. Hinc iam ab adiacentibus accipitur:ut,animalium aliud mansuetum,aliud ferum. Et contrà quoque diniduntur adiacentia in ea, quibus adiacent: ut feritas, alia serpentis,alia auis, alia reliquarum beluarum est. Et per actus fit diuisio: ut hominum alius studio, alius lucro, alius uoluptati operam dat.Et per efficiẽtia:ut animalium aliud parentis efficacia,aliud calore solis, aliud putrefactione gignitur.

Et per effecta; Vt animalium aliud fœtum, aliud ouum, aliud uermen parit. Et ex fine; Vt rerum domesticarum aliæ ad necessitatem, aliæ ad uoluptatem, aliæ ad usum pertinent: Contra quoque ex ijs, quæ ad finem pertinent: Vt opum parandarum causa alij iustam operam nouant,alij fœnerantur, alij ui rapiunt, alij fraude subducunt. Iam uerò, animalium aliud terra, aliud mari degit: ex loco est. Et, flores aut hyberni sunt,aut uerni,aut æstiui,aut autumnales: ex tempore est: Et, homines alij serui sunt, alij domini, alij neutrum, ex connexis sumitur. Contingentia etiam diuisioni conneniunt: ut musicorum quidam literas sciunt, quidam ignorant: Et pronunciata, ut quidam hominum laudati sunt, quidam uituperati, quidam silentio latent. Attulerit etiam aliquid comparatio:ut populares quidam infra regem sunt opibus,aliqui pares,nonnulli superiores.

Et à

Et à similibus diuisionem expresserimus, ut aliorũ uitæ propositum, industria formicam imitatur, aliorum segnicies similis est muscis. Opposita & differentia prorsus à diuidendi ratione abhorrent. Necesse est enim, ut quicquid diuiditur, de ijs prædicetur in quæ diuisum est. Nihil autem de his, quæ repugnant sibi, prædicatur, quo fit, ut ne diuidi quidem poßit per ea, quæ sibi repugnant. Nomen rei præterij, quoniam parum accommodatum credidi diuisioni. Quanquam fuerunt, qui facerent diuisionem eius in res significatas, ut taurum diuiderent in domesticum animal, & sidus, & montem. Quod qua ratione diuisionem appellent non uideo, cùm id uel ratio loquendi coarguat. Nec enim quisquã tam ineptus sit, ut dicat: taurorum alius animal, alius sidus, alius mons est. Similiter longè minus diuisio est rei in nomina. Vt, non patiar, non feram, non sinam. Nisi quis diuisionem etiam putet esse, Anna soror, soror Anna: cùm hic quemadmodum et illic, idem diuerso sono, quamquàm non uerborũ, constructionis tamen repetatur. Diducitur tamen unum, & in multa explicatur. Diducitur quidem, sed non ita, ut id diuisio uocari poßit. Neque enim ignorandum nobis est, posse tripliciter aliquid quod unum sit, in plura diduci. Diuisione, quæ quomodo fiat, diximus: Partitione, quam mox dicemus; & enumeratione. Ea fit, quoties multa, quæ uni alicui insunt, recensemus, ut cùm dicimus; Cicero eloquens fuit, & prudens, & uindex appe-

titæ dominationis:& reliqua, quæ in immensum extendi possunt. Certum est non diuidi in ista Ciceronem, quoniam Cicero indiuiduus est, nec partes etiã esse Ciceronis ista. Enumeratio ergo est multorum, quæ ad unum aliquod rediguntur. Hoc pacto & multa unius uerbi significata, & unius rei nomina, non diuidendo diducimus, sed enumerando recensemus. Nonnulli arctis admodum finibus clauserunt totam hanc rationem diuidendi, ut omnem diuisionem, quæ non fit per ea quæ in substantia sunt, dicerent, aut subiecti esse in accidentia, aut accidentis in subiecta, aut accidentis in accidẽtia. Liberum est & suum cuiq; iudicium. Mihi uisum est quàm copiosissimè possem, aperire rem istam, quoniam usus eius latè patet. Nec ignoro, posse eis, quorum aures non sint ijs audiendis imbutæ, uideri rem perplexiorem esse, quod tamen quãuis exigua animi intentio molliet, modò non pigeat tantisper subsidium petere à communi studiorum artifice labore, fructus certè laborum, quod affirmare ausim, non pœnitebit.

Scholia in caput 7.

Quo pacto tractanda.) Vide Rodolphum lib.3.cap.5. Perquam utilis est enim diuidendi ratio.) Ad tria ait in primis conducere diuisionem, ad planè cognoscendam rem eam quæ diuiditur, ad aptè definiendum, ad differendi orationisq; copiam. Refert huc Quintiliani locum lib.4.cap.3.& rursus libro 11.cap. 1. Vt unum aliquid.) Tametsi uel exemplum ἀντίγραφον ita habet, non dubiũ quin desit si, ut sic legas, ut si unum aliquid &c. cui rei iudicio est uerbum spargas. Diuisio igitur est generis

in species.) Aſtrictius capit nomen diuiſionis, quàm alij ſolent. Qua de re plura cap. 9. quem locum legas oportet, modo hunc uelis plenè intelligere.

Placuitq; omnē diuiſionem.) Tres affert cauſas, quāobrem nō ſemper duabus inter ſe pugnantibus differentijs diuiſio poſſit abſolui. Primā, quod nullius penè generis utraq; nobis differentia ſit cognita, ſed alterā negatione ferè exprimamus, alterā, quod in pleriſq; ne altera quidem illa, quę affirmatione affertur, uera eſt differentia, poſtremā, quod ſæpè differentia inuenta, ignota adhuc eſt ſpecies, & rurſum nota ſpecie, differētia tamē manet incognita. Deinde cuius fœlicitatis eſt.) Raræ, inquit, & maximæ cuiuſdam fœlicitatis eſt, ſi uel prior illa, quam affirmatione exprimemus, uera ſit differētia; propterea quod uel paucas uel nullas potius ueras eſſe conſtat, tantū abeſt, ut cognitā habeamus utranque. Sic Cicero in Antoniū, Et quidem cuius temperantiæ fuit, de M. Antonio quærentē, abſtinere maledicto. Circumimus ipſam differentiam.) Vide Laure. Vall. lib. 2. cap. 32. Vt arborum aliæ. Plinius lib. 16. cap. 33. Arbores, inquit, quas naturæ debeamus, tribus modis naſcuntur, ſponte, ſemine, aut ab radice. Animaliū aliud manſuetum.) Ariſtoteles 9. lib. de Animalibus. Aliud fœtum, aliud ouū.) De Animalibus lib. 1. Aliud terra, aliud mari degit.) Rurſum 1. lib. de Natura animalium. Nomen rei prætetij.) Hanc hodie uocant diuiſionē uocis in ſignificata, cuius ſententiæ autorem laudant Boethium. Eius ego hac de re uerba ſubieci, Eſt enim, inquit, diuiſio generis in ſpecies, eſt rurſus diuiſio, cùm totum in proprias diuiditur partes, eſt alia, cum uox ſignificans multa, in ſignificationes proprias recipit ſectionem. Ex his tribus diducendi generibus Rodolphus ſolum ptimum illud diuiſionem appellat, alterum partitionem, enumerationem tertium. Georgius Trapezuntius poſtremum hoc diſtinctionem uocat, reliqua duorum, non ſinam.) Verba ſunt Ciceronis in Catilinam. Anna ſoror.) Dido apud Virgilium,

Anna

Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?

Partitione, quã mox dicemus.) Capite 9. Vide Quin tilianum lib.4.cap.2.

DE PROPRIO Cap. VIII.

ARistoteles proprium uocauit, quicquid omni & soli inesset & semper. Ut sit homini proprium, natum esse ridere. Omni enim inest homini, & soli inest, & semper homo natus est ridere. Diuisitque in definitionem, & id quod communi nomine (quoniã aliud non suppetebat) proprium dixit. Eodemque proprij nomine complexus est & differentiam. Sanè differentia, quod ipsum nomen præ se fert, dicetur commodius, quoties generi quod diuidit compara= tur. Rationali enim & irrationali animal ab ani= mali differt. Aut quoties species cui diffiniendæ adhibetur, reliquis confertur speciebus ab iilla diffe- rentibus. Suæ enim speciei comparata, cuius substan tiæ pars est, rectius proprium dicitur, quàm differen tia. Nec ego istud sic accipi uelim, tanquam putem idem esse differentiam, & id quod propriam uoca= mus paßionem (quæ quid sit, & quo pacto à diffe= rentia distet, persequi non nostri est instituti, nec enim satis de eo conuenit omnibus) sed ut ostendam placere mihi, in præsentia dici proprium, quo pacto Aristoteles uoluit, quicqud de eo, cui id proprium esse uolumus, conuersim dicitur, ut quẽadmodum di co, omnis homo est capax disciplinæ, sic dicam, omne capax disciplinæ est homo, & sicut omnis uirtus est

expetenda, sic omne expetendum est uirtus. Porphyrius in Isagoge, quadrupliciter dixit Proprium dici. Quãdoq; enim quod soli inest & non omni, ut nautam esse uel musicum, homini, nihil enim præter hominem dici potest nauta uel musicus, nec omnis tamen homo nauta uel musicus dicitur. Quandoque quod inest omni & non soli, ut uiuere omni inest homini sed non soli. nam & omnia animalia & plantæ uiuere dicuntur. Tertiò, quod inest omni, soli, sed non semper, ut caluescere homini, quod non nisi senio contingit. Quarto, quod omni, soli, & semper inest, ut erudibilem eße homini, de solo enim homine & de omni & semper dicitur, idque uerè est & exactè proprium, quomodo & nos hoc loco accipi proprium uolumus. Quoniam autem (ut prædiximus) in reddenda sua cuiq; rei differentia laboramus, propriam ferè paßionem, quàm uulgò proprij significamus nomine, quoniam differentiæ nomen usus à proprio secreuit, eam in locum differentiæ subdimus, & eam quoque si pro arbitrio & ubicunque res posceret, paratam & ad manũ haberemus, eßet qualecunque quidem, sed aliquid tamen, minus enim in definiendis, distinguendisq; fluctuaremus rebus. Nunc pro differentia ponimus proprium, neq; id unum, aut satis firmum, aut certum, sed sæpè ex multis collectum, & tum quoque ambiguum, & anceps. Notum est quid Platoni acciderit, qui cùm diligenter hominis proprium reddidiße uideretur, bipedem eße & implumem, et definiret hominem eße

animal

animal bipes implume, Diogenes Cynicus gallinaceum, cui dempſerat plumas, in auditoriū illius proijciens, hic eſt (inquit) homo Platonis. Ergo (ut dicimus) nobis proprium, cui hunc locum tribuimus, ſit illud, quod quarta huius nominis ſignificatione Porphyrius poſuit. Idq; ſiue differentia ſit, ſiue paſſio, uel ſuis poſita nominibus, uel dicendi circuitu explicata, non multum refert. Reliqua, quæ alijs proprijs modis comprehenſa ſunt, inter Adiacentia aut Actus numerabuntur.

Scholia in caput 8.

Eodemq; proprij nomine complexus eſt & differentiam.) Mirū uideri poſſit, quo modo dicat Rodolphus, differentiam proprij nomine ab Ariſtotele comprehenſam fuiſſe, cum ille generi adiungendam eſſe confirmet. Verba eius hæc ſunt, Πᾶσα δὲ πρότασις καὶ πᾶν πρόβλημα, ἢ γένος, ἢ ἴδιον, ἢ συμβεβηκὸς δηλοῖ. καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν. ὡς οὖσαν γενικὴν, ὁμοῦ τῷ γένει τακτέον, Omnis inquit, propoſitio, atq; omne problema, aut genus, aut proprium, aut accidens indicat. Etenim differentia generalis cùm ſit, cum genere collocari debebit. Nō me clam eſt, eſſe qui dicant Ariſtotelem de ea modò differentia loqui, quam noſtri iſti uocant genericam, qui fortaſſe dicerent aliquid, ſi apud Ariſtotelem ſcriptum ſic foret, καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν τὴν γενικὴν, ὁμοῦ τῷ γένει τακτέον, ut repetitus articulus ſecerneret hanc ab ea quā ſpecificam nominant. Nunc illud propius ad rem noſtram, ὡς οὖσαν planè indicat, nullam diſtinctionē ſubeſſe in uerbis eius. Quanquā illud interim uideo à quibuſdā uerti in dubiū, ſit ne differentia ulla, quæ cū ſpecie infima cōuertatur. Sanè Boethius hac in re uarius eſt, ut qui in Iſagogen Porphirianam ſcribens, ait differentiam nunquam de una ſola ſpe

cie prædicari, contra in categoriis Arist. dicat quasdam esse differentias, quæ non nisi de una sola specie prædicetur. Quod autem in diffinitione differentiæ dicitur, prædicari eam de pluribus differentibus specie, id non ita accipiendum esse, quasi semper fiat, sed quod frequentius. Mihi posterior hæc sententia magis arridet, quam & natura ipsa rerum ueriorem esse conuincit. Etenim si genus unũquodq; in species per differẽtias diuiditur, quis non uideat differentias generis eius, quod proximũ infimæ speciei est, cum sua quaq; specie oportere conuerti? Sed hæc πάρεργα. Illud proprius ad rem nostram. Si Aristoteles eo quem citauimus loco, de generali tantùm differentia locutus est, cui igitur prædicato subijcimus eam, quæ specifica dicitur? Alexander Aphrodisæus: Quare, inquit, differentia generica dicitur? Quia in substantia eius est, de quo prædicatur, quemadmodũ & genus, & quod ambo implent ac perficiunt essentiam uniuscuiusque eorum, quorum sunt propria, tum etiam quod in pluribus inest & ipsa, & de pluribus specie differentibus prædicatur, neque enim aliud quicquam interest inter genus & differentiam, nisi quod differentia non prædicatur in quid est. Hactenus ille. Ex his utique duæ illæ rationes, quæ primo ponuntur loco, de quauis differentia intelligi possunt. Tertiam eo intellectu ego accipio, quo Boethius differentiæ finitionem, quod si recipiatur, nihil obstabit, quo minus de omni differentia intelligenda sint uerba Aristotelis. Sed quid hæc ad Rodolphum, qui non generi, sed proprio differentiam ait iunctam esse ab Aristotele? Quid dicemus? An hoc fortassis, quod continuo ipse, quanquã aliud agens, subiungit, duobus modis differentiam comparari posse? primum generi, atque hac ratione proprie dici differentiã, & cum genere coniungendam esse. Deinde speciei suæ, quam cum genere sumpta constituit, quo pacto nõ tam differentiam, quam proprium appellari debere, ac proinde proprij quoq; appellatione cõprehensam. Cui sentẽtiæ suffragatur & ratio. Nã autore Aristotele ipso quicquid

quid conuerſim de re prædicatur, id aut definitio eſt, aut proprium; differentia conuerſim prædicatur de ſua ſpecie,& definitio eius non eſt, erit itaque proprium. Fabius tamen Quintilianus lib. 5. eam modò differentiam appellat,quæ cum re non conuertitur, quæ autem conuertuntur: ea propria uocat. Vt caluescere homini) Ariſtoteles 5. lib. de Generatione animalium,ſolos uiros ſcribit caluescere,non etiam fœminas. Hic eſt,inquit, homo platonicus) Ridet Platonem Cynicus, magis ipſe ridendus. Neque enim à Platone implume animal dicitur,quod utcunque plumis nudatum eſt,ſed cui natura plumas nō dedit. Extat hiſtoria in uita Diogenis apud Laertium: quanquam is purum huic facto fidei habeat.

DE TOTO ET PARTIBUS. Cap. IX.

TOtum & partes ſequuntur, quorum nonum, quam cum genere & ſpecie confunduntur,nomina,ut genus totum, ſpecies partes uocemus, & diuiſionem, partionemque inuicem alteram pro altera accipiamus. Sed iam quid inter res interſit quærenti,etiam ipſa diſtinguenda ſunt nomina. Et ſimile fortaßè quidam habent,quòd quemadmodum genus ſpecies ſuas comprehendit,ita totū intra ſe partes ſuas cōplectitur. Sed hoc differunt, quemadmodū genus ad conſtituendam ſingularum ſpecierū ſubſtantiam adſit oportet, ſi totum non ſingularum partium ſubſtantiam conſtituit. Pleræq; enim, ut interierit totum, permanere tamen poßunt. Et contrà, quemadmodum ad conficiendam totius ſubſtantiā unūquamque partium eſt adhiberi neceße. Sic ad

explendam generis substantiam, non utique unamquamq; speciem adesse, natura illius exposcit. Præter hoc quoq; genus de speciebus suis affirmatur, totum de partibus nequaquam. Quanquam enim & carnis partes, carnem: & ligni, lignum esse dicamus, non tamen uel ea caro, uel id lignum sunt, cuius sunt partes. Acutè itaque, ut omnia, & breuiter Quintilianus ista distinxit, ita definiens: Diuisio est plurimum rerum in singulas, Partitio, singularum in partes descriptio.

Partium autem et proinde totius etiam non una est ratio. Quædam pertinent ad substantiam. Quædam ex quantitate nomen habent. Quædam uirtutis sunt atq; efficatiæ cuiusdam. Substantiæ sunt, ut paries domus est pars, ligna nauis. Quantitatis, ut in ijs, quæ extensa sunt, pedale, bipedale, tripedale, dicimus enim decempedalis rei partes. Et in tempore, præteritum, instans, futurum. Et in numeris, denarij sunt partes, unum, duo, tria, quatuor. Virtutis autem sunt partes, quemadmodum dicimus plus roboris Achilli fuisse, quam Aiaci, & duplo plus luminis Soli eße, quàm Lunæ. Sic quoq; animæ quatuor partes facimus, uiuificandi, sentiendi, mouendi, & intelligēdi. Eæ uerò quæ substantiæ sunt partes, aliæ de proximo substantiam constituunt, ut sunt materia & forma, qualia sunt in homine corpus & animus, in arbore uita & lignum, quarum huiusmodi conditio est, ut si qua partium desit, non eße res, non tueri nomen suum poßit. Aliæ ad integritatem rei

explen-

explendam pertinent, quarum nonnullæ deeſſe rei queant, ut non intercidat: ut pedes, manus, caput, hominis ſunt partes: nam pedes aut manus deeſſe homini poſſunt, ut quanquam uel mutilus uel mancus, homo tamen ſit & dicatur. Atq; eæ quidem, ut breuiter dicatur, conſtitutæ rei ſunt partes: illæ conſtituendæ. Eſt & alia quædam partium differentia, quòd hæ quidem eiuſdem ſunt generis, quas ὁμογενῆ Græci uocant, nos cognatas dicere poſſumus. Vt partes ligni omnes ſunt lignum: partes lapidis, lapis. Hæ rurſus ἑτερογενῆ, hoc eſt (ut ita dicamus) mutigenæ, quæ ne in idem genus ueniunt: ut partes domus, ligna & lapides, non ſunt domus: partes hominis, carnes, nerui, oſſa, quæq; ſunt iſtis ſimiles, non ſunt homo. Sed de materia & forma, quia hæ uel maximè omnium præcipuæ ſunt partes, exactius explicare ad phyſicum pertinuerit: nos ſatis habebimus, quoniam crebrò per os redit mentio earum quomodocunq; datur, pingui (quod aiunt) Minerua ipſas indicare. Materia ergo eſt ſubiectum, ex quo aliquid generatur primum, & in quod corrumpitur ultimum. Itaque ipſa nec generari poteſt, nec corrumpi. Forma eſt modus quidam materiæ, quo ſibi contingit, ut huius uel illius ſpeciei capiat nomen. Volenti igitur ſcire cuiuſmodi res ſit materia, hoc pacto proximum fuerit rimari. Demus in exemplum hominem. Semoueamus intellectu animam. Facile id quidem eſt, quod quotidianæ nos

næ nos

næ nos mortis conſpectus docet. Difficiliora ſunt quæ ſequuntur. Separemus tamen intellectu omnem colorem, deinde omnem habitudinem corporis, ut eſt calor, frigus, durum, molle, & reliqua id genus. Deinde figuram, ut quod diductos habeat pedes, quòd diſtentus in brachia eſt, quod in caput erectus. Poſtremò omnem magnitudinis modum, menſuramque demamus. Id quod iam reliqui habemus, materia eſt. Dices fortaſſe, nihil uideo relictum, neque tale quicquam concipere poſſum animo, quod omnibus iſtis priuatum ſit. Dabo ut concipi poßit. Eſt uidere in monumentis operoſius extructis, in quibus conditum ſit corpus aliquod, tandem temporis diuturnitate nihil præter pulueres, terramque remanere: & hoc idem quod homo fuit (ut loquimur) terra eſt. Certumque eſt quiddam ibi eſſe, quod antè humanitatis habuit in ſe ſpeciem: idq; ipſum terræ iam faciem habere, et poſſe ipſum poſtea quandoque, uel igne excoctum in lapidem dureſcere, uel in herbas exultum uireſcere, uel aliam quamuis naturæ formam accipere. Vides item non colorem, non figuram, non ullam habitudinem corporis, quæ concipi tangrue poßit, eandem, quam prius eſſe. Ergo perpetuum illud quod prius homo poſtea terra eſt, in aperto eſt, nihil eſſe eorum quæ tangi, cerni'ue poſſunt, cùm hoc manſerit, illa cuncta interciderint. Solidum itaque illud & omnibus iactationibus, permutationibuſque rerum naturæ expoſitum, ipſum immutatũ manens, eſt materia ue

ra illa, et quã primam uocant. Quòd uerò carnem et ossa hominis uocamus materiam, & lapides atque ligna domus, similitudine quadam dicimus. At forma est in hoc assumpto corpore, quemadmodum cùm homo fuit. anima (ex ea enim habuit, quòd homo erat) ita iam cùm mutatum est in terram, id q̃ quo habent quod terra est. Sic & si deinde solidetur iu lapidem, id quo lapis est: si in aquam diluatur, id quo aqua erit, erit & forma ipsius. Cerni illa non possunt, concipi tamen posse, non quidem qualia sunt, sed quòd aliquid sint, in perspecto est, & materiam semper manere, formam uerò aliam alia fluctuum in morem continenter propelli, & nouam ab ipsa rebus subinde faciem afferri. Dicitur & aliter materia, id quod negocio alicui propositum est circa quòd laboret; ut materiam infamiæ dicimus impudicitiam; sic & uirtutem materiam laudis: & curarum materiam, & libri, & studiorum dicimus; Sed nos quoque ne nimis longo materia tractatu, fastidio materiam præbeamus, pergemus ad reliqua.

Scholia in caput 9.

Totum & partes sequuntur.) Quo & hunc locum & superiorem illum de specie, planius intelligamus, adscribenda uidentur uerba Ciceronis, in Topicis. Ea sic habent, Partitionum autem & diuisionum genus, quale esset ostendimus. Sed quid inter

inter se differant, planius dicendum est, in partitione quasi membra sunt, ut, corpus, caput, humeri, manus latera, crura, pedes, &c. in diuisione formæ, quas Græci uocant, nostri, si qui forte hæc tractant, species appellant, non pessime id quidem, sed inutiliter, ad mutandus casus in dicendo. Nolim enim, ne si latine quidem dici possit, specierum & speciebus dicere, & sæpè his casibus utendum est, at formis & formarum uelim. Cùm autem utroque uerbo idem significetur, commoditatem in dicendo non arbitror negligendam. Et in eodem rursus libro. Formas qui putat idem esse quod partes, confundit artem, & similitudine quadam conturbat, & non satis acutè, quæ sunt secernenda, distinguit. Hæc in Topicis. Verùm is ipse, qui hic iã solicite formas secernit a partibus in libris de Oratore ipsas formas seu species, partes appellat. Acutè itaque) Quintilianus lib. 7. Sit igitur (inquit) ut supra significaui, diuisio rerum plurium in singulas, partitio singularum in partes discretus ordo, & recta quædam collocatio, prioribus sequentia annectens. Et superius libr. quinto de Cicerone loquens: Diuisione autem adiuuari, inquit, finitionem docet eamque differre a partitione, quòd hęc sit totius in partes, illa generis in formas. Et in tempore.) Instans. præteritum & futurum, mihi ad substantiam temporis magis, quàm ad quantitatem pertinere uidentur. Materia est subiectũ. Sic in Physicis Aristoteles. Forma est.) Oppidò quàm eleganter formam definit. Vt autem satis fiat & rudioribus, explicationis causa truncus ille ficulnus apud Horatium in exemplum sumatur. Is ergo truncus, quamdiu rude & inutile erát lignum, neque scamni, neque Priapi nomen habebant: erat tamen utriusuis harum appellationum capax. Vnde ergo, ut Priapus postea diceretur, non scamnum? nimirum ex deliniatione illa, quam a fabro acceperat. Atque hæc deliniatio, hæc expolitio, hic modus, ita a fabro ei trunco additus, forma illius Priapi erat. Eundem in modum, sutor ex eodem corio, uel peronem, uel sandalium, uel co

thurnum poteſt efficere. Quod itaque ad materiam, hoc eſt, ad corium attinet, nullum ei horum nominum competit, poteſt autem unumquodvis competere. Qui ergo fit, ut poſtea opere perfecto, unius tantùm, nõ etiam reliquorum nomen accipiat? Mirum ni ex figura ac modo eo, quem addidit ei corio ſutor, atque hic iã modus, uel peronis, uel cothurni, uel ſandalii forma dicetur. Itidem res habet in naturalibus. Quod lignum eſt, fit carbo, fit deinde cinis. Materia eadem, forma diuerſa, quam & nomina diuerſa ſequuntur. Vides ergo, opinor formam eſſe, a qua res habet, uti huius aut illius ſpeciei nomen accipiat. Quod uerò carnem.) Caro, oſſa, lapides, ligna, ferrum, aurum, argentum, proprie an ſimilitudine quadam materiæ nomen ſortiantur, id iam non diſputo. Hoc ſcio, uſitati eſſe genus ſermonis, ut argẽteæ patinæ materiam dicamus eſſe argentum, aureæ, aureũ, ſtanneæ, ſtannum, atque item in cæteris. Et quod ad inuentionem pertinet argumentorum, probè in hæc omnia materiæ uocabulum competit, quo circa hoc certe loco, quæcunque eius generis ſunt, ea hoc nomine non inepte ſignificari poſſunt. At forma eſt.) Quemadmodum hominis, inquit, forma eſt anima, quippe à qua habet ut homo eſſe dicatur, ita in hoc abſumpto corpore, in puluere, inquam hoc, in quem tranſmutatum iam eſt corpus humanũ, forma eẽ dicetur, id, à quo habet quod aut terra, aut puluis eſt. Quod ſi contingat eundem hũc puluerem ſolidari in lapidem, iam priori rurſum forma abiecta, illud eius materiæ forma eſſe dicetur, cuius aduentu lapidis nomen acceperit.

DE CONIVGATIS. Cap. X.

Locorum qui in Subſtantia ſunt, poſtremus ſunt Coniugata, quæ nomen iſtud acceperunt, quòd ipſa uocis ſimilitudine ſub unum ſunt iugum deuincta,

cta: ut est sub sapientia sapiens & sapere, & sub iustitia iustus & iusta. Aristoteles istis addidit quæ casus uocauit. Vt sint verbi causa; coniugata ea, quæ cum eo conferuntur, ex quo primùm denominantur, quemadmodum diximus: casus uero ea, quæ à primo illo decidentia, deriuataque, cum eo ipso componũtur, ut sapiens, & sapienter, iustusque, & iustè, fortis fortiter. Nos Ciceronem secuti, quando tenui admodum limite discreta sunt ista, Coniugata in commune dicemus; quod non incommodè fieri posse, Aristoteles ipse etiam uidetur sensisse. Sunt autem nonnulla, quorum coniugata facilius in re intelligas, quàm inuenias in nomine; ut virtutis, ut officij, ut somni; quemadmodum, enim à calore calidum, & ab industria industrium dicimus; & in quocunque calor est, & industria, hunc calidum, & industrium uocamus; sic a uirtute quod deducas nomen non facilè sit inuenire. namque ut a somno somniculosum, & ab officio officiosum, sic à uirtute uirtuosum dici, latinè loquendi ratio fortaße non permiserit, utque etiam ita loquare, non tamen cõueniunt nomina ista nostro instituto: nec enim in quocunque somnus est, somniculosum; nec qui officium quoduis faciat, officiosum, nec uirtuosum dixeris, qui unam aliquam habet uirtutem. Itaque, quod ad argumenti inueniendi rationem pertinet, quærendum in talibus est nomen, quod non idem sonet, sed idẽ significet, & à uirtute quidem uoces probum, à somno dormientem, ab officio industrium.

Sanè loci istius non tam creber est ad argumentandum: quàm aliorum plerumque usus: quando.n. à proximo distant Coniugata, & non re modò, sed nomine plerunque arctissimè iunguntur, ex æquo fe rè uel nota sunt utraque, uel ignota. Fitque ut frustra altero Coniugatorum coneris aduersus eũ qui alterum auersetur; aut quisquis alterum det, de altero non dubitet. Qui enim negat, quisquis bonus uir est, eum fœlicem eße: difficulter illi persuaseris hæc uia, quòd in bonitade sit posita fœlicitas, tãtundem.n. laboris in utrouis horum sibi approbando sumes, aut quantum aßentiatur huic parti, consistere in bonitate fœlicitatem, tantum etiam eadem opera de eo, quòd omnis uir bonus fœlix sit contentionis remittat. Vbi tamen res dederit ut eo uti poßimus nõ negligendus erit. Quandoq; .n. acuminis, quandoq; uirium multum, quandoq; utrunq; habebit. eleganter itaq; apud Terentium est: homo sum, humani nihil alienum, à me puto. Inspiciendus tñ locus & pertractandus est. Aliquid fortè uel ex seipso, uel quod ad alios locos pertineat, dabit: & quod in altero Coniugatorum quærentes non inuenißemus, illius in altero nos admonebit. vt qui potẽtiæ uel bona, uel mala, uel si qua alia insunt, perquirere uolet, faciliùs in nomine potentiũ & magis ad manum posita consequetur, eorũ cum pericula, cautionem, beneuolentiã inuidiam, uirtutes, scelera honestos fœdosq; exitus, aliáque huius conditionis in utrãq; partem spectauerit. Ad definiendũ quoq; nõnihil profuerit. Apertius enim

enim utcunque ex sapientis persona, & actionibus officijsque peruideas, & eruas quid sit sapientia, quàm ex ipso sapientiæ nomine. Sic & amicitia, quid sit, ex amicis; et anima quid sit, ex animatis, et contrà etiã, si qua uia altera horũ cognita tibi fuerit, facilè ad altera definienda regrediare. Eorũ autem argumentorum, quæ exempla uocant Rhetores, nonnullorum uis ex hoc pendet loco. Nam cùm dicat quis, virtutem sufficere ad tuendam felicitatem, idque probet, quòd in paupertate Curius, in exilio Rutilius, in tormentis Regulus, miseri non fuerint; ista non solùm ex eo capiunt uim docendi, quòd in omnibus ijs virtus fuerit, quòdque uiri boni sint habiti: sic si quis regnare malum esse confirmet, doceatque exitu Cyri, Cambysis, Alexandri, Pyrrhi, in promptu est uidere, hic à regnandi nomine, ad reges orationem esse deflexã.

Scholia in caput 10.

LOCORVM qui in substantia sunt, postremus, sunt coniugata) Boehius Thopicarum differentiarum lib. 2. Casus, inquit, est alicuius nominis principalis inflexio in aduerbium, ut à iusticia inflectitur iuste. Casus igitur à iusticia, id quod dicimus iuste. Coniugata uerò dicũtur, quæ ab eodẽ diuerso modo deducta fluxerunt ut à iusticia, iustũ, iustus. Hæc igitur inter se, & cũ ipsa iusticia coniugata dicuntur. Aristotelis disputatio de coniugatis, etsi obscurissima est, tamen huc spectare mihi uĩ, ut quæcunq; ab uno aliquo principali nomine fluũnt, ea omnia una cum nomine illo principali coniugata dicantur; ut sapientia, sapiens sapere, sapienter. Casus uerò, sola ea dicuntur aduerbia, quæ à nominẽ aliquo

aliquo principali deſcendunt, ut à fortitudine fortiter, à prudentia prudenter. Et quia locus Rodolphi, quo Ariſtotelis ſentẽtiam recenſet, mihi uidetur corruptior nõ inutile fuerit opinor, ſi ipſa Ariſtotelis uerba huc ad ſcribamus. Ea ſecundo Topicorum libro ſic habent. Λέγεται δὲ σύστοιχα μὲν τὰ τοιάδε, οἷον τὰ δίκαια καὶ ὁ δίκαιος τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ τὰ ἀνδρεῖα, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τῇ ἀνδρίᾳ. Ομοίως δὲ καὶ τὰ ποιητικὰ καὶ τὰ φυλακτικὰ, σύστοιχα ἐκείνων ἐστὶν, ὧν ἐστὶ φυλακτικὰ ἢ ποιητικά. οἷον τὰ ὑγιεινὰ, ὑγιείας, καὶ τὰ εὐεκτικὰ εὐεξίας, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Σύστιχα μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα εἴωθε λέγεσθαι. Πτώσεις δὲ οἷον τὸ δικαίως, καὶ ἀνδρείως καὶ ὑγιεινῶς, καὶ εὐεκτικῶς καὶ ὅσα τοῦτον τὸν τρόπον λέγεται, δοκεῖ δὲ καὶ τὰ κατὰ τὰς πτώσεις σύστοιχα εἶναι, οἷον, τὸ μὲν δικαίως τῇ δικαιοσύνῃ, τὸ δὲ ἀνδρείως τῇ ἀνδρίᾳ, Σύστιχα δὲ λέγεται τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν συστιχίαν ἅπαντα, οἷον δικαιοσύνη, δίκαιος, δίκαιον, δικαίως. Hoc eſt, coniugata porrò eiuſmodi quædam dicuntur, ut ſi iuſta & iuſtus coniugata eſſe dicantur iuſticiæ, fortia autem & fortis fortitudini. Itidẽ uero & quæ uim habent efficiendæ, aut conſeruandæ rei cuiuſpiam, coniugata ſunt rerum earum, quas uel conſeruare uel efficere poſſunt; quo modo ea, quæ ſanitatem efficiunt aut conſeruant coniugata ſunt ſanitatis, & quæ bonum corporis habitum, illius ipſius habitus coniugata dicuntur in alijſque eodem modo, quare coniugata quidem eiuſmodi dici ſolent. Caſus autem, ut iuſtè, fortiter, ſalubriter, euecticè, & quæcunque ad eundem dicuntur modum. Quanquam & caſus ipſi coniugata eſſe uidentur, ut iuſte ad iuſticiam, ad fortitudinem fortiter; ſiquidem coniugata dicuntur omnia ea, quæcunque ſub eandem coniugationem cadunt ut iuſticia, iuſtus, iuſtum, iuſte. Nos Ciceronem ſecuti.) Is in Topicis ſcribit hoc modo, Coniugata dicuntur, quæ ſunt ex uerbis generis eiuſdem. Eiuſdem autem generis uerba ſunt, quæ orta ab uno, uariè commutantur, ut ſapiens, ſapienter, ſapientia. Hæc uerborum coniugatio συζυγία dicitur, ex qua huiuſmodi eſt argumentum. Si compaſcuus ager eſt, ius eſt compa-

ſcere. Sunt autem nonnulla). Ait eiuſmodi quoddam diſcrimen eſſe coniugatorum, quale noſtri hodie Dialectici afferunt inter ea, quæ dicuntur denominatiua, quorum alia ſignificatione ſola, alia ſola uoce, alia tam uoce, quàm ſignificatione denominatiua uocant. Sanè loci iſtius.) Quam rarus ſit uſus loci huius, facile perſpici poteſt ex uerbis Quintiliani, apud quem quinto inſtitutionum libro ſic legis. His illud adijcere ridiculum putarem, niſi eo Cicero uteretur, quod coniugatum uocant, ut eos qui rem iuſtam faciant, iuſtè faceres: quod certè non eget probatione. Vbi tamen res dederit, ut eo uti poſſimus.) Sic Cicero eo uſus eſt quinto libro de Finibus, Paupertas ſi malum eſt, mendicus non malus eſſe non poteſt quamuis ſit ſapiens. Rurſus, Dolere malum, in cruce, qui angitur beatus eſſe non poteſt. Et ſecundo de Oratore. Si pietati ſumma tribuenda laus eſt, debetis moueri, cum Q. Metellum tam piè lugere uideatis. Ibidem, Lucilij pecus hoc non eſt, ſed liberum, qua enim libet, paſcitur. Quanquam poſtremum hoc non ineptè duci uideatur à nomine. Item uenuſſe apud Plautum in Amphytrione, Iuſtam rem, & facilem oratum uolò. Nam iuſtè ab iuſtis, iuſtus ſum orator datus. Nam iniuſta à iuſtis impetrari non decet. Iuſta autem ab iniuſtis petere inſipientia eſt. Et apud Euripidem; ὄντας δὲ θνητοὺ θνηκτὰ καὶ φρονεῖν, hoc eſt, mortales cum ſimus, mortalia nos ſapere conuenit. Eorum autem argumentorum.) De his Fabius li. 5. cap. 11. Nam cum dicat quis uirtutem ſufficere ad tuendam fœlicitatem.) Vide παράδοξον 11. apud Ciceronem, quo hæc θέσις tractatur. In paupertate Curius) Alludit ad locum Senecæ in libro de prouidentia, ubi de fortuna ille loquẽs. Cõtumaciſsimũ quenq;(inquit) & rectiſsimum agreditur, aduerſus quem ſuam uim intendat, ignemq; experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, &c. De paupertate M. Curij lege Valerium Maximum, lib. 4. ca.

3. In exilio Rutilius.) Hic etsi uir erat innocentiæ summæ, tamen cum à publicanorum iniuria Asiam defedisset, inuisus equestri ordini, penes quē tum iudicia erant, Smyrnam in exilium missus est. Vnde cùm reuocaretur postea à uictore Sylla, maluit in exilio innocens mori, quàm eò unde iniq; eiectus erat reuerti. Meminit eius rei præter alios Cice. libr. de Oratore primo & tertio libro de Natura deorum. Item Fabius Quintilianus libro 11. & in epitome Liuiana L. Florus. In tormentis Regulus.) Hæc historia elegantissime explicatur apud Gellium, libri sexti capite quarto. Cyri.) Hunc quomodo Sarmatæ uicerint occiderinq;, & caput eius Regina Thomiris in utrem humano sanguine plenum immerserit, primo historiarum libro narrat Herodotus. Cambysis.) Hic quemadmodum regno à Magis occupato, Ecbatanis Syriæ urbe decesserit, idem Herodotus refert libro quarto. Alexandri.) Hunc post euersum regnum Persarum Babylone diem extremum obiisse scribunt historiographi, dato ueneno ab Iolla Antipatri filio, qui mortuo regi succesfit, autore Quinto Curtio. Fuerunt qui tradiderunt Aristotelem Antipatro id consilium dedisse, ut Alexandrum ueneno de medio tolleret, idque uenenum fuisse Aristotelis ingenio dignum, nempe āquam quandam gelidissimam ex Nouacriæ petra sudantem, quæ præ nimio frigore, nulla alia re, quàm equina ungula potuerit contineri. Sed de his plura apud Plutarchum. Pyrrhi.) is Argiuorum urbem incautius cum exercitu ingressus, cum recipere sese in castra uellet, muliercula quædam superiori è loco tegula capiti eius ita impegit, ut tenebris ante oculos obortis ex equo delaberetur, continuoque à milite quodam Antigoni, cui Zophyro nomen erat, occisus est, autor Plutarchus.

DE ADIACENTIBVS. Cap. XI.

Circa substantiam diximus esse Adiacentia & Actus. Adiacens uocamus modum rei inexistentem, quo aliquid aliud, quam secundum substantiæ suæ denominationem uocatur, ut prudentia est modus quidam hominis: cùm enim interroges, cuiusmodi uir sit Cato. rectè respondeas, prudens. Itaque capit ex prudentia nomen aliud quoddam, quàm substantiæ suæ; neq; enim Cato à substantia sua prudens, sed homo uocatur. Multiplex est hic locus, uariosq; flexus habet. In summa quidem omnia quæ adiacent rebus, aut sensibus comprehenduntur, aut cognoscuntur intellectu. Sensu comprehenduntur, primùm communia illa plurium sensuum. Multitudo, id est, numeri omnes. Magnitudo, quæ tribus in rebus posita est, in longitudine, latitudine, & craßitudine. Figura, cuiusmodi est planum, iniquum, rectum, curuum, triangulum, quadrangulum, circulare, & reliqua id genus. Comprehenditur & motus: sed hic alterius loci est, ad actus enim pertinet. Deinde quæ singulorum sensuum sunt propria, ut uisus, lucidum, obscurum, perspicuum, opacum, coloratum, auditus, sonus, gustus, sapor olfactus, odor, tactus, calidum, frigidum, humidum, siccum, durum, molle, asperum, leue, & reliqua quæ tactu percipiuntur. Hæc sunt semina omnis nostræ scientiæ: hæc omnis humanorũ ingeniorũ iacta-

iactatio. Ex ijs uariè cõiunctis coagmentatisq́; omnium rerum species, multitudinem, uarietatemq́; discreuimus. Itaque dubitet quis, querela ne dignius sit, tam in arcto humani ingenij uim esse conclusam, an potiùs admiratione, quòd tam exiguis initijs, ad tantam rerum inuestigationem, licèt dubiam, licèt incertam, ad inuestigationem tamen potuerit perueniri. Intellectu uerò comprehenduntur, quæcunq; ex istis animus agitatione mentis colligit atq; decerpit. Vt in magnete colorem quidem & figuram uidemus: uim qua ad se ferrum rapit, intellectu deprehendimus. Sic in hæmatite, sic in smaragdo, alterius ruborem, alterius uirorem oculis est cognoscere: causam autem qua hic impudicitiæ impatiens est, ille sanguinem sistit, mens sola perspexit. Velocem esse cursum uisu quidem dijudices: uelocitatem in quiescente non nisi intellectu, uel ex cursu quem uidisti, uel ex membrorum argutia agilitateque colligas. Sic robur, etiam in eo qui nihil ferat; sic reliqua. Adiacentium quædam natiua sunt, quædam parantur & accedunt. Natiua sunt, ut in igne calor, in aqua humor, in terra siccitas. Accedentia sunt, qualia in aqua calor, cùm igni adbibetur: rigor, cùm uehementiùs perfrixit: in cera liquor, cùm funditur. Quæ accedunt autem, eorum quædam facilè dimouentur ab eo in quo sunt. Vt ruborem ex pudore contractum: pallorem ex metu, continuò ubi causæ desierint, etiam deficere uideas. Quædam uerò difficulter auferũtur, qua-

lia sunt, quæ uel in aliquod, quod natura capax sit eorũ ueniunt, ut additus nõnullis rebus uel color uel sapor, & in nonnullis animis pauor semel acceptus, uel amor, uel odiũ, nõ nisi morte finitur; qualia etiã quæ longo usu exercitioq; firmata uerterunt in consuetudinem, ut sunt studia & artes humanæ: ut animi motus, qui crebrò repetiti, propè in naturam trãseunt. Sed natiuorum, cùm in omnib. rebus, tũ præcipuus est in eis quæ sensus sunt expertia, locus. Qualis est uis quædam tuendi conseruandiq; sui, tum aliud aliquid simile sibi efficiendi: ut ignis calore, aqua se frigore tuetur, terra, duricie resistit, aer liquiditate elabitur. Iam cuncta aliquid gignere simile nitũtur, ut ignis ignem, aqua aquam, in herbis arboribusq; fruges sunt & fructus producendarũ aliarũ semina. Iam in lapidibus gemmísq;, iam in reliquis omnib. quæcunq; terra marique nascuntur, uaria potestas, noxia reliquis rebus, uel salutaris, pro cuiusq; naturæ diuersitate. Sic in animalibus, alia ad corpus pertinent, alia ad animã. Ad corpus, ut fœcunditas, ut prosperior naturæ ualetudo, robur, uelocitas, pulchritudo; contrariáque istis. Ad animam, sentiendi memorandíque uis feritas, mansuetudo, docilitas, indocilitas, astus, socordia, istísque similia. Natiua .n. est quædam hæc omnibus adiacens uis, qua cuncta in destinatum debitúmque naturæ feruntur opus. Neque enim autor ille rerum segne quicquam, aut sine usu esse uoluit; sed tanquam in prudentis patris familias domo, cũcta ut essent in officio effecit. Ac-

cedunt & eis quæ sensuum expertia sunt multa, plu ra tamen animalibus; quoniam naturæ uigore in plures se conatus attollentia, in plura incurrãt opor tet. Ergo in corpore est ægritudo & sanitas, & melior deteriórque habitudo, fames, sitis, satietas, somnus, uigilia & meditatione parata uelocitas, & usu robur firmatum, & cultu decor additus. In anima, ut in equo, institutio formandi gradus ad certũ numerum: in cane uenatio, & in reliquis animalibus, quæcunque uel homine monstrante, uel rerum usu percipiunt. Nam & efferatiora quædam fiũt usu, quædam contrà mansuescunt, & uitare pericula, et insidias struere consuetudine addiscunt. Homo, quo niam maximè (ut dici solet) animus est, maximè quoque hac parte conspicitur: ergo prima ferè in eo peruidentur animi affectiones, ira, amor, metus, spes gaudium, dolor, inuidia, misericordia, & reliqua. Et ista quidem nonnunquam sic intelligi possunt, ut sint natiua. Quoniam plerique alius ad aliud istorum, naturæ instinctu sunt propensiores. Quandoq; ut sint usu parata. Cuicunque enim istorum frequentius regendum se quis auferendúmque permiserit, id totum demum occupat hominem, iurísque sui facit, & sequitur illa, quam ἕξιν Græci, nostrorum, non nulli uerbum è uerbo, habitum; qui optimè fortasse, cõsuetudinem dicunt. Tum etiam accipiuntur ista, ut sint temporareæ & ueloces quædam animi affectiones. Vt dicimus permotione aliqua efferbuisse quem ira, metu trepidasse, amore exar-

ſiſſe. Itaque pro hac diuerſitate, haud difficile fuerit diſcernere, quorſum id eſt, in quod adiacentium genus, oporteat iſta conferri. Poſt iſta ſunt quæ ratione duce conſequimur, ut ſunt artes omnes hominum. Quarum aliæ ad ſolam pertinent rerũ cognitionem, aliæ ad actionem. Ad cognitionem pertinent, quæ naturam rerum qualitatesque & cauſas omnium, quæ terra, mari, cœloque fiunt, ſcrutantur. quæq; diſſerendi emendatè, credibiliter, politè, rationem tradunt. Actionis artes ſunt, quæ uel ea docent, quibus corpus tuemur, ut eſt agricultura, ut militia, ut mercatura, & fabriles omnes, & manuariæ, (ut ita dicamus) artes. Vel ea tradunt, quibus emendatur animus, & mores hominum, uitaq; formatur. Nec ipſæ ſolùm artes huc referuntur, ſed etiam quæ hauriuntur ex eis uirtutes, prudentia, religio, pietas, beneuolentia, iuſtitia, tolerantia, magnanimitas, temperantia, modeſtia, benignitas, & quæcunque aliæ ſunt, quibus legitimè nos & ſecundum rectæ rationis præſcriptum, tales aduerſum Deum, homines, noſq; ipſos quales ius fasq; eſt eſſe præbemus. Ut ergo cuncta quaſi in ſummam redigamus. Adiacentia, quæcunque ad rationis intelligendiq; uim pertinent, in ſolo homine quæruntur. Senſus, & mouendi uis, & quæcunque circa ea ſunt, in omnibus ſpectantur animalibus. Ali, creſcere, firmari, conſumi, communia ſunt omnium uiuentium. Nam quæ corpori inſunt, in omnibus reliquis, quæ uideri tangiq; poſſunt, eſt inuenire. Et horum

quædam natiua sunt rebus, quæ perpetuò insunt ipsis, quædam permutantur subinde, & uelut in diem eunt atque redeunt. Horum omnium, alia sensu, alia intellectu comprehēduntur, non quòd quicquid sentitur, non et intelligatur etiam: aut quicquam in intellectu sit, quod non aliqua uia ad ipsum sit per sensus profectum, sed quòd alia sunt, quæ prima sese nobis cognoscenda offerunt, uiamq; mentis per sensus aperiunt: alia ui intellectus ex ijs ipsis colliguntur. Itaque illa ei ad quod primum, hæc ei, ad quod potissimum pertinent, attribuere uisum est.

Scholia in caput XI.

Adiacens uocamus.) Adiacentium uocabulo ea ferè complectitur Rodolph. quæ quantitates qualitatesque ab Aristotele in categorijs dicuntur, quatenus hæc ad sua referuntur subiecta, alio nanque relata, alia sortiuntur & nomina. Verbi causa, Virtus relata ad animum, adiacens est, eadem cum ad fœlicitatem refertur, de numero, est destinatorum, cùm ad uictum, repugnans, cum ad iusticiam & temperantiam genus, cum ad habitum animi species. Multiplex est locus.) Duas ponit in summa diuisiones adiacentium. Nam principio, adiacentis omnia, aut percipiuntur sensu, aut intellectu comprehendū tur. Deinde, quædam eorum natiua sunt, quædam forinseca accedunt. Partes diuisionis utriusque, partim Rodolphus ipse satis dilucidè explicat partim nos suo quāque loco explicaturi sumus. Sensu comprehenduntur.) Duo genera Aristoteles facit eorum, quæ comprehenduntur sensu, alia enim sentiri secundum se, alia secundum accidens. Secundum se ea sentiri dicuntur, quæ ipsa in causa sunt cur sensu percipiantur, ut color uisu, sapor,

por,gustu,olfactu odor. Secundum accidens, quæ non sua,sed alterius cuiuspiam gratia sensu comprehendun tur,quemadmodum homo uocis modo quam facit gratia audiri potest,& cur uideatur,in causa est color. Rodolphus de priori tantum genere loquitur, quorum eiusmodi rursum discrimen est,ut partim communia,partim propria esse dicantur. Communia sunt quæ pluribus comprehendi sensibus possunt, ut magnitudo, numerus,quies,motus,figura. Propria,quæ singulis modò sensibus cognoscuntur,ut color uisu,sonus auditu,olfactu odor,sapor gustu,tactu frigidum,calidum, humidū, siccum,quæque alia eius generis sunt. Hæc sunt semina.) Aristotelem autorem secutus hoc dicit, qui putat omnem cognitionem nostram oriri a sensibus. Vide Arist. principium, de Demonstratione seu resolutione posterioris. Apud Ciceron. de Finibus; Quicquid porrò animo cernimus,id omne oritur a sensibus. Ita dubitet quis,) Eadem Lactan. libr.4. Institutionum. & Plini. lib.6. In magnete.) De hoc Plinius li.trigesimo sexto.c. 16. Nomen ab inuentore habet. In hæmatite.) Gemma est nomen a uirtute atque effectu habens, nempe a sistendo sanguine, αἷμα enim Græcis sanguinem esse nemo ignorat. Plinius libro trigesimo septimo.capi. decimo. In Smaragdo.) Et huius gemmæ mentio fit apud Plin. lib.eodem.capite septimo. Quædam natiua.) Natiua adiacentia sunt,quæ intrinsecus ex ipsa re oriuntur, & ueluti inata sunt. Accedere dicuntur ea, quæ extrinsecus in rem cadunt. Verbi causa: Sunt quibus natura corpus tam firmum ac patiens dedit, ut laborem, inediam,frigus,aliaque id genus facilè ferre possint. Sunt rursus,quibus etsi natura id largita non est, longa tamē exercitatione ac consuetudine id assequuntur,ut & ipsi ad toleranda ea,quæ dixi,idonei euadant. Hæc ergo corporis patentia ac firmitudo, prioribus quidem illis natiuum est adiacens, posterioribus uerò accedit, Quæ accedunt autem,eorum quædam facilè dimouētur,&c.

Ad hæc

Ad hæc plenè intelligenda, plurimum momenti attulerint ea, quæ de qualitate in categorijs tradit Aristoteles. In consuetudinem.) Ita interpretatur quam Græci ἕξιν, Latinorum quidam habitum uocant. Cicero cum alibi, tum secundo de Oratore, & sequutus hunc Quintilianus, consuetudinem nominant. Qualis est uis quædam tuendi.) Non hoc accipiendum, quasi hæc solis insint illis quæ sensu carent, sed quòd in illis nihil insit hisce præstantius. Alioqui & in animantibus quoque ea reperiri uel Cicero in Officijs docet: Principio, inquiens, generi animantium omni est a natura attributum, ut se, uitam corpusque tueatur, declinetque ea quæ ei nocitura uideantur, quæque sint ad uiuendum necessaria inquirat & paret: ut pastum, ut latibula, ut alia eiusdem generis. Commune autem animantium omnium est, coniunctionis appetitus, procreandi causa, & cura quædam eorum quæ procreata sunt. Iam in lapidibus gemmisque.) Eiusmodi miraculorum plenus est Plinius. Vt essent in officio.) Vt nusquam desiderent, ut officio suo fungerentur. Ergo prima ferè.) Triplicia adiacentia tribuit animo hominis; affectiones, artes, uirtutes. Homo quoniam maximè.) Quintilianus, libr. primo institutionum. capit. primo. Sicut aues ad uolatum, equi ad cursum, ad sæuiciam feræ gignuntur, ita nobis propria mentis agitatio, atque solertia, unde nobis origo animi cœlestis esse creditur. Cicero: Hi nō uiderunt ut ad cursum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem, sic hominem ad duas res (ut ait Aristoteles) ad intelligendum atque agendum esse natum, quasi mortalem deum. Et ista quidem.) Affectiones ait trifariam considerari posse, ut natiuas, ut usu atque exercitatione quæsitas, ut temporarias momentaneasque quasdam animi motiones, quæ ut repente adueniunt, ita abeunt quoque subito ac recedunt, Id apud Aristotelem dicere liceat hoc modo, hæc interim in secunda, interim in prima

interim

interim in tertia esse specie qualitatis. Porro Boethius in categorias Aristotelis scribens ait, non esse absurdũ, si res eadem, diuersis considerata modis, diuersis item generibus subijciatur, ne quid obturbent hic isti, qui inter omnia ea, quæ sub diuersa genera cadunt, realem nescio quam subesse aiunt distinctionem. Regendum auferendũq;.) Id tum fit, cum adeo nobis affectus dominantur, ut quocunq; impulerint illi, uel nolentes sequi cogamur. Sanè initio non difficilimum est obuiam ire affectibus, at postquã semel ac iterum tertioq; illis fueris obsecutus, tantas interim colligunt uires, ut inuitum quoque ac renitentem quoquo uersus impellant.

Quarum aliæ.) Artium, inquit, aliæ cognitiuæ sunt, aliæ actiuæ. Cognitiuæ sunt, quarum finis cognitio est, ut sunt quas Physicas uocant, ac Mathematicas, quæq; sermonis artificium docent, ut Grammatica. Rhetorica, & Dialectica. Actiuæ, quarum finis est actio, ut sunt quæ partim mechanicæ, partim morales dicuntur. Sed de his rursum libri sequentis capite secundo & nono. Quintilianus secundi institutionũm libri capite decimonono, tria artium genera facit. τὸ θεωρητικὸν, τὸ πρακτικὸν, καὶ τὸ ποιητικὸν, id est, inspectiuum, actiuum, & effectiuum.

DE ACTIBVS. *Cap. XII.*

AB adiacentibus oriuntur Actus. Unumquodq; enim pro modo naturæ suæ, utq; aliter aliterúe affectum est, agit. Actus autem in præsentia non ita accipiendus est, ut à paßione distinguatur, sed ut sit actus id, quocunque aliquo modo exerceri afficiq; dicimur. Ita & timere, & dolere, & ægrotare, quiescere etiam & uacare, nobis actus erunt, omnia.n. cùm actus rei scrutamur, uenient consideranda, & argu-

argumenti aliquid in hanc illamúe partem dabunt. Possumus (si uidetur) actus pro adiacentium, à quibus nascuntur, uarietate distinguere; Vt sint alij qui proueniant ex natiuis, ut in igne calere, luce re in sole, in animali pasci, moueri, natare, uolare, dormire, ingredi, uigilare. Alij, qui à consuetudine firmatis ueniunt, ut scribere, orare, mederi, iaculari, gubernare. Alij, qui ex subitis prodeant affectionibus, & breui momento prætereuntibus, ut rubere ex pudore, ex metu concuti, ex lætícia gestire. Sunt etiã qui nihil efficiunt, sed intra se consumuntur, ut sunt currere, ambulare, uolare, uidere, audire, intelligere. Quidam, qui præter seipsos opus absoluũt, ut ædificare, domum efficit, texere pannum, scribere literas, & hi quidem, qui nihil extra se efficiunt, alij quidem propter finem aliquem fiunt. Vt qui ambulat, uel idcirco id facit, ut aliquò perueniat, uel sanitatis causa, qui uidet, ut aliquid percipiat, qui dormit, ut laßitudinem ponat. Alij, uel carent fine, uel in prospectu non habent; Vt gaudere planè caret fine, nemo enim est, qui quem in usum gaudeat, dicere poßit, nisi ut gaudeat. Sic etiam dolere, ægrotare, metuere, sperare, irasci. Si quem enim interroges, quem in usum irascatur, in nullum dicat, sed quia iniuria prouocatus sit, facere aliter non posse. Sic etiam qui amat. Quanquam hic fortasse poßit dicere, finem sibi esse, potiri concupita, & irascens ita dicat, finem sibi esse uindictam. Verùm hi fortè fines sunt eorum, qui amore atq; ira perciti agunt. Amoris

ris certè & iræ non sunt fines, cum utrunq; assequi & commodius fortasse possent, ut non amore & ira sese torquerent. Inconsultus est enim omnis animi subitus affectus, & ad eam partem animi pertinent, quæ rationis est expers, neque prospicere finem possunt. Et alij quidem ex præteritis nascuntur tantùm, uel præsentibus. Alij etsi oriantur ex futuris, & partem aliquam perspiciant futuri, non tamen ut fiant illa, sic afficitur; sed quia illa uentura arbitramur, concutimur animo & consistere nequimus. Quod in timore apertius est & inuidia quæ tamen certum est eiusdem naturæ & conditionis esse, qua reliquos omnes. Causa huius est, quoniam ista agendi uoce paßionem significant. Omnis autem actio (non illa quam nos iam cõmuni uocabulo actiũ dicimus, sed ea quæ propriè Physicis hoc nomine signatur) finem aliquem respicit, propter quem suscipitur ipsa. Isq; finis, uel res ea est, quæ patitur, uel circa ipsam est. Patiens autem non ad aliud, quatenus patiens est, sed ad agens respectat. Itaq; finem habere non potest. Neq; enim agens ei finis est, cum ipsum sit agentis finis, nisi fortè ea sit rei conditio, ut id quod patitur, actione aliqua in agens recurrat. Vt nauem fabricanti qua ipse sit nauigaturus, finis primũ quidẽ fabricatiõis est nauis. Deinde rursus quia nauis portat, tueturq; ipsum qui fabricatus est, ipse inuicem finis est nauis. Hoc enim pacto fieri potest, ut agens atque patiens uicißim alterum alteri finis fiant, cum perinde utrunq; agat atq; patiatur. Sed

uel

uel ſcrupuloſiora fortaſſe ſunt iſta,uel nõ ita multũ præſenti rerum tractatui neceſſaria. Illud annotandum uidetur,quædam nomina agendi faciẽ habere, cùm re uera adiacentia ſint. Quædam contra, adiacentium uoce actum ſignificant. Neque enim calere & albere aliud ſunt,quã calidum eſſe et album,quæ certum eſt eſſe adiacentia. Sic,& ſcire,& cognoſcere,& quieſcere. Ac è diuerſo, curſus currendi actũ, & ſermo locutionem,& locutio loquendi actũ ſignificat. Quod igitur propriè actus eſt, id oportet ut ſit in quadam agitatione(hoc quod Græci ἐντελέχειαν uocant) poſitum,id eſt,ut uel fieri aliquid,aut perire, uel item augeri aut diminui, uel qualitatum alteratione permutari,uel in tranſpoſitione aliqua,lociq́ue cõmutatione intelligatur. Quod enim in uno fixoq́; gradu conſiſtit,certũ eſt nequaquam agi poſſe. Magno uſui ſunt hi loci eis,qui de rerũ proprietate,naturáq; diſſerunt. Vtq; etiam de alijs diſſeratur, plurimum tamen fidei parant ducta hinc,hoc eſt,ex interioribus rerum penetralibus argumenta,atq; è natura eorum(de quibus oratio eſt)deprompta. Aut hæc enim rerum natura eſt,aut ſi qua alia eſt, ignotam nobis eſſe) niſi me tamen caligo ingenij mei fallit) fatendum eſt. Hæc enim ferè uidentur eſſe illa, quæ mentis humanæ poſsit complectiuis. Reliqua, ut intra altiores rerũ naturæ ſinus recondita,aut ignoramus, aut ex iſtorum comparatione, magis quid non ſint dicere, quàm quid ſint comprehendere ualemus.

Scholia in caput 12.

Adiacentibus.) Principio quid ſit actus definit. Deinde quatuor affert actuum diuiſiones atq; diſcrimina. Hinc tres notatiunculæ ſubiiciuntur. Poſtremò, quanta ſit uel huius uel præcedentis loci commoditas explicatur. Finitio.) Actus hic dicitur illud, quocunq; aliquo modo affici, exercitariq; dicimur. Prima diuiſio.) Actus partim à natiuis adiacētibus oriuntur, partim ex ijs proueniunt adiacentibus, quæ uſu conſuetudineq; firmantur, partim ex ſubitis illis, momentaneiſq; animi, corporiſue affectionibus. Diuiſio ſecunda.) Actuum, alij operis aliquid extra ſeſe efficiunt, ut texere, ædificare, alij intra ſe conſumūtur, ut currere ambulare. Tertia.) Eorum actuum, qui nihil extra ſe operis efficiunt, quidam propter certū aliquem fiunt finem, quidam nullum definitum finem habent. Quarta.) Actuū eorum, qui definitum finem non habent, alij ex præteritis ac præſentibus cauſis oriuntur, alij ex futuris. Notatio prima.) Omnis actio propriè dicta finem aliquem ſpectat, paſſio nunquam. Secunda.) Sunt quæ ex figura uerbi actus eſſe uideantur, cum re uera ſint adiacētia. Quædam rurſus adiacentia, cum ſint actus. Tertia.) Omnis actio propriè dicta, in motu atque agitatione quadam eſt poſita. Quæ ſequuntur, ea per ſe ſatis aperta ſunt. Et ad eā animi partem.) Philoſophi tres faciunt animi partes, rationem, iraſcentiam, & cupiditatem. Qua de re ita Apuleius in libello qui inſcribitur de dogmate Platonis: At enim cum tres partes animi dicat eſſe, rationabilem, id eſt mentis optimam portionem, hanc ait capitis arcem tenere, iraſcentiam uerò procul à ratione ad domiciliū cordis deductam eſſe, obſequi eam & reſpondere in loco ſapientię, cupidinem atque appetitus poſtremam portionem, infernas abdominis ſedes obtinere, ut popinas quaſdam & latrinarum latebras, diuerſoria nequitiæ atque luxuriæ. Hactenus Apuleius. Porrò illud leuiculū, uerba hæc pertinent, & poſſunt ad ſenſum magis eorū,

quæ

quæ præcedunt, quam ad uerba referri. Quoniam iſta agendi uoce paſsionem ſignificant.) Monent Dialectici quædā eſſe uerba, quæ cum actiui ſint generis, tamen re uera, paſsionem ſignificent, ut timere, metuere, inuidere, audire, guſtare, uidere. Cuius rei & Priſcianus meminit. Neque enim calere.) Quid calere ergo actus non eſt. At qui tu id uerbum Rodolphe paulò ſuperius in hoc albo recenſuiſti, cùm ageres de actibus iis, qui ex natiuis adiacentibus proueniunt. Quid dicemus? An hoc fortaſsis, Rodolphum ſuperius ad ſolam reſpexiſſe uocem, hic rem ſignificatam magis, quam uocem ſpectaſſe? quanquam, & hic unus uideri poteſt ex locis illis, de quibus ſumus dicturi poſtea, quos ſi recognouiſſet Rodolphus, emendatiores profectò in lucem exiſſent. Id oportet, ut ſit in quadam agitatione, hoc, quod Græci, ἐντελέχειαν uocant, poſitum.) Longum ſit recenſere, quàm diuerſa ſuper nomine ἐντελεχείας ſcripſerint autores, dum principio illud in dubium uertitur, ἐντελέχεια ſcribi debeat per τ literam, an ἐνδελέχεια per δ, quorum poſterius hoc continuatam quandam, ac perennem ſignificat motionem; illud prius, uerbum è uerbo perfectihabiam.

Prior lectio arridet pluribus; ut uidere eſt apud Budæum, & Plutarchus lib. 5. Sectione 3. ſecutus uidetur; cùm in placitis philoſophorum ſic ait. Ἀριστοτέλης ἐντελέχειαν πρώτην σώματος φυσικοῦ, ὀργανικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος· τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀκουστέον ἀντὶ τῆς ἐνεργείας. Hoc eſt quem admodum interpretatur Budæus Ariſtoteles animam cenſet eſſe entelechiam primam corporis naturalis, potentia inſtrumenti uitam habentis. Entelechiam autem, ideſt, uerbum ex uerbo perfectihabiam, pro efficientia intelligere oportet. Hæc Plutarchus. Cicero poſteriorem lectionem in Tuſculanis ſecutus eſt, cuius ſententiam pro uiribus defendunt Philippus Beroaldus, & Angelus Politianus. Vtri rectiùs ſentiant, uiderit deus aliquis. Rodolphus ad Ciceronis propius, quam aliorum ſententiam accedere mihi uidetur; neq;

tam alludere ad locum eum, qui est primo lib. de Anima quàm qui ex tertio Physicorũ, ubi motũ quoq; ἐντελέχειαν esse ait Aristoteles. Lucianus ludẽs more suo, quodã in loco ait, eã quę prius dicta fuit ἐνδελέχεια, pòst ἐντελέχειαν dici cœpisse, & in locũ τοῦ Δ successisse, τὸ τ: Budæus ait ἐντελέχειαν dici quasi τοῦ ἐντελοῦς συνοχὴν. i. perfecti corporis cõprehensionem, quæ etymologia, an quẽadmodum probe quadrat animæ, ita motibus quoq; cõueniat, secũ expendat lector. Sane Aristoteles utrobiq; eodẽ nomine usus est. Cum proinde utrunq; agat.) Sunt qui legi oportere æstimãt loco hoc, perinde, sed & alibi Rodolphus nõ semel dixit in hunc sensum proinde, qua in re & F. Quintilianum habet autorem.

DE SVBIECTO: *Cap. XIII.*

Subiecti nomen, in uarias significationes ductum est. Dicimus enim subiectum (unde origo est nomini) id quod iactũ est sub aliud. Unde inquit, Poeta: Pedibusq; rotarum Subijciunt lapsus. Item per translationem: Parcere subiectis et debellare superbos: Iam in pronunciatis subiectum est, de quo aliquid dicitur, ut cum dicimus, homo est animal, homo est subiectum, in quo est aliquid, ut prudentiæ subiectum hominem dicimus, & subiectum formæ materiã. Dicimus etiã id, circa quod tractatus, actioq; rei cuiuspiam uersatur, sic subiectum uisus, colorem dicimus, subiecta artium, ea quæ præcipuè sibi consideranda sumpserunt. Dicitur & aliter, octo enim significationes fecere, sed quo modo uel plures fieri possent, et quæ omnes recidant in eas, quas diximus. In præsentia autem nobis sit subiectum, adiacẽtium

quidem

*quidem id, cui aliquid ineſt, actuum uerò, & iſtud ip-
ſum, & illud etiã quod actioni alicuius eſt obiectum.
Illi nanq; actus, qui aliquid extra ſe efficiũt, neceſſe
eſt habeant ſubiectum, ex quo proficiſcãtur, deinde
aliud, quod expoſitum ſit ipſis, & in quod tendãt, ut
calefacere, primũ oportet in igne eſſe, is enim eſt qui
calefacit. Deinde niſi ſit aliquid, in quod explicet
uim ſuam, & in quo efficiat calorem, nõ poterit cale
facere, primum oportet in igne eſſe, is enim eſt qui
calefacit. Deinde niſi ſit aliquid in quod explicet
uim ſuam, & in quo efficiat calorem, nõ poterit ca-
lefacere. Agentiũ enim actus (inquit Ariſtoteles)
in patiente ſunt accommodato. Sentiendi autem &
intelligendi ea, quæ obiecta dicuntur, non ſunt for-
tè niſi nominis ſimilitudine ſubiecta. Sentiendi enim
ſubiecta, efficientia uerius dicentur. Color enim
per aëra perſpicuum, inuiſibilibus quibuſdam ſimu-
lachris, & imaginem ipſius perferentibus, ſparſus,
ubi incurrerit in oculum, ferit ipſum, & ad uiden-
dum excitat. Sic ſonus auditum mouet, & odor ol-
factum, & reliqua quæ ſentiuntur, ubi partem illam
corporis noſtri, qua percipi poſſunt, attigerunt, euo-
cant animæ uim, quæ per eam ſe partem exerit, &
ad ſe apprehendenda impellunt. Quæ mens noſtra
deinde accepta à ſenſibus, cognoſcit primùm: dein-
de uariè multipliciter; compoſita inter ſe atque di-
uiſa, formas omnes, rerum habitudinéſq;, & gene-
ra, ordinémq; cunctorum elicit, diſcernit, diſponit,
inq; uarios artium, ſcientiarumq; diſtribuit uſus.*

Hæc ergo si intuebimur, facilè nobis liquebit, sensum quidem re uera ab ijs quæ sentiuntur pati, mentem ab ijs quæ intelliguntur, imaginem quandam & simulachrum patiendi accipere. Quò fit, ut existentia tantùm & præsentia sentiri poßint, intelligantur autem & absentia, & quæ interierunt, quæque nondum sunt nata. Sic ea quæ sensibus obijciuntur similiora sunt efficientibus. Artes omnes scientiæq;, eis circa quæ uersantur comparatæ, pronunciatis poterunt adscribi. Ea cuiusmodi sint, suo loco dicetur. Subiectum autem propriè omnium, id est, quod ex decem primis rerum generibus, Græci οὐσίαν, *nos essentiam (si per grammaticos liceret) uerbum è uerbo diceremus, nunc substantiam dicimus. Huic enim reliqua omnia sunt innixa: hæc receptaculum est fundamentúmque omnium. Magnitudo autem, quam inter adiacentia numerauimus, si substantiæ comparetur, adiacentibus accedit, sin reliquis conferatur adiacentibus, subiecti habet uicem, non quidem ut in ipsa sint adiacentia, sed quòd nequeant nisi illius interuentu, ea præsertim quæ corpori adiacent, in substantia reponi. Neque enim quicquã album uel nigrum sine ulla magnitudine cogitare possumus, nec calidum uel frigidum, nec durum uel molle, nec aliorum huiusmodi quicquam. Quare si dicam musicum album esse: musicum certum est à musica dici, id autem est adiacens. Patet ergo, non esse subiectum albi. Sic iustum probum esse, iustus non est subiectum probitatis, iustus enim à iusticia*

nomen

nomẽ habet, iuſticia uerò nõ ſubiectũ eſt probitatis, ſed ſpecies. Si autem dicã hominẽ prudentem eſſe, homo eſt ſubiectum, ſubſtantia.n.eſt homo. Ita aquam frigidam, aqua ſubſtantiæ eſt nomen. Ita bouem occidi, bos ſubſtantia eſt, in quam tendit occidendi actus, ſic ut in ipſam ſe recipiat. Ex quibus facilè perſpicitur id, quod diximus, ea quæ ſenſibus, mentisq; agitationi expoſita ſunt, non ſatis rectè ad hãc noſtrã rationẽ poſſe ſubiecta dici. Quid ergo? ſi quis cùm quærat de illis, per hunc ſe quærere locum credat, erratũ erit? Erit quidem, ſed cuius iubeam ſecurum eſſe qui inuenire cupiet. Id.n.agat, ut inueniat, ſi poteſt ex proprijs locis, optimũ quidem erit, certiore namq; curſu intentionẽ mentis diriget. Sin minus poteſt ex proprijs, at undecũq; poteſt, dummodo inueniat. In artibus.n.quæ operis gratia diſcuntur, non quàm exactè præceptionum fines diſtinguas, ſed quàm commode illis utare, ſolet æſtimari.

Scholia in caput 13.

Pedibusq́; rotarum Subijciunt lapſus.) Locus eſt ſecundo libro Aeneidos. Parcere ſubiectis.) Aeneidos ſexto. Iam in pronunciatis.) Cicero prima Tuſculana pronunciatũ uocat, quod Græci ἀξίωμα, Marcus Varro proloquium, hodie partim enunciationẽ, partim propoſitionẽ appellant, Ariſtoteles in libro περὶ ἑρμηνείας, ἀπόφανσιν. Ea eſt oratio perfecta, uerũ falſum ue ſignificans: Vt, trahit ſua quemq; uoluptas. Non omnia poſſumus omnes. Adeo à teneris conſueſcere multũ eſt. Octo enim ſignificatiões fecere, ſed quomodo uel plures fieri poſſent.) Fecere, inquit, octo ſignificationes uerbi huius, ſed ita

id fecerunt,ut ad hunc modum fieri possent & plures, quæ tamen omnes non tam fuerunt diuersæ ab ijs,quas diximus,quin in eas possunt recidere. Vt calescere primum oportet in igne esse.) Ita quidē habet αὐτόγραφον, at sensus requiritur ut calefacere legamus. Agetium.n. actus.)Id uulgo hūc in modum efferri consueuit: Actus actiuorum sunt in patiente prædisposito. Ex Aristotele 2.lib.de Anima.Sentiendi enim subiecta,efficientia uersus dicentur.)Obiecta,inquit,sensuum, agunt potius in sensus ipsos,q̄ illorū actioni subijciantur, ac rursum sensus etsi agere uideantur,patiuntur tamen uerius, quam agant.Id quod de auditu,gustu,odoratu,tactu, quæstionem nō habet. De uisu sunt, qui dissentiant. Qua de re cōpluscusa Macrobius lib.7.circa finē, & Aulus Gellius lib.5.cap.18.ut præter eam discertationē illam Aristotelis in libro περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητικοῦ aduersus Platonē. Quod ex decem primis rerū generibus.) Hęc à dialecticis enumerantur,substantia,quantitas,ad aliquid,qualitas,actio,passio,ubi,quando,situm esse,& habere,Gręci οὐσίαν, nos essentiam.)Quintilianus lib.3.cap.7. Aristoteles,inquit,elementa decem constituit,circa quæ uersari uideatur omnis quæstio,οὐσίαν, quam Plautus essentiam uocat,nec sanè est aliud eius nomen Latinum,&c. Meminit idem autor eiusdem uocis lib.2.cap.15.Et rursum 8.lib.cap.3. Multa, inquit, ex Græco formata noua ac plurima à Sergio,Flauioq́;, quorū dura quædam admodum uidentur, utens & essentia, quę cur tantopere aspernemur nihil uideo,nisi quòd iniqui iudices aduersus nos sumus, ideoq́; paupertate sermonis laboramus. Seneca in Epistola quadam negat,τὸ ἓν καὶ τὴν οὐσίαν Latinè exprimi posse.Qua de re plura Laurētius Vall. Sed ut hoc obiter annotemus,apud Plautum (nisi me fefellit lectio) non reperiri essentia uocem, quapropter & in loco Quintiliani non legendum arbitror Plautum, sed Plautium iuxta ueterum exemplarium fidem. Sed quod nequeāt nisi illius interuētu.)Id hodie in scholis, haud scio quam aptè, dici solet ad hunc modum, duplex esse

subie-

ſubiectũ accidentium, unum quod alterum quo Subiectum quod, illud uocant, cui ipſa accidentia uerè inſunt, ut eſt ſola ſubſtãtia. Subiectum quo, ſine cuius interuentu, principali illi ſubiecto ineſſe non poſſunt, quod genus eſt magnitudo, id eſt, quantitas continua.

DE CAVSA EFFICIENTE. CAP. XIIII.

EXterni loci ſequuntur, quorum prima ſunt quæ cognata dicuntur. De quibus dicturus, ueniam mihi uerbi iſtius impetratam uelim, quẽadmodum in reliquis nonnullorũ nominibus, non aduerſas optauerim lectoris aures. Ut enim traderem locos alia diſtinctione & ordine, quàm ſunt ab alijs ante me tractati, res ipſa mihi perſuaſit. Oportebit itaq; penès illam, ut huius facti mei, ſic nominũ ipſorum, uel rationẽ eſſe, uel culpam. Nec inueni ſanè quo alio nomine cõplecterer cauſas et euẽta, quam cognatorũ, cùm ſint alteris altera naſcendi ac proueniendi origine coniuncta. Sunt ergo cognata (ut diximus) cauſæ & euenta. Cauſas Ariſtoteles, quique ſecuti ſũt eum, quatuor fecerunt, materiã, ex quas res eſt, formam, per quã eſt, efficientem, à qua fit: finem, propter quam fit. Sed materia & forma in partibus dicta ſunt: efficientẽ & finem dicemus. Cauſam igitur in præſentia dicimus rem, cuius ui euenit aliquid. Vt autem aliquid eueniat, neceſſe eſt eſſe id, quod uim efficiendi habeat, cuius efficacia fieri formaríq; res poßit. Deinde id, ſi non aliquo ad agendum moueatur ſtimulo, iners ſegnéq; manebit: adeo nihil fit in

rerum natura temerè, & cui ratio non constet, omniáque propositum sibi destinatúmq; finem habent, propter quē faciant cuncta. Qui tametsi rebus ipsis nonnunquam sit ignoratus, ut sunt ea, quæ expertia sensus, naturæ tantùm in agendo sequuntur impetum, autor tamen ille conditórque nouit, cuius in agendo numini & iussis parēt. Id ergo quod faciēdæ rei præbet operam, efficiens est. Id cuius gratia fit res, finem uocamus. Vltimum est enim in agendo & quod ubi consecuti sumus, desinimus ulterius tendere. Est autem potissima causarum omnium finis. Nam materia formæ expers, rudis est & inculta, nec in ullius rei transit nomen. Forma si desit efficicientis uis, prouenire nequit, efficiens nisi finis cupiditate permotum, manet ociosum. Facilè itáque liquet, finem, quanquam usu effectúq; postremus sit, omnium tamen esse proposito atq; institutione primum. Efficientium duplex est conditio: Alia nanq; necessitatem in agendo sequuntur, alia delectum. Necessitate agunt, quæcunq; consilij iudicijq; expertia sunt, ut ignis proposito sibi quod uri posit, nequit non urere. Et terra uerno tempore nō herbam, non quicquid aliud pro loci, cœlíque ingenio solet, potest non procreare. Delectu agunt, quibus liberum est agere uel non agere, ut homines illis in rebus, quas consilio, rationéq; administrant, fortasse et brutorum nonnulla, quæ docilia sunt, & indiciū quodam quandámq; deliberationis imaginem habent. Quanquā Aristoteles putat, nō agere ea, sed agi potius

tius:proinde enim ut ſpecie rerum perceptarum mo uentur, rapi; nec contra id quod uidetur obniti poſſe: opinionémque ſequi non quam uelint, ſed quam à rebus acceperint; nec poſſe non trahi eò, quod expetendũ ipſis uidetur: nec non fugere, quod apparet uitandum. At uerò ſi nõnunquã inter duo uelut in ancipiti pendeant, id non euenire, quia cõ ſilio in hanc uel illam deducantur partem; ſed quia duabus propoſitis rebus, & ex æquo ferè ad ſe rapientibus, non aliter quàm nauis inter diuerſos diſſidentéſq; deprehenſa fluctus, incerta & dubia uidetur cui potiſſimum cedat: utque illa perſepè, non qua gubernatori uiſum eſt agitur, ſed quà undarũ uiolentior rapuit cumulus: ſic iſta non ſuum mutũ habent, ſed inditam tantùm à rebus commodi, aut incommodi ſpeciem ſequuntur. Hominem autem cum diu multumq; penſitata re deliberauerit, non tamen quod res ſuadet, ſed quod animus iubet, ſequi crebrò uidemus. Poteſt enim in ea, quæ deliberando damnauit, præceps cõtra conſilij ſui ſententiam ruere; & contrà, toto impetu fugere, quæ ſibi maximè expetenda ſunt uiſa. Verùm hæc utcunque ſint, non planè liberum eſſe brutis agendarùm rerum arbitrium, non uidetur abhorrere uerò: delectu tamen agere, quãdo bonarum eſt ipſis malarũq; rerum diſcrimen, nemo (quod equidem credam) repugnet. Rurſus quæ neceſſitate agunt; eorum, quædam naturæ conatu, alia externa ui agunt. Conatu naturæ agunt ea, quorum agendi principium

eſt

est intra ipsa, nullo externo adiuuante: ut ignis urit, quoniam caloris uis qua urit, natiua est ipsi. Itaq; non deficit res istas agendi uis, neque cessant agere, quandiu est copia ipsis alicuius, in quod efficaciam suam explicare possint. Violentè uel (ut diximus) ui externa agere dicuntur, quibus ab alio uis est agendi inserta: ut aqua feruens calefacit, uerùm non sua, sed ignis ui, à quo calorem accepit. Sic lapides, & si qua alia mittuntur tormentis, supra se, & in sublimi posita disijciunt, non proprio impetu, sed eo qui iacentium uiolentia ipsis est intortus. Itaque non est diuturna uis istorum, sed renituntur, franguntq; quantum possunt inditum sibi conatum, & statim redduntur naturæ suæ. Inde fit, ut initio uehementissimus sit ipsorum motus, ut qui sit impellenti proximus: spacio deinde paulatim amittat uires, & elanguescat. Sed eis quæ necessitate agunt, ad agendum sufficit, ut possint agere: quæ uerò delectu aut consilio, ut etiam uelint, est opus. Quæ causa est, quòd in controuersijs ijs, quibus factum necne sit aliquid, quæritur, colligi solet, uoluerit: ne deinde potuerit ne quis facere id, quod arguitur fecisse: quæ si probata fuerint, facilima est ei quod teritum sumi solet, id est, quod fecerit, probandi uia. Est & alia efficientium discretio. Quædam enim sunt (ut Græci aiunt) κύρια, hoc est, præcipua & imperãtia: quædã obsequuntur & ministrant. Et horũ, alia agunt, alia agẽdi sunt instrumenta,

mẽt a:ut in domo facienda, architectus imperat qui quõ fieri quicque debeat, iubet. Is qui lapidẽm scul pit, qui parietẽ extruit, qui cædit aptatq; materiã, ministrat. Instrumenta sunt, secures, terebra, mallei, & quæcunque sunt alia, quibus opus suum explicat. Sic in bello, ciuitas uel princeps autor rerum gerendarum imperat: miles obsequitur: equi, arma, omnisque copia impedimentorum militarium, instrumenta sunt belli. Sed de efficiente hactenus.

Scholia in caput 14.

Sed materia & forma in partibus) Hoc est, in loco totius & partiũ, supra c.9. Nec in ullius rei transit nomẽ, id est, Materia formæ expers, neq; homo, neq; leo, neq; aliud quiduis esse dicitur, etiã si nihil hora omnium est quin ex ea fieri queat. Efficientium duplex conditio.) Hæc in Topicis Cicero. Fortasse & brutorum.) Hac de re longa disceptatio est apud Laur. Vallã, li. i. in dialec. c.9. Porrò ad totum hunc causarum locum planè intelligendũ, plurimũ cõtulerint ea, quæ Arist. habet ij. libr. Physic. & Cic. in Topic. in ijs cõtrouersijs.) Hoc egregie facit Cicero pro Milone, & Sexto Roscio Amerino.

DE FINE. Cap. XV.

Finem potißimum esse causarum diximus. Is .n. est, cuius gratia omnia agunt. Agunt autem omnia boni alicuius gratia, & quicquid bonum esse sibi, uel natura monstrauerit, uel ratio persuaserit, in id feruntur. Quo pacto ergo ratio boni in rebus discreta erit, eodem & finium sumemus diuersitatẽ. Quædam enim sunt per se bona, quædam quia alijs conferunt, bona dicuntur. Quæ per se sunt

bona, ea certum est summa esse, & supra quæ nihil sit expetendum. Ea sunt, (ut breuißimè dicamus) status uniuscuiusque rei in suo genere perfectißimus. Summum itaque ignis bonum est, & supra quod nihil requirat, esse maximè calidum & siccũ, & aquæ, maximè humidam esse & frigidam. Sic arboris, sic bouis, sic equi, perfectißima illa absolutißimaque habere, quæ sibi tribuit in suo genere rerum natura. Hominis etiam, non qua uiuit, qua sentit spectandum est summum bonum, sed qua mentis est atque consilij capax; hac enim maximè censetur homo. Conferentia dicuntur, quæ ad summa consequẽda adiumento sunt, ut cibus, potus, uestis, & reliqua quæ tuendæ hominis uitæ conducunt. Nec enim perfectè, id est feliciter uiuere potest quis, si ea conditione sit, ut uiuere omninò non poßit. Sed bonorum atque proinde finium quandóque ratio initur pro singularum rerum conditione, quam habet in genere suo quæque, quemadmodum iam prædiximus; & sicut dicimus, ædificantis finem esse domum; & belli finem uictoriam. quæ quidem esse in suo genere ultima uidentur, neque enim ædificat amplius ille, neque hic bellum gerit, ubi domum fuerint atque uictoriam consecuti. Quòd autem ille extruendo parieti calcem parat, lapides congerit, certum est parietem finem quendam esse, sed non ultimum; quia domus causa paries paratur; sic & hic, cùm tormenta instituit subruendis muris perturbandisq; defensoribus, oppidorum expugnandorum gratia hæc

agit;

agit: ergo & hic finis quidem est, sed medius & uictoriæ conferens. Quandóque uerò fines accipimus ex toto ordine rerum, quo cuncta alterum alterius usibus uidentur addicta, quoniam omnia melioribus seruiunt. Sic si omnia quæcunque sunt, uno uelut cõplexu colligamus, quemadmodum unum est summè et sine ullo perfectionis detrimento bonum, sic nunc est ultimus omnium finis. In eis uerò, quæ in media sunt rerum serie sita, alterum incumbit alteri, prout est cuiusque magis minus'ue consummata natura. Sic igitur in equo est duplicem intelligere finem; alium naturæ suæ, itaque ferocem indomitumque esse, & nullis obnoxium habenis, optimum in ipso fuerit, quod naturæ suæ accommodatius, id est, quàm sessorem pati, fodi calcaribus, & freno flecti, frangíque in gyros. Nec enim omnibus tantus ingenitus esset libertatis amor, si serua nasci, melius ipsis fuisset. Alium contra finem in ipso accipimus, ut humanis usibus accommodatus est. Sic bonum esse dicimus, non quod sibi maximè conuenit, sed quo maximè satisfaciat ministerijs nostris. Sic terra herbis arboribusque uestita, perfectißima uidetur quippe quod ijs procreandis est nata: at nobis, in fora, in uicos dispo sita, in ædium templorum areas æquata, sterilis & nuda aptior est. Istud etiam prætereundũ non uidetur, posse unius plures esse fines, ut alius sit operis, alius operantis, alius iubentis. Sic ædificationis quidem, quod ad ipsam pertinet, finis est domus: quod ad ædificantem, merces locatæ operæ, quod ad

iuben-

iubentem, uel ut habitet domum, uel ut donet, uel ut uendat. Sic studiorum proprius est finis eruditio: at eius qui studet, potest etiam quidem finis esse eruditio, sed fortasse est uel gloriæ uel lucri spes. At patris qui sumptum studenti præbet, amor incrementaq; filij. Amici quoque qui suasit ut aliquando opera fortasse & eruditione studentis utatur. Illud etiam dicendum est, ut quicque in agendo primum est, ita finem sibi destinat postremum. Media quanto magis à primo recesserint, tantum citra postrema subsistunt. Prima enim ad agendum potissima sunt, postrema ad expetendum, illorum enim gratia alia expetuntur. Sic in facienda naue, primæ sunt partes eius qui impensas præbet, cuius finis sunt opes, quæ ex subuectis parantur mercibus. Illum nauta sequitur: is namq; non eò usq; se porrigit, uerùm lucrum ex nauigandi mercede spectat. Iam qui nauem fabricatur, non id quærit, ecquis ipsa sit nauigaturus, modò extruat nauem. Sic qui ligna cædunt, qui ancoras funesq; parant, non illi nauem spectant, sed ut materiam solam præbeant, instrumẽtum nauticum parent. Quo fit, ut uirtus, quoniam optima est, laboribus & sudore quæratur, ut quæ in arduo sit & longissimè posita, cuiq; parandæ oĩa alia sint destinata. Vicia uerò et uilia oĩa, ad manũ sint, et (ut inquit Hesiodus) cumulò liceat accipere.

Scholia in caput 15.

AGVNT autem omnia boni alicuius causa.) quisquis agit, is idcirco id facit, quo consequatur aliquid, quod

quod aut reuera bonum ſit, aut certe ipſi tale eſſe uideatur. Vide Ariſtotelem in principio Moraliũ. Nec enim omnibus tantus eſſet ingenitus libertatis amor.) Pulchrum me hercules hac de re carmen eſt Seuerini Boethii, de conſolatione philoſophiæ. lib. 3.

> Quantas rerum flectat habenas
> Natura potens, quibus immenſum
> Legibus orbem prouida ſeruet, &c.

Sic arboris, ſic bouis.) Vide Vallam lib. dia lect. 1. c. 11.
Sic bonũ eſſe dicimus ſibi.) Laurentius Valla, ei quã ſibi, dicere maluiſſet. Poſſe unius plures eſſe fines.) Hoc quo intellectu accipi debeat, ipſe Rodolphus explicat capite ſequẽti, meminit item eiuſdem Rodolph. li. 2. c. 4
Sed fortaſsis eſt uel gloriæ uel lucri ſpes) Cur nõ potius gloria aut lucrum ipſum? Certe nemo nauat operam literis ad conſequendam gloriæ aut lucri ſpem, ad lucrum aut gloriam ipſam multi. Vt quæ in arduo ſit.) Huc refert Homeri cum μῶλυ nigra radice, flore lacteo, mortalib. uerò inuentu difficilem. Itẽ Poetę locũ de aureo ramo. lib. 6. Aeneidos. Et, ut inquit Heſiodus: cumulo liceat accipe.) Exponit quid ſibi apud Heſiod. uelit τὸ ἰλαδὸν Verius porro ipſius poetæ ſuper hac re ſic hñt.

> Τὴν μέν τοι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἔστιν ἑλέσθαι.
> ῥηιδίως, ὀλίγη μὲν ὁδός, μάλα δ᾽ ἐγγύθι ναίει
> τῆς δ᾽ ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν,
> ἀθάνατοι, μακρὸς δέ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ᾽ αὐτήν.

Eſt & prouerbium apud Græcos Σύντομος ἡ πονηρία, βραδεῖα ἡ ἀρετή, id eſt, compendioſa res improbitas, uirtus longa. Vide prouerbium. Difficilia quæ pulchra.

DE EVENTIS: Cap. XVI.

POterant (quod ad euẽnta pertinet) uideri ſufficere quæ de cauſis diximus. Neque enim melioratio, uarietaſque euẽtorum cognoſci aut tradi poteſt,

test, quàm ex causis: nos tamen si quid uel proprium est huius loci, uel hic dicetur fortasse commodius, exequamur. Euentorum autem primùm nobis est sumenda pro causis differentia. Vt .n. sunt causæ efficiens & finis, sic euenta possumus dicere, esse effectum & destinatum. Quod enim fit ab efficiente, effectum dicere libet, quando effectus nomen aptissimè efficienti coniungitur. Cicero quidem promiscue effecta, & euenta ea, quæ à causis fiunt, uocat. sed causam (ut quod ex uerbis illius perspicere licet) ad sola efficientia redegit. At uulgò effectus nomen tam latè extendimus, quam causam. Mihi ad loquendi usum & ad propriã nominis uim, euenta commodius uidentur dici, quæcunque ex causis oriuntur. Euentaq; efficientium, rectissimè effecta dicemus: quando efficientis & effectus nomina iuncta sunt arctissimè: et in eodẽ genere alterũ agentis alterũ patientis præ se fert faciẽ. Eritq; hic locus nobis quemadmodũ causarum duplex: sicut .n. ille diuiditur in efficientia & finem, sic iste diuidetur in effecta & destinata. Fiunt autem ista plerunq; causæ & euenta, prout uariè ultro citroq; comparantur: suntq; eadem etiam persæpè & fines, & efficientia, & effecta, & destinata. Vt in ædificatione, is cui struitur domus, primum efficiens, & domus finis est ultimus: Quæ autem media sunt, architectus, fabri, instrumenta, si domum ut effectum accipimus, efficientia sunt: domino uerò comparata,

parata, effectorum obtinent locum, sin domũ statuimus finẽ, destinata sunt, at domini respectu, quia parandis ipsis insumitur opera, medij quidam sunt fines. Idem enim finẽ esse & efficiens, nihil repugnat, non modò diuersis, sed idem etiam, dummodo diuersa ratione comparatum, ut qui domum ædificat qua ipse utatur, efficiens est domus, quatenus eam ædificat, & finis quatenus eam propter se, hoc est, habitandam sibi parat. Sic forma & finis idem esse possunt, forma enim omnis ferè actionis proximus est finis. Materia & finis, materia & forma, efficiens & materia, efficiens & forma, nequaquam possunt in idem conuenire. Neq; enim nauem fabricanti, finis esse possunt ligna, è quibus ipsam fabricatur, neque idem esse ligna possunt, quòd forma nauis, sed neq; ligna, neq; forma nauis, neque alia quæuis huiusmodi queunt ipsa sese efficere, quod neceße esset, si idem & efficiens esse, & uel forma uel materia posset. Huius etiam admonendi sumus, cuiuslibet euentus in suo genere unam esse causam, & contra quoq;, causæ cuiuslibet unus est per se & proximus euentus. Quod prædiximus autem, esse nonnunquã plures unius rei fines, id non obstat isti quod iam diximus, quod uel ex uerbis illis perspici poterit. Aedificantis enim finis unus & solus, est domus, ad quẽ cùm peruenerit, cessat. Quod autem præter domum uel lucrum, uel aliud quicquam pro opera petit, id non facit quatenus ædificans est, sed quia uel inops uel auarus est. Sic etiam fortè gloriam sperat

ex opere: uerum non quantum ædificans, sed quia aliqua id sibi putat profuturum. Potest itaq; quis, ut non sequantur ista, ædificare; ut non fiat domus ædificare non potest.

Copiosus est hic locus causarum & euentorum, & in uarios patens usus. Huc enim ferè redeunt cuncta, quæcunq; in consilio hominum deliberationeque uersantur. Duo enim ista in consulendo maximè sequimur, expediat, nec ne, & an fieri possit. Quorum quid expediat, ex fine colligimus; quid fieri poßit, ex efficientibus. Quicquid enim utile, id alicui rei consequende utile oportet esse. Sed quicquid fieri posse uolumus, maximè ex efficientis facultate poterit ostendi. In laude etiam & uituperatione, præcipuas hi loci obtinent partes, cùm utraq; illa, non alia re certius ueriusque constent, quàm effectis & fine. Ad uirtutis uerò rationem præcipuè pertinet finis, quando multis in rebus nõ tam refert quid facias, quàm ob quam causam facias. Et idem factum, alius ut ob iram inconsultumque mentis impetum uituperabit, alius ut magnanimitate, & constantis uiri proposito dignum laudabit. Sic honestũ, quia per se expetendum dicimus, quod ultimi finis proprium est, ex destinatis uel maximè dignoscetur. Neque hæc tamen eò pertinent, ut uel hos locos à reliquis quæstionibus, uel ab his quæstionibus reliquos locos excludendos putem; neque si maximè conuenire istis dico, idcirco solùm cõuenient. uaria est horũ omniũ ratio, & de quibus perpetuum nihil semel poterit

terit præcipi, sed quid optimum sit, rerum præsens usus melius docebit.

Scholia in caput 16.

POTERANT quod ad euēta attinet.) Euentā sunt, quæ ui atq; impulsu causarum eueniunt. Quorum alia effecta, alia destinata dicuntur. Effecta, quæ fiunt à causis efficientibus. Destinata quæ in certum finem aliquem ordinantur. Sed causam, quod ex uerbis illius perspicere licet, ad sola efficientia redegit) An Cicero de sola loquatur causa efficiēte uiderit Rodolphus. Boëthius certe in cōmentarijs ijs, quos scripsit in Ciceronis Topica, secus docet. Verba eius si quis requirat, sic habent: At uerò M. Tullius principalem causarum diuisionem facit in ea quæ efficiunt aliquid, & in ea sine quibus effici nequeat. Vt id quod efficit, ad eam causam conferatur, in qua motus principium cōstitutum est. Id uerò sine quo non fit aliquid, tum ad intellectum materiæ trāsferatur, uel eorum quæ adiuncta materiæ efficientis adiuuant facultatē, tum ad reliquas causas ducatur, ut paulo posterius apparebit. Hæc ille. Quanquam quid ego autorem laudo Boëthiū, cum ipsius uerba Ciceronis facile idem declarent? Aes certe materia est statuæ, & sapientia nō tam efficiens quam forma est sapiētis, quibus exemplis usus est Cicero. Quæ huc asscribenda putaui, non ut incuriæ arguerē Rodolphum, sed ut dispiciat inquiratque diligēs lector, ecquid aliud sibi is uelit, quàm uerba eius prima (ut aiūt) frōte præ se ferūt. Sic forma & finis.) Aristoteles 2. lib. Phisicorum ait, formam & finē posse idem esse numero. causam effectricem specie eandem cum his esse posse, numero non posse. Itaq; quod subiungit Rodolphus, causam efficientem & formā non posse esse idem, de numeri nimirum identitate accipiendum est, non de speciei. Cuiuslibet euentus in suo genere unam esse causam.) Qui tantùm unam? An nō plures interim causæ ad unum aliquid efficiendum cōcurrunt? Concur

runt quidē, si de quibus libet causis loquaris: At Rodolphus de sola loquitur causa proxima, & de eodem genere causarum. Contra quoq; causæ unius unus est per se & proximus euentus.) Recte illud, per se & proximus. Alioqui causæ unius plura nonnunquā esse euenta quid uertet? Ignis proxime ac per se causa coloris est. Quod autē hinc in luto sequitur induratio, in certa mollities, hæ uelut accessiones quædam sunt primi illius euentus & effecta (ut ita dixerim) secundaria. Quod prædiximus autem) Dilutio est obiectionis, quæ oriri possit ex ijs, quæ dicta sunt capite proximo.

Quando multis in rebus non tam refert quid facias.) Tale quiddam & Quintilianus habet lib. 12. cum ostendit, à uiro etiam bono, non bonam interim causam posse defendi. Meminit eiusdem rei idem autor libro tertio, & item quinto.

DE LOCO. Cap. XVII.

Applicita placuit uocare, quæ addita rei extrinsecus, non sunt quidem causa eius, præbent tamen illi denominationem. Ea sunt, locus, tempus, & ea quæ dicimus connexa, tria uidelicet è primis rerū generibus, id est prædicamentis, illa ferè, quæ ubi, quando, & habere dicuntur. Et Cicero quidē adiunctorum nomine ista cōplectitur, nos adiuncta credimus illa esse, quæ inferius dicemus cōtingentia, quæ quantū ab his distent, suo loco cum explicabuntur, nobis haud erit difficile uidere. Equidem inueniendorum locorū hanc unā mihi persuadeo fuisse causam, ut quæcunq; uel in rebus sunt, uel attingūt ipsas, uel quæ undecunque accita ad ipsas, aliqua parte ad faciendā de illis fidem prosint; ea in certum conclusumq; redigeremus ordinem, pro cuiusq; qualitate,

quam

quam habent, proposita rei, comparata. Sic enim facillimè posse animum certa & non fallente uia, quæcunque de re quaque dicenda sint eruere: si quã minimo errore perplexa, & suæ quæque reddita naturæ intuenda sibi darentur. Placuit ergo mihi quàm exactißimè, simul, & quàm aptißimè possem, cuncta distinguere: quæ fuit etiam causa mihi addendi noua plerísque nomina, nè si in eadem sub inde reuoluerer, aut aliqua manerent non nominata, aut dilgentiæ ratio, quam in secernendis sumpseram rebus, ea confundendis rursus nominibus uel omitendis, mihi periret. Itaque ista & applicata uocauimus, & ab adiunctorum uel genere diduximus, uel exemimus aceruo. Cùm pateant enim latißimè, & per omnem ferè rerum eant naturam; nec, ut Cicero sensit, ad solum pertinent Oratorem ista, sed multum philosophis etiam, cùm qui naturas rerum scrutantur, tum uel maximè qui mores hominum formant, quodq́ue consequitur, & medentibus, & respondentibus de iure, locus, tempus, & reliqua connexa tractantur: non est ergo uisum mihi, cùm sint ista genere diducta, nomine confundere: & inueniendi copiam quam rerũ nobis amplitudo ostẽndit, tradendo angustius, ad inopiam redigere. Pendent itaque totæ quæstiones, pleræq; ex loco, pleræque ex tempore, ut an reddat Arethusa fons Alphæum amnẽ, ex Elide subter maria transmissum: tota ferè ex loco spectatur quæstio. Sic etiam, Nilus oriatur'ne ex montibus Aetiopiæ, quod Arist.

negat, Ptolemæus ait; an, ut Iuba author fuit, circa Atlantem habeat fontes. Iam temporis propemodum uidetur esse, possint'ne diuturnitate siccari maria, & sicca rursus obrui aquis. An ad ultimũ habitantibus orientem Indis, sol in exortu continuò supra uerticem sit positus, ut Herodotus credidit. An sint populi, quibus perpetua dimidio anno nox, dimidio sit dies, Et de connexis tanto plura possunt quæri, quanto per plura sparguntur, quàm locus & tempus. Quis dubitet ergo, cùm uideat extra rhetoris fines quæri de istis, quin possint etiam ex ijs argumenta deduci? Locum autem in præsentia nõ uælim tam scrupulosè accipi, quàm ab Aristotele acutissimè quidem, sed astrictius quàm nostro instituto conueniat, definitus est. Ille enim dixit locum esse extremum illud circunfusi unicuique rei aëris, uel aquæ, uel quocunque alio continetur: quod quantum ad loci rationem pertinet, sit immobile. Quod esse quidem reuera proproprium cuiusque rei locũ, non est negandum: sed nos de loco loquimur, quem admodũ Virgilius, qui ait: Est locus, Hesperiã Graij cognomine dicunt. Et; Deuenêre locos, ubi nunc ingentia cernes Mœnia. Et sicut uulgo quærentibus quo in loco quis sit, respondemus, in foro, & in urbe, & ruri esse. Sane multa sunt locorum discrimina; sed ea in capita quædam colligamus, quò facilius queant perspici. Locorum igitur discretio, uel ex ipsis quatenus loci sunt sumitur, uel ex ijs quæ circa ipsum sunt ducitur. Et eorum quædam naturæ sunt

alia

alia hominum opere uel opinione accesserunt. In locis ipsis differentia est, qua rem uel hîc uel ibi esse dicimus; & qua alium locum distantem, alium uicinũ, & alium amplum, alium angustum: alium sublimem, alium humilem uocamus. Ex eis quæ accedunt loco à natura, sunt, maritimus ne an terrestris, an aërius sit: aquosus an inaquosus, & planus an motosus, & asper an mollis, & occultus an conspicuus: lucidus an obscurus: adustus sole, an frigore rigẽs, an inter utrũq; tẽperatus: pestilens an saluber; sterilis an fœcundus. Ab hominibus, alius celeber, alius desertus dicitur, sacerque & prophanus publicus & priuatus cultus & neglectus, pudendus & honestus. Iam urbs, rus domus, forũ, templum uicus, pro locis sunt. Iam prouinciæ; ut in Italia quem, in Germania, in Hispania esse dicimus. Iam singulæ urbes ut Romæ, Capuæ, Tarenti esse. Sic in ciuitate, & in patria, & peregr esse. Sed multa est adhuc (præter hæc quæ recensemus) diuersitas & propemodum immensa. Per omnes. n. argumentorum locos, & quidem uariè numerosèque, possunt ista diduci: sed nobis omnia complecti, nec animus est, nec est necesse. Satis fuerit hac in re quærere uolentibus, hactenus aperuiße uiã. Nõ enim in abstruso latet res, sed in proximo posita, nisi conuiuere uelimus, non potest nos fugere. Huius loci est, quicquid in laude & uituperio, de patria, de ciuitate in qua natus quis educatus, eruditus, est ponitur. In consilijs etiam persæpe ualet. Hinc illa Macedonũ interrogatio: Ecquid Romani uolare possent?

aut quo pacto Macedoniæ montes essent transituri. Hinc Annibalis in Italiam trãsgreßi exhortatio militum, ut acriter pugnarent, quippe qui à tergo Alpibus, à latere duobus maribus clausi, nulla sperarẽt effugia: at contrà Romanis, timidis esse licere, qui in tuta fugam conferre possent. Hinc Milonis inuidia, quòd P. Clodium in monumentis maiorum suorum occiderit. Clodij quoque de uiolatis Bonæ deæ cæremonijs accusati defensio, quòd eo tempore non Romæ, sed Interamnæ fuisset.

Scholia in caput 17.

Applicita placuit.) Mea quidem sententia non paulo commodior uidetur, hoc in loco præsertim antiqua capitum distinctio. Cæterùm quando ita in indice capitum per Rodolphum descriptio habetur, nõ ausus sum uel digitum latum discedere ab autographo. Ea sunt locus, tempus, & ea quæ dicimus connexa, tria uidelicet &c. Sit ne locus idem quod ubi, & tempus idipsum quod quando, nondum satis inter dialecticos conuenit. Sane quæ connexa uocat Rodolphus, ea non eius modo prædicamenti uidentur esse, quod habendi uoce intelligũt dialectici, quin uel maxima eorum pars ex albo est relatiuorum. Id quod facile ostendunt exempla, quæ ponuntur, cap. 20.

Et Cicero quidem.) Cicero in Topicis adiunctorum uocabulo omnia ea complectitur, quæ Rodolphus locum, tempus connexa, & contingentia uocat. Equidem inueniendorum locorum.) Poteram & ego, inquit applicita simul cum contingentibus uno adiunctorũ nomine complecti, ni credidissem singula inuentu fore faciliora, si res natura sua longe diuersissimas in diuersos etiam locos digessissem. Hæc mihi causa fuit, cur seiun

xerim ea, quæ Cicero coniunxit.

Ab adiunctorum uel genere diduximus, uel exemimus aceruo.) Si sola contingentia adiunctorum nomine intelligeretur, iam applicita ab illorũ genere essent didućta. At cum utraque eam applicita, inquam, quàm contingentia, eo nomine complexus sit Cicero hinc est uti non tam didućta ab adiunctorum genere, quàm ex aceruo illorum exempta sint. Atque hoc est quod dicit ab adiunctorum uel genere d iduximus, uel exemimus aceruo. Nec, ut sensit Cicero, ad solum pertinent Oratorem ista.) Cicero in Topicis, non prorsus, sed maxima ex parte, ad solum pertinere Oratorem hunc locũ confirmat. Et quidem maxima adiunctorum pars de numero est illorum, quæ ab Rodolpho dicuntur contingentia, cum quibus parum commercij esse philosophis, atque illo etiam tempore fuisse Iurecõsultis, id notius est, quàm ut ullo argumento sit ostendẽdum. Sed quid dicimus? An non ea quæ de præsumptionibus ac coniecturis tractant iureconsulti, ex numero sunt contingentium? Sunt profectò Sed quæstiones illas coniecturales in quibus non tam de iure quàm de facto quæritur, ij qui id temporis de iure respondebant, quo hæc scripsit Cicero, ad Oratorem magis quàm ad se pertinere arbitrabantur. Quod ut possit intelligi planius, totum Ciceronis hac de re locum non pigebit ascribere. Is sic habet: Ab adiunctis autem posui equidem exemplum paulo ante, multa scilicet adiungi, quæ suscipienda essent, si statuissemus, ex ædicto pretoris secundum eas tabulas possessionem dari, quas instituisset, cui testamenti factio nulla esset. Sed locus hic magis ad coniecturales causas, quæ uersantur in iudicijs, ualet: cum quæritur quid aut sit, aut euenerit, aut futurum sit, aut quid omnino fieri possit. Ac loci quidem ipsius forma talis est: Admonet autem hic locus, ut quæratur quid ante rem, quid cum re, quid post rem auenerit. Nihil hoc ad ius ad Ciceronem inquibat Gallus noster, si quis ad cũ qui tale retulerat, ut de facto quæreretur, &c. Pendent itaque.)

itaque.) Ostendit exemplis, non ad solum Oratorem, sed ad alios quoque pertinere locum adiunctorum. An reddat Arethusa.) Pli. lib. 2. cap. 106. Quidam uerò, inquit, odio maris ipsa subeunt uada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in Alphæum, qui per Olympiam fluens Peloponnesiaco littori infunditur. Sic etiam, Nilus Oriatur ne.) Solinus de Nilo loquens. Originem, inquit, habet à monte inferioris Mauritaniæ, qui Oceano appropinquat. Hoc affirmant punici libri, hoc Iubam regem accepimus tradidisse. Ideo protinus lacum efficit quem Nilidem dicunt. Nilum autem, iam inde esse coniectant, quod hoc stagnum herbas, pisces, beluas nihilominus procreet, quam in Nilo uidemus. Et quæ sequuntur. Eadem ferè Plinius libr. 5. cap. 9. Et Seneca quoque nõnihil hac de re naturalium quæstionum. lib. 4. & secundo historiarum libro Herodotus. Possent ne diuturnitate maria.) Hanc quæstionẽ excutit Aristoteles τῶν μετεωρολογικῶν libro 2. An ad ultimum habitantibus Orientem Indis. De his Indis ita Herodotus lib. 3. Est autem illis hominibus sol ardentissimus matutino, non quemadmodum alijs meridie eo usque efferuescens, dum tempus est à foro discedendi, per quod tempus multo magis urit, quam meridianus in Græcia. An sint populi) Id quidã dixere fieri in Thyle insula, alij in Nemo. Vide Plinium libr. 2. capi. 77. Locum autem in præsentia non uelim tam scrupulose accipi quam ab Aristotele. Aristoteles τῶν φυσικῶν lib. 4. post longam disputationem de loco, ὥστε, φησὶ, τὸ τοῦ περιέχοντος πέρας ἀκίνητον πρῶτον τοῦτ᾽ ἔστιν ὁ τόπος. Quæri solet quomodo dicat Aristoteles locum esse immobilem cum sit accidens, ac proinde necessario moueatur moto subiecto. Longum sit hic referre sententias omniũ. Mihi placet id quod ait Rodolphus, locum immobilem dici, non absolute ac omni modo, sed quod attinet ad rationem loci. Potest enim extremum illud corporis ambientis referri ad duo. Primum ad corpus illud ambiens, in quo est, atque hac ratione moueri quidem potest,

test,cæterùm loci nomen ei non competit,neque enim locus est corporis filius. Deinde ad corpus illud quod ambitur ac cingitur,cui collarum dicitur locus, & immobilis manet. Est locus,Hesperiam Graij.)verba Ilionei sunt I.Aeneidos. Deuenere locos.) Verba Veneris sunt ad Aeneam libro eodem. Sane multa sunt locorũ discrimina.) De hac locorum diuersitate multa in Partitionibus Cicero,& Fabius Quintilianus lib. Institutionum 5.eadem ferè,quæ Rodolphus. Adustus sole an frigore rigens.) Alludit ad quinque illas terræ zonas,quarum duæ extremæ frigore rigent, media sole torretur, ac quasi aduritur,temperatæ sunt duæ interiacentes. Lege Macrobii librum 2.in somnium Scipionis,& Virgilii primum Georgicon. Ecquid Romani uolare possent) Duo bella Romani gesserũt aduersus Macedones alterum,quo T.Quintius uicit Philippũ; alterum, quo Persen Philippi filium Paulus Aemilius. Quãdo autẽ, aut à quo dicta sint uerba,quæ affert Rodolphus, nondum me legisse memini. Apparet in concilio quopiam dicta fuisse,ubi cum Macedones de bello à Romanis impendente deliberarent,cum nescio quis, ut in spem illos erigeret,eiusmodi dictauit esse naturam locorum, ut Romani in Macedoniam peruenire non possent. Hinc Annibalis in Italiam transgresfi.) Autor est Titus Liu. de secundo bello punico.lib.primo. Hinc Milonis inuidia.) Clodianos illud egisse,ut Milo ni conflarent inuidiam,propterea quòd Clodium in monumentis maiorum suorum occidisset,facilè ostendit ista Ciceronis ꝓ Milone oratio. Ita enim scribit. An eo mors atrocior erit Publ. Clodij, quòd is in monumentis maiorum suorum sit interfectus, hoc enim sæpe ab istis dicitur, perinde quasi Appius ille Cæcus uiam muniuerit,non qua populus uteretur,sed ubi impune sui posteri latrocinentur. Clodij quoq; de uiolatis Bonæ deæ cæremonijs.) Solebãt apud Rom.statu tẽpore in domo alterius consulis,Bonæ deæ arcana quædam fieri sacra a fœminis,uiris inaccessa. Eis sacris cùm P. Clodius captus

ptus amore Pompeiæ uxoris C. Cæsaris interfuisset, ac proinde uiolatæ religiōis reus esset, corruptos quosdam testes produxit, qui iurati dicerent, eum tempore illo, quo cæremoniæ eius deæ uiolatæ dicerentur, non Romæ, sed Interamnæ fuisse. Mentionem facit eius rei Plutarchus in uita Ciceronis. Et Cicero ipse in oratione Miloniana: Legite, inquit, testimonia testium uestrorum. Dixit C. Caisinius, cognomēto Scholá, Interamnis familiaris meus, & idem comes P. Clodij, cuius iam pridem testimonio Clodius eadem hora interamnæ fuerat, & Romæ, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse. Vide Asconium in orationem pro Milone. Erant autem ab uiris tam aliena, ut eius deæ nomen latinum scire uiris nefas existimatum sit.

DE TEMPORE. Cap. XVIII.

Tempus definiri solet, esse numerus motus secundum prius & posterius. Nos apertius dicemus, esse ex cœli, solisque uertigine deductum spacium, quo rerum omnium agitationem, uicissitudinemq; metimur. Inde horam sumimus ferè continentem spacio uigesimam quartam diei partem. Dies, spacium est illud, intra quod cœlum raptu suo solem nobis eo loco, quo proximè abstulerat, sistit. Ex diebus mensis fit, intra quem à Sole Luna profecta, spaciumque omne cœli emensa, rursus redditur soli. Et annus, quo Sol percurso duodecim signorum orbe, ad eam, qua fuerat, cœli partem redit. Potest nobis tempus eadem ratione diuidi, qua locus diuisus est: ut alia in tempore spectentur, quæ propria sint ipsius, ut præsens, præteritum, futurum, ut nunc, tunc

modò

modò, mox, pridem, serò, nuper, olim, citò, tardè, diu breui. Alia ex ijs, quæ à natura accedunt ipsi: ut dies, nox, mensis, annus, hyems, uer, æstas, autumnus. Serenum quoque & nubilum, turbidum & tranquillum, pluuium, niuosum, uentosum, & feruens æstu, & molestum frigore, temporis sunt discrimina. Ex hominibus sumuntur, & quæ ad ætates hominum pertinent, ut pueritia, adolescentia, iuuẽta, uirilis ætas, senecta, & quæ conueniunt agendis rebus, quales sunt festi profestíque dies. Et meßis, uindemiæ, arandi, serendi, terendi, tempus; & pacis, & belli, & famis, ubertatis, pestilentiæ, sanitatis dicimus. Et sumitur in tempore quoque commoditas quædam ad conficiendum aliquid, quam occasionẽ uocant, cuius (ut inquit Liuius) opportunitas momento præteruolat, nunquàm reditura. Unde & tempestiuè, & intempestiuè, & opportunè, & importunè fieri aliquid iudicatur. Nec minor est temporum quàm locorum uarietas. Latißimè quoque & sine modo spargi possent ista, si quis dicere, quantum res caperet, non quantum satis est, uellet. Multum ad fidem, multum ad effectus, & tempora contulerint diligenter inspecta. Ergo pro Milone est, non esse credibile sumpsisse ipsum consilium occidendi Clodij, tempore quo petebat consulatum. Et Ciceroni obiectum est ab Antonio, quòd in medio armorum ciuilium fremitu dicax fuerit. Quid Virgilius? Hic Priamus, quanquam in media iam morte tenetur. Non tamen abstinuit, nec uoci iræque pepercit

pepercit. An ulla re potuit magis exprimere magni, & inuicti animi uirum, cuius libertatem, spiritumque, ne extremi quidem temporis necessitas cõprimeret? Iterumque: Quin etiam hyberno moliris sydere classem. Et medijs properas Aquilonibus ire per altum. Alia quæ dixit Dido, aptiora fortè fuerint affectus Aeneæ; hoc ad suadẽdum utilitatis ratione fuit potissimum. In summa, ut in usu rerum præcipua est temporum obseruatio, sic ad fidem faciendam maximè est accommodata: quandoquidem ut plurimum quidque habet uitium in agendo, ita ad fidem maximè contulerit in differendo.

Scholia in caput 18.

Tempus ita definiri solet, esse numerus motus, &c.) Ita Aristoteles tempus definit quarto libr. physicorum. Dies spatium est.) De diei ortu & occasu Gell. lib. tertio cap. 2. Et Macrob. primo libro. Saturnaliorum. capit. tertio. Intra quem à Sole Luna profecta) Quot diebus cursum suum conficiat Luna, docet Macrobius lib. i. in Somnium Scipionis. Et annus.) De annorũ diuersitate, ordinatione, correctione, multa Macrobius in Somniũ Scipionis, libro secundo. cap. xi. & 1. Saturnaliorum cap. 12. 13. Potest nobis tempus.) Eadem ferè Quintilianus lib. 5. cap. i6. Terendi.) Exterendi grana, & triturandi. Quam occasionem uocant.) Cicero in Rhetoricis. Occasio. inquit, est pars temporis, habens in se alicuius rei idoneam faciendi, aut non faciendi opportunitatem. Dicitur a Græcis καιρὸς unde uulgatum illud γνῶθι καιρὸν de quo uide Erasmi Chiliadas. Cuius ut inquit Liuius. Post occisos in Hispania Cn. & P. Scipiones, Romanorum exercitus ipse sibi ducem creauit L. Martium Septi

mij filium,is Martius hortaturus Romanos, ut Pœnorum castra adorirentur noctu,inter cætera) ut refert Liuius secundi belli punici libro 5.hæc dicit. Scio audax uideri consilium,sed in rebus asperis ac tenuibus fortissima quæque consilia tutissima sunt, quia si in occasionis momento, cuius prætervolat opportunitas,cunctatus fueris,ne quicquam mox amissam queraris.Ergo pro Milone)Ciceronis in ea oratione uerba sic habent.Quem igitur cum summa gratia noluit, hũc uoluit cum aliquorum querela?Quem iure, quem loco, quem tempore,quem impune non est ausus,hunc iniuria,iniquo loco,alieno tempore,cum periculo capitis, non dubitauit occidere?præsertim iudices,cum honoris amplissimi contentio,& dies comitiorum subesset,quo quidem tempore(scio enim quàm timida sit ambitio, quantaque & quàm sollicita cupiditas consulatus)omnia non modo quæ reprehendi palam,sed etiam obscurè cogitari possunt, timemus, &c. Et Ciceroni obiectum.) Hac de re ita ipse Cicero in secunda Philippica,Sed omittatur bellum illud,in quo tu nimium fœlix fuisti;ne locis quidem respondebo;quibus me in castris usum esse dixisti.Erant quidem illa castra plena curæ, ueruntamen homines,quamuis in turbidis rebus sint, tamen si modò homines sunt,interdum animis relaxantur.Hic Priamus.) Carmen est ex secundo Aeneidos: Quin etiam hyberno.)Quarto libro Aeneidos.

DE CONNEXIS. Cap. XIX.

Connexa dicimus, quæ non circumstant quidem rem, quemadmodum locus & tempus: sed extrinsecus tamen in ipsam incumbere uidentur, ut diuitiæ connexæ sunt diuiti; sunt enim extra illum, habet tamen diues ab eis, quòd dicitur diues.

Sic &

Sic & coniugium in connexorum est uumero, nam ut maritus quis dicatur non nisi ab uxore, nec quòd uxor, nisi à marito contingit. Quid ergo? dicat aliquis esse maritum nonne est in eo quem uocamus maritum? sic et diuitem esse, in eo qui diues dicitur? quid obstat ergo, quo minus adiacentia uocentur ista? Haud difficile est uidere, quid inter ista, & adiacentia intersit. Quanquam æquè insit ei qui maritus est, maritum esse, ut ei quod calet, esse calidũ, quod adiacens esse apertum est, tamen non solùm calidum esse, sed & calor à quo calidum nomen accepit, inest rei quæ calet: ita non fit autem in marito, nam esse maritum inest ei, quem maritum dicimus, uxor tamen, à qua, habere quòd maritus dicatur, nemo dubitauerit, extra maritum est. Sic regium nomen in rege est, à regno tamen quod est extra regem, ut rex dicatur, necesse est sibi contingere. Est præterea hæc quoque differentia, quòd in adiacentibus, ea quæ dant denominationem, non possunt sine eo quod denomiuatur esse, ut calor nullo pacto permanere potest, eo quod est calidum, sublato, nec perempto homine, sapiẽtia, quæ in illo fuerat permanere nec res, nec nomen potest. In diuitijs contrà, potest enim manere id unde diuites sumunt nomen, tametsi nemo sit diues. Quanquam enim nomen diuitiarum non retinet aurum, si in nullius sit possesione, res ipsa tamen durat, unde & dicti fuerunt diuites, & rursus queant dici. Possunt diuidi connexa, ut alia dicantur in proximo posita,

&

& tanquam attingentia rem; ut in aëre nebulosum dicimus & uentosum: in qua limosum, piscosum: sic in terra herbidum, arboribus refertum. Eiusque generis item sunt, altum, humile, mons, uallis, tumulus, lacus: quorum nihil per se intelligi potest, sed omnia ex alio spectantur. Sic in corpore hominis, armatum, uestitum, præcinctum, calceatum dicimus, & sanguine conspersum, & luto oblitum, & puluere oppletum. Alia sunt connexa quæ uelut è regione, & de longinquo rem aspiciunt, ut sunt pleraque eorum, quæ non tam sensu possent in redeprehendi, quàm intellectu. Ut sunt quæ uel in possessione intelliguntur, ut diuitiæ, opes, regnum, imperium, potestas, dominium, seruitus, obsequium: quæque reliqua huiusce sunt conditionis, ut magistratus omnes, & omne id quo uel in homines, uel in res imperium ius'ue habere intelligimur, & quæ aliam quandam coniunctionem significant rerum. ut amicus, hostis, ciuis, peregrinus, domesticus, exterus, familiaris. Sic coniugium, id est maritus, & uxor sic ciuitas, id est consentientes\ ciues, sic reliqua, quoruncunque cum sint in aliquo nomen, id ab alio tamen quod extra ipsum est oritur. Aequalitas, autem uel inæqualitas, ut sunt à philosophis definita, differentium rerum eadem uel diuersa quantitas; ut tripedale tripedali comparatum, æquale est; & tripedale bipedali, & maiora minoribus sunt inæqualia; similia etiam, ut dicuntur

diuersa eandem habentia qualitatem, ut album albo: & dißimilia, quæ diuersas qualitates habent, ut sunt album & nigrum; hæc omnia huius loci poterant uideri, si acciperentur ueris, & his ipsis quibus comparantur nominibus: & talibus etiam, quæ propriè essent connexa, & non imaginem potius connexorum haberent, hoc est, quæ eiusmodi essent quorum cum esset unum, etiam alterum esset. Nunc pro eo quod dicendũ erat: minus potens potest, ergo magis potens potest: &, doctior huius rei nescit, ergò indoctior nescit; quæ sanè uera connexorum sunt nomina, pro eo nos dicimus: miles potest, ergo rex potest: & præceptor nescit, ergo discipulus nescit, cum horum quoduis alterum poßit sine altero esse, & rex potentior milite, & contrà miles potentior rege, & discipulus præceptore, & eruditior discipulo præceptor esse poßit. Sic etiam si dicatur: Annibal non potuit capere Romam: qui potentior fuit, ergo Gothi imbecilliores non poterunt capere, nomina sunt connexorum ista, sed res nequaquam; non fuerunt enim eadem tempora Annibalis & Gothorum: quare cùm simul non sint, similia sunt connexis, connexa non sunt. Si quis tamen ad legem quam prædixi argumentetur, ductum erit hoc è loco argumentum. At cum rarißima hæc sit obseruatio, sintque hæc reliquis eis quæ comparata dicimus, usu tractatúque similia, in eundem cum illis locum contulimus æqualia & similia, diuersáque istorum dißimilia & inæqualia. Nam ea, quæ nos postea dicemus

mus similia, separatum habent ab alijs accidentibus locum: non enim in hanc significationem similia dicuntur; quod cùm dicetur de ipsis, non erit difficile perspectu.

Scholia in caput 19.

HAVD difficile est uidere.) Duplex affert discrimẽ inter connexa & adiacentia. Alterum, quòd in adiacentibus non modò ipsa denominantia, sed & illa quæ præbent rei denominationem, in re ipsa sunt; at in connexis id, quod causa denominationis est plane extrà rem est, alterum, quod in adiacentibus ea, quibus habet res ut denominetur, sine illa re esse non possunt, in connexis possunt. Aequalitas autem.) Quod dicit, hoc est. Aequalitas est rerum diuersarum eadem quantitas. Inequalitas est rerum diuersarum quantitas item diuersa. Similitudo rerum diuersarum eadem qualitas est. Dissimilitudo rerum diuersarum diuersa est qualitas. Hæc igitur omnia quoties hisce nominibus significantur, ex albo sunt connexorum. Sed fieri solet, ut quoties horum aliqua inter dicendum occurrũt, tũ non his, sed alijs quibusdam nominibus utamur, quo fit, ut ad eum potius referenda sint locum, qui dicitur comparatorum, De quo pòst capite xxv. Et discipulus præceprore.) Iuxta uulgatum illud, πολλοὶ μαθηταὶ κρείσσονες διδασκάλων, hoc est, multi discipuli præstãtiores præceptoribus. Ad legem quam prædixi) ut scilicet potentior & imbecillior, sint. Vide Aristoteles lib. 2. cap. Enthymematum locis. Annibal non potuit capere Romam) Annibal quomodo relicta Capua exercitum ipsi Romanæ urbi admouerit, & abiacta rursum spe capiundæ urbis inde discesserit, explicat Titus Liuius secundi belli Punici lib. 6. Ergo Gothi) Ab his duce Halarico urbem Romã obsessam, captamque esse tradunt multi. Modum, ac seriem captæ urbis explicant Baptista Egnatius. Quoties aũt, & à quibus intra paucos annos capta Roma fuerit,

præter alios docet Antonius Sabellicus Enneade nona.

Quin & hoc adijciamus Gothos esse quos Ptolomæus & tacitus γούτας uocant, iuxta Cimbricam Chersonesum, quam & nostra tempestate incolunt. Vide Ptole. lib. 2. de insulis Germaniæ magnæ.

DE ANTECEDENTIBVS, CONSEquentibus, & Adiunctis, quid Cicero, quid Boëthius dixerit. Cap. XX.

Nolim quisquam credat me ignorare, propter hanc insolitam accidentis appellationem, quid vulgò hoc nominis philosophi significent: ut sic accidens id nonnunquam omne, quod non sit substantia; nonnunquam uerò, quod abesse rei & adesse, ut non corrumpatur res, potest: ut calor accidens est aquæ, potest enim adesse aquæ & abesse, ut tamen permaneat aqua. Ego accidentia uoco in præsentia, quorũ utrumuis & esse, & interire, sine alterius pernicie posit: quemadmodũ dicimus in rebus accidere ea, quæ temerè, & nullo delectu aut prouidentia uidentur fieri. Ex qua significatione Seneca, inquit: Non accidunt (ut putas) omnia, sed eueniunt. Et Quintilianus in Aegro redempto: Poterã (inquit) nihil ex accidentium meorum nouitate mirari. Sic nos ea quæ temerè & nulla sunt existendi neceßitate coniuncta, uocamus accidentia. Ea in quinq; diduximus species, contingentia, pronunciata, nomen rei, comparata, et similia. Esse autẽ hæc omnia ex accidentium genere, hinc facilè perspici potest, quòd omnes hi loci,

ci, non solùm in ijs sunt, quæ sunt coniuncta cum re, & quæ simul esse oportet, sed & in eis, quæ antecedunt rem, & quæ consequuntur. Sic ea quæ contingentia uoco, ut iurgatum esse, antecedit quandoque cædem, & expalluisse, aut latebras quæsisse, aliquando consequitur cædem, utraq; uerò cædis sunt accidẽtia, quia & illa sine cæde, & cædes sine illis potuit euenire. Nomina etiam rerum & pronunciata itidẽ de rebus, existentiũ non solùm sunt rerũ, sed & rerũ futurarum, & earũ quæ fuerunt. Similiter cõparationes similitudinesq; non modò ex ijs ducimus, quæ rebus coniuncta sunt, sed persæpè ex ijs, quæ præcesserunt, nonnunquam & ab ijs, quæ temporum ordine sequuntur.

Quoniam antẽ adiunctorum, antecedentium, & consequentium, locus iste nos admonet, aptißimum uidetur hic recensere, quid istis nominibus Cicero uoluerit accipi. Sanè ille non locum, non tempus, non connexa, non contingentia posuit inter locos, sed hæc omnia nomine adiunctorum complexus est. Ego de loco, tempore, & connexis, cùm de illis dicerem, rationem reddidi. Contingẽtia uerò rectè illum locum, quem adiunctorũ uocari Boëthius putauit, intra se claudere uidentur, quoniã eiusmodi sunt, ut esse cũ re proposita & sine ea poßint, malui tamen contingentia ea quàm adiuncta uocare, quoniam, ut modò ostendi, adiunctorum & antecedentium, & consequentium nomen, uelut tres sunt gradus, per quos omnes accidentium loci ducerentur. Sed quæ ante-

cedentia & consequentia uocauerunt Cicero, Quintilianus, & Boëthius, additaq; eis etiam repugnantia, loci non sunt, sed argumentandi formæ quædam, quas licet per omnes locos colligere. Qua in re, quo litem hanc Ciceroni & Quintiliano remittam, quos diuersa ab istis magnorum studiorum ratio facilè tuetur, ut hæc ab alijs accepta, aliena quoq; traderent fide. Boëthij certè non immeritò desiderauerim diligentiam, quia nullam studiorum partem uideri potest impensiore tractasse cura. Nam & Aristotelis Topica ex Græcis Latina fecit, & in Ciceronis Topica ædidit commentarios, & quatuor Topicorum libros ipse conscripsit. In eorum librorum tertio de antecedentibus sic ait: Antecedentia sunt, quibus positis, necesse esse ut aliquid sequatur, uelut cùm dicimus, si homo est, animal est. Quod si uerũ est etiam animal antecedens erit ad hominem. Licet enim dicere, si omne animal est, homo est, erũtq; hunc inde, animal homini, & homo animali antecedens. Ad hoc, quo pacto distinguetur hic locus ab alijs, cùm sit ex omnibus ferè locis tale aliquid sumere, quò posito, sit necessè aliquid sequi? ut posita definitione, sequitur definitum, posita specie, sequitur genus, posito toto, sequuntur partes & ad causas euenta, & ad euenta causæ, & ad omnes fere locos aliquid cecessariò sequitur. Quid ergo fuit opus nomen antecedentium secernere, si sunt ea reliquis locis, non uni alteriue, sed propè omnibus communia? Præterea libet quærere, an si dicam, homo est, ergo

a nimal

animal eſt, ſit ductum argumentum ab anteceden-tibus. Quod ſi aiat, haud uideo quod dicetur à ſpe-cie ductum. Sed negat Boëthius, dicitq; ſolũ ab an-tecedentibus ſumi argumentum, cùm per conditio-nem effertur, ut, Si homo eſt, animal eſt. Primum er-go magnæ infelicitatis damnat antecedentia, cùm poßit ex reliquis omnibus depromi argumentatio, ex antecedentibus non poßit. Cùm enim anteceden-tia aliter pronunciari nequeant, quàm quo pacto ipſe præſcribit, non poterit utique ex ipſis confici argumentatio. Nec enim eſt argumentatio, ſi homo eſt, animal eſt, ſed pars ſolùm argumentationis, quæ quidem, ſi addideris, ſed homo eſt, ergo animal eſt, tum demum erit expleta. Deinde, cùm locorum diſtinctio, pro diuerſa habitudine rerum ſumatur, quam accipiunt aliæ alijs comparatæ, ut animal ho-mini comparatum, genus eſt, uirtuti uerò ſentien-di, ſubiectum eſt, corpori & animæ, eſt totum. Cùm ergo inter iſta: ſi homo eſt, animal eſt, &, homo eſt, ergo animal eſt, nullum ſit rerum diſcrimen, qui poteſt fieri, ut dicantur è locis diuerſis ſumptæ ar-gumentationes? Quæ fuit igitur cauſa tradendi Boë-thio iſta hoc pacto. Dicã equidem. Vir ingenioſus, qui uidebat, ſi antecedentia faceret omnia, ad quæ ſimpliciter illata, aliud ſequeretur, non habiturum ſe quo conſequentia inueniret, undecunq; enim du-ceret argumentum, ſi neceſſariò ſequeretur aliud, oportebat id ab antcedentibus dici, non habebat er-go, quod à conſequentibus uocaret. Inſtituit ergo ut

antecedentia per conditionem (ut dicimus) pronũciarentur, & consequentia essent eadem illa, mutato tantum ordine, & per contradictionem, & asseuerante prolata. Vt sit ab antecedenti, si homo est, animal est, deinde à consequenti, sed nullum animal est, ergo homo non est, fietq; ex duobus locis argumentatio una. Mihi persuasum est, multo aliter sensisse Ciceronem, & uoluisse ex antecedentibus argumentationem duci, quoties proposita conditionali, ab eo quod per conditionem antecedens fecimus, quo ordine propositum erat, duceretur argumentum, ut si homo est, animal est, deinde ab homine quod antecedens fecit, ducit argumentationẽ, quam ab antecedente uocat, sed homo est, ergo animal est. Si cum conuerso ordine, ab eo quod ex conditione consequens erat, duceret argumentationem, à consequentibus uocabat, ut si homo est animal est animal hic est consequens, ducitur ergo à consequenti, sed nullum animal est, ergo nullus homo est. Verum ista, quomodocunq; libeat accipere, non loci sunt, sed formæ argumentandi, cum non rerum inueniendarum ratione, sed certa colligendæ argumentationis lege constent. Repugnantia quoque Boëthius uoluit esse contraria consequentium. Sed quoniam hæc etiam per tot locos spargi possunt, per quot consequentia sparguntur, & ad certum argumentandi modum sicut consequentia trahuntur, neq; suum poterunt proprium habere locum, & ad indicandum potius, quàm inueniendũ pertinebunt.

Nos ergo antecedentia, consequentia, adiuncta, ita putamus accipienda, ut temporum ea distinguamus ordine: hocq́; semel in omnes accidentium locos admonitum uolumus, posse ex quolibet eorum per tres istos gradus duci argumenta, & quemque locum in querendo hoc ordine excutiendum esse, Tria autem nomina ista, quoties per se ponentur, poterunt quidem & ad Pronunciata referri: sed accommodatißimè naturæ proprietatiq́; Contingentium accedent.

Scholia in caput. 20.

VT sit accidens id nõnunquã omne.) Accidens duo potissimũ significat apud philosophos: Principio omne illud quod non est in genere substantiæ, quo intellectu accipiendum quod dicunt, nouem esse genera accidentium, quantitatẽ, relationẽ, qualitatem, actionẽ, passionem, ubi, quando, sitũ esse, & habere. Deinde, id quod cõtingit eidem inesse & non inesse. Id hunc in modũ finit Porphyrius. Συμβεβηκὸς δέ ἐστιν ὃ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς. Accidens est quod adest & abest citra subiecti corruptionem. Horum ergo significatuũ neutro in præsentia utitur Rodolphus, uerum accidentia uocat res eas, quæ ita coniunguntur, ut seiungi rursum possint, & utraq; esse sine altera. Ex qua significatione Seneca ait.) Seneca in libro unico de Diuina prouidentia: Fata, inquit, nos ducunt, & quantum cuiq; temporis restet, primá nascentiũ hora disposuit. Causa pendet ex causa, priuata ac publica longus rerum ordo trahit. Ideo fortiter omne faciendum est, quia non ut putamus incidunt cuncta, sed eueniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fleas, & quamuis magna uideatur uarietate singulorũ uita distingui, summa in unũ

uenit

uenit. Sic quidem hodie in exemplaribus legitur. Rodolphus pro illo putamus, legit putas, & pro incidunt accidunt. Quatum lectionum utra sit emendatior, eius rei iudicium sit penes alios. Mihi illud accidunt magis arridet, quam incidunt, sed incidunt legit Erasmus. Et Quintilianus in corporis proiecti.) Id est, in declamatione ea cui titulus est, Corporis proiecti.) Porro cum ex aliis quibusdam, tum ex hoc etiam loco facile perspectu est, Rodolphum hominem fuisse plurimæ lectionis, & cum hæc scriberet, tum aut libros ei ad manum non fuisse, aut alio qui fiducia quadam insignis memoriæ illos non consuluisse. Quæ res esse solet in causa, ut homines alioqui longe doctissimi, uel in nominibus propriis, uel in librorum titulis, uel aliis quibusdam hisce non dissimilibus soleant nonnunquam errare, ita Cicero ab Aiace ea apud Homerum dici ait, quæ non ab illo, sed ab Hectore dicta esse animaduertit. Au. Gellius. Cui simile quiddam in eodem Cicerone deprehendit & Politianus Miscellaneorum capit. quinquagesimo tertio. Quibus non ita dissimile est id quod hoc loco fecit Rodolphus. Siquidem uerba Quintiliani quæ citat, non in Corporis proiecti, sed in ea declamatione posita sunt, quæ hanc proxime præcedit, cui titulus est, Aeger redemptus, ubi hunc in modum orditur pater; Quamuis iudices in tanta malorum continuatione iam poteram nihil ex accidentium meorum nouitate mirari, nullumque mihi reliquerunt impatientiæ genus aduersa, &c. Huius generis & illud, quod cap. 25. Sp. Melii nomen ponit, Pro Tiberii Gracchi, id quod facile animaduertet, quisquis legerit orationem eam Ciceronis in L. Catilinam, ex qua id exemplum depromptum est. Neque ita longe hinc dissidet, quod 2. lib. capi. 19. à Megara ea dici ait, quæ apud Senecam non ab illa, sed ab Amphitrione dicũtur. quod genus & alia quædam lectori occurrẽtur; quemadmodum suis indicabimus locis. Sane si quis censor accedet tam iniquus, qui eiusmodi erratula uehementius

tius insectanda ac reprehendenda putet, ei hoc ego solùm respondeo, homines indoctos ad isthunc errare modum non scelere. Sic & quæ contingentia.) Nota genus locutionis. Neque enim uerbum ullum appositum est huic nominatiuo contingentia, nisi quod singulis partibus sua uerba apponuntur antecedit & consequitur. Sic Virgilius, quanquam diuerso casu.

Protinus Orsilochum & Buten, duo maxima Teucrum
Corpora, sed Buten aduersum corpore fixit
Loricam galeamque inter, qua colla sedentis
Inuenit, & læuo dependet parma lacerto.
Orsilochum fugiens magnumque agitata per orbem
Eludit gyro interior, &c.

Simile est huic illud, autore Macrobio etiamsi Seruius longum subesse putat hyperbaron;

Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo inuehitur curru, &c.

Quoniam autem adiunctorum, antecedentiũ & consequentium.) Principio explicemus quid sibi uelint hæ uoces, ita plenius intellecturi, quorsum tendat Rodolphus. Antecedens est, quo pósito aliud quiddam necessario sequitur. Consequens, quòd necessum est esse, si id cui consequens est precessisse constiterit. Vt, quam peperisse constat, eam necesse est cum uiro consuetudinem habuisse. Adiuncta sunt, quæ ita aut antecedunt rem aliquam, aut sequuntur, aut cum ea cohærent, ut nulla tamen præcedendi cohærendi'ue aut sequendi intercedat necessitas. Verbi causa, Cædem præcedere solet uerborum contentio, cohærere, uel uox eius qui cædem fecisse arguitur, uel occisi uociferatio aut gemitus, uel aliud quippiam hisce nõ usq; quaque dissimile. Sequi, fuga, timor, latebri trepida ac inconstans responsio, quorum omnium nihil est, quod necessitate aliqua cum cæde iungatur, & tamen rarò ita quisquam occiditur, ut nihil horum ei cædi adiunctum sit. Ergo quæ adiuncta alii uocant, ea (quemadmodum diximus) Rodolphus, partim contingentia, partim applicita uo-

cat.

cat. Antecedentia autem, & consequentia non putat esse locos distinctos, eò quòd in omnibus propemodum locis talia quædam inueniri queant. Hæc rei summa, in qua, ut quidem mihi uidetur, non pessime Rodolphus, etiam si quædam obiter interserit, quæ mihi haud dum satis probantur, quæ suis locis nõ dissimulabo. Contingentia uerò rectè illum locum quem adiunctorum uocari Boëthius putauit, intra se claudere uidentur.) Quemadmodum negari non potest, maximam adiunctorum partem contineri, loco contingentiũ, ita ne id quidem in dubium uocari debet, quædam utique ex eis pertinere ad locum applicitorum quando hæc quoque adiunctorum uocabulo à Cicerone compreh̃ẽsa fuisse ipse testatur Rodolphus. Boëthij porro non aliam ac Ciceronis de adiunctis fuisse sentẽtiam, id uel hinc liquet, quod is tertio Topicorum libro, ita imitatus est Topica Ciceronis, ut præter exempla nihil quicquam mutasse uideatur. Sed quæ antecedentia & consequentia.) Duæ dialecticę partes sunt, una inueniendi, altera iudicandi. Prior inueniendi argumenti rationem, ac locos tradit, ac proinde Topice dicitur. Altera formas quasdam tradit argumentandi, quibus dijudicari ex pendique inuentum iam argumentum possit, nominatur que κριτική παρὰ τὸ κρίνειν hoc est, à iudicãdo. Quæ igitur à Cicerone, Quintiliano, & Boëthio, in locorum explicatione de antecedentibus, consequentibus, repugnãtibusque præcipiuntur, ea (inquit Rodolphus) ad posteriorem potius dialecticæ partem, quare non erant hæc referenda inter locos. Sane Cicero ipse paulò minus in hac uidetur fuisse sententia, ut putarit ea quæ ab ipso de his tribus dicuntur, magis ad explicanda formandaque; quàm ad inuenienda argumenta pertinere. Verba eius sic habent, Cum tripartite igitur distribuatur locus hic, in consecutionem, antecessionem, repugnantiam, reperiendi locus simplex est, tractandi triplex. Hactenus Cicero. Verùm enim uero ut altius paulò hæc discutiamus adscribam huc uerba ipsius Rodolphi, ex cap. 22. de contingen-

tingentibus, ubi inter alia multa: Nec est, inquit inutile, etiamsi id natura rei non cogeret, plures tamen esse locos, hoc est, aditus & uias unius inueniendæ rei, ut si minus unus perducat nos ad id, quod quærimus, altero tamen tertio'ue tētātibus, aliqua parte ꝑcedat hæc Rodolphi uerba si uera sunt, quid tādem flagitii admisit Boëthius, qui antecedentia quoque & consequentia una cū repugnantibus inter locos inseruit? An non hæc etiam uiam aperiunt, facilius inueniendi? Nonne multa sunt, quæ hac ratione facilius inuestigari queant, quā si alia uia quærantur? Et ut missa faciam antecedentia & consequentia, certe repugnantia non uideo cur reijciat Rodolphus, eo duntaxat intellectu, quo est hoc nomine usus Boëthius, uti paulò post dilucidius explicabitur. Quod si uerum est etiam animal antecedens erit ad hominem.) Hoc quàm sit uerum uiderit Rodolphus. Omnes certe confirmant, hominem esse antecedens ad animal, nemo contra, animal ad hominem. Neque profecto uirium quicquam habet, quod affertur de omni animali, quando fieri potest, ut idem diuersa ratione acceptum, interim antecedens interim consequens esse dicatur. Ita homo est antecedens animalis; nequit enim homo esse quin & animal sit. Contra omne animal antecedens ad hominem, siquidem nullo modo fieri pōt, uti omne animal sit, quin sit etiam homo. Ad hoc quo pacto distinguetur hic locus ab aliis.) Respondeat (opinor) Boëthius, non se ire inficias, quin antecedentia & consequentia sparsa sint per locos ferme omnes, sed esse quædam quæ facilius inuestigari queant, cum his significantur uocabulis, quàm si aliis eadem uocibus notarentur, atque hanc sibi causam fuisse, cur distinctum istis dederit locum, præsertim cum ne Rodolpho quidem displiceat, etiamsi natura rei non cogat, tamen plureis esse locos, hoc est, aditus & uias unius reperiendæ rei. Quod si aiat, haud uideo, quod dicetur a specie ductum.) Inuitus facio ut in ista inquiram scrupulosius, ac uelut cēsoria quadam uirgula quædam notem in ui-

ro hoc quo neminē ego, in hoc duntaxat argumenti genere, maiorem meruisse laudem ausim contendere. Sed quemadmodum in speciosis ferè corporibus solent animaduerti, quædam quæ non displiceant ipsa quidem, at minus tamen placent quàm cætera; ita haud scio quomodo in uiris etiam quamlibet doctis, quædam tamen notari solent, in quibus etsi non alijs, tamen seipsis inferiores esse uideantur. Et quid si (quemadmodum ait ille) quandoque bonus dormitat Homerus? Id quod hoc loco, ut si usquàm Rodolpho accidisse mihi uidetur. Nam quod ait, nōn uidere se, quodnam argumentū ducatur à specie, si id quod affert, ex antecedentium loco ductum dicatur; hoc certè facile refellat Boëthius, si dicat non esse absurdum, argumentum idem ex diuersis produci locis, quod ne ipsi quidem Rodolpho displicere, paulo ante docuimus. Iam quod addit à Boëthio: magnæ infelicitatis damnari antecedentia, quod existimarit perfectam inde depromi argumentationem non posse; hac parte tantum abest, ut subscribam Rodolpho ut demirer hominem alioqui longe diligētissimum hoc loco tam dissimilem sui esse potuisse. Certè Boëthius in ea plane opinione fuit, ut crediderit ex utrisque, tam antecedentibus quàm consequentibus, perfectam duci argumentationem. Ex antecedentibus hoc modo. Si peperit, cum uiro concubuit; peperit autem, ergo cum uiro cōcubuit. Ex consequentibus. Si peperit, cum uiro concubuit, non autem concubuit cum uiro, quare ne peperit quidem. Hæc exempla ipse ponit Boëthius Topicarum differentiarum lib.3. è quibus facilè perspectu est sententiam illius eandem plane esse cum ea, quam Rodolphus tribuit Ciceroni. Et ut semel dicam quod sentio, mihi aliud conijcere, cum ex hoc loco, tum ex alijs quibusdam possum, quam cum hæc scriberet Rodolphus tum Boëthij eum libros ad manum non habuisse; aut certe aliò festinanti, non fuisse tantum ocij, ut illos consuleret, quod cum ex ijs quæ dixi, tum uerò maxime ex ijs quæ continuo subiungam, parere potest. Re-

pugnantia

pugnantia quoque Boëthius inquit, uoluit esse contraria consequentium. Quid? unde isthæc Rodolphe? Boëthius certe repugnantia hunc in modum non finit, sed ordine contrario. Repugnantia, inquiens, contrariorũ sunt consequentia. Verbi causa, contraria sunt dormire & uigilare, stertere dormientibus adiunctum est, quare stertere & uigilare sunt repugnantia. Rursus; Prudẽtia contrarium est imprudentiæ; fraudibus ac imposturis obnoxium esse imprudentiam sequitur; quo fit ut id repugnet prudentiæ, atque hoc intellectu cum sumitur nomen repugnantium, non uideo cur distinctum ac peculiarem habere locum ea non possint. Sed ut finiam aliquando, hi sunt errores dicendi; non tamen id genus errores sunt, qui inscitiam arguant, sed qui ex precipiti quadam festinatione profecti uideantur. Quanquàm & aliud quidam hic mihi uenit in mentem, de quo postea ca. 27. Illud hic dicam, summam à me gratiam initurũ, si quis secus habente ista ostenderit, quàm uisum est mihi, quando nihil mihi tam cordi est, quàm ut omnib. optime sensisse uideatur Rodolphus, cui ego uiro tribuo tantum, ut nũquam ipse mihi credam minus, quàm quoties ab eo dissentire res cogit.

DE CONTINGENTIBVS. Cap. XXI.

PRimum accidentium genus Contingentia diximus, quoniam circa rem contingant, id est, eueniant, ea quidem conditione, ut siue ista non eueniant, res existere, siue res non existat, ista euenire possint. Vt pallor ante ægritudinem. Nam potest quis pallere, ut non ægrotet: & ægrotare, ut non palluerit. Sic iurgium ante cædem: potest enim iurgatus quis esse, ut non occiderit, & alius occidisse, qui non sit iurgatus. Sic forma ad luxuriam. Nam & formosus frugi, & deformis potest

esse

esse profusus. Miretur fortè quis, cùm uideat pallorem, ægritudinem, formam, luxuriam adiacentia esse, & iurgium & cædem actus, quare ea iam contingentia faciamus: aut quid hoc loco sit opus, si illo satis fuerunt hæc explicata. Non est ergo nobis ignorandum, locorum fines non tam pro rerum uarietate quàm ex seipsis accipiunt, quàm pro habitudine eorum quibus applicantur, distingui. Sic candor, adiacens est niuis, & coloris species, & contingens pulchritudinis. Nec est inutile, etiam si id natura rei non cogeret, plures tamen esse locos, hoc est, aditus & uias unius inueniendæ rei, ut si minus unus perducat nos ad id quod quærimus, altero tamen tertió ue tentãtibus, aliqua parte procedat. Differũt aũt à cõnexis, cõtingentia hoc pacto quod cõnexa uno significantur nomine, quòd continuò ut prolatum est, & eam rem indicat in qua est, & id quod extra ipsam est, unde id oritur nomen. Nam cùm diuitem dicit, accipis statim eum qui est diues, & diuitias à quibus diues uocatur: sic contrà, in diuitiarum nomine ilicò & opes ipsas, & eum qui possidet, agnoscis. At in contingentibus, uel potius in omnibus accidentibus, necesse est ut duo conferamus, quo ea intelligamus esse accidentia. Nam si astutiam per se dicas, adiacens uidetur: si seruum, connexum erit; si coniungas seruum astutum, contingens est. Et connexum connexo contingit, ut seruus diues. Et adiacens adiacenti, ut astutus medicus. Et in summa, quemadmodum prædiximus, omnia

nia

nia quæcunque huius sunt generis, ut alterum sine altero posit ultro citróque & perire. Non tamen hoc sic accipi uelim, ut omnia quæcunque sunt rei cōtingentia, conferre putem ad inuentionem, aut ad hunc locum credam pertinere. Nec enim excidit nobis id quod prædiximus, non omnia prob andis omnibus apta esse. Verùm illa demum contingentia nostri sunt negotij, quæ uelut indigine uestigijsque quibusdam ad ipsam rem nos possunt perducere, cuiusmodi sunt, uel unius efficientis facta, uel subiecti unius adiacentia, uel quæ in eodem sunt loco, uel tempore uel quomodolibet aliquid commune inter se habent, quo denuo posit in aliud fieri transitio.

Apud Quintilianum itaq; in Mathematico, uiri fortis, hoc ipsum quod fortiter fecit, in argumentum adfert futuri parricidij, quoniam utraque ait opus esse impetus & furoris cuiusdam, ut ambo unius animi posint uideri. Terentius quoq;: Non dubium est (inquit) quin uxorem nolit filius, Ita Dauum modò timere sensi. Nam quid per se timor Daui ad nuptias filij, nisi id esset, quòd omnia communiter in ipsos consilio agerentur, & eadem oĩa uellent atq; nollent? Huc pertinet etiam, quod solebāt qui accusabāt in foro quàm maximè premere uitam anteactam: quod non eò modò spectabat, ut inuidiam reo conflarent, uerùm quoniam uidebatur animus à quo illa fuerant profecta; nec à præsentis quoq; sceleris abhorrere fide. Huius sunt ge-

neris, quæcunque sunt monstra ostentaq; rerum, ut defectus Solis, Lunæq;, & stellæ crinitæ, quæq; alia uel uideri solent, uel audiri; quibus insignium populorum urbium'ue clades auguramur. Ita in cæde uultus turbatior, implicati animi index, minæ, uitata colloquia, spreti congressus. In ægritudine uerò, spontanea membrorum laßitudo, fastidium cibi, inquietudo peruigiliarum, quæq; reliqua huiuscemodi rem antecedunt. Ex adiunctis collegit Asdrubal apud Varum fluuium auctas esse copias Romanas, quoniam strigosiores equos, & coloratiora uideret corpora. Annibal, etiam cùm exercitum admouisset urbi, nondum fractas esse res Romanas, quoniam ager in quo tum castra locauerat proscriptus sit, & inuenerit emptorem. Et Quintilianus, non esse cæci, aut soliciti percussoris uulnus: quoniam solùm unum sit, certiorèque loco, quàm pro cæci, uel festinantis trepidatione factum. Cicero quoque Catilinam docet malum aliquod publicum meditari, quoniam angustia rei familiaris prematur. Sic ex consequentibus ducitur, sceleris aliquos agitasse consilia, quoniam diducti non constiterint inter se uerbis: furtum, fecisse quoniam res inuenta domi ipsius, cædem admisisse, quoniam fugam, uel latebras, uel arma circunspexerit. Illa quoque εἰκότα *dicuntur, id est, consentanea, uel uerisimilia, huius sunt loci, quale est, fortem esse, quia lato sit pectore: & quia pauper*

sumptuose

ſumptuoſe uiuat, furari, & ſi qua matrona ſola per uiam noctu pergat, mœchum expetere. Signa quoq; nonnulla poſſunt huc referri, ut futuræ poſtridie ſerenitatis, ueſpertinus occidentis rubor, & ſperatæ ſanitatis, oris exulceratio. Pleraque tamen uel ad actus, ut uiuum eſſe, quia ſpiret, uel ad effecta, ut ignem eſſe, quia ſit fumus, referuntur. Quæ quidem ſi magis làtiúsue pateant, quàm ea quibus adhiben- tur, communi nomine ſigna uocantur, ut quod per- cuſſus ſit, quia cicatricem habeat, poteſt enim cica- tricem, uel quia ceciderit, uel ex ulcere, habere, & grauidam eſſe, quia tumeſcat uterus, quia uel ueneno, uel morbo poteſt tumeſcere. Sin uerò uel minus pateant, ut ignem eſſe, quia fumus ſit: po- teſt enim & ſine fumo ignis eſſe, uel item ex æquo, ut fœtam eſſe, quia habeat lac, τεκμήρια, id eſt, in- dicia uocantur. Ea Quintilianus inter argumenta non putat habenda, quia nihil poſt ſe dubij relin- quant. Quod quidem acutiſſimo uiro miror potu- iſſe in mentem uenire. Ergo ſibi nihil eorum, qui- bus Mathematici inuenta ſua colligunt, argumen tum eſſet, cùm certis & de quibus ambigi non poſſit rationibus omnia demonſtrēt. Cumq; id agamus ar- gumentando, ut quàm minimum dubitandi relin- quamus locum, qui poteſt fieri, ut qui ad liquidum indubitatumq; rem perduxerit, uideatur non eſſe argumentatus? At nos incerta pleraq; pro manife- ſtis argumenta ſumimus, quanto melius igitur res ipſa noſtro conſuluit pudori, ut faciat ipſa per ſe fi-

 dem,

dem, ne cogatur in locum eius is qui dicit suo succurrere mendacio.

Scholia in caput 21.

VT pallor ante ægritudinem.) Forte legendum, pallor ad ægritudinem, ad ægritudinem enim collatus pallor accidens est, ut forma ad luxuriam, quomodo si persona aut reconferantur, adiacentia sunt. Neq; tamen est diffitendum Rodolphum per cōtingentia facti aut prioris, aut pręsentis, aut insequentis intelligere circunstantias, ut præcedentis ordiū ad insidias, pallor cōiuncti seu præsentis sit. Sic forma ad luxuriam.) Id est, luxum, uicium oppositū frugalitati, ne vulgi more libidinem intelligas. Nec enim excidit nobis quod diximus.) Huius libri cap. 2. Quintilianus in Mathematico.) Verba Quintiliani in eo loco sic habent, Virum fortem dixit, & parricidam. Vicina sunt hæc, etiā ut dissimilia, paria uiribus etiam ut mente dissentiant: Quid enim me aliud notabilem fecit in bello, quàm quod non parco cædibus, cruore nō satior, exultans super stratorum corporū strages, palpantibus adhuc cadaueribus alacer insisto? Et paulò pòst: Crede pater, & parricidiū tam facile est quàm fortiter facere, cum utrunq; de fato est. Terentius quoq;.) In Andria. Huc pertinet etiā, quod solebant qui accusabant in foro. Hunc morē accusatoribus fuisse tacile ostēdunt actiones Ciceronis in Verrē, & quod idem autor pro Cælio, plus operæ sumit in diluendis anteactæ uitæ criminibus, quæ in iudicium non ueniebāt, quàm in eo, cuius gratia erat cōstituta quæstio. Huius generis sunt, quæcunq; sunt monstra ostentaq; rerum.) Ex his Cicero argumenta ducit in Catilinam inuectiua tertia. Asdrubal apud Varū fluuium.) Secūdi belli Punici anno 12. Asdrubal frater Annibalis cum ingēti exercitu in Italiā uenit, qui cum se fratri in Vmbria occursurum illi significaret,

ficaret, easq; literas intercepissent Romani, priusquam ad Annibalem per latæ fuissent: Claudius Nero cõsul, non cunctandum ratus tempore tali, neq; expectandum decretum Senatus, cum sex milibus peditũ & mille equitibus noctu castra egressus, M. Liuio collegæ sese coniunxit, ut nihil tale suspicantem ambo iunctis uiribus aggrederentur Asdrubalem. Horũ ergo coniunctionem subodoratus est Asdrubal ex ijs signis, quorum mentionẽ facit Rodolphus. Qua de re Ita Liuius eius belli lib. 7. Moram, inquit, pugnæ attulit, quòd Asdrubal prouectus ante signa cum paucis equitibus, scruta uetera hostiũ notauit, quæ ante nõ uiderat, & strigosiores equos; multitudo quoque maior uisa est. Suspicatns id quod erat, receptui propere cecinit, ac misit ad flumen, unde aquabantur, ubi & excipi aliqui possent, & notari oculis, si qui fortè adustioris coloris, ut ex recenti uia essent, &c. Apud Varum flumen.) Apud Liuium belli Punici lib. 7. fit mentio nõ Vari sed Metauri; Alter, inquit, in destinatis iam inde ante animo latebris subsedit, alter per uada nota tranauit Metaurum Strigosiores.) Id est, ex haustos atq; macilentos. Annibal etiam cum exercitum admouisset urbi.) Hac de re hunc in modum Liuius, secundi belli Punici lib. 6. Minuere, inquit, etiam spem eius & aliæ paruæ magnæq; res, magna illa, quòd cùm ipse ad mœnia urbis Romæ armatus sederet, milites sub uexillis in supplementũ Hispaniæ profectos audiuit, parua aũt quod per eos dies eum fortè agrum in quo ipse haberet castra, uenisse, nihil ob id diminuto precio, cognitum ex quodam captiuo est. Et Quintilianus, non esse cæci aut solliciti percussoris uulnus.) Locus est in Declamatione ea, cui titulus est, Paries palmatus. Cicero quoq; Catilinam.) Cicero prima oratione in Catilinam meminit quidem nonnihil de difficultate eius domestica, & in secunda enumerans genera hominum eorum, ex quibus Catilinæ constabat exercitus omnes ferme illos egestate rei familiaris laborasse ostẽdit. Nusquam tamen (quod sciam equidem) angustiam

rei familiaris in argumentū assumit, ut ostendat publicū aliquod malum illum meditari. Iam &; quæ εἰκότα dicuntur.) Cicero in Partitionibus, τὰ εἰκότα uerisimilia uocat. τὸ τεκμήριον, propriam rei notam. Ea Quintilianus inter argumenta.) Quintilianus lib. 5. non tantum signa necessaria, sed ea quæ necessaria non sunt, esse argumenta negat, sed argumentis sane inualidis. Nam quod ait, ubi sint signa indubitata, ibi quæstionem non esse, id ego iudico nō usquequaq; esse uerum. Tametsi enim, postea quam ipsa cognita fuerint, nihil, post se dubitationis relinquant, tamē quamdiu iudex nondum de eis est factus certior, utiq; quæstio ac controuersia esse potest. Quod aūt subdit, ne dubia quidem signa argumenta esse, propterea quod ipsa argumentis indigeant, id quoq; quàm sit inualidum, liquere uel hinc potest, quod ex plerisque argumentorum locis eiusmodi quædam adduci solent, quæ parum habitura sint, uirium, nisi aliunde corroborentur. Ergo sibi nihil eorū.) Sursum sibi dixit, ubi alius (haud scio an rectius) ei aut ipsi dixisset. Et Quintilianus inter argumenta.) lib. 5. cap. 1.

DE NOMINE REI, Cap. XXII.

Nomen quoque rei rectè mihi inter Accidentia conferri uidetur. Nec enim est aliud nomen, quàm uox ad rem significandam consensu hominum instituta, quod, si quid aliud, uel maximè accidentium naturam habere manifestum est. Nam & rei antequam fit, & postquàm facta est, nomen est, & aliud quoq; nonnunquam eiusdem rei nomen est, ut Romulus post mortem dictus est Quirinus; & apud Poetas, Hippolytus, postea quàm redditus à Pallade est uitæ, Virbius. Cicero quidem ab Etymologia,

gia,

gia, hoc est (ut ipse dixit) uerbum è uerbo, à ueriloquio, ut aptius & mollius putauit, à notatione, ut uulgò dicimus, ab interpretatione nominis, separatum locum descripsit. Quod fieri posse non abnuo, & nonnunquam argumenta inde duci apertius est, quàm ut ostendendum sit. Vnde & multa in nomen Varris cauillatus est, & in Chrysogonum pro Sex. Roscio. Et facetè dictorum crebra sumitur occasio: ut Augustus de eo, qui locum paternæ sepulturæ arabat, hoc (inquit) est patrem colere. Et qui filios ex ancilla suscipiebat, dictus est uerus familiæ pater. Quod autem locum nomini inter ea quæ sunt in substantia fecerint, non uideo quam rationem sint secuti, cùm rerum apud omnes gentes eadem si substantia, nomina diuersa. Quinetiam & apud eosdem populos, idem nomen, persæpè aliud apud maiores, aliud apud posteritatem significet. Vt latro prisco sermone, qui mercede militaret, significabat: Hostis, quòd nunc peregrinus, & parricida, quisquis hominem necasset, hodie quid significent, nemo nescit. Ad hæc ut quædam interpretationes ueniant, ut toga à tegendo, & dux quia ducat, & quia regat rex, ita pleræq; aut in aliquo non conueniunt, aut discrepant omninò. Prætorium à prætore dici manifestum est, tamen & in castris ubi consul tendebat, & in ciuitatibus item ubi ius reddebat, dicebatur prætorium. Sic codicis & libri nomina si reddantur originibus suis, neutrum hodie, congruet ei quod significat, quo-

rum alterum à caudicibus, hoc est, tabulis ductum est: alterum arboris significat corticem; quòd his primùm materijs rudis uetustas ad inscribendas literas uteretur. Quamobrem cùm ex his liquere uideatur, nequaquam nomen inter ea quæ sunt in substantia numerari posse, non inueni quem sibi locum putarem uerius magisq́; è natura sua conuenire. Usus eius non simplex est; Quandoque enim ex ipsa ui, aut interpretatione nominis; Vt qui dicat, animam constare ex aere, quem inspirando haurimus; quoniam anima, quòd uentum significat, sit uocata. Sic pecuniam in instrumento domestico esse, quia ipsa instruatur domus. Alius est usus, cùm ducimus ex ὁμωνυμίᾳ id est, agnominatione, uel (ut uulgò loquimur) ex æquiuocatione argumentum. Vt expetendas esse humanitatis artes, quia nihil tam proprium sit hominis quàm ipsa humanitas. Et pessimè facere quàm plebem contra patres concitent, quoniam nullum in terris nomen uenerandum magis sit, quàm patrum. Et Isocrates in Helenes laude, pulchritudinem inquit admirandum maximè, laudandamq́; esse; eiusq́; inter reliqua signum facit, quod uirtutem maximè probamus, quoniam pulcherrima rerum sit omniū. Facilè est perspectu, quomodo humanitatis, & patrum, & pulchritudinis nomen in diuersas flectatur significationes. Quòd si occultius fiat, aut rebus in idem tendentibus, captiosa fit argumentatio. Sin apertius, in ridiculum persæpè cadit. Vt certam

esse progeniem Aeneæ Neronem, quoniam patrem Aeneas sustulerit, Nero matrem. Sic & in eis quæ paulò ante diximus, in quibus coledi & familiæ nominum ambiguitas (quemadmodum hic quod sustulisse dicitur) causam ridiculo præbent. Alius præterea est huius loci usus, cùm translato nomine deinde ducimus ex re, non quam in loco, sed quam propriè significat, argumentum. Quale est apud Ouidium; Quis enim celauerit ignem, Lumine qui semper proditur ipsa suo? Ignem pro amore posuit; deinde ex lumine argumentatur, tanquam de uero igne loqueretur. Sic apud Terentium Phormio; Hisce ego dictis illam tibi tam incensam dabo, Vt ne restinguas, lachrymis si extillaueris incensam pro irata dixit; deinde reliqua subiecit, uelut uere ardentem crederet. Ergo propter eas quas dixi causas, nomen ab eis quæ in substantia sunt remoui: protulique iudicium meum, quorum diuersa si quis putabit accedere propius uero, nihil obstabit, quo minus non me, sed quæ credat optima, sequatur.

Scholia in caput 22.

Romulus post mortem dictus est Quirinus.) Seruius Grammaticus Romulum ait dictum esse quirinum, quòd hasta uti soleret, quæ Sabinorum lingua curis diceretur, uel quia Græci κοίρανον regem uocent Plutarchus in uita Romuli alias quoque causas quasdam nominis huius affert. Sed longum sit referre hic omnia. Vide Ouidium Metamorphos. libr. xiiii. Et apud poetas

Hippolytus

Hippolitus.) Hunc ab equis discerptum Diana Aesculapij opera in uitam restituit, ac deinde Virbium quasi bis utrum iussit uocari. Autor Seruius super illud septimo Aeneidos.

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius:&c.

Cicero quidem ab etymologia.) Locus est apud Ciceronem in Topicis. Vnde & multa in nomen Verris.) Quem interim Verrem dici ait, quòd omnia uertat. interim malum sacerdotem uocari à Siculis, qui tam nequam sibi Verrem reliquisse. Et in Chrysogonum pro Sexto Roscio.) Verba Ciceronis in ea oratione hæc sunt; Venio nunc ad illud nomen aureum Chrysogoni, sub quo nomine tota societas statuitur; &c. Est autem Chrysogonus appellatus, quod aurum undecunq; pariat. Nam χρύσος aurum est, γόνη fœtum. Augustus de eo qui locum paternæ sepulturæ arabat.) Hunc Vectium quendam fuisse author Macrobius libr. Saturnaliorum secundo, capite de iocis ac responsis Augusti Cæsaris. Et qui filios ex ancilla suscipiebat.) Hic quisnam fuerit haud dum legisse memini, iocus est in nomine patris, etiamsi Rodolphus, non in patris, sed in familiæ nomine causam ridiculi inesse existimat. Quandoque enim ex ipsa ui nominis.) Sic Cicero in Antonium, ex nomine ipso tumultus ostendit, tumultum sine bello esse nõ posse. Quoniam anima quod uentum significat sit uocata.) Virgi. in 8. Quantum ignes animæque ualent. Et Horatius: impellunt animæ lintea Traceæ. Dixit & Plautus. Ne quid emittas animæ. Id est, ne flatum uentris. Porrò Diogenes fuit, autore Aristotele, qui censeret animam esse aërem. Ex homonymia.) Aristoteles in Categoriis, ὁμώνυμά φησι, λέγεται, ὧν ὄνομα μόνον κοινόν, ὁ δὲ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, id est, Homonyma, dicuntur quorum solum nomen commune est, ratio autem essentiæ, quæ secundum id nomẽ datur, diuersa. Est ergo (ut apertius dicam) homonymia, quoties uno nomine res diuersas significamus, ut taurus, gallus, aquila.

Expe-

Expetendas esse humanitatis artes.) Hæ sunt illæ ipsæ,quas ingenuas,liberalesque uocamus. Nam humanitas interim φιλανθρωπίαν Interim eam quam παιδείαν Græci uocant,id est,eruditionem ac liberales disciplinas significat. Lege Gellium lib.13.cap.16. Plebem contra patres,)Patres qui fuerint apud Romanos,explicat T.Liuius lib.ab urbe condita primo. Et Isocrates in Helenes laude.) Extat hodieque hęc oratio Isocratis de laudibus Helenæ. Fecit eam Latinam Ioannes Petrus Lucensis. Certam esse progeniem Aeneæ Neronem. Suetonius autor est,posteaquam iussu Neronis occisa esset Agrippina ipsius mater, tum hos in illum uersus euulgatos fuisse:quis neget Aeneæ magna de stirpe Neronem?Sustulit hic matrem, sustulit ille patrẽ. Aeneas patrem Anchisen sustulit, cum impositum humeris ex incensa iam urbe exportauit. Nero autem sustulit matrem, cum occidendi eius mandatum Auicero dedit. Apud Ouidium.) In epistola Paridis ad Helenen. Apud Terentium.) In Phormione, ubi minatur Phormio se Nausistratam uxorem Chremętis ita incensurum ira, ut à marito ne lachrymis,quidem ac fletu ea ira restingui posit. Perstat autem poëta pulchre in eadem metaphora uerbis incendere & extinguere.

DE PRONVNCIATIS. Caput XXIII.

Locum,qui sumitur ex eis, quæ quisquam de re proposita,uel dixit,uel(quod perinde est) sensit,eum quidam à iudicio, nonnulli ab autoritate, Cicero testimonia uocauit, Aristoteles, & itidem quandoque Cicero & Quintilianus probationes inartificiales dixerunt. Nos(si quicquam nobis post tantos

tantos uiros licet) pronunciata appellare maluimus, quoniam reliqua nomina adductiora erant; & ab arte (quatenus ad nostrum utique institutũ pertinet) non credidimus semouenda. Pronunciata autem dicimus, quæ quisquam ulla de re, ut affirmaret aut negaret, est elocutus. Ea quidem (ut modo diximus) Aristoteles, quique ipsum secuti sunt Cicero & Quintilianus, remota dixerunt ab arte, exemeruntque numero locorum. Quapropter ne cui negligentius uideamus uel imperitius fecisse, qui conyciamus illa in hunc locum, facti nostri paucis reddenda nobis est ratio. Si quis igitur testimonia, id est quæcunque aliquis ea de re, de qua disserimus, dixit sic accipiat, ut inter disserendum tractantur à nobis, fideique parandæ sunt instrumentum: non uideo qui minus ista contineantur arte, quàm reliqua cuncta, quæ uel effecta sunt rerum, uel contingentia, è quibus argumenta sumuntur. Cumque ea, & quæri à dicentibus, & inueniri uideamus, & alius alio melius & commodius eis utatur; constanter ipsa & artis, & huius esse loci, contenderim. Aristotelem uerò, quique alij autores ista tradidêre, credo equidẽ sensisse arte carere testimonia, non quatenus à disserente confirmandis adferuntur rebus, sed ut ab eis ipsis quorum sunt testimonia, præsentem in rem dicuntur. Foro namque & ciuilibus attribuerunt ea certaminibus. Et testis sanè oratio, in quantum probatur ab ipso res, nihil ad disserentis rationem pertinet; nec iam ut inueniendi argumenti lo-

cus

cus potest accipi, cùm non dicentis arte, non argumentatione, sed etiam qui dixit tacente, hæc peragatur probatio. Sic tormenta, sic chirographa, sic leges, sic plebiscita; quæ ad rem pertinent, non oratoris expectant uocem, sed ipsi sibi iudices oculis, auribusque faciunt fidem. Non magis sunt itaque disserendi artis ista, quam si quis cum multa se pro Republica pertulisse dicat, idq; probare uelit, diducta ueste, silens demonstret in aduerso pectore cicatrices, & conspiciendum concionis oculis, id quod erat animis probaturus, ostendat. Quando uerò in orationem sibi assumit ista, qui dicit, tum artis esse declarat eorum, qui uel in scholis eruditionem tradunt, uel in publico de ciuilibus negocijs disputant, labor quem sumunt: quo uel confutent eos, qui diuersa dixerunt: uel eorum, qui secum sensere, uerba confirment. Quinetiam tradita sunt ab autoribus præcepta testium interrogandorum, & astruendæ testimonijs infirmandæq; fidei, prout res poposcerit, ratio monstrata: & testium quoq; aditæ seorsum interrogationes, & confutationes ipsorum, & asseuerationes perpetuarũ orationum monumentis comprehensæ. Qui potest ergo fieri, quod arte sit traditum, quod præscripto tractetur artis, ut id esse poßit ab arte semotum? Nisi sine arte credimus dixisse Lucanum; Quis iustius induat arma, Scire nephas, magno se iudice quisque tuetur. Victrix causa Dijs placuit, sed uicta Catoni; cùm diuinum & humanum teßimonium pariter

 sit

est futura. Quo facilè perspicitur, & posse rem sine oratione, & orationem sine re esse, & pronunciata rectè inter accidentia numerari. Itaque sunt etiam, & antecedentia pronunciata, ut prædictiones uatum famæ expectatio. Et consequentia, ut rumor opinióque de rebus ad posteritatem diffusa. Et adiuncta, ut laus uituperatióque, extantium, & iacta in omnem partem de præsentibus uerba. Possunt etiam inter pronunciata numerari quædam, quæ non in oratione, sed in re sunt posita, qua quid dicere quis uelit, significat. Vt qui inter rogatus, qualis esset hominum uita, cùm parum per se ostendisset subitò abscondit, quod solùm in eius locum fecit, quo uolebat breuem esse ipsam pronunciare. Et Tarquinius Superbus, cùm eminentiora pauperum capita baculo decuteret, non dixit quidem, sed signo quocunque potuit pronunciauit, primores Gabiorum à Sexto filio auferri debere. Nobilitas quoque huius loci esse poterit, quandoquidem non aliud esse uidetur, quàm uel maior uirtus, uel opes, uel res gestæ, fama hominum celebrata. Diuerbia etiam, ut: Ne quid nimis. Modus optimus. Tempori seruiendum; quæque alia huius generis publico hominum iudicio firmata sunt & locum habent testimoniorum, non iniuria qui numerauerit in Pronunciatis.

Scholia

Scholia in caput 23.

Aristoteles,& itidem quandoque Cicero & Quintilianus,probationes inartificiales dixerunt.) Locus Aristotelis est lib.2. Rhetoricorum, Ciceronis in Topicis, Quintiliani Institutionum libr. 5. capit. 1. Porro non sine causa ait,& itidem quãdoque Cicero. Is enim & si in Topicis hunc locum esse ait expertem artis, tamen 2. lib. Rhetoricorum diuersam est secutus sentẽtiã, quo in loco sic habet: Accedunt autem ad coniecturam sæpè quæstiones,testimonia,rumores,quæ contra omnia uterque simili uia præceptorum torquere ad suæ causæ commodum debebit. Nam & ex quæstione suspitiones,& ex testimonio & rumore aliquo,pari ratione, ut ex causa,aut ex persona & ex facto duci oportebat. Quare nobis & ii uidentur errare,qui hoc genus suspitionum artificii non putant indigere, & ij qui aliter hoc de genere,ac de omni coniectura præcipiendũ putant. Si quis igitur testimonia.) Hoc dicit testimonia siue pronunciata bifariam considerari posse,primùm,quatenus ab illis ipsis,quorum sunt,in rem præsentem dicuntur,hactenus ea arte carere. Deinde quatenus Orator ea aliunde sumpta,suo accommodat proposito,qua ratione utiq; & ista sub artem cadere. Id quod & Quintilianum sensisse uerba eius plane ostendunt. Libro enim quinto,capite de exemplis, sic habet: Nonnunquam contingit iudicis quoque,aut aduersarii,aut eius qui ex diuerso agit,dictum aliquod,aut factum assumere,ad eorum,quę intendimus fidem. Propter quod fuerunt, qui exempla & has autoritates probationũ inartificialium esse arbitrarentur,quòd ea nõ inueniret Orator,sed acciperet. Plurimum autem refert. Nã testis,& quæstio,& his similia,de ipsa re,quæ in iudicio est pronũcians. Extra petita, nisi ad aliquam præsentis disceptationis utilitatem ingenio applicãtur,nihil per se ualent. Sic Cherographa.) Ad hunc modũ ubiq; à Rodolpho

pho id ſcriptum reperitur per uocalem ſecundam, non primam, poteſt enim diphthongus αι modo in ſecundam uocalem, modò in tertiam uerti, ueluti in Δαρεῖος, & πλατεῖα fit: dicuntur enim Latine platea & Darius uocali utrobiq; exiſtente longa. Sic ſi quis diducta ueſte ſilens demonſtret.) Hiſtoria hæc eleganter explicatur apud Fab. lib. 6. cap. 2. Simile extat apud Iuſtinum de Piſiſtrato lib. 2. qui hoc pacto tyrannidem inuaſit. Quin etiam tradita ſunt ab autoribus.) Cicero lib. 2. Rhetoricorum; Quintilianus lib. 5. cap. 7. Niſi ſine arte credimus dixiſſe Lucanū: Quis iuſtius induat arma?) difficile iudicatu eſt (inquit Lucanus primo Pharſaliæ libro.) uter iuſtius ad gerendū ciuile bellum arma induerit, Cæſar ne an Pompeius, cum magno uterque iudice cauſam ſuam tueatur. Cæſaris enim cauſam niſi probaſſent dij ipſi, nunquā illorum benignitate uiciſſet. Contrà Pompeius, non modò approbatorem, ſed adiutorem etiā habuit cauſæ ſuæ Catonem Vticenſem, hominem tam integrum, prudentemq;, ut haud ſcias, huic ne an dijs ipſis credendum ſit. Simile quiddam apud Ciceronem eſt pro Q. Ligario: Principum, inquit, dignitas erat pene par, non par fortaſſe eorum, qui ſequebantur, cauſa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari poſſet, nunc melior certe ea iudicanda eſt, quam etiam dij adiuuerunt. Sunt ergo pronunciata omnia, aut diuina, aut humana.) Vide Ciceronem in Partitionibus, atque item in Topicis, & quæ Fabius Quintilianus habet de autoritate lib. 5.

Vel in oratione, eaq; uel libera.) Liberam orationem hic eam intelligit, quæ libere ac citra coactionem omnē profertur. Expreſſam, ad quam ui atq; coactione quadā compellimur. Fitq; hæc expreſſio duobus modis, religione & tormentis. Religione, cum quis iureiurando ad dicendam ueritatem adigitur. Tormentis, quoties dolore ac cruciatu ueritas exprimitur. Iuratam deniq; orationem uocat, quæ à iurato dicitur. Quæſitam, quæ per quæſtiones ac tormenta elicitur. De quibus omnibus

multa Fab. quintilianus lib. 5. circa principium. Vt qui interrogatus, qualis esset hominū uita.) Multa apud autores passim leguntur de fragilitate uitæ humanæ, dum alij bullam, alij fumi umbrā, alij somniū quoddam umbræ esse hominem dicunt, alij arborē folijs ac frondibus comparant. Elegans ea de re præfatio est apud Plinium in libro 7. Id de Pythagora proditum est memoriæ. Vide progymnasmata Aphtonij, capite περὶ χρείας. Et Tarquinius Superbus.) Historia est apud T. Liuium libro 1. ab Vrbe condita. Diuerbia etiam.) quæ & prouerbia, & adagia, & parœmias dicimus. Sed de his locupletissime Erasmus.

DE COMPARATIS, Cap. XXIIII.

Comparatio frequens est, & magno usui Rhetoribus locus. Paratus enim ferè & ad manū est. Et quoniam ex ijs sumitur, quæ non altè sunt eruenda, sed propemodum nota sunt, atq; conspicua, etiā expeditam proinde uim habet ad rudiores animos permouendos. In nomine uerò non usquequaq; consentit usus. Namq; apud poëtas comparationem uocant Grammatici, quam nos similitudinem dicimus, quale est: At ueluti magno in populo cum sæpè coorta est Seditio, & quæ sequuntur. Notus est enim apud Virgilium locus. At quam Comparationem nos, illi plerunq; Exemplum dicunt, quo nomine utitur & Aristoteles. Et est sanè Exemplum inter comparata, sed non omnibus comparatis conueniet hoc nomen. Quamuis enim illud apud Ciceronem: An uerò uir amplißimus, P. Scipio pontifex maximus, Sp. Melium mediocriter labefactantem

statum

statum Reipublicæ priuatus interfecit, L. uerò Catilinam, orbem terrarum cæde & incendijs uastare cupientem, nos Consules perferemus? quamuis enim illud, inquam, exemplum sit, non tamen istud quod subijciemus dici poterit exemplum: Ego te consulem putem, cùm tu me non putes consularem? Et apud Quintilianum in milite Mariano, Tu si Tribunus esses, hoc fecisses? similes, hoc tulisses? comparationem fieri certum est, probare enim uult, quia aduersarius, nec si Tribunus fuisset, hoc conari, nec si miles, hoc perpeti uoluisset, ergo nec illum Tribunum, qui occisus est, id debuisse tentare, nec militem qui occidit, perpeti, exemplū uerò istud esse nemo dixerit. Nam illud multò apertius apud Virgilium: Captiq; dolis lachrymisq; coacti. Quos neque Tytides, nec Larissæus Achilles, non anni domuêre decem, non mille carinæ. Indignitas rei cōparatione, non exemplo colligitur. Hoc enim uult efficere poëta, indignissimum fuisse, capi unius fraude & artibus eos, quos nullæ uires superare potuerunt. Explicemus ergo quid differant comparatio & exemplum, quomodo item à comparatione similitudo discernatur. Comparationē uocamus, cùm duo aut plura in tertio aliquo conferuntur, quod commune sit eis, ut Catoni licuit sequi bellum ciuile, ergo & Ciceròni licebit sequi. Commune est hic ambobus, sequi bellum ciuile. Exemplum est species quædam comparationis. Est enim uel aliquid maius, uel par, uel minus quod ad imitandum, uitan

 dumúe

dumúe sumitur. Estq; ea nõ solùm huius loci, sed etiã à specie ducitur, ut apud Lucanũ: Omnisq; potestas impatiens consortis erit. Subijcit: Nec longè factorũ exempla petantur: Fraterno primi maduerunt sanguine muri. Romulus enim & Remus primi Romæ reges, ostendunt regnum non posse in consortiũ mitti. Et à coniugatis etiam prædiximus duci. Similia sunt, quando iunguntur aliqua, nõ in tertio, quod sit ambobus commune (quemadmodum fit in comparatione) sed utrunq; in singulis, quorum quemadmodũ hoc in isto, sic illud se habet in illo. Ut si dicã, quemadmodum uascula oris angusti superfusam humoris respuũt copiam, sensim autem instillantibus replentur, sic tenera puerorum ingenia, grandia non percipiunt, modica & uiribus suis apta commodius addiscunt. Hic uascula oris arcti, & minora puerorum ingenia conferuntur, non in uno aliquo, sed illa in eo quòd est, nõ admittere ea, quæ impetu superfunduntur, hæc in eo, quòd difficiliora subitò nequeunt amplecti. Ducitur omnis comparatio, aut à maioribus, aut à minoribus, aut à paribus. A maioribus, ut rex non potest, ergo nec miles: & ausus est uulnerare, ergo & maledicere. A minoribus, ut è diuerso, miles potest, ergo & rex potest, & non est ausus maledicere, ergo nec uulnerare est ausus. A paribus: ut, si potuit manes arcessere coniugis Orpheus: Si fratrẽ Pollux alterna morte redemit, quid Thesea magnũ? quid memorem Alcidem? Ex his enim colligit Aeneas, sibi quoq; ad inferos ius esse descendere, quo-

niam

niam par illis, & mihi, inquit, genus à Ioue summo est. In inueniendis autem istis ad ea præcipuè respiciendum est, quæ eiusdem sunt generis, cùm eo quod nostri est propositi. Neq; enim quicquid quomodolibet maius erit: nec si quid par aut minus, ad hunc locum pertinebit, ut si de eruditione quæratur, nõ in hac parte rex maior erit plebeio, sed magister discipulo, & exercitatus rudi. Sic si quæretur de regũ uiribus, non qui maius saxum tollere, aut grauiorem proferre poterit laborem, maior erit, sed cui opes ampliores, cui numerosior popularium manus. Cùm dixerim autem comparationem in uno fieri, quod sit comparatis commune, nolo quenquã id fallat, quod nonnunquam eis quæ comparantur, sua singulis tribuuntur propria, ut si Didonẽ decet habitare Africam, decebit & Aeneam petere Italiam. Quanquã autem non in uno proximo conferuntur ista, non tamen argumentandi uis in singulis est posita, sed in cõmuni quod ista coniungit. Neque enim hoc nititur Aeneas, quòd uel Dido in Africa habitet, uel ipse Italiã petat, sed eò quòd subijcitur apud poëtam: Et nos fas extera quærere regna. ut sit argumentationis huius iste uelut neruus. Didonem decuit peregrina regna quærere, ergo Aeneam itidem decebit. Sic etiam Iuno, Pallas ne exurere classem Argiuum potuit, & quæ sequuntur. Deinde subiecit: Ast ego una cum gente tot annos Bella gero. Commune ambobus quo Iuno nititur, est ulcisci inimicos, ut si Pallas potuit ulcisci inimicos suos, & Iuno poterit.

Causa uerò propter quam sic diducũtur ista potius, quàm cõmune in utrisq; ponatur, non est negligenda nobis. Quanquam in nonnullis ad eloquendi magis, quàm inueniendi ratione pertineat, in plerisque tamen præcipua est & acris in istis inuentio. Primũ quod latius & minus dialecticè, hoc est, perplexè spinoseq; dicuntur ista: & latitudine atq; diuersitate decorem quendam accipiunt, quod solùm ferè sectatus uidetur Virgilius in exemplo, quòd priore posuimus loco. Deinde, quod ea, quæ poterant alioqui paria fortasse uideri, explicatione quid in singulis intersit ingens plerunque in alteram partem capiunt incrementum. Vt in secundo exemplo, cùm posuisset primum Pallada, nihil adiecit Iuno, quo minorem illam monstraret, quasi turpe putaret quærere maiorem se alterius Deæ conuicio fieri. At cum ad personam suã uenisset, non solùm opposuit se Palladi, ut diceret: Ast ego, sed adiecit, quæ diuum incedo regina, nec id satis putauit, addidit etiam, Iouis et soror & cõiunx, ut uel ex hac magnitudine sua admoneret, minoris numinis, & uelut priuatam deam esse Pallada. Postea subiecit: Pallada exurere potuisse, hoc est, funditus euertere classem Argiuorũ quodq; plus sit, id unius solùm Aiacis iniuria permotam fecisse, deq; ipso grauißimas sumpsisse pœnas, se uerò non unum odisse, sed gentem, neq; tamen euertere potuisse, aut pœnas sumere, sed etiam bellum cum contumaci genere, & quidem tot annos. Sic in exemplo Ciceronis quod diximus, cùm simpliciter

dice-

diceretur, P. Scipio rectè seditiosum ciuem interfecit, ergo nos rectè interficiemus, paria propemodum hoc pacto fiebant. Diduxit ergo, & singula suo apparatu instruxit: P. Ergo Scipio cum Spurium Melium mediocriter labefactantē statum Reipub. priuatus interfecerit, quid nos Catilinam, non statum Reipub. sed orbem terrarum, non labefactantem, sed uastare cupientem, non mediocriter, sed cæde & incendijs, eum nos, non priuati, ut Scipio, sed Coß. non interficiemus, sed perferemus? Si tamen hæc acriùs intueamur, satius fuerit dicere, duplicatis è locis constare has argumentationes. Ut sint hinc ductæ à minoribus. Pallas potuit, ergo Iuno poterit. Scipioni priuato licuit, ergo Coß. licebit. Hinc uerò ducantur à maioribus: Potuit ob noxam unius euertere classem Argiuum, ergo indignum erit me tot annos una cum gente frustrà contendere: Et potuit occidere Spurium Melium minùs obnoxium, ergo poterimus Catilinam sceleratißimum.

Scholia in caput 25.

VOCANT Grammatici.) Vide Iulium Rufinum de figuris sententiarum: item Diomedem lib. 2. Quam nos similitudinem dicimus.) Lege Quintilianum, cuius iudicio hic subscribit libro. 3. cap. 3. Ac ueluti magno in populo.) Ex primo libro Aeneidos. Qua similitudine aiūt Seruius & quintilianus perfecti oratoris imaginem depinxit. Et ex sanè exemplum.) Lege Rodolphum libro. 2. cap. 18.

Quamuis enim illud apud Ciceronem.)In Catilinã inuectiua prima.Sp.Melium.)Haud dubiè legẽdum est, non P.Melium, sed Tiberium Gracchum.Hũc enim occidit.P.Scipio,quemadmodum refert Plutarchus in uita C.& Tiberij Gracchorum. Sp.autem Melium, non à Scipione,sed à Q. Seruilio Hala interemptum fuisse, autor est T.Liuis lib.4.ab urbe cõdita.Rodolpho ut omnẽ pro nomine poneret,illud nimirum fuit in causa, quòd Cicero eodem in loco utriusq; cædis mentionem facit. Neq; enim opinor tam dementem fore quemquam,qui eiusmodi errata uelit assignare librarijs,quãdo eiusmodi esse non solent errores hominũ indoctorum.Cui etiã accedit illud,quod quemadmodum hoc loco, ita etiam post semel atq; iterũ nomen.Sp.Melij,pro Tiberij Gracchi positum est, in erratis autem librariorum summa inesse solet inconstantia.Ego te consulem putem, cũ tu me non putes consularem?)Verba sunt magni illius oratoris L.Crassi,cui cũ Philippus consul manũ inijci iuberet,ille reiecto lictore,non es,inquit,mihi Philippe consul,quia nec ego tibi Senator sum. Autor Valerius Maximus lib.6. de libere dictis aut factis, & Cicero tertio libro de Oratore. D. Hieronymus ad Nepotianum de uita Clericorum, eandem propemodum sententiam tribuit Oratori Domitio: Scitum est, inquiens, illud Oratoris Domitij, Cur ego te habeam ut principem, cum te me non habeas ut Senatorem? Et Fabius libro octauo:Ego te consulem putem, cum tu me non putes esse Senatorem? Alludit eodem Cicero in secunda Philippica: Non tractabo,inquiens,ut consulem,nc ille me quidem,ut consularem.

Et apud Quintilianum in Milite Mariano.)Quo tempore C.Marius bellum gerebat aduersus Cimbros, eo tempore tribunus quidam militum, propinquus uel Imperatoris,pudicitiã militi cuidam uolens eripere, interfectus ab illo est.Atq; hunc militẽ (ut Ciceronis uerbis dicam)ille uir summus,scelere solutũ, periculo liberauit. Hinc ortum argumentum declamatoribus, pro reo

ille

illo dicendi quod fecit & Quintilianus. Vnde & declamatio ipsa Miles Marianus inscribitur. Nam illud multo apertius apud Virgilium.) Secundo Aeneidos. Capi unius fraude & artibus eos.) Vnius, nempe Sinonis. Eos, Troianos. Exemplum est species quædam comparationis.) De hoc rursum libro secundo, capite decimoquarto. Sed etiam à specie ducitur.) Hic meminisse oportet illud, quod dictum est prius capite sexto, nempe quod attinet ad rationem inueniendi, indiuidua quoque species dici posse, quando eadem plane ratio est indiuidui ad speciem, quæ speciei ad genus: Alioqui non facile intelligi potuerit, quo modo hæc argumentatio dicatur ducta à specie, Romulus Remum fratrem Imperii consortem ferre non potuit, ergo nemo in summo imperio constitutus, patiens consortis erit. Verba Lucani primo Pharsaliæ libro hæc sunt;

Nulla fides regni socijs, omnisq; potestas
Impatiens consortis erit, nec gentibus ullis
Credite, nec longe factorum exempla petantur.
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Et a cõiugatis etiã prædiximus duci.) Suprà capite x. vt si dicas, quẽadmodũ uascula oris angusti.) Ex Quintiliano libr. Oratoriarum institutionũ 1. c. 3. ut quidem hodie libri eius in capita distincti sunt. Ducitur autem omnis comparatio.) Aristotelis lib. Rhetoricorum. 2. cap. 23. de Enthymematum locis. Item Cicero lib. 1. de Oratore. Vt si Didonem decet habitare Aphricam.) Aeneas Didoni apud Virgilium 4. Aeneidos inter cætera respondet in hunc modum.

Si te Carthaginis arces
Phœnissam, Tyriæq; aspectus detinet urbis,
Quæ tandem Ausonia Teucros considere terra
Inuidia est?

Sic etiam Inno.) primo Aeneidos. Cui simillimus locus est lib 7. Aeneid. Mars perdere gentem Immanem Lapithum ualuit, Concessit in iras, &c.) P. ergo Scipio cũ Sp. Meliũ.) Hac de re paulò ante in hoc ipso capite.

mina subducta mari non minuunt ipsum, ergo nec uos deserentes Cæsarem retinebitis cursum rerum suarum, frigidum esse & planè enerue argumentum. Quando uerò sumitur, non ad peruincendam rem, sed docendam, rapitque mentes ad se similitudo, non iam quisquis hæc audit, cogitat de Cæsare uel militibus id quòd sunt; sed in specie maris, Cæsarem, in fluminum, milites capit; quodque in proprijs Cæsaris militumque personis incredibile fuisset, abrepto iam transformatóque in alienam imaginem animo, uelut perspectum in similitudine accipit, prorsusque sic esse, sibijpsi persuadet. Quid sit similitudo, & quemadmodum distinguatur à comparatione, superius diximus. Quia uerò tota extra rem est, difficilior uidetur inuentu. Quod namque confertur, extra rem esse certum est; ut mare extra Cæsarem, id etiam in quo fit collatio, extra est, cùm (ut prædiximus) non in uno aliquo conferantur, namque incrementa & decrementa maris in Cæsarem cadere non possunt, tametsi enim de utroque fortasse in proposita similitudine crescere dici posset & decrescere, non tamen una in utrisque est ratio istorum, sed eadem nomina erunt, res liquet prorsus esse diuersas. Demus ergo si possumus, uiam aliquam quo paratius ista inueniri queant. Primum uideamus in re posita, cui similitudinem quærimus, quid sit id, quòd exprimere similitudine uolumus, idque quale sit, & quid efficiat, diligenter intueamur: Deinde rem quampiam quæramus, quæ ha-

beat

beat in se aliquid, cui sit similis in ipsa uis, qualis est in proposito nostro eius, quòd cupimus imitari. Neque si primò non occurrat, desistamus: sed subinde alias res excutiamus & alias. Non erit quisquam tam infelicis conatus, ut quamuis semel iterum'ue non succedat, tertiò tamen aut quartò uon eruat aliquid. Aperiamus igitur primum hac uia similitudinem, quam nobis in exemplum ex Lucano desumpsimus. Cæsar repressurus militum seditionem, quid eos similitudine docere uoluit? nempè amplitudinem rerum suarum ex illis non pendere. In re quidem sunt Cæsar, & milites Cæsari deseruientes. Docendum autem est, non esse milites, quibus magnitudo Cæsaris sit innixa. Ante omnia ergo quærendum habuit Cæsar aliquid, cui numerus quidam rerum deseruiret (quemadmodũ laborabant milites) quod non crescat earum rerum ministerio. Id fuit mare, cui quidem se, fluminibus uerò milites contulit. Circumspiciamus aliud. Fortè tam omni ex parte accommodatum nõ inueniemus. Tenuis enim esset ingenij laus, si paßim poßet ex obuio sumi. Inueniemus tamen aliquid; Fingamus ut dicant homines admittere se nolle solẽ, sed lucis omnibus receptaculis occlusis exclusuros ipsum. Sic.n. quãquã ueneratio solis, quæ ex hominum usu tribuitur, sibi peritura sit; lumini tamen re uera maiestatique suę nihil decrescet. Sic ne Cæsari quidẽ quicquã de sua peribit amplitudine, licent deserant ipsum milites sui. Sed protinus à prioris similitudinis ui desciscimus,

mus, quòd quemadmodum ibi flumina aliquid mari inferunt, ita hic nihil est, quòd homines afferant soli, nisi uelimus dignationem in eius locum recipere, & admirationem hominum. Quæramus aliud in hoc ipso proposito. Quid agunt milites seditione? ut concutiendo statum rerum Cęsaris, etiam ipsum atterant Cęsarem. Scrutemur *aliquid, quòd sine damno concutitur. Scopuli quibus fluctus perpetuò illiduntur. Sed segnius illud, hoc uiuidius, ignem cõcuti uentis, & non decrescere, sed ali uidemus. Rursum milites quid pręstant Cęsari?* Ornant *quidem augentque decus rerum Cæsaris, ex illo tamen opes sunt ipsi, & dignitas, & singulorum magnitudo. Quæramus quòd ornetur alio, & ipsum sustineat & tueatur. Terra uiret herbis, gratiamq; ab ipsis habet, ex ipsa uerò herbæ recipiunt uigorē. Itaque in similitudinem transferemus, quemadmodū istas nõ sine periculo suo reuelli trãsferriq; posset; terram uerò sua fœcũditate facilè alias sibiipsi herbas reddituram; sic Cęsaris militum defectionem ipsis periculo fore, Cæsari ex opibus suis alios milites facilè redituros. Sic etiam qui fœcundum agrum ignauia deserant, sibi quidem imminere egestatē, agrum celeriter allecturum suam hubertate qui colãt. Facile est uidere, has omnes similitudines eo ducere, quòd initiò sumpsimus, nihil militum defectione Cęsari periturum de sua magnitudine, quę eo latiùs diximus, ut uel ipsa eo ostenderemus quomodo cunque aliquam similitudinis inueniendę uiã. Multum*

tum

tum autem profuerit in hac re intueri, quę de eo cui similitudinem querimus per tropum (quā translationem uocamus) efferuntur. Dabit namque similitudinem nobis sine cunctatione id, in quo translata illa propria sunt uel natiua. Ut si amorem quòd malus sit, similitudine quæras effingere: uide quæ de amore translatione soleant dici. Vulgò itaque iam usurpatur, ardere quem amore. Paratam nobis continuò similitudinem uidemus ab igne, in quo uerus est ardor. Et quoniam ardere in bonam etiam dici partem potest licebit etiam ignis similitudine ipsum laudare. Ut uel uituperando dicamus: quemadmodum omnia consumit ignis, ac destruit quæcunque complectitur. sic amorem mentium nostrarum robur uiresque omnes consumere, & uelut in cinerem redactas dissipare. Ut laudando; ut quemadmodum ignis rebus immistus, calorem ipsis uitæque præbet uigorem, sic amorem nobis industriam strenuéq; agendi stimulos subijcere, nec quenquam rem ullam rectè sine operis amore conari. Sic etiā quia dicuntur homines premi amore, similitudo ab oneribus duci potest. Iam astrictos etiam amore dicimus, similitudo à uinculis & compedibus sumetur. Ita si insanire dicantur, furentibus; si consumi, in ignem impositis: si languere, ægrotantibus assimulabimus. Contrà uerò si laudare instituimus, similitudinem ab eis, quæ in laudem dicuntur trahemus: ut tenacem esse amorem, solidum, non fractum, dulcem dicimus. Poterit ergo ex eis, quibus horum

unum-

unũquodque re uera ineſt, ſimilitudo de promi. Delectus adhibēdus, eſt, ut pro rei qualitate ipsã adoptemus. Vt ſi docere uolumus, aperta ſit ſimilitudo, ſi laudare, ſplendida : ſi uituperare, pudenda : ſi rem attollere, magnifica. Liquidius namque oportebit rem quanque talem uideri, qualem imagine ſua uolumus aliam eſſe monſtrare. Diſsimilium nõ ita creber eſt uſus. Quid ſint autem, facilè eſt deprehendere ex ſimilibus. Non enim aliud eſt diſsimilitudo quam contraria eius, quòd oſtendere uolumus, ſimilitudo. Itaque & idem eſt eorum cum ſimilitudine locus. Coniunxit utrunque Quintilianus. Non enim uox (inquit) illa præceptoris, ut cœna, minùs pluribus ſufficit, ſed ut ſol, uniuerſis idem lucis, colorisque largitur. Tractatur uariè hic locus, & huberius, uel aſtrictius pro iudicio dicentis affertur. Poëtarum itaque nonnunquam fabulæ, & illæ quas uoçant Aeſopicas, latiùs nonnunquam narrantur, nonnunquam contra breuiter colliguntur ſimilitudines; ut in Quintiliani illis exemplis. Sic, & Aeſchines, qui cum Demoſthenem diceret omnem in oratione fiduciam habere, tibij aſsimilauit eum quibus ſi collum dematur, reliquum corpus inutile eſt. Et ille contra: Aeſchinem trutinæ ſimilem, quæ à quacunque parte infunditur, eò inclinat. Sumuntur autem utraque, & comparata & ſimilia ex antecedentibus; conſequentibus & adiunctis. Ex antecedentibus. An uir chariſsimus P. Scipio, & quæ ſequuntur. Et, Pallas ne exurere claſſem. Ex

con

consequentibus, ut Iuuenalis; Tantum igitur muros intra toga contulit illi nominis ac tituli. Notus est locus. Comparat enim Ciceronis rebus Augusti bella. Ex adiunctis. Si te Carthaginis arces Phoenissam Lybicæque aspectus detinet urbis. Antecedentia uerò similia sunt, ut apud Ciceronem pro lege Manilia, Medeæ, quæ membra fratris descripsit, quò colligendis illis persequentem moraretur patrem, aßimilatur Luculli exercitus, opibus Mithridatis à persequendo ipso Mithridate distentus. Adiuncta sunt, ut pro Roscio, anseres & canes qui in Capitolio alebantur, ut fures detegerent; quibus accusatores similes dixit orator, ut nocentes in R. P. ad pœnas scelerum dandas in ius uocarent. Ex consequentibus Lucanus sumpsit, cum perturbationem ciuitatis explicaret, confusione ea, quæ sit in fine mundi rerumque omnium futura. Copiosi sunt hi duo loci, & uulgi opinioni sensibusque aptißimi. Nam ut comparatis facilimè peruincuntur rudiores animi (nec enim facilis quisquam credit, quàm quòd iam in alio uidetur probasse) sic similitudo ad explanandum est üsdem maximè accommodata. Hebetes enim mentes; & quæ in ipsas res penetrare nequeunt, ut quale sit quicque poßint perspicere, non alia re aptiùs, quàm imagine & figura notiorum aliarum rerum, in id quod ostendere uolumus ducuntur. Acriora ingenia uelut qui uident, oculis sequuntur; contrà hebetes, tanquam cæci, tactu explorent iter oportet.

Scholia in caput. 25.

Itaque cum legis Quintiliani illud.) Libro primo capite 3. Apud Lucanum.) Verba sunt Cæsaris ad milites Pharsaliæ lib. 5. Ardere quem amore.) Plutarchus; τὸ ἐρᾶν ποιεῖ θερμοὺς καὶ ἱλαροὺς καὶ διακεχυμένους; amor calidos efficit, hylares & effusos. Plautus in Menechmis. Ita mihi, in pectore atque in corde facit amor incendiũ Nisi ex oculis lachryme descendant, iam ardeat credo caput. Terentius in Eunucho; ex amore ardeo. Non enim uox illa præceptoris. Verba sunt Quintiliani, loco quem indicaui. Sic & Aeschines.) Aeschinis in Demosthenem uerba interprete Leonardo Aretino, sic habent. At cum uir totus ex uerbis compactus, atque his uehementibus & superflue laboratis, simplicitatem simulet, quis ferat? Cuius gulam si quis auferat, instar fistularum nihil reliquum erit.

Et ille contra, Aeschinem trutinæ similem. Equidem ubi Demosth. dixerit Aeschinem esse similem trutinæ, nondum usquam legisse memini in oratione pro Ctesiphone nominat eum (interprete Aretino; fabulam ac trituram fori, & uilissimum scribam. Item paulò post tragicam simiam, rusticum Oenomaum, oratorem absurdum. Quod si quis ipsius Demosthenis uerba hac de re malit, ea quoq; asscripsimus. Ειγὰρ ἦ αἰακὸς (inquit) ἢ ῥαδάμανθυς ἢ μίνως ἦν κατηγορῶν ἀλλὰ μὴ σπερμολόγος, περίτριμμα ἀγορᾶς, ὄλεθρος γραμματεὺς οὐκ ἂν αὐτὸν οἶμαι τοιαῦτ' εἰπεῖν, οὐδ' ἂν οὕτως ἐπαχθεῖς λόγους πορίσασθαι, ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ βοῶντα, ὦ γῆ, καὶ ἥλιε καὶ ἀρετή, καὶ τὰ τοιαῦτα. Et post in eadem oratione; πονηρὸν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, πονηρὸν ὁ συκοφάντης ἀεὶ, καὶ πανταχόθεν βάσκανον καὶ φιλαίτιον, τοῦτο δὲ καὶ φύσει κίναδος τἀνθρώπιον, ἐστὶν οὐδὲν ἐξ ἀρχῆς ὑγιὲς πεποιηκὸς οὐδ' ἐλεύθερον, αὐτοτραγικὸς πίθηκος ἀρουραῖος οἰνόμαος, παράσημος ῥήτωρ.

Ex consequentibus, ut Iuuenalis.) Apud hunc poëtam satyra octaua de Cicerone sic legis.

Quid Catilina tuis natalibus atque Cethegi

M Inue-

Inuenit quisquam sublimius? arma tamen uos.
Nocturna, & flammas domibus templisque parastis,
Vt Braccatorum pueri, Senonumque minores:
Ausi quod liceat tunica punire molesta.
Sed uigilat consul, uexillaque uestra coërcet
Hic nouus Arpinas, ignobilis, & modo Romæ
Municipalis eques, galearum ponit ubique
Præsidium attonitis, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra, toga contulit illi
Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum
Thessaliæ campis Octauius abstulit, udo
Cædibus assiduis gladio, sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Et apud Ciceronem pro lege Manilia.) In ea oratione Cicero ostensurus, cur adhuc periculosum ac magnum esset bellum Mithridaticum, rege fugato atque expulso: Primum inquit, ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodē Pontho Medea illa quondam profugisse dicitur, quam prædicant in fuga fratris sui membra in his locis, qua se parens persequeretur, dissipauisse; ut eorum collectio dispersa, mœrorque patrius, celeritatem persequendi retardaret, sic Mithridates fugiens, maximam uim auri atque argenti pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à maioribus acceperat & ipse bello superiore ex tota Asia direptas, in suum regnum cōgesserat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri colligunt diligentius, rex ipse è manibus effugit. Fabulam uide apud Ouidium, lib.7. Methamorpho. & apud Ciceronem lib.3. de nat. Deorum. Item Iuuenalē Satyra 6. & Senecam in Tragedijs. Adiuncta sunt, ut pro Roscio.) In oratione Ciceronis pro Sex. Roscio Amerino, ubi miris salibus defricatur accusatur Erutius hæc quoque præter alia multa aduersus præposteros accusatores dicuntur. Anseribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut significent si fures uenerint. At fures internoscere non possunt, significant tamen, si qui noctu in Capitolium uenerint. Et quia id

est suspicio sum,tametsi bestiæ sunt,tamen in eam partẽ potius peccẽt,quæ est cautior. quod si luce quoq; canes latrent,cum deos salutatum aliqui uenerint, opinor ijs crura suffringantur,quod acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit. Similima est accusatorũ ratio, alij uestrũ anseres sunt,qui tantummodo clamant, nocere nõ possunt,aliis canes,qui & lattrare & mordere possunt. Cibaria uobis præberi uidemus, uos autem maxime debetis in eo impetũ facere qui merentur, hoc populo gratissimum est. Deinde si uoletis,etiam tum, cum uerisimile erit aliquem cõmisisse,in suspicione latratore, id quoq; concedi potest,sin autem sic agetis,ut arguatis aliquem patrem occidisse,neq; dicere possitis,aut quare,aut quo modo,ac tantummodo sine suspicione latrabitis, crura quidem uobis nemo suffringet,sed si ego hos bene noui, literam illam,cui nos usque eò inimici estis, ut etiã eos omnes oderitis,ita uehementer ad caput affigẽt,ut postea neminem alium nisi uestras fortunas accusare possitis. Ex consequentibus Lucanus.) Libro Pharsaliæ primo,non ita longe à principio. Reliquos uel Ciceronis, uel Virgilij locos iam ante indicauimus. Copiosi sunt hi duo loci, nempe comparatorum & similium. Et certè nulli argumẽtorum loci crebrius inter dicendum incidunt. Quocirca ut plenius à iuuentute intelligantur, & facilius usui quotidiano accommodari possint, operæprecium mihi facturus uideor, si paucis eos illustrem exemplis. Cumq; comparatorum locus sit triplex, à pari, à maiori,& à minori,ideo & per hos gradus argumenta ducemus.

A PARI.

Cicero in Verrem; Si finem edicto prætoris afferunt Calendæ Ianuarij,cur non initium quoq; nascitur à Calendis Ianuarijs?

Idem primo Rhetoricorũ; Nam si Rhodiis turpe nõ est portorium locare, nec Hermacreonti conducere.

Et pro Rabirio; O Dij immortales, hæc est illa exoptata iudiciorum seueritas. Corruptores nostri causam dicunt,nos qui corrupti sumus,non dicimus?

Quintilianus lib.5.Qui ob rem iudicandum pecuniã accipit,& ob dicendum falsum testimonium accipiet.

Idem: Quæ pœna aduersus interfectorem patris iusta est,eadem aduersus matris.

Iphicrates ille Atheniensis, cùm ab Aristophonte proditionis accusaretur, percontatus ab illo est, ecquid ipse accepta pecunia proditurus esset Rempublicam? qđ cùm negasset ille,quid igitur quod tu, inquit, facturus non sis, id ego feci?

A MAIORI.

Cicero epistola quadã ad Metellum:Tu tuas inimicitias ut Reipublicæ donares,te uicisti, alienas ut contra Rempublicam confirmes,adduceris? Quanquam hoc & à pugnantibus ductum uideri possit.

Idem pro Milone: Quem igitur cum omnium gratia uoluit,hunc noluit cum aliquorum querela? Quem iure,quem impune non est ausus, hunc iniuria, iniquo loco,alieno tempore,periculo capitis, non dubitauit scilicet occidere?

Eiusmodi est illud Medeæ apud Ouid. Seruare potui, perdere an possim rogas? Et Aeneæ apud Virgilium.

Vos & Scyllæam rabiem,penitusq; sonanteis.
Accestis scopulos,uos & Cyclopea saxa
Experti,reuocate animos,mœstumq; timorem
Mittite; forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Vult enim his uerbis planum facere Aeneas, non debere socios suos frangi rebus præsentibus, qui maiora grauioraq; iam pertulissent.

A MINORI.

Histrio quid deceat quærit,& non idem faciat Orator? Ex Cicerone de Oratore.

Quod si in ipso etiam corpore multa uoluptati præponenda sunt,ut uires,uelocitas,ualetudo,pulchritudo, quid ni idem in animis fiat,in quibus doctissimi illi ueteres cœleste ac diuinum quiddam inesse putarunt? Ex eodem,secundo libro de Finibus.

Demosthenes à cane,quomodo ῥῶ litera exprimenda

da esset, discere non erubuit, & nos pudebit, si homines homine præceptore utamur? Ex Hieronymo aduersus Ruffinum.

Quid? an non uehementer absurdum illud, assuefacere pueros, ut dextera cibum capiēt, & si læuam fortè manum extendant increpare, at interim non prouidere illud, ut honesta suæq; ætati congruentia audiant? Ex Plutarcho de Educatione liberorum.

Serui (inquit Memmius Tribunus Pleb. apud Sallustium) ære parati iniusta imperia dominorum non perferunt, uos Quirites in imperio nati, æquo animo seruitutem toleratis?

Sed horum plena sunt omnia. Illud notandum, quod & Rodolphus monet capite uigesimoquinto, quædam argumenta esse, quæ diuersa ratione, interim à maiori, interim à minori duci uideantur. Verbi causa: Cicero in secunda Philippica; Quid indignius, quam uiuere eum, qui imposuit diadema, cùm omnes fateantur iure interfectum esse, qui abiecerit?

Hic si cōmittas Cæsarem & Antoniū, ducta fuerit argumentatio à maiori. Neq; enim aliud demōstrare uult Cicero, quàm iure occidi potuisse Antonium, eo quod Cæsarem illo maiorem iure occisum esse, omnes faterētur. At si causas occidendi cōpares inuicem, iam contrario modo habebit. Est enim hæc uis argumentationis, Minor causa fuit occidendi Cæsaris, qui diadema sibi impositū reiecit, quā Antonij, qui illud imposuit, quare si illum omnes iure occisum esse fatentur, quid indignus, quam uiuere Antoniū illo longe sceleftiorē? Hieronymus aduersus Iouinianū; Si altissima illa sublimitas cecidit, quis cadere non possit? Si in cœlo ruinæ, quanto magis in terra? Hic cōfert angelicam illam creaturam è cœlo lapsam cū genere humano, & à maiori ducta erit argumentatio. Rursum, uoca id maius more Aristotelico, quod est uerisimilius, minus, quòd uerò est dissimilius, iam cōtra à minori ducta erit. Siquidem minus erat uero consonum, altissimam illam sublimitatem cadere

posse, quam hominē, quocirca si illa cecidit, quid in cadē re possit & homo? Atque hoc posteriori intellectu ferè hisce nominibus utuntur, qui hodie Dialectica docent, alij contra, priori. Ego utris potius accedendum sit, dubito placent certè mihi hac quidem parte utriq; , neque ita magni referri puto, hinc an illinc ducta argumenta dicantur, modo inuenire ea discat iuuentus.

EXEMPLA SIMILIVM.

Quemadmodū dicere solebat Philoxenus, carniū suauissimas esse eas , quæ carnes non sint, & piscium quoq; eos, qui non sint pisces ; sic in philosophia, ea cum primis ducunt ac alliciunt animos iuuenum , quæ neque philosophicè nimis , neq; accuratè nimium tractantur. Autor Plutarchus.

Philoxenus Eryxidis filius, & Gnato Siculus, gulæ proceres, imò uero extremi perditiq; gulones, cōuiuijs adhibiti, emungere se in pultariis soliti erant, ut abstinentibus cæteris, soli epulis ampliter fruerentur. Ita hodie quidam studia liberalium artium docere aut scribere ingressi, uocabulis sordidis, & ex intima plebeij sermonis ferè acceptis, fœdant ac contaminant omnia, ut bonis mentibus & prædatis ingenijs inde auersis , soli ipsi rerum potiantur, & citra æmulum regnent, Ex Hermolao Barbaro.

Fuit quidam tempore Alexādri Magni, qui eā longo usu tenebat artem , ut ex certo interuallo grana ciceris sine frustratione in foramen acus insereret ; qua rē cùm confideret se placiturum regi , ac magnū aliquid ab illo reportaturum, modio eius teguminis donatus est, digno me hercules tali artifice præmio. Ita qui disserendi artē professi, secula iam aliquot, aliud nihil, quàm nugacissima quædam & per manus tradita in scholis decantant sophismata, nonne digni sunt, qui, non dico modio uno aut altero, sed plaustris aliquot sophismatum, senes iam onerentur? Erraui, honorentur dicere erat in animo. Ex Quintiliano.

Vt in urbe defendenda nihil prodest, cæteras quidem

portas omnes esse clausas, modo una aliqua pateat, per quē hostes recipiantur in urbem; ita parum profuerit iuueni, si à cæteris uoluptatibus sese abstineat, dum ab una quapiā in profundum uiciorum præceps agatur. Ex Plutarcho de audiendis poëmatis.

Quomodo in uitibus pampini & palmites esse solent in causa, cur botri subinde oculātur, obumbratiq; lateāt; ita in dictione poëtica, propter circunfusa undiq; fabulas, multa non animaduertuntur à iuuentute, alioqui futura uel utilissima. Indidem.

Tanquàm ille qui gallos infeliciter pinxerat, puero mandauit, ut ueros gallos quàm longissimè à tabula abingeret; sic adulator nihil æquè timet, atq; ueri cuiuspiā amici accessum. Ex eodem de Dignoscendo adulatore & amico.

Cicero Familiariū epistolarum lib. 5. In ludis Gymnicis, inquit, mos erat præcones quoq; ipsos corona ante ludorum missionem donari, uerum hi, cum cæteris coronas imposuissent uictoribus, eorumq; nomina magna uoce pronunciassent, sibi tamen alium adhibeant præconem, ne sua uoce ipsi se uictores esse pronunciarēt. Hoc modo & nos, aliorum quidem uirtutes pleno ore laudabimus, nostras eo usque in occulto sinemus, dum alius quisquam existat, qui eas ab interitu uindicet, posterisq; commendet.

Idem post reditum ab exilio; Sed tanquā bona ualetudo iucundior est eis, qui è graui morbo recreati sunt, quàm qui nunquam ægroto corpore fuerunt; sic patria cæteraq; fortunæ bona, desiderata magis, quàm quotidie præcepta delectant.

Dissimile est apud eundem Philippica tertia; Certus autem dies, non ut sacrificij, sic consilij expectari solet.

Verum hęc quis non malit petere ex Erasmo? Illud non indignum fortassis obseruatione, in quibusdam cōparatis difficulter admodū assignari posse aliquid utrisque cōmune, & in similibus interim facilime. Comparatio est illa apud Sallustiū; Maiores uestri parandi iuris,

 & con-

& constituendæ maiestatis gratia, per sesionem armati his Auentinum montem occupauere, uos pro libertate, quam ab illis accepistis, non'ne summa ope nitemini? atq; eò uehemētius, quod maius dedecus est, parta amittere, quàm omnino nō parauisse. Similitudo apud Quintilianum: Quomodo uulnus infligi citius potest, quàm sanari, ita reum facilius accusare est, quàm defendere. Et apud Ciceronem in Antonium: Vt Helena Troianis, sic iste Reipublicæ causa pestis atque exitij fuit. Hic si quis unum aliquid cōmune quærat, non'ne in exemplo Quintiliani commune fuerit utrisq;, facilius esse lædere, quā mederi? & in Ciceronis, utrunq; exitij fuisse causam ijs, quibuscum degeret? Contra in comparatione illa Sallustiana non ita facile. Sed de his pro suo quisque arbitratu, ut uolet, statuat. Ego dicere hoc ausim, in quibusdam nihil interesse inter similitudinem & comparationem, nisi tractandi rationem diuersam & diuersum genus elocutionis. Comparatio est, quàm modò ex Sallustio adduximus. Tractetur paulò aliter, & similitudo erit, nempe ad hunc modum: Sane quemadmodum maiores uestri Quirites, parandi iuris & constituendæ maiestatis gratia, per secessionem armati bis Auentinum montem occupauere, sic uos etiam pro libertate quam ab illis accepistis, summa ope niti debetis. Dissimilitudo est apud Liuium secundi belli Punici libro octauo, Quam compar (inquit Fabius Maximus ad Scipionem) consilium tuum parentis tui consilio sit, reputa. Ille Cōsul profectus in Hispaniam, ut Annibali ab Alpibus descendenti occurreret, in Italiam de prouincia rediit, tu, cùm Annibal in Italia sit, relinquere Italiam paras, non quia Reipublicæ id utile, sed quia tibi id amplum & gloriosum censes esse. Quid porrò negotij fuerit, hinc efficere comparationem, si mutatis paucis hunc in modum hæc efferantur? Quid? Pater tuus Consul profectus in Hispaniam, ut Annibali ab Alpibus descendenti occurreret, in Italiā de prouincia rediit, & tu, cū sit Annibal in Italia, illam relinquas? Hæc ideo adscripsi, ut di-

ligenter

ligenter expendat lector, ecquid semper ea ratione distent similia à comparatis, qua distare ea ait Rodulphus.

DE OPPOSITIS.

Cap. XXVI.

NON debeo cuiquam mirum uideri, si repugnantia (cùm superiùs non putauerimus ex Boëthij uel Ciceronis potiùs sententia inter locos ponenda) nunc ipsi uelut obliti nostri, inter locos numeremus. Equidem non id tunc egi, ut docerem repugnantia locum non esse: sed ostendere uolui, in eam conditionem, quo modo Boëthio uisum est, ut esset repugnans, quicqnid contrarium esset consequentis, non posse hoc pacto certum eis, & seiunctum ab alijs locum attribui. Repugnantiam autem in præsentia definimus, ut sit rerum per se dissidens habitudo, qua fit, ut alterum dici id esse quod alterum, non poßit. Quòd autem (per se) addidimus definitioni, id eò pertinet, ut ostendamus, non quicquid de altero negatur, repugnans esse. Nec enim etsi dico Ciceronem non esse infantem, ideo infantem esse repugnans est Ciceroni: nec si dico Catonem non auarum fuisse, repugnat id circo auarum esse Catoni. Non enim per se ista, hoc est, Cicero quatenus Cicero est, & Cato quatenus Cato est, alter negantur esse: sed quia Cicero eloquens est, cui repugant esse infantem, &

Cato

Cato uir bonus, cui repugnat item auarũ esse. At homo & irrationale repugnant, quoniam rationale quòd repugnat irrationali, in substantia est hominis, ergo homo per se, hoc est, per substantiã suã, ab irrationali dißidet. Sic homo & uirtus repugnant, quoniã homo per se exiſtẽtiũ generis est, uirtus uerò inhærẽtiũ. Neq;.n. dici põt, homo est uirtus. Adeoq; longe magis repugnant, quantũ ad se .i. ad substãtiã suã, homo & uirtus, quàm homo et irrationale Ista enim in proximo & sub eodem genere posita distant. Vtrunq; enim intra animalis est complexum. At illa toto rerum ordine, hoc est, prædicamentis sunt diducta. Quòd autẽ uulgò dicimus, non repugnare homini uirtutem aut uicium, id in eam sententiam dicitur, non ut alterum dici poßit id esse quòd alterum: sed quia nihil obstet, quo minus inesse alterum alteri poßit. Repugnant autem, aut unum uni, aut uni plura. Illa opposita, hæc differentia uocamus. Et quæ nos opposita, Cicero contraria dixit. Boëthius commodius opposita putauit dici, quoniam ea, quæ τὰ ἐναντία Græci uocant, aptiùs contraria dicerentur, quæ Cicero quidem dixit aduersa. Vtcunque uocentur, haud multum intererit; nos Boëthium, quando usus magis hunc in morem triuit ea nomina, sequamur. Opposita sunt, quæ repugnant unum uni, sic, ut neque alterum de altero, neq; ambo de tertio dici poßint. Ea Aristoteles ijs fermè uerbis diuidit. Alterũ, inquit, alteri opponi dicitur quadrupliciter: uel ut quæ sunt ad aliquid

quid, uel ut contraria uel ut priuatio & habitio, uel ut affirmatio & negatio. Vt ad aliquid opponũtur, ſicut duplum dimidio. Vt contraria, ſicut malum bono. Vt ſecundum priuationem & habitionem, ſicut cæcitas & uiſus. Vt affirmatio & negatio, ſicut ſedet, non ſedet. Vtq; paucis dicamus, omnia aut relata ſunt, aut contraria, aut priuata, aut contradicentia. Ad aliquid (quæ & relata dicuntur) ſunt ea, quæ ſecundum hoc ipſum quòd ſunt, aliorum dicuntur: Vt ſeruus, domini dicitur ſeruus; & dominus, ſerui dominus; ſic pater, filij pater dicitur; & filius, patris filius; & totum dicitur partis totũ; & partes totius eſſe partes dicũtur. Poteſt autem dubitatione dignum uideri, cum tantùm unum uni dixerimus opponi; quõ id conſtare poßit in relatis, cum unius domini multos uideamus ſeruos, unius patris multos filios eſſe. Certum eſt enim, hunc patrem & hos filios relata eſſe, ſimiliter hunc dominum & hos ſeruos. Sunt qui credant filios referri ad patrem, & ſeruos ad dominum multos ad unum, non quatenus multi ſunt, uel hi ſinguli, ſed quatenus cõmunis ratio eſt, unaq; in omnibus & filiorum & ſeruorum, quemadmodum in iſtis, patris & domini. Scotus oĩm qui philoſophiam tractauerunt, diſputator multorũ conſenſu acerrimus, uoluit, in patre quid multos haberet filios, multa proĩde noĩa, reſpectusq; eſſe patris; quẽadmodũ ſi iuriſperiti patri ſuã in quẽq; filiũ deſcriberẽt, patriã poteſtatem dño in quẽq; ſeruũ, propriũ, diſcretũq;

ius mancipij. Sed reconditiora sunt hæc, neque nostræ (quod aiunt) farraginis; ergo reliqua prosequamur. Contraria sunt opposita, quorum utrunque potest simul existere, & alterum sine altero esse: Vt calidum & frigidum cõtraria sunt, existuntque utraque simul. Quod quidem in contradictione fieri non potest, nec in priuatione; quorum si est alterum, non potest alterũ esse. In relatis uerò non põt alterũ sine altero esse, non.n. potest esse dñs, ut non sit seruus, nec è diuerso seruus, ut non sit dominus. At calidum nihil repugnaret esse, ut non esset frigidum: nec nigrum, ut non esset album. Priuatio, est defectus alicuius, in eo, quod id natum est habere; Vt cæcitas est defectus uisus, non in quouis, nec enim lapis cæcus dicitur, sed in eo quòd natum est uidere. Sic mutum esse, non cuiusque est, sed eius, quod natum est loqui; & demens, eius quod sapere; & mortuum, eius quod uiuum esse posset. Contradicentia sunt, quorum negatur uno idipsum, quod est altero affirmatum; Vt sedere non sedere, currere non currere. Quod dicimus autem non negari uno idipsum, quòd est affirmatum altero, hoc eò pertinet, nam si dicas hominem aliquem currere, & aliquem hominem non currere, non contradicunt ista: potest enim utrũque esse uerum; nam potest aliquis homo currere, ut Cicero; & simul aliquis non currere, ut Cato; uerùm non negatur uno, quod erat affirmatum altero. Quare ut contradicant, necesse est idipsum neges quod affirmasti; ut quoniam dixisti aliquem hominem

minem currere, aliquem hoc est, nullum dicas currere. Estque ea perpetua & immota contradicentium lex, ut de omni re necesse sit uerè alterum dici, utraque de nulla.

Scholia in caput 26.

Cum superius non putauerimus) Libri huius capite 20. ad finem. Sed ostendere uolui, in eam conditionem quomodo Boëthio uirum est, &c.) Aliam esse sententiã Boëthij, quàm refert Rodolphus, supra ostensum est. Non enim ait uir ille, repugnans esse, quicquid contrarium esset consequentis, sed quod esset consequens contrarij. Sed de hoc prius. Adeoq; longe magis repugnat.) Maior, inquit, pugnantia est inter hominem, & uirtutem, quam inter hominem & irrationale, proptereà quòd homo & irrationale sub eodem genere, nempe animali, continentur, homo autem & uirtus, discreta diuersaq; genere sunt, siquidem homo substantia est, uirtus qualitas. Quòd autē uulgò dicimus.) Vulgò, inquit, dicimus homini non repugnare uirtutem, non hoc intellectu, quasi homo id esse posit quod uirtus, sed qđ uirtus homini posit inesse. Iam aliud est, posse homini inesse, aliud, posse esse hominem. Et quæ nos opposita, Cicero contraria dixit,) Cicero in Topicis ita diuidit contraria, ut partim aduersa, partim priuantia, partim collata cum aliquo, partim denique negantia dicantur. Boëthius quarto Commentariorum libro, quos scripsit in Topica Ciceronis; Sed M. Tullius, inquit, nō tam proprijs nominibus, quàm notioribus utitur. Ait enim contrariorum alia esse, quæ aduersa uocentur, alia quæ priuantia, alia quæ in comparatione sint, alia, quæ agentia & negantia nuncupentur. Sed quæ contraria nominat, opposita uerius dicerentur, quæ aduersa dicuntur, contrariorum melius susciperent nomen, quæ in collatione nominat, ea relatiua, uel ad aliquid certius uocarentur. Sed utatur nominibus ut uolet, dum res ipsæ

certa

certa proprietatis ſuæ ratione ſignetur. Oppoſita ſunt, quæ repugnant, unum uni.) Quomodo unum uni, cùm ex ſententia Ariſtotelis, malo, non tantum bonum; ſed & aliud malum contrarium ſit, cùm uni timiditati non modo repugnet fortitudo, ſed & temeritas? Quanquam Ariſtoteles hac parte ſatis eſt uarius, ut qui in libris de cœlo, unum uni aiat eſſe contrarium: in categorijs, uni interim plura. Diuus Thoms Aquinas, in ijs Commentarijs quos ſcripſit in libros de cœlo, hunc nodum hiſce uerbis diſſoluit; Eidem, inquit, ſecundum idem eſt unũ tantum contrarium, nihil tamen prohibet, quin uni ſecundum diuerſa ſint plura contraria, ſicut ſi ſit idem ſubiectum dulce & album, contraria ei uidentur nigrũ, & amarum. Sic igitur illiberalitati contrariatur uirtus liberalitatis, ſicut ordinatum inordinato; prodigalitas autem, ſicut ſuperabundantia defectui. Hactenus recenſuimus uerba illius. A Boëthio oppoſita finiuntur hoc modo: Oppoſita ſunt quæ in eodem, ſecundum idem, in eodem tempore, circa unam eandemq; rem, ſimul eſſe non poſſunt. Ea Ariſtoteles ijs fermè uerbis.) Cræca, ſi quis forte requirat, ſic habent. λέγεται δὲ ἕτερον ἑτέρῳ ἀντικεῖσθαι τετραχῶς. ἢ ὡς τὰ πρός τι, ἢ ὡς τὰ ἐναντία, ἢ ὡς στέρησις καὶ ἕξις, ἢ ὡς κατάφασις καὶ ἀπόφασις. Poteſt autẽ dubitatione dignum uideri.) Non uideo equidem quid ſit cur obiectio hæc magnopere moueat aliquem. Nam cùm dicitur, unum uni opponi, id de ſpeciali, non de numerali unitate accipiendum eſt. Ergo ut quis centum habeat filios, tamen quatenus pater eſt, uni tantum (de ſpeciei unitate loquor) opponitur, nempe filio, ſiquidẽ omnes illi ſpecie idem ſunt, & in communi filii ratione conueniunt. Secus fuerit, ſi dicas patrem ea ratione qua parte dicitur, referri ad filium & uxorem, hic enim unũ opponeretur duobus ſpecie diuerſis. Quemadmodum & Iuriſperiti, patri ſuam in quenque filium deſcriberẽt patriam poteſtatem, & domini in quenque ſeruum, proprium diſcretumque ius mancipij.) De his lege inſtitutionum Imperialium libro primo, capite de his qui

ſui uel alieni iuris ſunt, Et. ff. eo. titulo, Item. C. de patria poteſtate. Atque fuit ſane olim patri in liberos uitæ necisſque poteſtas, cui deinde poteſtati adeo derogatum eſt, ut ne libertatem quidem, nedum uitam liberis auferre patri liceret. L. libertati. C. de patria poteſtate. Quocirca ſupra etiam monuimus, cautius accipiẽdum eſſe id quod ait Rodolphus, patrem adoptiuum, uitæ neciſque poteſtatem in eum quem adoptarit, accipere. De dominorum poteſtate in ſeruo. Caij iureconſulti uerba ſic habent: Igitur in poteſtate ſunt ſerui dominorum, quæ quidem poteſtas iuris gentiũ eſt. Nam apud omnes peræquè gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos uitæ necisſque poteſtatem fuiſſe, & quodcunque per ſeruum acquiritur, id domino acquiritur. Sed hoc tempore nullis hominibus, qui ſub Imperio Romano ſunt, licet ſupra modum, & ſine cauſa legibus cognita, in ſeruos ſuos ſæuire, &c. L. prima. ff. eo quem diximus titulo. Neque noſtræ, quod aiunt, farraginis.) Materiæ, propoſiti, inſtituti. Contraria ſunt) Contraria, inquit, ſunt repugnantia ea, quæ in diuerſis ſubiectis uno eodemque tempore ineſſe poſſunt, & alterum ſubſiſtere in rerum natura poteſt, etiamſi non ſit reliquum. Diſtant ergo contraria à relatiuis, quòd ea eodem tempore, aut eſſe ambo, aut non eſſe neceſſum eſt. Diſtant etiam à priuantibus & contradicentibus; quòd contraria eodem tempore eſſe in diuerſis poſſunt contradicentia & priuantia non poſſunt. Nam in eodẽ ea ſubiecto ſimul ineſſe nequire, id planum eſt, at cum diuerſis ſubiectis accõmodantur, iam deſinunt eſſe contradicẽtia & priuãtia. Neq; enim philoſophari & non philoſophari contradicunt, ſi ad Platonem unum, alterum ad Demoſthenem referatur. Et cæcitas illa Democriti, non fuit priuatio uiſus in Lynceo. Secus habet in contrarijs. Nam ea retinent nomen ſuum, etiam cũ in diuerſis reperiũtur ſubiectis. vt dulcor & amaror, etſi alterũ in melle, alterum in felle ſit, dicuntur nihilominus eſſe contraria. At. n. quo inquies, pacto ait cõtraria alterum

rum ſine altero eſſe poſſe,cum Ariſtoteles ſecundo libro de cœlo confirmet,terram non poſſe eſſe ſine igni, eo quòd neceſſarium ſit,contrariorum aut utrunque eſſe aut neutrum?Sane quæ Ariſtoteles eo in loco dicit, ea in ſolis elemētis locum habere,uel hinc liquet,quòd idem ait in categorijs,poſſe alterum ex contrarijs eſſe, ut non ſit reliquum. Et quid uetat ſanitatem ſine ægritudine eſſe?quid ſine nigro album? quid fortitudinem ſine timiditate ? Cicero in Rhetoricis contrarium finit hoc modo, Contrarium eſt,quod poſitum in genere diuerſo,ab eo cui contrarium eſſe dicitur, plurimum diſtat,ut frigus calori,uitæ mors. Hodie uulgus ea ſic finit.Contraria ſunt,quæ ſub eodem genere poſita plurimum a ſe inuicem diſtant,& eidem ſubiecto quod modo eorum ſit capax,uicisſim inſunt, á quo ſe mutuo expellunt,niſi alterum eorum inſit à natura.

DE DIFFERENTIBVS. Cap. XXVII.

Differentia ſunt,quæ ſic repugnant, ut non certo ductu unum contra unum dirigatur, ſed ſatis eſt ſubſtantijs inter ſe eſſe dimota ; Vt Cicero & Cato differunt,quoniam non eſt Cicero quod Cato; non tamen ſic differunt;ut calidum & frigidum;calido enim nihil opponi poteſt aliud, quod eodem modo cum ipſo quo frigidum pugnet;at quemadmodum Cato à Cicerone diſtat,ſic etiam Scipio,ſic Lelius,ſic quemcunque alium hominem ſumas, diſtabit.Quapropter neque colores,quos medios uocāt, contrarij inter ſe erunt. Quemadmodum enim flauus cæruleo,ſic etiam Indicus, & ruber & uiridis diſtant;

distant: & potest ex quolibet colore in quemuis, & per quemlibet ex albo in nigrum fieri transitus. Similiter saporum etiam diuersæ species contrariæ nō sunt, sed uerius differentes. Sic quæcunque alia sunt multæ species, sub uno genere comprehensæ, non magis censendæ sunt contrariæ, quàm iusticia, temperantia, fortitudo, reliquæque species uirtutum. Differunt autem omnia, aut solum ut singula; ut singuli inter se homines singuli equi, & quæcunque indiuidua sub una continentur specie. Aut specie: ut quæcunque indiuidua sub diuersis sunt speciebus, uel ipsæ inter se species diuersæ; ut hic homo & hic equus, & homo & æquus. Aut genere: ut quæ diuersorum sunt generum, ut uitis & æquus: quorum hic animalis est species, illa plantæ, & ipsa quoque genera diuersa, ut animal & planta. Possumus addere istis ea, quæ prædicamentis differunt, ut homo & candor, quorū homo substantia, candor est qualitas. Quæcunq; ergo prædicamētis differunt, genere differunt: & quæ genere etiam & specie: & quæ specie, singulatim differunt. Contrà, quæcunq; singula sunt eadem, hoc est, quæ numero una dicūtur, etiā specie sunt eadem; & quæ specie, ea genere: & quæ genere, prædicamento quoq; sunt eadem. Quo fit, ut maxima differentia, & minima unitas sit in prædicamento; contra minima differentia, maxima unitas sit in singularibus. Quorumcunq; autem duorū, alterum de altero negatur, ea ut minimum singulatim, hoc est, numero oportebit differre. Nolim

aũt quenquã fefellerit nominis huius ambiguitas, qua dicimus aliqua singulatim uel numero eadem esse, uel differre. Quandoque enim aliqua numero eadem uocamus, quantum ad substantiam suam pertinet: ut idem numero dicimus hominem & animal rationale, quoniam eadem est utriusq; substantia: & Ciceronem unum numero dicimus, quoniam nulla est ipsius ad seipsum differentia. Quandoq; uerò denominatione dicimus eadem, ut idem numero dicimus Ciceronem & eloquentem, non quod idem sit Ciceronis & eloquentiæ substantia, sed quòd insit Ciceroni eloquentia, atque ob id, idem & Cicero, & eloquens uocetur. Verùm in præsentia de eis solùm dicimus, quæ substantijs eadem sunt atque differunt, quoniam denominatione idem differens à se dici potest: ut Cicero uir, à Cicerone puero, non substantia, sed ætate differt: & contrà, quæ maximè differunt, denominatione eadem dicuntur, ut idem & homo, & musicus, & pater dicitur, cũ substantijs hæc tria & prædicamento differant. Sanè omnia argumenta huiusmodi: In foro est, ergo non est ruri. Et illo tempore factum est, ergo non est hoc tempore factum. Et mea res est, ergo non est tua. Et huius est filius, ergo non illius, ad hunc locum rediguntur. Quoniam enim ea natura est rerum, ut tantùm unum aliquid istorum de re dici poßit, (nec enim poteſt aliquid nisi in uno loco esse, nec nisi in uno tempore factum esse, quæq; reliqua similis sunt conditionis) ergo cùm unum aliquid de re affirma-

ueris,

ueris, reliqua omnia, quæ ab eo in eodem genere differunt, negabuntur de eadem. Erit fortasse, cui uideatur neq; repugnãtia ab alijs locis, neq; ipsa quidem inter se opposita & differentia, satis diligenter esse discreta. Nam ut prius de hoc dicamus, quod posterius sumpsimus, pater et filius quæ relata sunt, & calidum & frigidum, quæ contraria, nemo est qui dixerit ista non esse differentia. Deinde priuantia quoq; & contradicentia, cùm eadem esse nõ possint, differant necesse est. Iam quod ad reliquos locos pertinet, calidum & frigidum in adiacentibus diximus, & patrem & filiũ numerauimus inter connexa, & partium & totius sui sunt loci, ita etiã homo & equus species sunt, & animatum & inanimatum propria; ut uideatur (id quod antea in Boëthio annotauimus) repugnantia per omnes ductum iri locos. Non negauerim uera esse quæ contrà dicuntur. Verùm non ob id efficitur, ut perturbentur loci: quod facilè uidebit, qui meminerit eius, quòd diximus etiam antè: locorum discrimen, non tam ab rerum naturis, quas habent per se quæque, accipi; quàm ab habitudine, quam sumunt inter se comparatæ. Quod itaque ad opposita & differentia attinet, certum est contraria specie inter se differre, & relata quidem quomodo differant, haud temerè affirmauerim. Verum utcunque sit, cùm certa inter se lege differant, ut uni tantùm unum opponatur, opposita dicimus ea, propter certam & destinatam ex natura sua repugnantiã, quæ

uelut singula è regione alterum contra alterum certo sunt structu locata: Pater itaque & filius, opposita sunt inter se comparata: comparatus autē quātum ad substantiam suam, pater domino, filius seruo, non opponi dicētur ista, sed differre. Sic calidum & frigidum inter se contraria sunt: calidum & dulce, frigidum & humidum, differentia. Relata igitur & contraria (ut dicimus) quanquam inter se comparata opponi propriè dicantur, differunt tamen etiam, sed opposita potiùs dicuntur, quòd certioris est & acrioris repugnantiæ nomen. Contradicentia autem & priuantia differentiæ nomen non accipiunt. Cùm sit enim differre dictum, quasi in diuersum ferre, non potest id nisi inter rem & rem fieri: at contradicentia & priuantia, una quidem parte res sunt, ut uisus & sedens: alia parte tantum negationem rei significant, ut cæcitas & non sedens. Nō magis ergo possunt ista inter se differre, quā (quòd dici solet) uiui cum mortuis bellum gerere. Haud absimile ijs, quæ dicta sunt, fuerit, quòd responderi poßit ad eam partem, qua dicebatur, repugnantia per alios sparsa locos esse. Possunt enim ea quæ repugnantia dicuntur, nonnunquam accipi seorsum quodlibet, uel saltem sic, ut non componantur inter se, & uel alterum de altero dicantur, uel ambo de tertio aliquo: hoc enim modo suis quæq; redduntur locis. At cùm uel in tertium aliquod incidunt, uel alterum de altero dicitur repugnantia, sunt, huiusq; loci propria fiunt. Totum itaque & pars,

pater

pater & filius, nisi de altero dicatur alterum, aut ambo de tertio aliquo, nequaquam repugnant, quippe quorum alterum altero constat, neque sine altero uel fieri poßit, uel esse, cùm uerò quis dicat (exempli causa) irascibile in anima partem esse ipsius, alius discretam per se distinctamq; esse animam, certum est repugnare, ista, quòd idem totum esse faciant & partem. Sic album et nigrum quibus insunt cõparata, non contraria sunt, sed adiacentia. Sic currere non currere, non contradicunt, sic quiescere & moueri, non priuatiuè repugnant, si de homine illa, ista de lapide dicantur. Illud tamen prætereundum non est, contradicentium priuatorumque partes eas, quæ negant, non posse in alium conferri locum. Cùm enim negatio, non significari, non intelligi sine affirmatione poßit, semper repugnantiam eius quod negat, præ se ferat necesse est. Non currere nanq; sine cursu, nec cæcitas sine uisu, intellectu comprehendi nequit. Cumq; negationem significent semper in eis & negatio & cursus uisusq; intelligitur: habentq; uelut innatam quandam in se repugnantia ad id, cui contradicunt, aut cui priuatiuè repugnant. Habent autẽ hi loci proprium hoc, quod non potest ex ipsis quicquam confirmari directè, sed è diuerso, ut si in uno neges, in altero affirmandum est, contrà q; alterius affirmatione negandum est alterum, ut si dicas, iste pater est, sequitur non esse filium: & filius est, certum est, patrem non esse sic, cæcus est, ergo non uidet, contrà quoq;, uidet,

igitur cæcus non est. Complectimur tamen non=nunquam hinc inde repugnantia, atque directè probamus. Vt si lucrum est habere, damnum est perdere: Si utile est possidere, inutile est amitte=re. Illud uerò argumentandi genus: An perdere possim quæris? Seruare potui: &, Cui totum de=deram, illi negarem partem? non ex repugnanti=bus est, sed à maiori, neque enim ut repugnantia hîc sumuntur, sed consentanea ad id, quòd instituis confirmare: & ut sit alterum altero maius & diffi=cilius effectu. Neque enim quia seruare repugnat ei, quòd est perdere, probaturam se putat Medea, perditum ire se posse Iasonem: sed quia difficiliùs maiorisque negocij est, seruare, quàm perdere. Sic etiam, quia maius est totum donare, quàm par=tem, probabit non se cunctaturum in parte, cum dederit totum.

Scholia in caput. 27.

QVAPROPTER neque colores quos medios uo=cant.) Recte illud, colores medios non esse inter sese contrarios. Verum illud interim male habet animum meum, quod non uideo, quomodo his non conueniat contrariorum finitio. Contraria, inquit Rodolphus, sunt repugnantia, quorum utrunq; potest simul existe=re, & alterum sine altero esse. Iam repugnare inter se medios colores (uerbi causa) rubrum & uiride est ma=nifestum, cum ita inter sese dissideant, uti neutrum pos-

ſit dici idipſum eſſe quod alterum, neq; eſt cur negemus poſſe ea ſimul & ſeparatim eſſe; quo fit, ut coloribus medijs tota conueniat contrariorum finitio; quod ſi demus, iam ne contrarios quidem eos eſſe inficiari poterimus.

Differunt autem omnia.) Dicit id quod hodie longe decantatisſimum eſt apud omnes, nempe trifariam aliqua eadem, aut differentia ſiue diuerſa dici, genere, ſpecie, & numero. Genere eadem ſunt, quæ ſub eodem genere continentur; ut temperantia & fortitudo; quorum genus eſt uirtus. Diuerſa genere dicuntur, quæ ſub unum genus non cadunt: ut equus, uelocitas. Specie eadem ſunt, quæ eadem ſpecie continentur, ut Virgilius, Cicero. Diuerſa, quæ eadem ſpecie non continentur, ut hæc uulpes, hic leo. Numero eadem dici ſolent, quorum inter numerandum alia ab alijs non diſcernuntur. Atque id rurſum quatuor fit modis, nomine, finitione, proprio & accidente. Sed cum horum plena ſint omnia, nos cis miſsis pergamus ad alia. Quæ prædicamentis differunt.)

Nimis quàm ridiculi illi, qui ſomniant intereſſe neſcio quid inter differentia & diuerſa, quaſi diuerſa ea ſola dicantur, quæ in diuerſis inſunt categorijs, reliqua differentia. Cuius farinæ eſt & illud quòd apud Petrum illud Hiſpanienſem, aliud eſſe aiunt præſentare, aliud repræſentare. Præſentat, inquiunt, uox ſeipſam, repræſentat rem ſignificatam. Erit fortaſſe cui uideatur) Duas affert obiectiones aduerſus ea, quæ hoc capite dicta ſunt. Eam prior hæc eſt: Oppoſita omnia etiam ſunt differentia: ergo non fuit faciendum Rodolpho, ut locum hunc repugnantium in oppoſita differentiaq; diduceret. Cui obiectioni hunc in modum occurrit ipſe. Contradicentia, inquit, & priuatiua nullo modo differentia dici queunt, propterea quòd ea tantũ differre dicuntur, quæ utraq; ſunt: contradicen

tium uero & priuatorũ alterũ semper non est. Cõtraria aũt & relatiua, si non cũ suis quæq; oppositis, sed cũ aliis quibusdam conferantur, nihil utiq; uetet, dici illa & differentia, ut si patrem nepoti, album rubro, maritũ socero aut socrui compares. Quoties aũt cum suis cõmittũtur oppositis, ut cũ nigro album, pater cũ filio, cũ uxore maritus; iam & possent fortasse differentiũ utcunque appellationẽ recipere, eo quòd uel genere uel speciei differant; aptius tamen apposita dicuntur, propterea quòd non quoquo modo, sed certa quædam lege alterum ita contra alterũ dirigitur, ut opponatur unũ uni, quòd nõ fit ita in differentibus. Itaq; in summa hoc dicit; Si differentium uocabulo intelligentur omnia ea, quæ quomodocunq; ita inter se pugnãt, uti neutrũm queat dici esse idipsum quod alterũ, dari posset & contraria quoq; & relatiua differẽtia esse. Atqui nunc ea sola hoc nomine donamus, quæ nullo certo ductu inter se pugnant, sed substantiis modo dimota sunt, possuntque plura repugnare uni, cuiusmodi haud quaquam sunt cõtraria & relatiua, quoties ad sua ea referuntur opposita. At enim repugnantia, inquies, sparsa sunt diffusaq; per locos omnes; quocirca parum considerate Rodolphus, qui suum illis locum descripsit. Hanc quoque cauillatiunculam ita refellit Rodolphus, ut dicat repugnantia bifariam considerari posse; principio, ita ut ipsa inter se conferantur, atq; hac ratione per alios ea locos diffusa non esse, deinde, ut spectentur singula seorsum, ac sic certe, ut ne ipsorũ inter se fiat cõparatio; quo pacto repugnantiũ ea nomen admittere, & per oẽs locos diffundi. Verbi causa; Dulcedo si conferatur cũ amaritudine, ad solum hũc oppositorũ pertinuerit locum. Cõfert eandem sapori, iam species erit; confert cum dulcedine hac aut illa, & genus dicetur. Eadẽ collata melli, est adiacens, albo contingens, &c. In adiacentibus.) De his supra cap. 11. Inter connexa.) Quorũ natura explicata est cap. 20. Et partiũ & totius sui loci.) Quemadmodum dictũ est supra. cap. 9. Ita homo & equus species sunt.) Porro quid species

& quid

& qnid genus, id explicatum est libri huius capite 5. & 6. Animatum & inanimatum propria.) De quibus est ca. 8. Id quòd ante in Boëthio annotauimus.) Ca. 21. in quo de accidentibus agitur. Qui meminerit eius quòd diximus etiam ante) Ca. 22. Complectimur tamen non nunquam hinc inde repugnantia.) Creberrimum est hoc genus argumentandi apud autores, ut mirum mihi uideatur eos, qui uulgo dialectica in Gymnasiis docēt, nihil aliud in ore habere quàm illa Hispaniensia, albus est; ergo niger non est, cæcus est, ergo non uidet, homo est, & non sanus, proinde ęget. Quam argumenti formā ut non improbo ita illam alteram scio apud autores omnes longe esse frequentiorem, cuius aliquot subijciemus exempla.

Si summum malum est uiuere cum doloribus; consentaneum est, summum esse bonum uiuere cum uoluptate; Ex Cicerone primo libro de Finibus.

Ronum liberi, misera orbitas, bonum patria miserū, exilium, bona ualetudo, miserum morbus, bonum integritas corporis, misera debilitas, bonum incolumis acies, misera cæcitas. Ex eiusdem operas. lib. quarto.

Quintilianus lib. 12. Agè non ad perferendos studiorum labores necessaria frugalitas? quid ergo ex luxuria spei?

Idem libro quinto, Frugalitas bonum, luxuria enim malum.

Si maiorum causa bellum est, erit emendatio pax?

Si ueniam meretur qui imprudens nocuit, non meretur præmium, qui imprudens profuit?

Si isthæc quæ calidiora sunt, difficiliùs gelu coguntur, congruens est, ut quæ frigidiora sunt facile cogantur. Ex noctibus Gellianis lib. 17. c. 8

Et stultitiam fugimus, sapientiam sequamur, & bonitatem, si maliciam. Sic in Topicis Cicero.

Si anima quæ peccat; ea morietur, ergo quę non peccat, ea uiuet. Ex Hieronymo.

Si Euāgeliū est uirtus Dei in salutē omni credenti, ergo in

go in perditionem omni non credenti. Ex epistola ad Romanos.

Quia Deus gratia mouetur, ergo & irascitur. Ex Lactantij libro de ira Dei.

Nam si Deus non irascitur impijs atque iniustis, nec pios utique iustosq; diligit. Ex eodem.

Si eius qui malè facere cupiat, non facta solùm, sed propositum odisse ulcisciq; oportet, gratia è contrario habenda est bene faciendi cupido etiam si nequierit id, quod uelit perficere. Ex libello Plutarchi de discernendo amico & adulatore.

Cice. in quadã Philipp. Cuius singularẽ prudentiã admiramur, eius stultitiã timemus? Quanquã hic magis, simplex illud argumẽtandi genus subesse apparet, ac si dicat hoc mõ. In Cæsare Octauio singularis inest prudẽtia, ergo stultitia in eo nõ est. Cui nõ dissimile est illud Fabij Quintiliani: Qui sapiens est, stultus non est.

Illud uero argumẽtãdi genus, An pdere nõ possim qris, seruare potui.) Verba sunt Medeæ apud Ouid. qua de re ita Quinti. li. 8. Nã cũ sit rectum, nocere facile est prodesse difficile. Vehementius apud Ouid. Medea dicit, Seruare potui, perdere an possim rogas.

COMMVNIS RATIO LOCORVM, VEL ad aliorum traditionem additorum, uel præter missorum. *Cap. XXVIII.*

Præter hos autem quos hactenus executi sumus locos; alij quidem alios, quàm nos, quosdam fecerunt, & quosdam traditos à nobis præterierunt, neque uel eisdem nominibus omnes, uel eodem disposuerunt ordine. Cicero quidem antecedentia, consequentia, repugnantia posuit, quæ si ita capiantur, quemadmodum ille uoluit ea accipi, ostendimus inter locos nequaquàm posse poni. At ea quæ nos pro-

pria, quæ finem, quæ destinata, queque etiam in tres diuisa lacos applicita dicimus, in nullum Ciceronis locum poterunt includi. Quod quidem de fine et destinatis per omnes eunti locos facilè est uidere; sed proprij locus inter antecedentia ponetur fortasse, sed eo pacto quo ostendimus omnes ferè locos inter antecedentia posse numerari, & quo antecedentia non esse locum docuimus. Applicita autem, ut locum & tempus uoluit Cicero ut inter adiuncta ponerentur. Sed Boëthius ex ijs credidit probabile solùm duci argumentum; ut ex loco & tempore sæpè necessarium ducitur. Vt, quòd non uiolauerit Clodius sacra Bonæ Deæ Romę, cùm sacrorum tempore non Romę fuerit, sed Interamnæ. Simul hic ex loco & tēpore ductū est; & quidem necessarium argumentū. Non potest culpa malè cōsultorū ante Phocense bellū in Demosthenē conferri, nondū. n. R. P. attigerat; ex tēpore est. Non possunt sydera ali humore, nullus. n. humor eo peruenire pōt; ex loco sumitur. Ita ex connexis, non es Imperator meus, quoniā non sum miles tuus. Quę oīa argumenta cohęrēt rectè, & necessario conficiunt; Ergo fortasse iā dicemus ea ex antecedentibus esse ducta; quodq; ineptißimū est, cū locum ex quo inuenire debeas, cognitū antè esse oporteat, quā inuenire ex ipso queas Nos cōtrà, cū inuenerimus constituerimusq; necessariū sit an probabile argumentū, tū demū ex quo ductū sit loco cognoscemus. Adiacētia etiā, actus, et subiecta, itidē in adiunctis esse cēsequūtur; similiter,

ter,

ter,& contingentia,sed loci in unum, hoc eſt,quam ampla facultas in quantas coacta anguſtias? Themiſtius fortè hos inter communiter accidentia poſuerit;niſi tamen ſubiecta ad materiam maluerit referre.Ego iſtos locos exactiſsimè diſtinguendos arbitror,auſimque conſtanter affirmare,nullos omnium crebriùs aut expeditiùs uſu uenire. Quod non ſolũ qui poëtas oratoresque reuoluet, uerum eſſe ſciet; ſed & qui philoſophos eos excutiet, qui intimam et in abdito poſitam ſcrutantur rerum naturam,nedũ qui mores hominum tractant, quorum omnis circa iſta ex profeſſo uerſatur labor. Nanque ex eis quæ in ſubſtantia ſunt,atque ex cauſis, ut certiſsima & indubitata eruuntur argumenta, ita raræ felicitatis eſt,ut ſit eorum nobis copia parata. Cum ſint.n. arctiſsimè coniuncta rebus,plerũnque perinde ſunt ac res ipſæ,aut cognita nobis,aut ignorata. Locum quem ex partium enumeratione Cic.et Themiſt.ex diuiſione uocauit, non putaui ponendũ. Nã ſi partes oẽs cùm collegero ad totũ deinde progrediar;paries,tectũ,fundamẽta,quæq; reliqua ſunt,mea ſunt tota ergo domus mea eſt;apertũ eſt id argumentũ è loco quia partibus dicitur,duci.Sic ſi dicã, habet iuſticiã,fortitudinem,modeſtiã,prudentiam, ergo omnes uirtutes habet;à ſpecie eſt. Sin dixero,eſt uirtus & non prudentia,iuſticia,temperantia,ergo fortitudo,ſit etiam eſt pars domus, & non tectũ paries, tabulatum,ergo fundamentũ,à differentibus ducta erunt hæc argumenta.Cũque non ſit alius diuiſionis

&

& partium enunciationis apud autores ullos usus, mihi haud quaquam necessarius uidetur locus, qui est istis descriptus est, cùm propriè & aptißimè ad illorum quos dixi locorum naturam accommodentur. Tum locus qui Themistij est de generantibus, ab efficientibus nobis erit; non est enim aliud generare rem, quàm efficere. Corrumpentia uerò priuãtia sunt; corrumpere uanque nihil est efficere, sed solùm id quod est, ut non sit, eniti. Usum etiam inter locos posuit, cum rectè dicemus à fine; quantum .n. ad utentem pertinet, idem est finis rei qui usus. Descriptionem quam inter locos qui in substantia sunt ille numerauit, ego quia hoc solum definiendi genus relictum nobis puto, à definitione non discreui, quod cùm de finitione dicerem, pleniùs sum prosecutus. Præterea quem locum Cicero à notatione, Themist. ab interpretatione, ego à nomine rei malui dicere. Quoniã (ut docuimus) nõ solũ ex interpretatione argumentum nobis præbet nomen, sed in plures patet usus. Quæ uerò similia Cicero, quæque Themistius similia itidem dixit, & esse in qualitate, & quantitate, & maiora etiam esse & minora, ea comparata dixi, quemadmodum Cicero. Nanq; quem locum Cicero similium fecit, is in eum, qui est inter comparata à paribus recidit. At quæ nos similia dicimus, Cicero ea non habet, Themistius uocauit à proprotione. Quam formam autem dixit Cicero, cum speciem maluisset, nisi quia specierum, & speciebus credidit Latinè non posse dici,

eum

cum, nunc locum omnes rectè an secus speciem appellant. Iam contraria maluissem dicere (ut Cicero) ea quæ opposita uocant omnes, insi omnes ita uocarent. Casus autem quoniam tenuißimo à coniugatis discrimine secernuntur, estq; similis & ratus proinde usus ipsorum, quoniam Cicero in coniugatis incluserit, ego excludenda non putaui. Trãsumptionem, uel (ut nos) translationem, in rei nomine ad quod pertinet, rectius posuisse uidemur, quam ut proprium illi daremus locum. Ordo quoque non idẽ est apud Ciceronem locorum, qui apud Themistium, ne ego quidem sum utrumuis horum secutus. Utque paucis rationem ordinis mei reddam, ita indicaui primum quenque locorum ponendum, ut esset arctißimè quisque cum re coniunctus, & proinde ut longiùs defluxit à substantia rei, posteriorem posui; quò factum est, ut repugnantia ultima fierent, quoniam non modò non arctè cum re cohæreant, sed dißidentia etiam infectaque tollant ipsam atque subuertãt. Quo facilius autẽ sit omnia uidere, disponam ordine uelut in tabula, Ciceronis, Themistij, nostrosque locos: eritq; præscriptus omnibus numerus, quem in suo ordine habent; deinde subijcietur alij numeri qui indicẽt ad quẽ cuiusq; locũ aliorũ unumquẽlibet conferri oportebit. At si quis apud quẽpiã sit locus, qui nõ sit apud alios, numerus proinde in aliorũ ordine apud quos nõ est, nõ sit adscriptus: si qui loci etiã in plures aliorũ cõueniãt locos, plures numeros subscriptos habebunt.

Loci.Cicer.	Them.	Noſt.	Ciceronis	The.	nr̄i th.
1 Totum	1	1 5	10 Adiuncta	15	8.15.16 (18
2 partes	7	6	11 antecedentia		
3 notatio	3	19	12 cō ſequentia		
4 coniugata	20.21.	7	13 repugnantia		
5 genus	4	2	14 efficiens	8	
6 forma	6	3	15 effectum		11
7 ſimile		21	16 comparatio	17.18	15
8 differētia	19	24	17 iudicium	15	22
9 contraria	19	23			20

LociThem.	Cice.	Noſt.	Themiſtij.	Cice.	the.nr̄i
1 Definitio	1	1	12 Generatio		9
2 deſcriptio			13 corruptio	9	23
3 iterpreta.	3	19	14 vſus		12
4 genus	5	2	15 cōiter acidēs	10	8
5 integrum	1	5	16 iudicium	17	20
6 ſpecies	6	3	17 ſimile	16	21
7 pars	2. 14.	6.11	18 proportio	9	23.24
8 efficiens	2		19 oppoſita	4	7
9 materia		6	20 caſus	4	7
10 finis	2	12	21 coniugata		
11 forma		6	22 diuiſio		

Loci noſtri.	Cice.	Them	Noſtri.	Cice.	The.
1 Definitio	1	1	13 Effecta	15	
2 genus	5	4	14 deſtinata		
3 ſpecies	6	6	15 locus	10	
4 proprium			16 tempus	10	
5 totum	1	5	17 connexa		
6 partes	2	7.9.11	18 cōtingentia	10	15
7 coniugata	4	20. 21	19 nomen rei	3	3
8 adiacentia	10		20 pronunciata	17	16
9 actus			21 comparata	7.16	17
10 ſubiecta			22 ſimilia		18
11 efficiens	14		23 oppoſita	9	19
12 finis			24 differentia ſiue diuerſa.	8	

Scholia in caput 28.

Praeter hos autem.) Tria hoc capite potissimum Rodolphus tradit, uidelicet locorum numerum, nomina, & ordinem; quæ tria in prioribus exemplaribus mirifice deprauata, aliorum iudicia sequuti, ita ut nunc sunt illustrauimus.

Ostendimus inter locos nequaquam posse poni.) Id discussum est supra capite 21. Sed eo pacto quo contendimus omnes ferè locos inter antecedentia posse numerari). Eo ipso capite, quod iam nunc indicauimus. Ve quod non uiolauerit Clodius sacra Bonæ Deæ Romæ) Huius rei mentionem fecimus superius cap. 18. Non potest culpa male consultorum ante Phocense bellum) Hoc argumento utitur Demosthene ipse in oratione ea, quæ περὶ τοῦ στεφάνου siue pro Ctesiphonte inscribitur. Verba eius si quis requirat, sic habent; τοῦ γὰρ φωκικοῦ συστάντος πολέμου, οὐ δι' ἐμέ, οὐ γὰρ δὴ ἔγωγε ἐπολιτευόμην πω τότε, πρότου μὲν ὑμεῖς οὕτω διέκεισθε, ὥστε φωκέας μὲν βούλεσθαι σωθῆναι, καίπερ οὐ δίκαια ποιοῦντας ὁρῶντες, θηβαίοις δ' ὁτιοῦν ἂν ἐφησθῆναι παθοῦσιν, οὐκ ἀλόγως, οὐδ' ἀδίκως αὐτοῖς ὀργιζόμενοι. Ea uerba hunc in modum Latina fecit Leonardus Aretinus; Phocensius aduersus Thebanos bellum gerentibus, non me quidem autore (nondum enim tunc in Republica uersabar) uos Athenienses sic eratis armati, ut Phocensium quidem rebus quanquam iniuste pugnantium, studeretis. Thebanorum autem quibuscunque aduersis lætaremini. Nec uos immerito id facere uidebamini. Et quæ sequuntur. Non possunt sydera alii humore) Fuere, haud scio an Pythagorici, quibus uisum fuit, stellas humore ali. Quorum sententiam hoc argumento refelli Aristoteles, ut dicat humorem eum planè consumptum iri, priusquam ad astra possit pertingere. Meminit rei eiusdem (nisi tamen memoria me fallit) & Macrob. Quoniam ut docuimus non solum ex interpretatione argumentum nobis præbet nomen) Lege caput huius lib. 23. Quam formam autem dixit

Cicero

Cicero, cum ſpeciem maluiſſe.) Verba Ciceronis de re iſta recenſuimus cap. 9. Iam contraria maluiſſem dicere, ut Cicero, De his ca. proximo, hoc eſt, 27.

CONCLVSIO LIBRI, ET DE MAximis quas ſingulis locis Boëthius addidit. Cap. 29.

HOc pacto ſint loci nobis deſcripti & proprietas cuiuſq; naturáq; explicata, intra quorum complexum quicquid ulla de re dici, cogitaríue poteſt, uenire mihi uidetur: ſiue argumentemur, & aperta directáq; fronte certemus; ſiue turbemus affectibus audientem, & medium inter argumentationẽ, expoſitionemq́; curſum quendam ſequamur orationis. Quinetiam ſuos habebit expoſitio locos, quãdo probabiliùs aliud alio, atq; uériſimiliùs exponi certum eſt; quòd niſi locis non fieri, quando ex ipſis omnis ducitur fides, nemo, quod arbitror equidẽ, negabit. Eſt aũt (ut initio diximus) neceſſe, quicquid ad faciendam ulla de re fidem aſſumitur, aliqua parte ad ipſam pertinere, nec enim ex eo quod nihil attinet, doceri quicquã poteſt. Quæ attinent autem, aut intra rem ſunt omnia, aut extra, unde primã locorũ duximus differẽtiã, ut alios internos, externos alios uocaremus. Et generalia locorũ uelut capita ſex fecimus. Duo internorum, ea quæ in ſubſtantia ſunt, et ea quæ circa ſubſtantiam ſunt. Externorũ quatuor, cognata, applicita, accidentia, repugnantia. In ſubſtantia ſeptem fecimus, definitionẽ, genus, ſpeciem, proprium, totum, partes, coniugata. Tres circa ſub-

stantiam, adiacentia, actus, subiecta. Externos cognatorum quatuor, efficiens, finem, effecta, destinata. Applicitorum tres locum, tempus, connexa. Quinq; accidentium, contingentia, nomen rei, pronunciata, comparata, similia. Repugnantium duos, opposita & differentia. Fiuntq; isti in summa loci uiginti quatuor, è quibus; in omnem rem quacunque erutum inuentumq; ratione ducitur argumentum. Idq; qua uia, quoq; modo faciendum, proximo dicetur libro, quoniam iusto maior huius uoluminis modus excreuit, finisque sit, si illud addiderimus: Boëthium, *quiq; post eum scripserunt de locis, singulis locis addidisse quandam (ut uulgò loquimur) Maximam, id est, pronũciatum quoddam, una sentẽtia multa complexum, cui indubitata sit fides; ut, De quocunq; definitio dicitur, de eo definitum: de quocunque species, de eo genus. Quod non faciendum mihi, non ideo, quia id Aristoteles & Cicero nõ fecissent, putaui: sed quia in nullum id usum fieri arbitrabar. Primùm, quòd ut poßint istæ maximæ fingi illis in locis qui necessarium præbent argumentum: tamen in ijs, qui probabile faciunt, parum conueniet, quorum maior sanè pars est. Deinde, quòd multi sunt loci, in quibus in nullam certam & satis conuenientẽ formam concludi hæ maximæ poßint. Itaq; uideas Boëthium, dum cuilibet loco maximã suam reddere cupit, in angustias quasdam detrudi; ut cum locus latißimè sit fusus, maxima in arctum prorsus agatur. Et ne per omnes locos sequamur, cũ de effi-*

de efficientibus dixiſſet, ſubiecit maximam, Quorum efficientia naturalia ſunt, eorum effecta ſunt naturalia. Sic de materia: cuius materia deeſt, & id quod ex ea efficitur deeſt. Et ſic de fine, cuius finis bonus eſt, ipſum eſt bonum. Et de forma, tantum quenq; agere poſſe, quantum naturalis forma permiſerit. Quaſi uerò hi loci, quorum ampliſsimus eſt ambitus, intra hos concluſi ſint terminos: ut pertineant omnia argumenta, ex efficientibus adeſſe naturale uel non naturale; & ex materia, ad deeſſe uel ſuppetere: & ex fine, ad bonum uel malum: & ex forma, ad agere uel non agere. Adde, quòd ſi quis exactè & penitus cognitam habuerit locorum naturam, nihil erunt, ei opus hæ Maximæ, quoniam ultrò ferè in animum incurrũt, & apertiores ſunt, quàm ut ſint diſcendæ. Aut ſi quis tam prorſus expers ingenij ſit, tamq; à cõmuni ſenſu rerum abhorrens, ut apertiſsima illa propemodum per ſe nota docendus ſit, illi ego nihilo magis, quæ de locis præcipiuntur profutura crediderim, quàm Cimmerijs (quos perpetua nebularum caligine opertos tradunt poëtæ) ea quæ de poſitione ſiderum, deq́ue ipſorum figuris motúque traduntur.

Scholia in caput 29.

SIVE argumentamur.) Quid interſi inter argumentationem & expoſitionẽ, de ea re dictum eſt nõnihil primo capite libri huius, & plenisſimè explicabitur libri ſequentis cap. 12. ac deinceps per compluſcula capita. Siue turbemus affectibus audientem, & medium inter argu-

mentationem,oppositionemq; cursum quendam sequamur.) An in mouendis affectibus etiam sit argumentandum,de eo disseretur libro 2. cap. 4. Est autem ut initio diximus.)Lege huius libri caput.2.Quæ attinent autē.) Repetit paucis enumerationem locorum, quam fecit lib.huius capite quarto. Quia id Aristoteles & Cicero non fecissent.) Ciceronem non addidisse istas (ut uocant) Maximas certum est.Quod autem eas ne ab Aristotele quidem additas ait,id quam sit uerum, secum expendat diligens lector. Ego hoc scio si non omnibus, at quibusdam certe locis ab Aristotele eas adiectas esse, licet nunquam Maximæ sit usus uocabulo. Sed quia in nullum id usum fieri arbitrabar.) Quod si quis locis singulis suas quasdam maximas uelit adijcere, atq; his ita astringere locos quasi aliter tractari non possint, stultū sanè id foret,& perniciosum magis,quàm utile,quando incertæ interim maximæ illæ sunt, atq; loci fere multo latius patent,quam quæ subiectæ eis sunt maximæ. Nō uideo tamen,cur sit improbandum, si in hunc usum adiatur pronunciatum,seu axioma unum aut alterum, uti ijs,qui harum rerum adhuc rudes, imperitique sunt, uia qualiscunq; tractandi loci cuiusq; aperiatur, quam initio ingressi, plures deinde uias,rationesque tractandorum locorum, suo ipsi Marte inueniant.Aut si quis tam prorsus expers ingenij sit.) Hoc ipsum primo Institutionum his uerbis docet Quintilianus ; Illud tamen in primis testandum est, nihil præcepta atq; artes ualere, nisi adiuuante natura, quapropter ei deerit ingenium, non magis hæc scripta sunt,quàm de agrorum cultu sterilibus terris. Quàm Cimmerijs.) Horum mentionem facit Homerus Odysseæ lib.11,Meminit de ijsdem Herodotus,Cicero,Lactantius,Hieronymus,Strabo.Vide Erasmi Chiliadas, Cymmeriæ tenebræ.

FINIS LIBRI PRIMI.

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII DE INVENT. DIALECTICA,

LIBER SECVNDVS

DE LOCORVM VSV.

Argumentum Libri totius.

QVATVOR sunt in summa, quę toto hoc Libro docet Rodolphus. Principio quid Dialectice, & quis ipsius sit finis: Deinde materiam eius esse quæstionem, quidque ea & quam multiplex sit, quomodo in materia quauis posit inueniri, & in plures quęstiones diduci. Tertio instrumentum Dialectici esse orationem; cui subijciuntur omnia ea, quæ de expositione, argumentationeque & partibus orationis dicuntur. Postremò, quomodo ex locis superiori libro descriptis, parari posit facultas ac copia disserendi.

PROOEMIVM, QVAM CORRVptus sit hodie omnis usus Dialectices. Cap. I.

PRINCIPEM *Græce facundiæ virum Demosthenem, cùm ad bellum contra Philippum Macedonum regem, maiori apparatu atque cura gerendum, populum hortaretur Athenienſem doceretque, quicquid incrementi magnitudinisque Philippi rebus acceſſiſſet, non tam illius eſſe uiribus,*

quàm desidia & inanibus Atheniensium concionibus effectum, in hanc inter cætera locutum esse constat sententiam: solere reliquos homines, cum consuluissent, agere; contrà uerò Athenienses, ubi res actas acciperent, tum demum consulere. Quorsum hæc? inquies. Nō uideor equidem mihi magis apta, propinquaq; imagine, quàm istac ipsa, posse nostrorum temporum dialecticos figurare. Cùm sit enim solum istud, propriumque dialectices munus, posse de qualibet reprobabiliter, quantum ipsius natura patitur argumentari: quòd totum (ut prædixi) duabus comprehensum est partibus, quarum una excogitandi argumenti uiam docet quam inueniendi uocant, cui parti omnis de locis destinatur disputatio: altera, cum inuentum est argumentum, formā quādam argumentandi, hoc est, certam explorandi argumenti tradit regulam, qua ueluti numi moneta, probum ne sit, an nequam, fallaxque, dignoscatur: ea dicitur iudicandi pars. cumque prior illa consilij teneat uicem, & deliberet quid sit de re quaque dicendum: altera quod assumere ad probandam rem placuit, in argumentationem tanquam in expeditionem, & ad conficiendam fidem audienti, deducat: noster dialecticus contrà, cum ablatam temerè, & undecunq; dederit casus, effectam iam et formatam habuerit argumentationem, tum si fortè addubitet aduersarius, dicatque uel non cohærere eam, uel res sese non consequi, tum ad id, quòd consilij erat, post rem factam reuertitur, & inueniendi partem transfert

fert ad iudicandum,conaturq; ostendere,bene se argumentatum esse,quoniam sit argumentum, uel à maiori, uel simili, genere, specieue deductum. Nec intelligunt doctißimi uiri (sic enim modestißimum mihi est ipsos uocare) nullam argumentationem, quia à specie, uel genere, uel quouis aliorum locorum ducatur, necessario cohærere, quoniam ex omnibus istis ineptæ, & minimè cohærentes duci queant, sed tum demum cohærere argumentationem, cum est ea rerum inter se conditio, ut poßit conijci in syllogismi, uel aliam quempiam formam argumentandi probatam, per quam cohærentes inter se res, & necessariò connexas esse colligatur. Scio uerò quid à nonnullis mihi poßit responderi. Minus hanc dialectices iacturam indignè ferendam, in tanta omnium studiorum colluuie: cùm cuncta, uelut feræ caueis effractis, in proximorum ius & fines irruerint: nec quicquam fermè discatur hoc tempore suo loco. Sic Iurisconsulti, perplexa & inuoluta disputandi præcepta balbutiunt. Sic medicinæ studia magna ex parte redacta sunt ad superuacuas instituto suo physicas quæstiones. Sic physice mathematicas arripuit. Vnde uerbosa illa est de maximo & minimo, & de calculandi (ut aiunt) ratione iactatio. Nam mathematice ipsa, ueluti quæ minimè ad inanes faciat contentiones circulorum, neq; clamorum sit capax, sed puluere & radio contenta, mutam potiùs oculorum, quàm loquacem aurium sequatur fidem, deserta est; & id-

 circo

circo etiam tanquàm non accessa prophanis mysteria, minimè contaminata. De Theologia uerò, quid dicere oportet? cui si methaphysicen, si physicen, si Dialecticen hodie demas: nudam porrò & destitutam, & quæ nomen suum tueri nequeat, reddas. Ergo cum docendus erit populus, & ad religionem iusticiam continentiam adhortandus, ex illis artib. inextricabilis aliqua eruitur disputatio, quæ tempus extrahat, & inani strepitu audientium feriat aures. Docent itaque quemadmodum pueri solent in ænigmate proponere, quæ ne tum quidem quum docuerint, uel ipsimet qui docent, uel illi qui didicerint sciant. Has ego persæpe querelas audiui grauissimorum doctissimorumque hominum quos uel grandior ætas, uel acrior ingenij uis, meliorum admonebat: qui ferebant grauiter pulcherrimarum artium ordinem turbari, membra confundi; quæ uera esse quemadmodum affirmare non audeam, sic esse falsa uel maximè optauerim. Mihi utique committendum non est, ut cum uidear uelle aliorum studiorum crimini culpam Dialecticorum condonare, prouocem grauiorem uiribus meis aduersarium. Quin agi perpulchrè mecum putabo, si cum quo contuli pedem, contingat siue periculo mihi luctari. Si quem ergo eorum, quos doctores artium uocant, arripias, rogesque, dic quæso vir doctissime de dialectice (quando illam uel solam uel maximè omniũ artium, quas uos numeratis liberales; uideris præ te ferre) cui usui discendam putas? Cùm enim de genere

stere non sit principium artium, & quæ idcirco tantùm sunt discendæ ut sciantur, necesse est ut ministerio & usibus aliarum sit addicta. Istã uerò miseram & cauillosam loquendi solicitudinem, quã tu doces, certum est, non modò reliquis artibus discendis non prodesse, sed etiam obesse plurimum. Primùm, quòd disputandi morem ad illas tuas leges exigenti, non loquendum modò solicitè, sed planè est obmutescendum. Deinde, quòd omnis artium usus, omnis loquendi ratio, plerisq; illorum quæ doces repugnant. Postremò, quòd cum semel fuerit extenuatus ad ista, et contractus auditioris animus, nunquam deinde tollere se, & sicut pes spinis confixus, nullum liberè uestigium ponere audebit. Hoc ergo pacto si quem interroges, dicat fortasse, ut pleraq; quæ in ipsa dialectica præcipiuntur, uel non prosunt ad præcipiendas reliquas artes, uel ita præcipiantur, ut non prosint: hoc tamen iuuant, quòd agitatione quadam & uersatione mentem exacuant, & flexibilem præbeant, quò faciliùs reliquis se poßit accommodare. Alius, qui liberiùs uolet uerum fateri, dicet, præterquam quæ de syllogismis præcipiuntur, cætera non magni sanè momenti esse; sed ideo docere illa quenq;, quia quisq; didicerit, & quia doceant omne. Sic fit, ut dux illa, directrixq; omnium artium dialectice, uelut latisßima poßeßione exclusa, soli sibi discatur: & ne sibi quidem (si uerum dicere libeat) quandoquidem si eo modo disceretur, non sibi, sed omnibus ipsam stu-

dijs

dijs prodesse oportebat. Sed de illa parte, quæ ad iudicandum pertinet, post Aristotelem plena sunt omnia, quæ longè minus negocij habet, cum certis quibusdam, neq; illis ita difficilibus, numerosisq; legibus constet. inueniendi rationem, post Boëthium, qui legi sit dignus, nemo (quod equidem sciam) tradidit literis. Priores illo (qui in manibus sunt) Quintilianus, & ante eum Cicero, princepsq; omnium Aristoteles, hanc rem complexi sunt. Sed illi omnes locorum explicuere naturam uariè, & suo quisq; modo. Quod autem maximũ in re quaque est, rationem tractandi ipsos, unus Quintilianus conatus est explicare, & ostendere, quomodo inueniendum sit ex ipsis. Et quemadmodum in re militari solet, non satis putauit arma dare, sed docendum quoq; credidit, quomodo ipsis esset utendum, & militẽ in procinctum, aciemq; ducendum. Nunc autem quotusquisq; Quintilianum attingit eorum, qui philosophiæ sibi nomen asserunt? Deinde, quæ tradita sunt ab illo, quoniam ad ciuiles quæstiones astricta sunt, non facilè potest ea quisquam inde sibi diuellere, rebusq; suis in diuerso quæstionum genere aptare. Iam si quis est altiùs ista scrutatus, quiq; omnes iustæ eruditionis numeros impleuerit (ut sunt pleriq; hodie docti, disertiq; uiri) ille sibi fere ista, Musisq; (ut dicitur) discit; prophanum certè uulgus quàm longissimè à sacrario suo putat arcendum. Fuit patrum nostrorum memoria Raimundus quidam, cognomento Lullus, Hispanus,

uel (quod proximum est.) Balearis qui artem quandam, quam ex nomine illius Lulli uocant, extulit: acuti, quòd equidem non negauerim, & non se gnis ingenij indicium. Sed quoniã (quòd ultro quoque studiosi ipsius solent eius noĩe gloriari) non literas sciebat, non ullã aliam dignã docti uiri nomine perceperat doctrinã, & hoc ipsum quod inuenerat, quale esset, perspicere, et si fortè perspexit, eloquendo aperire, & ut perspexisse uideretur, consequi nequibat. Obscuritas ergo ingens est in differendo, et horror incultus, qui etiã eos qui didicerint ubiq; sequitur, nisi alioqui eruditione ipsum, ingenijq; bonitate uincant. Copiam sanè, cuius sola est ipsis cura, suppeditat; sed talem, qualis in omnibus rebus esse solet eorum, qui numerant, non iudicant. Quòd autem non est difficilè uidere, loci sunt nonnulli ex his quos tradidimus, uerùm non satis diligenter explici ti, quibus omnis artis eius materia continetur. Usus deindè illorum tã perplexè, obscurèque traditus, ut hæc ars, quæ reliquis aperiendis parata debebat esse, maioribus, quàm ulla circunfusa tenebris sit, pœnitioribusque Latebris eruenda, ut ausim contendere, nisi quis maiori mentis ui superet difficultates, non modò non iuuari ab ipsa, sed etiam ingenij aciem (nisi sit acerrima) retundi. Donandus tamen sic quoque uir ille ingenij præstantis testimonio, nec merita honestissimi propositi laude fraudandus, qui cum plurimùm studijs conferre cuperet, contulit certè quòd potuit, quodq; re

cte factis satis est : Si quid animo suo parum respon-derit, uoluntatem quidem laudes, ignoscas inge-nio. Nobis uerò statutum est, quando superiore libro locorum proprietatum & differentiam enarrauimus pro uiribus, nunc quis sit usus ipsorum, & quomodo disserendi paranda facultas ipsis, quàm maximè possumus sub oculos ponere : & protrahere in medium, quæcunq; utilia instituto nostro arbitramur : quæ uel legendo, uel obseruando, uel undecunq; eruendo potuimus afferre : contingetq; mihi, si minùs iuuare studia, at certè (quòd magis cupio) doctiorum ingenia, curamq; ad trahēda rectiùs ista permouere : securusq; huius operæ meæ, æquo ipsam animo perdam : dummodo prodesse, quòd mea conor, uberiùs aliena consequar industria. Optanda enim est iactura, quæcunq; lucro maiore pensatur.

Scholia in proœmium, siue caput primum.

Doceretque quicquid incrementi magnitudinisq; Philippi rebus accessisset.) Locus est apud Demosthenem prima oratione contra Philippum, & apud T. Liu. Decade 4. Athenienses(inquit) interim uerbis & concionibus bellum gerebant cum Philippo. Non uideor equidem mihi magis &c.) Proxime, inquit, ad stultitiā istā Atheniensiū accedunt dialectici tēporis nostri. Nā ut illi tū demū consultabant, cū iā esset agendū, ita isti eā dialectice partē quæ cōsilij est, ad actionē traducūt, & unde erat petēda argumentorum inuentio, inde petunt rōnem dijudicandi. Cum sit enim solum istud propriumq;

priumq; dialectices munus. De hoc locupletius huius libri huius cap. 2. & 3.

Quod totum, ut prædixi, duabus comprehensum est partibus.) Quæ sint hæ duæ partes, explicatum est libri superioris, cap. 2. Conaturque ostendere, benè se argumentatum esse, quoniam sit argumentum uel à maiori, uel simili.) Quis enim istorum hodie in ore ista non habet? Consequẽtia tenet per locum à maiori, per locum à coniugatis, à simili, à contrarijs, à disparatis quæq; cætera eius farinæ sunt. Quoniam ex omnibus istis ineptè & minimè cohærentes duci queant.) Dubitari non potest, quin sit id quod dicit longè uerissimum, nempe ex locis omnibus ineptas duci posse argumentationes, ac proinde non esse dijudicandum inde, cohæreant ne argumentationes an non cohæreant. Sane quibuscunque argumentis authores in re quauis confirmanda refellenda'ue utuntur, eorum nullum est, quin ex aliquo depromptum sit loco, at non omnia apta esse, & ad rem qua de agitur, probandam idonea, id constare uel hinc potest, quod ijdem alij aliorum inuicem argumenta diluunt ac refellunt. Quo fit, ut iudicium argumentorum petendum sit non ex locis, sed ex dialectices parte, quę tradit formas syllogismorum. In tanta studiorum omnium colluuie.) Tale quiddam & Quintilianus queritur de Grammaticis, libro Oratoriarum institutionum secundo. De maximo & minimo.) Docent enim, res naturales determinatas esse ad maximum & minimum litem, in sectione continui ad minimum deueniri non posse. Et de calculandi, ut aiunt, ratione.) De arte ac ratione computandi, quandoquidem calculus & pro ratione computationeque accipitur. Quãquam ut ingenue dicam, mihi haud dum satis liquet, ubi hac de re agant Physici.

Circulorum.) Coronarum, hominum circunquaque astantium. Sed puluere & radio contenta.) Solebant enim Mathematici in puluere lineas ducere, ac figuras illas suas describere. Quo autem instrumento id faciebant,

bant,radius dicebatur. Vnde illud Vergilianum; Descri-
psit radio totum qui gentibus orbem, Tempora quæ
messor,quæ curuus arator haberet. Mutam potiùs ocu
lorum,quàm loquacem aurium sequatur fidem.) Pro-
bant enim sua Mathematici, non tam oratione & uer-
bis,quàm ijs quas uocant γραμμικὰς ἀποδείξεις hoc est,linea
res demonstrationes lineis scilicet ac formis descriptis
in puluere,quibus planum faciunt id, quod ostendere
uolunt. Hinc est quod aiunt regiam Dionysij, cum is
præsente Platone Mathematica amplecti uideretur,
aréis expuluere & arena factis plenam fuisse, ut Archi-
medem illum Syracusanum,quo tempore Syracusas cę
pit Marcellus, adeo formis quas in puluere descripse-
rat intentum fuisse,quidam (autore Liuio) tradidere,ut
non prius patriam à Romanis captam senserit, quam à
milite ignaro quis esset,occisus est. Cum quo contuli
pedem.) Cum quo congressus sum, cum quo in certa-
men descendi,cum quo manum conserui. Si quem er-
go eorum quos,doctores artium uocant.) Vere docto-
res,siquidem doctor dicendus est, cuicunque quouis
modo doctoris contigere insignia, quem in modum &
simia interim rex aut regina dici potest, & asinus ille
apud Cumanos,cum leonis induisset exuuium,sibi etiã
ipse aliquandiu uisus est leo. Equidem ita existimo,nõ
esse aspernandas istas,quas uocamus promotiones,mo
do is qualiscunque honor solis contingat eis, qui stu-
dio ac industria sua eo dignos se reddidere, non etiam
hominibus ignauissimis, quibus animos aspirandi huc
facit,non eruditio,non ulla morum integritas;sed quę
sola hodie omnibus in rebus dominatur pecunia. In cõ
fesso est apud omnes,eruditionis testimonium esse de-
bere promotiones. At si uerè dictum putamus illud,sciẽ
tiam non loculorum,sed laboris & industriæ comitem
esse,hic autem doctoratus,quo usque ádeo nobis pla-
cemus quidam,in plerisque certe loculos magis,quàm
laborem aut industriam sequitur:planum profecto est,

erudi-

eruditionis eum testimonium esse non posse. Desino plura, quòd uerissimè scio dictum esse à Comico, Obsequiū amicos, ueritas odiū parit. Dic quæso uir doctissime de dialectice, quādo hanc uel sola uel maximè omniū artiū, quas uos numeratis liberales, uideris præ referre, cui usui dicendā putas.) Audio ego hunc morē esse quibusdā Ludimagistris, ut in suis illis phrōtisterijs, ante oculos puerorū quos docēt, hæc uerba maiusculis literis soleant depingere, DIC QVARE HIC, quibus admonitam uolunt rudem adhuc ætatem illam ut subinde secū cogitent expēdantq;, cur quotidie ludū adeāt, cur illuc à parētibus missi tētur. Vellē equidem hanc eandē consuetudinem hactenus esse & dialecticis nostris, ut nō illi quidē eiusmodi nugamētis obliuirēt parietes, sed ut ijs, quos instituendos sua disciplina susceperint, illud an-e oīa explicarē, quem nā in finē discenda dialectica sint, & qui inde sperandus fructus. Nā ut ingenue id quòd sentio dicā, quemadmodū gallus ille apud Aesopum, repertā à se gemmā idcirco abijciendā esse arbitrabat, ꝙ quæ uirtus & qui usus eius gēmæ esset ipse nesciret, ita & dialecticæ unū hoc mea quidē sñia aduersatur, quo minus hodie in precio sit apud multos, quòd nomē eius apud oēs lōge est, uulgatissimū, ita pauci, q̄ uis, q q; usus ipsius artis sit, satis norūt. Multi persuasum habēt, ciuilib. eā cāis accōmodari nō posse tantū dici in hoc, ut in umbra ac schola, perinde ut auiculæ solēt, totā ætatē garriendo teramus. Atq; sunt certe, qui tantū eū nō omnē culpā hanc reijciāt in præceptores, es quòd ij, & si norunt quidē ipsi, aliū quendā quā nugas istas esse dialectice finem, neq; uerisimile uideatur, tā perfrictæ posse esse frōtis hominē quenquā, ut doctor esse sustineat artis eius, cuius ipse præter indecoros istos garritus, usum aliū nesciat, ita tñ secuta iā aliquot dialectica docēt, ut de germāo ītetim ac genuino illorū usu nō audiatur apud eos uel uerbū. qui docēt inquiūt illi, artē gladiatoriā, ij non sat habēt uerbis, mō præscribere quā ratiōe uel aduersarium ferias, uel ictus

ab illo

ab illo intentatos eludas: primum ipsi arrepto telo in ludicrum certamen illud descendunt, ut iam non solum auditor, sed spectator etiam artis suæ fiat is, qui se illis in disciplinam tradiderit. At ne id quidem satis. Tradūt deinde arma discipulo, docent aptare manus, docēt gradus componere, docent quo pacto, nunc fugere antagonistam, nunc insequi debeat, quando fidendum uiribus, quando arte utendum. Quid ij qui pueris præcepta tradunt Grammaticorum, nonne primum ipsi exemplo uno aut altero id præceptum quod sit explicandum illustrant? nonne deinde autoribus enarrandis, traditas iam antè præceptiōes illorū scriptis accōmodant, ostēdūtque quis quomodo hoc aut illo præcepto sit usus, quis neglexerit, quis obseruarit? Atque ita demum ipsos etiam pueros iubent conari aliquid, iubēt carmina meditari, iubent componere epistolas, neque uero id, quēadmodum in prouerbio est, sine cortice. Adsunt ipsi, uicia indicant, emendari ea quo pacto queant, demonstrāti suas quoque interim epistolas, aut carmina illis imitanda proponunt, idq; annum unum, aut alterum, quousque tandem aliquando suis illi alis fidere tutò possint: ita fit, ut iam inde usque à pueris, non sola discant præcepta, sed & usum quoque aliquem eorum nouerint præceptorum. Quam docendi rationem putant obseruandam esse etiam in dialecticis, quorum si quis alius sit usus præter istos Gymnasiorum conflictus, hūc aiunt indicari oportere eis qui doceantur, neque tam referre illorum, ut aduersus præceptum quodque plaustra aliquot conuehas obiectionum, quam ut commodis in singulorum explicatione utare exemplis, demonstresque quo pacto alij hac aut illa præceptione sint usi, quomodo ipsis utendum. Hoc ut dilucidius fiat, sic explicant: Aiunt dialecticen de earum esse numero artium, quæ uelut ministræ quædam sint artium cæterarum, quasque usus modò causa discendas esse omnes cōfirment. Itaque enitendum nobis huc esse, principio, ut quæcunque in ea, etiamsi argutè quidem, & cum maxima

ma quadam subtilitate dicuntur, tamen nihil aut minimum utique conducũt ad usum: ea omnia aut in totum submoueantur, aut certè non onerentur hisce rebus iuuẽtus: quod genus magna ex parte esse, quæ sola hodie docent scholæ, nec non multa etiã ex ijs, quæ tot libris cõplexus est Aristoteles. Deinde, ut quæ ad usum facere uideantur, ea tradantur sic iuuentuti, ut qui nam is illorũ sit usus intelligat. Atq; id tribus rebus fieri posse. Primũ, si (quemadmodum dixi) in tradendis præceptis nõ tam agamus illud, ut aduersus singula quæque myriades aliquot cogamus argumentorũ; quàm ut commodis unũquodq; declaremus exemplis, siue ea comminiscamur ipsi, siue ex authore quopiam afferamus. Ea autẽ exempla, familiaria quidem esse oportere; non tamen ociosa atque inepta: Nam ut grammatici paulò diligentiores suarum esse partium censent, non qualibuscunque uti exemplis in explanatione præceptorum suorum, sed quæ præterquam quòd præcepta illustrant, utilem etiã aliquam complectuntur sententiam: ita & dialecticis illud curæ esse debere, ut quæcunq; explicandis pręceptis suis, uel effingant ipsi, uel aliunde sumpta adducant, ea semper eiusmodi sint, ut ad ciuilem usum cõmunemq; hominum uitam accõmodari queant, & uel ad uirtutem hortentur, uel à uicijs deterreant, uel alioqui ad formandos mores ac uitæ institutionẽ pertinere uideantur. Ita fore, ut & postea scholã egressi, sciamus q̃d in ludo egerimus, quoq; pacto in rebus eiusmodi, ijs præceptis uti debeamus. Deinde si in enarrandis autoribus siue sacris illis siue prophanis, nam ad hoc utique institutum nihil referre, omne artificium dialecticum uelut digito iudicemus. Nam ut in hisce explanandis partes sint Grãmaticorum & Rhetorum, ut quã emendate, quàm eleganter unum quidque dictum sit quærant: ita pertinere ad dialecticos, ut quàm credibili quisq; oratiõe sit usus ostendant. Qua in re duplicem inesse errorem hoc seculo: unum eorum, qui ut primũ audiũt explicari poëtam; enarrari historiographos, prælegi epistolas doctrorum

uirorum,continuo uociferari solent,aliud nihil quã doceri Grammatica. Eorum alterum,qui posteaquam totum sesquimensem impenderunt audiendis libris Grammaticorum,statim ad autores quosuis enodandos prosiliunt,perinde quasi nihil ibi præter fabularum uocularumq; explicationem quærendum sit.Tertium, quod ad tradendum usum necessariũ putant,est,ut præter ea quę iam diximus,quotidie ciuilia quædam themata in Gymnasijs proponãtur, & in ijs ipse præceptor primas(ut sic dixerim) dicat lineas, ostendatq; qua ratione , qua uia, ea themata in hanc aut illam partem declamari posfint; quæ exordiendi ratio, quo pacto narrandum , quo tractanda ordine argumentatio, quo modo cõcludendum. Hac demum ratione fieri posse , ut in umbra adhuc degens iuuentus,luci tamen assuescat, atq; usum aliquem eorum,quæ discit,intelligat.Hæc illi cum alijs multis, à quibus recensendis ea de causa mihi supersedendum putaui,quòd haud scirem an omnibus perinde essent futura grata. Vnus Quintilianus conatus est explicare.) Libro Institutionum quinto . Quanquam multum interest inter præceptiões Fabij & Rodolphi. Ille docet quo ordine quá'ue ratione utendum sit argumentis posteaquam inuẽta sunt. Rodolphus, quemadmodum ea inueniri , eruiq; ex locis posfint. Quo autem ordine sit utendum inuentis,id explicat libri tertij capite decimotertio & decimoquarto . Nunc autem quotusquisque Quintilianum attingit eorum, qui philosophiæ sibi nomen asserunt?) Ferri poterat , si non attingant ipsi ; nisi alios etiam,mirum quibus artibus, non à solo Quintiliano , sed ab omni pòlitiori literatura auerterent , planeq; facerent id quod aiunt in præsepio canem , qui nec ipse hordeum edit, nec ferre potest,ut accedant eò equi aut boues.

Quiq; omnes iustæ literaturæ numeros impleuerit.) Qui ad culmen & quasi apicem melioris literaturæ peruenerit.Sibi fere ista,Musisq; , ut dicitur, discit.) Discit idcirco ut sciat ipse,non ut aliis ea quæ nouit communi

cet.

cet. Ita tibicen Antigenidas, ad discipulum quendã suũ doctum illum quidem, sed frigentem sanè ad populum; mihi, inquit, cane & Musis. Raimundus quidam cognomento Lullus.) Carolus Bouillus in epistola ad Raimũdum Bucherium, huius Raimundi uitam depingit. quin & hodie extant Cõmentarij in eandem artẽ. Balearis.) Ex altera Balearium Insularum, nam duæ sunt hoc nomine in Hispanico mari, hodie Maiorica & Minorica appellant. Qui numerant, non iudicant.) Sic & Plinius in epistola quadam conqueritur numerari sententias, non ponderari.

QVID SIT DIALECTICE. Cap. II.

Statutum est igitur nobis hoc libro, usum tradere locorum, hoc est,) ut idem apertioribus dicamus uerbis) explicare, quo pacto paranda sit differẽdi facultas illa, quam dialecticen uocant. Id cõmodißimè facturi uidemur, si ostenderimus, quæ sit materia eius, quod instrumentum, quis rerum tractatus. Materiam dico rem, de qua disserimus. Instrumentum, orationem, qua, quod dictum esse de re uolumus, explicamus. Tractatum, quomodo hæc paranda sint, & quæ cuique rei aptanda. Hæc quò faciliùs sit uidere, optimum fuerit initio definire, quid sit dialectice, & cui usui (hic enim finis eius erit) destinata sit. Et nomen quidem dialectices nõnulli Latinè tentantes dicere, differturam uel disputaturam, quemadmodum & grammaticen literaturam dixere. Verùm quando & illa asperiora sunt, atque usu minùs recepta, & græco perinde sunt usi plerique Latini,

 tanquam

tanquam suum esset, nos etiam Græco meliùs utemur. Dialecticen quidam ex artium genere uoluerunt esse, quidam facultatem quandam uocauêre. Verùm utro dicatur modo, non est quòd in præsentia ualde nos solitos habeat. Artem esse communis accepit opinio, & artem disserendi uulgò dicimus, hocq; nomine êditi de ea inscribũtur libri. Eritq; ni mirum indignũ, artium eam excludere numero, quæ reliquarum dux sit & stabilitrix artiũ, & sine cuius præsidio tueri fines suos reliquæ non satis commodè possint. Quòd si ars est (ut quidam definiuêre) collectio multarum de una re comprehensionum, ad finem aliquem utilem uitæ, uel (ut alij) recta ratio rerum faciendarum: nemo ipsam dubitauerit artem uocare: nam & multas cõprehensiones colligit, quo pacto inueniendum sit argumẽtum, & quomodo iudicandum ubi inueneris, & faciendorum istorum rectam tradit eatenus rationem, quatenns faciẽdi uerbum potest istis aptari, Utilemq; esse certum est, si falli, decipi, uera pro falsis, falsa pro ueris accipi, inutile putamus. Fallit tamen nonnunquam dialecticus, & pro ueris falsa tradit. Euenit id quidem, sed & nauem gubernator euerti, & medicus aliquando perimit. Hominũ sunt ista, non artium. Atq; uel eò magis fatendum erit, utilem esse dialecticen, cum & qui oratione seducunt, astu id persæpè, nulla etiã instructi arte faciant: & qui fallitur, si artem callèret, uel nequaquam id, uel minùs utiq; pateretur. Sæpè sicut reliquæ artes, quæ remedio sunt inuentæ humanis

manis neceßitatibus, non potuerunt succurrere incommodis, nisi priùs ea detegerẽt: sic dialectice, cum magna ex parte in eo sit posita, quo pacto laqueos captionũ fraudumq; in dicendo uitemus, necesse habuit aperire insidias, & ostendere quam uariè quis capi posset. Quæ si quis inde deprompta, utenda sibi putauit; non artis hæc est culpa, uitare fugienda monstrantis: sed improbitatis, sectari uitanda cupientis. Aperienda enim sunt, ut caueantur mala: & nemo artifex tantũ remedia nouit. Relictũ ergo nobis sit, artem esse dialecticen. Artium autem aliæ ad naturas rerum cognoscendas, aliæ ad uitam hominem emendandam, aliæ ad orationis dicendíq; regulam pertinent: huiusq; generis dialecticen esse apparet. Orationẽ omnẽ initio diximus in id paratã esse, ut animi sui participem quisq; faceret alium. Tria ergo constat in omni oratione esse oportere, cũ qui dicit, eum qui audit, & rem de qua habetur oratio; tresq; proinde in dicendo obseruationes, ut percipi poßit, quid sibi uelut qui dicit: ut cupidè audiat, cui dicitur: ut probabile sit, habeaturq; fides ei, quod dicitur. Primũ grãmatice docet, quæ emendat, et aptè loquendi uiam tradit. Proximum rhetorice, quæ ornatum orationis, cultumq; et omne capiendarum aurium illecebras inuenit. Quod reliquum igitur, est uidebitur sibi dialectice uendicare, probabiliter dicere de qualibet re, quæ deducitur in orationem. Itaq; quæcunq; ad inuentionem pertinebunt, huius (si uerum fateri uolumus) erunt negocij. Quoniam autẽ

pleraq; sibi Rhetores de inuentione, & plura etiam quàm quisquam Dialecticorum dicenda sumpserunt, quale id sit dicemus pòst paulùm. Id nunc dicamus, quia uolumus dialectices esse, posse de quolibet dicere probabiliter: probabile in disserendo non solùm id esse, quod re uera probabile est, hoc est, quemadmodum Aristoteles, inquit, quod uel omnibus uidetur, uel plurimis, uel sapientibus, hisq́; uel omnibus, uel plurimis, uel spectatis probatisq́;. Vt sit exempli gratia, quòd omnibus uidetur, religiose colendum esse Deum, exhibendam pietatem parentibus. Quod plurimis, parandas opes, honores expetendos esse. Quod sapientibus omnibus, meliorem esse opibus eruditionem. Quod plurimis, uirtutem maximè expetendam esse. Quod spectatis, ut quòd Plato dixit, quòd Aristoteles, quòd Theophrastus: Sed quoniam consultò nonnunquam talia ad dicendum sumuntur, ut difficilè sit huiusmodi quicquam eis accommodari; in his igitur abundè nobis erit probabile, quod aptè consentaneeq; de re proposita dicetur: quemadmodum multa de rebus quæ prorsus fieri non possunt, dicuntur: qualia de commentis fabularum suarum poëtæ, qualia etiam apud nos Apuleius duodecim libris de Metamorphosi sua, et apud Græcos Lucianus libris eis quos ueræ historiæ inscribit; quibus ea sumpturum sese dicit, quæ neq; ipse, neque quisquam alius uidit, neque quisquam sit crediturus. Non quòd nesciam, posse etiam re uera probabiliter de re eiusmodi dici, quæ non solum à fi-

de rerum, sed facultate etiam abhorreat: ut Lucianus idem, possint ne homines in aues mutari: & apud Macrobium, fuerit'ne priùs ouum an gallina: quorum utrumuis sumas, incredibile uidetur de utroque credibiliter tamen disseritur: Nam bonum & malum idem esse, quòd Heraclitus, quodq; post eum alij: & nihil sciri posse, quod noua Academia dixit; permultáque alia eiusdem notæ, non solùm qui credibiliter dicerent; sed maximos autores qui crederent ista habuerunt. Probabile ergo dialectices erit & probabiliter dicere, quod pro conditione rei propositæ, quàm aptissimè ad fidem dicetur. Erit ergo nobis hoc pacto definita dialectice, ars probabiliter de qualibet re proposita disserendi, prout cuiusque natura capax esse fidei poterit.

Scholia in caput. 2.

Et nomen quidem dialectices nonnulli Latinè tentantes dicere, disserturam uel disputaturam, &c.) Hæc de re non inutile fuerit legere ea, quæ habet Fabius lib. 2. de nomine Rhetorices. Quo ex loco facile erroris coargui possunt, qui uel disputatricem, uel disputatoriam dialecticen interpretari sunt. Etiamsi non me clam est, ab ipso etiam Quintiliano nonnunquam obiter atque aliud interim agente, disputatricem eam uocatam esse. Sane quemadmodum literaturam, quæstura, prætura, censura, dictatura; ita disputatura quoque aut dissertura dicendum foret, si pateretur usus. Deducitur autem à græco διαλέγομαι quod est disserere, uide Martianum Capellam de dialectica in priocipio

Quod si ars est ut quidam defini uere, collectio multarū una de re comprehensionum) Simon parasitus apud Lucianum, ostensurus parasiticen esse artem, hanc finitionem ceu basim ac fundamentum totius suæ disputationis ponit, τέχνη (inquiens) ἐστὶν, ὡς ἐγὼ διαμνημονεύω σοφοῦ τίνος ἀκούσας, σύστημα ἐγκαταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων, πρός τι τέλος εὔχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ. Ars, inquit, ut quidē ego à sapiente quodam audisse memini, est collectio comprehensionum exercitarum ad utilem aliquem eorum, quæ in communi hominum uita sunt, fluem. Crebra τῶν καταλήψεων mentio fit apud Ciceronem in libris de Finibus, quas interim cognitiones, interim comprehensiones interpretatur. Qua de re nonnihil attingemus & postea. Vel ut alij, recta ratio rerum faciendarum) Ita enim discernunt prudentiam & artem, ut prudentia rerum agendarum recta sit ratio, ars autem faciendarum. Porro actionem esse, quæ intra sese consumitur, neque operis quicquam post se relinquit; factionem, quæ relinquit post se aliquid, ut sunt scribere, texere, fabricare, edificare. Neque uero est, cur uocabulum factionis tantopere formidemus in hoc significato, cum non modo in Topicis, sed in septimo etiam lib. Familiarium epistolarum, testamenti factionē dixerit Cicero. Quod si parum Latinè dici putasset, non tanti apud eum fuisset autoritas. In reconsulto rum, ut in illorum gratiam barbarè loqui sustinuisset.

Quatenus faciendi uerbum potest istis aptari. Hoc ideo dicit, quòd id uerbi magis ad corporis, quàm ad animi actiones pertinere uidetur; ac ne corporis quidem omnes, sed eas maxime, quæ operis aliquid post se relinquunt.

Artium autem aliæ ad naturas rerum. Hanc ipsam artium diuisionem fecit & libro superiore, capite 11.

Orationem omnem initio diximus) Libri prioris capite primo.

Quale id fit dicemus pòst paulùm.) Huius libri cap. 18. Hoc est, quemadmodum Aristoteles inquit) Aristotelis

ſtotelis hac de re primo Topicorum libro uerba ſic habent. Ἔστι δὴ ἀληθῆ μὲν καὶ πρῶτα, τὰ μὴ δι᾽ ἑτέρων, ἀλλὰ δι᾽ αὑτῶν ἔχοντα τὴν πίστιν, οὐ δεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς ἀρχαῖς ἐπιζητεῖσθαι τὸ διὰ τί ἀλλ᾽ ἑκάστην τῶν ἀρχῶν αὐτὴν καθ᾽ ἑαυτὴν εἶναι πίστιν. Ἔνδοξα δὲ τὰ δοκοῦντα πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τούτοις τοῖς πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις καὶ ἐνδόξοις. Hoc eſt; Sunt ſane uera & prima, quæ non per alia; ſed per ſemetipſa uera eſſe creduntur. Neque.n.in principijs ſcientiarum inquirenda eſt cauſa, quamobrem uera ſint; ſed unum quodq; eorum tale eſſe oportet, ut per ſe ei fides habeatur. Probabilia autem, quæ uera eſſe uidentur, aut omnibus, aut pleriſq;, aut ſapientibus;atq; ijs rurſum, aut omnibus, aut plurimis, aut ſpectatiſsimo atque illuſtriſsimo cuique. Apuleius duodecim libris de Metamorphoſi ſua.) Quibus titulum fecit de Aſino aureo. Lucianus in libris eis quos veræ Hiſtoriæ inſcripſit). Hi κατ᾽ ἀντίφρασιν nomẽ habent; inſcribuntur enim τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας, cùm nihil ueri, ſed fabulas meras contineant. Id quod ipſe Lucianus teſtatur, cum priori libro inter cætera ſic ait; γράφω τοίνυν περὶ ὧν μήτε εἶδον μήτ᾽ ἔπαθον, μήτε παρ᾽ ἄλλων ἐπυθόμην, ἔτι δὲ μὴ ὅλως ὄντων; μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν γενέσθαι δυναμένων διὸ δεῖ τοὺς ἐντυγχάνοντας μηδαμῶς πιστεύειν αὐτοῖς Poſsint ne homines in aues mutari.) Extat Dialogus Luciani, qui inſcribitur ἀλκυών, ἢ περὶ μεταμορφώσεως. In eo Socrates Chærephronti argutiſsimis aliquot ratiunculis perſuadere conatur, homines in aues mutari poſſe. Fuerit ne prius ouum an gallina.) Lege Macrobij Saturnaliorum librum ſeptimum, circa finem. Probabile ergo dialectices erit, & probabiliter.) Inuerſus ordo, & ſic legendum; Probabiliter ergo dicere erit, & probabile, qnod pro conditione &c.

QVIS SIT FINIS DIALECTICES. CAP. III.

HInc iam haud difficilè fuerit uidere, quis sit dialectices finis, ad quem sint illi cuncta referenda. Si enim fines sunt artium, opus cuius gratia discuntur, ut quæ contemplationis causa discuntur earum finis sit contemplatio; quæ propter formandam uitam probitas, quæ propter aliam aliquam actionem, hanc ipsam actionem cui destinantur finem habent, erit nimirum dialectices finis, probabiliter de re proposita dicere; quando huic soli rei instituta. Id scilicet est quod initiò dixi, docere aliquid eum, qui audit. Neque istud tamen sic accipiendum est, ut quisquis aliqua ratione docet, dialectices, munere fungatur. Nam & Grammaticus, qui fabulam poëtæ explicat, qui historiam recenset, qui uerba interpretatur, docet; sic etiam qui interroganti, est uel non est, respondet, docet; nihil tamen uterque horum agit, quod ad dialecticum pertinet. Quoniam enim satis habet ab eo, qui audit intelligi, quod ut prædiximus, apertè, emendatéque loquendi præceptis constat: potest grammatices finibus, quæ ista docet, esse contentus. Sed qui ita docet, ut fidem fecisse oratione uelit, & dicendo auditoris ad se trahere mentem, quatenus id facit, dialectici negotium agit. Oratione autem istud

&

& dicendo fieri uelim, nam qui stulta auditoris credulitate abutitur, (ut sunt plerique, qui non dictioni credunt, sed dicenti, quanquam dicat incredibilia, quanquam repugnantia) hic non magis dialectici præstare officium uidebitur, quàm imperatoris ille, cui non sua uirtus, sed hostium metus uictoriam tradit. Quòd dicimus autem, apertè dicenti rationem ad grammaticum pertinere, illud non erit ignorandum nobis, perspicuitatem orationis uerbis constare & rebus. Verbis, ut non sint uel improprietate, uel uetustate, uel nouitate obscura: (quanquam nouandis uerbis apud Latinos nullus ferè relictus sit locus) neue contra naturam suam perplexius constructa. Hæc quidem perspicuitatis pars ad Grammaticum pertinet. At perspicuitas quæ in figuris ornatúque uerborum est posita, ea Rhetorices præceptis constat. Rerum autem perspicuitas, partim in natura illarum, partim in tractatu consistit. In natura, quoniam alia natura obscuriores sunt, aliæ apertiores, & cognitioni nostræ magis expositæ. Ea ad dicendi rationem non pertinet, quoniam cum rebus ipsis in orationem qualiscunque est affertur. Alia est, quam ordine disponendisque consequimur rebus: quoniam ut aliquid ante postea'ue dictum est, ita plus minus'ue intelligendo alteri confert. Hæc ex dialectici est instituti, quoniam non modò percipiendis rebus ordo plurimum præbet adiumenti, sed nõnun-

quam

quam etiam fides earum magna ex parte huic ipsi est innixa. Quemadmodum enim nemo pictorem quempiam, aut fictorem consummatum dixerit, qui omnia quidem seorsum membra exactè exprimeret, iungere autem ea nesciret, & in eam habitudinem componere, ut motus aut actus alicuius quam uellet imaginem imitarentur; sic ne dialectici quidẽ nomen sibi uendicabit, qui omnia facienda fidei inuenire sciat; sed disponere, & in ordinem redigere, ut fidem cui destinantur facere possint, nesciat. Hic itaque finis erit dialectices, docere pro facultate rei de qua disseritur, id est, inuenire quæ fidei facienda sint apta, & inuenta disponere, atque ut ad docendum quam accommodissima sint ordinare: Iudicandi enim partem, hoc ipso quod faciendæ fidei apta inuenire debere præscribo, comprehensam in præsentia uelim. Nanque perinde uidetur non inuenire, et inuenire eiusmodi, quæ indicentur instituto nostro apta non esse.

Scholia in caput 3.

Erit nimirum dialectices finis, probabiliter de re proposita dicere.) Recte hoc, siquidem idem est officium artis & finis, quod Cicero in Rhetoricis negat. Quanquã nouandis uerbis apud Latinos nullus fere relictus sit locus. De his Fabius lib. 8. cap. 3. & M. Cicero tertio libro de bonorum & malorum finibus. Quoniam non modo in percipiendis rebus ordo.) Vide libri 3. caput octauum, & rursus 13.

QVOD MOVENDI RATIO A DOcendo inuentione non differat. Caput IIII.

SED quia inuentionem, docendi subiecimus officio uideatur autem suam etiam habere inuentionem qui mouet, & qui delectat, quæ distincta à ratione docendi autores fecerunt, non immeritò uidebimur angustioribus terminis, quàm fert natura inuentionis, hanc partem terminasse. De hoc quoniam exactiùs initio dicturum me sum pollicitus, hic locus uidetur aptißimus huic rei explicandæ. Definienda ergo erunt ista, & ostendendum quid sint, quò faciliùs queant distingui. Docere ergo est rem ex ignota facere notiorem. Mouēdi quidem generale est nomen, & quod latè patet sed in præsentia tantùm ad mentem referimus: ut sit mouere, pacatam tranquillamq́; mentem affectibus perturbare. Delectare est tale aliquid adhibere, cuius sensu atque perceptione, is qui accipit, gaudet. Vel, est aliquid facere, quod sit sensui eius, qui id percipit, accommodatum. Istaq́; uel rebus fiunt, uel oratione. Nam & re docemur, quoties rei alicuius experimentum sumimus, uel præeuntem aliquem præmonstrantemq́; sequimur: ut pictor, qui ostenditquomodo auctis lineis, uel tumens, uel cauum aliquid exprimatur, quis color umbram reddat, quis lumen; quomodo subsistentes res, & uisui sese longinquitate subtrahentes, in plano sint imitandæ:

tandæ : hic rebus, docet. Possunt & hæc eadem oratione fieri, ut non monstrentur, sed tradantur uerbis. Eruditè itaq; Plutarchus inquit : poëma picturam loquentem esse, picturam esse tacens poëma : illud significans, docere ambas, & persæpè res easdem: sed alteram loqui id, quod altera ostendat. Sic & affectus, rebus & oratione mouentur : multo autem maximè rebus. Neq; enim crediderit quisquam, tam paratas fuisse Po. Rom. lachrymas, ut qualibuscunque epilogorum Ciceronis uerbis, (quanquam sint illa quidem ingeniosißimè & aptißimè ad commiserationem composita) ad lachrymas cogeretur, nisi tamen insignium rerum ante oculos posita calamitate, & actione flebilibusq; modis quibusdam, & ante omnia manantibus ubertim lachrymis Ciceronis ista commendarentur. Delectari nos rebus simul & uerbis, notiùs est, quàm ut indicari oporteat. Nobis autem de his rebus tantùm est ratio, quatenus fiunt oratione, hacque uia, (quod ad inuentionem pertinet,) minimè uidentur à docendi ratione esse discreta. Sanè Aristoteles ait, cùm commouere quis audientem uelit, superuacuam esse argumentationem. Id quòd haud dubiè ita est, si accipimus argumentationem, quo puram nullisque corruptam affectibus fidem conamur facere. Tenet enim argumentatio intentam, et uelut expergefactam mentem, ut nullus facilè subrepere, & auferre ipsam poßit affectus. Quinetiam

etiam tenuè illud & sedatum argumentandi genus turbulentæ affectuum agitationi minimè conuenit; non quòd eadem res, & ad docendum, & ad mouendum apta esse non poßit: sed quia argumentandi illa quies, rapiendo extra sedes suas animo accommodata non est. Ad hæc, capimus argumentationem, ut id ostendat, & colligat, cuius mentione uolumus commouere auditorem, certum est affectibus eam non conuenire. Nemo enim sperauerit quenquam ea in re commoueri posse, de qua, sit ne ita, nec ne, prorsus addubitet. Quod si omne id uocemus argumentationem, quo dubia, incertaque colligimus, non modò opus ea esse ad affectus euocandos crediderim, sed crebriorem etiam densioremque esse oportere. Viribus enim opus est, & rapienda mens, auferendusque ipse sibi animus, & uelut extra se ponendus. Imitantur hoc in eloquendo autores, ut si minus sint ipsis plura, quæ dicant, idem tamen, mutatis subinde uerbis, uelut plura ingerant. Quid aliud Vergilius expreßit, cum dicit apud eum Dido: Per ego has lachrymas, dextramque tuam te. Per connubia nostra, per inceptos Hymenæos.

Idem erant dextra, & connubium, & Hymenæi, non enim aliud; quàm fidem coniugij, his tribus significat: repetendo tamen alijs uerbis, tanquam plura inculcauit. Sed adhiberi motibus argumentationem, facilè sciet, si

quis

quis poëtas omnis generis qui γραμματικὸν *aliquid, hoc eſt, qui actum, perſonasq; habent, uerſa uerit. Tum uerò præcipuè poterit oſtendere Tragœdia, apud quam ex profeſſo omnia ardent affectibus. Sed & hiſtorici & oratores etiam quatenus res permiſit, hac laude ingenij poëtis non ceſſere. Cicero ut omnibus eloquentiæ partibus, oĩbus alijs fuit ſuperior: ita hac parte ipſe ſibi comparatum uidetur ſupra cæteras laudes ſuas eminere. Ne ergo uerbis colligamus quod apud illum exemplo demonſtrare in promptu eſt, ab eo potius huius rei fides nobis petatur. Longum eſt per omnes ire affectus, commiſerationem uideamus. Vna .n. eſt omnium in commune natura: & quòd in hac oſtenderimus facilè liquebit in reliquis. Duo ſint oportet in miſericordia mouenda, acerbus alicuius caſus, & eum qui perferat, indignum illo uideri. Quid ergo? non omnibus commiſerationibus Cicero, uel utraque hæc, uel ſi alterum apertum putat, alterũ multis argumentis proſequitur? Pro Milone, Clodij primum inuidiam è tota uita illius, omnibus factis eruit. Sed omittamus hanc, atque quæramus id quod ſumpſimus. Quò magis potuit oſtendere indignum exilio Milonem, quàm quòd fortiſsimus uir erat, atque præſentis periculis metu, non animum, non uultum non orationem mutabat? Ergo ſubijcit iam formatam, & expreſſam argumentationem à minori deductam. Si enim gladiatorem miſeret eò magis, quo minus ſunt ſupplices, quanto*

rectius

rectius fortißimus uir contumax periculorum nos mouebit? Profert enim se primum effectus, utque animus dicentis, ita etiam pacacior adhuc est oratio. Deinde datis Miloni uerbis, liberius erumpit; Valeant (inquit) ualeant ciues mei. An non Milo hoc erga populum Romanũ animo, quem ista uerba praeferunt, indignißimus tali casu uidebitur? Iam reliqua plenis (quod aiunt) uelis: O frustra (inquit) suscepti mei labores, ò spes fallaces: merita habent Milonis erga omnes ordines. Deinde priuatum beneficium Ciceroni in reditu illius uelut populi uoluntate datum. Post hæc egregia est omnium ordinum de Milone opinio. Iam animus illius omnia ex uirtute æstimantis, quòd rectè factorum præmium sint ipsa rectè facta. Iam gloriæ amplitudo: De me (inquit) semper populus Romanus, semper omnes gentes loquentur. Quid his omnibus agitur, nisi ut ostendatur indignißimum esse Milonem eo casu, quẽ intentent aduersarij? Adeo, ut si quis conijcere in syllogismos ista uelit, & disputantium more colligere, nihil expeditiùs aut faciliùs fieri poßit. Porrò pro eo quòd reliquum erat, ut ostenderet grauißimum esse hunc Milonis casum, orator tractandorum animorum artifex peritißimus, transfert in se hanc calamitatem: proq; Milonis persona, suã, hoc est, amici, qua nihil fauorabilius esse potest, substituit: ut lachrymæ eius quærelæq; non iam Milonis uicem, sed suam dolentis deflentisq; fortunam, iustißimè fluere uideantur. Quid ergo potuit grauius

contingere Ciceroni, quàm eo se priuari amico, pro cuius salute suam ipse paratus sit dependere; cupiatque mori, priusquam tantum mali uideat? eo amico, cui cum sint omnia à se officia amicitiæ tributa, in irritum sint omnia præsenti casu recasura? eo etiam amico, cuius fortunam ipse suam ducat; & in cuius casu omnia in se iudicum beneficia uelit extincta; & qui sibi, qui liberis suis, qui fratri, omnibus in uno conseruatis autor fuerit salutis? quodque omnium acerbißimum est, pro cuius incolumitate, non uitam modò Clodij pacisci uelit, sed prætorem etiam eum consulemque & dictatorem uidere. Respicit autem subinde orator ab affectu ad causam. Neque enim id agit solum, ut misericordiam moueat, sed ut per misericordiam, id quòd cupit, iudicum animis extorqueat. Hinc ergo sunt illa; Quid uos iudices? quo tandem animo eritis? Et, uos uos appello fortißimi uiri. Et quæ paulò pòst sequuntur; at in qua causa non potuisse? & è quibus non potuisse? & quo deprecante? Verùm hæc ad institutum nostrum nihil pertinent; neque enim hoc loco inueniendi rationem explicamus, sed illud uoluimus ostendere, ea qnibus concitantur affectus, omnia ex eisdem duci locis, ex quibus ea, quibus docemus. Est enim amplificatio (ut inquit Cicero) uehemens quædam argumentatio, ut illa docendi causa sit, hæc commouendi. Illud non negauerim, latêre plerunq; argumentationem in istis, & impetu uehementiáq; dicentis obrui, fieríq; similiorē expositioni oratio-

orationem, quàm argumentationi; & quod ad dicendi figuram pertinet, plurimum inter ista interesse, & Rhetori quidem multum differre, dialectico propemodum nihil.

Scholia in caput 4.

De hoc quoniam exactius initio, dicturum me sum pollicitus.) Libri præcedentis capite primo. Vt sit mouere, pacatam, tranquillamque mentem affectibus perturbare.) Cicero in partitionibus: Motus autem est, inquit, animi incitatio, aut ad uoluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem. Nam & re docemur, quoties rei alicuius experimentum sumimus, uel præeuntem aliquem prȩmonstrantemq; sequimur.) Sic ueteres illi Lacedæmonij, homines quosdam agrestes, qui Helotæ dicebantur, festis interim solennibusque diebus, quàm maxime ad potum crapulamque incitare solebant, atque ita deinde uino ciboque obrutos immittere in conuiuia iuuenum, ut ij conspecta turpitudinem ebriorum, temulentiam, ut rem maxime deformem, omnibus modis fugerent ac cauerent. Et Ismenias ille Thebanus discipulis suis, tam eos, qui malè, quàm qui bene modulabantur, ostendens, dicere solebat: hoc pacto modulari oporte, illo non oportet. Quæ quidem docendi ratio, rebus magis constabat, quàm uerbis. Eruditè itaque Plutarchus inquit, poëma picturam loquentem esse.) Plutarchus in libello eo, quo disputat, bellum'ne, an Philosophiæ studia clariores reddiderint Athenienses, Simonidem authorem huius laudat sententiæ. Verba eius, sic habent. Πλὴν ὁ σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσαγορεύων, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν ἃς γὰρ οἱ ζωγράφοι πράξεις ὡς γινομένας δεικνύουσι, ταύτας οἱ λόγοι γεγενημένας διηγοῦνται καὶ συγγράφουσι. Εἰ δὲ οἱ μὲν χρώμασι καὶ σχήμασιν οἱ δὲ ὀνόμασι καὶ λέξεσι ταῦτα δηλοῦσιν ὕλῃ καὶ τρό-

τρῷ μιμήσεως διαφέρουσι, τέλος δὲ ἀμφοτέροις ἓν ὑπόκειται· καὶ τῶν ἱστορικῶν κράτιστος, ὃ τὴν διήγησιν ὥσπερ γραφὴν πάθεσι καὶ προσώποις εἰδωλοποιήσας. Verùm Simonides, inquit, pictura poëma tacens, & poëma loquentem appellabat picturam. Quas enim res pictores perinde ut si nũc primum gerantur, penicillo exprimunt ac demonstrãt: eas ipsas poëtæ orationibus ac libris suis, factas iam narrant atque conscribunt. Quocirca, si quod illi coloribus ac figuris, idipsum hi uerbis ac dicendo significant, planum est materia quidem eos & modo imitationis differre, cęterùm finem tamen eundem utriusque esse propositum: ac proinde etiam inter historicos eum primas tenere, qui narrationem perinde quasi picturam, affectibus ac personis ceu simulachris quibusdam impleuit. Eiusdem rei meminit seu Cicero, seu quis alius author est, quarto libro Rhetoricorum ad Herennium. Multo autẽ maxime rebus.) Horatius in Arte, Segnius irritant animos demissa per aures, Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus. Et Lucretius libro ultimo, Quia semper ad aures Tardius adueniunt, quam uisum quæ moueant. Vt qualibuscunque epilogorum Ciceronis uerbis.) Quantus fuerit in epilogis Cicero, ipse in Oratore docet his uerbis: Quid ego de miserationibus loquar? quibus eò sum usus pluribus, quòd etiamsi plures dicebamus, per orationem mihi tamen omnes relinquebant: in quo ut uiderer excellere, nõ ingenio, sed labore assequebar. Quæ qualiacunque in me sint, me enim ipsum non pœnitet quanta sint, sed apparent in orationibus; & si carent libri spiritu illo, propter quem maiora eadem illa cum aguntur, quàm cum leguntur, uideri solent. Nec uerò miseratione sola mens iudicum permouenda est, qua nos ita dolenter uti solemus, ut puerum infantem perorantes in manibus tenuerimus; ut alia in causa, excitato reo nobili, sublato etiam filio paruo, plangore & lamentatione compleuerimus forum, sed etiam faciendum est, ut irascatur iudex, mitigetur, inuideat, faueat, contemnat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, facietate afficiatur,

tiatur, speret, metuat, lætetur, doleat, &c. Quid aliud Vergilius expressit, cùm dicit apud eum Dido.) Quarto Aeneidos. Neque dissimile huic quod legitur eodem libro apud eundem, Per sydera testor, Per superos, atque hoc cœli spirabile numen. Si quis poëtas omnis generis, qui Δραματικὸν aliquid, &c.) Tria sunt genera poetarum, δραματικὸν, ἐξηγητικὸν, μικτὸν, id est, actiuum, enarratiuum, mixtum. Actiuum est, in quo personæ loquuntur solæ citra omnem poetæ ipsius interlocutionem. Enarratiuum, quo semotis personis, solus poeta loquitur. Mixtum, in quo & poetæ & personæ introductæ loquũtur. Sic fere Diomedes. Profert enim se primum affectus.) Profert se, inquit, hoc est, exerit se, & paulatim nascitur. Porrò totus hic locus, ut prima fronte nonnihil uidetur obscurior; ita lucidissimus erit, si huc adhibeatur ipse Ciceronis pro Milone epilogus. Est enim amplificatio, ut inquit Cicero.) In partitionibus.

QVOD ITEM IN DELECTANdo non sit alia inuentionis, quàm in docendo ratio. Cap. V.

Sed de motu hactenus. Delectare (quod ultimum è tribus ponitur) ut sit à mouendi docendique officio seiunctum, finis esse nulli orationi potest. Omnis etiam oratio docet. Quoniam, sicut modò ostendi, motus à docendo nullam habet (quod inuentionis est) differentiam. Docet autem quantum in ipso est. Neque differere quenquam dicas, qui non aliqua de re affirmare, aut negare aliquid, & certiores nos quantum ipsius est ora-

tionis) facere uelit. Ergo ut oratio probet aliquid, ex natura rerum dispositionéque, & ordine, quem habent inter se, contingit, ut delectet uerò, in eius tantùm qui audit ingenio est positum. Docendi itaque ratio eadem ferè est apud omnes: quemadmodum res sunt, quæ uel per quas docetur: delectandi non ita, quoniam diuersa sunt hominum ingenia, & sic se (ut inquit Cicero) res habent: me mea, te tua delectant. Nemo ferè est cui idem quod alteri placeat. Et plerique ab alijs dißident, non ut melius, sed ut aliud sequantur. Cupit enim quisque suum esse, quod probat; & probat quisque maximè, quod suum est, hoc est, quod naturæ sensibusque suis est accommodatißimum. Non est ergo finis orationis delectare; quoniam non ex oratione, sed ex audientis id animo contingit. Quid ergo? Non multa uoluptatis auriumque gratia dicuntur? Non poëma, non historia, non actio ciuilis, id maximè agunt, ut delectatione legentem detineant? admiratione suspendant? Illa etiam austerior, seueriorisque supercilij philosophia, horrorem rerum mollire uerbis, & benignius influere in aures animosque concupiscit? Vera sunt ista, fiuntque ut dicitur, & oratione quidem fiunt. Non tamen dictionis sunt finis, sed dicentis. Quemadmodum enim cibi finis est explere famem; at cõuinator, quò gratius excipiat conuiuam, si lautiùs apparauit, idque prospexit, quo pacto non satietati illius, sed gulæ satisfaceret: quamquam id cibo quoque fiat,

non

non tamen quatenus est cibus, sed in instrumentum explendæ luxuriæ est à domino translatus. Ut ergo cibi est alere, & firmare corpus: contrà qui uoluptatem spectat, persæpè ingerit noxia, & magnorum irritamenta morborum; sic quæ aliquando rerum dictionisque ordinem sequenti possent uideri culpanda, dum audientis captamus uoluptatem, inter laudes numerantur dicentis. Quale est strictim & breuiter dicere, & solùm pro necessitate, ea quæ capita sunt & firmamenta rerum. Aut quibus propè nihil est opus, dummodo excoli ordinaríque poßint, latißimè fundere. Quinetiam digredimur ab eo quod instituimus, ut in aliquid quod plausibiliter dici queat deferamur: & quæ semel paucisque dicta percipi poterant, ea repetimus, trahimus, longo uerborum ambitu enunciamus. Poëtæ quoque persæpè à fide rerum ad incredibilia delabuntur. Confundunt etiam ordinem rerum, ut quod peius erat, dicant posterius, quod posterius, prius. Hæc aliáque permulta id genus, quæ rerum essent nimirum uicia; atq; proinde orationis, quia significandis eà rebus est instituta: ingeniorum tamen sunt (quoniam placent) uirtutes. Sunt tamen & ista persæpe coniuncta, ut quæ delectat præcipuè, optimè etiam doceat oratio; sed & fidei quandoque locum occupat uolutas. Diuersa tamen sunt, & diuersas habent causas. Docere ergo, uel (si id malimus) probabiliter dicere, proprium est differentis (quod pro-

 bare

Non scite:Hoc enim Attilius poëta durissimus : Hæc Cicero. Quem in modum & Plautus; Suus, inquit, rex reginæ placet, sua cuique sponsa sponso.

MATERIAM DIALECTICES quæstionem esse, & quid alij de hoc senserint. Cap. VI.

NVnc igitur ea, de quibus hoc libro dicturos nos prædiximus, exequamur, eo quo proposuimus ordine. Tria erant, quibus differendi facultatem constare uoluimus: materia, instrumentum, & tractatus; Materia ordine est prima: primum ergo illa nobis explicetur. Ne quem fallat autẽ nominis huius ambiguitas, illud admonitum uelim, materiam artium quandoq; dici, id quòd artibus docetur, & circa quòd uersatur cura, consideratióq; illarum, quòd & subiectum uocari priori libro diximus: sic materiam dialectices possumus dicere argumentationem, ut pleríq; : uel ut nos, dictionem probabilem: quanquam parum hæc ipsa diuertant. Dicimus etiam materiam artium id, in quòd opus suum explicant: quemadmodum statuarij materiam dicimus æs, marmor, gypsum, ceram, omne id deniq; ex quo simulachrum aliquod, aut imaginem effingere potest: & figuli materiam, lutum: & fabri ligna. Lignis autem proprium est materiæ nomen. Ab his enim ad reliqua similitudine traductum est: nosq; in hanc significationem in præsen-

tia de materia dialectices quærimus. Istā quæ sit, ut demur cõmodißimè ex opere dialectices posse perspicere. Si.n.est opus illius, quod prædiximus probabiliter dicere: quicquid.i.in quòd hoc opus suū exercere et experiri poßit, id uidebitur utiq; materia illius esse. Probabiliter autē dicere de oī eo, quòd in orationē deducitur, possumus: aut re uera probabiliter, aut quatenus res de qua dicimus permittit: quòd cuiusmodi sit, prędiximus. Oē igitur id, de quo ordine apteq; ad fidē dici pōt id erit dialectices materia. Quòd si uno noīe cõplecti uolemus, haud erit difficile. De quocunq;.n. fidem conamur facere, id necesse est accipi tanquā dubiū incertumq; sit. Nemo .n. rem apertā, quatenus est aperta, sumit docēdā: sed ut contēdi de ea & ambigi poßit. Quicquid autē tanquam dubitatū in mediū profertur, id uocant qõnem. Erit ergo quæstio materia dialectices. Nec inuenio, quam illi certiorē aliam aut arctioribus circunscriptā terminis, aßignē. Scio tamen esse quibus aliter uidetur, quorū non est dißimulanda nobis sententia. Hi putant, si tā latè tendamus materiā dialectices, ut de quocūq; probabiliter poßit dici, id subijciamus curæ ipsius: oēs ferè artes aut superuacuas futuras, aut intra dialectices ius possesßionemq; uēturas. Omnes.n. propemodū probabiliter, de eoquòd docendū sumpserunt differūt. Nā eorum quæ necessaria et indubitata esse, poßint à nobis cõprehēdi, non ita magna est copia & (si Academiæ credimus) prorsus nulla. Id quòd nemo negat,

gat, quæ ad uitam moresq́; pertinent; quæ itē ad rerū naturæ noticiam, nihil est quòd nō sit cōtrouersum, et magnis ingenijs omnes in partes iactatum. Debis ergo omnibus probabilia utcunqne differuntur: quoniam necessaria non possunt. Nam sine probabilia quidem possent, nemo uel disceret ea, uel doceret. Quòd si probabile dicimus non modò quòd ambiguè, & in utranque partem dici potest: sed ut quo certius quicque est, eò probabilius sit; et quòd indubitatum sit, id maximè uideatur probabile; omnes artes quæcunque demum sunt, ex probabilibus constabunt. Quum singulæ ergo de his rebus quas profitētur probabiliter dicāt, quid iam loci dialecticæ de omnibus rebus dicendi relictum erit? Aut quid opus est per omnes ire nos diripique artes siquòd cuncta pollicentur, poterit dialectice sola præstare? Aristoteles itaque dialecticen tribus his utilem putauit exercitationi differēdi, confutando aduersario, et probandis primis artium principijs eis, quæ oportet quamlibet artem uelut explorata certaque habere. Quia .n. prima sunt, artes ipsæ nequeūt ea probare, uelut præcedētia illas, et credēda discēti; ab hac itaq; uelut publica quadā oīum ministra, petendā eis fidē ē arbitratus. In reliquo sciārū progressu, nihil loci reliquit dialecticę. Duos tū libros qui posteriorū resoluturiorū inscribūtur, edidit, quibus ea cōplexus est, quæ ad rationem tradendarum artium pertinent. Ergo quòd attinet ad institutum nostrum, non quæstio-

nem

fit prædiximus. Libri huius capite secundo, Scio tamen esse quibus aliter uidetur.) Hæc obiectio nihilo plus uitium habet aduersus ea æque hoc capite docet Rodolphus, quàm quæ de materia Rhetorices primo lib. de Oratore disputat Crassus. Habet autem in summa hunc intellectum. Si dialectice sola probabiliter disputare de omnibus docet, quorsum igitur cæteris nobis opus est artibus? quorsum attinet, illas tanto cum labore perdiscere, si hac una instructi, credibilem de re qualibet texere possumns orationem? Dilutio; Quanquam dialectice uiam ac rationem tradit de omnibus differendi, non tamen hinc colligitur illud, cæteras artes omnes inutiles esse ac superuacuas. quando fieri potest, ut res eædem diuersa ratione spectatæ, diuersis ẽt artibus subijciantur. Iam dialectice in communi tantũ uiam ac rationem parandæ de re quaque fidei tradit, itaque in uniuersum de rebus omnibus agit ut nulli interim specialiter præcepta sua accommodet. Reliquæ artes, generalem hanc differendi rationem à dialectica mutuantes, suis eam singulatim materijs applicant. Verbi causa; Præcipit dialecticus probationes rei cuiusque esse petendas à finitione, genere, speciebus, proprio, toto, partibus, causis, euentis, &c. quæ autem rei cuiusque definitio sit, quod genus, quæ species, totum, partes causæ, euenta, id dialecticus speciatim non docet, sed aliunde petendum est. Vt si quæras, sit ne anima mortalis an immortalis, hic rem ipsam peculiariter ad naturalem pertinere philosophum, nemo ignorat. Siquidem is naturas rerum scrutatur, is quæ interire res possint, quæue non possint, peruestigat ac docet, & quæcunque de ortu & occasu rerum dicuntur, ea omnia suæ ditioni esse subiecta confirmat. quorsum igitur eiusmodi in rebus opus est dialectica? aut quis eius hic usus? Hic nimirum, ut qua uia, quomodo, ipsi etiã physico hac de re differẽdũ sit, uideamus. Docet ergo, principio intuendũ esse, quid sit aĩa, qđ eius genus, quæ formæ, quæ officia, quæ causæ, quæ euẽta, quæ ei accidãt,

quæ

quæ cohærēăt,quæ pugnēt.Deiñ hęc eadē quærēda e de morte,eaq; cū priorib. illis sic cūferēda,ut quæ,quē bus cōsentanea sunt,quæ dissentanea, deprehēdamus i atq; ita demū ex ſtudine istorū,de themate ꝓposito i, hāc aut illā partē feramus suiam.Hæc,iquā, dialectice in cōe monet dispiciēda eē,traditq; normas ac regulas quasdā,quibus ceu filio quodā in hisce cōponendis secernendisue ita dirigatur humana rōne qua ab errare possit,neue ꝓ cōsentaneis accipiat dissidētia,aut cōtrà ea quibus ꝓbe inter se cōuenit, credat dissentanea ac pugnātia esse. Verū.n.uero quænā ea definitio animæ aut mortis sit,qđ genus quæ cāæ,&c.in eius rei per uestigationē,etsi generales aliquot ꝑceptiōes tradit dialectica,tamē speciatim ex ea peti ista nō debēt,sed à naturali pħo. Ita fit ut spālis quidē de reb. omnib tractatio ꝑtineat ad reliquas artes,quatenus uerò uniuersæ sub unam cōem quandā de eis disserendi rōnē cadunt,hactenus subiectæ dialectico sint. Arist. itaq; dialecticen tribus his utilē putauit.) Hēt quidā Aristo.dialecticam utilē esse ad tria. Verū tribus quartū subiungit, quod tñ autore Alexi Aphrod.uelut particula quædā tertii illius uideri pōt. Iā Rodolph.omisso tertio,quartū in locū eius subiecit. Quæ res ei in cā fuit,cur diceret,dialecticen iuxta sentētiā Arist. ad principiū modò scientiarū cōducere à reliquo artiū progreſsit excludi. Quā illius sententiā nō fuisse, facile docebūt nos uerba ipsius, quæ primo Topic. libro habētur ad hunc modū.

Ἑπόμενον δ' ἂν εἴη τοῖς εἰρημένοις, εἰπεῖν, πρὸς πόσα τέ καὶ τίνα χρήσιμος ἡ πραγματεία. Ἔστι δὴ πρὸς τρία, πρὸς γυμνασίαν, πρὸς τὰς ἐντεύξεις, πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας. Ὅτι μὲν οὖν πρὸς γυμνασίαν χρήσιμος, ἐξ αὐτῶν καταφανές ἐστι. μέθοδον γὰρ ἔχοντες ῥᾷον περὶ τοῦ προτεθέντος ἐπιχειρεῖν δυνησόμεθα. Πρὸς δὲ τὰς ἐντεύξεις, διότι τὰς τῶν πολλῶν κατηριθμημένοι δόξας, οὐκ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλ' ἐκ τῶν οἰκείων δογμάτων ὁμιλήσομεν πρὸς αὐτούς, μεταβιβάζοντες, ὅτι ἂν μὴ καλῶς φαίνωνται λέγειν ὑμῖν. πρὸς γὰρ τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας, ὅτι δυνάμενοι πρὸς ἀμφότερα διαπορῆσαι ῥᾷον ἐν ἑκάστοις κατοψόμεθα

ἀλη-

ἀληθές τι καὶ τὸ ψεῦδος. Ἔτι δὲ πρὸς τὰ πρῶτα τῶν περὶ ἑκάστην ἐπιστήμην ἀρχῶν· ἐκ μὲν γὰρ τῶν οἰκείων τῶν κατὰ τὴν προτεθεῖσαν ἐπιστήμην ἀρχῶν, ἀδύνατον εἰπεῖν τι περὶ αὐτῶν, ἐπειδὴ πρῶται αἱ ἀρχαὶ ἁπάντων εἰσί, διὰ δὲ τῶν περὶ ἕκαστα ἐνδόξων ἀναγκὴ περὶ αὐτῶν διελθεῖν, τοῦτο δ' ἴδιον ἢ μάλιστα οἰκεῖον τῆς διαλεκτικῆς ἐστίν· ἐξεταστικὴ γὰρ οὖσα, πρὸς τὰς ἁπασῶν τῶν μεθόδων ἀρχὰς ὁδὸν ἔχει. Eis uerbis hoc dicit, Quæ in Topicis ſe tradunt, ea conducere in primis ad tria. Primum ad exercitationem diſſerendi. qui.n.metho.hāc teneat, eũ facilè de re q̃uis argumẽtari poſſe. Deiñ ad dextre cõuerſandũ, colloquẽdumq́; cũ uulgo & multitudine, cui ſi quid perſuaſum uelis, nulla id rõne effectũ iri facilius q̃ ſi oĩs tua oratio ducatur ex ijs, quæ ipſi uulgo uera eſſe uidentur, nõ, quæ ex intimis artiũ penetralibus deprõpta, admiratur citius rudis multitudo, q̃ credit. Tertio, ad ſcías eas, quas philoſophiæ noĩe cõplecti ſolemus. Quiſquis.n.hac facultate inſtructus, utranq; eius quo de agitur partẽ, credibilibus argumentis reddere poſsit ambiguã, eũ facile quid in re quaq; ueri falſi ue ſit, perſpecturum. Præter hæc autem conducere ea, & ad prima artiũ principia, eò quòd hæc ex eis quæ propria ſunt artis cuiuſque, probari nullo modo poſsint, ſed ex credibilibus tantũ, quorũ tractatũ pertinere ad dialecticum. Porrò totus hic locus Rodolphi eſt eiuſmodi, ut intelligi plene non poſsit, niſi adiuncto ei primo Topicorum lib. Ariſtot. Exercitationi diſſerendi, confutãdo aduerſario.) Quod habet Rodolphus dialecticen ſecundo utilem eſſe confutando aduerſario, id uulgo hodie ita dici conſueuit, conducere eam ad obuiationem. Aiuntq́; obuiare aliud non eſſe, quàm prõpte reſiſtere poſitioni reſpondentis, per argumentationes probabiles. Ariſtotelis uerbum eſt, πρὸς τὰς ἐντεύξεις, qua uoce Alexander & Suidas ſignificari putant, τὰς πρὸς πολλοὺς συνουσίας. i. cõuerſationẽ cõgreſſus, colloquiaq́, cũ uulgo & multitudine. Atq; hoc ſane intellectu nomẽ ἐντεύξεως accipiendũ hic eſſe, ipſius etiã Ari. uerba declarãt, quib. ſecũdę huius utilitatis reddit cãm.

RE.

RESPONDET PRAEDICTIS, DOCETque quomodo dialectice, quomodo reliquarum artium singulæ, singulis de rebus differant. Cap. VII.

DIcamus ergo, quo pacto reliquæ artes, & quo dialectice de rebus differit, & quid intersit, distinguamus. Primùm constat, artes omnes paulatim & per incrementa repertas esse: neq; quisquam idem artem aliquam cœpit & absoluit. Prima autem initia à sensuum obseruatione profecta sunt: ut cùm uiderent homines, aliquid iterum tertióue & sæpius itidem fieri, experimento sumpto, ausi sunt tandem affirmare, prorsus sic se rem in omnibus habere. Ut cui primum curæ fuit scrutari rerum naturam, cùm uideret plantas animaliaq́; non nisi è semine procreari: deinde ducto per radices humores, aut cibo per os hausto, augescere: laterem nisi luto non excoqui, cinerem non fieri nisi ex aliquo quod ureretur: sicq́; reliqua, quæcunq; gignerentur, prius aliquid ex quo fierent habere: tanquam firmum exploratumq́; demum constituit, nihil ex nihilo gigni. Simili uia collegit, etiã omnia quæcunq; fiunt, efficientis alicuius ui fieri. Deinde cũ per singulas res duceretur animus eius, uelletq́; etiam naturas proprietatẽq́; uniuscuiusq; perquirere, ad communia illa rediens, quæ iam ueluti leges fixerat, conferensq́; illa cum singulis, ratiocinando, reputando,

reputando, colligendo (id est, quòd argumentari dicimus) fidem de unaquaq; sumpsit, & ambiguitates explicuit. Illa ergo, & quæ secutus est uelut firmamenta inquisitionis suæ, & quæ ex illis collegit, propria sunt instituti artisq; suæ; uia aũt & ratio colligendi parandæq; fidei, ad dialecticum spectat. Dialectice enim in commune ostendit ea, quibus inspectis & animo pertractatis, promptum sit inuenire fidem de eo quòd quærimus. Vt uerbi causa, dialectice dicit inspiciendam in argumento inueniendo esse substantiam rei, & causas, & euenta, & quæ reliqua in locis descripsimus: quatenusq; facit id qui differit, munere illius utitur. Quæ sit autem definitio rei propositæ, quæ causæ, quæ euenta, ea oportet ex proprijs artibus rei cuiusq; depromat. Rursus uerò, in uniuersum quid sit definitio, & quo pacto definiendum, quid item genus, quid species, quid causæ, quid euenta, & reliqua id genus, non est dialectices explicare: sed eius scientiæ, quæ prima rerũ principia tractat, quam metaphysicen dicunt: à qua dialectice mutuatur ista, quia ad inueniendi rationem sunt accommodata. Vtq; dicat, quid sint ista, aliena tamen id facit fide; ratio rerum iudiciumq; penes illam est. Non uidentur itaque satis exactè, satisq; perspectè dialectices descripsisse officium, qui dixerunt id esse; definire, diuidere, uerum à falso discernere. Priora enim illa (ut dicimus) metaphysices sunt opus; hoc posterius, omnium est artium commune. Dialectice disserendi probabiliter rationem tradit, hoc est, instru

mentum tantum ueri falsiq; discernendi: cuius usu ministerioq; expeditius cũcti artifices, quid ueri aut falsi sit in rebus sibi propositis, explorẽt. Quod si ita uolumus istud accipere, ut sit discernendo uero & falso destinata: non abnuerim id quidem, non ut ipsa discernat, hoc est, iudicet (hoc enim singularum est artium) sed ut instrumentum præbeat, sine quo, nullo pacto ista discerni poßint. Quid ergo? Dicat aliquis; Non'ne & ante inuentam dialecticen fuerunt artes, & disputatum est, & inuentum est uerum; & nunc quoq; quotusquisq; eorum qui disputant, dialecticen tenet? Non est quod negem hæc ita esse. Illi tamen, quòd dialectice docet, & faciunt & fecerunt; multò commodiùs (si hanc didicissent) fortasse facturi. Quemadmodum & ante traditam rhetoricen diserti uiri fuerunt; & priusquã literis comprehensa est musice, cecinerunt homines; nec Hippocrates, ut primus in artis imaginem medicinã coëgit, sic & primus cognouit morbum, profutura meditatus est, ægrum leuauit. Facta sunt hæc antequam artes fierent, & ob id ipsum quod crebrò sunt facta, longa recte secusq; factorum annotatione, artes esse cœpere. Prouenere deinde præclara ingenia, quæ dispersa colligerent, confusa disponerent, explerent imperfecta, rudia perpolirent, & omnia cõplecterentur: non modò quæ facta essent, sed quæ fieri etiam possent. Sic quod casus antè fuerat, cœpit deinde ratio esse. Et secutum est, ut non quia factum iam esse, aliquid debere fieri; sed quia deberet

beret fieri, crederent esse faciendum. Qui priore~ ergo fuerunt artibus, simili a his ipsis quæ nunc præcipiuntur (si quando recte fecerunt) secuti sunt. Sicut hodie plerique faciunt quòd artis est, sed non ex arte (quippe quã nullam habent) sed uel longa obseruatione, uel ingenij quodam præstanti uigore? Quantũ rectiùs tamen, quantoque melius expedirent illa, si certa artium ratione ducerentur? Duratura enim seculis ingenia, & quibus non presentes solum plaudat, sed quæ omnis posteritas miretur, ea tũ demum fiunt, quoties cum optima natura ars perfecta coniungitur. Sic quod dialectices est, inuenerũt argumenta homines, & errorem malè inuentorum aliquando deprehenderunt; antea quàm essent omnia præcepta illius, in artis formam collecta. Arist. tamen, quíque post eum alij instructi ea fuêre, facile libris suis ostendunt, quàm magnus sit usus eius, & quàm tractandis omnibus rebus accommodatus: utque sine ea, non solùm singula de quibus in artium decursu dubitetur, explicari nequeant, sed ne artes quidem colligi possent, & in hanc quam acceperunt redigi formam. Hæc est illa scientia, quam apud Ciceronem Crassus necessariam formandis artibus putat: quamque cupit esse in Iurisconsultis, quo non essent apud eos omnia actorum similia. Quæsitum est à Titio, & Labeo ait, etiam Celsus respondit, & apud Trebatium scriptum est. Ex eadem nota sunt definitiones illæ; Ius est scientia æqui, & iniqui. Et, iusticia

est constans & perpetua uoluntas. Et diuisions itidem; Iuris aliud publicum, aliud priuatum. Et priuatum, in naturale, & gentium, & ciuile diuiditur, quasi ius publicum, neq; naturale esset, neq; gentiũ, neque ciuile. Sed illis semper satis placuerunt sua, & iustior alioquin est eis uenia. Quoniã ut doctißimus quisq; fuit, ita maximis semper occupationibus distendus est, ne uel ocium perpoliendis inuentis suis haberet. Sed ut ad Aristotelem aliquando ueniam, qui artium finibus exclusit dialecticen: aptamq́; uel solùm, uel maximè certaminibus disputationum credidit; paucis dicam quod sentio. Quod sentio, inquam, nam ille ueriora forsitan, ego tamen quod sentio. Equidem artium decreta, et disputationum contentiones, non inueniendi, non iudicandi ratione discreta puto. Ex eisdem enim locis haurium utraque hæc argumenta, eadem expendendorum argumentorum utrisque est uia. Cupit æque qui docet, quique certat, probare quòd sumpsit: sed ille re uera cupit. Bona enim fide agit, & cum eo, qui docendum se præbet, habet negocium. Certator probat quidem, si potest: sin minus, satis habet, si modò uideatur probasse. Victoriam enim spectat, quàm si potest, uiribus auferre malit, quòd si res negabit, artibus pugnabit, & insidias struet. Dolus enim an uirtus (ut inquit poëta) quis in hoste requirat? Ergo si ex uulgaribus, & longius petitis, nec satis constanter probabilius, & sæpè etiam in speciem tantùm probabilibus disputator probationes petet,

id

id non ideo fieri credo, quia id lex disputandi postulet; nec enim quenquàm tam segnis conatus puto, ut cum posset certis exploratisque sententiam suam tueri, ad infirmiora potiùs delaberetur. Sed quoniam talia ad disputandum summuntur plerũque, quæ nequeunt aliter obtineri, & de quibus nihil potest satis probabiliter ad ueritatem dici, rerũ hæc est conditio, non disputandi ratio diuersa. Opus itaque habet undecunque datur præsidium petere; & ubi in re parum auxilij est, offundere tenebras aduersario; & huius ignoratione probationis loco abuti. Non magis autem sunt Dialectici ista, quàm medici, qui sanandum è pedum dolore suscepit laborantem; ubi uetus iam morbus, & qui radices altius, quàm ut euelli poßit egit, nulla ratione leuior fit, satis putat stuporem ægris membris inducere; utque huic pro sanitate est, non sentire dolorem: sic certatori, pro probatione est, non intelligi fraudem. Si quis igitur cum eo aduersario contulit pedem, qui sit captionum omnium peritus, & contra quem nihil proficiant astus, redeundum est nimirum ad rem ipsam quæ si artibus comprehensa sit, ex his ipsis utique quæ artibus de ipsa traduntur, argumenta ducemus. Da Aristotelem & Aristippum, de summo bono contendentes, da Chrysippum & carneadem de comprehensionibus.i.poßit, ne aliquid sciri: da reliquos in omni genere philosophos, de decretis suis ambigentes: an non hinc firmamentum roburque disputationum suarum pro-

ment, quæ êditis eiſdem de rebus (quiſque pro captu ſuo) artibus forent incluſuri? Vt finem ergo faciam, ſi, quemadmodum priùs oſtendere conati ſumus, dialectices officium eſt, probabiliter dicere, ut de quoque certiſſima & percepta maximè dicentur, licet ex medijs deducta ſint artibus, ita maximè ex dielectices inſtituto iureque fiet. Proximo loco erant, quæ adhæc arctiſſimè accedent. Subdola uerò & captioſa, non magis ex dialectices ſunt ratione, quàm monſtra morbíque ex conſtitutione naturæ. Materiam igitur dialectices ſciamus omne id eſſe, de quo probabiliter eſt diſſerere, hoc eſt, quod propoſuimus, quæſtio omnis, quæcunque demum ea ſit; dum tamen meminerimus, res, & de quibus, & per quas diſſerimus, ex ſingulis cuiuſque artibus ſumi: diſſerendi autem ordinem rationemque ad dialecticen pertinere. Sed quæ ſit materia dialectices, & quid alijs afferat artibus, quidque ab eis accipiat, iſtis ſit ſatis, & nimium etiam fortaſſe. Sed ignoſcere æquum eſt paulo pluribus uerbis. Variè tractantur hæc, nec apud omnes conuenit, ſuntque fundamenta & uelut ſcopuli artis, ad quæ reliqua diriguntur; reddenda idcirco de eis paulò ex actiùs fuit ratio: nec enim ubi ſumma labat, poſſunt inter ſe partes conſiſtere.

Scholia in caput 7.

ARTES omnes paulatim per incremẽta esse repertas.) Eiusmodi quiddam habet & Quintilianus libro 5. capite 10. Et Cicero item 1. libro de Oratore, cuius uerba paulò pòst in hoc ipso capite ascribemus. Nihil ex nihilo gigni.) Hoc rectè à ueteribus philosophis dictum esse. 1. Pyhsicorum libro autor est Aristoteles. Attingit eandem sententiam, sed satyrico morsu & Persius. De nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti. Rursus uerò in uniuersum præscribere quid sit definitio.) Hæc non usquequaq; consona esse uidentur ijs, quę Cicero de dialectica habet quarto lib. de Finibus. Verùm nõ hoc agit eo in loco Cicero, ut diligentius expendat quæ pertineant ad officium dialectici, sed ut refellat sententiam Stoici. Hodie certe quotquot dialectica scribunt, ij & hæc sibi, inter cætera explicanda sumũt, siue sua, siue aliena id faciãt fide. Quid ergo? dicet aliquis. Nonne & ante inuentam dialecticen fuerunt artes? Ridendi sunt, qui eiusmodi strophis, rudibus interim auditoribus persuadere conantur, esse inutiles artes. Qua de re legere est quædam non inutilia, apud Quintilianũ lib. 2. capite decimooctauo. Rodolphi solutio huc spectat, non esse superuacuas artes, etiamsi qui extitere fortassis qui sine arte id quod est artis, fecerunt. Nam ut non sint necessariæ illis, inde tamen nõ colligitur, cæteris quoq; eas necessarias non esse. Non omnia, inquit Poëta, possumus oẽs. Et quod illis albæ gallinæ filijs indulsit parẽs. natura, si id nos pulli uiles consequi cupimus, artem in auxilium nobis adhibeamus oportet. Vt terrarum, ita ingeniorum mira diuersitas, & pratorum alia genuinum insitumq; humorem habent, alia nisi deductis aliunde aquis irrigari non possunt. Notum est græcum illud; οὐ παντὸς ἀνδρός.

Quam tu disserendi facultatẽ acceptam refers benignitati naturæ, ea mihi & similibus mei non nisi arte & labore coniungit. Ego tuam istam felicitatẽm non inui-

deo tibi,sed & tu mihi ignoscas inuicem uelim, si quod ingenio deest,id studeam sarcire industria. Quanquã & felicioribus illis quanta ad felicitatem istam suam fieret accessio, si munus hoc à parente natura datum, artis adiunctione reddere mallent illustrius, quam interea obscurare? Quamlibet ferax sit ager,feraciorem tamen eum reddere potest agricola, si diligenter colat, si fimo & pingui illa terra, quam margam Plinius uocari ait, obducat. Differunt (scio) etiam sine arte non infeliciter ij, quos eo munere dignata est natura benignior: quanto tũ expeditius,quanto certius idem facturi, si tenerent & artem?Ergo,ut initio dixi,non est putanda superuacua ars, etiamsi fortè unus & itẽ alter, id quod ars docet,citra adiutorium artis potuere efficere.Facta sunt hæc antequã artes fierent.) Eiusmodi quiddam & apud Fabium esse diximus, libro quinto, capite de argumentis. Quanto rectius tamen, quanto melius expedirent illa. Sic Cicero de bonorum & malorum finibus libro quarto. Quod etsi ingenijs magnis præditi quidam, dicendi copiam sine ratione consequuntur, ars tamen est dux certior quàm natura. Aliud est enim poëtarum more uerba fundere: aliud, ea quæ dicis, arte & ratione distinguere. Hæc est illa scientia, quam apud Ciceronem Crassus necessariam formandis artibus putat.) Crassus apud Ciceronem primo libro de Oratore, quem uide in hoc genere quam amplissime dicentem. Ex quo loco facile erit intelligere, quod ait Rodolphus:Dialecticam esse scientiam illam quam Crassus necessariam esse putat formandis artibus,quãque cupiat esse in Iureconsultis. Quo non essent apud eos omnia actorum similia.) Quæ in Senatu, in Synodis consilij, aut alijs quibusuis conuentibus actu fuissent, ea sic conscribi ac memoriæ prodi solebant, ut sententiæ cuique, sui autoris nomen præponeretur. Cuius rei formam uidere est apud D. Cyprianum, in libello cui titulus est de ijs, qui apud hæreticos aut scismaticos baptizantur. Polycarpus

ab

ab Adrumeto dixit; Qui hęreticorum baptiſma probāt, hæreticis communicant. Pollianus à Mileo dixit; Cen ſeo hæreticum baptizari in Eccleſia ſancta. quæq; alia huius generis in eodem libro leguntur, ut Martyr Saluianus à Gazaufala dixit; confeſſor & martyr Cyprianus à Carthagine dixit. Marcellus à Zama dixit, &c. Quem etiam in modum ſcriptum eſt ius ciuile, ubi nomenclaturis eorum, qui uel dixerint uel ſcripſerint ali quid, occupata ſunt omnia. Vlpianus, Marcellus, Iulianus, Celſus, Paulus, Modeſtinus, Pomponius, Papinianus. Iam & iureconſulti ipſi, alii aliorum reſponſa nominatim ſcriptis ſuis ſolent inſerere. Qua ex nota ſunt illa, Herennius Modeſtinus reſpondit. Diuus Pius piſcatoribus Pormianis & Capuanis reſcripſit. Iulianus ſcribit & alii plerique contentiunt. Vt trebatio uidetur. Item Labeo ſcribit. Solui mandatum Labeo ait. Paulus reſpondit. Quem illorum morem in epiſtola quadam ad Trebatium iureconſultum obiter ſuo more taxat, & Cicero; Hoc ſ, inquiens, quemadmodum uos ſcribere ſoletis in ueſtris libris, idem Q. Cornelio uidebatur. Neque ita longe hinc diſsident, quæ apud eundem Ciceronem ſecundo de Oratore libro aduerſus Iureconſultos ſtomachatur Antonius. In quo etiam iſti nos, inquiens, Iureconſulti impediūt, à dicendoq; deterrēt. Video enim in Catonis & in Bruti libris, nominatim fere referri, quid alicui de iure uiro, aut mulieri reſponderit, credo, ut putaremus in hominibus, non in re, conſultationis aut dubitationis cauſam aliquam fuiſſe, ut cum homines eſſent innumerabiles, debilitati à iure cognoſcendo, uoluntatem diſcendi ſimul cum ſpe perdiſcendi abiiceremus. Sed hæc craſſus nobis expediet, & exponet deſcripta generatim. Eſt enim, ne fortè neſcias, heri nobis ille hoc Catule pollicitus, ſe ius ciuile; quod nunc diffuſum & diſsipatum eſt, in certa genera coacturum & ad artem facile redacturum. Quæſitum eſt à Titio, & Labeo ait, etiam Celſus reſpondit.) Formulæ ſunt excerptæ

cerptæ ex iure ciuili,quibus & similibus sit, ut omnia illic uideantur actorum similia. Ius est ars æqui & iniqui.) Celsus Iureconsultus ius finiuit hoc modo: Ius est ars boni & æqui.ff.de iustitia & iur. Quam finitionem multis uerbis explicat Gulielmus Budæus primo libro Annotationum in Pandectas. Iusticia est constans & perpetua uoluntas,) Vlpianus non postremus inter Iureconsultos,eo quem modo diximus titulo L. Iusticia,hunc in modum Iusticiam finit, Iusticia est cōstans & perpetua uoluntas,ius suum unicuique tribuens. Cicero primo libro de Oratore, Sit ergo in iure ciuili,inquit,finis hic;legitimæ atque usitatæ in rebus, causisque ciuium æqualitatis conseruatio. Item secundo Rhetoricorum,Iusticia,inquit, est habitus animi, communi utilitate conseruata, suam cuique tribuens dignitatem. Cur Rodolpho minus placeant finitiones Iureconsultorum,eius rei hanc ego causam esse opinor, quòd parum liqueat, qua ratione uel ius ars esse dicatur,uel iusticia uoluntas. Atquè illi etiam ipsi,quorum glossemata extant in Pandectas,mirum quàm hic sudant in explicandis utrisque, dum uix constituere possunt,uel illud quodnam ius,quæue iusticia hisce finitionibus descri batur. Iuris aliud publicum aliud priuatum.priuatum in naturale,& gentium,& ciuile diuidunt.) Miretur aliquis,quid sit quod in hisce diuisionibus deprehendēdum putes Rodolph.præsertim cum sit earum autor idem de quo orta iam ,Vlpianus, uir maior,quàm a cuius sententia,hac utique in re temere sit recedendum. Verum enimuero dialecticorum præceptum est,partes diuisionis cuiusque ,eiusmodi esse debere : ut ne de pluribus dici queant,quàm ipsum illud quod diuiditur. Iam si ius publicum,ius est,id certe aut naturale, aut gentium,aut ciuile ius sit oportet. Quo fit,uti partes quidem posterioris huius diuisionis , de iure publico uere dicantur, ipsum autem quòd diuiditur,nequaquam. Atque hoc esse illud quod suggillandum existimauit Rodolphus,ipsius quæ continuo subiungit

iungit,uerba oſtendunt. Quaſi inquit,ius publicum, neque naturalem eſſet,neque gentium, neque ciuile. Sed ut ad Ariſtotelem aliquando ueniam, qui artium finibus excluſit dialecticen.) Non uideo equidem,quo modo Ariſtoteles dialecticen artium finibus excluſerit,cum inter cætera καὶ πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας,eam aiat conducere. Quanquam negari illud non poteſt,ea quæ in Topicis præcipit,magis ad conflictus illos & certamina diſputantium,quàm alio pertinere. Quod cum dictum uideri poſſit obſcurius, experiar ſi quomodo planius idem dici queat. Id quod ſupra uires non erit,ſi initio meminerimus, neque rhetorice, neque dialectice nomen eodem ſemper intellectu ſole re accipi. Etenim ueteres illi ita fere hiſce uocibus uſi ſunt,uti eos modo rhetores appellarent ac dialecticos, quorum illi in foro agerent cauſas, hi in ſchola ac umbra de communibus thematis diſputarent, ac proinde dialecticen etiam & rhetoricen,eas intelligerent facultates,quibus ijs in ſuo utique campo inſtructi, in certamen deſcenderent. Quem in modum hæc nomina certum eſt uſurpaſſe & eos,qui perpetuam orationem ad Rhetorem concisam ad dialecticum pertinere dixerunt, neque aliud quicquam intereſſe inter dialecticen & Rhetoricen,quàm ſi manum eandem, primum in pugnum comprimas, deinde rurſum explices ac diducas,& rurſus,dialecticorum theſes; Rhetorum materiam eſſe hypotheſes. Quanquam enim ij. qui in foro agunt.inter agendum ſæpenumero à perſonis ac cæteris circunſtantiis quæſtionem abducunt, atq; plus nonnunquam operæ in theſium, quã in hypotheſium explicationes inſumunt,tamen id quod inſtio proponitur,nunquam theſis,ſed hypotheſis eſt. Qua de re explicatius paulò poſt,cap.octauo,& duodecimo,interim illud,eſſe & alium intellectum nomine iſtorum, ſecundum quem artes iſtas communes quaſdam omnium artium miniſtras appellare ſolemus,propterea,quod quẽadmodum grãmatice in commune præſcribit, qua rõ-

ne,non in hac modo aut illa materia, sed de omni re emendate loquamur,ita hæ duæ,altera quo modo pro babiliter,altera quo modò polite atque ornate dicere de re quaque possimus,expediunt. Atque hac notione hæc nomina usurpat Rodolphus, neque alius eorum usus est,cum dicimus tres esse artes,quæ uersentur cir ca sermonem;Grammaticam,Dialecticam, & Rhetoricam. Ergo quæ in Topicis Aristoteles docet;ea tametsi possent etiam aliis utcunque disciplinis accommodari,tamen ex professo ei Dialectico instituendo destinata sunt,quem secundum priorem illam notionem hoc nomine significari diximus. Sed de his in sequen. plura.

Equidem artium decreta & disputantium contentiones.(Quod ad inuentionem,inquit, & ad diiudicationem pertinet argumentorum,nihil interest inter conflictus illos disputationum & decreta artium. quocirca si ad certamina illa gymnasiorum utilis dialectice erit, eadem nimirum & ad artes ipsas conducet.

Dolus.n.an uirtus quis in hoste requirat?)Verba sũt Corœbi secundo Aene. Da Aristotelem & Aristippũ de summo bono contendentes.) quorum ille in contẽplatione,hic in uoluptate summum inesse bonum existimabat. Fuit autem Aristippus philosophus Cyrenensis,auditor Socratis,de quo multa apud scriptores leguntur. Primus fuit Socraticorum,qui mercede docuerit. Ad Dionysium illum Syracusanum profectus, mira quadam dexteritate in aula uersatus est. Cùm aliquando expuisset in eum Dionysius,idque tametsi ipse patientissimè ferret,tamen indignaretur quidam(ut sic) ex amicis: quidem piscatores,inquit,aqua marina rotos se madefieri non recusant,ut exiguum capiant gobium,& ego ut balenam ingentem capiant, ulno paulúm diluto leniter aspergi non feram? qua ex reansum arripuit Diogenes Cynicus, ut eum diceret esse regium canem. Quodam tempore, cum olera lauans dem Diogenes in prætereuntem Aristippum, hisce uerbis cauillatus esset; Si hæc edere didicisses Aristippe

ſtippe non uerſareris in aulis regum , At tu inquit ille, ſi uiuere didiciſſes cum regibus, olera non lauares . Notus eſt hac de re locus Horatii in Epiſtolis. Da Carneaden & Chryſippum de compreheſionibus) Comprehenſiones uocant τὰς καταλήψεις,quarum iam ſemel atque iterum facta nobis eſt mētio.Porro Stoici inter quos uel primas tenebat Chryſippus, ex comprehenſionibus iſtis aptè inter ſe collinis, comparatiſque artes fieri aiebant.At Carneades nouæ Academiæ erat,quibus ἀκαταληψία illa ſua tam impenſe placebat, ut negarent omnino quicquam ſciri poſſet,cuius rei ſępè facit mentionem Cicero,cum in libris de bonorum & malorum Finibus,tum quarto libro Academicarum quæſtionum. Quin uero & ſecundo libro de Natura Deorum,Q. Lucius Balbus ad Cottam Academicum, Quanta uero,inquit illa ſunt,quæ uos Academici infirmatis, quod & ſenſibus, & animo ea quæ extra ſunt percipimus & comprehendimus?Ex quibus collatis inter ſe & comparatis artes quoque efficimus,partim ad uſum,partim ad oblectationem neceſſarias. Et rurſum tertio libro de Oratore.Vt autem & de Carneade pauca dicamus,philoſophus,hic nouæ Academiæ fuit, uiolenta &(ut Polybii apud Gellium uerbis utar) rapida quadam facundia præditus ,tanta dicendi ui,ut Cicero autor ſit, nullam ab eo unquam cauſam defenſam fuiſſe,quam non probarit,nullam oppugnatam, quā non euerterit.Cum Chryſippo diſputaturus,elleboro (inquit Valer.Max.)ſe purgabat ad exprimendū ingeniū ſuū attentius & illius refellendū acrius.Quas potiones induſtria ſolidæ laudis cupidis appetēdas affecit. Chryſippus(ut modo dixi)Philoſophus Stoicus LXXX.ætatis ſuæ anno decedens,cœptum ante xl. λογικῶν exactiſſimæ ſubtilitatis uolumen reliquit. Cuius ſtudium in tractandis ingenij ſui monumentis, tantum operis, laborisq; ſuſtinuit, ut ad ea quæ ſcripſit penitus cognoſcenda,longa uita ſit opus.Hæc ad uerbum Vale.Maxi. lib.octauo,cap. de ſtudio , & induſtria . Mira in eo ſuis ſub-

ſubtilitas diſſerēdi. Dicere ſolebat, ſui animā datā e ſſe pro ſale. Et, Sapiēti, quāuis nulla re egeret, tamē multis illi rebus opus eſſe, cōtra ſtulto, etſi nullis rebus ſit opus: multis tamē eū egere. Et uelut ſcopuli artis.) Scopulum non ſemel in hoc opere uocat Rodolph. quod nos ſcopum dicere ſolemus.

QVID SIT QVAESTIO, ET QVAS diuiſiones eius fecerit Cicero, quas Ariſtoteles. Cap. VIII.

QVæſtio igitur, quoniam circa eam omnis diſſerentis uerſatur labor, quid ſit, & quæ ſpecies parteſ'ue illius, &, quomodo inuenienda, (nam, & in hoc nonnumquam laboratur) explicemus. Quæſtionem Boëthius definiuit eſſe dubitabilem propoſitionem. Quod ſi propoſitio eſt id, quod hoc nomine prædiximus Ariſtotelem accipere, non inuenio equidem, quid inter quæſtionem, & propoſitionem interſit, ut uideatur Boëthius pro genere, quod idem ſit poſuiſſe. Sin propoſitionis nomen capimus, ut uulgo nunc accipitur, pro eo, quòd Ariſtoteles ἑρμηνείαν. Cicero pronunciatum interpretatus eſt, non omnis dubitabilis propoſitio eſt quæſtio. Hæ nanque uirtus eſt ſummum bonum, ſolus ſapiens, eſt diues, dubitabiles quidem propoſitiones erunt: quæſtiones tamen non ſunt: affirmant enim aliquid, qui quærit autem, nihil affirmat. Rectius uel explicatius, utcunque uidebitur dici; quæſtio eſt cum interrogatione elata oratio. Vt, utrum uirtus ſufficiat ad bene uiuendum? utrum conſummata

mata uirtus uoluntate an opere constet? Diuiduntur autem quæstiones non uno tantum modo. Nanque & pro rerum de quibus quæritur differentia, & pro diuerso modo quærendi, & pro artium ad quas pertinent diuersitate, aliæ fiunt atq; aliæ quæstionum diuisiones. Quæ cuiusmodi sint ordine prosequamur. De rebus quærimus primum sint, ne omninò nec ne sint. Vt si ne anima. Antea enim quàm esse res detur, nihil est, quod ulterius poßit quæri. Primum enim omnium, quod cogitationi, notitiæque nostræ de ulla re obijcitur, est esse. Quo fit, ut hæc prima sit quæstio, & quàm nulla alia queat præcedere. Quinetiam si de his, quæ non sunt suscipiatur nobis aliqua disputatio, quæ ad hanc quæstionem non pertinet, fingimus semper hanc præcessisse questionem, & tanquam de existentibus disserimus; ideóque suspensi semper ex ea conditione, si res sit, agimus: quam ubi abstulerimus, mox omnia, quæ huic uelut fundamento incumbebant corruũt. At ubi rem esse persuasum est, proximum est quærere de substantia eius, hoc est, quid res sit; vt sit ne idipsum anima, quoduis illa qua cuncta uiuunt? quod definitione explicatur. Ea quid sit, superiore libro diximus. Deinde iam quærimus ea, quæ circa uel extra substantiam rei sunt; vt, sit ne anima indiuisibilis? vtq; etiam sint intra substantiã eius, non tñ id agimus questione, ut id exquiramus. vt qui quærat, sit ne anima uis illa, qua cuncta uiuunt? potest hoc quæri sic, ut inuestigetur, sit ne id

uerum

uerum, an nõ deinde, ut uerum sit, reliquum adhuc est, sit ne hæc animæ definitio. Tria hæc quæstionum genera Cicero uocanti primum quidem an sit, secundum quid sit, tertium quale sit. Et qui rhetorica post Ciceronem scripserunt Quintilianus utiq; & Hermogenes hanc diuisionem sunt secuti. Aristoteles tribus his quartum addidit genus, quod uocauit propter quid. Vt sit ordo quæstionum; uerbi causa, de Deo quærimus primum, an sit Deus. Quod si negetur, nihil est quò ulteriùs progrediamur; sin detur, tum quærimus, quid est. Id ubi constiterit, tum qualis est; ut sit ne æternus. Quod ubi acceptum est, tum postremum, propter quid sit æternus. Quam quæstionem (si Ciceronem autorem sequimur) ad quale est redigemus. Si enim explicetur hæc quæstio, ut si quæratur, propter quid Deus est æternus, dicaturq́; quoniam quod est, ex seipso habet; si de hoc disserere nolemus, hæc erit quæstio; sit ne habere esse à seipso causa æternitatis Dei, uidebitur, nimirum hæc quæstio de qualitate Quoniã esse causam uel non esse, qualitas (ut nos iam de qualitate loquimur) uidetur.

Quod autem Cicero tria hæc quæstionum genera, de ciuilibus rebus disserenti subiecit, nõ satis exacta ratione uidetur factum. Quicquid enim Rhetor quærit, ad qualitatẽ pertinet. Nec enim an est, aut quid est, ut sint quæstionum capita, in forum uenire possunt; nec quicquid cõiectura exquiritur, pertinet ad quæstionẽ an est, ut ipse uoluit; ut diximus enim, an

est

di certum est nihil quæri in foro. Nec enim an fecerit furtum Trebius, primum est quod in hac quæstione quæri poßit. Prius enim dicet reus (ut inquit Quintilianus) proba te habuisse, proba perdidisse: deinde proba mea fraude perdidisse: hoc postremum est id, de quo quæritur, ad quòd tamen nisi prioribus quæstionibus explicatis, peruenire non potest. Sed neq; an habuerit rem, prima est quæstio. Natura enim præcedat oportet, an sit Trebius, an sit res quæ dicatur ablata. Deinde sequitur iam primũ, an Trebius hanc rem habuerit. Sic etiam, occiderit'ne per insidias Clodium Milo, coniecturalis est quæstio, prius tamen est, an Milo occiderit Clodium, an occisus sit Clodius: & quod primum est, an fuerit omninò Clodius: hæc sola enim est (an est) quæstio: reliquæ qualitatis sunt. Definitionis etiam quæstio ad forum non poterit afferri. Quicquid nanq; quæritur in foro, aliquid horum trium esse oportet: sit'ne factum, quod aduersarius intendit; sit'ne id nomen facti quòd ille dicit: sit'ne iustè factum. Primũ ad qualitatis quæstionem pertinere modò docuimus. De postremo nemo est qui dubitet. Secundum uoluerunt esse definitionis quæstionem; quod non esse uerum, facies ipsa quæstionis ostendit. Qui quærit enim, an rem prophanam de sacro subducere sit sacrilegium, an poculum amatorium sit uenenum, non quærit definire aliquid istorum. Sed neque sacrilegium esse definitionem eius, quod est subducere rem prophanã de sacro, neq; uenenum definitionẽ esse poculi amatorij,

torij, nemo nisi qui nesciat quid definitio sit, ignorat. Sed scio quid respondeatur, ut quæstio enim nõ sit de definitione, status tamen quæstionis, hoc est, in quo tota uis est quæstionis, est ex definitione. Esse enim subductionem rei prophanæ de sacro, sacrilegium: & poculum amatorium, uenenum; apertißimè ex definitionibus istorum perspicietur. Perspicietur quidem, si de definitione istorum inter partes conueniat. Sed primum quisque suo arbitratu definitionẽ dabit. Alioquin si de ea dubitari non posset, non maneret utiq; quæstio, ut, si sacrilegium definiatur, esse ablatio cuiusuis alienæ rei de sacro, certum est nullam hic futuram quæstionem. Verum hoc æquè dubium est, atq; id, de quo ambigitur. Ergo inter locos ponetur quidem definitio, caput esse quæstionis non poterit. Sed alijs etiam uberioribus & aptioribus argumentis quæstionem explicabimus, quàm definitione, quòd apud autores, usu certißimo rerum magistro, paratum est deprehendere. Cicero contrà Antonium, quòd nomine actorum Cæsaris, libelli & chirographa non contineantur, probat usu loquendi, æquitate, exemplis. Definitum eße ab eo quid sint acta, nusquam in ea uideo oratione. Quintilianus item in odij potione, definire quidem uisus est uenenum, ut sit quicquid dari non licet, sed nihil iuuabit hæc definitio causam suam. Aequè enim est incertum, sit'ne odij potio uenenũ, & liceat'ne dari odij potionem, in eo præsertim rerum casu, quem themate declamationis expreßit.

Sed

Sed alijs multis & uarijs argumentis acutè colligit id, quo maximè nititur; rationem (quæ anima legis est) huic facto conuenire; & æquitate, quæ ad qualitatis utiq; statum pertinet, præcipuè pugnat. In hancq; omnes, quicunq; id genus quæstionis tractauerunt autores, uideo omne robur dictionis suæ contulisse. Quòd si ergo neque caput cuiusquam quæstionis ciuilis definitio erit, neq; præcipuè firmamentum illius, non poterit ulla definitionis sibi accipere nomen.

Scholia in caput 8.

QVAEstionem Boëthius definiuit esse dubitabilem propositionem.) Boëthius libro primo de differentijs Topicis: Quæstio, inquit, dubitabilis est propositio, hoc est, Quæstio est propositio, quæ tametsi ex natura sua nihil fortasse dubij contineat, tamen in præsenti ita de ea agitur, quasi dubia & ambigua sit. Quem esse germanum eius finitionis intellectum, ipse Boëthius altera eiusdem rei finitione ostendit: quæstio (inquiens) est in dubitationem, ambiguitatemq; adducta propositio. E quibus facilè perspectu est, parum ijs firmitudinis inesse, quæ aduersus Boëthianam hanc finitionem affert Rodolphus. Quod ait enim, uirtus est summũ bonum, solus sapiens diues, dubitabiles esse propositiones, negari id quidem non potest, modo intueamur naturam ipsarum rerum, uerum non ita tamen hæc proponuntur, neq; in præsentia ita de eis agitur, quasi dubia sint, quo intellectu diximus accipiendam esse finitionem Boethij. Quod si propositio est id, quod hoc nomine prædiximus Aristotelem accipere.) Dictum est capite præcedenti, πρότασιν, id est, propositionem apud Aristo-

telem in Topicis esse,quæstioné,non quamuis, sed quæ in unam modò partem efferatur, ut sunt ne diuitiæ bonæ? est ne timenda mors? Quæ si in utranq; efferas partem,fient problemata; ut, sunt ne diuitiæ bonæ an non bonæ? Ecquid malum,an non malum,est mors? Verùm hoc intellectu nō est propositionis uocabulo usus Boëthius,sed propositionem uocauit, quam ἀπόφανσιν Aristoteles, M. Varro proloquium,Cicero pronunciatum, hodie uulgus enunciationem uocat. Eam libro superiore diximus esse orationem perfectam, quæ aut uerum aut falsum significet. Quod Aristoteles ἑρμηνείαν, Cicero pronunciatum interpretatur est.) Aristoteles in eo libro,qui περὶ ἑρμηνείας inscribitur, nō ἑρμηνείαν, sed ἀπόφανσιν,(ut tam diximus)uocat id,qđ Cicero pronunciatum: ἑρμηνείαν ipse Rodolphus quodam in libro transfert explicationem, Boëthius interpretationem dixit; quam finit hoc modo, ut uox articulata per se ipsam significans,quod genus sunt nomen & uerbum, & ex ijs constituta oratio. Verba Ciceronis, quod ad hunc locū attinet, prima Tusculana sic habent; Omne pronunciatum,sic mihi in præsentia occurrit, ut appellem ἀξίωμα, utar, post alio si inuenero melius; id ergo est pronunciatum quod est uerum aut falsum. Meminit huius loci Ciceroniani & Aulus Gellius Noctium Atticarum libro decimosexto, capite octauo. Virtus est summum bonum.) Sententia est Stoicorum, quam & Cicero asserit Tusculana quinta, sed refellit Lactantius. Solus sapiens est diues.) Et hoc unum ex paradoxis illis est Stoicorum ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος, solum uidelicet sapientem diuitem esse. Tractatur à Cicerone in Paradoxis. Vtrum uirtus sufficiat ad bene uiuendum.) Est & hoc quoque ex albo eorundem ὅτι αὐταρκὴς ἡ ἀρετὴ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, solam, inquam, uirtutem sufficere ad felicitatem ac beatam uitam, asseritur à Cicerone, eo quem indicauimus loco. Vtrùm consummata uirtus uoluntate, an opere constat.) Tradunt mortales philosophi, summam esse eam uirtutis laudem,

dem, quæ in operatione consistat. De rebus quærimus primùm, sint ne omninò, nec ne sint.) Cicero multis in locis & Quintilianus libro tertio tria esse aiunt, quæ de unaquaque re quæri possint, an sit, quid sit, qualis sit; ut, sit ne anima, quid anima sit; &, mortalis ne ea sit, an immortalis. Ea quid sit, superiore libro diximus.) Quid sit, inquit, definitio, id explicuimus libro priori, capite quinto. Et Hermogenes.) Snnt qui Hermagoras tegere malint. Sed nec Cicero in hoc nomine sibi admodum consentit: Quintilianus uerò Hermagorã constanter, uide libro tertio, capite ultimo. Aristoteles tribus his quartum addidit genus.) Secundo τῶν ὑστέρων ἀναλυτικῶν libro Aristoteles quatuor esse ait, quæ de re quaque uenire soleant in quæstionem, an sit res, quid sit, qualis sit, & qua de causa sit talis; ut, sit ne DEVS, quid DEVS sit, ecquid DEVS sit sempiternus, & quamobrem æternus sit. Quod autem Cicero tria hæc quæstionum genera de ciuilibus rebus differenti subiecit.) Cicero cum in alijs locis complusculis, tum de perfecto Oratore ad Brutum, tria hæc genera quæstionum Oratori subiecit: Quicquid, inquiens, est quod in controuersia, aut cõcione uersetur, in eo, aut sit ne, aut quid sit, aut quale sit quæritur, sit ne, signis, quid sit, definitionibus: quale sit, recti, prauiq; partibus. Idem Cicero & secutus eum Fabius Quintilianus, ciuilium causarũ treis faciunt status; coniecturalem, finitiuum & qualitatis; quorum primo quæritur an sit res, altero quid sit, tertio quale sit. Qua in parte hactenus Ciceroni refragatur Rodolphus, ut ex ijs tribus quæstionum generibus, solum postremum hoc quærat in forum uenire posse, reliqua duo non posse. Quod ego ut non negauerim esse uerum, in eum duntaxat sensum, in quem dicitur à Rodolpho; ita hoc rursus ausim contendere, ipsum à Cicerone uerbis magis, quàm sententia dissidere. Nam quòd attinet ad quæstionem an est, constat quidem hãc esse primum id, quòd de re quaque in quæstionem uenire solet. Verum illud nosse oportet, bifariam aliquid

 dici

dici in causis primum, natura ipsarum rerum & consuetudine eorum qui causa in foro agunt. Verbi causa: Insidias fecit Deiotarus rex Cæsari, hic quòd ad rerum naturam attinet, poterat initio quæri illud, fuerit ne Deiotarus, fuerit ne Cæsar. Verum rideatur opinor, si quis hæc persequi uelit in foro: quocirca Cicero hæc uelut superuacua instituto suo omittens, hoc solum disputat in ea oratione, quàm pro Deiotaro apud Cæsarem dixit, sint ne insidiæ factæ Cæsari à Deiotaro. Atque hæc dicitur in ea causa, quæstio an est. Quando Rhetores appellatione quæstionis an est, non eam modò quæstionem accipiunt, qua ambigitur, sit ne aliquid an non sit, fuerit non fuerit, uerum etiam eam, qua id quæritur, factum aliquid sit an non factum, hoc an illo factum, sit modo, hac causa factum sit an ob aliam causam, hic an ille insidias fecerit, ex æde sacra sublata res sit an ex loco prophano, noctu factum sit an interdiu. Ita omnes quæstiones istæ, fuerit ne Clodius an non fuerit, num sit idem occisus, num occisus in monumentis maiorum suorum, à Milone, an ab alio occisus sit, num propter insidias à se Miloni factas sit ab illo occisus, hæ inquam omnes, ut ad statum coniecturalem pertinent, ita eius etiam generis sint, quod appellant, quæstionem an est. Sed Rodolphus eas modo quæstiones hoc donat nomine, quib. naturæ ordine nulla prior. quod si recipiatur, haud dubie in foro locus istis non erit. Cicero contra, omnibus eis quæstionibus dedit hoc nomen, quas paulò ante apud Rhetores diximus eo uocabulo comprehendi solere. Ita fit, quod initio dixi, ut tota hæc controuersia consistat in solo nomine, quod cum utrunque intellectum facilè admittat, uera sunt quæ dixit uterque, modo intelligantur. Iam ut de secundo etiam genere pauca dicamus, quotiescunque ambigeretur in foro, hoc an illo nomine, uerbi causa, furtum an sacrilegium, parricidium an tyrannicidium appellandum esset id, quòd factum esse concederetur, eam dixere quæstionem finitionis, pro-

pterea quoòd ubi constituisset, conuenire ei cum finitione, tum de nomine dubitari non posset. Atque hactenus hanc quæstionem in forum uenire posse, ne Rodolphus quidem negarit opinor. Certe argumentis ijs quæ adducit, diuersum non probat. Nec quicquid coniectura exquiritur, pertinet ad quæstionem an est, ut ipse uoluit.) Quæ Cicero hanc in rem habeat in Oratore ad Brutum, id paulò antè ostendimus. Sed in Topicis idem; Cognitionis, inquit, quæstiones tripartitæ sunt, cum an sit, aut quid sit, aut quale, quæritur. Horum primum coniectura, secundum definitione, tertium iuris & iniuriæ distinctione explicatur. Hactenus ille. quæ non uerè minus quàm eleganter dicuntur, modo quæstionem an est, omnem intelligamus, quàm à Rhetoribus eo nomine comprehendi solere ostendimus. Quare hoc certe loco causa non erat, cur tantopere à Cicerone dissentire Rodolpus. Prius enim dicet reus, ut inquit Quintilianus. Is locus Quintiliani est libri septimi capite secundo. Occiderit ne Clodium per insidias Milo. Dixerant accusatores Milonis, Clodium ab eo per insidias occisum esse. Quam illorum accusationem ita elusit Cicero ut Miloni à Clodio, Non Clodio à Milone insidias factas esse, sit conatus ostendere. Quod quàm uafre ab eo factum sit, facile ex ipsius quadam ad Atticum epistola intelligi potest: ubi de Clodio loquens: Publium (inquit) reum, nisi ante occisus erit à Milone, fore puto. Si se ituro Lanuuium in uia obtulerit, occisum iri iam ab ipso Milone uideo. Non dubitat facere, præ se fert, casum illum nostrum non extimescit. Nunquam enim cuiusquam inuidi aut perfidi cõsilio est usus, nec inerti nobili crediturus. Cicero in Antoniũ.) prima Philippica. Quintilianus item in odij potione.) Titulus est declamationis cuiusdam apud Quintilianum, cuius hoc argumentum: Meretrix amatori suo pauperi dedit odij potionem, adolescens desijt amare; accusat illam ueneficij. In ea declamatione uerba

Fabij habent ad hunc modum: Quædam formæ medicamina possunt aliud uocari, quàm uenenum. Dare quod non licet, non est aliud quàm ueneficium.

DIVISIO QVAESTIONVM ex rerum quæsitarum diuersitate. Caput IX.

HAec Aristoteles de quæstionibus, hæc Cicero. Dicam & quod mihi uidetur. Verùm illi sequendi erunt. Primùm itaq; uidetur mihi, si quæstionem uocemus, id quod prædiximus, orationem per interrogationem elatam, cui esse uel non, potest responderi: quatuor illa quæ ab Aristotele numerantur, non esse quæstiones, sed modos quosdam quærendi, & prolectantia (ut ita dicam) quæstionē. Quod in ea quidem, quam (an est) dicimus, dubium potest esse. Quoniam ipsa quæstio cum eo quod modum quærendi dicimus, idipsum recidet. Vt si interroges, an est homo, respondeaturq; esse hominem: idem erit quæstio, est'ne homo? & interrogatio, ȧn est homo? quo fit, ut de hac interrogatione, in hanc uel illam partē poßit disseri. In reliquis apertius est. Si dicas enim, quid est homo? nihil de hoc poßit differere, nisi respondeatis, qui interrogatur, homo est animal rationale. Iam quæstio erit, sit'ne homo animal rationale: deinde, sit'ne animal rationale definitio hominis. Nec enim satis est, uerum esse, quod in hac quæstione respondetur, sed ad certam legem uerum esse oportet. Si quæras enim,

quid

quid est homo? & respondeatur, est animal binos habens oculos; uerum quidem est quod respondetur, sed non rectè responsum dicas: quoniam equus binos habet oculos, non tamen est homo. Oportet ergo respōderi aliquid, quod definiat hominem: quod an fiat, hoc genere quæstionis differetur. Sic et qualis est sol, nihil possis de hoc dicere nisi respondeatur, obscurus, uel globosus, aut simile quippiam. Et propter quid est obscurus? nihil itidem habes, quod dicas: nisi dicatur, uel hoc, quoniam luna obiectu suo illius aspectu nos prohibeat: uel aliud aliquid in hanc sententiam. Non igitur quæstiones sunt primæ interrogationes illæ, quando uequit de eis, uel in hanc, uel in aliam partem dicit, sed responsum aduersarij, interrogationi datum, cum in dubium uocatur, fit quæstio. Quęstionum igitur genera duo uidentur, simplex & composita. Simplex est quæ unum quærit de uno: Vt, sit'ne mundus æternus, &c. Composita, quæ plura de pluribus: Vt, sit n'e mundus æternus, & idem ex indiuiduis compositus corpusculis. Simplicium tres sunt differentiæ. Prima est, quæ quærit, an sit res. Ea cuiusmodi est, prædiximus. Prima enim hæc est, quæ ulla de re quæri potest: ut, an sit Deus, an sint dæmones. In hac complectimur non solùm, quæ an sit, sed an erit, an fuerit, quærit. Hæc autem, an fuerit bellum Troianum, non est huius generis. Idem enim est quærere, an fuerit bellum Troianum; & an Troia gesserit bellum, quod utique horum uerborum b uæstio prima

ma esse non potest, quùm posit quæri priùs an, fuerit Troia, quippe quòd etiam autores quidam crediderint, omnem rem Troianam & Troiam ipsam inania poëtarum esse commenta. Quanquam autem in hac quæstione; an est homo, prius posit quæri, an est animal (nam si nullum animal sit, non potest homo esse) istud tamen in quæstione uelut confessum non ponitur; vt enim concedamus esse hominem, non continuò ex huius quæstionis ratione concedemus, hominem esse animal; sed antea, quàm concedamus fuisse bellum Troianum: necesse ex uerbis quæstionis fateri Troiam fuisse. Secunda quæstio est, ubi datum est rem esse, ut quæramus, an res sit illud: vt an homo sit animal, an sit capax disciplinæ: Huius etiam generis mihi uidetur, quàm Aristoteles uocat propter quid, ut cùm quærimus, sit ne interpositio Lunæ inter Solem, & nos causa defectus Solis. Tertiæ est quæstio, quomodo hoc sit illud, id est, quo pacto hoc de ille dicitur. Quod quadruplex est. Quoruncunque enim alterum de altero dicitur, aut sunt definitio & definitũ, aut genus & species, aut proprium, & subiectum aut accidens, & subiectum. Priores quatuor ergo pro hac diuersitate fiunt quæstiones. Prima est, an hoc definitio sit illius, ad quã redit, an illud definitum sit huius; simul enim explicantur ista: si enim hoc est definitio, necessariò illud est definitum. Secunda, an sit genus illius, qua comprehenditur, an illud sit species. Tertia, an sit proprium. Quarta

an

an accidẽs:quib.etiã quæstiones subiecti cõtinentur.

Priores duæ, interrogationem (quid est) explicant: posteriores, quale est. Id est enim quod Aristoteles ὅτι ἐστὶ vocat; quod interpres eius Latinè nesciens, quia est dixit. Cur hunc ordinem fecerim quæstionum, id causæ fuit mihi, quod necesse est præcedere semper, an est; & an illud est antequam quid sit res, aut qualis explicari queat. Nec enim hæ interrogationes, quid est homo, aut qualis est harum quæstionum explicatione, an homo sit animal rationale, an sit erudibilis, finiuntur. Vt enim detur hominem esse animal rationale, & esse erudibilem; manet adhuc questio sit'ne erudibile qualitas hominis; sit'ne animal rationale idipsũ, quod est homo, id est definitio hominis uel quidditas eius. Vteremur.n. & hoc uerbo, si nobis per grãmaticos liceret, quemadmodum Cicero Lentulitatem & Appietatẽ & Pollio, Patauinitatem dixit. Aptus est utique eius & propè necessarius usus. Nec.n. ullo alio satis cõmodè explicare poßumus ὅ τὶ ἐστὶ nisi id (ut uulgo solent) quod quid est interpretari uelimus; quod nec Græci sermoni proprietatem retinet, & segne planeq; expers usus & intellectus fit apud nos. Sed (ut ad rem redeã) manere has quæstiones hinc perspicuũ est. Si interrogetur.n. qualis est homo, dicaturq; animal rationale, quid dicemus? rectène, an secùs esse responsum? si recte eadem erit quæstio, quid est & quale ẽ; cũ sine cõtrouersia id recte etiã interrogãti quid est hõ, respõdeatur sin minus recte respõsum est

non

ſa eſt de his quæſtionibus ratio pronunciandi. Nam copulata, uera pronunciari, niſi fuerint ambæ omnèsue ſimplices, ex quibus componitur, ueræ, non poteſt. ſin autem una fuerit falſa, tota dicetur falſa. In diſiunctis contrà, ſi una fuerit uera, totam pronunciamus ueram eſſe; falſam autem, niſi ambæ fuerint falſæ, dicere nequimus. Tertia eſt, quàm aſſertam uocare placet, ea eſt quæ conſtat coniunctione, quā ſubaduerſantem uocant, ut an quamuis homo quieſcat, nòn tamen ſedeat; & , An quanquam Ariſtoteles inambulet, diſputet tamen: huius hæc eſt natura, ut ueram eam pronunciemus, ſi modò inter ſe quæ coniunguntur, non repugnent. Poſſemus & aliam addere iſtis, quæ ſimul ex diſiuncta & copulata aut aſſerta conſtaret, niſi ſuperuacuum uideretur, quoniam naturam copulatæ retinet. Efficacior eſt enim coniunctionis copulatiuæ uis, & diſiunctiuæ poſt ſe rapit poteſtatem: Vt an homo ſit lapis, & animal uiuat, uel uiuum ſit animatum? Licet enim diſiunctæ huius utræq; partes ueræ pronuncientur: tamen quia prior pars copulatæ falſa eſt, totam dicimus falſam. Sed de ueritate & falſitate pronunciatorum non huius eſt loci tractare, ſed ad iudicandi partem aptius referetur. Interim ſatis ſit, quod huius materiæ eſt, hactenus attigiſſe.

Scholia in caput 9.

Verum ſequendi erunt.) Quint. Honeſtus error magnos duces ſequentibus. Primum itaq; uidetur mihi.)

Quæ ab Aristotele, inquit, enumerantur; an est, quid est, quale est quamobrem est tale, ea proprie non sunt quæstiones ipsæ, sed uelut electamenta ac prouocationes quędam ipsarum quæstionum. Veræ autem quæstiones sunt ea, quæ ab eo, contra quem agat ad præuias istas interrogationes respondentur, quatenus ita de his agitur, quasi dubia sint. Verbi causa. Quid est iustitia? prę uia quidem hæc est interrogatio, at nondum tamen constituta quæstio est; quippe eum nondum respondere queat, esse ita aut non esse. Posteaquam uero responsum est; iusticiam esse uirtutem, qua, conseruata utilitate publica, suum cuiq; tribuatur, hic demũ quęstio ipsa existit emergitq;, uidelicet rectè ne ita finiatur iusticia, ut sit uirtus, qua, conseruata uirtute publica, suum cuique tribuatur. Hæc Rodolphus. Quæ ut uerissima sunt, ita Aristotelem in eadem sententia, negari non pôt. Neq;.n. hoc egit eo loco uir ille, ut doceret ijsdẽ quibus usus est ipse, nobis quoq; eẽ utendũ uocibus, sed uocauit qõnẽ quid est, qua quidditas & substantia rei in disceptationem uenit, quibuscunq; tandem uerbis, ea quæstio proponatur, & quæstionẽ quale est, qua de qualitate hoc est, quibus uis rei accidentibus quæritur, atq̃ item in cæteris. Sed quid tu ais Rodolphe? qui tibi cõstas? an non ipse paulo superius quęstionem sic finiuisti, ut sit cum interrogatione elata oratio? Cum dico autem, quid est eclipsis Lunæ? qualis est aqua Cidni? quantus est Sol? quo tempore anni Sol ingreditur Cancrum? quo, cum à nobis recedunt, auolant ciconiæ? hæ omnes, nonne orationes? nonne cum interrogatione elatæ? Quocirca tu certe uelis nolis, hasce non modo præuias quasdam interrogationes sed quæstiões ipsas esse fatebere. quid dicemus? an hoc fortasſis ea quæ hic dicuntur, uelut explicationem quandam esse paulo ante traditæ finitionis? ac proinde illam intelligendam sic esse, ut sit quæstio cum interrogatione elata oratio: oratio inquam, non quæuis, sed ad quam commode responderi queat esse ita, aut non esse

esse earũ porro qõnũ quas adduximus nulla eiusmodi est, ut alterutro horũ modorum respõderi ad eã possit, quapropter ne qõnes quidem dicẽdæ sunt. Qõnum igitur genera duo uidentur, simplex & cõposita) Hoc mõ & Boeth. quæst. diuidit 1. Topic. atq; simplices qõnes esse, quæ ex simplici propositione descendant, compositas, quæ ex propositione item composita. Qua de re mox plura dicturi sumus, in hoc ipso capite. Sit ne mũdus æternus.) Quod octauo Topicorum & primo lib. de cœlo, asserit Aristoteles. Et ex indiuiduis compositus corpusculis.) quę Democriti illius sententia fuit. Hæc autem, an fuerit bellum Troianum, non est huius generis.) Iam monuimus, hanc quæstionem & similes, omnino à Rhetoribus in earum referri numero quæstionum, quæ dicuntur qõnes, an est Rodolphum uero de hoc quæstionum genere non nihil loqui astrictius, Omnem rem Troianam & Troiam ipsam.) Vt Dion Prusensis in libr. de Troia, nõ capta. Et Arist. autor est, illũ nõ fuisse, sed extãt uicissim lib. Dyctis Cretẽsis, & Daretis Phrygis de bello Troia. cui sese aliter interfuisse ꝓdidit. Id ẽ.n. qđ Arist. ὅτι ἐστὶ uocat) Arist. hãc in rẽ uerba hæc sũt, τὰ ζητούμενά ἐστιν ἴσα τὸν ἀριθμὸν. ὅσαπερ ἐπιστάμεθα. ζητοῦμεν δὲ τέτταρα, τὸ ὅτι, τὸ διότι, εἰ ἔστι, τί ἐστιν. Hoc est. Quæ de rebus quæruntur, ea æqualia numero ijs sunt, quæ scimus. quærimus aũt quatuor, quale sit, qua de cã sit tale, an sit, quid sit. quod si quis Hermolai hanc in rẽ uerba malit, ea in paraphrasi Themist. sic habent; Sunt igitur qõnes 4. an sit, quid sit, an huic illud insit, quãobrẽ insit. Cur hũc ordinẽ fecerim qõnum.) Idcirco, inquit hoc pacto qõnes discreui, ut singulæ interrogationes singularũ item qõnũ explicatione possent absolui. Id quod non fit ea quærẽdi rõne, quã tradidit Arist. Nam ad absoluendam interrogationẽ hanc, quid est homo? non satis est ostendisse, hoiem animal esse ratiõale, sed & illud præterea doceat oportet, ita esse hominem animal rationale, ut rursum aĩal rationale hominis sit definitio. Itidẽ habet in quæstione qual

ne quale est. Neque enim huic præuiæ interrogationi satis fit explicatione huius quæstionis, num homo sit eruditus? nisi etiam doctum fuerit, eruditionem esse accidens hominis.

Quo ergo singula explicatiora eẽnt, malui (inquit) hoc ordine quæstiones digerere, quàm sequi ordinem eum, quem alii tradidissent. Vteremur enim & hoc uerbo, si nobis per grammaticos liceret.) Quemadmodum merito illi ridendi sunt, qui ubiuis etiam citra necessitatem noua ac inaudita quædam uerborum portẽta ipsi comminiscuntur, ita rursum laudandi illi, qui ubi res poscit, ubi cogit necessitas, ibi interim nouis, interim parum usitatis uti uerbis non nimium reformidant. Qua de re multa Cicero, tertio libro de Finibus. Et Rodolphus in epistola quadam ad Alexandrum Hegium; de Analogia inquit, deriuandorum componendorumque nominum, uix mihi permiserim quicquam fingere, quod non apud autores inuenerim. Varia multiplexque res est, de qua nihil præcipi perpetuum possit, & in qua nihil audeant, nihil fint fortasse, ut inquit Horatius, necesse. Indiciis monstrare recentibus abdita rerum. Tamen ego, & Socraticas & Platonicas, & Entitias forte dixerim, quamuis repugnet Vallẽsis noster. Quid ni tam liberè, cum necesse sit, quàm Cicero nulla necessitate, Appietatem & Lentulitatem & Pollio Patauinitatem quandam dixit sonare Titum Liuium?

Quemadmodum Cicero Lentulitatem & Appietatẽ, M. Cic. familiarium epistolarũ, lib. 3. epistola septima ad Appium Pulchrum; Quæso, inquit, etiamne tu has ineptias, homo, mea sententia, summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerũ usu, addo urbanitatem, quæ est uirtus ut Stoici rectissime putant. ullam Appietatem aut Lentulitatem ualere apud me plus, quàm ornamenta uirtutis existimas? Et Pollio Patauinitatem dixit.) Quintil. lib. octauo. Et in T. Liuio, inquit, miræ facundiæ uiro putat inesse Pollio Asinius quandam Patauinitatem. Meminit eiusdem rei idem

autor

autor & lib. 1. Voluit opinor Asinij Pollionis hanc reprehendi libertatem amitari Franciscus Philelphus, cũ dixit in quadam epistola. Fabium Quintilianum, nescio quam sonare Hispanitatem. Id quod ego illum dixisse existimo, non quòd ita sentiret, sed quo festiuiter argutequè in uirum tantum lusisse uideretur; aut certe ne uiderunt subscribere antagonistæ illi suo Laurentio Vallæ, qui tantopere probat ubique Fabium ἀλλὰ ταῦτα δὴ τῶν παρέργων. Quare progrediamur ad reliqua. Nec.n. ullo alio satis commode explicare possumus τὸ τί ἐστι) Aristoteles primo Topicorum sic habet; ἔστι δὲ ὅρος μὲν λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. Ea uerba hunc in modum hodie leguntur apud Latinos. Est autem terminus oratio quid erat esse significans. Rodolphus non solùm mollius, sed & significantius fore putat, si legamus hoc pacto. Finitio est oratio commodè explicans rei quidditatem. Quo nomine usus est nonnunquam Argyropylus ille Byzantius, homo Græce pariter & Latinæ doctissimus. Quod dicimus autem, quæstionem generis esse interrogationi, quid est inclusam.) Hic est locus ille, cuius mentionem feci libro superiore, cap.5. Laurentius Valla. Quanquam & ipse (inquit) Porphyrius peccauit; qui interroganti, quid est homo, putat respondendum, est animal. quin potius animal rationale? Cur illam partem, ut putat, qualitatis relinquit? Cur dimidiatã reddit responsionem? Sed de his plura superius Compositarũ quæstionum, alia copulata). Non uideo quomodo à rudioribus harum rerum, ea quæ deinceps de quæstionibus ab Rodolpho dicuntur, satis queant intelligi, nisi cognita prius natura pronunciatorum. Quæ tametsi à diuersis explicatur tam uarie ut uix habeas ex tam multis quem potissimum imiteris; audendum est tamen uel cum periculo aliquid, ut ne omnino locus hic indiscussus uideatur. Est ergo (quemadmodum, & superius dixit) pronunciatum, oratio perfecta uerum, aut falsum significans; ut philosophari oportet, sed paucis. Auaro tam deest quod habet quàm quod non ha-

bet. Beneficium dando accepit qui digno dedit. Si perges dicere quæ uoles, audies quæ non uoles. Verum pronunciatũ uoco, quod significat ita ut res habet: Falsum, quod secus atq; res habet, significat. Verbi causa: Vera pronunciata sunt; Virtus pluris est facienda quàm opes. ~~Melius est nubere quam uri.~~ Præstat cũ altero oculo ingredi in regnum cœlorũ, quàm cum utroq; in gehennã detrudi. Falsa: Voluptas est in summũ bonum: ~~Nihil affert cõmodi fides nisi accedente obseruatione legis Mosaicæ. Præstat iniuriam facere quàm accipere.~~ Duo sunt pronunciatorũ genera, unum simplex, alterum compositum. Simplex est quod duobus terminis cõstat, subiecto & prædicato, ut. Omnia nemo potest. Virtus est uicium fugere. Labor omnia uincit. Amãti nihil difficile est. Cõpositum, quòd duobus, ad minimũ simplicibus pronunciatis constat, ut, neq; mundus æternus est, neq; animatum est cœlum. Si non tangere mulierem bonũ est, ergo tangere malum. Huius rursum tres sunt species, copulatum, disiunctum, connexum. Copulata pronunciata dicuntur, quorũ is est usus apud autores probatos, ut plura ita coniungant, ne tamen aliud alij necessitate aliqua cohærere significetur; Vt quo tẽpore Christus crucifixus est in Iudæa, eo tẽpore Romæ imperabat Tiberius. Cicero eloquentior, Cato innocentior fuit. Disiuncta sunt, quæ plura pronunciata simplicia ita cõiungunt, ut significent solum unum ex ijs uerum esse oportere; Vt, aut dies est, aut nox est. Aut uiuit, aut non spirat. Homo quisq; aut uir est, aut fœmina. Cõnexa seu adiuncta pronunciata uocant Latini, quæ συνημμένα à Græcis dicuntur. Ea sunt, quorum is usus est apud doctos, ut significent partem priorem sine posteriori ueram esse nõ posse, hoc est, partem eam quæ posterior est, necessario ex priore sequi. Vt, si dies est, lux est. Si pluit, terra madescit. Si mel quod apes conficiunt meum est, erunt meę & apes. Quibus addere licet etiam illa, expulsa è ciuitate iusticia, concordia diu inter ciues esse non potest, qui currit, is & mouetur, quia Deus bonus est, nos sumus,

aliaque id genus infinita, quorum (ut dixi) is apud eru ditos eſt uſus, ut ſignificent partem priorem, ſine ea quæ poſterior eſt, ueram eſſe non poſſe. Atque hæc ſunt proprie illa, quæ dialectici hypothetica, hoc eſt, conditionalia uocant. qua tamen appellatione, & diſiuncta quoque pronunciata eſt complexus Boëthius; hac nimirum de cauſa, quod in ijs etiamſi rem intueare propius, tacita ſemper ſubeſt conditio. Cum enim di co, aut dies eſt aut nox eſt, illud haud dubie ſignifico, ſi dies non ſit, tum eſſe neceſſariò noctem, & contra, ſi non ſit nox, tum neceſſariò diem eſſe. Quale cum nihil ſit uidere in copulatis demiror equidem, quid ſit, cur & iſta plerique hypothetica, hoc eſt, quemadmodum interpretatur Boëthius, conditionalia uocent. Iam copulata ea demum uera dicuntur, quorum ſingulæ partes ueræ ſunt. Quod ſi harum una aliqua falſa erit, totum quoque pronunciatum cenſebitur falſum. Diſiunctorum ea uera eſſe cenſentur, quorum partes ea inter ſe habitudine ſunt, ut earum omnino unam, neque plures una uera eſſe ſit neceſſarium. Quòd ſi aut nulla aut plures quàm una ueræ eſſe poſſunt, ea pronunciata (modo Ciceroni & Aulo Gellio fidem habeamus) inepta & falſa ſunt. De quo mox plura. Inter connexa ea dicimus eſſe uera, quorum pars prior uera eſſe ſine poſteriore nequit. Debet enim ueritas horum ſpectari, non ex ratione partium ſingularum ſecundum ſe, ſed ex utrarumque inuicem connexione accohærentia. Ita fieri poteſt, ut falſis partibus, tota tamen pronunciata uera ſint, ut ſi non eſt creatus mundus, tum ab æterno fuit. Et contra, ut ex partibus ueris tota pronunciata falſa exiſtant, ut ſi philoſophus Plato fuit, fuit idem & eloquens. Voco autem in præſentia partem priorem, ex qua altera ſignificatur ſequi, etiamſi uerbis tenus non ponatur priori loco. Verbi cauſa; Quid prodeſt quòd me ipſo animo non ſpernis Amynta, Si dum tu infectatis apros, ego retia ſeruo? Hic quod ſecundo loco di-

citur antecedens siue pars prior est. Ergo ut aliquando ueniamus eo quorũ gratia hæc adduximus, Rodolphus copulatam quæstionem dicit, quæ ex copulato pronunciato nascitur, itidemq; disiunctam, quæ ex disiuncto oritur pronunciato. Cætera suis sparsim locis dicemus. In disiunctis contra, si una pars fuerit uera, totam pronunciabimus ueram esse.) Imò uero in disiunctis pronunciatis id satis non est, unam partium esse utcunq; ueram; sed & illud præterea exigitur, eam esse partium inter se habitudinem, ut necesse sit unam aliquam ueram esse. Et rursum, quoties plures una parte ueræ esse possunt, ea quoq; pronunciata disiuncta inepta esse aiunt ac falsa. qua de re Cicero in Topicis; Quæ, inquit, conclusiones id circo ratę sunt, quod in disiunctione plus uno uerum esse non potest. Et Aulus Gellius lib. 16. Ex omnibus, inquit, quæ disiunguntur, unum esse uerum debet, cætera falsa. Quod si aut nihil omnium uerũ, aut omnia pluraue quàm unum, uera erunt; aut quæ disiuncta sunt non pugnabunt, aut quæ eorum opposita sunt, contraria inter se non erunt, tunc id disiunctum mendacium est. Hæc Marcus Cicero, & Aulus Gellius. Videatur & Valla lib. 3. cap. 55. & Aristoteles libro Rhetoricorum cap. 23. Porro quod dicitur necessarium esse ut inter disiuncti partes una sit uera, ea necessitas interim oritur ex natura ipsarũ rerum, interim ex quadam hypothesi. Vt si dicas, ut Miloni Clodius insidias fecit, aut Clodio Milo, hic quod ad rerum naturam attinet, nihil obstat quin possint utræque partes esse falsæ, ac si ponas inter eos factas esse insidias, iam certe alteram partem uerã esse necesse est. Quod præterea, plus una parte uerũ esse non debere, eius ego contrarium nonnunquam uideo obseruari, maxime in causis ciuilibus. Verba causæ: Si hominem occidit, aut id ideo fecit, quod inueterato ab eo odio dissideret, aut quod commodum aliquod ex morte eius speraret, aut quod sibi simile aliquid ab illo metueret, &c. Cur autem eum odisset? quæ cõmodorum spes erat? quid fuit quod ab illo sibi metueret? quo fit, ut ne

occi-

occiderit quidem. Hic certe accusator,& odio,& ipse,& motu, dixerit cædem factam esse, & nihilominus uera esse dicatur hæc propositio. Poteramus & aliam addere his.) Ait Rodolphus, quæstionem eam quæ ex copulata & disiuncta constat, semper copulatæ uim ac naturam retinere. Alius fortasse non minus uere, at q; haud scio an etiam uerius dixerit eam pro diuersitate prolationis ac sententiæ, interim copulatis, interim disiunctis annumerandam esse.

DIVISIO QVAESTIONIS EX uario quærendi modo. Cap. X.

MOdi quærendi sunt duo generales. Aut enim asseueranter quærimus, aut cum conditione. Asseueranter quærimus, cum dicimus, an administranda sit respublica. Cum conditione: ut, an sit administranda respublica, si prouidentia mundus non regatur. Primam uocant Græci κατηγορικὴν, *quam nos possumus prædicatiuam dicere. Secundam* ὑποθετικὴν, *quam nos conditionalem. Est autem quærere cum conditione, & simplici quæstione, & composita. Simplici; ut, an sit bene agendum, si Deus est, Composita: ut, an si uirtus est summum bonum, curanda sit respublica, & honores expetendi. Sic & simplici quæstioni compositam addere conditionem possumus, & compositæ compositam; quæ clariora sunt, quàm ut egeant exemplis; Hoc autem annotandum est, in prædicatiuis pronunciari uerum uel falsum, ex eius, quod quæritur, natura; Vt si quæratur, an sit Deus, pronunciamus esse, idq; uerũ esse,*

quoniam sit. In conditionalibus autem, non ex natura eius quod quæritur, sed ex conditione; idque non ex ueritate aut falsitate conditionis, sed ex cohærentia solum & uinculo, quo est ei, de quo quæritur, alligata. Potest enim conditionale pronunciatum uerum esse, sic, ut neque id de quo pronunciatur, neque conditio sit uera, modò ea sit habitudo eorum, ut data conditione, consequens etiam sit, dari pronunciatum. Si dicas enim, mundus non deficiet si non cœpit; uerum est hoc, quanquam utrunq; & non defecturum eum, & non cœpisse, sit falsum. Si tamen dederimus istud quamuis falsum sit, & uerum fingamus esse, non cœpisse mundum; consequens est etiam dicere, non esse defecturum.

Eadem ista, quæ diximus prædicatiuam & conditionalem questionem, sunt (nisi tamen me fallit opinio) quæ Rethores uulgatis nominibus θέσεις καὶ ὑποθέσεις *vocant. Quorum illud est, quod Cicero propositum uel consultationem interpretatur. Hoc causam uel controuersiam. Et esse propositum, quod nullis certis finibus temporum locorum, personarũ concluditur. Controuersiam uerò, quæ definita sit uel omnibus uel pluribus horum quæ attributa uocantur personarum & negociorum; quæ cuiusmodi sint, post dicemus. vt sit propositum, an sit ducenda uxor; an accedendum ad Rempublicam; controuersia autem, sit ne Catoni ducenda uxor, sit ne Socrati accedendum ad Rempublicam.*

Non pertinet autem nec omnis controuersia, nec

sola ad Rhetorem. Namque curari ne posit ab hac valetudine Augustus, ut multa habuisset Antonius Musa medicus, quæ diceret, ita nihil fortasse Messala. Quam tamen controuersiam esse, ex priore descriptione nemo negauerit. Et de proposito etiam in foro queretur, ut qui se sustulisse de sacro rem profanam fateatur, furtumque fecisse non sacrilegium contendat; nempe quæretur, non utrum hic, aut alius fecerit; sed solùm, utrum rem profanam de sacro subducere, sit sacrilegium.

Et propositum quidam esse idipsum quod prædicatiuam quæstionem, posita hinc inde de eis exempla facile declarant. De controuersia est, quod posset ambigi. Videntur enim omnes, aut plurimæ asseueranter efferri; ut, Struxerit, ne Clodius insidias Miloni. An priuato consilio Annibal obsideat Saguntum; An delenda Carthago. Quod uerum esse non abnuo. Quocirca quò hunc eximamus scrupulum: huius admonendi sumus. Quemadmodum sunt pronunciata quædam, quibus est disertè adiecta conditio: ita quædam sunt, quæ ferè cum intellectu conditionis efferuntur. Itaque, quamuis per se falsa sint, tamen interpretatione quadam, reiectáque ad conditionem mente, pro ueris sumuntur. Vt si quis interroget, quid sit defectus solis? dicimus esse obscuritatem prouenientem ex Lunæ obiectu, prohibentis nos aspicere Solem; & cuiusmodi sit Rosa? Dicimus florem candidum, & odoratum densis crispantibusque

folijs. Ista, cùm neq; sol deficit, neque ulla rosa est uera non sunt; semper tamen quoniã ueluti præsente conditione proferimus ea, pro ueris accipiuntur; suntque uera in eam sententiam qua probantur, non in eam quam præbent. Id est, si sunt, erunt utique talia. Hoc pacto etiam controuersiæ, tacitam semper extra id quod quæritur, adiectam habent conditionem, Pleræque uerò apertam, ut propemodũ declamationes omnes. Proponimus enim leges esse, deinde hæc aut hæc facta esse. vt lex sit, uir fortis optet præmium quod uolet. Alia item, qui in acie locũ deseruerit, capite plectatur. Quidam in bello patriæ fortiter fecit, idem antequam præmium optaret, deseruit; poscitur ad pœnam, tum si hæc ita se habeant, quærimus debeat'ne huic in gratiam prioris meriti, præsens crimen remitti, quis nõ uidet hic re uera totam quæstionem ex conditione pendere? Sic etiam, si quis recte'ne Cato Martiam uxorem dimiserit, percontetur. Cui enim ignoratus sit Cato, ignorata Martia, quid habebit hic, quod dicat, nisi de communi proposito, an quisquam rectè dimittat uxorem? nihil enim aliud substantia eorum, quæ sunt in quæstione complectitur. Interrogabit ergo, quis uir fuerit Cato, quæ mulier Martia, quod ubi acceperit, Catonem ciuem Romanum, Senatorem, Stoici personam præ se ferentem: Martiam fœminam nobilem, spectatæ pudicitiæ, trium liberorum ex Catone matrem, iam dicet nimirum, sint ne hæc ita, nec'ne, haud queam affirmare, possunt

enim

enim alter esse: uerùm si sint (ut dicis) tum uideri, uel rectè dimisisse, uel non rectè, utcunq; de re sentiet: non quidem de Catonis persona, quatenus Cato, hoc est, hic homo est, sed quatenus talis, qualem illum expreßit: posset enim & Cato talis homo non esse, & alius quàm Cato esse talis. Ergo hæc omnia ex conditione ducuntur in hanc quæstionem.

Propositum uerò solum id est, quod in eorum (quæ sunt in quæstione) substantia ponitur, hoc est, an ne quisquam homo rectè dimittat uxorem, siue is hic homo sit, siue ille, siue quencunq; fingere uolumus, in quantum ad substantiam suam pertinet, hoc est, in quantum est homo, nihil est quod in quæstione propterea mutetur. Quamobrē fit, ut plerunque necesse habeant narrare, qui in foro dicunt, præsertim, si ueram controuersiam, & non propositum dicant. Quoniam conditiones eas; quibus causa innititur, perceptas antè & uelut datas oportet. Quod nisi fiat, nihil sit quod de proposita quæstione queant satis constanter dicere. Sed in propositis etiam explicandis, persæpè ad controuersiam delabimur; quod Quintilianus uocat argumentum καθ' ὑπόθεσιν, hoc est, secundum conditionem. Mihi quidem non argumentum, sed illata noua quæstio uidetur. Vt qui differat, non esse ducendam uxorem, & labores, & solicitudines matrimoniorum explicet: dicat deinde, quid si pauper sit? quid si studio deditus? quid si improbior uxor, nouæ fiunt quæstiones,

nes, an pauperi ducenda uxor, an studenti, an improba, quæ utiq; in proposito primo non continentur, sed non secùs atq; in reliquis controuersijs inseruntur quæstioni, extra eius, de quo quæritur, substantiam. Omnis itaq; (ut dicimus) controuersia, conditionalis quæstionis habet naturã; utq; non eodem modo efferatur, idem tamen ualet. Quocirca hoc ipso quod quæstionem in prædicatiuam & conditionalem diuisimus, satis uidemur eam diuisionem, quæ est in propositum & controuersiam esse complexi. Prædicatiua igitur quæstio & conditionalis huiusmodi sunt. Sunt etiam alij duo modi quærendi, cuiuslibet istorum communes, quorum uno purè quæritur, sit ne hoc, an non sit: & sit ne hoc, si hoc est. Id uulgo de inesse uocant, nos purum possumus uocare. Altero uerò modo quæritur de certa lege existendi, cùm non dicimus purè, sit ne hoc, sed an possit esse, an necesse sit esse. Eas quæstiones uocant modales. Modi autẽ sunt quatuor, possibile, hoc enim nomine utamur oportet, quod quanquam durius est, tamen (ut inquit Quinti.) solũ est eius quod Græci δυνατὸν uocant. i. quod siue sit, siue nõ sit, nihil refert, dũmodo possit esse. Necessarium, quod nõ potest non esse. Contingens, quod põt esse & nõ esse. Et impossibile, quod nequaquã põt esse. Est autẽ prædicatiua modalis; ut, an hõ põt currere: an hominẽ cõtingat mori. Est & conditionalis: ut, an si uirtus sit summum bonum, necesse sit animam esse immortalem. Idq;

dupliciter

dupliciter fit, Quandoq; enim modum afferimus ei, de quo quærimus ex conditione. Ut, si homo currit, an hominem necesse sit moueri. Quandoq; uerò ad consecutionẽ quæstionis & conditionis referimus modum. Ut si dicamus, necesse est, si homo currit, ut homo moueatur. Multumq; differunt hæ quæstiones. Primã enim falsam pronunciamus, secundam autem ueram. Falsum enim est, homo currit; ergo necesse est eum moueri. Potest enim non moueri, quia potest non currere. Sed uerum est, necessarium est, quia homo currit, idcirco eum moueri. Sed ista tenuiora sunt, nec huius instituti. Alijs libris, si quando de argumẽtationum lege, hoc est, de iudicandi parte scribendi ociũ dabitur, copiosius simul, et apertius ista dicemus.

Scholia in caput. 10.

Primam uocant Græci κατηγορικὴν, quam nos prædicatiuã.) Ergo ego Rodolpho copulatæ etiam quæst. atq; haud scio nũ & disiunctæ, quoties per se efferuntur, categoricæ. i. est prædicatiuæ dicẽdæ sũt. Quãdo illud κατηγορεῖν. nõ mõ accusare, sed & pdicare significat. Et de copulatis quidẽ facile equidẽ ei subscripserim, de disiũctis malim Boethio, qui illas refert inter hypotheticas hoc ẽ: cõditionales, ppterea qđ, quẽadmodũ diximus, cap. præced. tacita in iis oĩbus subest conditio. Sic simplici quæstioni cõpositã addere conditionẽ possumus. Et si dicas, An si puidẽtia regitur mũdus, & ĩmortalis est hominis animus, tum est administranda Respub. Vt compositæ compositã.) Eius rei hoc esse posit exẽplũ, An si animi nostri sunt ĩmortales, & puidẽtia mũdus regitur, tũ est administrãda Respub. & honores expetendi? In conditionalib. autẽ, non est natura eius, qđ quæritur.) De hoc diximus cap. præced. cum ageremus de con-

de connexis pronunciatis & de ueritate illorum.
Quæ Rhetores uulgaris nominibus θέσεις καὶ ὑποθέσεις uocant. De his Cicero cum in aliis locis quibusdam, tū uero in Topicis & in Partitionibus, & Quintilian. lib. 3. capite. 5. nec non Seuerinus Boethius quarto libro Topicorum. Thesis est quæstio infinita, sine circunstantiarum adiunctione proposita, Vt, sit ne ducenda uxor? an in bellum gerendum? Hanc Cicero in Topicis propositum uocat, in Partitionibus consultationem. Hipothesis est quæstio finita, cum circunstantiarum adiunctione proposita. Vt, sit ne Catoni uxor ducenda? sit ne Cæsari bellum suscipiendum aduersus Pompejum. Hanc Cicero in Partitionibus controuersiam, causam in Topicis uocat. Circunstantiæ sunt, persona, locus tēpus, causa, agendi modus, instrumenta, quæque alia eius generis sunt. Et esse propositum.) Cicero libro secundo de Oratore; Ostendit, inquit (de Crasso loquens) duo genera quæstionum, in quibus eloquentia uersaretur, unum infinitum, alterum certum. Non pertinet autem nec omnis controuersia nec sola ad Rhetorem.) Monui superius, omnem opinionū diuersitatē pēdere ex diuerso ītellectu uocabuli Nam si Rhetoricen accipias artem eam, quæ in cōmune docet, quo modo de re quaq; elegans, politaque texi possit oratio, hoc nimirum intellectu, omnes cuiuscunque tandem generis sint quæstiones, hactenus sibi subiectas habet, quatenus politè, ornateq; potest de eis dici. At si hoc nomine intelligatur omnis ac sola facultas illa, qua debēt esse instructi ij, qui causas in foro agūt, hac certè ratione non omnis controuersia siue hypothesis ad Rhetorē pertinet, neq; quisquā hoc unquā dixit, nisi forte si quis dialecticen à rhetorice ita distare dicit, ut de thesibus disputet illa, hæc de hypothesibus disputet, hunc nos illud continuò dicere interpretamur, omneis hypotheses ad rhetoricen pertinere. Id quod perinde mihi uidetur esse, ut si quis dicat terram hoc differre ab igni, quod hic calidus, illa frigida sit, atque inde nos colligi

ſigi illud credamus, omnem calorem in igne, omne frigus in terra eſſe, cum tamen & aquam frigidam, & aërem calidum eſſe ſit manifeſtum. Iam quod ſubdit Rodolphus non etiam ſolam controuerſiam, ſed & propoſitum ſiue theſim pertinere ad Rhetorem, eius rei autores habet Ciceronem in libris de Oratore, & Fabium libro Inſtitutionum (opinor) ſecundo. Sed & hic quoque uerbis modò tenus diſſenſio eſt. Nam qui dicunt ſolis hypotheſibus locum eſſe in foro. ij. hoc intelligũt id quod initio iudicibus proponitur cauſam, ſeu hypotheſim eſſe, id quod nec Cicero, opinor, ipſe negauerit. quod autem is ipſe, ſecutusq; eum Quintilianus & poſt utrunque Rodolphus, aiunt theſes quoque, id eſt, propoſita & conſultationes in forum uenire, id in hũc ſenſum accipi debet. Contingit ſæpè inter dicendum, ut generalis atque infinita quæſtio aliqua ſic in hypotheſi ea, de qua pronunciandum eſt, includatur, ut omnino de hypotheſi hac; quæ proprie in iudicium uenit ſtatui nihil poſsit, niſi prius infinita illa quæſtione diſcuſſa. Vt in cauſa Miloniana prima quæſtio eſt, teneatur ne Milo lege Cornelia de ſicariis. Negat id Cicero, quòd ea lege non teneantur ij. qui iure quempiam occidiſſent, porro Clodio iure à Milone occiſum eſſe. Quamobrem iure: quia Clodius, inquit, inſidias Miloni fecit, omnis autem inſidiator iure poteſt occidi. Hic ergo iudices pronunciare habent de eo, teneatur ne Milo lege Cornelia an non teneatur, quam eſſe controuerſiam conſtat. Verum de hac nihil quicquam decerni poteſt, niſi planum factum ſit prius, iure an iniuria Clodium Milo occiderit. quod ſic probat Orator, ut dicat Miloni à Clodio factas eſſe inſidias, omnem autem inſidiatorem iure occidi poſſe. Iam hæc, omnem inſidiatorem iure poſſe interimi, non hypotheſis eſt ſed theſis. Atque huic cæteræ omnes ſic innituntur, ut omnino primæ illius cõtrouerſiæ nulla eſſe certitudo queat niſi hæc prius in hanc aut illam partem probata ſit. Quamobrem Cicero ſtatim à principio orationis, hãc

ſibi

ſibi exiſtimauit eſſe diſcutiendam. Atque hoc eſt illud quod dicitur, etiam theſibus eſſe in foro locum. Vt multa habuiſſet Antonius Muſa.) Hic medicus Auguſti Cęſaris fuit & frater Iubæ regis, homo medendi arte inſignis. Meminit eius in epiſtola quadam Horatius, meminit, & Plin. Nat. hiſt. lib. 29. capi. 1. itē li. 25, c. 7. & rurſum lib. 30. capite 3. Vide Suetonium Tranquillum in uita Auguſti. Meſſala.) Hic eſt Meſſala ille Coruinus. non poſtremi nominis Orator, qui ex graui ac diuturno morbo nominis etiā ſui oblitus fuit, Meminit eius & Cicero in lib. de claris Oratoribus, ad Brutum. Et propoſitum quidem eſſe id ipſum quod prædicatiuam quæſtionem, hinc inde de eis exempla facile declarāt.) Haud ſcio num id ſatis declarent exempla. Nam ſi dicas; An ſi adulterum occidere licet, idcirco eundem fas eſt & loris cædere? an ſi qua mulier eſt adultera, eadem & uenefica eſt? num ſi prouidentia mundus regitur, tū eſt adminiſtranda Reſpublica? hæ utique omnes prædicatiuæ quæſtiones non ſunt, at theſes tamen aut propoſita ea eſſe, id manifeſtius eſt, quàm ut ullo modo negari queat. De controuerſia eſt quod poſſet ambigi.) Hypotheſes, inquit, ac controuerſiæ, tametſi uoce tenus aſſeueranter ferè uideantur proferri, tamen ſi ſenſum magis, quàm uerba expendas, facile animaduerteris, ſemper tacitam eas incluſam habere conditionem. Struxerit ne Clodius inſidias Miloni.) Hanc coniecturalem copioſiſsime tractat Cicero in oratione Miloniana, cuius toties iam à nobis facta eſt mentio. An priuato conſilio Annibal obſideat Saguntum. Hæc Sagūtus urbs erat Hiſpaniæ, quam Pœnorum dux Annibal obſedit, cœpitq; prius, quàm exercitū duceret in Italiam. Lege T. Liuii de ſecundo bello Punico librum primum. An delenda Carthago.) Hoc M. Portius Cato ſuaſit. Scipio Naſica diſſuaſit. Vicit tamen ſententia Catonis, qui uir quàm leui argumento perſuaſerit tantæ euerſionem urbis, explicat Plinius lib. decimo quinto, capite decimo octauo. Quemadmodum ſunt pronun-

ciata

clata quædam,quibus eſt diſertè adiecta conditio.)Nō oſcitanter legenda ſunt hæc.Profuerint enim ad explicanda multa;in quibus mirum hodie quàm ſudent quidam & tamen fruſtra.De defectu ſolis præter recentiū aſtrologorum πορίσματα uide Plutarchum in uita Senecæ.Recte ne Cato Martiam uxorem dimiſerit.) Cato Vticenſis poſt diuortium Attiliæ Martiam Philippi filiam duxit uxorem.Hanc Martiam uir nobilis & Orator inſignis Hortenſius, ſibi à Catone tantiſper tradi poſtulauit,dum prolem unam aut alteram ex ea ſuſtuliſſet,idq; aſſentiente Martiæ patre Philippo,à Catone obtinuit.Poſt annos aliquot,cū cuiuis exceſsiſſet Hortenſius,Cato Pompeium,cœpto iam ciuili bello,extra Italiam ſecuturus, Martiam rurſus liberorum ac totius familiæ cauſa ſibi matrimonio iunxit.Quod eius factum ceu auaritiæ argumentum criminatus eſt in Anticatone Cæſar.Lege uitam Catonis,apud Plutarchū.

Propoſitum ſolum,id eſt,quod in eorum, quæ ſunt in quæſtione,ſubſtantia ponitur.)Hoc eſt, Propoſitū, theſis,ſiue conſultatio eſt quæſtio ea,qua excluſis circunſtantijs,de ſola quæritur natura ipſarum rerum. Vt,poſsit ne hoc quiſquam iure occidi,nū metus cadere poſsit in conſtantem uirum.

Quod Quintil.uocat argumentum καθ' ὑπόθεσιν.)Verba Fabii.lib.5.hęc ſunt.Illud adiiciēdū uidetur, duci argumenta,nō à confeſsis tantū,ſed ēt à fictione, quam Græci καθ' ὑπόθεσιν uocāt,& quidē ex oībus iiſdē locis, quibus ſupiora,quia totidē ſpēs eſſe poſſunt fictę quot ueræ.Nā fingere hoc loco.i.pponere aliquid, qđ ſi uerū ſit,aut ſoluat qōnē aut adiuuet.Sūt & alii duo modi quærēdi.)Tradūt dialectici,præter diuiſionē illā ſuperiorē,duo adhuc eſſe pnūciatorū gñа,purū unū, alterū modale.Pura pnūciata noīantur,quib.aut ſimpliciter,aut adiecta cōdōne,purè eſſe aliqd aut nō eē ſignificamus.Vt,Mors ulti.linea rerū eſt.Et,Si nō aliqua nocuiſſes,mortuus eēs.Modalia uocāt,q̄bus nō purè,ſed certo quodā mō,certaq; lege,aut eſſe aliquid ſignifica-

mus

mus aut non esse. Vt diuitem ingredi in regnum cœlorum est impossibile. Contingit hominem eundem, & bonum uirum & inutilem ciuem esse. Modi per quos huiusmodi pronũciata fiunt, ab Rodolpho enumertur quatuor, possibile cõtingens, impossibile, necesse. Sũt qui hic duobus adijciant, uerum & falsum. Laurentius Valla treis modo ex hoc numero putat recipiendos, possibile, impossibile, uerum. Quibus cursum aliòs quosdam adiungit, facile, difficile, certum, incertum, cõsuetum, insuetum, utile, inutile, iucundum, iniocundu, decorum, indecorum, aliaque hisce similia. Quod quãquam sit durius, tamen, ut inquit Quintilianus, solum est eius quod Græci δυνατον uocant.) Locus est apud Quintil. 3. institut. lib. cap. de causa deliberatiua; Melius igitur qui tertiam (inquit) partẽ dixerunt δυνατον quod nostri possibile nominant. Quæ ut dura uideatur appellatio, tamen sola est. Idq; dupliciter sic; Quãdoq;.n. modum asserimus ei, de quo quærimus ex conditione.) Hoc apertius fortasse dici sic queat: Modus uerbi, causa necesse quãdoq; significat, prædicatũ eius proloquij, quod ex conditione colligitur, necessario subiecto inesse, quãdoq; uero, etsi prædicatũ illud subiecto non insit necessario, tamen proloquium ipsum necessitate quadã ex præcedẽte conditione sequi. Aliter uerbum necesse in pronunciatis modalibus, duplicem significare potest necessitatem; unam consequentiæ, alteram consequentis. Priorem uocaut, quoties necessario aliquid ex alio colligitur, siue id ꝑ se necessarium sit, siue non necessarium, ut necesse est, si pluit, terram madescere. Posteriorem quoties per se aliquid necessarium est, siue necessitate aliqua colligatur ex alio, siue non colligatur, ut si homo est animal, & non mutum, necesse est eum esse rationis participem. Alijs libris si quando de argumentationum lege, hoc est, de iudicandi parte scribendi ocium dabitur) Fuit qui hos libros à se uisos diceret, uerè an secùs; ego affirmare non possum. Mihi certè nondum eos uidere contigit.

DIVI-

DIVISIO QVAESTIONIS EX diuerso genere artiũ ad quas pertinẽt. Cap. XI.

TErtiam quæstionum uarietatem diximus accipi, pro artium, quarum considerationi sunt exposita, diuersitate. Artes omnes, aut ad cognitionem referuntur: aut actionẽ: Cognitionis artes sunt, quarum finis est scientia; ut sunt mathematicæ, physicæ, & reliquæ id genus, ex quibus sola rerum petitur cognitio. Aliæ sunt, quæ earum sunt rerum, quæ actioni, arbitrioq; nostro sunt addictæ, ut sunt eæ, ex quibus animus ad uirtutem dirigitur, quam moralem philosophiam dicimus, aut quibus corporis necessitati succurrimus, quæ operariæ dicuntur. Tertiæ & uelut medij sunt generis, quas λογικὰς Græci, nos rationales dicimus: quæ ad formandam orationem pertinent, de quibus sumus, cùm dialecticen definiremus, locuti: quarum radix, origoque prius ad cognitionis uim accedit, uidenturq; intra fines suos positæ, cognitionis uerius esse, quam actionis. Quia tamen communes sunt aliarum omnium ministræ, tamq; latè funduntur, quàm oratio, hoc est, quàm humana ipsa natura: promiscuè uidentur & actionis, & cognitionis nomen accipere posse, quemadmodum ratio uel mens, cui seruiunt, est in actiuam & cognitiuam ab Aristotele diuisa. Sumetur pro hoc artium numero etiam numerus quæstionum. Sed de his exactius dicere, ad singulas pertinet artes, uel si ad unam aliquam, non est id

Dialectices, hæc autem uelut capita attigisse dialectico sufficiat. Illud quidem haud est difficile uidere eos qui Rhetori omne id, de quo bene dici posset subdidêre: deinde omnem materiam finiuêre tribus quæstionibus, sit ne ab hoc factũ quod dicitur, sit ne iustũ sit ne ab hoc factum quod dicitur, sit ne iustum, sit ne scripto legis comprehensum; nihil satis dignum tanto promisso suo protulisse. His enim tribus quæstionibus sunt omnia, quæ in iudicijs aguntur, conclusa. Nam deliberatiuam breui quæstione an expediat absoluerunt. Et Aristoteles quidem copiosè ea diligenterque explicat; reliqui breuiter attigêre: quidam adeòne numerauere quidem inter ciuiles quæstiones. Nam laus & uituperatio, sit ne omninò quæstio nec ne, fuerunt qui dubitarent. Quod ut iure reprehendit Quintilianus, ita rectè uidetur apud Ciceronem sentire Crassus, qui per se uenire eam non putet in forum; iudicialibus autem, & deliberatiuis persepè accedere. Quod autem Cicero in Topicis, an sit, quid sit, quale sit, quæstiones, ad cognitionem retulit; deinde qualitatem uoluit iuris, & iniuriæ tractatu explicari; utrunque diligentius fieri fortasse poterat. Primum enim non satis est uerum, secundum etiam repugnans. Nam & moralis Philosophus, an sit uirtus quærere potest, & quid sit quærit utique. Qualitas uerò si ad cognitionem pertinet, quomodo iuris, & iniuriæ tractatu finita est? Quoniam ius & iniuria ad actionis partem non cognitionis partem reducuntur. Tametsi

enim

enim multa ſit, uariáque de iure, & iniuria ambiguitas, ingentemque rerum cognitionem ſit horum notitia complexa; non tamen cognitionis nomen accipit eorum tractatus, ſed actionis. Cotemplantur enim (ut inquit Ariſtoteles) etiam qui agunt, ſed alium in uſum. Non enimin id contemplantur, ſed ut pro eo quod contemplatione inſtituerunt, dirigant actiones. Sic etiam mathematicus, deſcribet circulos radio, figuras, lineasque in puluere ducet, ſummas motuum, & magnitudinum cœleſtium numeris colliget, quæ ſunt actiones; non tamen ut agat, hæc facit; ſed ut ſcientiam eorum, quæ agendis iſtis ſcrutatur, acquirat. Finis potiſſimus eſt rerum omnium; utque omnibus agendi eſt exiſtendíque cauſa, ita plurima etiam ex ipſo accipiunt nomen. Multa uocantur bona, non quia ſunt ed quia bonis deſtinantur.

Scholia in caput II.

SVNT (inquit Ariſtoteles lib. 1. Inuentionum, cap. 12.) problematum propoſitionumque alia ἠθικὰ alia, φυσικὰ alia λογικά. Et ad hunc modum, Plato in Gorgia omnem philoſophiam diſtributi; in ethicam, phyſicam & logicam. Artes omnes, aut ad cognitionem referuntur) De hac artium diuiſione multa congeſsit Angelus Politianus in libello ſeu oratione ea, cui titulum fecit, πανεπιστημονικόν. Quas logicas Græci, nos rationales di cimus) Sunt qui exiſtiment, has artes potius ſermocinales quàm rationales dicendas eſſe. Certè uox Græca utrãq; interpretationẽ ꝑmittit; cũ λόγος nõ modo rõem

ſed ſermonem ſeu orationem ſignificet. Atq; haud ſcio num Rodolphus etiam, non rationales, ſed orationales ſcriptum reliquerit, id quod propemodum indicare uidentur, qui continuo ſubiungit: Nos, inquit, rationales dicimus. quæ ad formandam orationem pertinent. Laurentij Vallæ hac de re diſputatio huc ſpectat, quaſi logice dicta ſit rationalis ſcientia, quòd circa rationem, hoc eſt, argumentum ſeu medium argumentationis cuiusq; uerſetur. quæ interpretatio quemadmodum dialecticæ probe aptari poteſt, ita reliquis duabus nequaquam. Id quod & Boëthium ſenſiſſe apparet, qui in Porphyrium ſcribens, ita loquitur de ea parte philoſophiæ, quàm rationalem uocamus, ut dialecticam ſolam, non etiam grammaticam & Rhetoricam eo nomine intellexiſſe uideatur. Longe aliter Macrobius, qui rationalem philoſophiæ partem appellat eam, quæ uerſatur circa res incorporeas, & ea, quæ ſola mente, nō etiam ſenſu cognoſci poſſunt, ut eſt anima, Deus, & quas uocant intelligentias. Verùm hæc non ita multum faciunt ad inſtitutum noſtrum quibus in præſentia ſatis eſt grammaticam, dialecticam, & rhetoricam, id circo λογικὰς dictas eſſe à Græcis, quòd orationis ſermonisq; artificium doceant, quocunq; tandem nomine eas donent Latini. Vide Ciceronem de finibus lib. 1. Altera (inquit) Philoſophiæ pars reſtat, quæ λογικὴ dicitur. De quibus, cum dialecticen finiremus, ſumus locuti.) Huius libri capite 2. Quemadmodum ratio uel mens cui ſeruiunt, eſt in actiuam & cognitiuam ab Ariſtotele diuiſa.) Facit enim Ariſtoteles 3. lib. de anima duplicem intellectum, ſpeculatiuum & practicum. Eos qui rhetori omne id, de quo bene dici poſſet ſubdidere.) Hoc Craſſus apud Ciceronem facit 1. lib. de Oratore, & Fabius Quintilianus, oratoriarum Inſtitutionum lib. 2. Nihil ſatis dignum tanto promiſſo ſuo protuliſſe.) Alludit ad carmen Horatianum. Quid ferret hic tanto dignum promiſſor hiatu? Nam deliberatiuam breui quæſtione an expediat abſoluerunt.) Tradunt rhetores tria eſſe genera cauſarum, demon-

demonstratiuum,deliberatiuum,iudiciale.Demonstratiuum est,quo laudamus aut reprehendimus, Deliberatiuum,quod in suadendo ac dissuadendo consistit. Iudiciale,quo accusatur quis, aut defenditur.Ergo in genere deliberatiuo Aristoteles illud modo quærendum putat,expediat nec ne id,quod in deliberationem uenit. Quintilianus tria,sit ne utile,sit ne honestum,& num fieri possit.Porrò qui de sola utilitate aiunt quærendum esse, ij ex sententia Stoicorum, nihil utile esse dicunt, quin sit idem honestum. Quod & Fabius attingit. & Cicero in Officiis probat. Et Aristoteles quidem) Primo libr. Rhetoricorum. Quod ut recte reprehendit quintilianus,) Libro tertio. cap. nono. Ita rectè uidetur apud Ciceronem sentire Crassus.) in libris de Oratore. quanquam aut memoria me fallit, aut hæc non tam Crassi apud Ciceronem sententia est, quam Antonij. Quod autem Cicero in Topicis.) Non in Topicis solùm, sed in tertio etiam de Oratore habet hoc Cicero. Quo autem paratius sit,totum hunc locum plenius assequi,adscribam huc ipsa Ciceronis uerba, quæ super hac re habet in Topicis; Quæstionum autem quacunque de re sint, duo,inquit,sunt genera, unum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis sunt hæ, quarum finis est scientia. Vt si quæratur, à naturane ius profectum sit, an ab aliqua quasi contractione hominum,& pactione. Actionis autem huiusmodi exempla sunt, sit ne sapientis ad Rempublicam accedere? Cognitionis quæstiones tripartitę sunt,cum aut sit ne, aut quid sit, aut quale sit quæritur. Harum prima coniectura, secunda definitione,tertia iuris & iniuriæ distinctione explicatur.Contemplantur enim,ut inquit, Aristoteles, etiam qui agunt,sed alium in usum.)Contemplantur, inquit, non ut in contemplatione cognitioneq; gradum sistant, sed ut progrediantur ad actiones.

QVOMODO STATVS QVAESTIOnis cuiusq; inueniendus. Cap. XII.

QVando igitur omni differenti proposita est quæstio, non eis modò qui disputationibus res ambiguas iactant, aut qui tradendis artibus, uel certiorem, uel (quod discentibus perinde est) meliorem fidem facere conantur; sed & historia, & poëma quoque quæstionem explicant. Si quis enim interroget, quomodo gestum sit bellum Peloponesiacum, nihil poteris rectius respondere, quàm quæ Thucydides ea de re conscripsit. Nec quomodo pugnatum sit cum Iugurtha, quàm quæ Salustius monumentis earum rerum reliquit. Sic & quomodo Græci ad Troiam bellauerit, & Aeneas uenerit in Italiam, nemo melius quàm Homerus & Virgilius explicarit. Cùm hæc ergo ita sint, diligenter est nobis etiam atque etiam intuendum, quæ sit quæstio, hoc est, quod sit caput summaq; rerum omnium, ad quam dicenti sint cuncta referenda. Nec enim abs re credendus est admonuisse Plinius Nouocomensis scriptorem, ut legat subinde titulum suum, et planè exacteq; perspiciat, quid scribendum sumpserit. Et M. Antonius itidem putauit, nihil æquè iuuare dicturum, quàm respicere quàm creberrimè ad id, de quo sit dicturus. Quod nedum in id prodest, ut quæ latent in eo, facilius acriori mentis intentione eruas, sed uti obserues (quod plerisq; difficilimum est) ut nec plura quàm opus est, nec pauciora, nec

quæ

quæ nihil ad rem attinent, dicas. Hoc autem facere nemo poteſt, qui nō antè fixam exploratamq; quæſtionem habuerit, de qua ſibi ſit dicendum. Quod quo facilius fieri poßit, quomodocunque poterimus conabimur explicare. Omnis dictio, aut aduerſarium habet, & inter duarum partium certamina cōſiſtit; aut unius ſolùm eſt partis. Duarum partium ſunt, ut contentiones uel ſcholaſticæ, uel ciuiles, quæ inter diſsidentes fiunt. Vnam ſolum partem habet, quæ fit ad obſequentem auditorem: quales ſunt cohortationes, conſolationes, laudationes, conciliationes, quæque reliqua huius ſunt generis. Non quòd nequeat & in his in ambas diſſeri partes, neque enim aliter quæſtio iutelligi poſſet, ſed quia cum illis ferè negocium eſt, qui ultro uinci ſe cupiunt, & non modò nō repugnant, ſed laxißimas etiam (quod dici ſolet) habenas ſequuntur. In his ergo dictionibus, quæ poſitæ ſunt in contentione, expeditißimam rationem inueniendæ quæſtionis aduerſarius dabit. Quoniam ſemper petitur aliquid ab altero cui alter contradicit. Quamdiu enim conſentanea dicunt, certum eſt quæſtionem eſſe non poſſe: Vbi cœperint conſiſtere, ita ut alter non progredi longius alterum patiatur, quæſtio erit. Sed hæc quæ ſit, in ſcholaſticis quidem dubium eſſe non poteſt. Quia expoſitum ſemper certumq; eſt, de quo dubitatur. In ciuilibus uerò quæſtio quidem, hoc eſt, caput certaminis ſemper eſt apertum. Neque enim deliberat quiſquam, qui non certam habeat deliberandi ſum-

mam, neque qui in iudicium uocat aliquem, ignorat qua lege reum faciat, hoc est, quid petat ab eo, uel quas exposcat pœnas. Sed de statu quæstionis persæpè ambigitur, ut in iudicijs præsertim. Status autem quæstionis, id est, quo uel probato uel confutato, in hanc uel illam partem de quæstione pronunciari oportet; ut Laterensis ait, ambitu assecutus est ædilitatem Plancius: Plancius negat. Quæstio est assecutus ne sit Plancius ædilitatem ambitu. Hoc est enim de quo pronunciare iudices oportebit: Non potest autem istud ex se probari. Dicit igitur Laterensis: Dignitate enim à me uincebatur. Quod si det id Plancius, uidebimus an idcirco necesse sit, ipsum ambitu superiorem fuisse. Quod si est, hic erit status. Hinc enim tota pēdebit quæstio, fuerit ne dignitate Laterensis superior. Sin uerò poterit Plancius cedere dignitati Laterensis, & causam tamen tenere, nō erit hic status, ut dicat non utiq; si Laterensis dignitate superauit me, idcirco ego ambitu illum uici in petitione. Non solùm enim populus alterum horum sequitur, sed studio diligentiaq; candidatorum, sed amicorū precibus, sed officiorum commendatione, permouetur. Ergo iam ab eo statu, quem Laterensis fecit, detorta est à Cicerone quæstio, & huc delata, an soleat his rebus moueri populus, & an fuerit Plancius istis superior; hicq; fit status huius quæstionis. Sic etiam aduersarius dicit: Milo tenetur lege Cornelia de sicarijs. Milo negat. Quæstio an teneatur. Probat aduersarius, occidit.n. Clodium. Quod si

Milo

Milo negat, hic erit status quæstionis, an occiderit: sin fatetur, ostendat oportet, non teneri ea lege, quisquis aliquem occiderit, ut insidiatorem, aut latronẽ. Id ergo quoniam grauius ab aduersarijs pressum erat, Cicero disputandum etiam sibi credidit; deinde Clodium insidiatum fuisse, qui præcipuus eius quæstionis sit status, sitq; adeo perfectus syllogismus. Quisquis insidiatus est iure occiditur; Clodius insidiatus est, iure ergo Clodius occiditur. Quemadmodum contingit autem plures quæstiones eodem per agi iudicio, ut in Cluentij causa, quæstiones iudicij corrupti, & ueneficij: ita contingit unius quæstionis plures esse status. Ut in eadem iudicij corrupti causa, nec id iudicium à Cluentio corruptum esse, nec si esset, idcirco tamen lege corrupti iudicij Cluentium teneri. Sed in Verris repetundarum iudicio, quæstio, utrum in legem repetundarum admiserit Verres; status sunt tot quot sunt crimina; quodlibet enim per se defendendum est, quemadmodum & probandum. Et diuersa est interim defendendi ratio, cum aliud negatur factum, aliud in legem repetundarũ non uenire; aliud rectè factum docetur. Status ergo est (ut diximus) id, quo dato, necesse est de causa in hanc uel illam partem decerni. Quæ si plura erunt, quorum unum probando alteri non adhibetur, poßitq; quodlibet firmamentum esse quæstionis, plures erunt & status.

Scholia

Scholia in caput 12.

Quomodo sit gestum bellum Peleponesiacum.) Peloponesus παρὰ τὸ πέλοψ καὶ νῆσος nomē habet, ut si dicas, insula Pelopis. Est autem peninsula inter mare Aegeum & Ionium, toto terrarum orbe celeberrima, ubi nobilissima quondam urbs fuit Corinthus. Quę initium dedit bello illi, quod grauissimum aduersus Lacedæmonios, qui in eadem sunt peninsula ac Siculos gessere Atheniēses. Quod bellum accuratissime octo libris descripsit Thucidides. Quo modo pugnatum sit cum Iugurtha.) De hoc nihil attinet dicere, quando in omnium manibus sunt, quæ de ea re scripsit Salustius.

Nec .n. abs te credendus est admonuisse Plinius Nouocomensis scriptorem, ut legat subinde titulum sui.) Extat inter epistolas Plinii libr. quinto: epistola multo pulcherrima ad Apollinarem. In ea posteaquam copiosissime descripsisset uillam suam in Tuscis, deinde prope calcem epistolæ hæc adiecit. Vitassem inquit, iamdudum, ne uideret argutior, nisi potuissem omnes angulos tecum epistola circuire. Neque enim uerebar, ne laboriosum esset legenti tibi, quod uisenti non fuisset, prę sertim cum interquiescere, si liberet, depositaq; epistola, quasi residere sæpius posses. Præterea indulsi amori meo. Amo enim quæ maxima ex parte ipse inchoaui, aut inchoata percolui. In summa cur enim non aperiam tibi, uel iudicium meum uel errorem? Primum ego officium scriptoris existimo, ut titulum suum legat, & identidem interroget se quid cœperit scribere, sciatq; si materiæ immoratur, non esse longum, longissimum, si aliquid accersit, atque attrahit. Et quæ sequuntur. Et M. Anton. itidem putauit) intellige M. illum Antonium Oratorē, auum eius Antonii qui post dictus fuit Triumuir. Is porro Antonius apud Cicer. de Orat. utilissimū fore cēset, si subinde mentem reiiciamus ad id, de quo dicturi sumus

mus ita.n. futurũ esse,ui & causæ satisfaciamus, & nihil quod uel obsit illi,uel certe non prosit, afferamus. Sed laxissimas etiam(quod dici solet) habenas sequuntur.) Ductum ab equis facile sessori parentibus. Quanquam allusisse uideri potest,& ad Herculem illum Gallicum, de quo multa Lucianus. Status quæstionis id est.)Multa de statu Fabius libro tertio. Cicero in Rhetoricis constitutionem uocat,Græci στάσιν.

Vt Laterensis ait,ambitu assecutus est ædilitatem Plãcius.)Exemplum sumptum ex oratione, quã pro Plancio habuit Cicero Ambitus (ut quidem hic loquimur) est illicita honorum seu magistratuum adeptio, uidelicet cum quis largitione,aut aliis quibusuis modis illicitis,magistratum adeptus est,aduersus hunc,legem tulerat C.Calphurnius Piso,quæ primum Calphurnia,dein de dicta fuit & Iulia de ambitu. In ea lege præter alias pœnas,pecuniaria quoque (ut Pediani uerbis utar)pœna erat adiecta. Dignitate enim à me uincebatur.)Laterensis argumentatio, id quod ex Ciceronis oratione facile intelligi potest,fuit eiusmodi. Dignitate a me im petenda ædilitate Plancius uincebatur, ergo ambitu uicit. Hanc bifariam refellere reus potest. Primum ut neget se dignitate inferiorem fuisse. Deinde, ut illo dato,neget tamen inde sequi, se ambitu assecutum esse ædilitatẽ. Quod si priore defensione utatur, status controuersiæ erit,fuerit ne Plancius dignitate inferior, sin autem illo altero, tum status hic erit, sit ne hoc necessarium,ut qui dignitate in magistratu petendo uincatur, is cum non nisi ambitu obtineat,id quod ita non esse co piosissime Cic.docet. Milo tenetur lege Corne.de sica.) Lex Corn.de sicar.erat,gladio ultore persequendũ esse, quisquis hoïs occidendi cã cũ telo inambularet. Etiãsi me non latet,hac pꝛterea lege teneri, & alios quosdã ut uidere est apud iurecõ. Pãdect.li.2.de 5.ad l.Corn.de sic. de qua dicemus, & lib tertio. Occidit enim Clodium.) Monui superius tres a Rhetoribus, enumerari causarum status,coniecturalem,finitiuum,& qualitatis. Ergo

go si neget Milo Clodium à se occisum esse, status erit coniecturalis, num occiderit, sin uerò fateatur quidem occisum esse, cæterùm id iure se fecisse contendat, ac proinde non teneri lege Cornelia de sicarijs, status qualitatis erit, nempe iure, ne àn iniuria occisus sit Clodius, & ecquis ita occidi possit, ut is qui cædem fecit, lege ea nõ teneatur. Vt in Cluentij causa quæstiones Iudicii corrupti & ueneficij. Duo enim cum primis obiecta erãt Cluentio, alterum, quod iudicium id, quo Oppianicus damnatus fuit, corrupisset pecunia: alterum, quod C. Vibiũ Capacem, & ipsum etiam Oppianicum iam exulem ueneno sustulisset. Sed in Verris repetundarum iudicio.) De causa Verris dicemus lib. 3. ca. 12. Quod attinet ad legem repetundarũ, eam tulit Mãlius Acilius Glabrio,) adeò seueram, ut ne comperendinari quidam fineret reũ Postulabantur ea lege maxime ij, qui magistratum gerentes, à prouincialibus pecunias, signa, tabulas, nauigia, preciosa uasa, aut uestes, aliaq; eiusmodi seu ui, seu dolo per iniuriam abstulissent. Marcellus iureconsultus; Lex Iulia, inquit. repetundarum pertinet ad eas pecunias, quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, uel quo alio officio, munere, ministerio, uel publico acceperit, uel cum ex cohorte, cuius eorum est. ff. ad legẽ Iuliam repetund. l. lex Iulia. Porrò ne quem conturbet, quod dixi legem repetundarum latam esse a Manlio Acilio Glabrione, cum apud iureconsultos dicatur lex Iulia; fuit is mos Romanis, ut leges eædem innouari apud eos solerent nonnunquam, atque ita nomen quoque accipere illius, à quo secundo aut tertio latæ essent. Cuius rei & Macrobius meminit lib. Saturnaliorũ. tertio. c. decimo septimo. Comperendinari autem (quando in eius ẽt uerbi mentionẽ incidimus,) Asconius Pædianus sic explicat: Comperendinatio uerò, inquit, utriusque partis recitatio est. Alii sic annotant. Comperendinatio est secunda actio. Item comperendinatio est ab utrisque litigatoribus inuicem sibi denunciatio, in perendinum diem. Hactenus ille.

IN QVAVIS RE QVO PACTO summa quæstionis constituenda. Caput XIII.

AT in negocijs illis, quæ unius tantum sunt partis, nonnunquam plus aliquanto curæ habet inuenire, quæstionem. Idcirco quatenus poßumus, iuuemus, & hac in parte quærentis curam. Mihi quidem uidetur quæstio omnis, in huiusmodi causis triũ istarum rerum consideratione inueniri expeditißimè poße, personarum, rei, & (ut ita dicam) conatus. Personas dico nunc eas, inter quas agitur, ut sint beneuolæ aut infensæ, alienæ aut coniunctæ, pares aut dignitate discretæ, quæque aliæ maximè in congressu hominum perspici solent. Qui perferunt autem mandata, personam semper sustinent mandantis. Res consideranda est quæ euenit, aut futura est, cuius causa dicere statuimus. Ut in consolatione, uel propinqui, uel amici, uel opes amissæ. In gratulatione, honores accepti. In gratiarum actione, beneficium collatum. Conatus deinde est id, quod ob hanc rem uelimus dicendo conficere.

Vt in consolatione, uidemus hunc desideratæ rei iacturâ dolere; hæc quidem res est. Personæ deinde sunt, hic nobis, nos huic amici; quo fit, ut offendamur eius dolore. Conatus ergo sequitur, quo damus operam, ne huic doleat, idq; dicendo consequi laboramus. Ergo si conatum atque rem coniungas, quæstionem habebis. Ea est, sit ne huic dolendum huius

rei amissæ causa. In gratulatione personas primum necesse est beneuolas esse. Res uerò erit, ut aliquid eius cui gratulamur, commodis aut dignitati accesserit: Conatus autem, quoniam ob beneuolentiam fauemus rebus illius, ut ostendamus nos lætari. Quæstio ergo erit, an illius præsenti commodo lætemur. In gratiarum actione, personæ, sunt itidem amicæ. Res est meritum, uel munus ab eo, cui aguntur gratiæ tributum. Conatus, ut grato ob id animo doceatur esse qui accepit. Quæstio erit; sit'ne hic illi huius meriti causa gratus. Agendarum autem gratiarum, cùm multa apud Ciceronem, tum pulchrum mihi propriumq́; uidetur esse apud Ausonium exemplum, in ea oratione, qua Gratiano ob cõsulatum agit gratias. Sunt autem diligenter expendendæ personæ, ad quas habetur oratio. Ut enim quandoque certæ sunt & singulares, sicut in his exemplis quæ proposuimus: ita nonnunquam, uel qui dicit, multorum sustinet personam, ut qui populi nomine cum principe uel magistratu agit, uel cum multis unus agit, ut Cicero, qui senatui, qui P. Rom. gratias agit de reditu suo. Aristides, qui Rhodo terræ motu subuersa. Ciues consolatur. Qui diligenter enim personam uel eius qui dicit, uel cuius nomine dicitur. & eius cui fiunt uerba perspexerit, siue singulæ sint hæ, siue plures; deinde rem cum persona contulerit, & uiderit quid ea personæ intersit, uel qua parte contingat eam, facile id quod diximus conatum explicabit. Ut qui in

nuptijs

nuptijs dicit, (humilibus enim oportet utamur exemplis) quoniam huiusmodi rebus, quæ ad morem magis quam ad usum spectant, eò facilius erratur, quò habentur negligentius. Necessitas perspicax est, neque (quod dici solet) docenda est fames. Quid petet is ergo qui dicit in nuptijs? nuptias quæ fiunt conferat nubentibus, hocq; oratione prosequi uelit, quia sunt eis expetendæ nuptiæ, quemadmodum & expetuntur, in hortationē, flectetur oratio, eritq; quæstio, an sint ipsis expetendæ nuptiæ. Sin turbæ amicorū circunstātium nuptiæ conferantur, nihil ad eos pertinebit, prǽterquam ex nubentibus gaudium, conabiturq; ostendere gaudendum eis esse, & fiet quæstio, sit'ne tam felici nubentium matrimonio gaudendū. Vnde est in prōptu uidere, quō in eadem re, eodem in loco mutatis personis, mutari oportebit etiam quæstionem. In funebri primùm oratio sola, cum propinquis haberi potest; contra uidetur laudatio magis ad alienos, qui adsunt funeri, pertinere, Deinde intempestiuum uidetur, tam recentem dolorem, & in ipso (ut dicitur ictu uelle cōsolando mulcere. Aut enim frustra tentabimus ibi siccare lachrymas; aut si quis tum consolationis est capax, is consolatione non laudatione, plerosque uideas orationem ad consolationē cōferre, quæ eget. Mihi uidetur (quia res quæ in manibus est, mors est præstātis uiri, ex qua ad presentē hominū numerum honor tantā funeris pertinet,) ostendendum id esse, meritò tam laudato

uiro

uiro hunc honorem haberi. Fit tamen ut in fine ad consolationem aliquam respectet qui dicit, quemadmodum apud Thucydidem Pericles, cum eos qui primi in eo bello ceciderant laudaret, in fine consolationem subijcit. Quod quidem à grauitate personæ Periclis, & temporis interuentu, quo primus doloris impetus deferbuerat, haud erat alienum. Quin etiam cum mors eorum qui laudabantur, ad exemplum pertineret audientium, quæstionem à laude ad hortationem deflexit. Itaq; omnis uis ingeniumq; dicentis eò tendit, ut ostendat tam fortes uiros, qui tam constanter pro tam insigni patria ceciderunt, uiuis esse sectandos. Sed de his satis. Nec enim omnia exempla complecti in animo est, nec possem. Sufficiet hoc pacto quærere uolentibus aperuisse uiam.

Scholia in caput 13.

Apud Ausonium.) Extat hodieq; ea oratio, aut si epistolam dicere mauis, qua is gratias agit Romano principi Gratiano, pro demandato sibi consulatu. Vt Cicero, qui S.P.Q.R. gratias de reditu suo agit.) Pulcherrimæ duæ hac de re Ciceronis extant orationes, quarum altera Senatui, altera Quiritibus gratias agit, quod se ab exilio reuocassent. Aristoteles, qui Rhodo terræmotu subuersa ciues consolatur.) Hunc Aristidem rhetorem ac sophistam fuisse tradunt Arianopolitanum, usumq; esse præceptoribus, primùm Polemone illo Laodicensi Smirnæ, deinde Athenis Herode, qui & ipsi unà cũ hoc dicendi arte clari fuerunt, circa tempora imperatorum

M. Antonij & Commodi. Multa dicitur ſcripſiſſe Ariſtides, ſed quorum mihi nihil adhuc uidere contigit, præter duas orationes, quarum alteri παναθηναϊκὸς nomē eſt, alteri ῥώμης ἐγκώμιον. Qua autem ratione conſolatus eſt Rhodios, eam non modò ipſe non uidi, ſed ne apud alios quidem quicquam de ea legiſſe memini. Neceſſitas perſpicax eſt. Quos enim premit neceſſitas, diligentes perſpicaceſque eſſe ſolent parandis ijs, quibus neceſſitati atque indigentiæ ſuæ ſuccurrant. Vnde illud Vergilij.

> Tum uariæ uenere artes, labor omnia uincit
> Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas,
> Et apud Perſium;
> Quis expediuit pſittaco ſuum χαῖρε?
> Coruos quis olim concauum ſalutare,
> Picaſq; docuit noſtra uerba conari?
> Magiſter artis ingenijq; largitor
> Venter, negatas artifex ſequi uoces.

Nec docenda eſt fames.) Nemo, inquit, docendus eſt quando eſuriat, ſiquidem fames ipſa ſeſe in occulto eſſe non ſinit, unde & hodie in prouerbio eſt: Acutiſſimum gladium eſſe famem. Et Græcus ſenarius;

> Λιμῷ γὰρ οὐδὲν ἐστιν ἀντειπεῖν ἔπος.

Et in ipſo, ut dicitur, ictu.) Statim poſtquam acceptus eſt dolor. Ductum à ſaucijs ſeu uulneratis. Aut ſi quis tum conſolationis eſt capax, is conſolatione non eget.) Simulat enim dolorem, cum re uera non doleat. Quod qui faciunt, ad tumulum nouercæ flere dicuntur. Apud Thucydidem Pericles.) Extat hæc Periclis oratio apud Thucydidem belli Peloponeſiaci lib. 2. Porrò hic eſt Pericles ille Athenienſis, de cuius eloquē tia tam multa paſſim apud autores leguntur, qui fulgere, tonare, ac permiſcere Græciam dictus eſt.

QVOMODO VNA QVAESTIO IN multas deducitur quæstiones. Cap. XIIII.

Quemadmodum autem (ſicuti modò oſtendimus) quæſtio quandoque latet, & ratione quadam eruenda eſt, ſic alius eſt labor, propoſitam iam quæſtionem in multas quæſtiones (quas intra ſe plerunque complectitur) diducere. Perſæpè enim quæſtio quæ in ſpeciem ſimplex eſt, ui atque effectu in multas dilabitur quæſtiones. Id quomodo fiat dicemus, Diuiditur igitur quæſtio in plures quæſtiones, quæ uel trahuntur ex uerbis, quæ poſita ſunt in quæſtione; uel ex eis, quæ uerbis continentur. Ex uerbis, ut qui quærit (ut notum ſumamus exemplum) an Cato rectè tradiderit Martiam Hortenſio. Quæſtio eſt; ex tribus quæſtionum generibus illis, quæ prima poſuimus, ſecundi generis, id eſt, an hoc ſit illud. Præcedat ergo oportet, an eſt quæſtio, quam per omnia uerba propoſitæ quæſtionis ducere poſſumus, hoc pacto, an fuerit Cato, an fuerit Hortenſius, an fuerit Martia, an ſit etiam rectum. Nanque non defuerunt philoſophi, qui nihil neque rectum neque prauum eſſe per ſe, dicerent in rebus. De uerbo autem, tradiderit, non eſt quod formetur fortaſſe quæſtio an eſt, quia eſt uerbum, quod quidem ſemper pronunciati prædicatum eſt, de quocunque autem dicetur, ſemper faciet quæſtionem, an hoc ſit illud. Neque tamen credat quiſquam per omnes has eundum eſſe quæſtiones.

stiones. Sed admonemus in præsentia, quàm multæ ex una poßint elici quæstiones. Iudicij autem est uidere, deinde quæstionum illarum habeat aliquid, quod sit proposito nostro conueniens. Quemadmodum enim in hac quæstione, ista, quæ diximus, inquirere ineptum sit & superuacuum, ita est alias dare quæstiones, in quibus plurimum loci sibi uendicent. Vt si quæratur, uicerit'ne Amazones Hercules, primùm quæras, an fuerint Amazones, an fuerit Hercules. Sic etiam, an pugnent cum gruibus Pigmæi; non absurdum erit primum quærere, sint ne Pygmæi. Vbi ergo quæstionem an est explicuerimus, proximum est, ut partes quæstionis propositæ coniungamus. Primum est ergo, an Cato tradiderit Martiam. Deinde an Hortensio tradiderit eam. Postremum id quod summa quæstionis complectitur, an rectè tradiderit. Hæ quęstiones ergo hactenus omnes positæ sunt in uerbis.

Quæ continentur autem in uerbis, duplicis ferè sunt generis. Quædam enim necessariò continentur in uerbis, quemadmodum genus specie continetur, aut alioqui quæ certum, definitumque est inesse uerbis. Alia continentur uelut ex conditione quadam & non necessariò. Ea cuiusmodi sint, facilius exempla ostenderint. Catonis ergo nomine (quoniam nihil aliud est Cato, quàm hic homo) uelut genus homo continentur. Tradendi uerò uerbum, tria necessariò complectitur.

Quiſquis tradit enim aliquid, habeat primum oportet, deinde dimittat, tum conferat alteri in Martiæ (Quoniam id nomen iſto loco pro hac ſingulari uxore ponimus) uxor in commune intelligitur. In Hortenſio, quemadmodum in Catone Hominem accipimus. In, rectè, nomine, quia generaliter ponitur, non eſt quod aliud in eo quæramus. Verum quia aduerbium eſt, & ad tradendi uerbum ponitur, uidetur poſſe ferri ad ea, quæ uerbo illo clauduntur. Vt an rectè habuerit, rectè dimiſerit, rectè alteri conceſſerit. Erit igitur prima quæſtio ex generalibus omnibus, hoc pacto: An quiſquam rectè tradiderit uxorem ſuam alteri. In qua continentur adhuc, an quiſquam habuerit uxorem, an habuerit rectè, an dimiſerit, an rectè dimiſerit, & an tradiderit. Nam an rectè tradiderit, ipſa totius generalis queſtionis eſt ſumma. Hinc paulatim pro generibus ſpecies ſubijcimus, próque eo quod (an quiſquam) diximus, dicimus iam an Cato. Iterumque omnia de illo, quemadmodum de genere quærimus. Vt ſi, an Cato habuerit uxorem, an cato habuerit rectè, reliquáque in hunc modum, quæ ſequuntur. Deinde pro uxore, hanc uxorem, id eſt Martiam ponimus, ſimiliſque rurſus fit ordo, an Cato habuerit Martiam, an rectè eam habuerit, an dimiſerit eam, eodem ſanè ordine, quo prius. Poſtremò, pro eo quod ultimo loco poſitum erat, an alteri homini ponimus, Hortenſiũ: fitque quæſtio, an Cato tradiderit Martiam Hortenſio. Vltima

hinc ſequitur ea, quæ primum propoſita eſt an rectè Cato tradiderit Martiam Hortenſio. Queſtiones ergo quæ in uerbis neceſſariò clauduntur, in hũc ferè inueniuntur modum. At quæ conditione quadam in uerbis latent, eæ ſunt, quæ fiunt de his quæ propoſitã quæſtionẽ ab eo, quod propoſitum antea id eſt, θέσιν dix imus, deflectunt eo, ut fia ὑπόθεσις, id eſt, controuerſia. Si quis enim Catonem, accipiat, ut ſit hic homo, neque ferat aliò mentem, nihil intererit, de Catone quæramus, tradiderit ne rectè; an generalem faciamus quæſtionem, an quiſquam rectè tradiderit. Cum circundamus autem Catoni ea, quæ dicuntur de illo: talemque effingimus eum, qualem nobis qui res ſcripſerunt; tradunt fuiſſe, id eſt, non ſolum hunc aliquem hominem, quod neceſſario fuit; ſed ciuem Romanum, & ſenatorij ordinis, & Stoicæ ſectæ philoſophum, ſpectatæ ſeueritatis, quæque reliqua eſſe in Catone in confeſſo eſt: quot ſunt illa, quæ tribuuntur hoc modo Catoni, tot poſſunt fieri quæſtiones; ut, an ciuis Romanus rectè habeat uxorem, rectè dimittat, recte tradat alteri. An ſi ſenatorij ſit ordinis, hæc eadem rectè faciat. An ſi philoſophus, an ſi Stoicæ ſectæ, perque reliqua, quæ non neceſſariò ſunt in Catone, ducuntur quæſtiones eo ordine, quo propoſuimus, cùm eas, quæ neceſſariò inſunt uerbis paulo ante ordineremus. Deinde in uerbo, tradiderit, inſunt, quam ob cauſam tradiderit, quomodo, quo tempore, quo loco quæque

alia in ipso tradendi actu poterunt per conditionem assumi. Posthæc ex Martię persona quæritur, an debuerit nobilem mulierem habere, dimittere, tradere alteri: an opulentam, an uitæ genere concordem, an pudicitia conspicuam, an trium ex ipso liberorum matrem. Tum demum ex Hortensio quærimus itidem, quæ insunt illi; an recte tradiderit nobiliori, liberius uiuenti, consulari, opibus, gratia, facundia claro. Et, ut semel dicamus, omnia argumenta, quæ primùm, ex re ducuntur, si dubia adhuc probandaq́ue sunt, in quæstionem uertuntur. Si dicas enim, Philosophus non rectè dimittit uxorem, non ergo Cato rectè dimisit uxorem, argumentum est quod dicitur, philosophum non rectè dimittere uxorem. Quod si iam in dubium uocetur, quemadmodum potest id copiosè longaq́ue oratione disputari, an philosophus rectè dimittat uxorem, quæstio erit, primæ subseruiens quæstioni. Hinc fit, ut non eædem quæstiones oriantur semper ex utraque parte differentibus: sed proinde ut hæc uel illa pars plura habuerit pauciora'ue firmamenta eius quod tuetur, plures etiam nascentur pauciores'ue quæstiones. Quod in hac controuersia haud difficile erit uidere. Alexander subuersis Thebis, Thessalis quorum erat usus commilitio, tabulas inuuentas dono dedit, quibus continebatur, Thessalos centum talenta mutuò à Thebanis accepisse. Restitutis postea à

Cas-

Cassandro Thebis, Thebani Thessalos apud Amphictyonas centum talenta reposcunt, quæstio est, an debeant Thebanis Thessali centum talenta. Ex Thessalorum parte, si uideamus quid sit, quo se defendunt, aperta erit quęstio. Negant debere se, atqui accepisse eos & non reddisse certum est. Quid dicunt ergo? Dono ea se accepisse ab Alexandro. Quæstio igitur erit, an Alexander Thessalis donauerit; centum talenta debita Thebanis, quod cùm probatum fuerit, nihil habebunt Thessali, quod amplius ex sua parte dicant. Reliqua enim omnia, quæcunque disputabuntur, ab aduersario potius nascentur; qui quæret, an potuerit Alexander dare ius crediti, rem incorporalem, & quæ uenire in arbitrium uictoris non poßit. Primũ ergo quæretur, an dederit. Et quia tabulas dedit, an idem ualeat tabulas dare, quod debitum; quæ quidem quæstio ex Theßalorũ defensione (ut diximus) nascitur. Deinde an iure dederit, quæ potest per generales quæstiones diuidi, an quisquam iure poßit auferre rem alienam, an donare alteri, an Alexander, an à Thebanis, an Thessalis donare. Sequitur hinc alia quæstio ex conditione proposita, quæ sumitur ex restitutione, an sit perinde habenda restitutio, ac si nihil esset actum omnibus his, quæ præcesserunt eam. Videmus hic nihil habere Theßalos, quod tanquam proprium dicant, quodque robur sit causæ suæ, nisi id quod initio dixi, quòd Alexander donauerit: reliquæ omnes quæstiones ex

contradictione Thebanorum oriuntur. Communiter tamen utrique parti disputandæ sunt. Neque enim potest quisquam satis constanter sua confirmasse, nisi quæ dicuntur ab aduersario, diligenter confutauerit. Sunt autem aliæ quæstiones alijs fæcundiores, & quæ in plures spargi quæstiones possunt. Aliæ tenuiores sunt, & minus (ut ita dicam) sinuosæ. Magni autem est, acrisque in primis iudicij, uidere quas ex primisq́uæstionibus deductas disputandas accipiamus. Pleraque eiusmodi sunt, ut nihil aut minimum summæ rerum afferant, exequíque eas fastidium potius, quàm fidem paret. Aliæ contra sunt, quæ totum propè euentum intra se uictoriæ continent: circa quas diligentißimus incumbit disserenti labor. Cicero in quinque Tusculanarum disputationum libris, cum solùm (quantum mihi uidetur) id efficere uoluisset, solam ad bene beatéque uiuendum sufficere uirtutem; uidebat plurimum ad id docendum adiumenti sibi collaturum, si docuisset animorum immortalitatem. Quia tamen id difficile probatu uidebat, subiecit homo ingeniosißimus in locum eius id, quod proximum erat, nihil mali esse in morte: ex quo uelut excursu quodam delatus est eò, ut tentaret efficere, quod præcipue cupiebat, non interire animos. Quod iam si minus posset obtinere, ne nihil tamen egisset, id peruincebat utique, malum non eße mori. Hinc iam tribus sequentibus libris subdidit, non cadere dolorem in sapientem, non ægritudinē, non per-

tur-

turbationem. Quæ cùm probata sunt, quis non uidet facilimum permanere ad probandum, si mors non est mala, si reliqua quæ mala putantur, non cadunt in sapientem, ei cui hæc mala non sunt, uirtutem summum esse bonum? Sic si quis quærat, an manes nocturnis molesti apparitionibus, poßint carminibus coërceri. Primum utique fuisset in hac quæstione excutiendum priscæ philosophiæ, quod totius disputationis difficilimum fuisset, an sint ulli manes. at nobis religio hanc quæstionẽ superuacuam fecit, quando fide certum est, animas non interire. Deinde est id, quod nobis nunc est primum, an appareant. Nam & hoc multi non putauerunt, sed uanam ex nostra cogitatione uel metu imaginem, simulachrumq; capere. Post hæc, an noctu possunt apparere, cum etiam ea, quæ natura conspicua sunt, delitescant. Iam si manes sunt, quomodo poßint esse molesti? Videtur enim si quid noxium habuerint in natura, id è corporibus fuisse, idq; deposuisse cum corporibus. Hinc iam sequitur, an poßint ulla ope humana coërceri, an poßint quicquam carmina, an poßint eos coërcere carmina. Hæ autem quæstiones omnes, in ipsis primæ quæstionis sunt positæ uerbis: quòd ipsa res indicat. At in priore Ciceronis quæstione, quatuor illæ quatuor librorum quæstiones includuntur in uno eo uerbo (solam) in quæstione posito. Si enim solã uirtutem sufficere ad beatè uiuendũ docendum est, prius ostendatur oportet, mortem malum non esse. Si enim ea mala sit, opus erit ad beatam

uitam

uitam immortalitate. Deinde, dolor si malus est, cadatq; in sapiẽtem deerit rursus aliquid uoto ipsi-us. Cicero igitur conatus est docere, nõ cadere cum in sapientem quod ut splendidius erat, ita impetra-bilius fortè fuisset, propiusq; fidem, non esse malum dolorem: ęgritudinem autem & perturbationem, si non ueniunt in sapiẽtem, nihil omniũ extra se ex-petendum esse sapienti, propter quę ista suscipiun-tur, ostendunt. Ergo nudus iam sapiens, nudę relin quetur uirtuti. Sed de quęstione quotuplex sit, & quõ status quęstionum, quõ etiam non nun-quam ipsa quęstio inuenienda sit, et una in plures di ducenda quęstiones, hoc pacto nobis sit explicatum.

Scholia in capus 14.

Propositam iam quæstionem) Rodolphus in commẽ tario prologi declamationum Senecæ hunc locum pul-chrè exemplis illustrat. Faciunt etiã huc quę sunt apud ~~Eras.~~ posteriore commentario de Copia. quæ trahuntur uel ex uerbis.) Ex uerbis quæstiones ducuntur, quoties uerba ipsa quæstionis principalis, uel seorsum singula in spicimus, uel quædam eorum cum quibusdam conferi-mus. Contineri uerbis dicuntur illa, quæ cum rebus eis, quæ uerbis significantur, certo quodam nexu cohærẽt. An Cato rectè tradiderit Martiam Hortensio.) Huius fa cti mentionem fecimus cap. huius lib. 8. Namque nõ de-fuerunt Philosophi, &c.) Ab hac sententia non ita mul-tum abhorrent, quæ in Symposio Platonis dicit Pausa-nias. Cuius uerba Aul. Gel. hunc in modum Latina fecit: Omne, inquit, omnino factum sic se habet, Neque tur-pe est quantum in eo est, neque honestũ, uel ut est, quas nunc facimus ipsi res, bibere, cantare, disserere. Nihil nã

que

que horum ipſum ex ſeſe honeſtum eſt, quale cum fieret modo factum eſt, tale extitit. Si rectè, honeſteq; factum eſt, tum honeſtum ſit, ſin parum rectè, turpe ſit; Sic amare, ſic amor nō honeſtus oīs, neq; oīs laude dignus, ſed qui facit, nos ut honeſtè amemus. Vicerit'ne Amazones Hercules.) Iuſt. lib. 2. & Herodotus lib. 4: Strabo lib. 12. inter fabulas refert, quæ de Amazonibus dicuntur. Nomen habet a priuatiua particula α & μαζὸς quod mammillam ſignificat, eò quod mamillam dextram inde à puericia uſque aduſtam haberent, quo ſi quando poſceret uſus, expeditius eo brachio uterentur. Quæ loca tenuerint, non uſquequaque inter autores cōuenit, neque in eiſdem ſemper locis manſere. Aiunt fuiſſe genus mulierum, quæ ſine uiris atque adeo in contemptū quendam uirorum, per ſe Rempu. adminiſtrarint, bella geſſerint, alijs etiam imperarint. Harū reginam quandā, inter cæteros labores ſuos fertur uiciſſe Hercules, balteumq; ei ablatum Euryſtheo tradidiſſe, An pugnent cū gruibus Pygmæi.) Plinius lib. 7. ca. 11. Super hos, inquit, extrema in parte montium Spithumæi Pygmæi narrantur, ternas ſpithamas longitudine, hoc eſt, ternos dodrātes non excedentes, ſalubri cœlo, ſemperq; uernante, montibus ab Aquilone oppoſitis, quos à gruibus infeſtari, Homerus quoq; prodidit. Fama eſt inſidentes arietum, caprarumq: dorſis armatis ſagittis, ueris tempore uniuerſo agmine ad mare deſcendere, & oua pulloſque earum alitum conſumere, ternis eam expeditionem menſibus confici, aliter futuris gruibus non reſiſti, caſas eorum luto penniſq; & ouorum putaminibus conſtrui. Ariſtoteles in cauernis uiuere Pygmæos tradit. Vide Homerum Ιλιαδ. γ. in principio. Quod propoſitū antea. i. theſin diximus.) Lege cap. 8. Alexander ſubuerſis Tbebis.) Sumptum exemplum ex. 5. lib. Inſtitutionū Fabii. Tractat idem Eraſmus in Copia, decima ratione dilatandi, & in Pandectas ſcribens Budæus. Item Trapezūtius lib. Rhetoric. 3. A Caſſandro.) Hic unus fuit ex ducibus Alexandri, qui illo mortuo Thebas reſtituit.

Apud Amphyctionas.)Amphyctiones, inquit Budæus,confessus quidam(uir Græcus, apud Thermopilas couuenire solitus, ab Amphyctione Deucaleonis filio sic dictus,qui & ipse populos cum regnaret, ad conuentus conuocasse dicitur,&c.Lege Budei annotationes in pandectas.Et Erasmi Chiliadas,Amphyctionum confessus,Solam ad bene beatæq; uiuẽdum sufficere uirtutẽ.) Hoc docet Cicero Tuscul.quinta. Nihil mali esse in morte.)In prima Tusculana uarijs argumentis ostenditur.Hinc iam tribus libris sequentibus.)Id est,Tusculana secunda,tertia,quarta. Disputationem.)Cic. li.5.epistolarũ ad Atticum:Quòd prima disputatio Tusculana te confirmat,sanè gaudeo.An manes nocturnis molesti apparitionibus posfint carminibus coërceri.) De hac manium apparitione nouum est miraculum in epistola quadam Plinij lib.3.de Athenodoro philosopho. Vide Augustinum lib.9.c.11.& Iuuen. Saty.2.Quæ autem & quantæ sint uires carminum seu incantationum explicat in pharmaceutria Virgilius. Et apud Plin. de uerbis, & incantamentis carminum caput est lib.28.

Sed de quæstione quotuplex sit.)Epilogus est eorum quæ de quæstione dixit. Quæ quoniam multa sunt,& diffusè tractata,age nos quoq; uelut enumeratione quadam omnia in memoriam reuocemus.Quæstio est cum interrogatione elata oratio,ad quam ita esse,aut non esse responderi queat.

Ea quomodo ex sententia Rodolphi diuidatur, subiecta indicat descriptio.

- Quæstionum diuersitas sumitur trifariam.
  - Primũ ex parte ipsarum rerum, Atque ita duo earum sunt genera.
    - Vnũ simplex quod ex simplici pronunciato nascit̃, suntque tres eiꝰ differẽtiæ
      - Aut.n.quærimus an sit res
      - Aut num hoc sit illud.
      - Aut quõ hoc si illud, quod est rursum quadruplex nam id, qđ prædicatur.
        - Aut est finitio.
        - Aut genus.
        - Aut proprium.
        - Aut accidens.
    - Compositũ, quod est duplex.
      - Copulatũ, ut uoluatur, ne cęlum, & terra quiescat.
      - Disiunctum ; sit ne aut dies, aut nox.
  - Deinde ex mõ qrendi. Atque hic duplex oritur diuersitas
    - Prior, qua quæstionum.
      - Aliæ prædicatiuæ dicũtur, ut sit ne homo bipes.
      - Aliæ conditionales, an si quis currit, is & mouetur.
    - Altera, qua quęstionum.
      - Aliæ puræ sunt, ut an sit anima immortalis.
      - Aliæ modales, in quibus aliquis horum quatuor in est modorum possibile, cõtingens, impossibile, necessarium.
  - Postremò, pro diuersitate artium ad quas pertinent quo modo tanta quæstionum diuersitas sit oportet, quanta ipsarum est artium.

Iam

Iam quisquis scribit aut dicit, qōnē aliquā tractat.

Ea in altercationibus tum apparet, cum quod alter affirmat, id alter negat.

In cæteris orationibus inueniri sic potest, si personā, rem, & conatum inuicem comparemus.

Præterea quæstiones eæ, in quas prima quæstio diducitur, partim in uerbis ipsis positæ sunt, partim in iis, quæ uerbis continentur. Verbi causa.

Prima quæstio est.

An recte Cato Martiam Hortensio tradiderit.

Quæstiones inclusæ in uerbis.

An fuerit Cato, an Martia, an Hortensius, an sit aliquid rectum, an Cato Martiam tradiderit, an tradiderit eam Hortensio, an recte Cato Martiam Hortensio tradiderit.

Quæstiones inclusæ ijs, quæ uerbis continentur. An hō quisquam uxorē hūrit, an recte hūerit, an dimiserit, an recte dimiserit, an tradiderit alteri, an recte tradiderit. Deinde, num Cato uxorē habuerit, num recte hūerit, nū dimiserit, num recte dimiserit, num tradiderit alteri, nū recte tradiderit. Hinc iam, ecquid Cato habuerit Martiam, ecquid eam dimiserit, ecquid eam tradiderit alteri, ecquid Hortensio, & unumquidque istorum, rectè an secus. Inde iam postremo loco sequuntur illa: An ciuis Romanus, senator, philosophus, & quidem Stoicus, homo seuerus, habuerit, dimiserit, tradiderit, & an recte habuerit, dimiserit, tradiderit uxorem atq; hanc quidem nobilem, iuuenem, pudicam, denique Martiam, homini alteri, nobiliori, liberalius uiuenti, consulari, diuiti, gratioso, eloquenti, idq; hoc tempore, hoc modo, propter has causas. Quæ tam latè diduxit Rodolph. non quòd omneis hasce quæstiones explicandas existimet, sed ut ex multis, ea quæ nostro potissimum instituto commoda fore uideantur, eligamus. Atque hactenus de quæstione.

ORA-

ORATIONIS EX VARIA struendi ratione diuisio. Caput XV.

PRoximum est, ut quia de materia dialectices, hoc est, quęstione diximus, nunc de instrumento ipsius prosequamur. Instrumentum autem eius est oratio. Per eam nanq; qui disserit, fidem certatur facere de illo quod sibi docendum assumpsit.

Orationis multę poterant fieri diuisiones, nobis duę maximè sufficient: quarum altera à structura ipsius accipitur, altera ab effectu. Struitur autem omnis oratio, aut sic, ut continens sit. aut ut sit concisa. Continens est, quales sunt oratorum actiones, laudationes, hortationes. Concisa, ut disputationes, & alternantia, scholasticorum certamina. Hanc Zeno contractæ in pugnum palmæ, illam explicitæ manui similem dicebat. Et illam quidem perpetuam orationem uocant, attribueruntq; eam rhetori: hanc uerò in foro altercationem, uoluerũtq; propriam eam dialectices esse. Equidẽ cùm possit utraq; oratione, & concisa, & perpetua, probabiliter ornateq; dici, utranq; etiam ad dialecticum communiter & rhetora crediderim pertinere: cùm antea rationem probabiliter disserendi dialectico: ornatè, rhetori aßignauerim. Ergo & in foro ingens etiam semper fuit oratoribus in altercationibus labor: seu cùm testem interrogarent, seu cùm ex perpetuæ dictionis decursu in id sunt delati, ut per singula argumenta premerent aduersarium,

rium, & uel illius silentio confessionem exprime-rent. Unde & æditas adhuc in eum usum à Quinti-liano altercationes uidemus. Comici uerò & Tragi ci poëtę, quod nemo negauerit, ciuili orationis gene ri (si illud propriè rhetoricum esse uolumus) magis sunt uicini, quàm scholastico philosophorum: qui ta-men ipsi intercisa constat oratione. contrà quęcun-que ferè Aristoteles, permultique alij pręclari in philosophia nominis scripserunt, perpetuo orationis connexa sunt textu. Sed & alius dialogo eandem rem, alius unius tantum personę oratione tractauit. Vt de amicitia Cicero in Lęlio personas alternis di centes induxit: Aristoteles in Ethicis eandem rem suis ipse uerbis est executus. Hęc idcirco dixi, quia de oratione & partibus eius dicturus sum nonnulla, quę solent etiam à rhetoribus explicari, ne quis ea cùm legat, egressum me terminos instituti mei cre-dat. Cùm enim sit (quod sępè iam diximus) dia-lectices munus, accommodatè ad fidem pro cuiusq; rei natura disserere: fatendum utiq; erit, quoni-am id oratione uelut instrumento fit, quacunq; id oratione fieri poßit, eam dialectico inter artes suæ instrumenta esse numerandam. Neq; tamen ne-gauerim multum hęc duo orationũ genera distare, cum sint instantiora, magisq; urgeant concisa, & plurium utiq; fraudium sint capacia, earum maxi-mè, quę aduersario laqueis captiosarum interroga-tionum struuntur. Quò fit, ut persępè oratores in perpetuis actionibus, si quando acrius premunt ad-

uersarium

uersarium, imitentur altercantem, interrogẽtq́;, ecquid habeat, quod respondere uelit? ecquid possit istis contradicere? Perpetua uerò dictio, tractu æqualitatéque sua iudici est aptior: ut qui non adeo quæ prorsus sunt uera, sed è duobus magis sequatur uerisimiliora, dicentem, quíque potius ex toto orationis complexu, omniumq́ue eorum quæ dicuntur comparatione, accipere malit, quod probet, aut auersetur aduersarius. Aduersarius uerò nihil uellet prætermisisse, quòd ipsum offendere posset: sed potius statim unumquidque apprehendere cupiet, singulisq́ue insistere, neque quicquam è manibus nisi ui dicentis abreptum dimittere. Est itaque (ut sic dicam) in perpetua oratione ueritatis color plerunque speciosior: in altercatione disquisitio exactior. Qualescunque tamen sunt orationum istæ differentiæ, quia utraque docemus, utraque intra dialectici ueniet tractatum.

Scholia in caput 15.

SERVITVR autem omnis oratio, aut sicut continens sit.) Fabius quintilianus lib.2. Itaque cum duo, inquit, sint genera orationis, altera perpetua quæ rhetorice dicitur, altera concisa, quæ dialectice: quas quidem Zeno adeo coniunxit, ut hanc compressæ in pugnũ manus, illam explicitæ diceret similem, etiam disputatrix uirtus erit, adeo de hac, quæ speciosior atque apertior tanto est, nihil dubitabitur. Et Cicero in Oratore ad Brutum; Zeno quidẽ ille, inquit, à quo disciplina Stoi-

corum est, manu demonstrare solebat, quid inter has artes interesset. Nam cum compresserat digitos, pugnűq; fecerat, dialecticam aiebat eiusmodi esse, cum autem diduxerat & manum dilatauerat, palmæ illius similem eloquentiam esse dicebat. Vide Senecam lib. 14. epistola 90. item Quintilianum lib. 2. Equidem cum possit utraque oratione.) Probat rationibus aliquot, utrumque orationis genus communiter & ad rhetorem & ad dialecticű pertinere. Quanquam hic quoq; uerborum magis quã rerum inter Rodolphum & alios pugna est. Etenim Rodolphus de rhetorica & dialectica loquitur, quatenus hæ communes quædam ministræ sunt artium omnium, ita ut ab rhetore ornatus petatur sermonis, à dialectico probabilitas. Quo certe modo tam concisam, quàm cõtinentem se perpetuam orationem, utrique harum artiű communem esse oportet; cum utroque genere orationis probabiliter ornateque disseri possit. qui diuersam sunt secuti sententiam, hi dialecticen ad scholastica illa umbraticaque certamina coarctarunt; & officio rhetoris, eos demum fungi arbitrati sunt, qui foresibus illis actionibus operam suam addixissent. At enim non ne & in forum interim concisum illud orationis genus uenire potest? Potest quidem, uerùm id rarius. Et qui hunc in modum discreuere res istas, eos non tam quid fieri possit, quàm quid plerunque fieri soleat, tradere uoluisse apparet. Cum antea rationem probabiliter disserendi dialectico.) Id fecit libri huius capite secundo. Ergo & in foro ingens etiam semper fuit oratoribus in altercationibus labor.) De his altercationibus caput est apud Fabium libro sexto, capite tertio. Quod autem addit Rodolphus editas esse à quintiliano altercationes in hunc usum, de ea re dicemus nonnihil libro tertio, capite decimoquinto. Cicero in Lęlio.) In libro de amicitia, qui Lælius inscribitur.

ALTERA

ALTERA DIVISIO ORATIONIS, & quid sit Expositio, quid Argumentatio. C. XVI.

ALteram orationis diuisionem ab orationis effectu diximus accipi. Is est, docere quóad eius fieri poterit. Qui docetur autem, aut paratus est credere, aut est orationis ui cogendus. Sic & oratio, aut satis habet explicare rem, de qua dicit, cuiusmodi sit, secura fidei opinionisq; eius qui audit: aut talem esse peruincere etiam retinente auditore conatur. Illud expositione fit, istud argumentatione: Omnis igitur oratio, & prorsus omne quicquid dicitur, aut expositio erit, aut argumentatio. Expositionem priore libro diximus esse orationem, quæ solam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat adhibito. Argumentationem uerò orationem, qua quis rei de qua dicit, fidem facere conatur. Inter narrationem & expositionem, item argumentationem & confirmationem, nulla sanè est differentia, nisi quòd narrationem & confirmationem duas orationis partes facimus, quibus certus est in causis locus, expositio autem & argumentatio, generalia sunt nomina, & in proœmio sæpè exponimus, sæpè argumentamur; & in narratione interim argumentamur, & in confirmatione exponimus, & in peroratione itidem utrunque nonnunquam facimus. Itaq; ut quã minimum confunderemus nomina ista cum illis, placuit hæc sic potißimum nominare, quanquam sit ea

nonnunquam apud autores inuenire confusa. Expositio ergo (quemadmodum dicimus) est, quæ rem recenset solùm talem aliquam esse, uelut credenti auditori. Argumentatio, quæ talem esse rem, ratione peruincere nititur. Vt sit expositio; Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni, Carthago; quæq; sequuntur. Causas enim propter quas oderat Aeneã Iuno, recenset poëta. Easq; si sic accepisset, ut dubiũ faceret, an odisset Aeneam Iuno, harumq; commemoratione causarum uellet id docere; argumentatio esset. Nunc quia odium Iunonis uelut certum indubitatumq; sumitur, cui causæ subduntur, non ut ostendatur odisse Aeneam Iuno, quippè pro certo id est, quemadmodum diximus: sed propter quas odium ipsum prouenerit, expositio est. Quòd si iam conuertamus orationem, dicamusq;, non dubium est quin oderit Aeneam Iuno, quoniam Carthaginem amabat, cui exitium ab Aeneæ posteritate uenturum erat, & quia contra Troianos steterat pro Argiuis suis in bello, & reliqua quæ poëta subdidit, argumentatio fiet. Vt obiter admoneamus, idem quandoq; expositionem & argumentationem, mutata tantùm orationis forma, fieri posse; cùm poßit idipsum & causa rei esse, & ratio. Rationem in præsentia dico, per quam res cognoscitur; causam, per quam est. Ergo si quis, cùm uideat deficere lunam, disseratq; id euenire, quoniam terra interposita sit inter solem & lunam; excludatq; radios solis, ne mißi ad lunam, illustrare poßint eam fulgo-

re suo, causam dicit, expositióque erit. Si quis autem cùm uideat lunam deficientem, probet terram interpositam esse inter solem & lunam, quoniã aliter deficere lunã non poßit: rationem tantum reddet. At si cras defectum ire lunam prædices, idque ostendas, quas doceas terram inter solem & lunam interuenturam; idem iam, hoc est, interuentus terræ inter solem & lunam, causa erit defectus lunæ, quia per eam eueniet: & ratio quoque fiet, quia per eam euentura esse cognoscetur. Argumentatio autem est, quod paulò pòst subiecit poëta, Méne incepto desistere uictam: Nec posse Italia Teucrorum auertere regem? Et reliqua; noti enim sunt loci. Non dicit Iuno sibi ipsi tanquam credenti, nolle se desistere proposito: sed addita ratione, docet ipsa se, quare in dignum sit ut desistat; hortaturque, ut in sententia permaneat. Huius autem admonendum uidetur, nonnunquam in expositionẽ uenire argumentationem, & sæpiùs in argumentationem expositionem uenire. Eaq; si per se accipiantur, quicque poterit uocari id ipsum, quod est. Argumentatio erit itaque; Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat. Vnius in miseri exitium conuersa tulere. Quò magis enim potuisset probare, omnes assensisse, quàm quòd gaudebant securitate sua? Ita apud Ciceronem pro Milone. Seruos ex Appennino deduxerat, quos uidebatis; res enim erat minimè obscura. Et paulò pòst iterum. Quam uocem eius ad hunc M. Catonem statim

Fauonius detulit. Et iterum: Vt ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret, quæ omnes argumentationes sunt breues quidem, sed argumentationes tamen. Contra inter argumentandum expositio est. Vt pro lege Manilia, rerum à Lucullo contra Mithridatem gestarum. Item pro Murena explicatio institutorum philosophiæ Stoicæ, quam Cato sectabatur. Et pro eodem, uerba minæq; L. Catilinæ, & in domestica concione, & in senatu iactata. Laudationes sæpè uituperationesq; totæ propemodum expositione constant. Quæ causa fuit nonnullis, ut crederent in eis controuersiam non esse. Verùm quia & inter exponendum argumentatio, & inter argumentandum expositio, utraq; fit alterius rei accessio, transeunt in nomen quoq; illius, cuius substantiæ iunguntur. Quanquam enim partem quampiam expositionis interiecto nodulo aliquo argumentationis firmemus, non tamen tunc circa id summa consistit instituti nostri. Et expositiones quæ inter argumentandum fiunt, quanquam sint utiq; per se acceptæ expositiones, tamen quia argumentationum pars sunt, & illis confirmandis destinantur, argumentationes uocantur. Nomina enim data rebus esse uoluit Anaxagoras, non ab eo quòd solùm, sed quòd essent maximè.

Scho-

Scholia in caput 16.

Expositionem priore lib. diximus esse orationem.) Libri 1. capit. item 1. Inter narrationem & expositionem, argumentationem item & confirmationem.) His ad plenum intelligendis multum momenti attulerit lectum huius libri ca. 17. Vrbs antiqua fuit.) Primo Aeneidos. Locus notior, quàm qui asscribi debet. Cum idipsum possit esse & causa rei & ratio.) Causam nunc dicit, per quã res habetur ut sit, rationem, per quã res habet ut cognoscatur. Ergo res eadem, inquit, & causa esse potest & ratio, causa, quatenus per ipsam res est, ratio quatenus per ipsam cognoscitur. Exẽpla quę addit, satis dilucida sunt; modò ne ignoremus, defectum siue ecclipsim Lunæ prouenire inde, quod terra inter solem & lunã interposita, obstat, quò minus luna radijs solaribus illustret. Me'ne incepto desistere uictam?) Verba Iunonis primo Aeneidos, indignantis se tot annos contra Aeneam frustra bella gesisse, animantisque se ipsam, ne ab incœpto desistat. Locus est notus uel pueris, quocirca nihil causæ erat, cur huc plura asscriberentur.

Nonnunquã in expositionem uenire, argumentationem.) Quintilianus lib. 4. Argumentabimur, inquit, in narratione nunquam, argumentum ponemus aliquãdo. Eaq; si per se accipiantur, poterit quicq; uocari idipsum quod est.) Quoties argumentatio, inquit, uenit in expositionem, tunc per se quidem inspecta posset suo nomine, hoc est, argumentatio dici, sed quia in eiusmodi oratione expositio dominatur, hinc est, uti tota expositionis nomen recipiat. Item fit, quoties expositio incidit in argumentationem. Assensere oẽs, & quæ sibi quisq; timebat, &c.) Verba sunt Sinonis 2. Aeneid. quorum mentio fiet & capite sequenti. Vt pro lege Manilia, rerum à Lucullo gestarum.) In ea oratione explicaturus Cicero, quo modo magnum adhuc posset esse id bellum, quo cum Mithridate gerebat populus Romanus; initio Lucullum laudat, atque res eius aduersus

Mithridatem gestas exponit. Longum foret huc totum locum asscribere, neq; ita multum momenti attulerit ad eorum quæ ab Rodolpho dicuntur intelligentiam. Et pro eodē uerba minæq; L. Catilinæ.) Dixerat enim Catilina in domestica concione, miserorum fidelem defensorē inuenīri non posse, nisi eum qui ipse miser esset, minime timidum & ualde calamitosum esse oportere eū. qui esset futurus dux & signifer calamitosorum. Dixerat idem in senatu, duo corpora esset in republica, unum debile firmo capite; Alterum firmū sine capite: huic cū ita de se meritum esset, caput se uiuo non defuturū, &c. Nomina enim rebus data uoluit Anaxagoras.) Philosophus hic fuit Asiaticus. Claruit Athenis eodem tempore, quo Persarum rex Xerxes. Cum post annos complures ex Græcia in patriam esset reuersus, uideretq; desertas possessiones suas: Non essem, inquit, saluus ego, nisi istæ perijssent. Et qui annunciarat mortem filij. Nihil noui nuncias, inquit, sciebam enim me genuisse mortalem. Porrò quod hic de eo dicit Rodolphus, id (si recte memini) tribuit ei in Physicis Aristoteles.

QVAM MVLTIPLEX SIT PARANDÆ FIDEI RATIO. Cap. XVII.

SEd nos singulatim de utraq;, primumq; de Argumentatione dicamus, quoniam sunt in ea robur neruiq; differentis. Expositio enim inuenit (ut ita dicam) fidem, argumentatio facit eam. Si quod autem habet expositio, sicut habet utiq; artis, quod dialectico præcipiendum sit, id ferè ex argumentandi ratione descendit. Cùm petatur autem fides argumentatione, dicendum uidetur in primis, fidem orationi dupliciter contingere, rebus scilicet & oratione.

tione. Rebus contingit fides, quam is qui audit, uelut tacita apud animum suum argumentatione colligit: & ex persona eius qui dicit: quia uel uis putatur, cui tutò poßit credi, uel affectus aliquis, ut beneuolentia, ut ira, ut misericordia, propensiorem facit animum audientis ad credendum. Et ex reliquis, ut sunt tempus, locus, res, & ipsius etiã qui audit persæpè cupiditas, uel æquitas utcunque animi; cuius parui refert, siue ita esse, siue aliter credat; & ipse dicendi modus. Vnde & persæpè dubitatio dicentis, nostram opinionem confirmat, non quia id uerba efficiant, sed quia credendum uidetur maximè ei, qui nihil improbius affirmet. Contráq; argumentosius, & solicitè dicenti, minus habetur interim fidei. Putamus enim non fuisse de fide nostra dubitaturum, nisi fidem sibi ipse non haberet; & quia sciret non dicere se uera, in eam persuasionem uenire, ut ne uerisimilia quidem nobis putaret uisum iri. Vnde ductum etiam in prouerbium est. neminem satis credibiliter alijs mentiturum, nisi, qui fuerit antea sibi mentitus. Sinon ille Virgilianus, nihil habet in uerbis suis, quo fidem faciat eis, quæ de casu suo, déque fabricatione equi confingit. Vnde ergo fides illi uenit? Primum credebatur auectos hostes; unde dimoto metu libertas iam Troianis negligentius omnia securius audiendi, minusque suspecta uerba Sinoni, accipiendi, ut quæ nihil possent nocere. Deinde Sinonem relictum hostibus, non uideri nisi offensum suis & inimicum

micũ esse posse. Ad hæc præsẽti pro uiro fauor, et misericordia ex periculis. Palamedes Troianis Vlisses æmulatione & uetandis bellis acceptior. Vlysses contrà Troianis astudolisque inuisus. Troiani cupientes uera esse quæ dicebantur, & paratiores ad credendum, quia nullum uidebant esse præmium mendacio. Præterea Palladium à Græcis è Troia furto ablatum. Equus animal aptum bellis, & deæ præsidi bellorum sacrum. Post Laocoon à draconibus peremptus, qui equum uiolauerat. Quia narrantur omnia consentanea istis, quanquam nihil sit in oratione, quo uera quæ dicuntur probentur ipse tamen collectione collationéque rerum auditor, & earum inter se ordine & congruentia, sic esse sibi persuadet. Ergo creduntur alia, quia uera esse certum est, quale est quod primum narratur de Palamede.

Quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem infando indicio, quia bella uetabat.
Demiscere neci. *Et iterum.*
Omnis spes Danaũm, & cœpti fiducia belli,
Palladis auxilijs semper stetit.

Alia creduntur, quia sunt per se probabilia, ut

Sæpè fugam Danai Troia cupiêre relicta
Moliri, & longo fessi discedere bello. *Et*
Eripui (fateor) læto me, & uincula rupi. *Et*
Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat,
Unius in miseri exitium conuersa tulêre.

Alia creduntur, quia alijs ueris similia sunt, ut

Sanguine quærendi reditus.

Cre-

Creditur enim, quia ſimile illius eſt:
Sanguine placaſtis uentos, & uirgine cæſa; quod
certum eſt. Sic etiam.
Hinc ſemper Vlyſſes
Criminibus terrere nouis, hinc ſpargere uoces
In uulgum ambiguas.
Certum erat antea talia ſolitum illum facere.
Quædam ueiut in numerum creduntur, quia non
eſt, cur falſa ea putemus. Vt
Illi me comitem & conſanguinitate propinquũ
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis
Et, Bis quinos ſilet ille dies, tectusque recuſat.
Prodere uoce ſua quenquã, aut opponere morti.
Et, Limoſóque lacu per noctem obſcurus in ulna
Delitui.
Non enim eſt, cur iſta, uel ſic, uel potius non ſic facta credamus. Quædam etiam fidem habent, quia inter duo prorſus uera uelut uia, uel tranſitus, quidam ſtatuuntur: occupantque ea mentem, quia ad alia non reſpicimus, ut hæc uera credamus. Vt Palamedem fraudibus Vlißis occiſum eſſe, pro confeſſo eſt, & Sinonem relictum à Græcis in patriam profectis, res ipſa indicat. Connectit hæc duo capita Sinon, hinc ſumpto fundamento fraudis, quòd conſanguineus eſſet Palamedis. Quod cùm uideatur nihil ſummæ rerum allaturum, & uelut extra rem, & nihil ad rem pertinens, pro uero accipitur, originemq; fidei præbet omnibus illis, quæ poſtea dicuntur. Vt inte-

interim admoneamus, nulla parte illum qui contra nos disserit, acrius inspiciendum, quàm ubi minimũ urgere nos, uel etiam ridiculus nobis, firmare partes nostras uidebitur. Ea nanque quæ palàm nos premunt, uelut aperta uis, ui repelluntur, ipsaq́; uel indormientes nos impetu suo excitant. Quæ uerò tanquam stolida, & nonnunquam etiam ut pro futura proferuntur, quo tectius plerunque, eo grauius diffi ciliusq́ue uitatu periculum ferunt. Postremo creditur dicenti ipsi, quia uel grauis uir uel beneuolus pu tatur. Ad id figurandum pertinet, quod dicit; Fas odisse uiros. Et, Quod dij prius omen in ipsum conuertant. Quanquam sint autem hęc omnia in ipsa oratione, non tamen altera adhibetur alteri, tanquam fidem factura; sed singulę per se positę, reputatione audientis apud animum suum comparantis eas, parant fidem. Pleraque uerò seipsis, sola rerum ęstimatione, quia aptè accommodateq́ue omnia naturę suę dicuntur, idcirco uidentur credibilia. Hocque fidei genus, cùm omni orationi nonnunquam, tum est expositioni maximè necessarium, cum non habeat ea fidem nisi ex rebus. Fides autem quę fit oratione est, quę conficitur argumentando, cum rẽ dubiam probabili colligimus argumento. Id uerò quo simul complectimur rem, quam probare uolumus, & illud inuentum, quo probare conamur eam, argumentationem esse dicimus. Sanè quo pacto argumentum rei probandę argumentando adhibeatur, in commune prioris libri initio, quàm potuimus

aptis-

aptißimè conati sumus explicare. In hoc loco, quę argumentationis, hoc est, orationis sunt propria, dicentur.

Scholia in caput 17.

Ex persona eius qui dicit.) Autoritas quomodo fidē conciliat, uide Ciceronem in Topicis sub finē, & Quintilianum lib. 4. cap. 2. Vnde & persæpè dubitatio dicētis) qua de re pleraque est uidere apud Erasmum in declamatione quæ Lingua inscribitur. Accipere.) Videtur legendum accipiendi. Non uideri nisi.) Videri hoc planè redūdat, si grammaticam consulimus. Qui nihil improbius affirmet.) Tribus maximè persuadetur, uita dicentis, ueritate rei, & simplicitate elocutionis. Vide Aristotelem lib. 2. cap. primo. Rhetoricorum. Neminem satis credibiliter alijs mentiturum.) Quintilianus lib. duodecimo. Prodit enim se inquit, quamlibet custodiatur simulatio. Nec unquam tanta fuerit eloquendi facultas, ut non titubet ac hæreat, quoties ab animo uerba dissentiunt. Si non ille Virgilianus.) secundo Aeneid. Similem narrationem est uidere apud Teren. ἑαυτὸν τιμ. qua Syrus Cliniæ suspicionem tollit. Id uerò quo simul.) Itaque argumentatio est oratio ea, quæ & rem probandam, & argumentum quo probare rem eam uolumus, complectitur. Cicero in Partitionibus ait, agumentationem esse explicationem argumenti. Idem in Rhetoricis, nomine argumentationis duo significari dicit, argumentum ipsum, & artificiosam inuenti iam argumenti expositionem. Sanè quo pacto argumentum rei probandæ argumentando adhibeatur.) Lege lib. superioris cap. 2.

QVOT

QVOT ARGVMENTANDI SPEcies sint, & quæ singularum specierum partes.

Cap. XVIII.

Fides omnis quæ fit argumentando, aut à sensibus primùm cœpit, desiijtq; in mentem, in qua necesse est fidem omnem consistere. Aut ipsa per se mens alterum ex altero res perceptas conferendo, colligit. Prius est, ut quia uidimus Lunam iam plenilunio deficere, et iterum, tertiò, quartò itidem fieri, dicimus, Luna tunc & tunc, & alio item alioq; tempore plenilunio defecit, nec unquam aliter est uisum: colligimus ergo, Luna nũquam nisi plenilunio deficit. Priora enim illa sensu percepta sunt singulatim; posterius autem quod est, Lunam nũquam nisi plenilunio deficere, mente sola percipitur. Secundum, cùm mẽs alterum colligit ex altero. Vt cùm dicimus, Luna nunquam deficit nisi plenilunio, ergo necesse est id fieri interuentu terræ lunam obumbrantis. Horum enim utrunque nisi mente, percipi nequit. Pro hac diuersitate duæ natæ sunt perfectæ formæ argumentandi, quarum alteram inductionem, alteram uulgò uocant Græco nomine συλλογισμὸν, Cicero aptè (ut omnia) & propè ad uerbum, ratiocinationem dixit. Mihi rectißimè uidetur inductio dici, enumeratio quemadmodum Cicero dixit, argumentationem quandam esse ex partium omnium enumeratione.

Indu-

Inductionis uerò nomen magis conuenit imperfectæ enumerationi, cùm duobus tribúsue propositis inducitur auditor, ut in omnibus ita credat esse. Est autem inductio uel (ut nos dicimus) enumeratio, argumẽtatio qua ex pluribus uel partibus, uel speciebus, unum uel totum uel genus uniuersaliter colligitur. Genus in præsentia uocò, quòd aliqua ratione in plura diuiditur. Species, in quas id diuiditur. Ex partibus hoc modo. Paries est meus, fundamentum meũ, tectum meum, reliquaq; partes meæ sunt: ergo domus mea est. Et hoc item: Plebs Romana optimè de Milone sentit, & equester ordo; & senatus; totus ergo Popu. Roman. optimè sentit de Milone. Ex speciebus hoc modo; Pompeius habet uirtutem, habet peritiam rei militaris, autoritatem, felicitatem; habet ergo cuncta Pompeius in summo duce spectanda. Ratiocinatio (si Latino malumus uti nomine) est ut inquit Arist. oratio, in qua positis quibusdam, necesse est aliud præter ea quæ posita sunt euenire. Vel est argumentatio, in qua positarũ duarum propositionum duo termini sic iunguntur in tertio aliquo, ut neceßè sit eos eodẽ modo inter se cõiungi; Vt omnis insidiator iure occiditur, Clodius est insidiator, ergo Clodius iure occiditur. Hic in his duabus propositionibus, iure occidi & Clodius, iungun tur affirmatiuè, in eo quod est insidiatorem esse, iunguntúrq; inter se etiam affirmatiuè. Sic etiam negatiuè; nullum qui fatetur à se hominem occisum, fas est uiuere, Milo hoc fatetur, ergo Miloni

fas

fas non est uiuere. Hic Milo, & fas esse uiuere, disiunguntur negatione, in eo quod est fateri hominem à se occisum, disiunguntur ergo itidem inter. Sed quæ sit lex ratiocinationum, quotq; sint earum figuræ, exactè prosequi ad iudicandi pertinet rationem. In præsentia, quoniam necesse est usu uenire nomina ista; ne sint ignorata, obiter quantum præsentis rei sufficit instituto, dicantur. Id ergo quod efficitur argumentatione, alij conclusionem, alij intentionem uocant, quoniam sit id, quod intendimus argumentando conficere. Ea uerò, per quæ conficimus cõclusionem, propositiones dicuntur. Et in inductione quidem nullum inter se discrimen habent propositiones, nec numerum præfinitum. Pro multitudine .n. partium aut specierum, crescat is, necesse est, et quælibet ex æquo adhibetur conclusioni conficiendæ. In ratiocinatione autem duæ tantùm sunt propositiones. Quarum altera plus uirium habet ad conficiẽdum, quia conclusionem ferè intra se complectitur, & idcirco ea uel maior propositio uel expositio uocatur. Altera minus habet uirium, quam uocant minorem propositionem, uel assumptionem. Et omnis quidem propositio duobus continetur; uel extremis, uel terminis. Quorum hic subiectum dicitur, de quo dicitur aliquid. Hic uerò prædicatum, quod dicitur de aliquo. Necesse est igitur in duabus propositionibus ratiocinationis quatuor esse terminos; interque hos quatuor, quia unus bis semper accipitur, usu quidem & ministerio quatuor sunt, reuera

tamen

tamen non plures ſunt tribus. Quorum qui bis ſumitur, medium dicitur, quoniam in eo alij duo iunguntur. At qui cum medio ſumitur in maiore, maius extremum, in aſſumptione uel minore extremũ minus uocatur. In hac ergo ratiocinatione, omnis inſidiator iure occiditur, Clodius eſt inſidiator, ergo Clodius iure occiditur: Concluſio eſt, Clodius iure occiditur, ea eſt enim quam probare uolumus. Maior eſt omnis inſidiator iure occiditur. Minor, Clodius eſt inſidiator, Medium eſt inſidiator, quoniam in eo, iure occiditur, quod eſt maius extremum, & Clodius, quod eſt minus, iunguntur. Præter has duas ſpecies argumentandi perfectas, aliæ ſunt imperfectæ duæ: quæ niſi captioſæ ſint, & non in ſpeciem tantùm, ſed uerè conficiantur, ad iſtas ſemper redigi poßunt. Quarum quæ ad ratiocinationem ducitur, enthymema dicitur, id eſt, (ut Quintilianus interpretatur) commentum. Quo quidem cùm poßint omnia mentis noſtræ ſignari cogitata, argumentationem ſignificauerunt ex altera ratiocinationis propoſitione, hoc eſt, maiore uel minore, & concluſione compoſitam. Et maiore, ut inſidiator iure occiditur, ergo Clodius iure occiditur. Ex minore, ut Clodius eſt inſidiator, iure ergo Clodius occiditur. Quæ uero naturam habet inductionis, Exemplum uocatur. Quid ſit exemplum, ſuperiore libro, cùm comparata tractaremus, à nobis eſt dictum. Sed nõ omne exemplum redigitur ad inductionẽ, nec omnis imperfecta inductio eſt utique exemplum. Illud

enim. P. Scipio occidit iure Gracchum, ergo Cicero iure occidit Catilinam; nemo negauerit exemplum esse: Non est inductio tamen, sed ratiocinatio. Nec enim Scipio pars est Ciceronis, nec species illius. Sic & quanquam sit exemplum hæc imperfecta inductio: Omnis potestas impatiens consortis erit, quoniam fraterno primi maduerunt sanguine muri: hæc tamen argumentatio; Quid satis est, si Roma parum? quæ si explicatio; Roma non est satis, ergo nulla res est satis; inductionis quidem similitudinem habet, nemo tamen dixerit eam exemplum. Aristoteles autem dixit exemplum rhetoricum; inductionem, enthymema ratiocinationem rhetoricam; definiuitq; enthymema esse ratiocinationem ex uerisimilibus & signis. Sunt itaque, qui putent Aristotelem non discreuisse forma argumentandi à ratiocinatione enthymema; sed certo tantùm rerum genere enthymema constare uoluisse. Plerique rhetores hoc nomen uelut dignatione quadam dederunt ei argumentationis generi, quod ex contrarijs conficitur. Quale est; Quem alienum fidem inuenies, si tuis hostis fueris? Et id quod modò dixi; Quid satis est, si Roma parum? Et apud eundem autorem: Audes fulcire ruinam, Sub qua Roma iacet? Et, Cùm meretricis sit quod amator odi, cuius putatis esse, quod pauper adamaui? Sed hæc plerunque magis constant eloquendi, quàm inueniẽdi ratione uel argumentandi forma.

Scholia in caput 18.

Quandoquidem caput hoc multa cōplectitur, & quæ non satis exposita uideantur esse ijs, qui parum exercitati sunt præceptis dialecticorum, expediat fortasis quædam repetere paulò altius, & quæ habet Rodolphus, ea in breueis quaidam uelut summas colligere. Quæstio igitur (ut auspicemur inde) est id de quo disceptatur, hoc est quemadmodum ait Boethius, quæstio est in dubitationem, ambiguitatemq; adducta propositio. Vel (ut Rodolphi uerbis utamur) quæstio est cum interrogatione elata oratio, cui est aut non est, responderi queat. Argumentum est, quo alteram quæstionis partem ueram aut falsam esse ostendimus. Vel (ut inquit Quintilianus) argumentum est res, quæ alterius probationi adhibetur. Argumentatio est oratio ea, qua inuentum iam argumentum rei propositæ accommodamus. Ea interim paucissimis absoluitur uerbis, interim latissimè funditur, pro arbitratu eius, qui dicit. Duæ sunt eius formæ perfectæ, syllogismus & enumeratio, quam alij uocant inductionem. Syllogismus est oratio, in qua positis aliquibus, & concessis, aliud quidam quam sunt ea, quæ posita sunt, per ea, quæ posita sunt, necesse est euenire. Aut si mauis hoc pacto: Syllogismus est argumentatio, in qua ex propositione & assumptione, necessariò sequitur conclusio, ut nulla ars citra exercitationē perdisci pōt dialectice ars est, nequit ergo ea citra exercitationē pdisci. Cōstat syllogismus quisq; partibus ternis, quarum prima ab Rodolpho dicitur expositio, altera assumptio, tertia intentio siue conclusio. Cicero primam illam nominat propositionem, assumptionem alteram, tertiam cōplexionem. Expositio est pronunciatū generalem lateq; patentem complectēs sententiā, ex qua omnis uis totius argumētationis emanat. Cicero sic finit; Propositio est, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo omnis uis oportet emanet rōcinationis: Assumptio est pronūciatū, quo generalis illa

ſententia accommodatur rei propoſitæ. Concluſio illud eſt pronunciatum, quod ex expoſitione & aſſumptione neceſſario colligitur. Vt ſi probare uelis epiſcopum oẽm oportere eſſe uirum bonũ, hic initio generalem aliquã ſententiam proponas oportet, ea eſſe poſſit eiuſmodi; Cuius hæ partes ſunt, uti homines cęteros ſuo exemplo reddat meliores, is ipſe ante oĩa bonus ſit oportet. Hæc eſt propoſitio, quæ quantum in ipſa eſt, multo pluribus, atq; noſtro huic inſtituto, poteſt accõmodari. Quamobrem excipit hanc aſſumptio, ita eam propoſito noſtro aſtringens, ut quod in cõmune prius dictum erat, id iam huic inſtituto incipiat eſſe proprium. Ea aſſumptio hæc, ſit; Epiſcopi cuiuſq; id munus eſt, uti homines cæteros ſuo exemplo meliores reddat. Hinc iam, uelis nolis, ſequitur ea quam initio propoſueramus, cõcluſio, nempe hæc, debet ergo epiſcopus unuſquiſque eſſe uir bonus. Iam cũ pronunciatum quodq; duobus cohæreat terminis, ſubiecto & prædicato, alter ex ijs, duabus illis prioribus partibus ſyllogiſmi debet eſſe cõmunis, ita ut ſemel in expoſitione poſitus, deinde in aſſumptione etiam repetatur. Atq; is terminus utrobiq; hoc modo poſitus dicitur medium. Cui qui in expoſitione coniungitur, dicitur maius extremum, quòd ferè latius pateat. Qui in aſſumptione, extremũ minus, eo quòd de paucioribus dici poſſit. Verbi cauſa; Cuius officiũ eſt erudire alios, ipſum eruditum eſſe oportet; epiſcopi munus eſt, ut alios, erudiat, ergo epiſcopũ ipſum eruditum eſſe oportet. In hoc ſyllogiſmo medium eſt, alios erudire, maius extremum, ipſum oportere eſſe doctum, minus extremũ, epiſcopus. quòd ſi cui uideantur hæc parum conuenire tertiæ ſyllogiſmorum figuræ, & hoc ego reſponſum uolo, in præſentia rarum aut nullum potius eſſe huius figuræ apud eruditos uſum, ac proinde indignam uiſam fuiſſe, cuius cura hic angeret.

Porrò enumeratio (inductionem alij uocant) eſt argumentatio, qua ex pluribus uel partibus, uel ſpeciebus, unum, uel totum, uel genus, uniuerſaliter colligitur. Sed

de

de hoc paulo post explicatius.

Interim sciendum illud, quòd præter has duas argumentandi formas, aliæ duæ sunt argumentandi species imperfectæ, enthymema & exemplum. Enthymema est syllogismus, cui altera propositionum deest? Vt, anima à se ipsa mouetur, ergo mouetur semper. Et, quod semper mouetur, id immortale est, ergo immortalis est anima Exemplum est, quo unum particulare probatur per aliud; ut, non potuit Romam capere Annibal, ergo nec Gotthi. Hæc rudius, cætera post dicemus explicandis uerbis Rodolphi.

Quidam imperfectas hasce argumentationes à superioribus illis discreuere hoc pacto, ut has dicerent pertinere ad rhetorem, illas ad dialecticum. Quorum sententiam non satis esse ueram, id uel hinc liquet, quòd & dialectici enthymematis exemplisq́;, & rhetores perfectis interim syllogismis utantur.

Itaq; si quis accuratius uolet ista secernere, is hoc dicet, in perfectis illis, solum antecedens uocari in dubiũ posse, in ĩperfectis non modò antecedens, sed & consecutionẽ. Ac proinde quoties res est eiusmodi, ut in imperfectis hijsce formis uera sit consecutio, non est cur perfectis utamur, sin uerò ambigi de consecutione possit, iam perfectis uti præstiterit, siue in rhetorum, siue dialecticorum campo uerseris.

Potest autem unaquæq; harum specierum duplici ductu tractari, directo & obliquo. Directus est, cum proposito aliquo, uelut recta uia colligimus id, quod probare uolumus. Obliquus, cũ accepto cõtradicente eius quod probare uolumus, colligimus ex eo aliquid, quod falsum sit, unde regressi, docemus falsum id esse ex quo collectum est, idq; quia contradicens est eius quod intendimus, consequens est, istud esse uerum.

Inter hos ductus illud modò interest, quòd prior ille aptior est aduersus securum ac intrepidum aduersariũ, hic posterior, contra solicitum & tergiuersantem.

Hæc ferè summa est eorum, quæ tribus his capitibus

explicantur. Iam singulatim ea quæ difficultatis aliquid habere uidebuntur, explanare uideamus. Quanquam illud adhuc in commune dicendum est, partes syllogismorum, apud diuersos authores, diuersis item nominibus significari. Proinde ne quid caliginis afferat multitudo istorum nominum, hunc in modum ea discernat iuuentus.

Sillogismi			
Pars prima.	Ab Aristotele	Dicitur	Propositio maior.
	A Cicerone		Propositio
	A Quintiliano		Intentio
	A Boëthio		Propositio, aut sumptũ.
	A Rodolpho		Expositio.
Partem secundã	Aristoteles	Nominat	Propositionẽ minorem.
	Cicero		Assumptionẽ
	Quintilianus		Assumptionẽ
	Boëthius		Assumptionẽ vel assũptũ
	Rodolphus		Assumptionẽ
Pars tertia	Ab Aristotele	Appellatur.	Conclusio
	A Cicerone		Complexio
	A quintiliano		Connexio
	A Boëthio		Conclusio.
	A Rodolpho		Cõclusio, uel intentio.

QVANquàm dum quintiliani uerba considero diligentius, uidetur is mihi intentionis nomine intelligere conclusionem, non probatam sed in hoc propositam ut probetur, deinde assumptionẽ uocare eam quæ à Ciceronẽ dicit̃ propositio connexionẽ aũt, quæ ab alijs assumptio dici-

dicitur, eò quòd hæc intentionem cum propositione connectat. uerùm hæc excutere scrupulosius, difficilius fortasse quàm commodius fuerit, idcirco ea in medium relinquamus. Nam quod Boëthius his tantùm nominibus utatur in designandis partibus syllogismi hypothetici, id certe leuius est, quàm quòd admoneri oporteat. Ergo iam ad singula.

PRo hac diuersitate duæ natæ sunt perfectæ formæ argumentandi.) Perfectas dicit propterea, quod enthymema quoque & exemplum formæ argumentandi sunt, sed imperfectæ. Alteram uocant græco nomine συλλογισμόν.) παρὰ τὸ συλλογίζεσθαι, id est, colligere & ratiocinari. Cicero aptè, ut omnia propè ad uerbum, ratiocinationem dixit.) Cicero primo rhetoricorum. Mihi rectissime uidetur inductio enumeratio dici, quemadmodum Cicero dixit &c.) Ego, inquit Rodolphus, existimo eam, quæ ab alijs dicitur inductio, rectius dici posse enumerationem, eò quòd partium aut specierũ quædã in ea fiat enumeratio. Cice. 1. Rheto. posteaquam duo docuit esse genera argumentandi, unum necessarium, alterum probabile, atque prius illud trifariam tractari posse, per cõplexionẽ, per enumerationem, & per simplicẽ conclusionẽ, deinde (quòd ad hũc attinet locũ) enumeratio est, inquit, quã pluribus rebus expositis, & cæteris infirmatis, una reliqua necessario confirmatur; Est autẽ inductio, uel ut nos dicimus enumeratio.) Variè usurpatur nomen inductionis apud autores, quæ res esse in cã solet, ut cum legerint omnia quæ de ea apud diuersos scripta sunt iuuenes, nõdũ tñ quę uis & natura eius sit assequãtur. quo circa uisum est mihi, quædã paulò altius de ea repetere. Quæ si eiusmodi nõ erũt, ut satisfaciant doctis, ꝓfuerĩt tñ in hoc, ut alii his reprehẽdẽdis meliora afferat, & si nõ aliud hoc certe effecisse uideamur, ut ansã ꝓstiterimus aliis, accuratius res istas tractãdi. Ergo ut quidẽ mihi ur̃, inductio ẽ argumẽtatio, qua uel ex ꝑtibus totũ, uel ex spẽbus genus, aut certa alia pars alia ue

ſpecies colligitur. Partes in præſentia intelligo eas, quæ uulgò dicuntur partes integrales. Speciē idipſum quòd Rodolphus. Cùm ſint autem quatuor inducendi modi, quos in finitione attigimus, eorū primi hoc eſſe poſsit exemplum. Concutitur hodie bellis Germania, Italia armis uaſtatur, concurrunt infeſtis ſignis Hiſpani & Galli, Angli com Scotis belligerantur, in Dacia nullus paci eſt locus; quantulū ergo abeſt, quo minus uniuerſus orbis Chriſtianus bello à ſeipſo diſsideat, & ſuo (quod dici ſolet) gladio iuguletur? Secundi hoc, Romulus fratrem ſecum regnantem ferre non potuit, neque Pompeium Cæſar, nec Auguſtus Antonium, & tu aduc aliquē putas eſſe in terris, qui æquo animo ſit laturus conſortem imperij? Illud tertij. Quid? manus ſi ſit ita infecta, ut nec ipſa ſanari queat, & periculum ſit, ne in reliquum corpus is morbus prorepat, antea, quam id fiat, abſcinditur; idem fit brachio, pedi, naſo, labris; & capiti uidelicet idem non fiat? Quarti hoc. Age inter poma, quodnam generoſiſsimum dicitur? an non id quod optimum eſt? quid equus, piſcis, ager, pratum? non horum quicque ita demum generoſiſsimum dicitur, ſi ſit idem, & optimum? dicitur profectò. quocirca inter homines quoque generoſiſsimum eſſe eum dicemus, non qui natalium ſplendore anteit cæteros, ſed qui uirtute ac probitate morum reliquos omneis præſtat. Duo eius genera fieri poſſunt. Eſt enim inductio omnis, aut perfecta, aut imperfecta. Perfectam uoco, quæ neceſſariò colligit. Imperfectam, quæ tametſi admodum colligit probabiliter, nulla tamē ſubeſt concludendi neceſsitas. Prior duobus fit modus. Principio, quoties omnibus uel partibus, uel ſpeciebus enumeratis, totum aut genus inde colligitur. Deinde, cùm non enumerantur omnia quidem, cæterum apponitur, tamen clauſula aliqua, quâ ea quæ enumerata non ſunt comprehendantur. Imperfecta, & ipſa duobus fieri modis poteſt. Primum cùm ex quibuſdam tantū, aut etiam quādoq; ex ſola una parte aut ſpecie aliqua, ad totum aut genus

pro-

progredimur. Deinde quoties aut una aut altera parte, aut specie enumerata, non genus aut totum, sed aliam quampiam partem speciem ue inde colligimus. Atque hæc demum ea est, quàm rhetoricam inductionem uocant, quæque alio nomine dici solet exemplum. Quod nomen ab Aristotele eis etiam argumentationibus datur, ubi ex pluribus particularibus unum particulare colligitur. quanquam non me clam est, exempli nomen illis proprie tribui solere, ubi rem gestam alteri res probã dæ refellendæ'ue accommodamus. Ad quæ proxime accedunt, quæ nos ipsi, perinde ac si gesta sint fingimus. Inter quæ primas tenent Apologi, & ut his quoque simillimum est, quibus similitudines illas Socraticas, Aristoteles non ineptè, adiecisse mihi uidetur. De primo modo inductionis perfectæ ab Rodolpho ipso exempla posita sunt. Cæterorum omnium eiusmodi effingi exemplum queat: quòd autem hominem nefandissimum toti etiã ciuitati charum esse dixisti, id ego qua fronte abs te dictum sit, nondum satis intelligo. Etenim quem magistratus omnes oderunt, quem senatus iam olim perniciosum patriæ ciuem iudicauit, quem optimus quisque de tyrannide inuadenda suspectum habet, quem nemo denique est qui non uelit extinctum, hunc tu uniuersæ ciuitati charum esse audes afferere? quid? An non locupletum fortunis quotidie imminet latro importunissimus? An non ciues etiam tenuiores, quacunque ratione potest, suis illis quantuliscunque fortunis studet euertere? Et quid multis? tu, si potes, nomina aliquem, in quem idem non cogitarit, imò in quem idem nõ fecerit, quòd si non potes, quæ impudentia est negare ciues omnes ab uno ist summa iniuria esse affectos? negare, ab uno isto hoste periculosissimo intra muros nostros uersanti, omnium nostrum fortunis extrema omnia imminere? Quanquam minus timendum erat, si de fortunis tantùm, non etiam de uita omnibus nobis eripienda, cogitaret homo nefarius. Sed qui rebus adhuc dubiis, Polycarpum ciuem reipub. natum occidit, qui interemit Philodamum,

Iodamum,qui integerrimum optimumq; uirum Timotheum crudelisſimè trucidauit, hunc tu uictorem cuiquam parciturum exiſtimas?Si neſcis? ne auunculo quidem ſuo homini innocentisſimo,uerùm ſuis iſtis ſceleratisſimis conatibus reſiſtenti pepercit, & nos adhuc fore ſperamus,ſcilicet uti huius tam crudelis beluæ, ſi quando uoti compos erit,gladios ciuis quiſquam euadat?Equidem mihi uidere uideor, nihil eum aliud animo deſtinaſſe,niſi ut totam hanc rempublicam funditus euertat,atque in nihilum redigat. Nam qui conſulibus palam cædem minatur,qui prætores etiam hoc tempore dubijs adhuc rebus à dicēdi iure deterret, hic qui aliud quam totius reip.meditatur interitum?Profectò quiſquis non parcit capiti,totum corpus extinctum uult,& qui magiſtratus è ciuitate tollit, non uult ſaluam remp. Nunquam ne legiſtis,quomodo olim tyrannidem inuaſerit apud Athenienſes Piſiſtratus, Dionyſius apud Siracuſanos,apud Agrigentinos Phalaris?quorum mores nō tam referret nouus hic Phalaris noſter, niſi & finem um quem illi quærebant, quæreret. Anni ſunt uixdū triginta, cùm auus eius ſimile quiddam in hac ipſa urbe molitus.Qui ſi eo tempore ijs quibus dignus erat exemplis,eſſet affectus, nunquam hic illi ſimilis eſſe uoluiſſet,nunc uerò etiam gloriæ ſibi apud poſteros fore exiſtimat,ſi uel ſuperaſſe ſcelus illius.nedum æquaſſe uideatur.Itaque prouidendum eſt uobis, ne quemadmodum, hic nunc illius,ita alius quiſquam poſt annum unum, aut alterum,huius eſſe ſimilis uelit.Id quod hac demum ratione commodè fiet, ſi ab hoc nunc ultimum ſupplicium ſumetis.Nam ſi in humano corpore, quoties mēbrum aliquod ita affectum eſt,ut nec de eius ſalute ſperari posſit,& periculum ſit, ne reliquum etiam corpus contagione ſua totum inficiat, tum id membrum ſine cunctatione præcidi ſolet, ſi idem fieri uidemus in ramis arborum. Idem in uitium putatione, quis ſit, qui hoc membrum tam peſtilens,hunc,inquam, pernicioſiſſimum non dico ciuem,ſed hoſtem, è repub. adhuc cor-

pore

pore nolit reuelli? Credite mihi, quemadmodum ouis sæpenumero una totum inficit gregem, ita unus pestilens ciuis, sæpè uniuersam rempublicam. Laurent. Valla contra Boëthium disputans, negat inductionem dicendam esse, quæ uel interrogationibus careat, uel à particularibus ad uniuersale progrediatur. Id quòd miror equidem excidere potuisse homini ingeniosissimo, quando neutrum ex ijs, usquequaque uerum esse, facile probatissimorum autorum scriptis ostendi queat. Quòd autem Socrates apud Platonem, ferè interrogationibus utitur, id non ea de causa facit, quòd omnino aliter inductio fieri non posit, sed quòd eiusmodi ratio elocutionis maximè sit apta dialogis. Alioqui non esse semper necessarias interrogationes facile declarant uerba Ciceronis, tertio lib. de Finibus, quo in loco cum dixisset nouis rebus noua item esse imponenda, & nomina: deinde hæc uerba subiecit. Quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans in omni arte, cuius usus singularis communisq; non sit, multam nouitatem nominum esse, cum constituantur earum rerum uocabula, quæ in quaque arte uersantur. Itaque & dialectici, & physici uerbis utuntur ijs, quæ ipsi Græciæ nota non sunt. Geometræ uerò, musici, grammatici, etiam more quodam loquuntur suo. Item ipsæ Rhetorum artes, quæ sunt totæ forenses, atque populares, uerbis tamen in dicendo quasi priuatis utuntur ac suis. Atque ut omittam has artes elegantes & ingenuas nec opifices quidem tueri sua artificia possent, nisi uocabulis uterētur nobis incognitis, usitatis sibi. Quin etiā agricultura, quæ abhorret ab oī politiori elegātia, tamē eas res in quibus uersatur, noībus notauit nouis, quo magis hoc philosopho faciendū est. Idē in Oratore ad Brutum, Quod (nēpe indecorū, ac dedecēs) si poetà fugit, ut maximum uitium, qui peccat etiam cum probā orationem affingit improbo, stulto'ue sapiēti. Si de-

niquè

nique pictor ille uidit, cum immolanda Iphigenia, tristis Calchas esset, mœstior Vlysses, mœreret Menelaus, obuelandum caput Agamemnonis esse, quoniam summũ illum luctum penicillo non posset imitari. Si denique histrio quid deceat quærit, quid faciendum Oratori putemus? Iam quod addit Laurentius, ex particularibus uniuersale probari non posse, non id quidem semper uerum esse partim ex ijs quæ iam ex Cicerone adduximus, modò accuratius expendantnr, partim etiam ex ijs quæ ex Platone mox afferemus, liquere potest. In Phœdone hunc in modum Cebetem interrogat Socrates: Ergo utrum necessarium est, cuicunque aliquid est contrarium, nullo modo aliud id, quàm ex suo contrario fieri, ueluti quando quid maius efficitur, necesse est ex eo quod ante fuerat minus, postea maius euadere? CE. Ita est. SO. Nonne & si quid minus fiat, ex eo quod ante maius erat, postea fiet minus? CE. Sic omnino. SO. Quinetiam ex robustiori debilius, ex tardiore uelocius. CE. Prorsus. SO. Quid uerò si quid euadat deterius? nõne ex meliori? & si iniustius, ex iustiori? CE. Quid ni? SO. In omnibus igitur satis id exploratum habemus; omnia ita fieri contraria uidelicet ex contrarijs, quem in modum & Cicero in oratione ea, quam dixit pro lege Manilia, probat in Pompeio omneis res eas inesse, quæ in summo Imperatore exigantur, propterea quòd in eo insit scientia rei militaris, quod uirtus, quod autoritas, quod felicitas. Quæ utique inductio est, & quidem à speciebus ad genus. Quod habet idem, stultum dictu esse; si quis in inductione apponat hæc uerba, & sic de singulis, aut alia fortasse, quorum tamen eadem sit uis & significatio, id planè cum eo pugnat, quod nos diximus paulo ante, de secundo perfectæ inductionis modo. Quapropter huius etiam rei exemplum ex Platone afferamus, quod si non planè atq; omni ex parte cum illa inducendi forma consentiet, hactenus consentiet tamen, ut intelligas quoties partes aut species non omnes enu-

me-

merantur,tum fieri poſſe,ut eiuſmodi clauſula aliqua in earum quæ enumeratæ non ſint, locum ſuccedat. In Gorgia igitur legimus ad hunc modum.SOC.Quid ue rò? qui ea quæ ad fabricam pertinent didicerit, nonne eſt faber? GOR. eſt. SOC. Et qui muſicam, muſicus? GOR. Ita. SOC. Et qui ea quæ ad medicinam pertinent,medicus? Atque in cæteris eodem pacto,quiſquis didicerit aliquid,talis euadit,qualem cuiuſque ſcientia reddit? GOR. Omnino. SOC. Nonne igitur per hanc rationem iuſtus erit,quicunque iuſta didicerit? GOR. Maximè.Hucuſque Plato. Atque hæc nobis in præſentia occurrerunt, quæ de inductione obiter diceremus. Quòd ſi quando ex inſtituto hac de re agere cõtinget, accuratius ſingula perſequemur.

Plebs romana optimè de Milone ſentit.) Sententia ducta ex oratione Ciceronis pro Milone, Pompeius ha bet uirtutem.) Ex eiuſdem oratione pro lege Manilia ratiocinatio,ſi Latino malumus uti nomine, eſt, ut inquit Ariſtoteles oratio.)Ariſtoteles priore τῶν προτέρων ἀναλυτικῶν libro ſyllogiſmum finit his uerbis, συλλογισμὸς γάρ ἐστι λόγος, ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτ᾽ εἶναι. Ea uerba hunc in modum uertit Boethius,Syllogiſmus eſt oratio, in qua poſitis quibuſdam & conceſsis, aliud quiddam, quàm ſint ea quæ poſita & conceſſa ſunt,neceſſario contingit per ipſa quæ conceſſa ſunt.Quo in loco illud non inutile fuerit meminiſſe à Boëthio explicandi modo cauſa adiectum fuiſſe hunc ablatiuum conceſsis, uti ſignificaret illud(poſitis)apud Ariſtotelem eſſe aliud nihil, quã ſi dixiſſet conceſsis. Id quod manifeſtius adhuc docet.Aulus Gellius,cum 15. Noctium atticarum libro hanc ipſam Ariſtotelis finitionem hunc in modum latinam fecit;Syllogiſmus eſt oratio,in qua conſenſis quibuſdam & conceſsis,aliud quid quàm quæ conceſſa ſunt, per ea quæ conceſſa ſunt,neceſſariò conficitur. Quibus planè conſona ſunt, quæ in primum librum Topicorum Ariſto-

ſtotelis ſcribit Alexander Aphrodiſieus, qui poſteaquã docuiſſet λόγον, id eſt, orationem ea de cauſa poni in finitiõe ſyllogiſmi, quod eſſet ipſius genus, deinde reliquas etiam finitionis partes explanaturus, inter alia multa &c hæc dicit, συμαίνει δὲ αὐτῷ τὸ τεθέντων ληφθέντων τε καὶ συγχωρηθέντων, &c. Id eſt: Significat autem Ariſt. hæc uox poſitis, id ipſum, quòd ſumptis atque conceſsis. Quanquã quid tam multa in re perſpicua? niſi quod apud quoſdã hodie religioſum eſt, uel latum (quod aiunt) culmum a ſuis illis diſcedere Copulatis. Vel, eſt argumentatio, in qua poſitarũ duarũ propoſitionum duo termini ſic iunguntur in uno tertio.) Quòd ſi minus arrideat definitio Ariſtotelica, poteris inquit, ratiocinationem finire, & hoc modo: Ratiocinatio ſiue (quod idem eſt) ſyllogiſmus, eſt argumentatio, in qua duo extremi termini duarum propoſitionum conceſſarum; ita accommodantur uni termino medio, ut ſi utriſque conueniat cum illo, ipſis etiam inter ſeſe conueniat, ſin autem alteri eorum cũ illo non conueniat, tum ne ipſis quidem conuenire inter ſe poſſit. Verbi cauſa: Omnis liberator patriæ ſumma laude eſt dignus, Brutus liberator eſt patriæ, ergo Brutus ſumma laude eſt dignus. Hic duo extremi termini ſunt ſumma laude dignum eſſe, & Brutus, quibus utriſque quia cum medio illo termino conuenit, qui eſt liberator patriæ, proinde inter ſe etiam ipſis conuenit in concluſione. Id ergo quod efficitur argumentatione, alij concluſionem, alij intentionem uocant.) A Cicerone, non concluſio, non intentio, ſed complexio dicitur. Quanquam is de unius ſyllogiſmi complexione loquitur, non etiam de inductionis. In ratiocinatione autem tantum duæ ſunt propoſitiones.) Propoſitiones appellat τὰς προτάσεις. Alioqui apud Latinos eũ uideo proprie dici propoſitionem, quæ ab Rodolpho dicitur expoſitio Ariſtoteles maiorẽ uocat. Sed de his ſupra. Quarũ quæ ad ratiocinationem ducitur, enthymema dicitur .i. ut Quintilianus interpretatur, commentum.) Fabius libro 5. Quid ſi exemplum ſuperiore libro.) Capite uigeſimo quinto

quinto; Quod ait Rodolphus argumentationem hanc, P. Scipio iure occidit Tyberium Gracchum, ergo Cicero iure occidet Catilinam, hanc, inquam, inductionem non esse, sed syllogismum, id uerum est, si uocabulum inductionis eo intellectu sumatur, quo id accepere Rodolphus & Aristoteles. Verùm antea illud à nobis dictum est, uarium esse nominis huius apud autores usum. Id quod etiam notauit Boëthius, qui cum initio, inductionem more Aristotelico definiuisset, inductio, inquiens, est oratio, per quam fit à particularibus ad uniuersale progressio, deinde paucis interpositis uerbis, Sæpe autẽ multorum, inquit collecta particularitas, aliud quiddã particulare demonstrat. Atque hæc est illa inducendi forma, quam appellant inductionem Rhetoricam, & de qua sola in Rhetoricis locutus est Cicero, quanquam Aristoteles in Rhetoricis suis, interim exemplum, interim Rhetoricam inductionem uocat. Possem plura, possem hæc explicatius, nisi ueterer, ne & hæc, lectori præsertim occupato, multa nimium uideantur, illud tamen uel nolens addam, si quis hanc argumentandi formam de qua loquimur, syllogismum quàm inductionem uocare malit, non id magnopere displiciturũ mihi, modò ne obstet nominum usus, cum uideam facilimè hæc in syllogismi formam conijci posse. Quid enim fuerit negocii, si quis id, de quo diximus, exemplum, in eiusmodi redigat syllogismum? Quicquid Publ. Scipio iure fecit in Tiberium Gracchum, hoc & Cicero iure faciet in L. Catilinam; atqui Scipio Tiberium iure occidit, ergo & Catilinam iure occidet Cicero. Omnis potestas impatiens consortis erit.) Sententia est Lucani primo Pharsaliæ libro. Quid satis est si Roma parum?) Verba sunt militum de Cæsare apud eundem autorem. libr. quinto. Neque mirum, si hoc non possit dici exemplum, quãdo ex particulari, nõ ad aliud particulare, sed ad uniuersale fit progressio, quod nos genus inductionis superius ab exemplo secreuimus. Aristoteles autem di-

xit enthymema ratiocinationem rhetoricam) Ariſtote les primo Rhetoricorum libro. Eorum, inquit, quibus probamus, ut & in dialecticis, aliud inductio eſt, aliud ſyllogiſmus. Nam enthymema quidem ſyllogiſmum rhetoricum, exemplum uero rhetoricam inductionem appello. Et j. lib. τῶν προτέρων ἀναλυτικῶν: Ενθύμημα μὲν οὖν ἐστὶ συλλογισμὸς ἀτελὴς ἐξ εἰκότων ἢ σημείων, id eſt enthime ma eſt ſyllogiſmus imperfectus ex uериſimilibus aut ſignis. Et iterum in Rhetoricis: Quare neceſſe eſt inquit, tam enthymema quàm exemplum de ijs eſſe, quæ ut plurimum aliter quoque ſe poſſunt habere, exemplum quidem inductionem, enthymema uerò ſyllogiſmum, ex paucis, ac ſæpe paucioribus quàm ea ſunt, ex quibus conſtat ſyllogiſmus. Nam ſi quid totum perſpicuũ eſt, id dicendum non eſt. Ipſe nanque auditor id ex ſeipſo af fert. Hinc liquet Ariſtotelem, in Rhetoricis utique enthymema & ſyllogiſmum, non tam forma argumentan di quàm materia diſcreuiſſe, crediſſeq; enthymematis, & ſi non crebro, tamen aliquando certe totidem eſſe partes debere, quot ſyllogiſmi. Quorſum enim attinebat dicere enthymema ſæpe ex paucioribus partibus cõ ſtare, quàm ſyllogiſmum, ſi non interim & ex totidem fieret? Quorſum attinebat, ut diceret, in enthymemate ſubiicienda eſſe quæ auditor ex ſeipſo afferret, niſi ſigni ficare ex aduerſo uoluiſſet, quæ is ex ſeipſo non afferret ea in enthymemate eſſe explicanda? Poteſt autem id fie ri nonnunquam ut neutram partium ex ſeipſo afferat au ditor: quocirca tunc utique utærque dicendæ erunt. Ac que hoc eſt quod uult ſibi Rodolphus, cum dicit; Sunt itaque qui putent Ariſtotelem non diſcreuiſſe formam argumentandi à ratiocinatione enthymema, ſed certo tantùm rerum genere enthymema conſtare uoluiſſe. Fabius lib. 1. uidetur eo ipſo diſcrimine ſecreuiſſe ſyllogiſmum & epicherema, quo Ariſtoteles ſyllogiſmum & enthymema. Verba eius habent ad hunc modum; Epicherema autem nullo differt à ſyllogiſmis, niſi quod illi & plures habent ſpecies, & uera colligũt ueris, Epiche-

rema

rematis frequentior circa credibilia est usus. Pleriq; rhetores uelut dignatione quadam.) Horum sententiam attigit & Fabius lib.5.& in Topicis Cicero: quem alienum fidum inuenies, si tuis hostis fueris?) Verba Micipsæ sunt ad Iugurtham apud Salustium. quid satis est, si Roma parum?) Diximus esse uerba militum aduersus Cæsarem apud Lucanum, quinto lib. Pharsaliæ, Audes fulcire ruinam, sub qua Roma iacet?) Photinus apud Lucanum libro octauo persuasurus Ptolemæo regi Aegyptiorum, ut Pompeium ad se confugientem occideret, inter cætera argumentatur, & hoc modo; Tu Ptolomæe potes Magni fulcire ruinam. Sub qua roma iacet? &c. Et, cum meretricis sit quòd amator odi, cuius putatis esse quòd pauper adamaui?) uerba sunt Fabii quintiliani, in declamatione ea, quæ inscribitur Odij potio.

QVIBVS IN DICENDO SPEciebus utantur. Cap. XIX.

Omnis autem Ratiocinatio perfectaq; Inductio si modò legitimè riteque fiant, certæ semper exploratæque fidei sunt in colligendo. Si nanque uera sunt, quæ proponuntur in eis, necesse est, & ea esse uera, quæ colliguntur. Ex falso enim uerum potest effici; consequens est enim, si homo est asinus, hominē esse animal: ex uero autem nihil nisi uerum efficitur. Estque idcirco usus eorum, ut efficacißimus, ita crebrò difficillimus etiam, quoniam facillimè perspicitur in eis, expositis omnibus per quæ fit probatio, uelut in corpore cuius omnia deteguntur mēbra si quid uicij erroris'ue subsit. Deinde quemadmodum in inductione persæpè enumeratio omnium

AA par-

partium aut specierum difficilis est, sed duabus quandoque tribus'ue iam propositis, reliquarum fides ex eis facilè colligitur: sic in ratiocinatione frequenter, aut proposita maiore, minor: aut minore proposita, maior apertior est quàm vt proponenda sit, sed vtrò incurrunt in animum, alteraque ex altera perspicitur. Quapropter non rhetores modò, quibus imperfectas has argumentandi formas Aristoteles attribuit; sed & dialectici (si quid tamen hi diuersum habent in argumentandi ratione ab alijs) & mathematici, & physici, & (vt vno verbo dicam) quicunque differunt, siue verbis in altercatione, siue scriptis posteritati tradendis, creberrimè enthymemate, nonnunquam & inductione imperfecta colligunt comprehensiones suas. Rhetor verò persæpè plena ratiocinatione probationes complectitur, si maior vtique res, & fusius sit atque latius demonstranda. Sed obruuntur copia & orationis vbertate singulæ propositiones, nec ad scrupulosam illam argumentandi legem, quæ vulgò præcipitur, explicantur: dicunturque populi auribus parata populariter. Ergo (vt alio loco diximus) tota pro Milone oratio in ratiocinationem coniecta est: & pro Plancio itidem. Quid pro lege Manilia? An non sunt hæ argumentationes? hoc in bello agi dignitatem populi Romani: quòd multis primùm verbis ostenditur. Hinc probat omne bellum esse suscipiendum, in quo agitur dignitas Po. Rom. quod

suis

ſuis argumentationibus colligitur: eſtque hęc maior propoſitio, quę ſecundo loco ponitur: minor, quæ priore. Ex quibus apertum eſt, ſi iungamus eas, ratiocinationem fieri. Vt ſit, omne bellum eſt ſuſcipiendum, in quo agitur dignitas Po. Rom. hoc bellum eſt in quo agitur dignitas Po. Rom. hoc ergo bellum eſt ſuſcipiendum. Continuò iterum. Hoc in bello agitur ſalus ſociorum: eſt autem omne tale bellum ſuſcipiendum: ergo hoc bellum eſt ſuſcipiendum. Rurſus; Quiſquis præcipuè habet quatuor illa, virtutem, ſcientiam rei militaris, autoritatem, felicitatem, maximè eſt ad hoc bellum deligendus imperator: C. Pompeius præcipuè habet quatuor illa, ergo eſt ad hoc bellum maximè deligendus imperator. Loci quidem communes (vt rhetores vocant) non ſunt aliud quàm maiores ratiocinationem propoſitiones: vt quæ in proditorem, in veneficum, adulterum, ſicarium, dicuntur. Cùm uolumus enim probare, Cælum damnandum, oſtendimus veneficum eum eſſe: quod ubi explicatum eſt, quid reſtat aliud, quod ratiocinationi deſit, niſi maior: omnis veneficus eſt damnandus? Hoc autem (ne quem fallat) annotandum videtur. Quoniam vniuerſaliter pronunciata, qualem plerunque maioris ratiocinationis propoſitionem faciunt, ſupina ſæpè uidentur, & ocioſa, & diſtantia magis à re propoſita: idcirco ſolere Oratores, quò arctius rebus adhæreant, in particularia in dicendo conuertere. Et cum dicendum eſſet,

omne bellum est suscipiendum, in quo agitur salus sociorũ; et omnis ueneficus est damnandus, ut instare magis premeréque uideantur, dicere malunt: hoc bellum est suscipiendum, quia agitur in eo salus sociorum; &, hic ueneficus est damnandus.

In quo & hoc meo iudicio ingeniosissimi homines sequuntur, quòd uniuersalia uelut latè sparsa, sint animo audientis tanquam in aëre, interque nubes apprehendenda: cùm uerò ad rem præsentem astricta, & ante oculos interque manus sunt posita, mouendis affectibus aptiora sunt, qui soli in audientium dominantur animis; quos nihil æquè, ut aspectus rei primùm, & imago proximè, uelut præsentis negocij, animo subiecta irritat. Nihil est ergo, quòd quisquam putet, certis artium generibus has quidem uel illas argumentandi formas addici posse. Rerum ipsa præsens conditio, ut quæque diligentius est & constantius affirmanda, consilium præbebit. Et quemadmodum in plerisque rebus semel potest in perpetuum præcipi, quid fieri oporteat: ita in hoc, ut in alijs multis, hoc solùm perpetuum est, quod perpetuum statui nihil potest. Cùm ergo, (ut prædiximus) in ratiocinatione, & inductione nulla in concludendo posit esse dubitatio; necesse est, si qua repugnet eis aduersarius, idcirco id euenire; quoniam quæ proponuntur, uera esse neget. In enthimemate, & imperfecta inductione, utrunque est, quod dubitari poßit, an uerum sit, quod propositum est, & an quod intendimus, ex eo efficiatur:

ciatur. Vt cum dicitur; Cluentius pecunia fidem iudicium subuertit, ergo lege corruptij iudicij tenetur. Primum negat Cicero Cluentium subuertisse fidem iudicum. Quod si ipsum uerum non est, neque habetur ei fides; non potest alteri quod probandum est, fidem parare. Deinde, ut uerum sit subuertisse eum iudicum fidem, non tamen consequitur, teneri eum lege; quoniam non utique quisquis iudicium pecunia tentauerit, lege iudicij corrupti tenetur. Sic & in inductione imperfecta negare potest aduersarius, uel non esse uerum quod proponitur, uel non enumerata esse omnia, ex quibus colligi intentio poßit, ut nihil sit necesse, quanquã dentur uera esse, quæ summuntur in probationem, consequi tamen idcirco, quod efficere conamur.

Scholia in Caput. 19

COLLIGVNT comprehensiones suas.) Comprehensiones uocat τὰς καταλήψεις, quarum toties iam à nobis facta est mentio, quasque à Cicerone, interim cognitionis, interim comprehensiones trans ferri diximus. Ergo, ut alio loco diximus.) Paulò ante in hoc ipso capite. Et pro Plancio itidem.) Maximã pars eorum quæ pro Plancio Cicero dixit, in hunc recidunt syllogismum. Quod quis à populo impetrare potest diligentia, assiduitate, gratia, officio, precibus amicorum, id necesse non est, ambitu eum consecutum esse, etiamsi dignitate à competitore uincatur; at in creandis magistratib. maximè his rebus moueri populus solet; proinde ut superetur Plancius dignitate à Laterensi, nõ continuò illud necesse est, ut ambitu ædilitatem ei obtigisse dicamus.

Loci quidem communes, ut rhetores uocant. Cice-

ro in Oratore de locis communibus loquens. Qui inquit, communes ſunt appellati, quòd uidentur multarum ijdem eſſe cauſarum. Sunt ergo loci cões,communes quædam formulæ uirtutum ac uiciorum,cæterarũ, quæ ferè inter dicendum ſolent occurrere; ut quæ in ingratitudinem, luxuriam, auaritiam, loquacitatem: item de iuſticia, prudentia, uita, morte, cæteriſque, id genus rebus dici ſolent. Cicero in Rhetoricis uocat locos communes, qui communiter, & ab accuſatore, & à defenſore tractari poſſunt,ut fama,tormenta,tabulæ, teſtes, argumenta, &c. Cœlium damnandum.) Pro hoc exeat etiam num pulcherrima Ciceronis oratio, qua eum ueneficij reum defendit. Quoniam autem uniuerſaliter pronunciata,qualem plerunque maiorem ratiocinationis propoſitionem faciunt.) Tres faciunt dialectici ſyllogiſmorum figuras; primam,qua medius terminus in uno pronunciato ſubijcitur,in altero prædicatur; ſecundam, qua utrobique prædicatur termiuus medius; tertiam, qua utrobique ſubijcitur. Iam priores illæ duæ, ſemper maiorem propoſitionem uniuerſalem habent, modò intra eos illarum modos conſiſtamns, quos enumerauit Ariſtoteles. Tertia poteſt illa quidem maiorem habere particularem; uerùm hanc nonnulli ceu ſuperuacuam, & cuius nullus ſit apud autores uſus reijcidunt; indignamque eſſe cenſent, cui inter figuras ſyllogiſmorum ſit locus. Supina.) Iacentia, inertia, minimè uiuida, minus mouentia eum qui audit.

Ante oculos interque manus.) Sic Latinus apud Virgilium; ante oculos interque manus ſunt omnia ueſtras irritat) Prouocat, elicit. Cum argo, ut prędiximus, in ratiocinatione,&c.) Hoc eſt,ut plebeijs uerbis idem dicamus. In ſyllogiſmo, & inductione perfecta, ſi rite fiant, ſolum antecedens uocari in dubium poteſt, conſequentia non poteſt. In enthymemate autem, & inductione imperfecta, non de eo ſolo, quod antecedit ſed de conſecutione etiam ipſa ambigi ſolet.

QVOMODO CONFIRMANDAE argumentationes. Cap. XX.

VT ergo confirmandæ per argumentationem rei cuiuſque rationem paucis abſoluamus, & oſtendamus etiam ubi perfectis opus ſit argumentationibus, ubi ſufficiant imperfectæ: hæc primmùm lex proponenda eſt argumentationum omnium. Ex uero nihil colligi poſſe niſi uerum. Quare ſi falſum eſſe, quod colligitur, neceſſe eſt falſum, quod antecedit, ſi ritè collectum ſit. Hinc ergo conſequitur, ut ſemper quemadmodum ex propoſito concluſio colligitur, ut ſi uerum ſit propoſitum, neceſſe ſit uerum eſſe quod concluditur: ſic ex contradicente concluſionis, ſemper propoſiti contradicens colligatur. Nam cum nequeat in legitima argumentatione colligi falſum ex uero, quoties, tanquàm uerum proponimus id, quod contradicit concluſioni, neceſſe eſt concluſionem falſam eſſe, cùm duo contradicentia ſimul eſſe uera nõ poßint. Falſum erit ergo propoſitum id, ex quo collecta eſt ea concluſio. Conſequitur igitur, contradicens propoſiti eſſe uerum. Vnde fit quod intendimus, quemadmodum ex propoſito concluſio, ſic ex contradicente concluſionis propoſiti colligitur contradicens. Vt ſi hominem eſſe detur, neceſſe eſt demus; & animal eſſe. Quod ſi animal eſſe, falſum eſſe dicamus, uerum erit coutradicens eius, quod eſt, nullum animal eſt, Falſum ergo, id eſt, ex quo ani-

mal esse colligimus, quod erat hominem esse. Ergo uerum itidem contradicens istius, quod est, nullus homo est. Itaque quemadmodum necessario consequitur homo est, ergo animal est, ita consequitur, & nullum animal est, ergo nullus homo est.

Duplex est ergo ductus cuiusque rei probandæ; Unus directus, ut cùm proposito aliquo uelut recta uia colligimus id, quod probare uolumus. Vt qui probare uolet, sapientem esse diuitem, dicat; Sapiẽs nullius indiget, ergo sapiens diues. Alius est ductus obliquus; Vt cùm accepto contradicente eius quod probare uolumus, colligimus, ex eo aliquid quod falsum sit, unde regreßi, docemus, falsum id esse, ex quo collectum est, idq́;, quia contradicens est eius quod intendimus probare, consequens est, istud ipsum esse uerum, ut sapiens est diues. Si enim non sit diues sapiens, cupiet aliquid; sed falsum est hoc, falsum ergo ex quo colligitur id, hoc est, non esse diuitem sapientem. Verùm igitur erit, quod intendimus, sapientem esse diuitem. Non sunt autem hæ argumentandi formæ, per omnes enim formas, quas exposuimus, duci possunt, sed uiæ quædam colligendæ intentionis. Quapropter ductus eos uocauimus: Quo pacto autem uerum esse aliquid ostendimus, eodem etiam in contradicente suo, falsum esse monstramus. Cùm probauerimus enim, contradicens suum uerum, necesse est, ut id quod intendebatur apertum sit falsum esse. Vbi fuerit igitur exposita argu-

mentatio, si sit imperfecta, ut enthymema, aut inductio; quemadmodum prædiximus, duo sunt quæ dubitari possunt. Aut enim negatur consequi hoc ex illo, aut uerum esse, quod propositum est. Consequens ostendemus esse, ut imperfectas argumẽtationes ad perfectarum formam, ut si enthymema sit, ad ratiocinationem: si inductio ad enumerationẽ conferamus. Ratiocinatio & enumeratio, si præscripto suo, recteq; fiunt, nullum possunt admittere consecutionis incertum. Enthymema est; Clodius struxit insidias, ergo iure cæsus est. Ratiocinatio fit cum subijcimus, omnis enim insidiator iure occiditur. Ea est enim maior propositio ratiocinationis. Sic in inductione; Pisistratus accepto publico præsidio tyrannidem inuasit, & Phalaris itidem; ergo quisquis è publico præsidium poscit, tyrannidem uult inuadere, quia difficile est hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerunque, neque quisquam est, qui non hoc pacto fecerit, aut simile quicquam in eam subdimus sententiam. Deinde colligimus iam, quod intendimus. Vnde solent plerunque altercantes, quandoque etiam perpetua dicentes oratione, cùm difficile sit affirmare, in omnibus alijs similiter se rem habere, petere ab aduersario, ut ille dicat, in quo non ita sit, & confeßionem illius, uel ignorationem pro sua ponere asseueratione. In quibusdam etiam, quia non tam quærimus quid uerũ sit, quam utrum uerisimilius; idcirco quanquam non poßimus inductionem perfectam facere, sufficit tamen

men audientis fidei, quanquam non semper & in omnibus, aliquando tamen & in aliquibus factum esse & fieri solere, quod tum nos ostendere conamur. Quod in deliberationibus & cõiectando futurorum exitu, plerunque satis esse solet documenti. Consequi ergo quod intendimus, ad id quod propositum est, hoc pacto docetur. At si uerum esse negat aduersarius, quod proponitur, idipsum rursus alia colligendum erit argumentatione, simili uia, qua id cui probando adhibetur iam colligi debere monstrauimus; idq́; tam diu fiat oportet, donec tandem ueniamus ad aliquid, quod certum sit, taleq́; ut negare id aduersarius non poßit. Ex quo cùm fidem parauerimus ei, quod proximè colligitur ex ipso, deinde ex hoc iam collecto rursus aliud probamus; & ex illo aliud, donec tandem perueniamus ad primum illud, quod efficere reliquarum argumentationum serie conamur. Vt Stoicus qui probare uolet, diuitem esse quisquis sit sapiens: dicat primum, quoniam nullæ opes desunt sapienti. Quod ipsum etiam est dubium, probat ergo, quoniam habet opes quantascunque uult, certum est ergo nullas sibi deesse. Sed et id propositum probandum est. Subijcit igitur, nullas enim cupit opes. Probat & hoc, quia nullas bonas putat. Quod iam pendet ex eo, quod Stoico tanquam foci & aræ defendendum est. Id est autem, solam in bonis esse uirtutem. Ergo iam ex hoc, quod postremum est, priorum omnium sumitur fides. Nam si sapiens solus in bonis numerat uirtutem,

autem, non putat opes esse bonas, non ergo cupit eas, habet igitur quantascunque uult; quo fit, ut nullæ desint sibi: certum est ergo diuitem esse, quisquis sit sapiens. Quia sunt autem hæc enthymemata cuncta, per quæ ductæ sunt hæ argumentationes, idcirco si de eorum consecutione dubitet aduersarius, necesse erit singula, quæ parum cohærere uidebuntur, in ratiocinationis formam conijcere. Ut si dicat, aduersarius, non utique quia nihil desit sapienti, diuitem eum esse; addat oportet qui disputat, maiorem ratiocinationis propositionem, quæ est cuicunque nihil deest, idest diues. Quæ (quoniam negabit eam aduersarius) alia rursus est argumentatione colligenda. Quæ causa fuit plerisque, ut quinque partium facerent ratiocinationem, cùm cuiuslibet propositionis, probationem pro parte numerarent. Quod si sequimur, quamuis multarum partium ratiocinationem facere licebit, cùm & unaquæque probatio suam poßit iterum habere probationem, & hæc rursus aliam. Quapropter probationes propositionum non sunt argumentationis partes, sed nouæ per se fiunt argumentationes. Sicut autem recto ductu cœpimus probare, quòd quisquis est sapiens, est diues, primumq; caput totius probationis fecimus id, quod confessum est, solam uirtutem à sapiente bonum æstimari; sic per obliquum ductum, accepto contradicente eius quod probare cupimus, licebit eisdem gradibus colligere, sed uerso ordine contradicens eius, à quo primum directæ pro-

probationis duximus initium; Quod colligere conamur eſt,quod quiſquis eſt ſapiens, diues eſt. Id ergo ſi non eſt,erit ex aduerſarij ſententia aliquis ſapiẽs, qui non ſit diues,ergo deerit illi,aliquid,non habebit igitur quantas opes uolet,cupiet ergo opes; quod ſi facit,bonas eas putabit,ergo iam ſapiẽs aliquid præter uirtutem,habebit inter bona: quod ſi falſum eſt, falſa ſint neceſſe eſt,ex quibus id collectum eſt; ergo uerum erit,quiſquis ſapiens eſt,cum diuitẽ eſſe. Nihil differunt autem hi ductus ad argumentandi euentum,quamlibet enim argumentationem paratũ eſt utrouis horum ductuum explicare. Sed aduerſarius fortè diſcrimen aliquod in his faciet, in altercationibus præſertim. Confidens enim & qui ſe decipi parũ timeat,faciliùs directo capietur ductu,ſi per multas probationes ducenda ſit confirmatio eius, quod intẽdimus.Ea enim quæ longiùs diſtant, & nihil cum re negocij habere uidebuntur,facilè concedet, ſecurus, & firmus(ut ſibi perſuadet)aduerſus inſidias. Contrà qui metuet fraudes,illi quæ uelut tutiſſima proponentur,erunt maximè ſuſpecta,putabitq́; periculoſiſſimè credi eis,in quibus minimè ſe prodant pericula.Hic ergo proximis & ſenſim à propoſito deflectentibus,faciliùs accedat. Acrius & inſtantius uidetur urgere obliquus ductus,cum per eum falſa intentantes aduerſario & neganda, grauius premere uideamur,quàm ſi directo ductu colligentes uera ueris,uelut ducere ipſum docereq́ue credamur. Directus itaque monenti,obliquus eſt exprobranti ſimi-

lior

lior. Ex his nequaquam difficilè est uidere, ubi perfectam necesse sit adhibere argumentationem, ubi sufficiat imperfecta, Nã sicubi explicata re per imperfectam, consecutio sit indubitata, nihil erit opus perfecta, etiam in eis rebus de quibus scrupulosissimè disputatur. Sic si quando hæreat uel Orator in conficienda argumentatione; quia dubitetur, an sit consequens, quòd efficere uoluit, ad perfectam argumentandi formam nunc esse redeundum, et res ipsa, & eloquentissimorum uirorum usus ostendit.

Scholia in caput 20.

Vt ergo affirmandæ rei cuiusque.) In summa hoc dicit. Quoties id, de quo agitur, imperfectis illis argumentandi formis satis ostendi potest, non est cur perfectis utamur, sin autem res est inuolutior, & ad quam probãdam imperfectæ illæ argumentationes non satis habeant uirium, tunc certè integris syllogismis, & perfecta, quo ad eius fieri potest, inductione utendum. Hæc primum lex proponenda est argumentationem omnium.) Affert per ordinem catholica aliquot præcepta seu regulas dialecticorum. Duplex est ergo ductus rei cuiusque probandæ) id Aristotelici nostri temporis dicunt hoc modo. Duplex est syllogismus, unus ostensiuus, alter ad incommodum seu imposſibile. Partes exequuntur eo ipso modo quo Rodolphus Pisistratus.) Qui tyrannidem inuasit apud Athenienses, qua de re Iustinum lege libro secundo. Et Phalaris itidem.) Hic est Phalaris ille memoratissimus Agrigentinorum tyrannus, inter cuius multa crudelissima facinora, unum hoc si non laudandum, at certè minus uituperandum est; Perillus quidam taurum ei æneum fecerat, in quem conjecti homines, igne subiecto, non uocem humanam, sed mugitum bouis urgente dolore æderent, quo munere

cum

rum se homini crudeli rem in primis gratam fecisse arbitraretur, hoc precii tulit, ut primus ipse in tauro ipso suo miserè tortus obierit. Vnde dictum illud? Nec.n. lex æquior ulla est. quam necis artifices arte perire sua. Quia difficile est hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerunque. Neque quisquam est qui non hoc pacto fecerit, aut simile aliquid in eam subdimus sententiam.) Hoc parum placere Laurentio Vallæ supra monuimus. Idipsum alia rursus colligendum erit argumentatione.) Aristoteles pro syllogismos appellat, quibus propositiones syllogismi negatas probamus. Quæ causa fuit plerisque ut quinque partium ratiocinationem facerent.) Ciceroni in Rhetoricis maximè quinque syllogismi partes esse uidentur, propositio, propositionis approbatio, assumptio, assumptionis approbatio, & complexio. Quintilianus & Boëthius tres tantùm faciunt partes, propositionem, assumptionem, & conclusionem. quanquam Boëthius de solo loquitur syllogismo hypothetico, seu conditionali, & Fabius alio quodam intellectu tres facit syllogismi partes, quam Rodolphus; Ponit enim ille idcirco illas tres, quòd propositio & eius approbatio pro una parte accipi debeat, itidemque assumptio cum probatione sua. Rodolphus autem probationes illas omninò non putat connumerandas esse inter partes syllogismi eius, ad cuius propositiones confirmandas adhibentur, sed aliarum eas syllogismorum expositiones, aut assumptiones esse. quæ sententia ut uerisimilima esse mihi uidetur, ita probe ei conuenit cum sententia Aristotelis de syllogismi partibus, & prosyllogismis.

QVAM

QVAM MVLTIS MODIS ARGVmentatio soluatur. Cap. XXI.

SIcut est autem disputantis confirmare id, quod probandum sumpsit: ita eius qui diuersa tuetur, est dissoluere quæ confirmata sunt. Soluitur ergo argumentatio eisdem, quibus struitur, modis. Quēadmodum nanque probamus unumquicq; per aliquid quod uerum eße uolumus, & ex eo consequi docemus, quod probare nitimur: sic dupliciter effectam soluimus argumentationem. Aut enim falsum esse dicimus quod propositum est. Aut si res id non sinit, non confici ex proposito, quod aduersarius uoluit, indicamus. Idq; uel quia imperfecta sit argumentatio, aut si sit perfecta, uideri potiùs talem esse, quam quia re uera sit talis, & esse aliquid in ea, quòd multipliciter dicatur, nec eandem significationē seruet utrobiq; in argumentatione positum. Id est autem quod dici solet, omnem argumentationem solui, aut negando eo quod propositum est, aut multiplici distinguendo: Vt si dicatur: Sapienti nullæ desunt opes, ergo sapiens est diues. Prima solutio est, ut respondeatur: non esse uerum quod proponitur, sapienti nullas deesse opes. Quod si probetur, quia nullas cupit: reliquū iam est, ut negetur, ex hoc quòd nullæ sibi desunt opes, cōsequi, diuitem esse eum. Id si probetur, adiecta maiore propositione, quia cuicunq; nihil desit, is sit diues, fortaße negabitur & ista. Quā etiam si

probabit, dicetq́; : *Quisquis habet omnia quorum indiget, est diues; cuicunq; nihil deest, habet omnia quorum indiget.* Expleta iam ratiocinatio est, cuius utraque probata est propositio. Vltimum itaque solumq́; remedium est, ut qui soluere uolet, dicat hoc uerbum deesse dupliciter dici. Aliter dicitur.n.deesse, quidquid mõ nõ adest. Aliter quid quid mõ desideratur. Quod si priore significatione di catur, uera est maior, minor falsa. Si secundo mõ, mi norẽ uera, falsa maior. Quare nihil mirũ esse, si quæ iungere uolumus, in cõclusione nõ iungantur: cum id mediũ in quo illa iungebãtur in propositionib. nõ nu mero, sed specie solum fuerit unum. Soluendi autem uerbum, quanquam commune sit neganti, & distinguenti, rectiùs tamen distinguẽti conueniet. Nam quisquis negat, non patitur confici argumentationem, quæ aũt confecta non est, propriè solui dici non potest. At cùm multiplex distinguitur, est utiq; in speciem confecta: rectiús igitur solui dicetur. Nos tamen omnem rationem discutiendæ argumentationis in præsentia soluere uocamus. Et hæ quidem solutionum differẽtiæ, quas diximus, ueræ sunt, & ad rem ipsam feruntur, idq́; ipsum etiam uulgò uocantur. Sunt aliæ soluendi uel (si magis proprium uolumus eis nomen dare) elabendi rationes, quæ uul gò dicũtur solutiones ad hominem. Ad eas refugi mus, quãdo ex re parũ speramus auxilij. Quia firmi or est argumẽtatio, quã ut aliqua parte infringi, labefactari'ue poßit. Vel quia datur occasio de ad-

uersario

uersario dicendi, quem quia possumus acrius retundere, malumus in ipsum orationem, quàm in rem ingerere. Elabimur autem his ferè modis; Vel quia regerimus aliquid aduersario, quo reprimimus eum: uel eleuamus, quod obiectum est, uel digressus à re facto, illataque alterius alicuius mentione rei, auocamus auditoris mentem à propositæ argumentationis cura, & alterius obruimus commemoratione. Regerimus, uel in rem ipsam, per quam disputator probauit quòd instituerat: uel in personam aduersarij. In rem regerimus, cùm rem parem aliquam ei quæ nobis obijcitur reponimus, ut quantum urget nos aduersarius, tantum uideamur nos cum è diuerso eo, quod referimus, urgere. Quale est pro Cælio, cui cum obiecta esset luxuria maior, quam ut eam defendere auderet Cicero: apertior, quàm ut possit eam negare: mollijt quidem aures quantum potuit Orator, & partim temporum magis ea uicia dixit, quàm hominis, partim contendit aliquid esse concedendum ætati. Tum (quod huius loci proprium est) uelut remedium inuidiæ opposuit spem futuræ industriæ & probitatis, in ætate uentura, exactionibus, laboribusque, quos Cælius iam suscipiebat, sustinebatque. Tale est etiam, quòd apud Virgilium Iuno dicit: Indignum est Italos Troiam circundare flammis Nascentem. Non negat, sed eleuat quantum potest. Deinde indigniora regerit: Quid face Troianos atra uim ferre Latinis? et quæ sequuntur. Huius etiam est generis, quod inquit Turnus:

 Et nos

Et nos tela pater ferrúmque haud debile dextra
Spargimus, & nostro sequitur de uulnere sanguis.
Et in Bucolicis: Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo) Treis pateat cœli spacium (non amplius) ulnas. Alter cum nequeat respondere, aliud par obijcit. Dic quibus in terris, inscripti nomina regum. Nascuntur flores, & Phyllida solus habeto. In personam regerimus, cùm dimissa re, ostendimus, qualiscunque sit, non conuenire tamen aduersarij personæ obijcere eam, neque rectè hæc ab eo dici. Cuiusmodi est pro Ligario, quòd Tubero accusator Ligarij in eadem causa fuerit; Cuius Ligarium accusabat. Simile est in Salustium. Quasi uerò tu sis ab illis uiris Salusti ortus. Et paulò pòst: Ecquid te uni piget homo leuißimè, cùm ea culpas, quæ historijs mihi gloriæ ducis? Et iterum: Quid enim mentiri turpe ducis, qui mihi ausus sis eloquentiam ut uicium obijcere, cuius semper nocens eguisti patrocinio? Sic & Virgilius: meque timoris argue tu Drance. Et: Tantúmque nefas patrio excidit ore? Et apud Tragicum Iason inquit: Medea amores obijcis? Hæc omnia, non de re, recta nec ne sit, sed de homine dicuntur. Eleuamus, quoties contemnimus rem, quæ obijcitur; & ueluti nullius momenti aspernamur. Qualem totam Cælij accusationem Cicero uoluit uideri, magis iras & iurgia dißidentiũ in amore, querelasq; amantium esse, quàm uera crimina. Sic & apud Virgilium: Italiam petijt fatis autoribus, esto, Cassandræ impulsus furijs, Maiestatem fatorum,

torum, Caſſandræ furore eluſit. Et paulò pòſt, quòd modo diximus: Indignum eſt Italos Troiam circundare flammis Naſcentem. Subijcit continuò: Et patria Turnum conſiſtere terra, Cui Pelumnus auus, cui diua Venilia mater. Indignoris comparatione eleuauit, oſtenditque non oportere id ita indignum uideri. Digrediendi rarum eſt apud autores exemplum, ſic ut digreſſu aduerſarij uitemus laqueum. Quod enim præſentis temporis & utilitatis laus eſt: quiduis dicere, ut de re non dicas, cùm nihil poßit utiliter de ea dici: id poſtea cùm legeretur, poſſet autoris uideri culpa factum, qui dilaberetur ab inſtituto, & grauia crimina non diluta dimitteret. Pro Cælio tamen uidetur mihi Cicero hoc ſoluendi genus expreßiſſe: cum reſponſurus ei crimini, quod obijciebatur paratum habuiſſe domi uenenum, & uim eius in ſeruo expertum eſſe, digreſſus eſt ad mortem. Q. Metelli, ſuſpicionemque iacit, Clodij ſcelere ueneno ſublatum illum fuiſſe, ipſamque mortem gemitu & lachrymis proſequitur. ſimulque reprimit aduerſarios, uelut ſimili ictos crimine: ſimul impetu dictionis & affectu, mentem iudicum ad huius criminis cogitationem diuertit. Sicut autem non ſatis commodè modus hic elabendi in literas mittitur, ſic inter diſputandum, & in foro, & in ſcholis, creberrimè ſolet expeti.

Scholia in Caput 21.

SICVT autem est diſputantis.) Quæ de ſolutione argumentationum habet Rodolphus, ea ab oculos ponit ſequens deſcriptio.

Solutio argumẽtationũ duplex eſt.

- Vna uera, quoties uerè diluimus, id quod ab aduerſario propoſitum eſt, eaque duobus fit modis.
  - Principio, ſi oſtendamus falſum eſſe propoſitum, id eſt, ut nunc loquimur, antecedens.
  - Deinde, ſi doceamus non eſſe ratã cõſequentiam, hoc eſt, ſi probemus cõcluſionem nõ neceſſariò ex antecedente ſequi.
- Altera ad hominẽ puta quæ non rei, ſed homini ſatisfacit. Fitque ea trifariam.
  - Primũ gerẽdo, idque.
    - Vel in rem, quoties parem, aut etiam grauiorẽ, quàm ſit ea quę obiecta ẽ nobis aduerſario reponim⁹
    - Vel in perſonam, cũ oſtendimus, non decere perſonã aduerſarij, ut hæc nobis obijciat, etiam ſi conſtet ea uerè eſſe.
  - Deinde eleuando, cũ uideri uolum⁹ cõtemnere, id quòd aduerſarius obiecit, dicimusque id tale eſſe, quòd rideri magis, quã dilui mæreatur.
  - Poſtremò digrediendo, cum animũ auditoris digreſſu quodã à ꝓpoſito abducimus, itaq; alijs occupamus, ut eius quòd obiectũ eſt nobis, quædã obrepat obliuio, & quanquã non ſit tamen dilutum eſſe uideatur.

Sapien-

Sapienti nullæ desunt opes, ergo sapiens est diues.) Quem Stoici dixerint diuitem, Cicero docet in epistola quadam ad Trebatium; Balbus, inquiens, mihi confirma uit, te diuitem futurum. Id utrum Romano more locutus sit, bene numatum te fore; an quomodo Stoici dicunt, omneis esse diuites, qui cœlo & terra frui possunt, postea uidero. Tale est etiam quod apud Virgilium Iuno dicit; Indignum est Italos.) Verba Iunonis sunt con tra Venerem. Aeneidos decimo. Et nos tela pater.) Sic Turnus Aeneidos libros 12. Dic quibus in terris.) Verba Dametæ ad Menalcam, Aegloga 3. Cuiusmodi est pro Ligario.) In oratione Ciceronis, quam pro Ligario habuit apud C. Cæsarem. Simile est in Salustium.) In inue ctiua aut si mauis Apologia Ciceronis, qua Salustij in se maledictis, in Senatu respondit. Meque timoris Argue tu Drāce.) Turni uerba sunt Aeneidos, li. 11. Et; Tan tumque nefas patrio excidit ore.) Verba Aeneæ ad pat trem Anchisen 2. Aeneidos. Et apud Tragicum Iason in quit.) Senecæ in Medea uerba hæc sunt.

IASON. Perimere cum te uellet infestus Creon,
Lachrymis meis euictus exilium dedit.
MEDEA. Pœnā putabā, munus (ut nideo) est fuga.
IASON. Dum licet abire, profuge teq; hinc eripe.
Grauis ira regū est semper. MED. Hoc suades mihi,
Præstas Creusæ, pellicem inuisam amoues.
IASON. Medea amores obijcis? MEDEA. Et
eædem & dolos.

Italiam perijt fatis autoribus.) Rursus uerba sunt Iunonis eo, quem iudicauimus loco.

DE EXPONENDI RATIONE, quæ ad credentem fit audientem. Ca. XXII.

DE argumentatione autem quid ea sit & quæ species eius, & quomodo conficiatur (quantum

ad inueniendi rationem pertinet) hæ sufficere uidebuntur. Expositio sequitur, quam speciem orationis alteram fecimus. Exponimus autem ferè propter has causas, uel ut audientium uoluptate demulceamus aures, uelut rem ipsam cuiusmodi sit explicemus, uel ut fidem alicui alij rei expositione quæramus. Primum sequuntur poëtæ. Proximum qui monumentis rerũ tradendis, uel præsentes, uel posteritatem conantur docere, ut qui historias, & exempla uirorum, rerumque insignium literis mandant. At qui faciendæ causa fidei de re aliqua exponunt, hi sunt ut Oratores, ut Philosophi, ut reliqui artifices, quibus persæpè in alterius usum rei, alia res uerbosiùs est recensenda. Tertium igitur harum expositionum suus est cuique finis. Qui enim uoluptatem solam spectat audientis dummodo eam sequatur, uera an falsa, probabilia an incredibilia dicat, nihil sua credit referre. Quòd si quando uerisimilia, aut uera dicit, enixiusque colorem tuetur ueritatis, non id tantum ex sua facit persona, quantum ex illius persona, cui talia tribuit: quia sint illi congruentiora, sic dicuntur. Aut persæpè in his, ubi uana affectus specie mouere cupit auditorem. Aptissima est enim talibus uerisimilitudo. Quodque præcepit Horatius. Ficta uoluptatis causa, sint proxima ueris: id non in uoluptate modò, sed in omni affectu præcipuè est obseruandum. Scriptores autem rerum è contrario, primam omnium ueritatem expetunt, posterior uoluptatis est cura. Si tamen legem illam, quam historia

ſtoriæ uidetur Thucydides ſanxiſſe, obſeruare uelint, malintque rem perpetuò duratam conficere, quàm gratiã breuem mereri. Verã aũt dicunt hactenus, ut ſua ſint conſciẽtia contenti: neq; ſolicitè quærendum putent, quomodo fiat lectori fides eorum, quæ recen ſent: quin et grandia pleraq; et ad incredibile quandoque accedentia, uelut ex periculo petunt, ut admi ratione lectorem detineant. Sicubi uerò ponuntur aliqua facienda fidei: talia ferè ſunt, ut magis graui tatem, autoritatemq; ſcriptoris commendent, quàm rẽ probent. Cuiuſmodi ſunt, ſcire incredibilia & fidem excedentia narrare, ſed ita tamen à maioribus accepiſſe, ita poſteris tradituros: uel cõpertum ſibi, rem ſic habere: conſtanterq; ſe uerum in qualicunq; hominum opinione dicturos: quandoq; uerò ne ſibi quidem ſatis probari, quare quemq; pro ſuo captu dempturũ, additurum'ue fidem. Quare probabilitatis abunde eſt iſtis, rẽ tradi ſic, ut non ſit improbanda, id eſt, ut uera dicantur. Deinde, ne uideantur falſa: Quod fit, ſi neq; inter ſe diſsideant, neq; perſonis, temporibus, locis, ea quæ traduntur, diſcrepent. Pleraq; enim uera, turbato ordine, coniunctioneq; rerũ incredibilia uidẽtur. Contra falſa, diſpoſita ut ſingulæ inter ſe partes congruant, ueriſsimorum implent fidem. Cauſa aũt quamobrem parata ſit ſcriptori fides, eſt cum ex ſcriptoris perſona, quod nihil tale ui detur, quare debeat potius uelle falſa tradendo lædere exiſtimationẽ ſui, quã uera dicendo ſancti grauisq; uiri de ſe opinionem ad poſteros tranſmittere;

tum quòd lectoris parum aut persæpè nihil interest, sic uel sic rem esse arbitrari: præsertim si non aliun de paratum sit, quo posit uanitas scribentis coargui quale Herodoto & nonnullis aliorum quoque scriptorum, qui indulserunt ingenijs suis, contigit. In reliquis facilè lector accedit. Maullt enim (quod uulgò dici solet) credere, quàm exquirere. Aperta ergo sunt apud eos omnia, erecta, sublimia, secura; ut qui non timeant, non timeantur. At in expositionibus eis, quibus fides alicui rei quæritur, non satis est esse uera, quæ exponentur: sed & firma, & uelut fidem sibijpsis facientia oportet esse; tũ at id cui probando destinantur, ita accommodata, ut capita fidei faciendæ, confirmandarumque rerum nostrarum omnia poßint inde depromi. Instat enim aduersarius, & suspecta habet omnia, neque quicquàm impunè dimitti; & uel negat, quæ nocitura sunt, uel si id nequit, uertere in suos usus, & ad se rapere conatur, efficereque, ut uel prosint, uel utique quam minimum obsint. Omnis ergo disputantis expositio, quæ probando alicui destinatur, necesse est duo præcipuè habeat. Prius est, ut probabilis sit. Nec enim fides alteri rei per eam parari poterit, si dubiæ sit ipsa, & ambiguæ fidei. Deinde, ut accommodata sit, id est, ut illi rei, quam probare per eam uolumus, aptè iungatnr: sicque expositio fiat, ut commodè fides ex ipsa possit duci. Parum est enim, ipsam per se probabilem esse, si non id quod probare conamur, colli-

gere

gere per eam possumus. Probabilis fit expositio, si sit argumentosa, si consentanea rebus, si per se consequens. Argumentosa est, quæ causas habet rerum. Causas autem ut habeat, non modò summæ rerum quas exponimus (ut sunt causæ belli gesti, causæ pestilentiæ, aliarumq; uerum, quę solent à scriptoribus ante ipsas res explicari. Qualis est etiam pro Milone tota ferè narratio. Causas enim habet primum, quare Clodius annum Præturæ suæ in Milonis consulatum distulerit. Hinc quare Milonem occidendũ destinauerit. Demũ, quare hoc loco, hoc tempore.) Sed in singulis etiam partibus expositionis causas addimus, cuiusmodi est; Sæpè fugam Danai Troia cupiêre relicta Moliri, causam addidit. Et longo fessi decedere bello. Quod re uera quidem argumentatio, quanquam colorem habeat, & faciem expositionis. Sic etiam, Assensere omnes. Quare assenserunt? quia quæ sibi quisque timebat. Unius in miseri exitium conuersa tulêre. Sed & alia nonnunquam ponuntur argumenta. Ut, Sanguine placastis uentos, et uirgine cæsa, argumentum est eius quod sequitur, Sauguine quærendi reditus. Et pro Milone; Etenim palam dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse, uitam posse. Subdit Orator: Significauit hoc sæpè in Senatu, dixit in concione. Quin etiam Fauonio. Et reliqua quæ sequuntur. Prioris illius sunt hæc uelut indicia. Consentanea erit expositio, si personis, locis, temporibus, rebus consentiat. Personis quidem, si quales eæ sunt, talia facta earum dictaq;

essin-

effingantur. Nec enim eadem conuenient Achilli, & Nestori, & Vlyßi uerba; nec eadem facta erunt in his probabilia. Sic & alia fœminam, alia uirum, alia doctum, alia indoctum, alia militem, alia togatum decebunt. Locis & temporibus accommodabitur; si quo loco unumquodque, quo tempore uerisimile est factum esse; sic exponatur. Rebus uerò conueniet, si lætis iucunda, serijs grauis, ridiculis faceta, insignibus ornata, tristibus acerba tribuatur expositio. Consequens autem erit, non modò, si prioribus sequentia non discrepent (id enim potiùs est uicium fugiße, quàm aliquam laudem meruisse) sed si sic exponantur priora, ut uel ex ijs quæ posterius dicuntur expectentur, & propemodum auditor ipse sibi subijciat ea; uel qualiacunqne dicentur, quum dicta sint tamen cuncta, uideantur ex priorum fide pendere. Quod diligentißimè obseruatum est Ciceroni pro Milone. Quanquam enim ancipitis fidei sit, & (ut creditur) ad insidiarum rationem falsa narratio, quoniam fortuitam eam pugnam fuisse traditur, sic tamen omnia per gradus quosdam certa serie feruntur, ut nihil percipere poßis, quod non cohæreat prioribus, & ueluti uinculo connexum sit, ut tandem uestigijs quibusdam ad cædem, uelut manu prehendendam, ueniatur.

Scholia

Scholia in caput 22.

Primum ſequuntur Poëtæ.)Horatius tamen in Arte poëtica,tria poëtarum genera facit, quorum alij ſolam legentium uoluptatem,alij utilitatem, alij quærant hæc utraque.

Aut,inquit,prodeſſe uolunt,aut delectare poëtæ,
Aut ſimul & iucunda & idonea dicere uitæ.

Et paulò poſt :

Omne tulit punctum,qui miſcuit utile dulci.

Scriptores rerum è contrario primam omnium ueritatem expetunt.)Cicero 2. de Oratore ; Nam quis neſcit,inquit,primam eſſe hiſtoriæ legem , ne quid falſi dicere audeat;deinde,ne quid ueri non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo,ne quid ſimultatis . Quam hiſtoriæ uidetur Thucydides ſanxiſſe.) Hic eſt Thucydides ille Athenienſis,Olori filius,inter hiſtoriæ ſcriptores facilè princeps,qui à ſuis in exilium miſſus , bellum Peloponeſiacum,cuius ſupra mentionem feci , octo libris complexus eſt . Lucianus de ratione conſcribendæ hiſtoriæ : Admodum igitur Thucydides ſanxiuit , uirtutemque hiſtoricam, ac uicem ſe creuit, cum uidiſſet ingenti admiratione Herodotum , adeò ut libri eius Muſarum nominibus appellari meruerint, quos ſuppellectilē potius eſſe dicit ad perpetuā ſcribēdi normā,quā in præſens certamē,nec fabuloſitatē amplecti, ſed ueritatē rerū geſtarū poſteris relinquere docere aſſerit.Vtilitatiſq; rōnē aſsignat,quā prudēs quiſq; finē eſſe hiſtoriæ cēſere debet.ſ.ſi quādo iterū ſimilia accidāt, ut hoīes inquit ad præſcripta reſpicere,ſic rebus publicis bene uti ualeāt. Igitur qui mentē talē ſortitus ſit mihi ſcriptor obtingat.Lege Cicer. in Orat.in ipſo ſtatim exordio;eundē lib.de Orat.2.ubi paucis præcipit , quæ in hiſtorijs conſcribendis ſunt obſeruanda,Et Ang.Politianum in præfatione,in Suetonium.

Quandoque uerò ne sibi quidem satis probari.) Vide Laurentium Vallam libro sexto.Eleg.capite 54. Quale Herodoto.) Hic patrem habet Lyxum, matrem Dryo. Cumq; patria Halicarnasseus esset, propter Lygdamin tyrannum inde Samum profectus est, ubi & Ionicam lingam edoctus, nouem scripsit libros Historiarum, sed qui plus fabularum, quàm ueræ historiæ contineant. Vide Quintilianum libro decimo Institutionum.cap. primo. Omnis disputationis expositio.) Huic loco toti intelligendo exactius, non minimum momenti attulerint ea, quæ Rhetores præcipiunt de narratione, in qua tria cum primis exigi aiunt, ut sit perspicua, ut breuis, ut uerisimilis. Porrò quæ exempla affert ex Virgilio & Cicerone, ea partim superius asscripta à nobis sunt, partim sunt eiuscemodi, ut uel minimum, si huc asscribantur, collatura uideantur intelligendis uerbis Rodolphi. Itaque ea omisimus. Si lætis iucunda.) Trapezuntius Rhetoricorum libro quinto de elocutione magna exemplorum commoditate locum hunc adiuuerit. Item Erasmus de conscribendis epistolis, capite de habitu epistolarum. Consequens erit expositio. Quintilianus libro nono capite quarto. Historia non tam finitos numeros, quàm orbem quandam contextumq; desiderat. Namque omnia eius membra connexa sunt, quando lubrica est ac fluit, ut homines qui inuicem apprehensis continent & continentur.

QVOMODO ALTERIVS REI CONFIRmandæ gratia exponendum sit. Caput XXIII.

PLus habet negocij id quód diximus secundum esse debere in expositione, ut accommodata sit ad id cui per eam paranda est fides. Nam probabilitatis persæpè facilis est ratio, cum sint omnia quando-

que quæ sunt in expositione confessa parti utrique. Formare autem aptè & accommodatè instituto nostro expositionem, id est fundamentum, fidesq; totios nostræ disputationis. Hoc est enim quo præparatur in foro iudex, & ad omnem sequentium argumentationum confirmationem componitur. Ante omnia igitur uidendum est, quid sit id, quod uolumus expositione colligere, & cui ex ipsa quæritur fides; idque si cum omnibus expositionis partibus conferamus, facilè uidebimus, quid habeat res quòd iuuet partes nostras, quid etiam quod offendat. Vbi tota enim pro nobis est, parum est, quòd metuamus: sic parum est quod speremus, ubi obest tota. Deinde quæ prosunt, danda est opera, ut plurimum iuuent, eruenda argumenta explicandaq; quæ tum cùm dicuntur, quanquam non cum summa rerum coniungantur, ut ipsam efficiant; ipsa tamen audientis cogitatione, colligentis ea apud animum suum, hoc ipso maximè prosunt tunc, quia minus in id parata uidentur. Quæ uerò dubia sunt, & dicentis interpretatione possunt in hanc, uel illam distrahi partem, sic tractanda sunt, ut nobis prosint. Quæ nocent, mollienda sunt: curandumque, ut quàm minimum obstent. Fiunt autem hæc omnia argumentis, quæ sumuntur ex locis; quos superiore descripsimus libro: sed hic argumenta tantùm ponantur, nam ut ueniat quandoque argumentatio in expositionem, breuis tamen ea est, fitq; non ita crebrò. Quædam autem consultò narrantur à nobis sic, ut planè falsa & incredibi-

credibilia perspici poßint, quoties ea quæ ab aduersarijs, uel pro se exposita sunt, uel alioquin confirmatur à partes eorum uidentur, sic deprauantur contraria expositione, ut prorsus detrahatur eis fides. Illud autem ferè uidetur obseruatum, ut undecunq; petitum semper ponant fauorabilem primum narrationis ingressum, & ab aliquo, quod causam suam commendet, auspicentur. Terentianus ille Simo, continentiam filij sui laudaturus, cum tutò etiam uersatum eum inter ingenia parum modesta, uellet ostendere; uideretq; meretricis personam præsenti laudum commemorationi indecentiùs inferi, & posse uideri obstare existimationi filij, quòd talis personæ consuetudinem expeteret, uidemus ut altiùs petito principio molliuerit omnia, & rem ipsam, & personam, pro suspecta & aspera, fauorabilem reddiderit. Incipit ergo: Interea mulier quædam ab hinc triennium Ex Andro commigrauit huic uiciniæ. Ut iam neque ganeonis, neque omnes urbis angulos peruagantis uideri poßit, si cõsuetudinem tertium iam annum uicinæ sibi Pamphilus habeat. Reliqua quæ sequuntur, ad commendationem pertinent mulieris: Inopia & cognatorum negligentia Coacta, egregia forma, atque ætate integra. Videmus hic, quanta huic delinquendi excusatio, desertæ à cognatis, & inopi: quanta facultas, inueni & formosæ. Hæc tamen inter ista, primum pudicè, nec id solùm, sed parcè etiam ac duriter agebat, lana ac tela uictũ quæritans, ut obstinatio prorsus in ea tuendi pudoris perspici

spici

ſpici poſſit. Hinc iam paulatim uelut gradibus incipit labaſcere. Sed poſtquàm amans acceſſit ad iuuenem, precium pollicens ad inopem: non primo tamẽ congreſſu uicta eſt, ſed unus & item alter. Quod iam conſequens erat, ut diceret, proieciſſe eam pudorẽ, quanta id cura mollijt, ut culpam eam cum omnibus communicaret, diceretq́; : Ita ut ingenium eſt omnium hominum à labore procliue ad libidinem. Quod tamen cunctantis ſignum eſt, primum accipit conditionem, tum iam demum quæſtum occipit. Quemadmodum ergo pictores, qui colorem purum & nulla circunfuſum umbra, leniter primũ, ut propè ſenſum fallant, incipiunt adumbrare; deinde paulatim ſubcreſcente obſcuritate, cùm iam poſtremo atrum umbrę totum oppreſſit colorem, nihilque prę ter nigrum ſit, uidemur tamen nobis primam illam coloris ſpeciem, quam puram accepimus, quia paulatim deficit, nec abrupitur uſquam, etiam in ipſa umbra ubi nullus iam eſt, inuenturi. Sic & perſuaſionem primùm acceptam, quia non uidemus in ſequentibus eripi nobis, licet defluat etiam paulatim, & tandem quantum ad rem pertinet, deficiat: qui audit tamen, quia nuſquam ubi auferretur uidit, uelut adhuc ſubſit, ita ſequitur animo & adhæret. Quanquam ergo poëta à pudica orſus, ad meretricem, hoc eſt, ab honeſtiſſima perſona orationem ad fœdiſſimam deduxerit commendationem & fauorem, quem in pudica ſumpſit, quia per media cuncta quatenus poteſt retentat, etiam cùm ad impudicam

per-

peruenit, adhuc tuetur. Circunspicienda sunt igitur diligenter omnia, nec utique statim ab eo, quod in præsenti est quæstione, incipiendum, sed repetendus plerũque altius ordo rerum, si sit in eis aliquid quod prosit. Cicero pro Cluentio, non statim incipit à criminibus corrupti iudicij, ut ea quatenus tueatur, narret, sed à persona matris, quæ maximè Cluentium premebat: primumq; à nuptijs filiæ, deinde diuortio, post hæc à nuptijs matris initia duxit, quæ ut ad præsentium criminum ordinem nihil attinebant, sic summæ defensionis res ipsa indicat plurimum ea profuisse. Quintilianus autem, sicut in Cæco, in limine statim expositionem incipit ad incendio, quia nihil erat, quare altiùs repeteret; & hoc ipsum primum continuò firmißimum pro causa erat; sic in milite Mariano à seucritate parentum & educationis cœpit: Pater, inquit, huic emeritis bello stipendijs. Prius ergo iam mentem militando durauerat. Ne tamẽ ocio mollirentur, exautoratas armis manus agresti subegit labore. Hinc est, mater prædura, priscis moribus, & perusta frigoribus, ac solibus, et rustici operis difficultates obire cum marito solita. Ab hac educatum filium, uirum, & qui iam meruerat stipendia, & his aßuetum moribus, quisquam de stupro appellabit; cum ne illam quidem quamuis fœminam quisquam fuerit appellaturus impunè? præsertim, cum & hic ipse semper aliquid maius annis conaretur, & omni opere primæ ætatis annos contra uoluptates firmauerit. Sic natum, sic educatum, quis iam

non

non indignissimè ferat tentari de stupro? Similiter etiam cùm alijs in locis, tum in matris infamia, in parte matris expositionem petit à natiuitate filij. Incipiens ergo non fœmina, non mater, inquit, sed matrona: ut statim ex nominis eius reuerentia fauorem aliquem captet. Cuius puellares annos: quo incredibilius iam sit in grandiore natu. Et cuius primam rudemq́ue coniugij mentem, quanto magis igitur assuetam iam & firmatam ad coniugales affectus: nulla libidinum resperſit infamia? Et cui impudens rumor, qui parsurus utique non fuisset ei: et suspicax maritus, quem non potuisset latere: nihil unquàm potuit obijcere, nisi filium. Quis ergo iam credat incautiorem & in iuuenta ab omnibus alijs intactam libidinibus, seniorem et peritam rerum in filio demum peccare cœpisse? Simile est: quòd paulò pòst sequitur. Natum de se continuò (si quid ipsi creditis) impatientiùs complexa, quàm reliquæ parentes non in nutrices, nec in ministeria seposuit: suis aluit huberibus, suo fouit amplexu. Quo magis potuit munire sequentis ætatis indulgentiam, & affectum notabilem, quàm hac educatione? Ante causam sunt hæc. Sed illud etiam quod sequitur: Accendebat hanc erga unicum optimæ matris impatientiam rigidus pater, asper maritus. Simul itaque patris suspicionem & rumorem, asperitati patris assignat. Et hi quidem qui præcipui sunt causæ colores, & quibus ferè causa est innixa, extra causam sunt. Ducuntur tamen ex his, quæ sunt in ea, fidemq́ue

inde habent. Primæ enim iuuentæ integritas, uelut certa est coram tali marito, qui fuit paratus accepta suspicione filium occidere. Sic quòd & ipsa aluerit infantem, reliqui temporis affectus credibiles facit, cùm soleat omnium matrum in recens natos impatientissimus animus esse. Et patris asperitas & mariti, ex præsenti litis conditione descændunt. Asperum enim maritum fuisse, uerisimile est, quem malæ tractationis uxor coacta est facere reum: asperum patrem, qui rumori quæsiuit filij morte satisfacere. Præcipui uerò consilij est, uidere, non modò quæ primo aspectu tanquàm pro futura blandiuntur, uel tanquam nocitura terrent, sed aliùs cuncta introspicere, & si quid subsit etiam quod poßit offendere scrutari. In Cæco in limine, quid magis uidebatur esse pro filio, quàm si pietas in patrem maxima ostenderetur? qui fuerit autem illud imprudentius secutus, dicet filium cum primùm in incendium cucurrerit, extulisse sine cunctatione patrem: et quo pleniùs sit meritum filij, illam miserabiliorem, illam debiliorem reliquisse. Quintilianus autem cum uideret, quantum fauoris accederet ex parte, tantum causæ ex matre periturum, quin etiam uisum iri, patrem illi inuisum quandoque potuisse fieri, qui potuerit eum damno maternæ pietatis amare: facit ergo miseros parentes propè perijsse pietatis æqualitate, dum dubitat utrum prius efferat: & dicit tandem Orator, quanquam nolente id audire filio, patrem esse electum. Contrà uidetur in matris infamia, primo

mo aspectu matri nocitura benignior cum filio consuetudo. Non putauit tamen negandum, cum ex persona matris multo posit honestiùs defendi: amplectiturq; tanquam simplicitatem illius materni amoris. Omnis igitur miseræ cum filio sermo, omnis in publicum pariter egressus. Subdit deinde simplicem innocentiæ, nihil metuentis securitatem. Gaudebat etiam quòd laudandus occursibus, quod omni frequentia cœtuque conspicuus, populo iam ipse fateretur, quòd plus amaretur à matre. In summa, si animum nobis sumamus aduersarii, & subinde singula quæ uenient in expositionem apprehendamus, interrogemusque nos, quid hoc ad rem? qua parte proderit? tum si uiderimus, qua pacto uolemus ostendere aduersario prodesse: facilè uidebimus etiam, quomodo narranda sint, ut prosint. Et quo modo quæ uidentur obstare nobis, discutere uolumus, eo etiam excludenda sunt in expositione, ne noceant. Nec est quod quisquam putet quãuis à solis propemodum Oratoribus exempla sumpserimus, idcirco non esse in aliis artibus locum expositioni. Nam & qui in philosophia disputant, persæpè exponãt oportet. Nec enim sicubi recondita res aliqua deducitur in certamen, satis commodè tractari potest, nisi priùs exposuerit is, contra quem disseritur, omnem ordinem rei, quomodo habere eam putet, & quo pacto affirmet ea, quoue neget. Vnde uidemus in plerisque disputationibus, in quibus non exposuit mentem suam qui disserit, cùm ille aliud de-

fendat, aliud aduerſarius petat, argumentationes omnes effundi in uentum, & ſolum ſuperuacuis clamoribus diem teri. Ioannes Scotus itaque ſolet perſæpè, ſicubi perplexior quæſtio incidit, uelut expoſitionis loco præponere formam imaginandæ rei. Quę quando ſic explicatur, ut quadret, conſtentque ſibi omnes partes eius, incredibile eſt, quantum facultatis tuendæ rei adijciat. Id autem non aliis præceptis, quam eis quæ tradidimus fieri (quiſquis experiri uolet) facilè uidebit.

Scholia in caput 23.

Semper ponunt fauorabilem primum narrationis ingreſſum.) Cicero in Oratore; Veſtibula nimirum honeſta aditusq; ad cauſas faciet illuſtres, cum animos prima aggresſione occuparis, infirmabit excludetque contraria, de firmisſimis, alia prima ponet, alia poſtrema, inculcabitque leuiora. Sed hæc argumenta ponuntur: nam ut ueniat quandoque argumenti, in expoſitionem, breuis tamen ea eſt, ſitque non ita crebro.) Hoc ipſum quarto inſtitutionum libro hiſce uerbis dicit Quintilianus: Argumentabimur, inquit, in narratione; ut dixi, nunquam: argumentum ponemus aliquando. Et in eodem capite. Ne illud quidem, inquit, fuerit inutile, ſemina quædam probationum ſpargere: uerum ſic, ut narrationem eſſe meminerimus, non probationem. Nonnunquam, tamen etiam argumento aliquo confirmabimus, quod propoſuimus, ſed ſimplici & breui. Cicero pro Cluentio.) Duo diximus Cluentio obiecta fuiſſe, iudicium corruptum, & ueneficium. Horum prius illud defenſurus Cicero, narrationem incipit à ſceleratisſimis nuptiis matris, cui nomen Saſsia. Ea capta amore generi ſui Aurii Melini, primum huc impulerat iuuenem, uti filiam ſuam Cluentiam domo exigeret, deinde

ipſa

ipsa eidem nupserat:quod factum mire initio narrationis exagitat Cicero,docens hinc omnium malorum fontem originemque extitisse. Quintilianus autem sicut in Cæco in limine.) In declamatione ea cui titulus est Cæcus in limine . Malæ tractationis.) Cum enim pater filium occidisset, & matri quærenti quid in filio inuenisset respondere nollet,accusatus est malæ tractationis. Si animum nobis sumamus aduersarii. Multum adiumenti ad hunc locum attulerint, quæ sunt apud Quintilianum libro 12. cap.8. Item apud eundem libro septimo,capite secundo. Sic in Milite Mariano.) Supra monuimus titulum hunc esse cuiusdam apud Quintilianum declamationis. Hunc in matris infamia.) Hæc declamatio hodie inscribitur:infamis in matrem.

QVAE SINT PARTES ORATIO-nis,& quando , quibusque utendum. Cap.24.

RELIQUUM est de Oratione, ut dicamus quot sint partes eius. Cicero libris illis, quos de Rhetoricis adolescenti sibi rudes & imperfectos excidisse scribit, sex fecit. Eis quos postea uelut exactiori cura compositos edidit, solum quatuor uoluit esse:quarum duæ rem docerent, narratio et confirmatio:duę mouerent auditorem,exordium & peroratio. Aristot. duas tantùm (quæ necessariæ essent) putauit, propositionem & confirmationem. Narrationē pro propositione esse,et nō semper necessariam,nisi cum longior & perplexior res incidisset. Exordium & perorationē(quēadmodum & Cicero sensu)non ad rē,sed auditorem pertinere. Sed illi de ciuili tantum

oratione dixerunt, nos in uniuersum dicamus. Oratio quæ credentem habet auditorem, & sola expositione constat, sola expositione potest esse contenta. Vt sunt Aristotelis nonnulla. Cuiusmodi est prædicamentorum protinus à re sumptum initium. Eorum quæ dicuntur, quædam complexim dicuntur, quædam sine complexione. Et posteriorum itidem. Omnis doctrina, ex priore fit cognitione. Sic Cæsar libros belli Gallici incepit; Gallia omnis diuiditur in partes treis. Sed in illis fortè alia sit ratio, quoniam commentarios solùm & indices rerum uoluit esse illis, qui pòst essent ea scripturi. Vtcunque tamen nihil est quod ad absolutionem operis extra desideretur. Ut plurimum autem duas ferè partes habet hoc orationis genus. Exordium enim sæpè præponitur ornandi magis operis gratia, quàm quia res id exigat. Cicero quandoque in his præcipuè quæ sine Dialogo sunt, epilogum adiecit. Sed (ut dicimus) una tantùm pars est necessaria. Quæ autem argumentatione constat oratio, duas habeat partes necesse est, expositionem, & confirmationem. Expositionem quidem uel latius fusam, uel in propositionem collectam, pro rei de qua disseritur qualitate. Proinde, ut uel simplex est ea, uel uarijs partibus perplexa, &, uel cognita est audienti, uel ignorata. Nec alias desiderat partes, si sit eiusmodi quæstio, de qua disseritur, quæ cognitionis sit solùm; quanque sic uel sic accipi; nihil intersit, & dicentis, & audientis.

Quin

Quinetiam, ut actionis sit, si paratam habeat beneuolentiam neque gratiam sibi ex cuiusque periculis petat; exordio non indiget, ut sunt laudationes, actiones gratiarum, & reliqua id genus. Cicero ergo acturus Quiritibus de reditu suo gratias, statim à re cœpit. Et Ausonius protinus. Ago tibi gratias Imperator Auguste. Quod si dicentis existimatio ducetur in discrimen, si quid fortè audientis offendet animum, præfandum erit nimirum, & exordio muniendus contra obstantia, qui dicit; sic si fuerint in decursu dictionis exasperatæ aures, placandæ erunt epilogo. Et enumeratione redigenda in summam, quæ dicta sunt, si multa mentem memoriamque audientis fugitura dixerimus. At ubi, uel res auditoris agetur, uel is perinde, tanquam agatur, fauebit, aut oderit; nec iudicium solùm audientis, sed propè certantis afferet, aut inter dicendum accipiet studium: ibi quatuor partes orationis res ipsa poscet: duas, captando auditoris animo paratas, duas rei docendæ. Quarum quæ ad docendum pertinent, narratio, & confirmatio: hæc argumentatio est: illa, expositio, de quibus satis multis (quatenus huius est instituti) diximus. Reliquæ duæ, quæ permouendo destinantur auditori, principium, & peroratio, partim argumentatione constant, partim expositione. Principij tria ferè constat esse numera. ut beneuolum faciat auditorem, ut attentum, ut docilem. Quorum priora, duo argumen-

gumentatione propemodum conficiuntur, postremũ expositione. Perorationis item tria sunt, ut conciliet auditorem sibi, ut aduersario faciat infensum, ut collectis enumeratione capitibus rerum, quæ tota demonstrarit oratione audientis ea memoriæ affigat. Quorum postremum expositionis habet naturã priora similiora sunt argumentationi. Sanè si demus sanctum & incorruptum auditorem, non gratiæ, non offensis obnoxium, sufficiet principio docilitas, & enumeratio perorationi. Ad illos, quorum animos, amor, ira, spes, metus, fauor, inuidia, poterit auferre, reliqua adhibentur. Dociles facimus auditores, si breui summa quę dicturi sumus, uelut oculis subijciamus, ostendamusque ordinem rerum dicẽdarum, & in partes orationem diducamus. Enumerandi quoque est expedita ratio, si firmamenta singularum argumentationum colligentes, cùm hæc & hæc probauerimus, non uidere nos, quid amplius quisquam de re dubitet, aut quid istis respondere aduersarius possit; aut aliqua figura alia utamur, cuiusmodi multæ ponuntur ab autoribus, & multo plures possunt fieri. Beneuolentia, odium, misericordia, ira, rebus quidem non distant in principio, & peroratione: tractatione uerò, & eloquendi ratione multum differunt: Lenius enim, & modestius in principio proferunt se nondum conciliato nobis aut ducto in partem nostram auditore. In peroratione uerò cùm flexus est oratione, accessitque nobis, & pronis omnia animis accipit; tum ardent

affe-

affectibus cuncta, tum obijcitur auditoris iræ aduersarius, tum nostras partes miseratio lachrymæque commendant. Cùm fiant autem hæc omnia affectum permotione, quo pacto oporteat ea expediri, paulò post aperietur, cùm in commune quæ pertinent ad effectuum naturam, & quæ sit ratio eorum tractandorum. Dicemus. Ducenda sunt autem exordia, non ex his quæ causam confirmant, aut rem de qua quæritur docent confirmatio enim fiet, non exordium; sed ex eis, quæ circa res personas'ue posita, fauorem, aut alienationem audientis paratura uidentur; quibus non tam rem secutus, quàm animum suum, pronunciaturus fortè sit de quæstione. Si quis autem perdidicerit, quæ sit auditoris de persona dicentis, de causa, de aduersariis, opinio quantum permotus aduersariorum oratione sit, quid in personis rebusque fauorabile, aut infensum; facilè uidebit; unde beneuolentia sibi concilianda, quomodo aduersariis odium offundendum, quomodo conflatæ iam sibi inuidiæ occurrendum. Nec enim solùm datur opera, ut audientis nobis animum adiungamus, sed ut alienatum etiam nobis exasperatumque placemus. Quòd si quando breuiter in exordio capita aliqua nostrarum aut aduersæ partis argumentationũ perstringimus, quod persæpè fieri solet, cum uehementiùs adductus aduersariorum oratione uidetur auditor: nõ facimus, id tamen, quò probare uelimus ibi, aut confirmare causam, sed ut spem faciamus hac qualicunque labefactatione, postea nos omnia demon=

demonstraturos. Demetrius itaq, apud Liuium Per si fratri responsurus, lachrymas fratris apud pa- trem, quem iam pridem magis secundum Per- sentire credebat, quoniam uidebatur illis maximè ualuisse, primum inuasit, aliqua tum ex parte. De inde in reliqua incurrit. Benigniùs enim audiatur oportet, cùm huberiùs in singulis ea prosequitur, ubi omnium simul quantulumcunq;, aliqua tamen ex parte, ante subleuauerit fidem. Sic Quin tilianus in Pariete palmato, ingẽs domus spaciũ cruore nota tum, & noctem electam sceleri, & gladium adole- scentis relictum, & uno uulnere peractum scelus, & institutum filium hæredem, cuncta uelut deli- bans, aperit sibi iudicum aures, facilioremq; uiam defensioni suæ sternit. Perorationis autem ferè hæc est ratio. Primùm causæ fides enumeratione firmatur. si tamen ea sit causa, quæ propter ma- gnitudinem suam hanc diligentiam postulet. Po- steà approbata iam causa, tum liberius effertur ora tio, & scelus rei agendo exaggerandoq; accusator insectatur. Quandoq; conditionem eius etiam de- flet, qui accepiße iniuriam dicitur. Contra reus, ubi iam defendit se, tum peroratione duram miseran damq; sortem suam ostendit, cui innocenti imme- rito pericula struantur: & graues casus, qui se ma- neant damnatum, & preces lachrymasq;, & om- nia mouendę misericordiæ experitur. Nonnunquam & conspirationem contra se aduersariorum & cru- delitatem premit, qui odia sua periculis & exitio cu

piant

piant innocentis explere. Quæ omnia ſuas capiunt quæſtiones, inueniendiq́; ratione (ut prius oſtendimus) nihil ab alijs differunt: eloquendi uerò genere plurimum. In affectibus enim præcipuè regnat eloquentia. Nam quieta compoſitaq́; mens auditoris, quamuis ſedata oratione optimè docebitur, uis tamen omnis impetusq́; dicendi, & fulgura illa tonitruaq́; orationis, qualia fuiſſe in Pericle memorant autores, quæ non impellant modò, ſed auferant eripiantque ſedibus ſuis animos: ea ſunt omnia mouendis, turbandis miſcendisque effectibus parata. Quæ ſint ergo ſpecies orationis, & quid ſit argumentatio, quid expoſitio, quot partes habeat oratio, & quando uſu ueniant, quibusue conſtent, hoc modò nobis ſit explicatum.

Scholia in caput 24.

RELIQVVM eſt de oratione, ut dicamus quot ſint partes eius.) Summa eorum, quæ hoc capite ab Rodolpho explicantur, eſt hæc. Quatuor ad ſummum eſſe poſſunt orationis cuiuſque partes, exordium, narratio, confirmatio, & epilogus. Quibus tamen non uniuerſis ſemper utendum, ſed interim una, interim duabus, interim omnibus prout poſtularit præſens rei conditio. Porrò exordium eſt pars orationis, idoneæ comparans animum auditoris ad reliquam dictionem. Quod eueniet, ſi illum beneuolum, ſi attentum, ſi docilem fecerit.

Narratio

Narratio est, rei gestæ, aut perinde ut gestæ expositio. In qua tria hæc exiguntur, ut sit breuis, ut perspicua, aut credibilis. Confirmatio est, qua & nostra confirmamus, & aliena refellimus. Epilogus est artificiosa totius orationis conclusio. Etiam si nonnunquam & in media oratione adhiberi consueuit. Constat duabus rebus, enumeratione & affectu. Enumeratio est breuis eorum, quæ tota oratione sparsim dicta sunt, repetitio. Affectus est uehementior animi commotio, ut misericordia, indignatio, ira, inuidia, timor, spes, gaudium, dolor. Hęc summa. Nec alias desiderat partes.) Verbum desiderat, suppositi loco habet, oratio, quæ argumentatione constat. Cicer. in libris.) Libros Rhetoricor. intellige: Hos enim in libris de Oratore ad Quintum Fratrem adolescenti sibi excidisse Cicero ait. Vide Quintilianum lib. tertio. cap. primo & octauo. Sex fecit.) Cicero libro primo de Inuentione. Hæ partes sex omnino nobis esse uidentur. Exordium, narratio, patritio, confirmatio, reprehensio, conclusio. Eis quos postea uelut ex actiori cura compositos edidit.) In Partitionibus interrogatus à filio pater, quot sint partes orationis, quatuor illa esse respōdet, quarum duas ualere ad rem docendam, narrationē, & confirmationem: reliquas duas ad impellendos animos, principium & per orationem siue epilogum. Aristoteles duas tantùm.) Lib. Rhetoricorum 3. capit. decimo tertio. Vide Quintilianum. libro 21. ca. decimo. Areopagitæ, ut Trophonius scribit, narrationem & confirmationem solas admittebant, ad quos cum Orator accedebat causam dicturus, præconem præ foribus uetuisse reliquis uti, his uerbis; μὴ προοιμιάζειν, μηδὲ ἐπίλογο. neque procemio, neque epilogo utare. Sed in illis fortè alia sit ratio, quando commentarios solùm & indices rerum uoluit esse.) Cicero in libro de claris Oratoribus ad Brutum, de Cæsare loquens. Atque etiam commentarios quosdam scripsit, inquit, rerum suarum, ualde quidem iniquam probandos. Mihi enim sunt recti & uenusti, omni ornatu orationis tanquam ueste detractu. Sed

uoluit

uoluit alios habere parata,unde sumerent, qui uellent scribere historiam;ineptis gratum fortasse fecit,qui uolunt illa calamistris inurere. Sanos quidem à scribendo deterruit.Nihil enim est in historia pura & illustri ueritate dulcius.Cicero acturus Quiritibus gratias, statim à re cepit) ita orditur enim; Quod precatus ab Ioue optimo Maximo, cæterisque Dijs immortalibus sum Quirires,&c.Et Antonius protinus.Ago tibi gratias imperator Auguste)Exordium est orationis,qua is gratias agit Gratiano Imperatori pro demandato sibi consulatu.Quarum,quæ ad docendum pertinent.) Quatuor,inquit,in hoc genere orationis sunt partes, è quibus duæ ad res docendam pertinent,narratio & confirmatio,quarum priorem illam nos expositionem,alteram argumētationem uocamus,Reliquæ duæ in hoc adhibentur, ut commoueatur auditor,quæ sunt principium & peroratio.De quibus multa Fabius quintilianus libro quarto, & sexto.& Cicero de Oratore ad quintum fratrem. Sanè si demus sanctum & incorruptum auditorem.) Sic quintilianus libro duodecimo: quod si mihi des consilium iudicum sapientum, per quam multa recidam ex orationibus,non Ciceronis modò, sed etiam eius, qui est strictior multo,Demosthenis. Neque enim affectus omnino mouendi erunt,nec aures delectatione mulcendæ,cum etiam procemia superuacua esse apud tales. Aristoteles existimet.Nō enim trahentur ijs illi sapientes, Proprie & significanter rem indicare, probatione colligere,satis est.Lenius enim & modestius in principio ꝓferunt se.)Ita Fabius lib.quarto. Nec enim sum in hac, inquit,opinio ne,qua quidam,ut eò distare procemium ab epilogo credam,quòd in hoc præterita, in illo futura dicantur:sed quòd in ingressu parcius & modestius prætentanda est iudicis misericordia, in epilogo uerò liceat totos effundere affectus,& fictam orationem inducere personis,& defunctos excitare,& pignora eorum producere,quę minus exordijs sunt usitata.Demetrius itaque apud Liuium.)Historia est apud Titum Liu.belli Macedonici

donici libro decimo. Sic Quintilianus in pariete palmato.) Ex ijs, quæ sæpe iam diximus, liquet hunc titulum esse declamationis, quæ Paries palmatus inscribitur. In ueniendi ratione, ut prius diximus.) Libri huius, capite quarto. qualia fuisse in Pericle memorant autores.) Multa sunt, quæ de Periclis eloquentia passim apud autores occurrunt, qui (ut permiscere Græciam dictus est. Optare is solebat, ne quod unquam sibi excideret uerbum, quod offenderet populum. Adeò ei cordi erat, ut & diceret ea, quæ ex republica esse arbitraretur, & tamen non offenderet eos, cura quorum assensum nihil effici posset. Fuit eodem tempore, quo Pericles, Athenis homo quidam non ignobilis Thucydides Milesius. Is aliquando interrogatus ab Archidamo rege Lacedæmoniorum, uter alteri palaæstra, ipse Pericli an Pericles ipsi præstaret. Equidem præsto, inquit, ac hominem sterno, sed posteaquam surrexit, facilè persuadet astantibus, non se, sed me uictum fuisse, efficiq; dicendo ut ipsius potius uerbis, quàm suis illi oculis credant. In affectibus enim pręcipue regnat eloquentia.) Cicero in Bruto; Vt enim ex neruorum sono in fidibus, quàm scienter ij pulsi sunt, intelligi solet, sic ex animorum motu cernitur, quid tractandis ijs proficiat Orator.

QVOD NVLLI PROPRII RHETORICES sunt Inuentionis loci. Cap. XXV.

NVlla ferè quæstio iustius animo lectoris occurrere toto opere potuisset, quàm cum omnibus propriè locis Oratorum, Poëtarumque exemplis simus usi, ecquam credamus esse inter Dialecticos, Rhetoricosq; locos differentiam. De qua nunc potissimũ dicturi uidemur, cùm tractatum locorum, hoc est,

est quomodo sint ad inuentionem loci accõmodandi, sumus tradituri. Nam de inuentione (quam nos his libris aperire conamur, quanq; dialectico tribui mus) Rhetores plura, quã dialecticorum quisquam præceperunt: & locos magna ex parte eosdem quos priore libro descripsi, Cicero & Quintilianus, itemque alij, qui rhetorica complexi sunt, inseruerunt libris suis; & præter hos & alios quosdam, quos attributa personarum & rerum uocant, uelut proprios Rhetoris fecerũt locos. Et Boëthius sic esse putauit, sic tradidit, cùm in quarto libro Topicorum hanc ipsam tractaret quæstionem. Si uiderimus autẽ, quod sit propriũ dialectici, quod Rhetoris officiũ, quæ sit utrique præscripta professio, non erit difficile uidere, utrius horum sit disserere de locis; aut si sit utriusque, quo pacto tractandos eos, hic sibi, uel ille uendicabit. Et de dialectice quidem, quod credamus esse munus illius, satis multis superius executi sumus. Oratorem, uel rhetora; (eadem est enim nominis utriusque uis) quidam uoluerunt esse, qui de qualibet re posset aptè ornateque dicere. Quod si statuissent sic, ut commoditas ipsa, cultusque orationis, solius rhetoris esset labor; ea uerò de quibus dißereret, suis quæque artibus relinquerent, esset aliquid fortasse quod dicitur. Sed illis parum uisum est, splendidè, ornateq; dicendi laudem per se amplißimam Oratori tribuere: nisi reliquarum omnium artium cumulum propè immensum, iuri illius, ditionique subdidissent.

Neq; consummatum eum, dignum'ue tanto putauerunt nomine, nisi idem de omnibus rectißimè sentiret, optimè diceret. Quid si detur, fingamusq; tam felicis ingenij mortale aliquod esse pectus, ut artes, quibus nec singulis plenè perdiscendis ullius hoīs sufficit ætas, eas omneis unius studium posſit aſſequi, memoria complecti: fatendum tamen erit, si tum de orationis officio quæratur, non quæsitum iri de eo tanquam de discretæ alicuius, certæq; artis, sed tanquam de hominis officio qui cunctas artes teneat aīo cōprehensas. Sed cum non donemus Rhetoris nomine eum, qui reliquas artes omnes perdidicerit: neque quicquam illi negōcij cum Rhetorice putemus esse, nisi uiam, rationemq; bene dicendi calleat; contrà uerò, qui sit hac instructus, & solam ciuilium quæstionum peritiam teneat, minimam utique artium humanarū partem; cum hic laudi Rhetoris sibi nomen audeat asciscere; isq; ipse solus sit quem Rhetorum omnium libri doceant & absoluant, multo uidebuntur arctius Rhetorices contrahi fines, Aristoteles ergo ciuilis scientiæ partem Rhetoricen uocat. Hermogenes etiam de ciuilibus solum quæstionibus dicere, Rhetoris censet esse. Cicero & Quintilianus, quamuis aliud disputarint, non aliud tamen docent. Equidem non negauerim eum, qui sit de ciuilibus quæstionibus, hoc est, de omnibus quæ in Republica quærentur, prudenter, ornateq; dicturus; & qui de pacis belliq; rebus, & de legibus omniq; iuris diuini, et humani, publici, priuatiq; ratione,

tione, differere poßit, multis magniſque inſtructũ artibus eſſe oportere. Sed quotuſquiſque fuit talis? Quanquam enim Cicero, præterque illum alter tertiuſue poßint hoc in genere numerari; reliqui dicere ſolùm ſui negocii putabunt. Res, ſi quæ reconditiores eſſent, ab his mutuari, qui profiterentur, malebant. Et ſicut Cicero ait Gallum dicere ſolitum, ſi quando quæſtio incidiſſet, in qua non de iure, ſed de facto quæreretur: nihil hoc ad ius, inquit, ſed ad Ciceronem; ita illi, ſi quando quæſtio proferebatur, in qua de iure, non de facto eſſet contentio; illi tanquam nihil id ad Ciceronem, ad Gallum reijciebant. Vocem tantum uerbaque commodabat Orator, res à Iureconſulto petabantur. Itaque apud Grecos erant, quos πραγματικοὺς uocabant; & Romæ Iuriſconſultus aderat, qui dicenti res (ut Quintilianus inquit) uelut telam texenti miniſtrabat. Aut igitur non erant Rhetores iſti, aut ſi fuerũt, cùm præſtarent id quod ſolũ in Rhetorũ didicerant ſcholis, cumque & ipſi ſe rhethoras eſſe uellent, & populus putaret, uideretur ſola dicendi ratio ad rhethora pertinere. Et ſanè, qui non habet eam, quantumuis ſi aliarum artium cumulum conſecutos, non habebitur utique Rhetor. Cùm ueniat ergo ab ea ſola Rhetoris nomen, ſola uidetur, quàm propriũ ſit præſtare Rhetoris. Cui quidẽ Rhetorices etiam uocabulum conſentit, quod à dicendi munere tributum eſſe Græci nominis indicat origo. Quòd ſi omnia uelimus intra rhetorices am-

bitum claudere, quæcunque sunt in foro dicturo necessaria, & Grammaticam, et iuris uel peritiam uel non inscitiam saltem, exempla, monumentaque uetustatis, & reliqua id genus Rhetorices putabimus partes, quas multum & inter se, & à Rhetorice distantes, artium discretæ professiones, & rerum ipsa natura demonstrat. Nec me latet, eum qui diceret in foro, semper uocatum esse Rhetora, nec uel Homerum, uel Thucydidem, uel Platonem, quā͂q fuerint isti quisque in suo genere facundißimi, quisquam hoc nomine uocauit. Sed ut modò diximus, Rhetor ad hunc popularem morem loquendi hominis multarum artium periti, non artis unius est nomen. Qui uolet autem suis finibus cunctas artes includere, cùm uideat omnes quæ uel cognitionis sunt uel actionis, intra præscriptum suarum præceptionum comprehensas esse, haud difficulter perspiciet, eas quæ pertinent ad dicendi rationem (quas λογικὰς Græci, nos rationales uocamus) & materiæ quam docent, & præceptionum genere, ab alijs esse discretas. Cum sint autem (ut alio loco diximus) tria, quibus perfecta constet oratio, quæ sunt, emendatio sermonis, probabilitas dictionis, & elocutionis ornatus, quorum cùm primum grammatice doceat, secundum dialectice, tertium cui tribuam nisi rhetoricæ, prorsus non inuenio. Nam si dialectices est munus, inuenire, quæ de re qualibet probabiliter dicuntur, (quemadmodum Aristoteles magnique post eum senserunt authores) inuentaque

diju-

dijudicare: si rectè probéque doceat id dialecticè, nihil erit utique necesse nouam ullam de inuentione rhetori inferre mentionem. Sed perspicuitas solùm, compositio, cultusq́ue orationis, suus futura sunt labor. Nec quisquam propterea nudum me pudet Rhetora & inopem destituere. Nam quisquis uidebit, quantum negocij habeat eloquendi ratio, quantum iudicij cùm & sua poëtis, sua historia danda sit: suam philosophia, suam ciuilis oratio postulet: & uniuscuiusque generis uariæ sint adhuc multiplicesq́ue differentiæ. Maximumq́ue discimen est apud poëtas, quomodo Heroici carminis expleatur sonus, quomodo lene illud molleq́ue Elegorum sculpatur, qua dictione Tragœdia, qua Comœdia, qua Lyricorum libertas constet. Sic & in reliquis generibus longa est diuersitas: quæ cuncta quàm magnum habeant negocium, uel hinc facilè liquet, quòd cùm in reliquis quæ pertinent ad dicendum, permulti, qui uel morosißimis satis facerent desiderijs, reperti sint: sola eloquendi ratio semper fuit, in qua paucißimi potuerunt, consentiente omnium iudicio laudem mereri. Si sola igitur elocutio propria Rhetorices est, quid ita tam multa de inueutione tradiderunt, quicunque scripsere Rhetorica? Dicam quod sentio: Primum puto, eis qui Rhetorica tractauerunt, nec inuentionem, nec elocutionem tanquam proprium munus explicandam fuisse. Quoniam qui Rhetores uocati sunt, ij fuerunt, qui ciuiles tractauerunt quæ-

ſtiones. Circa quas omnis labor eorum curaq́ue uerſata eſt. Cùm utantur autem omnes artes elocutione & inuentione, non poterit utique proprium illorum eſſe, quod erat omnium commune. Sed quia reliquas artes, quæ ad eruditionem pertinent: animi cauſa quiſque diſcebat, nec quiſquam ob id, niſi naturæ ingenijq́ue ui extimulãte, tractabat eas: ideo quiſquis non optimè ſperabat de ingenio ſuo, ne attingebat quidem. Sic quæ inuenienda in eis eſſent, quomodo eloquendum, quiſque cum animo ſuo deliberabat: in locumq́ue artis exactiſsimæ, ſuccedebat optima natura. Proxima erat artis loco, imitatio eius, qui aliqua cum laude rem eandem tractaſſet. Ciuilis uerò ratio, quoniam cœpit in Græcia in quæſtu eſſe, ſubnixiq́ue ciuium clientumq́ue gratia incedebant, ut quiſque polleat plurimum in ciuitate dicendo: inceſſit paſsim cupido cunctis: nec quiſquam quid poſſet iam, ſed quantum cuperet, ſpectabat: uolebantq́ue benè dicere omnes, & citò uolebant: quare ab arte fuit eis præſidium petendum, quibus natura ſegnior erat. Cœperunt igitur diſci doceriq́ue iſta. Vſu enim atque honore, quibus maximè aluntur artes, eiſdem natas etiam primùm eſſe certum eſt. Cùm ueniant autem tales plerunque quæſtiones in forum, de quibus nihil perpetuum præcipi poſsit, ſed contentione, dicendiq́ue ui trahantur in quamuis parcem: fuit idcirco tradenda communis quædam inueniendi ratio, conueniens omnibus quæſtionibus: quæ quidem rectiſsimè peteretur à dialectico, ſi tradita iam tum fuiſſet:

fuisset: sed multò pòst secutus est Aristoteles, qui primus eam in artis formam cogere adorsus est. Sic etiam quia splendor & cultus orationis maximè dominabatur in animis liberorum populorum, apud quos sustulit se primùm plurimumq́ue semper ualuit Eloquentia: hanc quoque partem adiecerunt, tandemq́ue longa temporis possessione, uelut usucapione, uerterunt in rem suam ista, cùm non esset eorum alius assertor. Cùm sit enim aliarum artium præcipueq́ue poëtarum, sua quædam & discreta à forensi dictione eloquentia, quam neque Aristoteles, neque ueterum quisquam qui Rhetorica scripsit attigit: cumq́ue habeat omnis eloquentia commune quidam tanquam genus, quod ad unius artis tractatum pertineat: perspicuum est eos eloquentiam non uelut suum propriumq́ue negocium, sed quatenus usui rebusq́ue suis conduceret, executos esse. Quòd si sit ergo eloquendi ratio (siue Rhetoricen eam seu quocunque uelimus alio nomine uocare) & dialectice, cui inuentionem, iudiciumq́ue tribuimus, inter se altera ab altera, & utraque à ciuilium quæstionum ratione discreta, sicut & à reliquis discernuntur artibus, quæ sibi utendas eas accipiunt: paratum est uidere, non esse ullam dialecticorum Rhetoricorumq́ue locorum differentiam. Nam elocutio quidem nullos habet locos. Rhetor autem forensis ille à dialectico mutuetur eos oportet. Ea uerò quæ personarum et rerum attributa dixerunt, ad quos locos ex his quos descripsimus redigantur,

planum erit, qui singulos uolet scrutari. Conueniunt autem solis cōiecturalibus causis. Qui quæret enim, an poßit ciuitate R. donari is, cuius populus fundus factus non fuisset, id est, cuius populus Romanus legibus non uteretur: quod in Cornelij causa quæsitum est; & an uis sit, metu armorum à possessione sua deterrere quenquàm quod in Cecinnæ iudicio fuit: quid habebat hic, quòd ex attributis illis personarum aut rerum dicat? Nihil profectò, quo pacto hæc attributa à Rhetoribus describuntur. In his ergo si uolet inuenire ex locis aliquid, & non præparatis argumentationibus uti, quas artium scriptores tradunt, necesse est, redeat ad dialecticum. Sic loci & omnis inueniendi doctrina, dialectices opus: eloquendi, rhetorices erit. Ciuilium quæstionum pars in legibus, iureque ciuitatis posita, quæ iure consultorum libris continetur: & ne eam quidem qui Rhetores uocabantur, attingebant. Pars in communi sensu & usu uitæ consistit quæ apertior est, quàm ut artibus sit tradenda: aut si quid discendum est eis, à philosophis petitur. Inuentionem ergo, eamque nec integram, nec absolutam, elocutionemque quatenus instituto suo conducebat, complexi sunt, futuras tamen aliarum artium particulas, si quis totas eas uoluisset explicare. Hæcque pro artibus suis habita sunt quando sola hæc habuerunt, quæ possent artium specie docere. Laudandi tamen, agendæque in omne æuum gratiæ uiris illis, quippe quod dedissent illi initium, & ni forent hæc

ab eis in artium formam collecta, nemo fortè alius colligere tentasset.

Scholia in caput 25.

NVLLA ferè quæstio.) Quæcunque hoc capite docet Rodolphus, eorum omnium hæc summa: Nomen Rhetorices bifariam capitur. Primum, pro omni ac sola facultate ea, qua instructi esse debent ij, qui in foro causas ciuiles agunt. Atque hoc intellectu accepta rhetorice, quanquam utitor illa quidem elocutione & inuentione argumentorum, non ad eam tamen proprie pertinet explicatio rerum istarum, non magis, quàm ad poëticen, ad historiam, ad naturalem aut moralem philosophiam, quæ & ipsæ elocutione pariter atque inuentione utuntur. Et ad hunc tamen sensum usi ferè nomine Rhetorices ij, quorum de dicendi arte extant præcepta. Capitur deinde idem nomen pro arte ea, à qua dicimus petendam esse sermonis elegantiam. Quo intellectu dici solet, treis esse artes, quæ uertentur circa artificium orationis, grammaticen, dialecticen, & rhetoricen: et à grāmaticis quidem sermonis petendam esse emendationem, probabilitatem à dialectis, à rhetoribus rationem cultè ornateque dicendi, hoc est, elocutionem, non modò illam forensem ac popularem, sed in commune, qua oratores, poëtæ, historici, philosophi: breuiter, qua omnes ij, qui scribunt aut dicunt, in sua quaque arena, pro materiæ quam tractant qualitate, utuntur. Vt enim in uniuersum, quomodo, non de hac aut illa, sed de re quauis emendate loquamur docet grammatica, & argumentorum in res omneis inueniendi, dijudicandique ratione dialectice explicat: ita par est, etiam unam aliquā esse artē, quæ in uniuersum eloquēdi rōnē tradat. Quo fit, uti nihil quicquā intersit inter locos dialecticos & rhetoricos, pertineatq; oīs illa disputatio de inuentione seu locis ad dialecticen solā, non etiā ad Rhetoricā: siue ea intellectu illo priori, siue hoc posteriore accipiatur.

At enim si inuentio (inquit) argumentorum, hoc est, argumentorum loci; itemque elocutio, ad Rhetorem priori illo captum intellectu non pertinent, qui sit ergo, uti his de rebus illorum pleni sunt libri? Cur eorum, quæ ad se nihil pertinent, tradunt præcepta? Paucis. Vt primum apud Græcos in quæstu esse cœpit facultas dicendi, & in illustri haberi nomen eorum, qui causas in foro agerent; statim (ut fit) agmina natim concursum huc est, uolueruntque bene dicere omnes, & quidem citò uoluerunt. Sed enim non erat omnibus datũ hoc à natura, ut per sese & suo (quod aiunt) Marte inuenire ea possent, quibus & sua confirmarent, & aliena refellerent; eademque illa sic eloqui, uti aures etiam audientium uoluptate aliqua demulcerent. Opus ergo adminiculo artis, opus erat præceptis inueniendi, ac eloquendi; quæ quidem utraque non ab illis magis explicari, docerique debebant, quàm à Poëtis, Philosophis, alijsque scriptoribus, qui & ipsi (quemadmodum diximus) hisce utuntur. Sed cum eo tempore nõdum inuentæ essent artes illæ, à quibus erant petenda ista; hinc fuit, ut necessitas quædam eos impulerit, harum etiam rerum præcepta tradere; non quidem in uniuersum, sed hactenus, quatenus suo instituto satis esse putabant. Quæ res fuit in causa, ut & posteri hanc docendi rationem secuti, omnes traddiderint præcepta rerum istarum, non quod hoc ad illorum propriè pertineret officium, sed quòd eos, qui antè idem argumentũ tractassent, imitari liberet. Alioqui, inueniendi quidem ratio in commune petenda erat à dialectico; elocutio aũt à Rhetore eo, quem secundo loco diximus, hoc nomine significari. Quos attributa personarũ & rerum uocant.) Personarũ attribuita sunt, genus, natio, patria, sexus, ætas, educatio, habitus corporis, fortuna, cõditio natura animi, uictus, studia, affectiones, ante acta, aut dicta, nomen. Attributa rerum, sunt causæ, locus, tempus, casus facultas, instrumẽta, agẽdi modus, quæq; alia eius generis sunt. Quæ copiosissimè narrantur apud Trape-

zuu-

nuntiũ lib. 2. Rheto. Et Boëthius sic esse putauit, sic tradidit, cum in quarto libro Topicorum hanc ipsam tractaret quæstionem) Docet eo in loco Boëthius, trifariam differre dialecticen à Rhetorica, materia, usu, & fine. Materia, quòd Rhetorice circa hypotheses, dialectica circa theses uersetur, Vsu, quòd dialecticus concisa oratione, & syllogismis integris; Rhetor oratione perpetua & enthymematis; hoc est, imperfectis syllogismis utatur. Fine, quod Rhetoris finis sit, persuadere iudici, dialectici, ab aduersario ipso, id quod uult, extorquere. (Quę illius sentẽtia quatenus uera sit, patere ex iis potest, quæ diximus huius libri capite quinto, octauo, & duodecimo. Quanquam quod addit de usu enthymematum, & syllogismorum, id neutro eorum intellectuum quos superius expresimus, satis uerum uidetur. Quando & Rhetor ille forensis uel creberrime integris utitur syllogismis, neque quicquam obstare uidetur, quin in disputationibus etiam illis dialecticorum, enthymematum esse usus aliquis posit, quemadmodum dictum est supra capite decimoquarto. Et de dialectice quidem, quod credamus esse munus illius, satis multis superius executi sumus.) Fuit.n. dictum ca. 3. lib. huius, finem dialectici esse, probabiliter de re quauis disserere. Oratorem uel Rhetora, eadem enim est nominis utriusque uis.) Vt negari nõ potest; eosdem planè fuisse, quos Græci olim Rhetoras, & quos Romani Oratores uocarũt, ita hoc rursus uideo cõsuetudinẽ obtinuisse apud scriptores Latinos, ut Oratoris noĩe significẽt eum, qui cãs in foro agat, Rhetoris, qui Rhetorica doceat. qui de qualibet re posset aptè, ornateq; dicere) Cic. 1. de Ora. Quãobrẽ si quis uniuersã & propriã Oratoris uim definire, cõplectiq; uult, is Orator erit, mea sentẽtia, hoc tã graui dignus nomine: qui, q̃cũq; res inciderit, quę sit dictiõe explicãda prudẽter, et cõposite, & ornate, & memoriter dicet, cũ quadã actiõis etiã dignitate. Sed illis parum uisum fuit, splẽdide, ornateq, dicendi laudem per se amplissimam Oratori tribuere.) Neque.n. ut inquit apud Ciceronẽ Crassus, præstabilius

bilius quicquam uidetur, quam posse dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, uoluntates impellere, quo uelit, unde autem uelit deducere. Hæc una res, in omni libro populo, maximeque in pacatis tranquillisq; ciuitatibus præcipuè semper floruit, semperque dominata est. Quid enim est aut tam admirabile, quam ex infinita hominū multitudine existere unum, qui id quòd omnibus natura sit datum, uel solus, uel cum paucis facere possit? aut tam iucundū cognitu atque auditu, quàm sapientibus sentētijs, grauibusque uerbis ornata oratio & perpopolita? aut tam potens, atq; magnificum, quàm populi motus, iudicum religiones, Senatus grauitatem unius oratione conuerti? Quid tam porrò regium, tam liberale, tam magnificum, quàm opem ferre supplicibus excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? Quid autem tam necessarium, quàm tenere semper arma quib⁹ uel tectus ipse esse possis, uel prouocare improbos, uel te ulcisci lacessitus? Age uerò ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditere; quid esse potest in ocio aut iucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm sermo facetus, ac nulla in re rudis? &c. Et apud eundem Ciceronem Antonius. Nā ut usum, inquit, dicendi omittam, qui in omni pacata, ac libera ciuitate dominatur. Tanta obiectatio est in ipsa facultate dicendi, ut mihi hominum aut auribus aut mentibus iucundius percipi posit. Quis enim cantus moderata pronūciatione dulcior inueniri potest? Quod carmen artificiosa uerborū cōstructione aptius? Qui Actor in imitanda, quàm Orator insuscipienda ueritate iucundior? Quid autem subtilius, quàm crebræ accuratæque sententiæ? Quid aūt admirabilius, quàm res splendore illustrata uerborū? Quid plenius, quàm omni rerum genere cumulata oratio? Neque .n. ulla non propria Oratoris est res, quæ quidem ornatè dici grauiterque debeat. Huius est in dando consilio de maximis rebus, cū dignitate explicata sententia. Eiusdem etiam languentis populi incitatio, effrenati moderatio. Eadem facultate, &

fraus

fraus hominũ ad perniciem,& integritas ad salutem uocatur. Quis cohortari ad uirtutẽ ardentius?quis à uicijs acrius reuocare?quis uituperař improbos asperius?quis laudare bonos ornatibus?quis cupiditatẽ uehementius frangere accusando põt?quis mœrorẽ leuare multis consolando?Cum tractatũ locorum.) Vide lib.huius cap.2. Vbi hoc pollicetur se postea traditurũ,id quod hic absoluit tandem. Nisi reliquarũ artium cumulum propè immensum iuri illius ditionique subdidissent.) Hoc facit quintil.lib.1.cap.12.Et apud Cice.Crassus: Nostra est inquit,omnis ista prudẽtiæ doctrinæque professio, in quã homines quasi caducam atque uacuam,abundãtes ocio nobis occupatis innolauerunt. Atque etiã aut derident Oratorẽ,ut ille in Gorgia Socra. cauillator,aut aliquid de oratoris arte paucis præcipiũt libellis,eosque Rhetoricos inscribunt.Quasi non illa sint propria Rhetorum, quæ ab ijsdem de iusticia,de officio,de ciuitatibus instituendis & regendis,de omni uiuẽdi, denique de naturæ etiam ratione dicuntur. Et rursus in eodem uolumine. Quare omnes istos me autore (inquit) deridere atq; cõtemnite,qui se horũ qui nunc appellantur Rhetorũ præceptis, omnem Oratoris uim complexos esse arbitrañt neque adhuc quã personam teneant,aut quid profiteantur,intelligere potuerũt.verò.n.Oratori,quæ sunt in hominum uita,quandoquidem in ea uersatur Orator,atq; ea est ei subiecta materies, omnia quæsita,audita,lecta, disputata,tractata esse debẽt. Idem &in Oratore ad Brutum,uniuersam philosophiam particulam quandã uult esse rethorices,& in primo rursus de Orato.Mea quidẽ, inquit sententia,nemo poterit esse omni laude cumulatus Orator,nisi erit omnium rerum, magnarumque artium scientiam consecutus. Fingamusque tam felicis ingenij mortale aliquod esse pectus) De hoc Fabius lib. duodecimo, capite ultimo. Fatendum tamen erit, si tum de Oratoris officio quæratur,non quæsitum iri de eo,tanquam de discretæ alicuius certæque artis, & c.) His planè consentanea sunt ea, quæ apud Cicer. pri.lib.

de Oratore differit M. Antonius. Sed cum nō donemus Rhetoris nomine eum.) Hoc solum, inquit, pertinet ad officium rhetoricę, à quo solo Rhetor habet, uti Rhetor dicatur; hæc autem est ratio eloquendi circa ciuiles causas, quamobrem solum hoc Rhetoris officium esse dicemus, appositè commodeq; dicere posse de causis ciuilibus. Aristoteles ergo ciuilis scientiæ partem rhetoricen uocat.) Hoc ipsum facit & in Rhetoricis Cicer. Ciuilis quædam, inquiens, ratio est, quæ multis & magnis ex rebus constat. Eius quædam magna & ampla pars est, artificiosa eloquentia, quam Rhetoricam uocant. Et quæ sequuntur. Hermogenes etiam de ciuilibus solùm quæstionibus dicere Rhetoris censet esse.) Idipsum his uerbis præcipitur in Rhetoricis ad Herennium; Oratoris officium est, de his rebus posse dicere, quæ res ad usum ciuilem moribus ac legibus constitutæ sunt, cum assensione auditorum, quòd ad eius fieri potuit. Et sicut Cicero ait Gallum dicere solitum.) Hunc Ciceronis locū attigimus libro superiore, capite 17. Itaque apud Græcos erant, quos πραγματικοὺς uocabant.) Crassus primo de Oratore. Quod ad nomen attinet, πρᾶγμα negocium ac causam significat. Inde πραγματικὸς, qui in negociis causisque uersatur, quem haud scio, an nos dicere possimus causidicum, & tabulam quendam forensem. Qui dicenti res, ut Quinti. inquit, uelut telam texenti ministrabat.) Sensum Fabij magis refert, quàm uerba, quæ apud eū autorē li. 12. sic habent. Neque ego sum nostri moris ignarus, oblitus ue'eorum, qui uelut ad arculas sedent, & tela agentibus subministrant. Neque enim Græcos quoque nescio factitasse, unde nomen ijs pragmaticorū datum est. Cui quidem Rhetorices etiam uocabulum consentit.) Verbum Græcum est ῥέω, quod etsi hodie id quod fluo significat, tamen ueteribus etiam id fuisse qđ dico, apparere uel hinc potest, quod inde ῥῆμα .i. uerbū, descēdit, & ab Hesiodo in principio operis, ἔργα καὶ ἡμέραι inscripti, ῥητοί τ' ἄρρητοί τε dicuntur, quos Latine dictos indictosque, laudatos & illaudatos, celebres & ignobiles

les dicere poſſumus. Similiter apud Aratum in principio τῶν φαινομένων, ὃν οὐδέ ποτ᾽ ἄνδρες ἐῶμεν ἄῤῥητον, id eſt, quem homines nunquam ſilentio prætereunt. Hinc ergo deriuantur, & hæc, ῥήτωρ, ῥητορικὴ, ῥητορεύω. Id quod ſecundo Oratoriarum Inſtitutionum lib. teſtatur, & Fabius. Et Cicero in Oratore ad Brutum; Sed iam, inquit, filius perfecti Oratoris, & ſummæ eloquentiæ ſpecies exprimenda eſt, quem hoc uno excellere .i. oratione, cætera in eo latere, indicat nomen ipſum. Non enim inuentor, aut compoſitor, aut actor hæc complexus eſt omnia, ſed & Græce ab eloquendo Rhetor, & Latine eloquens dictus eſt. Cum ſint autem, ut alio loco diximus) Libri huius ca.2. Cum & ſua poëtis; ſua hiſtoriæ danda ſit.) Hanc eloquendi diuerſitatem attingit in libris de Oratore, & Cic. Maximumque diſcrimen eſt apud poëtas.) Cuius præter alios meminit in libello de Arte Poëtica Horat. Sola eloquendi ratio ſemper fuit.) In hanc ſententiam multa Cic. lib. 1. de Orat. ad Q. fratrem. Ciuilis uerò ratio, quoniam cœpit in Græcia in quæſtu eſſe) Fabij lib. 3. de origine Rhetorices uerba hæc ſunt; initiũ ergo dicendi dedit natura, incrementum artis obſeruatio. Homines enim, ſicut in medicina cum uiderent alia ſalubria, alia inſalubria, ex obſeruatione eorum effecerunt artem, ita cum in dicendo, alia utilia, alia inutilia deprehenderent, notarunt ea ad imitandum uitandumque, & quędam ſecundum rationem eorum adiecerunt ipſi quoque. Hæc confirmata ſunt uſu, tum quæ ſciebat quiſque docuit. Sed multo poſt ſecutus eſt Ariſt. qui primus eam in artis formam cogere adorſus eſt, Gloriatur ipſe Ariſt. in fine libri de Elenchis ſophiſticis cæteras quidem artes omneis paulatim cœpiſſe, & ab aliis quidem earũ eſſe inuenta principia, ab aliis auctas eſſe; ab alijs tandem aliquando abſolutas, quæ autem à ſe tradita ſint de ratione ſyllogiſmorum, ea omnia a ſe uno & inuenta & perfecta abſolutaque eſſe. Quòd ſit autem dialectice poſt cæteras artes inuenta. obiter apud Ciceronem docet his uerbis Craſſus; Nam uetus quidem

(inquit)

(inquit) illa doctrina eadē uidetur, & rectè uiuēdi & bene docendi magistra. Neque disiuncti doctores, sed ijdē erant uiuendi præceptores atque dicendi, ut ille apud Homerum Phœnix, qui se à Peleo patre, Achilli iuueni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem uerborum, actoremq; rem. Sed ut homines labori assiduo & quotidiano assueti, cum tempestatis causa opere prohibentur, ad pilam se, aut ad talos, aut ad tesseras conferunt, aut etiam nouum sibijpsi aliquem excogitant in ocio ludum, sic illi à negociis publicis tanquam ab opere, aut temporibus exclusi, aut uoluntate sua feriati, totos se, alii ad poëtas, alii ad geometras, alii ad musicos contuleruut, alii etiam, ut dialectici, nouum sibiipsi studium ludumq; pepererunt. Et quæ sequūtur. Tandemq; longi temporis possessione, uelut usucapione, uerterunt in rem suam ista. Vsucapionem uocant Iureconsulti, quam hodie ferè dicimus præscriptionem. A Modestino Iureconsulto finitur hoc modo; Vsucapio est acquisitio uel adiectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti. ff. de usucap. & usurpationibus. L. Vsucapio. Cum non esset eorum alius assertor.) Vindicator, qui ea sibi assereret, uindicaretque, ac sua diceret. Est autem & hoc uerbum Iurisconsultorum, quis diligenter ab Rodolpho lectos apparet. qui quærit enim, an possit ciuitate Romana donari is, cuius populus fundus factus non fuisset, id est cuius populus Romanis legibus non uteretur.) Ciceronis hanc in rem uerba, ut quidem hodie in exemplaribus leguntur, sic habent. Nascitur iudicis causa Cornelii ex ea lege, quam l. Gellius; Gn. Cornelius, ex senatus sententia tulerunt, qua lege uideamus satis esse sancti, uti ciues Romani sint ii. quos c. Pōpeius de concilii sententia, sigillatim ciuitate donauerit. Donatum esse L. cornelii præsens Pompeius dicit, indicant publicæ tabulæ, accusator fatetur. Sed negat ex fœderato populo, quenquam potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hanc ciuitatem uenire. O præclarum interpretem

iuris

iuris,autorem antiquitatis,correctorem, atque emendatorem nostræ ciuitatis,qui hanc pœnam fœderibus asscribat,ut omnium præmiorum beneficiorumq; nostrorum expertes faciat fœderatos. Quid enim potuit dici imperitius,quàm fœderatos populo fieri fundos oportere? Nam id non magis est proprium fœderationem quàm omnium liberorum. Sed totum hoc iudices in ea fuit positum semper ratione atque sententia,ut cum iussisset prætor aliquid si id acciuissent socij populi ac Latini, & si ea lex quam nos haberemus, eadem in populo aliquo, tanquam in fundo resedisset, ut tum lege eadem is populus teneretur, non ut de nostro iure aliquid minueretur, sed ut illi populi, aut iure eo, quòd a nobis esset constitutum, aut aliquo commodo, aut beneficio uterentur. Tulit apud maiores nostros legem C.Furius de testamentis, tulit Q. Voconius de mulierum hæreditatibus, innumerabiles aliæ leges de ciuili iure sunt latæ, quas Latini uoluerunt, acciuerunt,ipsa denique Iulia,qua lege ciuitas est sociis & Latinis data,qui fundi populi facti non essent, ciuitatem non haberent,in quo magna contentio Heracliensium, & Neapolitanorum fuit cum magna pars in iis ciuitatibus,iuris sui liberratem ciuitati anteferret. Postremò hæc uis est istius & iuris,& uerbi,ut fundi populi beneficio nostro, non suo iure fiant. Cum aliquid populus Romanus iussit,id si est eiusmodi, ut quibusdam populis siue fœderatis,siue liberis permittendum esse uideatur,ut statuant ipsi,non de nostris,sed de suis rebus,quo iure uti uelint, tum utrum fundi facti sint, an non, quærendum esse uideatur. De nostro uerò imperio, de nostris bellis, de uictoria, de salute, fundos populos fieri uoluerunt. Et an uis sit, metu armorum deterrere à possesione quanquam.) Extat, hodieq; pulcherrima de hac re Cic.oratio pro Aul.Cęcinna, quem cum Sex. Ebutius armis ad fundum suum accedere prohibuisset, negauit tamen Piso aduocatus Ebutij, uim esse factam, propterea quòd nemo neque

que occisus, neque uulneratus esset. Quam illius defendendi rationem, multis argumentis refellit Cice.

QVOMODO COGNOSCENDA proposita argumenta, ex quo ducta sint loco. Cap. XXVI.

VT ergo dicamus id quòd præsentis est negocij: tractatumq; locorum aperiamus, id est, doceamus, quo pacto sit omnis argumentorum facultas, & copia è locis eruenda: primum hoc & præcipuum est, quod rerum ordo præcipiendum monet; ut quisquis inuenire uolet ex locis, diligenter & exactè locos habeat cognitos. Est autē locorum notitia ferè in his duobus posita: Prius est, ut numerum naturamq; locorū quot sint, et quæ cuiusq; sit uis et proprietas, exploratè planeq; teneat. Quod siue nostra descriptione, siue quouis alio consequatur autore, non multum refert. Aut inueniet enim optimum ducem: aut pro optimo erit, quem poterit expeditißimè sequi. Nec uerò memoria tenuisse locos satis esse credidero: sed paratos, exercitos, & uelut in conspectu & ad manum positos teneat uelim. Sicut enim non potest celeriter quis & inoffenso uerborum cursu, legere aliquid, cui de singulis literis est in consilium eundum: sic neq; paratè poterit inuenire ex locis, cui cū inueniendum est prius ipsi quærendi sunt loci. Proximū in locorum noticia est, quodq́ue difficiliùs est, traditas ab autoribus argumentationes suis locis reddere. Idq́ue non

non in hoc ſolum eſt utile, quòd plurimum confert in intelligendis uirtutibus autorum, & diſcernenda uaria apud eos argumentatione, ut quandoque tanquam crebris denſiſque ictibus, ſic multis argumentationibus celeriter coagmentatis, feriant aduerſarios: quandoque argumentatione latè copioſeque fuſa multarum impetum, unius pondere exequent: iam confodiant acumine, iam uiribus proſternant, iam de re dicant, iam ſicubi parum eſt in re fiduciæ, in aduerſarium conuerſa oratione, uelut flexu eludant. Paratur hinc iudicium, & omne ferè artificium perſpicitur, non inuentionis modò, quod & ipſum noſtri inſtituti eſt, & uobis proinde maximum: ſed magna ex parte elocutionis, quæ ſic plerunque rebus affixa eſt, ut uix poſſit inde diuelli: apud Demoſthenem præſertim & Ciceronem, & ut quiſquis eſt iſtis dicendi iudicio proximus: quorum eſt ita rebus accommodata oratio, ut naſci uideatur ex illis. Verum non in id ſolum (ut diximus) utile eſt cognoſcere locos argumentationum apud autores; ſed quòd hoc uſu tractatuque rerum, cum ratio acceſſerit eis, copia quædam & theſaurus paratur, qui ſemper nobis in promptu ſit, ut quoties ex locis quæremus ſimilibus in rebus, ſimiles nobis argumentationes occurrant. Sicut enim in omni uita, ſic in hac quoq; inueniendi ratione, primum eſt ſcire quid ſit faciendum, & quo pacto. Facere uerò quæ recta ſunt, et quatenus recta ſunt, imitatione facilimè conſequimur. Præceptis enim aures ferè imbuuntur:

exempla docent oculos. Quanquam sint autem plura, quæ audiendo possumus, quàm uidendo discere, latiusque auriũ pateat sensus: certiora sunt tamen, quorum ipsi nobis oculis tradimus fidem. Unde scitè apud Comicum dictum est. Pluris est oculatus testis unus, quàm auriti decem. Aures enim alijs, oculi sibi credunt. Non est autẽ facilè, certam dare deprehendendorũ locorum in argumentationibus legem, cùm præsertim persæpè, nisi assuetis admodũ longo usu lectioneque autorum, difficile sit argumentationes explicare: & conclusionem propositionemque earũ, ex orationis cumulo colligere. Teguntur enim sæpè, & in ipsa dicendi copia delitescunt, uel uarijs dicendi figuris occuluntur. Quandoq; iunguntur, tanquã in unius propositionis speciem, conclusio & propositio. Quandoq; pro utrisq; sola propositio ponitur. Et quòd de Lysia legimus, cui summæ fuit artis loco, nõ uideri artẽ, id crebrò est etiã apud reliquos autores uidere, quo grauius ex insidijs incautũ aduersariũ petant. Viam igitur quandã ad ista, & (ut dicitur) manuductionem fortasse dare poterimus, quò facilius in his loci cognoscãtur. Vtilißimũ fuerit igitur, incipientẽ primum ab his initiũ facere, quæ sunt apertißima perspectu: & in quibus uel iam formatæ sunt argumẽtationes, uel facilimè poterunt formari. Eas ubi accepit, uideat primũ, quòd sit argumentũ probationis, id est, quod sit futurum mediũ, si cogatur in formã ratiocinationis argumẽtatio. Est autẽ id, quòd sumptum in propositione, in

con-

conclusione non sumitur. Vt Philosophus non rectè dimittet uxorẽ, nõ ergo Cato rectè dimittet uxorẽ. Medium argumentationis est Philosophus. Deinde cõferatur medium cũ eo, quòd sumitur in cõclusione, & in propositione nõ est sumptũ, id est aũt Cato. Tum uideatur, significetur'ne medio aliquid quòd sit in extremo, cùm quo cõfertur, aut extrà. Vt philosophus significat aliquid, quod est in Catone. Deinde, sit'ne substãtia eius, aut circa substãtiam. Certum est, quòd nomen philosophi significatur esse circa substantiã Catonis. Sic per reliquos eamus locos, donec ad eũ qui propius est noster, ueniamus. Non enim philosophus subiectum est Catonis, non actus, ergo cũ sit circa substantiã eius, adiacens erit. Non est aũt ignorandũ, medium, etiã non solùm cõparatum extremo, quod in conclusione colligitur, in loci alicuius nomen transire: sed etiam, si comparetur extremo, cui coniunctum est in propositione. Cuilibet enim comparatum alicuius loci sortietur utique naturam. Vt si dicamus: Cato non rectè dimitteret probatum seruum, ergo multo minus Cato dimitteret probatam uxorem: dimittere seruum probatum est medium, quod cõparatum Catoni, ad connexorum pertinebit locũ, cuius generis sunt seruus & dominus: comparatum autem uxori, inter cõparata erit, minus enim in proposito seruus probatus, quàm probata uxor. Quanquã sint autem propiora rei connexa, quàm comparata, citiùs tñ dixerimus hanc à cõparatis ductã argumentationem esse, quoniã uis

& efficiendi euidentia eſt apertior ex hoc loco. Nomen itaque etiam iuſtius inde capiet. Quanquam qui uolet exactè nominare locum argumentationis facilè uitabit errorem, ſi addat ſemper extremum id ex cuius loco ductum uult eſſe medium. Vt ſi dicatur; Tarquinius eſt peregrinus Romæ, ergo non debet Romæ expetere regnum medium eſt, peregrinũ eſſe Romę. Quod ſi Tarquinio compares, ad locum eum refertur, qui ex loco dicitur. Quoniam peregrinum eſſe nõ eſt aliud quam aliam habere patriã; patria aũt loci nomen eſt. Sin Romæ conferatur, connexum erit, quoniam peregrinum eſſe ei cui peregrinus quis eſt, connexum eſt. Sin ei, quòd eſt expetere regnum iungatur peregrinum eſſe, cõtingens erit poſſunt enim iuncta eſſe utraque, & utrumuis eſſe ſine altero. Ergo ſi quis argumentum id, ductum uel ex loco, uel ex connexis, uel contingentibus dicat; rectè quidem, ſed non ſatis explicatè dicet. Quod ſi addat, ex loco Tarquinij, ex connexis Romæ, ex contingentibus regni; iam quoduis horum dixerit, nihil errabit. Licebit igitur ex quouis horum uolet locorum, dare nomen argumento. Promptiùs tamen, & expeditiùs quærenti, ex Tarquinij nomine inuenietur. Itaque, potiſsimum huius cenſebitur loci, quem comparatum Tarquinio tenet. Cum ſint enim loci (ut diximus) notæ quædam, & tanquam indices inueniendarum rerum, ex quocunque loco commodiſsimè inuenitur quidq;, eius debet etiam potiſsimum generit exiſtimari.

Scho-

Scholia in caput 26.

VELVT flexu eludant.) Ductum à gladiatoribus. Est enim eludere, ictus intentatos arte quadam euitare, uelutique ludendo à se auertere ac propellere.

Martialis.

Callidus immissas eludere simius hastas.
Si mihi cauda foret, cercopithecus eram.

Et Politianus in Lamia: Ibi, inquit, & funerepus periclitatur, & petaurista iactatur, & saccularius præstigiatur, & uenerarius ineflatur, & diuinaculus hallucinatur, & aretalogus nugatur, & circulator illudit, & gladiator eludit, & Orator blanditur, & poëta mentitur. vnde & apud Comicum dictum est.) Plautum uidelicet in Truculento. Apuleius libro primo Floridorum, narrat quo pacto Socrates prouerbium inuerterit. Nam cum conspexisset adolescentem decorum, diutile autem silentem: Vt te, inquit, uideam, aliquid eloquere. Sensit itaque Socrates aurium iudicium certius esse quàm oculorum. Et quod de Lysia legimus.) Solebant ueteres illi Oratores miro studio id agere, ut sine arte dicere uiderentur, itaque simplicitate quadam orationis, facilius id quod uellent rudi multitudini persuaderent. Cui illorum sententiæ hunc in modum libro quarto, capite secundo subscribit Fabius: Effugienda ergo, inquit, in hac præcipuè parte, omnis calliditatis suspicio. Neque enim se usquam custodit magis iudex.) Nihil uideatur fictum, nihil solicitum: omnia potius à causa, quàm ab Oratore profecta credantur. Sed hoc pati non possumus, & perire artem putamus nisi appareat, cum desinat ars esse, si apparet. Pendemus ex laude, atque hanc laboris nostri ducimus summam. Itaque circunstantibus ostentare uoluimus, iudicibus prodimus. Hactenus Fabius. Atque hoc est quod solebat dicere Lysias, summam artem esse, non uideri artem. Est autem hic Lysias ille Orator insignis, unus ex numero illorum decem, qui eodem tempore Athenis floruisse tra-

duntur: quem cum Platone conferens Phauorinus: Si ex Platonis, inquit, oratione uerbum aliquod demas, mutas'ue, atque id commodissime facias, de elegantia tantùm decraxeris: si ex Lysiæ, de sententia. Autor Gellius lib. 2. capite quinto. Tarquinius est peregrinus Romæ.) Hic est L. ille Tarquinius Priscus, Romanorum rex quintus, cui cum initio, Tarquinijs adhuc agenti, Lucumoni nomen fuisset, postea Romam cum uxore aduectus, L. Tarquinii Prisci nomen sumpsit. Reliqua lege apud Liuium libro primo ab urbe condita.

QVOMODO APVD AVTORES argumentationes colligendæ sint, & formæ suæ reddendæ. Cap. XXVII.

Non erit autem iam supra spem difficultas, cum in apertioribus & magis expositis argumentationibus fecerimus usum, ut tectiores paulatim deinde argumentationes, non modò reddamus locis suis, sed quòd priùs difficiliusque est, in formam suam colligamus, & ostendamus, quæ propositio sit & quid conficiatur. Opus est ergo in primis scire quæ sit quæstio, cui argumentationes adhibentur, quæ quomodo sit inuenienda, si forte non satis aperta fuerit, quàm simplicissimè potuimus, ostensum est à nobis, cum de inuenienda quæstione loqueremur. Nec inuenienda solum generalis est quæstio, in qua omnia continentur ea, quæ dicuntur tota oratione sed specialis etiam, quæ generali continetur, ad quã præsens argumentatio adhibetur, quam quærimus explicare. Quam cum inuenerimus, tum quicquid id est, quòd pro argumentatione propositum est, id

si

si una propositio est,adhibendum quæstioni. Quod si probet ea quæstionem in hanc , aut illam partem, pronunciatum quæstionis in eam partem , in quam inclinat probatio , conclusio fiat enthymematis : & quòd in probationem assumptum erit , propositio. Sin plures erunt propositiones,tum adhibēdæ erunt altera alteri : uidendum'que an altera probetur per alteram. Quod si fiat,ad summam quæstionis solum erit una argumentatio , ordine tamen probandi plures. Quod si non-probetur altera per alteram ,sed unaquæque per se probet id, quòd quæritur , plures erunt argumētationes. Quod si nec altera alteram probet,nec quælibet quæstionē per se,uel erunt plures unius argumētationis propositiones,uel plurium propositionū probationes. Quæ quidem qualia sint, optimum erit sumptis ab autoribus exēplis ostendere. Pro tota argumentatione est apud Quintilianū in Mariano propositio posita. Quid dicis? Tu si tribunus esses hoc fecisses ? si miles esses , hoc tulisses? Non erit difficilè formare hanc argumentationem, qui uiderit,quid ea uelit efficere. Id autē est in summa quæstionis,tribunum iure occisum esse à milite. Quod si cū hac propositione conferatur,non probatur id quidē cōtinuò ex ea,sed hoc quòd ei proximū est,neq; hunc tribunū istud facere,neq; militē ferre debuisse. Vt sit hæc argumentatio: Tu si fuisses tribunus,non fecisses hoc,ergo nec iste tribunus facere debuit. Sic etiam, si fuisses miles, non tulisses , ergo nec miles iste debuit ferre. Iam apertū est duas esse

argumentationes eas,quas dicimus in una composita propositione fuisse conclusas. Crebrò quidem usu uenit concisa hæc argumentatio altercantibus, quòd ex tragediarum scriptoribus facilè liquet. Apud Senecam cùm dixisset Amphitryo. Semperque magno constitit nasci Deum, uolens Herculis affirmare diuinitatem. Subijcit Lycus confutaturus illud. Quencunque miserum uideris, hominem scias. Duabus argumentationibus est hic opus,ut perueniamus eò,quod hac propositione colligitur. Quod quomodo fiat,apertum erit, si respiciamus quid uelit probare Lycus. Vult Sanè confutare, quòd sit Hercules Deus. Ergo hæc erit intentio: Hercules non est Deus. Propositione autem quam ipse sumit solum uidetur colligi, hominem esse Herculem. Hanc itaque argumentationē uelut cōfessam in medio relinquit. Hercules est homo,ergo non est Deus. Quod si aūt homo,probat,quoniam quisquis miser est, homo est Hercules est miser,est igitur homo: Prius argumentum è diuersis Deo ducitur,posterius ab adiacentib. Herculis. Simile est quòd subijcit in proximo Amphitryo. Quemcunque fortem uideris, miserum neges. Confutat minorem propositionem, quæ erat. Hercules est miser; vt sit argumentatio. Nemo fortis est miser: Hercules est fortis, non est ergo miser. Plures autem propositiones sunt, quarum alteram probat altera. Vt apud Lucanum in quinto Pharsaliæ; Orbis Hiberi Horror, & Arctoi nostro sub nomine miles, Pompeio certè fugeres duce: probat

bat id à pari : Fortis in armis Cæsareis Labienus erat, nunc transfuga uilis. Cum duce prælato terras atque æquora lustrat. Posterius ergo propositio prioris est. Prius propositio est alterius argumentationis, cuius est ab autore colligenda conclusio, quã reperiemus rursus ea uia, quam prius ostendimus. Quæstio est, an bene sibi consulant milites deserendo Cæsarem. Capiamus propositionem, quæ est; milites qui sunt fortissimi, & clarissimæ apud omnes famæ ductu Cæsaris, timidi atque fugaces erunt, si Põpeium sequãtur. Hæc propositio si adhibeatur quæstioni, statim uidebitur confici, non ergo bene sibi cõsulent, si deserant Cæsarem. Quandoque & in hoc genere probationes propositionum pro propositionibus ponuntur, quemadmodum & propositiones pro conclusionibus. Quale est apud eundem autorem. Par labor atq; metus precio maiore petuntur. Hæc argumentatio uidetur tota mihi esse ratiocinatio huiusmodi; Quæcunque minus laboris habent, & plus præmij, magis sunt expetenda; bellum ciuile minus laboris habet, quàm Gallicum & plus præmij; ciuile ergo bellum magis est expetendum. Pro maiori propositione posita est probatio, quæ est: Vbi par labor est & præmium maius, id est expetendum; consequitur ergo, ubi labor est & præmium maius, id est expetendum, consequitur ergo, ubi labor est et præmiũ maius. i. expetendum. Sic pro minore quæ erat ciuile bellum habet minus làboris, quàm bellũ Gallicũ & maius precium, quoniam Gallia quota pars

terrarum,

terrarum, tenuerit eum bello decem annorum implicitum, ciuile autem bellum, si gesserit pauca felici euentu prælia, cùm Roma subiget ei orbem. Cum uero plures sunt propositiones, quarum alteram altera non probat, et utraque probat intentionem per se, certum est plures esse argumentationes. Cuiusmodi apud eundem autorem eodem loco; Socerum depellere regno Decretum est genero. Partiri non potes orbem. Vel una propositio est, uel id quòd prius est (Socerum depellere regno Decretũ est genero) confirmatio sit eius, quòd sequitur (Partiri non potes orbem.) Hoc autem posterius, neque eam quæ sequitur probat (Solus habere potes) neque probatur ab ea. Ergo hoc ipsum (solus habere potes) altera propositio est. Vt sint argumentationes; Pompeius destinat depellere te imperio, ergo suscipiendum tibi est bellum, & solus potes habere imperium, ergo etiam gerendum tibi est bellum. Sic & Quintilianus in Apibus pauperis; Decerpebant (inquit) flores meos. Hæc est aduersarij contradictio. Hanc confutat. Subdit itaq;. Ecquid intelligitis iudices, quanto dolore dignum sit, quòd ego perdidi, si etiam hoc damnum est, flores auferri? Vtitur hac aduersarij cõfeßione ad probandam intentionem suam. Si enim perdere flores est damnum, multò magis damnum est apes perdere. Sequens propositio est hæc: Ita planè. Alioquin tu illos in uetustatem seruabas, et durarent adhuc, nisi ad hortum tuum apes uenissent. Priore propositione, uelut alligato ad inconueniens aduer-

aduersario, probauit, uel nõ esse damnũ decerpi flores, uel maius esse, quod ipse sit passus in apibus. Hic probat, ne decerpi quidem eos, cũ nequeant alioquin durare, quanquam non accedãt apes. Sed istud quia semper propemodum fit, ubicunque huberior est aliqua ad dicendum materia non fuit ideo monendum, nisi quòd plerunq; sic duæ aut plures propositiones, elocutionis ratione iunguntur, ut uideantur in unam confundi argumentationem. Idcirco discentis iudicium diligentiori nobis admonitione fuit excitandum. Quod postremum posuimus, cùm neutra alteram, & neutra per se conclusionem probet, si sint unius argumentationis propositiones, duæ tantùm poterunt esse. Nec enim plures capit ratiocinatio propositiones: In enumeratione uerò quanquam poßint esse plures duabus, omnes tamen coniunctæ unius propositionis, obtinent locum. Plena ratiocinatio uidetur esse apud Lucanum: Ante aciem Aemathiam nullis acceßimus armis, & quæ sequuntur: sed turbato propositionum ordine. Vt sit minor propositio, non sumus secuti lætas res Pompeij, cum dicit (Ante aciem Aemathiam nullis acceßimus armis.) Deinde sequatur conclusio, ergò possumus iustè deesse aduersis. Hæc est, Pompeij iam castra placent, quæ deserit orbis? Tum postremò maior. Quia quisquis secutus non est læta, iustè potest deesse aduersis. Quòd autem ponitur. Nunc uictoris opes, & cognita fata laceßis? est uelut alia

maior

maior propositio. Plurium uerò propositionum probationes, crebrum est uidere, præsertim cum nõnunquam tota causæ in duas sint coniectæ propositiones, ad quas omnes referũtur probationes. Vt redeamus autem eò, unde cœpimus, optimum fuerit ab apertißimis incipere, ut usu, assuetudineq; rerum quæ obscuriora sunt, fiant paulatim apertiora. Rerum natura sic se habet. Suis cuncta colligenda sunt gradibus. Et quod festinanti nonnunquam præcipitium est, ad id per singula sequenti uestigia, magna quandoque facilitate, pariq; securitate peruenitur.

Scholia in caput 27.

Cum de inuenienda quæstione loqueremur.) Huius libri capite decimo. Quid dicis? Tu si tribunus esses.) Verba patroni sunt in ea declamatione, appellantis accusatorem. Apud Senecam. In Tragœdia cui nomen est Hercules furens. Cum dixisset Megara.) Apud Senecã, nõ Megara, sed Amphitryo hæc cum Lyco disputat. Cuius rei superiore etiam libro mentionem feci. Simile est quod subiicit in proximo Megara.) Imò non Megara, sed Amphitrio. Orbis Iberi Horror & Arctoi. Verba sunt Cæsaris ad milites quinto Pharsaliæ libro. Par labor atque metus precio maiore petuntur.) Curionis uerba sunt hortantis Cæsarem ad suscipiendum bellum ciuile, apud Lucanum libro primo. Socerum depellere regno Decretum est genero.) Eiusdem Curionis & quidẽ eodẽ loco sunt uerba: Pompeius, inquit, gener tuus decreuit te socerum suum regno depellere, quò solus ipse regnet. Quod autem Rodolphus ex ijs, quæ sequuntur, duas facit argumentationes, id mihi parum considerate factum uidetur. quis enim non uideat, longè efficacius fore

fore ad persuadendũ, si dicas hoc pacto, Cuicũq; regnãdi cupido negatũ est regnũ partiri, & tamen solus habere id põt, ei suscipiendũ est bellũ illud, quo solus imperiũ cõsequatur; tibi ô C. Cæsar partiri regnũ per Põpeiũ nõ licet, & tamẽ uicto illo solus regnare potes, est ergo tibi hoc bellũ suscipiẽdũ. Quintilianus in apibus pauperis.) Subaudi, duas habet ad idem propositiones; Satis autem &c. Cõstat ex superioribus, titulũ esse declamationis, quæ apes pauperis inscribitur. Ante Aciẽ Aemathiã nullis accessimus armis.) Verba sunt Photini suadentis Ptolemæo regi Aegyptiorum, ne Pompeium à Cæsare uictum in regnum suum recipiat, sed in gratiam Cæsaris illum occidat.

RATIO CVIVSLIBET REI PER omnes locos describendæ. Cap. XXVIII.

PRoximum est, ei qui diligenter cognitos habet locos, uoletq; ex eis inuenire, parare facultatem sibi cuiuslibet rei per locos deducendæ: quòd uel idem est, uel simile illi, quod solebant qui docebant rhetoricen, inter praeexercitamẽta ponere puerorum; quòd Græcè ἐκφράσις, Latinè à plerisque descriptio uocatur. Sed Rhetores angustius pleraq; quam pro omnium locorum latitudine describebant: eloquendi uerò rationem (quam præcipuè spectabant illi) latius, quam nobis sit opus. Satis enim nobis erit, res singulorum locorum, singulis uerbis uelut capitibus quibusdam annotasse. Si quis tamen ea uolet oratione latius fundere, & uel nudam hanc describendi sequi expositionem, uel conuersa in lau-

dem

dem aut uituperationem dictione, argumentatione tractare descriptionem: poterit obiter & pulcherrimè artium omnium elocutioni cõsulere, dum parat inuentionem. Necesse est autem quisquis uolet rem aliquam describere, ut omnem eius naturam, proprietatemq; exactè perspectam habeat. Quantumq; distabit à notitia rei, tantum à facultate aberit eius describendæ, et proinde aptè, commodeq; de ea differendi. Quẽadmodum.n. sæpe iam diximus, dialecticè solã inueniendi docet rationem, res ex penitioribus artium petendæ sunt penetralibus. Atq; ex eis inueniantur oportet, quæcunque inueniũtur. Illę materiã præbent inuentioni, dialecticè uiã docet; nisi illis in rebus, quæ in uulgari opinione notitiaq; omniũ positæ, notiores sunt, quàm ut sint discendæ præceptione, & quę usu quotidie teruntur in manibus. Quoniã apertę sunt.n. sola propè ad differendũ de eis suffecerit dialecticè, materiã nobis is quem communem uocamus sensum rerum humanarum, suppeditabit. Qui nouerit autẽ rẽ, quam descripturus est, omnemq; eius uim naturę peruiderit, illi promptũ est, expeditumq; reperire omnes in ea locos; & uidere etiã, qui loci, quibus rebus conueniant, aut nõ conueniant. Nec.n. omnes est in omni re inuenire. Et quidã rebus per se conueniunt, alij conueniunt quidem rebus, sed non nisi in pronunciato dispositis. Quę cuiusmodi sint, subdito exemplo descriptionis, facilè uidebitur. Fiet descriptio commodißimè, si sic instituatur, ut ex eis quę singulis è locis ducimus, et

re

re describenda,pronũciata fiãt;sic,ut subiectũ res sit quę describitur;id q, ex loco ducitur,prędicatũ. Nisi tamẽ ei loci erũt,in quibus cõmodius secùs fiat, ut cũ species rei sumimus.Ibi.n.aptiùs res fiet prędicatũ.Genus.n.natura de specie,nõ spẽs de genere prędicatur.Et si qua alia erũt eius conditionis, quę non erit difficile uidere.Quãquã in reliquis propemodũ nihil est,q, impediat,quò minùs oĩa,quę ducũtur ex locis,poßint prędicari de eo,à quo ducuntur. Nam & definitum de definitione prędicatur:ut animal rationale est homo,& subiectum de paßione, & item adiacente dicitur,ut docibile est homo,album est homo.Contrà aptiùs fieri non abnuerim; uerum hoc tamen non fiet ineptè. Quare in his quanquam liberũ sit hoc uel illo pacto facere,malim tamẽ, quò minor sit errori locus,pręscriptum prioris legis seruari, ut res de qua quęritur subiectum sit; quòd ex loco inuentum fuerit,sit prędicatum;Ut si sumamus exempli gratia describendum hominem, primum dicimus ex definitionis loco,homo est animal rationale. Deinde,quia hominis genus est animal, dicimus homo est animal.Pro speciebus hominis accipimus omnia, in quę diuisionis lege,ea quã priore lib. diximus, homo potest deduci. Non quòd poßit homo quidem diuidi in ueras species,sed quia ad inueniendi uiã, præstãt idẽ illa in quæ homo diuiditur illo pacto, quòd præstãt ueræ species,in quas diuiditur genus. In quibus cum habeat homo generis uicem(ut modò diximus,) prædicetur de eis oportet. Dicimusque,

homo

homo doctus est homo, & homo indoctus est homo. Possumusq; hoc eodē modo per omnes diuisionis ire differentias, ducta (quemadmodū prædiximus) propemodum ex omnibus locis diuisione. Post hæc propria hominis sunt, homo capax est doctrinæ, homo est rationalis, homo est natus ridere. Ex totius loco nihil erit fortasse, quòd de homine dicatur: ipse namq; per se homo totum est. Nisi uellemus fortè dicere, homo totius mundi pars est. Partes autem hominis eo pacto, quo partium diuersitatem priore lib. fecimus, haud difficile erit inuenire. Coniugata erunt, humanus, humanitas, humanè ut dicamus, homo est humanus, homo præcipuè debet expetere humanitatem, homo debet omnia facere humanè. Nemo autem credat hîc erratum esse, si uerbis per se repugnantibus, ut fiat ex eis pronunciatum, cum re de qua quærimns, alia addātur uerba, quo poßint commodius in pronunciati formam cum re concludi. Cū enim per se dicatur ineptè, homo est humanitas; additis aliquibus uerbis, ut sit, homo præcipuè debet expetere humanitatem, commodè dicetur. Simili ratione descriptio per reliquos ducetur locos. Nihil enim attinet omnium ponere exempla, quando longum id esset, & facilius sit, quàm ut indicandū sit: Adiacentia & actus maximam & immensam propemodum copiam præbebunt inuentioni. Ex subiecti loco, nihil est quòd de homine dicatur. Cum sit.n. homo generis earum rerum, quæ per se subsistunt, in subiecto nequit esse. Sic causæ, euenta, & conne-

xa,

xa, in his præcipuè rebus, quæ agendi, patiendiue generis sunt, primas persæpè sibi uendicant partes. Locus & tempus, describendis singularibus rebus; ut Ciceroni, ut Catoni, ut Romę, ut Athænis, bello punico, Cladi Cannensi, multam suppeditant plerunque materiam. Generibus rerum, quoniam ea ferè citra intellectum temporis & loci apprehenduntur ab animis nostris, & efferuntur, minus idcirco sunt hi loci accommodati. Quinque accidentium loci, simplici rei describendæ non facilè queunt aptari: sed rectius pronunciatis eis, quæ ex priorum locorum descriptione ducta sunt, adiungentur. Ut si dicamus, homo loquitur; loqui actus quidam est hominis; cui contingens est; quòd psitacus effingit uocem humanam. Psitacus autem homini comparatus non est contingens, sed specie diuersum. Effingere autem humanam uocem; ad loqui, genus est. Quicquid.n.loquitur; uocem humanam effingit; sed tamẽ non quicquid effingit uocem humanam loquitur utique. Quoniã animalia quę citra intellectũ id agunt, non loquuntur. Sed hominem loqui comparatum ei, quòd est psitacum effingere humanam uocem contingens est. Sic etiam; tußire hominẽ, ad id quòd est hominem loqui contingens uocamus. Similiter in loco qui nominis uocatur; si dicas homo uocatur; nil uideris dicere quòd ad eum locum pertineat; nisi addas iam ei pronunciatum id, quòd dici solet, quoniam factus sit ex humo, uel simile quiddam. Ex eo quoq; loco, qui pronunciatorum dicitur, nihil itidẽ

 posse

posse simpliciter, hinc patet, quòd quisquis de re pronunciaturus est, necesse est pronunciato id faciat, quòd quia constare oportebit ex re, et eo quòd de re dicitur, necessariò ex aliorum locorum aliquo ducetur. Comparationes itidem & similitudines rerum, non fiunt per se rerum ad res, sed semper accipitur aliquid in re, per quòd fiat eius ad aliam rem comparatio. Homo per se nulli comparatur, nisi capiamus in eo uel magnitudinem corporis, uel uires, uel celeritatem, uel quæcunque alia talia capi possunt, in quo reliquis, uel animalibus uel hominibus comparetur, ex adiacentibus hominis. Opposita & diuersa, quia solum negatione pronunciantur, nihil est quòd per se describendæ rei conferant, nisi alijs locis adhibeantur, ut uel in comparationes, uel similitudines transferantur, uel aliorum locorum usum. Vt quemadmodum dicimus, homini est studium honestatis, cura discendi: adiacentia sunt hæc. Sic dicimus etiam à contrarijs, homini est odium uiciorum, euitatio ignorantiæ. Et ex diuersis hominis, brutis nullus est uiciorum uirtutumque delectus, nullus respectus scientiæ aut ignorantiæ. Illud etiam admonuisse uolumus, utilissimè singulares res, & ut quæque notissima est, ab his describi, qui primam huic curæ afferant manum. Huberius enim, quia singularia sunt, omnes inter se locos continent. Et quia nota sunt, faciliorem præbent inueniendi uiam. Quia constat hæc facultas usu præcipuè

& crebra experiendi consuetudine, non sumus ab eis inter principia maximi operis difficultate deterrendi. Alendus enim spe est animus, quisquis maius aliquid conatur. Nonnunquam enim maiora propemodum uiribus nostris, uel per hoc solùm præstamus, quia speramus commodè præstare nos posse.

Scholia in caput 28.

INTER præexercitamenta.) Paratum est illud colligere ex Rhetoricis Aphthonij progymnasmatis, ubi inter exercitationis modos 14. ad augenda eloquentiam inprimis necessarios, ponitur etiam descriptio. Quod Græcè ἔκφρασις) Id est, pura meraque narratio seu explicatio. Hesychius λόγον ἐνεργῆ .i. euidentem sermonem, orationemue interpretatur. Vt omnem eius naturam proprietatemque.) Supra lib. 1. cap. 5. Erasmus lib. 2. de Copia, de Apologis. quemadmodum enim sæpè diximus.) Præsertim lib. huius ca. 2. Is quem communem uocamus sensum rerum humanarum.) Commune & innatũ fermè omnibus de rebus iudiciũ. Describit hunc Quintilianus libro primo capit. 3. Ne quis parum cautus, de eo sensu communi existimet loqui Rodolphum, quem Physici isti nostri enumerant inter sensus illos, quos uocant interiores. Quam priore libro diximus.) Libri 1. cap. 7. Quæso autem te lector, siccine Rodolphum locuturum fuisse credis, si hæc ad 3. spectarem librũ. Non quòd homo possit diuidi in ueras species.) Nõ ita, inquit; accipienda hæc sunt, quæ si ego existimẽ hominem in ueras species diuidi posse. Est enim species infima, quæ alias sub se species non habet. Sed idcirco specierũ memini, quòd ea in

quæ homo diuidi poteſt, quod ad inueniendi attinet rationem, nihil à ſpeciebus differunt. qua de re lege ſuperioris li. ca 6. Cum ſit enim homo generis earum rerũ, quæ per ſe ſubſiſtunt.) Hoc eſt, cum ſit homo ſubſtãtia, ſeu in genere ſubſtantiarum. Bello Punico.) Tria bella Punica geſſere Romani: quorũ primo, uictis nauali prælio Carthaginẽſius, finẽ fecit cõſul Luctatius: alteri, Publius Aphricanus maior, uicto Annibale: tertio, Aphricanus minor, Carthagine ipſa euerſa. Cladi Cannenſi.) quã accepere Romani apud Cãnas: ubi (ut Liuij dicam uerbis.) XL. M. pediũ, duo M. DCC. equites, & tanta prope ciuium, ſociorumq; pars, cæſi dicũtur. Generibus rerum.) Genera uocat, quæcũq; ſingularia ac indiuidua non ſunt, quinq; accidentium loci. Hi loci ſunt contingentia, nomen rei, pronunciata, comparatio, ſimilitudo. Sed ſpecie diuerſum.) Diuerſum nunc dicit, quòd ſuperiori libro differens. Quoniam ſit ex humo.) Ab humo dici hominem, autor eſt M. Varro. Sunt, qui diuerſum ſentiant, uerum nihil ad hunc locum. Illud per ſe quiuis animaduertat, ea, quæ hoc capite docet Rodolphus, eadem ferè eſſe cùm iis, quæ Eraſmus tradit 2. lib. Copiæ de colligendis exemplis, quæq; ſunt apud Rodolphum ipſum in epiſtola quadam, de formando ſtudio ad Iacobum Barbirianum.

INTER DVAS RES PROPOSItas conſentanea, & diſſentanea, quomodo ex locis inueniantur. Cap. XXIX.

EI uerò qui parauit hanc deſcribendæ cuiuſq; rei facultatem. i. ut poßit uidere, quid de re quaque ex omnibus loci dici poßit, utile erit deinde propoſitis duabus rebus, quarum altera dicatur de altera, ut cum deſcripſerit utranque, conferat inter ſe lo-

eos utriusq; rei, u numquenq; alterius, alterius omnibus: uideatque, quid consentaneum poßit in eis, & quid dissentaneum inuenire. Quatenus enim consentiunt inter se loci, eatenus etiam res altera de altera non negabitur. Quatenus autem discrepant loci, non poterunt etiam ne res quidem inter se conuenire. Si quando uerò ducetur idem ex diuersis utriusque rei locis, quemadmodum sæpè fieri suprà ostendimus, si modò id, quòd ductum est è locis, certum habeat cum re utraq; consensum, certo etiam uinculo res inter se conuenient. Quærenda aũt erunt per oẽs locos iam cõsentanea, postea rursus dissentanea: tentandumq; hoc pacto, quid in utranq; partem de re proposita poßit dici. Sumamus in exemplum, philosopho habẽda est uxor. Hic primum philosophum per suos explicemus locos, similiter & uxorem. Definiamus philosophum esse hominem diuinarum humanarumq; rerum noticiam cum uirtute sectantẽ. Pro genere erit homo, quanquã exactiùs intuenti subiectũ sit. Species erunt: Stoicus, Peripateticus. Academicus, Epicureus, & quæ reliquæ sectæ philosophorum numerãtur. Propriũ est, cura scientiæ cũ uirtute. Totum & partes, eandem quæ hoĩs. Coniugata, philosophia, philosophari. Adiacentia: pallor, macies, horror & asperitas frontis, seueritas uitæ, morũ integritas, amor laborum, rerum humanarum incuria, contẽptus uoluptatum & dolorum. Actus: Studere, uigilare, laborare: aliquid tale semper efficere, quo melior ipse, meliores alij fiant. Causa effi-

ciens est:philosophus qui docuit eum, & cura, & iugis intentio studiorum, quibus didicit. Finis: bene, tranquilleque uiuere. Effecta sunt: mores hominum, uitaque rectis institutis emendata, & êdita præcepta uitæ, conscripti libri usui & memoriæ posteritatis. Destinata sunt: omnia quæ consequendæ philosophiæ causa parauit. Connexa sunt: opes eius qualescunque discipuli, ueneratio, fama. Locus; patria, in qua natus, locus in quo uersatur, publicus, & aspectui omnium expositus, ut qui omnibus sit uitæ præbiturus exemplum: item habitatio satis certa, cum debeat urbium populorumque corrector & emendator esse. Temporis, ut ætas eius, iuuenis an senex. Accidentium loci, ut prædiximus, quia in solam & simplicem rem non ueniunt, melius in toto pronunciato quòd sumptum est, perspicientur. Hoc pacto etiam erit explicanda uxor per suos locos. Primumque definienda, ut sit uxor mulier in consortium uitæ liberorum causæ legitimè accepta. Hic pro genere erit mulier. Species erunt, hæc & illa uxor: Proprium, liberos parere. Totum & partes (ut de philosopho diximus) non aliæ quàm hominis. Coniugata, uxorius, uxoriè. Adiacentia, affectus matrimonialis, amor uxorius, cura alendæ eius, pudicitia aut negligentia tori. Actus: blandiri, quæri, rixari, suspicari, æmulam metuere, iura genialia reddere, parere, educare, & communem rem familiarem curare. Subiectum (quoniam nunc uxorem sicut

& philosophum tanquam substantiam accipimus) non habet. Causa efficiens est: consensus coniunctioque matrimonij. Finis est, procreatio liberorum, conseruatioque. Destinata sunt: opes, quibus ali poßit reliquarumque rerum ad toleranda matrimonij onera apparatus. Connexa, maritus, opes, dos, nobilitas, ipsum etiam uxoris nomen ad connexa pertinet: & earum rerum generis est, quæ ad aliquid uocantur. Vxor enim mariti est uxor, & maritus uxoris est maritus. Nos autem in præsentia uxorem non tanquam pro qualitate uxoria, sed pro substantia, quæ ab ea denominatur, accipimus. Locus & tempus in generalibus his quæstionibus, hoc est, quæ proposita alio loco diximus uocari, per conditionem inferuntur: ut dicamus, quid si peregrina sit? quid si iuuenis? quid si senex? Per se enim nihil horum est in uxoris persona accipere, sed per conditionem potius adducuntur, suntq; & eorum quæ suprà memorauimus, & in philosophi & uxoris persona, plenaque huius generis. Quia tamen crebrò insunt eis, & in alterutram partem propensiora sunt, uelut pro certis & non conditionalibus accipiuntur. Accidentium loci qui sequuntur, eadem ratione se habent in uxoris nomine, quemadmodum in philosophi & hominis habere prædiximus. Verum hi loci, qui ex conditiõe inseruntur, non incõmodè ad contingẽtiũ referentur naturã. Quanquam.n. iuuenẽ esse uel senẽ, non sit contingens uxori, cui inest iuuenta uel

senectus: huic tamen quòd est, philosophum habere uxorem, contingens est iuuenem habere uxorem, uel habere senem. Sicutque ista in uxore ad philosophũ relata contingentia sunt; sic & in philosopho hæc eadem, relata ad uxorem sunt contingentia. In eis aũt rebus, quibus de certo aliquo singularique facto disseritur, hic locus aptiùs excutitur, plusque confert antecedentibus, adiunctis consequentibus inspectis; quæ omnia priore lib. sunt explicata. Similiter iam inspicimus nomen philosophi, & nomen uxoris, quid eorum uis proposito nostro afferat. Sic pronunciata de hac re, quid quisque magni nominis autor hac de re in hanc uel illam partem dixerit. Si comparata sunt ex philosophi persona, ecquid Imperatori in exercitu agenti, an seruo, an rectori ciuitatis habenda sit uxor? Ex uxoris persona, an philosopho habendus sit amicus firmior, an seruus, an concubina. Similia (ut suo loco diximus) nisi simul ex utrisque subiecto, & prædicato summi non possunt. Ergo ea continuo, aut affirmatiuè, aut negatiuè pronunciare, de proposito oportebit, ut doceamus similitudine accepta, philosophum uel habere debere uxorem, uel non habere. Oppositorum & diuersorum nisi in negatiuis, nullus ferè est usus. Cum fuerint ergo, quæ describenda sumpsimus, hoc more per locos deducta, tum conferendi sunt (ut diximus) loci locis: & uidendum, qui quibus conueniant. Ex his enim affirmatiuè de proposito statuemus. Qui discrepabunt,

bunt, hi propositum subuertent. Primumque per omnes locos consentanea scrutemur, ut sumpta definitione philosophi, qui scrutatur diuinas & humanas res cum cura uirtutis, conferamus huic ordine ea, quæ ex nomine uxoris sunt ducta. Definitio uxoris non multum dabit, nisi ea parte, qua ponitur in definitione Philosophi, cura uirtutis, & in definitione uxoris, causa liberorum quærendorum. Quærendi enim liberi, cum cura uirtutis uidentur conuenire; quoniam officium uirtutis uidetur liberos procreare. Deinde genus uxoris, mulier parum uidetur conuenire definitioni philosophi, nisi in ea intelligamus, quòd is uir sit. Vir enim & mulier naturæ ordine iuncta uidetur. Species uxoris, si sumamus clari nois fœminas quarum pudicitia & uirtutũ inclyta memoria est, etiam non discrepabunt: digna enim consuetudo earum, talibus uiris erit. Poterimus hoc pacto definitionem philosophi per omnes locos uxoris circumferre, & tentare omnia. Deinde reliquos ex ordine locos, qui in philosophi noie sunt, eadẽ ratione queadmodũ de definitione diximus, cũ omnibus locis uxoris coniungere, & experiri, qui conueniant; eos uerò qui non conueniunt, intactos relinquere. Hi enim cùm postea dissentanea eodem ordine quæremus, quo cõsentanea quæsiuimus, materiã inuẽtioni nostræ dabunt. Quod si etiam cõtraria sint aliqua inter se, quæ ex altera parte ducẽtur, inuenienda tamen utrisq; consentanea erunt. Quemadmodum Stoicus & Epicureus repugnant,

quo

quoniam hic uirtutem expetit, ille aspernatur; Ergo huic, uoluptas tori genialis, & blanditiæ, benignaque uxoris consuetudo, & gratia formæ consentanea erunt. Stoico uerò, cura procreandorum liberorum, & studium coërcendæ libidinis, ne alia quàm qua permissum est, rapiat. Hinc etiam nascuntur argumentationes illæ, quæ propriè ἐνθυμήματα, *Rhetores uoluerunt: dici: cùm diuisa una re per duo opposita, utrunque deinde affirmamus, uel negamus, quòd in enumeratione suprà comprehendimus. Cicero complexionem uoluit id uocari. Quale est, uxor uel decora est uel deformis. Videtur quidem primo aspectu, si altera sit ducenda, alteram ducendam non esse. Qui tamen uolet utrisque consentanea quærere, dicet decoram ducendam esse, in spem pulchritudinis liberorum; deformem, ut exerceat continentiam mariti. Sic qui dissentanea quæret, dicet decoram suspectam esse, deformem inuisam. Nec uerò primo statim conatu, desistendum est, si consentanea quærenti, prima duorum locorum collatio, parum respondeat. Sed conferendi iterum, adhibendique ad eos erunt alij loci, quibus consentanea esse peruincantur. Qualia sunt Thucydidis nonnulla, contra communem sensum opinionemq; dicta: quæ tamen adhibita probatione, confirmat. Agitandumq; hac ratione ingenium, nec acquiescendum solum eis, quæ ultrò se proferunt: sed erunt etiam quæ latent, eruenda*

enda. Sic enim paulatim facultas illa parabitur magna ex parte, quam tribuit orationi Cicero, ut nihil tam improbabile sit quòd non hac uia probabile uideatur. Vsus autem horum exercitamentorum hic præcipuus est. Descriptionis quidem, quòd per eam facilem assequimur omnium locorum in qualibet re, uelut uno sub aspectu, intuitum. Nec enim satis est scire locos, & in omni re inuenire posse: sed oportebit promptos esse, & uelut nutum nostrum expectantes. Præterea, qui nequibit rem propositam per locos describere, nihil est, quòd inuenturum ex locis certa se ratione confidat. Hoc enim primum est totius inuentionis caput ex quo commodè tractato, omnia copiosißimè proferuntur. Comparatio uerò inter se duarum rerum descriptarum per singlos locos, hanc præstat utilitatem, ut quicquid inuenerimus, facilè aptemus instituto nostro, & in usum argumenti traducamus; & uideamus etiam quòd inuentum nostrum aptum sit argumento, quòd ineptum, & quid in hanc illam'uè partem magis prosit nobis; & si quid conatui nostro repugnat, ut id ne attingamus quidem. Si dicam enim, cuicunque est cura uirtutis, ducet uxorem, ergo philosophus ducet uxorem; si neget aduersarius id, quòd propositum est, hoc est, ducendam esse uxorẽ cuicunque sit cura uirtutis; iam hac inuẽtione (quæ ex philosophi noĩe ducta est) habere curam uirtutis, nihil egerimus:

mus, nisi habeamus aliud ex persona uxoris inuentum, cui hoc sit consentaneum, ut dicamus, cuicunq; est cura uirtutis, uolet liberos procreare, ergo cuicũque est cura uirtutis, ducet uxorem. Similiter quòd in philosophi descriptione positum est, contemptorem esse eum uoluptatum & dolorum, cuicunque inuentorum ex uxoris persona adhibeas, frigidum & segne argumentum conficies. Id uerò quòd sequitur in philosophi descriptione, in curia rerum humanarum, dissentaneum ferè uidetur omnibus eis, quæ ex persona uxoris ducentur. Ergo in his danda erit opera, ut si non prosint, obsint quàm minimum. Vt dicamus, philosophum non uxoris molestia, non orbitate liberorum à coniugio deterritum iri: quoniam contemptor sit uoluptatum & dolorum. Sic etiam, eum non amore filiorum, curaque parendæ eis hæreditatis amplioris, aut uxoris desiderio, in uicia cupiditatis aut auaritiæ prolapsurum, quoniam sit sibi in curia rerum humanarum, solum ergo philosophũ innoxiè bona matrimonij malaque toleraturum. Sic quæ per se quandoque obstare uidentur, contra obstantia alia munimento sunt. Et quemadmodum reliquis in rebus, sic hic fit, ut quæ per se in malis numerentur, alijs comparata malis, in remediorum habeantur loco. Hæc quidem fundamenta sunt omnis inuentionis, quæ quisquis rectè firmiterque iecerit, exiguus in reliquis restabit labor, parataque est his omnis dicendi materia, & quicquid dicturi copiam potest instruere, ac uia colli-

colligitur. Sola deinceps opus est ratione, quæ præsenti rerum usui aptet ista, & ordinet ea dispo natáq; & uelut in aciem producat.

Scholia in caput 29.

Adiacentia, affectus matrimonialis, amor uxorius, curæ alendæ eius) Amorem uxorium hic dicit amorem uxoris erga maritum. Curam autem uxoris alendæ, ego putem mariti potius quàm uxoris adiacens esse. Negligentia tori.) Animus ad alterius, quàm mariti torum ꝓpensior. Quæ proposita alio loco diximus.) Huius li. ca. 8. Antecedentibus, adiunctis, consequentibus inspectis.) De his lib. 1. cap. 21. Quoniam hic uirtutem expetit, ille aspernatur.) Hic Stoicus, ille Epicureus. Ne cui imponat religio illorum, qui putant pronomen hic, semper ad propinquius antecedens referri oportere. Connexa sunt opes eius qualescunque.) Lucianus in Timone, ὀλιγαρκῆ γὰρ καὶ μέτριον χρὴ εἶναι τὸν φιλοσοφοῦντα, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὴν πήραν φρονεῖν, hoc est, oportet enim philosophũ paucis contentum ac frugalem esse, neque quicquam ultra perã quærere. quæ propriè enthymemata Rhetores uoluerunt dici) Enthymema quid sit explicatũ est supra lib. huius cap. 14. Quanquam hoc argumentandi genus de quo hic loquitur Rodolphus, ipsi enumeratio, siue inductio potius, quàm enthymema est, id quòd nec ipse hoc loco dissimulat. Cicero complexionem uoluit id uocari.) Complexio (inquit Cicero primo Rhetoricorum,) est in qua utrum concesseris, reprehenditur, ad hunc modum. Si improbus est, cur uteris, si probus, cur accusas? Alii id argumentandi genus dilemma uocant, diuus Hieronymus syllogismum cornutum. Quale est, Vxor uel decora est, uel deformis. Responsum hoc est Biantis, qui interrogatus à quodam, ecquid sibi ducẽda esset uxor? Aut formosam, inquit, habebis, aut de-

formē, si formosam, ea cum pluribus tibi erit cōis, sin deformem, ea crux tibi erit, & dolor. Horum utrunque malum, non est ergo ducenda uxor. Lege Gellij libri quinti caput undecimum. Quam Cicero tribuit orationi.) In paradoxis Cicero; Sed nihil, inquit, est tam incredibile, quòd non dicendo fiat probabile, nihil est tam horridū, tam incultum, quòd non splendescat oratione, & tanquam excolatur. Velut nutum nostrum expectantes.) Ductum à ministris ac famulis diligentioribus, qui eorum, quibus famulantur, etiam nutus spectare solent, ne dum auscultare uerbis.

ORDO TOTIVS INVENTIONIS in summa breuiter uelut aspectui subiectus.

Cap. XXX.

VT ergo demus omnia tanquàm sub unum conspectum, totamque præceptionis huius amplitudinem in unam summam colligamus, ubi materia disserendi fuerit oblata, siquidem sit formata quæstio nihil est, quod in hac parte laboremus. Sin rudis (ut ita dicam) materia dictionis proponatur, qua ratione sit in quæstionis conijcienda formam docuimus, quantum tamen id præceptione potuimus assequi. Cùm habuerimus, autem formatam quæstionem, tum diligenter est ea etiam, atque etiam expendenda, cuius generis quæstionum sit, ex omni illa (quam suprà explicuimus) quæstionum) uarietate. Nec enim facile quis inueniet, quò sint probationes omnes referendæ, nisi re-

ctè naturam quæstionis cognitam habuerit. Deinde tum uidendum quo pacto hæc quæstio, quæ totius disputatiõis est caput, in plures diducatur qõnes, quòd cũ hic locus à nobis tractaretur, pro uiribus est explicatũ. Iã iudicij nostri erit, quas qõnes inter primam qõnẽ comprehensas tractãdas, putemus q, tũ ex conditione rerũ & utilitate nascatur oportet, cumq; ea deliberandũ est ante oĩa, quas qõnes credamus tractãdas, quas remittẽdas, et an solã eã quæ prima est sufficere arbitremur. Vt in qõne quã modò pro exẽplo posuimus, an philosopho ducẽda sit uxor, utrum in hac qõne solũ de philosophi persona, de qua quæritur, differere uelimus, an prius generalem in hac inclusam qõne explicare, an cuiquã ducẽda sit uxor. Sic etiã, an optãdi philosopho liberi, q, ex hac etiã pendet qõne, utrũ id latius uelimus fundere, et propria quæstione tractare, an solum in simplicis argumentationis formã breuiter colligere. Sic, an expetendæ philosopho diuitiæ, an philosopho cura rei familiaris obeunda, & reliqua omnia argumenta ex locis ducta, quæ latius arctius'ue tractari pro dicentis arbitrio, & suas quæstiones accipere possunt. Cũ fuerit autem constituta nobis quæstio, siue unam, siue plures faciamus, eadem erit omnium, quæ cuiusque confirmandæ ratio: ea quam proximo loco diximus, ut acceptis in quæstione omnibus, ex quibus argumenti aliquid duci poterit, (poterit autẽ ferè ex omnibus, quæ ponuntur in quæstione) describamus ea, perq; locos omnes ducamus, et tũ ex

con-

consentientium, aut discrepantium ratione, prout de quęstione pronunciauimus, in hanc uel illam partem argumenta colligamus. Nam de quæstione quæ expositione explicatur, minus suscipitur negocij præsertim cum de facto aliquo quæritur, cuius tantùm ordo.i.initia, decursus, exitusque sunt recensendi. In eis uerò ubi causæ rerũ quærũtur, quia possunt unius rei quandoque eße multæ causæ: aut habitudo qualitásue rei alicuius inuestigatur, ut qui quærat, quibus rebus, aut quo genere uitæ Cato tantum uirtutis nomen sit assecutus; non oportebit utique argumentari eum, qui de hac quæstione differet; sed solum integrè, seuerè, iustè, constanter, prudenter facta dictaque Catonis expositione colligere. Argumenta tamen, & semina omnia confirmandarum laudum Catonis ponentur, ex quibus si quereretur, an fuerit laudandus Cato, idem id colligi posset. Sed quia genns hoc quæstionis credentes habet auditores, non enim quæritur, an fuerit laudandus Cato, sed quibus rebus tantum laudis sit assecutus; idcirco expositione poterit ea quæstio absolui. Quod in omnibus his ferè rectißimè fiet, in quibus auditor non certantis, sed dicentis sustinet personam. Hæc ubi fecerimus peruiderimusque cuncta, quibus sit nobis opus ad id, quòd ad formandam orationem pertinet, an res ea, ex qua nascitur quæstio, quæ per argumentationem est explicanda, simplex sit, & quæ solum proposita quęstione poßit intelligi, quales sunt quas proposita

ſita diximus uocari: an ſinuoſa ſit, & multiplex; quæque ex uaria & flexuoſa rerum oriatur ſerie, ut ſunt conditionales quæſtiones & ciuiles plereque, ad quas rectè percipiendas longior narratio præcedat oportet. Deinde cùm noſtram auditorumq́ue perſonas, & rerum de quibus ſimus dicturi, conferimus æſtimationem: & cogitamus, quas aures nobis auditores, quas eis qui contra nos dicent, ſi qui dicent contra, ſint adhibituri: quaſq́ue prius adhibuerint, ſi qui prius, quam nos dixerint: tum non erit difficile iudicium nobis, an ſit exordio parandus aditus ad animos eorum, & cui uel occurrendum incõmodo, uel ſpei incumbendum: cùm uiderimus quid ſit noſtrarum partium, quò uel premamur maximè, uel cui faueatur. Sic & peroratione, an tam multiplex res tantaq́ue fuerit argumentationum copia, ut ſit auditoris memoria enumeratione reficienda; an ea ſit natura rerum, ut quæri de noſtra conditione, mouere lachrymas: ira, odio, indignatione, miſcere auditorum animos debeamus. Omnium nos rerum perſonarumq́ue conditio rectiſſimè admonebit, ſi cuncta conſideremus, quemadmodum diximus, cùm loqueremur de his partibus orationis. Omnia ex eiſdem ducenda locis erunt, ex quibus argumentationes oſtendimus duci: ſiue doceamus, ſiue beneuolentiam, iram, odium, miſericordiam, aliosúe moueamus affectus; ſolisq́ue cuncta hæc quæſtionum capitibus, quòd inuentionis eſt, diſtant. Validiſſimi autem affectus perſæpè oratione, quæ expo-

ſitioni quàm argumentationi ſimilior eſt, mouentur ſæpe tamen & argumentatione, ut alio docuimus lo co. Colligendi tamen acumen, omniſque tenuior illa argumentandi ſubtilitas uitanda eſt. Vt quæ ſemel dicam puritas illa docentis orationis, & impetus affectibus turbantis, ſicut inuentione nihil di- diſtant, ita eloquendi propè extremis ſunt finibus diſcreta.

Scholia in capud ultimum:

Vt ergo demus omnia. ἀνακεφαλαίωσις eſt eorum, quæ dicta ſunt de locorum uſu. Qua ſit ratione in quæſtionis formam conijcienda, docuimus. Libri huius cap. 12. Ex omni illa (quam ſupra explicuimus) quæſtionum uarietate.) Cap. 9. 10. & 11. Quod cum hic locus nobis tractaretur. Cap. lib. huius 14. Quales ſunt, quas propoſita uocari diximus. De propoſitis & cauſis, item de quæſtionibus prædicatiuis & conditionalibus, lege caput huius lib. 10. Cum loqueremur de partibus oratio nis.) Cap. 24. Ex quibus argumentationes oſtendimus duci) Toto lib. 1. Sæpè tamen & argumentatione, ut alio docuimus loco.) Libri huius partim cap. 4. & 5. par tim eiuſdem libri cap. 24. Ita eloquendi prope extremis.) F. Quintilianus lib. 8. cap. 3. Hactenus in ſecundum Rodolphi.

FINIS LIBRI II.

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII DE INVENT. DIALECTICA,

LIBER TERTIVS.

DE AFFECTIBVS QVID SINT, ET vnde oriantur. *Cap. I.*

QVONIAM, *autem de affectibus dicere locus admonuit, & dictu-rum me de eis priore rerum tra-ctatu pollicitus sum: paucis, quæ natura eorum, quæ uis sit dicam ut cùm cognitos eos teneat, qui uenire cupit, paratum habeat tanquam scopum, uniuscuiusque naturam, ad quem sint omnia argu-menta uelut tela dirigenda. Affectus autem mihi non aliud uidetur esse, quam impetus quidam ani-mi, quo ad appetendum auersandum'ue aliquid ue-hementius, quam pro quieto statu mentis impel-limur. Omnis itaque affectus, uel ex appetenda-rum rerum, uel auersandarum studio nascitur Appetimusq́ue quecunque, uel re uera, uel in speciem bona sunt; contra auersamur, quæ noxia sunt, uel nocitura creduntur. Nec solùm affi-*

cimur eis, quæ nobis bona putamus, aut mala, sed alienam quoque uicem dolemus, gaudemus, irascimur, miseremur. In omni autem affectu duo sunt præcipuè, quibus mouemur: res quæ accidit aut expectatur, & persona ad quam res ea redit. Quæcunque ergo res digno contigerit, siue bona ea sit, siue mala, gaudemus. Contrà, si qua indigno, ferimus molestè. Et si quidem bona sit, inuidemus, irascimur: sin mala, miseremur, & in doloris uenimus societatem. At in his affectibus, qui in suam cuiusque ueniunt personam, res plerunque sufficit affectui, & per quàm breuis est de persona cunctatio. Nemo enim ferè non sibi fauet. Quicquid bene cesserit, id digno sibi: quicquid secùs, sibi indigno id euenisse persuadet. Venit & quandoque in partem rei persona, non quidem cui contigit, sed à qua profecta res est. Unde persæpe, non tam bene aut secus de re, quæ facta est, existimamus ex re ipsa, quàm ex animo, aut opinione eius qui fecit. Unde scitè apud Comicum dictum est. Vnum hoc scito, contumeliæ non me fecisse causa; sed amoris. Et item alio; Abs quiuis homine (cùm opus est) beneficium accipere gaudeas. Verum enim uero id demum iuuat, si quem æquum est benefacere, is facit. Sed in tractatu rei, persona hæc ad efficientium locum redigetur. Quandoque persona etiam ad subiecti locum pertinet; ut si quis propter uirtutes amet quempiam, uel propter decorem; similiterque oderit in eo uicia, uel deformitatem; res

quidẽ sunt uirtus, uel uiciũ reliqua ue quibus spectatis, animus prȩcipuè mouetur; persona uerò uelut rerum quȩdam sit accessio; quoniam rebus etiam sine persona moueremur, personam sine rebus nihil ad nos putaremus pertinere. Et quoniam rerum subiectum est persona, cùm tractabuntur res, in eum locum ponenda erit. Quia tamen affectus complecti personã uidetur, & nomen affectus illi præcipuè tribuitur, tametsi prior sit nobis uirtutis uel decoris cura, sine quibus personam negligeremus, ipsa tamen persona est, quæ amari dicitur, quam odimus, cui inuidemus; idcirco in his pro re sæpè accipimus personam, & rem inter locos personȩ collocamus. Nihil autem refert in effectibus, aut sic esse rem, aut sic uideri. Temerarius est enim affectus omnis, & prȩceps, rapit mentem, & plerunque alius ex alio nascitur. Vnde fit, ut de rebus omnibus, non ex uero statuat, sed bonas eas, malasque putet ex opinione, quam indidit elterius affectus error; uel quam leuiore quacunque, & inani persuasione secutus est. Sunt & affectuum diuturniores alij, qui longo sunt usu firmati; ut amor, odium, inuidia, luctus metus; & in summa, omnis quicunque maioris alicuius causæ persuasione animos obsedit. Alijs breuiores & subditi magis: ut qui cum alijs, ex causis, tum orationis uento, tanquam in stipula ignis concitantur. Hique sicut de improuiso propemodum prorumpunt, sic celeriter quoque persæpè, & quamuis leui leui causa residunt. Quan-

quam sit autem capax omnium affectuum oratio, & nullus non locum aliquando sibi uendicet in dicendo, duo tamen uel maximè Oratoribus laudẽ tulerunt, odium & misericordia. Sanè Aristoteles in eis libris quos de Rhetorice conscripsit, multos enumerat, & quid sit quisq; , quibusq́; rebus oriatur, extinguaturque rursus, copiosissimè prosequitur: ut fuit uir ille ingeniosissimus omniq́ue rerum copia instructissimus. Quæ quisquis scire uolet, ex illo paratum erit inquirere. Mihi uidetur, quisquis communis sensus planè non erit expers, cùm rem de qua dicturus sit, cum auditoris contulerit animo, cũque perspiciat, quid dicendo uelit efficere, non latiturum eum, in quòd affectus genus sit rapiendus auditor. Deinde quum res cum personis (quemadmodũ modò prædiximus) coniunxerit, facilè ex re, quod bona ea, mala'ue sit; facilè ex persona, quod ea re illa digna sit, aut indigna, deducet.

Scholia in caput 1.

QVONIAM autem de affectibus.) Tria potissimum hoc libro explicantur, qua ratione mouendus auditor, quomodo delectandus, quo ordine, quaq; dispositione quauis in re utendum sit. quid autem de permissione affectuum, & quatenus his uti liceret, constitutũ sit apud ueteres, lege Quintilianum libro 6. cap. 1. Item lib. 2. ca. 17. & 18. Et dicturum me de eis priore rerum tractatu policitus sum.) Libro 2. cap. 24. Et rursus libro 1. cap. 1. Porrò de affectibus multa 6. Institutionũ libro Fabius,

quæ natura eorum quæ uis.) Quintilianus lib.6.cap.2. & 3.Nihil aliud uidetur affectus.)Affectus est animi motus,quo sensus aut uoluntas prosequitur, aut fugit rem oblatam:Sunt autem capita quatuor,duo malorum, & totidem bonorum, dolor,metus,spes,gaudium. Alterũ præsentis, alterum imminentis, ex his fluunt reliqui. Vnum hoc scito,contumeliæ me nõ fecisse causa.)Chærea in Eunucho excusaturus se Thaidi, quòd uirginem uiciasset,inter alia multa dicit & hæc.

> Imò,ita quæso,unum hoc scito,contumeliæ
> Me non fecisse causa,sed amoris,&c.

Et item alio loco: Abs quiuis homine.(In Adelphis. Sunt & affectuum alii diuturniores.) Lege lib.1.cap.11.de adiacentibus. Multos enumerant.) Maxime lib.2. Rhetoricorum.

QVOD MODIS A DICENTE TRActentur affectus. Cap. II.

TRactantur autem affectus triplici ratione. Prima est ut exprimamus oratione affectum, hoc est,ut irati,metuentis,amantis,dolentis, nobis assumamus uerba. Qualis ferè est omnis in Comœdia, Tragœdiaque oratio. Sed hæc ardẽtiores habet motus,quoniam persona habet magis insignes & res grandiores. Illa quietos magis & propius à tranquillitate distantes, quia res, personasque de medio sumit.Qua in parte necesse est cogitatiões,uota, quærelas,desideria,preces,contentiões oẽs, pro natura cuiusq; affectus exprimat oratio. Ante oĩa uerò elocutionis genere istud conficitur, ut ipsa dictio,tumultũ,perturbationemque cõcitatæ mẽtis imitetur.

Et est quidem in hac affectuũ imitatione præcipue posita ea uis, quam nonnunquam colorem uocamus dictionis. Vt cùm eandem rem multi dicant, siue exponant quidem, siue argumententur: alius tamen monentis solum, alius irati, alius querentis, alius miserantis tueatur colorem. In Satyra uidemus, idem tribus illis, qui adhuc extant, Horatio, Persio, & Iuuenali institutum esse, eandemque rem tractari. Ea est, ut mores, uitamque emẽdent, & reprehendant uicia. Suum tamen quisquis secutus est colorem. Horatius ridentis speciem, & ingenuo (ut ipso ait) culpam defigere ludo affectauit. Persius seueriorem & propè philosophi personam accipit. Docendo itaque reprehendit, & reprehendendo docet. Iuuenalis indignantis & irati plerunque prefert speciem. Quare erectior paulò, & profluentior carminis compositio, magis decuerit eum, sicut & sal amarior plerunque & solutior orationis libertas. Nec ulla alia in re magis positũ esse decorum orationis illud crediderim (quòd tantopere in Oratore suo laudauit Cicero, tantáque ubique secutus est obseruatione) quam in eo, qui sit ex hac imitatione desumptus color, isque dicentis personæ, ex sua, auditoris, rerumque collata existimatione, aptè & diligenter accommodatus. Sed plura de his dicere, ad eloquendi magis, quàm inueniendi pertinet rationem. Secunda, tractandorum affectuum ratio est, cùm aliquem affectu aliquo concitum describimus; & quæ fecerit,

quæ dixerit, sic explicamus, ut ex omnibus affectus possit deprehendi. Cuius rei cùm multis in locis mul ta sunt apud autores exempla, tum egregium apud Tragicum nostrum in Oedipode: Prædicta postquã fata & infandum genus deprehendit, quæq; sequun tur. Notus .n. est locus. Huius etiam generis est, cùm uel nos uel alium quempiam esse, aut fuisse aliqua af fectione permotos docemus, quæ utrolibet modo, & argumentatione & expositione possunt explicari. Multum autem interest inter hanc rationem et prio rem illam. Quoniam ex priore solùm color assumitur, quẽ possumus etiã aliud agentes præferre. Sicut n. qui obiurgat, plerunq; irati speciẽ habet: ita possumus & amantis personam gerentes obiurgare, & indignari, & queri, & reprehendere. Quemadmodum apud Virgilium Dido queritur primùm.

Dissimulare etiam sperasti perfide tantum
Posse nefas.

Deinde iam flagrat ira:

Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus autor.
Oĩa tamen fœminæ, furẽtis amore colorem habent. In hac autẽ parte, nõ color orationis, sed res ipsa quæ agitur, hoc est, quã docere conamur, continetur. In hoc .n. dictio impẽditur, ut hoc aut illo pacto affectũ quempiam esse doceamus. Tertia uia, qua tractãtur affectus, est, cùm auditoris animũ tractare nitimur: cumq; non quærit oratio affectum docere nostrum, sed eruere, excitareq; cupit alienum. Hocq; est quód secundo numerant loco, qui tria uolunt Oratoris esse mu-

se munera, docere, mouere, delectare. Quia nascitur autem omnis affectus (ut diximus) si quidē pro aliena suscipitur persoua, ex rei specie, quæ uel euenit, uel expectatur, proinde ut ea bona, mala'ue creditur, & existimatione personæ, quia uel dignam eā uel indignam eo casu putamus: tertium persæpè accedit, persona quæ rem opera, consilio'ue explicuit. Quibus uerò affectibus pro nobis mouemur, sufficit quidem res; efficientis tamen etiam persona sæpe adiungitur, sepe etiam & nostra persona, quòd ad dignitatem, indignitatem'ue pertinet; in his ipsis utimur affectibus, si quid ea alterutram in partem habeat notabile. Ex his ergo, uel omnibus, uel singulis argumenta ducentur, pro rerum conditione, & affectus quem conamur excitare natura. Cicero quidem quandoque ex persona solùm ducit, ut pro Plācio, pro Sylla. Quandoque ex re, ut in Nanarchorum casu deplorando, contra Verrem. Quandoque ex utrisque ut pro Quintio. Pro Milone uerò, cum personam Milonis indignam eo casu docuisset; pro re (ut alio loco pluribus diximus) suam subiecit personam, & suis lachrymis, tanquam iustis maximeq; fauorabilibus causam commendauit. Non sunt autem eò ducende argumentationes, ut colligere nitamur miserendum, inuidendum, irascendum, fauendum esse. Satis est de re, personaque demonstrare (id quòd natura affectus postulat) ut res bona uel mala, persona digna uel indigna sit. Quod si rectè et ex sententia fiat; sitque auditoris animus, qui oratione

tione poßit expugnari, sequetur affectus ultro. Rapidus enim est, & tantum opus est cœpisse. In reliqua, cum semel impetum collegerit, uelut decidentes summis montibus torrentes, præcipiti per decliue cursu deuoluitur.

Scholia in caput 2.

SED hæc ardentiores habet motus.) In Tragœdia inquit, affectus insunt uehementiores, propterea quòd in ea illustriores, grauioresque personæ quàm in Comœdia introducuntur, &c. Lege Horatij libellum de Arte Poëtica. Quia res, personasque de medio sumit.) Quia in cõi hoium uita uersatur, & res personasque habet plerunque humiles ac uiles, nonnunquam etiam sordidas. Vt ipsa dictio.) Ipse orationis ductus ac ueluti color. Colorem.) Habitum, speciem defensiõis, ut Iuuenalis: Dic Quintilianns colorem, eodem modo dicimus nullo colore defendi factum posse, cui iusta excusatio obtrudi non posit. Horatius ridentis speciem.) De hoc Persius satyra 1.

Omne uafer uicium Fidenti Flaccus amico
Tangit, & admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

Et ingenuo, ut ipse ait, culpam defigere ludo.) Lapsus memoriæ est. Neque enim apud Horatium hoc carmen legitur, sed apud Perusium satyr. 5. quo in loco Cornutus inter alia multa his etiam uerbis admonet ipsum poëtam Persium.

Verba togæ sequeris iunctura callidus acri,
Ore terris modico, pallentes reddere mores
Doctus, & ingenuo culpam defigere ludo.

Cæterum hãc triũ horũ Satyricorũ diuersitatẽ is demũ intelliget qui omnes singulorũ satyras euoluerit, et quidem diligẽtissime, Sal amarior.) Amarulẽtior deprehensio,

hensio,amarulentiores ioci ac dicta. Solutio orationis, libertas.) Libertas maior,& quæ minus astricta, obnoxiaque ullis sit legibus, Apud Tragicū nostrum.) Apud Senecam in Tragœdia ea,cui nomē est Oedipus. Apud Virg. Dido.) 4. Aeneidos. Quia nascitur autem omnis, affectus,ut diximus.) Lib.huius ca.j. Ex rei specie.) Prout res bona aut mala,utilis aut nocitura, digna aut indigna uidetur. Pro Plancio.) Quem ambitus reum fecerat Laterensis. Pro Sylla.) Quem proditionis arguebat L.Torquatus. Vt in Nauarchorum casu deplorando,cōtra Verrem.) Actione in Verrē septima. Pro quintio.) Hūc in gratiam Sex. Næuii accusarat insignis ille Orator Hortensius. Pro Milone.) Quem Clodiani postulabant lege Cornelia de sicariis. Pro re,ut alio loco pluribus diximus.) Lib.2.cap.4.& 5.

QVOMODO AVGETVR, ET DIMINVITUR oratio,& quomodo soluitur affectus. Cap. III.

EST igitur omnis dicentis in hoc conferenda cura,ut affectum,qui dicendo repentè non potest fieri summus,paulatim excitemus oratione, demusque operam,ut rerum & personarum æstimatione, in hanc illam'ue partem, uelut gradibus quibusdam ab infimo ad summum perducamus. Quod tum amplificationem, tum augmentationem Rhetores uocant. Sicut autem in rebus,propè laudis suæ est expers ea, quæcunque tantum generis sui nomen tuetur,proximumq; est,à conuicio, dici (quòd dici solet) est quidem homo,sed solùm homo est: est doctus,sed præterea nihil. Ingentem rem,spectādam,admirandam esse opor-

se oportet, & quæ oculos animumq; suspendat, quæcunque debet insigni aliquo loco numerari. Sic etiã, ne affectus quidem meretur nomen quisquis est à mẽ tis tranquillitate proximus. Ergo ut moueri, rapi, ardere dicatur auditor, magnitudo rebus est addenda, perq; omnia quæcunque possimus res extollẽdæ sunt incrementa. Sicut autem quãtitate magna quædam per se in rerum toto genere creduntur, ut mons omnis, omnis Elephas magnus dicitur, alia comparatione magna dicuntur, ut adamas adamanti minori cõparatus, & granum milij minori grano milij, dicitur magnum: Sic etiam in his quorum æstimatio initur, & quæ nostra opinione magni putantur, quædã per se uidentur talia, quædam comparatione tolluntur. Per se magna uidentur, ut religio, patria, parentes, coniuges, filij, uita, ualetudo, honor. Et hæc quidem omni hominum generi. Alia sunt magna singulorũ opinione, ut quicquid est quod unicuique maiorem in modum desideratur, ut sitienti potus, esurienti cibus, studenti eruditio, auaro pecunia. Quod si uolemus ergo aliquid augere, docebimus, pertinere ad hæc tuenda, uel paranda, uel ad ea, quæ obstant istis, depellenda. Quantoque plura in hoc genere coaceruabimus argumenta, & alia super alia congeremus, tanto fiet res maior. Vt cùm docuerimus non posse quem sine eo, de quo disserimus, incolumitatẽ tueri. Deinde addamus, ne uitam quidem in tuto sibi fore. Post hæc, idem periculi parentes manere. Iam patriam quoque & aras, focosq; in discrimen adductũ

tri. Pro cuiusque rei natura ingenioq; auditorum, hæc erunt adhibenda. Videndumque ad quam partem rerum earum, quæ uel ab omnibus magni putãtur, uel priuatim ab his qui audiunt, id quod in orationem uenit, poßit accommodari. Nãque & hoc inter utilißima fuerit, uidere, quid is apud quem dicimus, maximè probet; quid auersetur, in quem sit pronior affectum. Alius enim ab ira facilius aufertur, alius est aduersus misericordiam infirmior, quosdam inuidia torquet, aliquot promptius metu concusseris. Ergo & hęc, et quibus rebus facilius in ista ferantur, diligenter erit explorandũ, & qua parte facilimè uictoriã cedent, ea erunt acerrimè oppugnandi. Cõparatione uerò res tolluntur, aliàs quidẽ nõ expressa per orationẽ cõparatione, sed tacitè audientis animo collecta, aliàs aperta, & dicendo demonstrata. Prior ille cõparationis modus fit, cùm rẽ, de qua disserimus, in partes spargimus, & uelut unam in multas distribuimus. Multa nãq; uno, quia plura sunt, maiora quoque uidentur. Sic qui bellum dixit, oĩa quæcunq; solent in bello fieri cõprehẽdit, At qui metus hostiles, prædas, incendiaq́; uillarũ, expugnationes oppidorũ, cędem populariũ, impensas militares uastationẽ agrorum, famem, egestatẽ, omniaq́; ferro & flamma diruta, omnia sanguine consperſa dicet: quanquam nihil ille plus dixerit, id tamen consequitur persæpè, ut cùm sic dixerit, dixisse omnia; cùm aliter, hoc est, solo belli nomine, nihil ferè dixisse uideatur. Præterea maiora

uidentur, quæ inſtant, quàm quæ uel præterierunt ex multo, uel futura ſunt. Quoniam hæc ſpei, metùſue locum admittunt; illa ſolatium, deſiderium ue percipiunt, facto iam tandem fine rerum. Ergo ſi res de qua diſſeritur, præterijt, aut adhuc futura eſt colligendum tamen eſt, ea ſecuta eſſe uel pro uentura, quæ in preſentia benè, aut malè nos habeant, prout eſt rei natura, de qua dicitur. Ad hæc, præſens rei conſpectus præcipuè penetrat animos, nec eſt res ulla ad mouendos affectus potentior. Segniùs enim (ut inquit Horatius) irritant animos demiſſa per aurem, Quàm quę ſunt oculis ſubiecta fidelibus. Detectę itaque ſunt in aduerſo pectore cicatrices in concione, & uulnera deligata in iudicijs, & parentum cognatorumq́ue lachrymę, infantium puerorum ętas, reorum ſordes prolatæ in conſpectum, & præſentibus aptata oratio. Quod ſi minus res patitur fieri, oratione tamen conantur, quam maximè datur, rem uelut in conſpectum dare, & oculis ſubijcere. Quod deſcribenda re, & imagine eius uerbis exprimenda, eò quod ἐνάργειαν Græci, noſtri euidentiam interpretati ſunt, maximè conſequuntur.

Aperta uerò comparatione res creſcunt, quoties alijs, quibus eas præferimus adhibentur, & earum collatione magnitudo ipſarum colligitur. Sicut autem in quantitatibus, quoties duæ, pluresúe conferuntur, maior eſt ea, quæ aliqua parte ſola manet,

net,& quam non usquequaque aliarum magnitudo assequitur; sic in hac comparandi ratione;qnicquid aliquid habet, quod non sit sibi cum alijs commune, ea parte reliquis maius uidetur,qua sola eminet, reliquasque (ut ita dicam) à tergo relinquit. Cicero itaque, cùm pro M. Marcello restituto,Cæsari gratias egit,præsentem illam clementiam omnibus bellicis Cæsaris prætulit laudibus. Quoniam bellicæ rei decus,& milites & tribuni & auxilia etiam muneri sibi asciscerent: uellentque cuncti uenire in eius societatem gloriæ:hæc autem clementiæ sola laus sua esset. Et bellicas laudes multa turbulenta, aspera, horrida,qualia fert bellorum necessitas, habere;clementiæ laudem benignam, fauoris plenam, plenam modestiæ esse. In bello quoque uires humanas humanis uinci uiribus: clementiam animos, iramque uincentium,qui inuicti uiribus sint,placare. Hæc itaque, quia clementiæ conueniunt soli, præfertur hac in parte bellicæ uirtuti. Quod si quis è diuerso uolet colligere, quibus rebus bellica uirtus à clementia, superetur, poterit eam similiter multis præferre clementiæ. Clementiam enim pacatis conuenire rebus, & pacis potius ornamentum esse, quàm periculorum præsidium: bellicam uirtutem, rebus in ultimum discrimen adductis succurrere solere: & patriam penatesque ab his, quæ uictori collibuissent, defendere. Et clementiæ laudem uelut in medio positam cuiuis posse contingere: bellorum gloriam, non nisi rarissimum quemq; consequi. Sic etiam non bo-

hominis modò, sed omnium animalium esse clementiam: ignoscere enim omnia, & post iras iterum placari: continere autem res nutu ditionéque sua, omnes quidem solius esse Dei, plurimas autem eius uideri, qui deo proximus sit, quod bellica laude in primis paratur. Poterunt autem hæc augumentationis exempla per omnes locos duci. Posuerimque uel inter utilißimas exercitationes dilalectici augendi rationem, cùm priores illas, tum hanc postremam ex comparatione. Quando omnis hominum deliberatio omnia consilia, ferè inter magis minusque bona iactantur. Neque quicquam est, quod acrius expendere uim rerum, intueríque doceat, quàm comparatio. Laudationibus in primis argumentatio conuenit. Pleràque enim quæ laudis loco ponuntur, per se frigida sunt nisi extollantur oratione, & dicentis ingenio fiant laudanda. Isocrates in Helenes laudatione, cùm pulchritudinem eius in maxima laudum illius poneret parte, & pulcherrimam eam fuisse, cùm alijs rebus, tum Thesei rapina prudentißimi totius Græciæ uiri, & Paridis iudicio docuisset: exiguam tamen laudem conquisisse uidebatur, pulchritudinis quamuis admirandæ, quamuis incredibilis commemoratione, nisi & ipsam pulchritudinem (quam alij fortaßis ne laudandam quidem putarent, alij in ultimis laudum ponerent) omnibus alijs quæ laudantur prætulisset. Diminutionis ex augumentandi præceptis parata est ratio. Quibuscunque enim additis res crescit, eorum rursus oportet detractione decre-

 scat

ſcat. Ergo commotos augmentatione affectus detracta rurſus magnitudine rebus, ad rationem reuocamus; meliuſq́ue & clementius æſtimare res, & iudicare de eis cogimus auditorem. Hæcq́ue una eſt ratio ſoluendorum affectuum, ut pacata rurſus compoſitáque mens tranquillitati reddatur. Aliter affectus contrarijs diſcutimus affectibus; & iram paratam nobis regerimus in autorem; uel conciliata miſericordia, impetus eius mollimus; & euocato, quandoque undecunque nouo effectu, prioris obliuiſci cogimus. Potentiſsimus autem ad ſoluendos ſubitos, & recens concitatos affectus, eſt riſus. Vnde in cauſa Murenæ Cicero nihil æquè uidetur oppoſuiſſe Catonis, & Sulpitij maximorum uirorum autoritati, quàm lætiſſimam illam ſuam facetè, dicendi feſtiuitatem, ſicque omne iudicium ſolutum eſt riſu, ut Cato quamuis natura, & inſtitutione, ipſa quoque accuſatoris perſona, quam ſuſtinebat, horridior: cùm tamen riſum tenere nequiret, feratur dixiſſe. Dij boni, quàm ridiculum conſulem habemus. Demoſthenem quoque tradunt, cúm pro Ariſtide dicturus eſſet, in quem uehementiſsimè iudices, accenderat accuſatorum oratio, reclamareturq́ue ab omnibus ſibi, & uelut prædamnato iam reo ſilentium imperaretur, orauiſſe, ut bona illorum uenia liceret pauciſsima extra cauſam uerba facere. Quod cùm permitteret, ait: Megarenſem quendam ſtudijs operatum Athenis, cùm redire in patriam uellet,

con-

conducto asino imposuisse sarcinas. Meridie uerò cùm nulla umbra; qua solis ardorem leuarent ipse, & Agaso, præberetur; statuto in uia Asino, constituit illius umbra solem uitare, eaque cùm non sufficeret ambobus: Agaso sibi illam uendicare, sui illam affirmare iuris esse, operas illi non umbrā locatam contrà ille contendere; umbram inter operas esse. Cumque diceret Orator, grauißimè inter eos de ombra asini altercatum, uideretque omnes risu quati, & exhilaritos iudices esse; tum grauißima eos increpuit oratione, qui possent de umbra asini differentem audire, de salute ciuis, quod eos iudicij religio cogeret, audire non possent, tum cępisse de causa dicere, reùm que liberasse. Constat autem hæc facultas, natura primum, quæ cùm in omni re multum, tum in hac plurimum potest. Deinde, quod, proximam post naturam uim habet, crebro usu. Sunt tamen etiam tradita eius rei præcepta, quatenus tradi pręceptis potest quorum autores Cicero, & Quintilianus, notiores sunt, quàm, ut sint indicandi. Et de affectibus quidem hæc sufficiat dixisse.

Scholia in caput 3.

QVOD tum amplificationem, tum augmentationem.) Vide Ciceronem in Partitionibus de amplificatione, & F. quintilianum lib. 8. cap. 4. Proximum est à conuicio.) Non longe à conuicio distar, propemodum conuicium est. Sic qui bellum dixit, omnia quæcunq;

 solent

solent in bello fieri, comprehendit.) Hunc in modum & Fabius lib.8.de euergia:Sic urbium,inquit, captarum crescit miseratio. Sine dubio enim qui dicit expugnatam esse ciuitatem,complectitur omnia quæcunque talis fortuna recipit. Sed in affectus minus penetrat breuis hic uelut nuncius. At si aperias hæc quæ uno uerbo inclusa erant,apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ,& ruentium tectorum fragor,& ex diuersis clamoribus unus quidam sonus,aliorum fuga incerta,alij in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium fœminarumque ploratus,& male usque in illum diem seruati fato senes,tum illa profanorum sacrorumque direptio,efferentium prædas,repetentiumque discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, & sicubi maius lucrum est,pugna inter uictores.Licet enim omnia,ut dixi,complectatur euersio, minus tamen est totum dicere quàm oia. Segnius enim,ut inquit Horatius.) In arte poëtica.

Aut agitur res in scenis,aut acta refertur.
Segnius irritant animos demissa per aures,
quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.

Et Lucretius in sexto: quia semper ad aures tardius adueniunt, quàm quæ moueant res. Adagio, Oculis quam auribus magis habenda fides. Detectę itaque sunt in aduerso pectore cicatrices.)Fabius lib.6. Non solùm autem,inquit,dicendo, sed etiam faciendo quædam,lachrymas moueamus. Vnde & producere ipsos qui periclitentur, squalidos,atque deformes, & liberos eorum ac parentes,institutũ:& ab accusatoribus ostendi cruentum gladium,& lecta è uulneribus ossa,& uestes sanguine perfusas uidemus, & uulnera resolui, ac uerberata corpora nudari. quarum rerum ingens plerunque uis est, uelut in rem præsentem animos hominum ducentium:Hæc ille. Et Antonius secundo de Oratores: Sensi equidem tum,inquit, magnopere moueri iudices, cum excitaui mœstum ac sordidatum senem, & cum ista feci

quæ

quæ tu Crasse laudas, non arte, de qua quid loquar nescio, sed metu magno animi ac dolore, ut discinderem tunicam, ut cicatrices ostenderem, cum C. Marius mœrorem orationis meæ præsens ac sedens multum lachrymis suis adiuuaret: cumque ego illum appellans, collegam ei suum comendarem, atque ipsum aduocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam inuocarem: non fuit hæc sine lachrymis meis, non sine dolorem magno miseratio, omniumque deorum & hominum, & ciuium & sociorũ imploratio: quibus omnibus uerbis, quæ à me tum sunt habita, si dolor abfuisset meus, non modò non miserabilis, sed etiam ridenda fuisset oratio mea, &c. His non sunt admodum dissimilia, quæ de epilogis Ciceronis diximus lib. 2. cap. 4. & 5. Quod ἐνάργειαν Græci, nostri euidentiam interpretati sunt.) Quam ἐνέργειαν Græci eam nos efficaciam, quam illi ἐνάργειαν, euidentiam appellamus, qua de Fabii Quintiliani 6. Institutionum lib uerba sic habent: Insequitur ἐνάργεια, quæ à Cicerone illustratio & euidentia nominatur, quæ non tam dicere uidetur quàm ostendere, & affectus non aliter quàm si rebus ipsis intersimus, sequentur. Meminit eiusdem rei idem autor lib. 4. & rursum lib. 8. Cicero itaque cum pro M. Marcello restituto, Cæsari gratias agit.) Longum sit atque haud scio an etiam superuacuum, huc asscribere uerba Ciceronis. Oratio extat, qui uolet, inde petat, illud hic obiter notandum, hunc M. Marcellum, cum à Cæsare restitutus esset, priusquam reuerteretur Romam, à familiari quodam suo P. Magio Chilone occisum fuisse, quem admodum in epistola quadam ad Ciceronem refert Ser. Sulpitius. Isocrates in Helenes laudatione.) Est & hæc laudatio hodie in manibus, quamobrem non est cur de ea quicquam dicamus. Porrò ad exacte intelligendũ locũ hunc plurimum momenti attulerint ea, quæ habet Quintilianus li. 6. de affectibus, & de amplificatiõe lib. 8.

Vnde in causa Murenæ Cicero.) Plutarchus in uita M. Catonis de hac Murenæ defensione loquens, Cum

uerò dies,inquit,dicędæ causæ uenisset, Cicero,qui per id tempus erat consul,Murenam defendit,uarijs modis Stoicos Philosophos,& ista quæ appellantur paradoxa illudens. Ex quo cum multum risum iudicibus iniecisset,ipse quoque Cato subridens, ijs qui iuxta astabant, dixisse fertur, Dij boni,quàm ridiculum habemus consulē.Verba hac de re Ciceronis ascripsimus lib.2.Atque infra etiam de eadem dicemus causa,capite huius li.12. Demosthenē quoque tradunt.) Videtur mihi & hic locus unus esse ex illis,quos dixi emendaturum fuisse Rodolphum, si opus recognouisset. Quippe ubi nos reposuimus,orauisse,ibi etiam exemplar illud scriptum,quāquam id hac parte non erat manu Rodolphi, non orauisse aut orasse,sed orauit habebat. Qui lapsus eiusdem plane farinæ est cum eo, cuius meminimus in principio libri 2.quo etiam in loco plura de eiusmodi labeculis diximus. quod autem ibi tum diuinabam, ab Rodolpho ita scriptum fuisse,ut haberet Louanii excusum exemplar, eam coniecturam interim certiorem fecit exemplar scriptum,præsertim cum id ea utiq; parte ipse exarasset Rodolphus.Fabulæ porrò huius qua dicitur fuisse usus Demosthenes,& Erasmus in Chiliadibus mentionem fecit. Cōstat hæc facultas.)De ridiculis ac risu multa Fabius lib.6.& M.Cicero lib.2.de Oratore.

DE DELECTATIONE QVIBVS rebus fiat, & de digrediendi extra rem propositam ratione. *Caput IIII.*

EXplendus erit mihi fortasse numerus. Et quia docendi rationi, mouendi præcepta subiecimus, æquum uidebitur,ut quæ iucundam faciant orationem,subdamus.Tametsi alio docuimus loco delectationi nullam inueniendi certam rationē posse accommodari, magisque præceptionem huius partis ad *rheto-*

rhetora, quàm ad dialecticum pertinere. Quia tamen ex rebus etiam nascitur orationi delectatio, res autem præcipuè subduntur inuentioni, id circo paucis etiam de hac parte dicamus. Delectatio (ut diximus) quia permotio est cognitiuæ uirtutis, duæ sunt autem uirtutes cognitiuæ, sensus & mens: idcirco duplicia sunt quæ delectant, quorum alia sensu percipiuntur, alia mente. Et ijdem qui magis sensibus uiuunt, & corporis tenentur uoluptatibus, quorumque animus corpori seruit, hi magis eam sequuntur delectationem, quæ sensibus obijcitur. Contrà, quorum generosior & erectior animus omnem in mente curam posuit, hi uelut inimicas & infestas instituto suo corporis aspernantur uoluptates, & solùm quæ mentem delectant, sequuntur. Qui inter utrosque sunt medij, & suam tribuendam utriq; partem arbitrantur, utriusq; etiam uoluptate capiuntur. Quarum itaque rerum usu quisq; & perceptione gaudet, earum etiam commemoratione præcipuè delectatur, & his ipsis apud eum maximè captatur orationi gratia. Duplex autem est in summa, quæ percipitur ex oratione uoluptas, quarũ alia nascitur ex rebus, de quibus disseritur, alia ex orationis percipitur genere. Res, quæ sensus oblectant, notæ sunt. Quisque enim sensus delectatur eo, quod est naturæ suæ proprium. Vt oculi coloribus lætißimis, aures sonis mitioribus: & reliqui suo quisque obiecto. Sunt quædam tamen, quæ & ad mentem pertingunt: quia uerò propius ad sen-

 suum

ſuum naturam accedunt, & inter ſenſum oblecta-menta numerantur, ut dies feſti, ſpectacula, ludi, cho-reæ, conuiuia, horti floribus conſiti, uerni temporis gratia, fluminum per uirentia prata decurſus, pri-mus iuuentæ decor, corpora pulchritudine conſpi-cua, amores, ioci, concentus, ſaltationes, & omnia læ-tiorum annorum animorumque ſtudia, quorum ta-men maximè ſunt liberalia quæ oculorum auriumq; ſtudia morantur. Reliqua, quia craßiora ſunt, ſor-didiora ſunt etiam plerunque, ut quorum etiam non nulla ſine honoris non ſint præfatione memoranda. Mentem (cuius proprium eſt opus ueri boníque per quiſitio) delectant omnia quecunque docent; quæ magna, admiranda, inopinata, inexpectata, inau-dita ſunt reconditarum rerum peruestigatio, noticia uetuſtatis, & rerum in longinquo poſitarum cogni-tio, egregia magnorum uirorum dicta factáque, & præclarè in omni genere uirtutis acta. Quæ quidem ſi de eis diſſeratur, iucundam nimirum faciunt ora tionem, in ſuo quidque genere. Sin aſperior & tri-ſtior ſit de res, de qua dicitur, tum ſolent iſta aurib. expeti. Et uel ſimilitudines docendis rebus, hinc ſummuntur, uel argumentationes quæruntur quarũ explicationi tale quippiam adhiberi ſit neceſſe, uel liberius etiam digreßione ad ea dilabimur: quod cõ-modißimè fit, cum fallente tranſitu, ſic ad ea deferi-mur, ut non ſecuti ea, ſed adducti eſſe uideamur. Trã ſitus autem fit aptißime, cùm generale aliquid inue nerimus, in quot parata eſt uia ex re propoſita, &

ex

ex quo rursus in quòd digredi uolumus, facilis est accessus. Vt qui de laudibus Musices dicit: si uolet ad describendam ueris gratiam dilabi, dicat Musas libertate animi, omniumque rerum securitate gaudere, & syluas fluminaque expetere. Hic quia iam syluas & flumina, qui dicit habet, & gaudentem eis musicen, facilè iam transibit in ueris descriptionem, cùm sit in eo summus istorum decor, & praecipua poßit ex eis percipi uoluptas. Itaque quantus sit ornatus, quae gratia florentium uirentiumque omnium, quis frondibus inter strepentium uolucrũ concentus, quàm amenum riuorum per prata labentium murmur, & reliqua id genus explicabit. Sic in hoc ipso proposito si dicere uolet, quantus sit labor Rempub. administrantis, paratum est dicere, musicam leuare curas, & mentem reficere, haecq; deinde cum reip. administratione coniugere quoniam praecipuè sit his opus ei, qui rempublicam tractat, cùm tot, ac tantis prematur laboribus, tot curas sustineat: quas deinde enumerabit. Est autem huius rei cum apud multos uidere exempla, tum apud Platonem Lucianumque in dialogis, quo pacto sumpto diductißimo exordio à re praeposita, paulatim & occulto gradu ad id, quod instituunt, adrebant. Vtilis est differenti haec transeundi ratio, si quando res diuersas una complecti uolet oratione, sic, ut non turbatam disiectorum membrorum formam, sed unius faciem corporis praestent. Vtilis etiam si quando de re tali dicendum sit, à cuius pri-

ma mentione abhorreant aures, ut tum posito fauorabili aliquo principio, sensim et plūbeo (quod aiūt) pede, ad id de quo dicturi sumus deducamur. Cuius rei est egregium in primis Ciceronis exēplum in orationis exordio, quā contra legem Agrariā in concione dixit. Quod exordij genus rhetores insinuationē dixere. Cùm enim nihil uideretur magis exasperaturum populi Romani animos, quàm audire contra legem Agrariam, hoc est, spem alimentorum suorum differentem. Orator dilata omni rei istius mentione, primùm hinc cœpit, non ordini se orationem de laudibus maiorum suorum, ne illis potius, quam populi beneficio consulatum acceptum referre uideretur, & popularem se consulem hoc ipso uelle uideri, idq; in Senatu initio consulatus sui dixisse, permultaque alia in hanc ipsam sententiam; nec esse sequi Gracchanas actiones improbet, nec cui displiceat, si quis de populi commodis ferat. Cumque multis huiusmodi populi molliuisset aures, paulisper & pedetentim allabi ad rem cœpit; nec statim contrà tendere, sed primum uoluisse socium se Rullo adiungere ferendis Agrarijs legibus, isque cùm refugisset, & eò adductum se tandem omnia diligentius inquisisse diceret, tum demum eò delatus est, ut nōn se contra legem Agrariam dicere, sed contra Rulli dominatum, qui legis specie parabatur, doceret. Conueniens itaque fuit hoc in loco transitio latens, ut fauorem, quem dicendi initio colligebat, nusquam abrupta re, etiā ad asperiora usque perferret. Digrediendi autē crebrior

brior & magis permissa poëtis libertas. Proxima deinde alijs, ut quisque est poëtis dicendi libertate proximus. Sed quia digrediendi ratione sumus adducti ut digrederemur, rursus ad institutum reuertamur. Secundum diximus esse, quo delectaret nos oratio, ipsum orationis genus. Qua in parte primum est, ut habeat oratio motus animorum, colloquia personarum, consilia, euentusque rerum inopinatos. Quæ quidem quanquam ad res pertinere poßint uideri, ex oratione tamen capiunt, quod delectant. Argumento est, quòd eadem hæc magna ex parte si uideamus, non modò non delectent, sed offendant. Idcirco in oratione non tam res ipsa, quàm imitatio orationis, qua exprimuntur ista, uoluptati est. Et quemadmodũ in pictura pleraque gratißima sunt propter solam imitationem, nec tam rẽ (quæ pictura expressa est) quam ingenium miramur imitantis: sic cùm in oratione, personis sua pro cuiusque natura, conditioneque uerba tribuuntur, & animorum affectuumque omnium figura effingitur, idque consequitur oratio, ut non dici, sed agi uideantur res: & inani quadam imagine audientis animus uelut medium se ipse intra actum iactationemque rerum constituit, id quoniam fit orationis uirtute, non rerum natura, idcirco est etiam orationi iure tribuendum. Cuius quidem gratiæ capacißimum est omnium poëma. Quia enim non rem sequitur oratio, sed uoluptati,

oratio

orationis res aptatur, utq; maximè placitura sunt, sic omnia finguntur, idcirco summa est rei captandæ uenustatis istius in oratione libertas. Proxima est historia, seuerior tamen & contractioris frontis, ut quam illæsa ueritate ludere oporteat. Ciuilis etiam oratio in narrationibus, sæpè etiam & inter argumentandū, uel ueris personis uel fictis affectus suaq; uerba tribuit, & nō parum hac orationis gratia sibi indulget. Ne in dialogis quidem philosophi expertes huius laudis fuere. Est apud Platonem uidere tam diligenter effictas differentes personas, ut non Platonis, sed personæ: non uerba audire, sed uultus intueri uidearis. In his, in quibus ipsa philosophi loquitur persona, aut si qua sunt quæ posita sunt extra actus rerum, extraq; affectus, exiguus relinquitur istis locus. Hocq; præcipuè hac in parte, cùm ipsi differentis personæ tribuitur oratio, delectat, quod & in alijs omnibus generibus, quæ diximus, gratißimum est, si boni emineant dicentis in oratione mores: hoc est, si non sit de se arrogans, si de alijs modesta oratio, si benignum candidumq; de rebus proferat iudicium. In primisq; placet simplicitas illa, omnia in melius flectētis. Iuuat tamē interim libertas dicenti, sine aliena contumelia, quid sentiat. Harumq; rerum, sicut omnium in dicendo uirtutum obseruantißimus fuit ubiq; Cicero. Sunt & præter hæc in ortione quæ delectant, quæ propria sunt orationis, sententiæ graues acutæ, nouæ, expectatæ, dicta facetè, amarè, salsè, prudenter. Ornamenta

namenta etiam omnia uerborum, sententiarum, & compositionis. Sed hæc eloquendi ratione continentur, & idcirco ab his, qui huius rei præcepta tradiderunt, expetenda.

Scholia in caput 4.

Tametsi ut alio docuimus loco.) Lib.2.ca.4. Delectatio, ut diximus, quia pmotio é cognitiuæ uirtutis.) Superiori libro dictum hoc fuit. Delectare est tale aliquid adhibere, cuius sensu atque perceptione is qui accipit, gaudet. Vel, est aliquid facere, quod sit sensui eius qui id percipit accommodatũ. Et reliqui suo quisque obiecto. quæ sint obiecta singulorum sensuum, dictum à nobis est lib.1.cap.11.

Quorum tamen maxime sunt liberalia, quæ oculorũ auriumque studia morantur.) Pulchrum me Hercules hac de re caput est apud Aulum Gellium libr.19. Quinque, inquit, sunt hominum sensus, quos Græci αἰσθήσεις appellant, per quos uoluptas animo aut corpori quæri uidetur, gustus, tactus, odoratus, uisus, auditus. Ex his omnibus quæ immodica uoluptas capitur, ea turpis atque improba existimatur. Sed enim quæ nimia ex gustu atque tactu est, ea uoluptas, sicuti sapientes uiri censuerunt, omnium rerum fœdissima est. Eosq; maxime, qui duabus istis beluinis uoluptatibus sese dediderunt, grauissimi uicij uocabulis Græci appellt ἀκολάστους, uel ἀκρατεῖς. Nos eos uel incontinentes dicimus intemperantes: ἀκολάστους enim, si interpretari coactius uelis, nimis id uerbũ insolens erit. Istæ autem uoluptates duæ, gustus atque tactus, id est, libidines in cibos atque in Venerem prodigæ, solæ sunt hominibus communes cũ bestiis, & idcirco in pecudum ferorumque animalium numero habetur quisquis est his beluinis uoluptatibus præuinctus. Et paulò post. Quis igitur habens aliquid

humani pudoris, uoluptatibus istis duabus coeundi atque comedendi, quæ sunt homini cum sue atque asino communes, gaudeat? Socrates quidem dicebat multos homines propterea uelle uiuere, ut ederent & biberent, sese bibere, atque esse, ut uiueret. Hippocrates autem diuina uir scientia, de coitu venereo ita existimabat, partem esse quandam morbi teterrimi, quem nostri comitialem dixere. Nanque ipsius uerba hæc tradũt, συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν. Mentem delectant, omnia quæcunque docent.) Pulchrè de his apud Platonem lib. 3. de Repub. differitur: Cum triplex, inquit, sit genus uoluptatis, suauissimum id est, quod parti animi, qua discimus & erudimur, tribuendum est. Est autem huius cũ apud multos uidere exempla.) Cicero actione in Verrem 4. cùm ex oppido Thermitanorum antiquissima signa sublata esse quereretur, sic maioris inuidiæ ac criminationis causa digreditur. Etenim ut simul P. Africani quoque humanitatem cognoscatis, & quæ sequuntur. Plumbeo, quod aiunt, pede.) Hoc est, quasi suspenso, ac minus firmo gressu, pedetentim, paulatim. Cicero quodam in loco frigidum argumentum, plumbeum pugionem appellat, quem eundem sensũm habet & illud. Plũbeo iugulare gladio. In concione.) Ad populũ, ad Quirites. Quam contra legem Agrariam.) Hæc est lex illa Agraria, de qua toties mentio fit apud autores, quæque omnium propè bellorum ciuilium fons & origo fuit. Primus eam promulgauit. Sp. Casſius regni affectator. Secuti sunt eum multi, qui idipsum fecere. Verũ maximos omnium motus hac in re excitarunt. C. & Tiberius Gracchi. Occasio eius legis ferendæ fuit huiusmodi: Solebant Romani, quantum uicini agri hostibus ademissent, partim uenundare, partim redigere in publicũ, & tenuioris fortunæ ciuibus modica pensione utendum locare. Sed postea quàm diuites, ita ut fit, augere eas pensiones cœpere, & pauperes à conducendis agris excludere: lata lex est, qua supra quingenta agri iugera ciuis Rom. habere prohibebatur. Verùm ea lex paucos

admo

admodum annos contra locupletos auxilio fuit. Ac principio quidem subornati sunt alij quidam, qui in illorum usum agros conducerent. Deinde uelut abrogata iam lege, ipsi etiam suis æditis nominibus omnia occupare cœperunt. Cui tam inexpletæ diuitum auaritię, sæpe à tribunis plebis, cum maximo reipublicæ motu obuiam iri cœptum, id quod tempore Ciceronis fecisse & Rullum, facile ex ipsius Ciceronis contra Rullum oratione apparet, Nec esse, qui Gracchanas actiones improbet.) Duo fuere Gracchi, quorum hic facit mentionem Cicero, Caius & Tiberius, quibus tanta cura fuit rogandæ ferendæque legis Agrariæ, ut perire maluerint ambo, quàm ab ea actione desistere. Et Tiberius quidem ductu P. Scipionis Nasicæ, Caius L. Opimij cōsulis ductu occisus est. Vitam utriusque scripsit Plutar.

DE COPIA IN DICENDO, QVOMODO paretur. Cap. V.

Copia uerò & breuitas in dicendo, quoniam præsertim istis inter cætera delectamus, & offendimus, constantque etiam inuentione ista, non alienum uidetur ab instituto nostro paucis de his dicere. Constat autem orationis hubertas, uel quia pauca quidem, multis tamē eloquimur; uel quāuis paucis dicamus, congerimus tamē multa atq; ut nō magnitudine, aceruo tamē rerū tendimus orationem; uel quod affluentißimū est, multa dicimus de multis. Si ostenderimus autē, qūo multa, et qūo multis dicatur, tria hęc cuiusmodi sint, facilè erit perspectu. Multa dicuntur & expositione, & argumentatione. Expositione dicuntur multa, cùm non tan-

tum

tum satis habemus, summas rerum explicare, sed partes omnes prosequimur. Qui dicit enim: Iuno quoniam oderat Troianos, nauigante ex Sicilia Aenea, classem eius disiecit ui tempestatum, quarum impulsu delatus ad Africam, à Didone hospició benignißimè est acceptus. Hoc qui dicit, totum primum Aeneidos librum complexus uidetur. Qui uolet autem paulò huberius dicere ista, ille quidem causas odiorum, propter quas infensa Troianis erat Iuno, recensebit. Deinde, ut è Sicilia nauigarint, solicitatum à Iunone Aeolum, ut tempestatem claßi immitteres. Non tamen ille preces Iunonis effinget, non pollicita Aeoli, nec quo pacto immissa sit Troianis exequetur, aut iactauerit eos tempestas: sufficiet tempestate disiectos fuisse demonstrare, atque diuersos alium ab alio ad littora portusq; Africanos esse delatos. Nec Veneris ille querelas, nec Iouis responsa, quibus futurus rei Romanæ status explicatur, attinget. Post tempestatem, refectis corporibus atque confirmatis animis sociorum benigno alloquio Aeneæ, tum ut explorandorum locorum gratiam profectus sit Achate comitatus, Carthaginemq; peruenerit; cuius urbis condendæ causam, & Didonis casus breuius qui dicet explicabit suis uerbis, quàm ut describenda, Venere, & querelis Aeneæ, iactatisque bino inde uerbis ea effingant. Deinde, ut in templo Ilionea & socios reginæ implorãtes fidem, ne littoribus acerentur agnouerit, agnoscendumq; se eis, &

& reginæ præbuerit. Nihil hic ad ordinem rerum pertinuerint res Troianæ, pictura in templo expresſę: nihil Didonis pulchritudo, aut templi forma deſcripta; nihil reliqua multa, quæ ut ornandis rebus immenſum, ita cognoſcendis nullum attulerint momentum. Poëta enim acerrimi ingenij iudicij'que non magni ſanè putauit, qui fuerint caſus, aut ordo rerum Aeneæ, quarum etiam uix tenuis ad ipſum peruenerat fama; ſed ſumpta illius perſona, uoluit tanquam in ſpeculo quodam uarietatem rerum humanarum, Vitamq́ue, & mores hominum ſpectandos proponere. Quæ cuncta, ut maiore uoluptate commendaret, latè fudit, quò orationis rerum quæ decorem & gratiam, quæ in anguſtioribus deliteſcunt, in ipſa amplitudine per omnes poſſet numeros explicare. Quin & hæc ipſa multò poterunt effuſius dici. Nam in cauſis odiorum recenſendis, ſingulæ cauſæ longiſsimarum narrationum ſunt capaces. Et quod poſtea dicitur. Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum Vela dabant; hîc quæ ſit Sicilia deſcribi poteſt, & quæ fuerint manendi ibi, rurſusq́ue diſcedendi cauſæ, & apparatus diſceſsionis, & iam ipſa exprimetur nauigatio. Sic uidemus in prælijs narrandis apud hiſtoricos, tantùm, quæ acies cui ceſſerit, & quarum partium eques pedes'ue alterius profligauerit equitem aut peditem. Singulorum rara fit, aut perquàm breuis mentio, niſi imperatorum, aut eorum qui ordines ducunt; idcirco in anguſtum pugnæ apud eos colliguntur.

Apud poëtas, singulæ pugnæ singula sæpè implent uolumina. Quoniam non exercituum solùm; sed singulorum hominum casus effingunt, quò magis uarietate & rebus sub aspectu ponendis delectent. Sed & singulorum casus quantum poßint extendi, Aeneæ & Turni apud Virgilium, Polynicis & Eteoclis apud Statium, facilè declarat descriptio. Dicimus uerò argumentando multa, & quando propositam quæstionem in multas quæstiones diducimus, & quæstiones numerosis colligimus argumentationibus, argumentationesque alijs super alias probationibus confirmamus: & si quid exponendum in argumentatione, non contenti caput rei annoiasset, totum ordinem eius recensemus. Vt qui probet, uirtutis nomen etiam improbitati uenerandum esse, quoniam piratæ fama Scipionis adducti. Liternum ubi exulabat, profecti sint: cumque conspexissent eum, rursus abierint. Id qui iam uolet eo pacto, quo superius ostendi, huberius exponere, & ubi sit Liternum, & quare illic exulauerit Scipio, dicet: & in reliquo expositionis ordine, Scipioni, piratisque suam dabit, si uidebitur, orationem. Multum autem dicimus una de re, id est, quoties libuit, circa unam rem hæremus, quodque paucis dici poituit, idipsum latè spargimus. Idque tribus illis maximè fit modis, quibus diximus rem unam in multa diduci, diuisione, partione, & dinumeratione: quæ quid sint, suo loco diximus. Ergo si quis uolet dicere, uirtutem Ciceroni rempublicam tractanti aptissimam

ſimam eſſe, uirtutem diuidet, proq́; ea religionem, pietatem, iuſticiam, fortitudinem, magnanimitatem, conſtantiam, temperantiam, modeſtiam, prudentiam, fidem, & reliquas uirtutis ſpecies ponere poteſt: pro Republica partes eius, ut ſunt patres & plebs, inopes, potentes, pauperes, diuites. Deinde Ciceronem per adiacentia, aut actus, aut effecta, dinumerabimus: ut qui facundus ſit, qui doctus, qui nouus homo, qui conſularis, qui cauſas agat, & quotidiè in iudicijs concionibusq́ue uerſetur, quæq́; reliqua ſunt huius generis. Poſſunt igitur hæc omnia, uel inter ſe coniungi, & unumquodque unicuique, prout eſt cuiuſque naturæ maximè conſentaneum, aptari: uel ſic ut integra cum diductorum numero componantur: ut primùm diuiſa uirtute, & manentibus reliquis, dicamus: certum eſt religionem, pietatem, iuſticiam, fortitudinem, & cæteras, quas diximus, uirtutum ſpecies, neceſſarias eſſe Ciceroni tractanti Rempublicam. Deinde rurſus diſpertita Republica, nec quẽquam dubitaturũ, quin Ciceroni, qui inter patritios, plebeios, potentes, inopes, & reliquas Reipublicæ partes uerſetur, opus ſit habere uirtutem. Poſt hæc, dinumeratis his quæ Ciceroni adſunt: non enim fieri poſſe, ut qui facundus, doctus, & homo nouus, honoribus functus, quæq́ue reliqua huiuſmodi ſunt, Rempublicam adminiſtret, ut id rectè faciat ſine uirtute. Probationum habent iſta faciem, poſſuntq́ue probationes eſſe, ſi quod primum eſt propoſitum, tanquam dubium ac-

cipiatur: nunc tamen non in eum adhibentur usum. Alioqui quò minus ociosa & supina uideantur, non ineptè probationes aliquæ inter spargerentur. Possumus itaq; hoc pacto, cùm uisum fuerit, unam, pluresue res in oratione positas spargere, & unamquanq; non uno solùm, sed tribus illis, quos diximus, explicare modis. Quæ quidem propositum respicientibus exemplum, cùm tentatu, factuque haud esse difficilia credum, nihil est necesse singula suis exemplis indicari. Est & alia ratio dicendi copiosè, quæ fit, cùm unam eandemq; rem iterum atq; iterũ mutatis dicimus uerbis; quo pacto uidemus apud Ciceronem, non singula modò membra (quod crebrum est uidere apud autores) sed totos locos repetitos, in eis præsertim orationibus, quas iunior ædidit, qua ætate, sicut semper alioquin, sic tum præcipuè, omnis affluentiæ cultusque in dicendo cupidus extitit. Sed hæc eloquendi, non inueniendi præceptis comprehenduntur, nec idcirco ad nostram pertinent præceptionem.

Scholia in caput 5.

COpia uerò & breuitas.) Fit hoc sæpenumero apud autores, ut casus quispiam interposito relatiuo, quasi absolute ac sine uerbo ponatur. Cicero ad Trebatium Familiarium epistolarum lib. 7. Cn. Octauius tuus familiaris, summo genere natus, terræ filius, is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad cœnam inuitat: adhuc non potuit perducere, sed mihi tamen gratum est.

Idem

Idem in 2.Philipica. Agrum Campanum, qui cùm de uectigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen infligi magnum Reipub. uulnus arbitrabamur, hunc tu com pransoribus tuis & collusoribus diuidebas. Rursus in Verrem; Nam quis hoc non intelligit, illum absolutũ dijs hominibusque inuitis, eum ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse) Verùm in hisce omnibus idem casus repetitur, ac proinde usitatior est locutio, & apud Ciceronem frequens. Rarius est, quod hic fecit Rodolphus; à quo hi nominatiui, copia & breuitas, ita in principio orationis ponuntur, ut nullum prorsus uerbum accedat, ad quod ullo modo referri queant. Quod ut apud alios quoque interim fieri, temerè ego negare non ausim, ita sanè quam rarum atque inusitatum id esse, planius est quàm, ut quisquam possit ire inficias. Et ut semel dicam quod sentio, aut ego planè fallor opinione mea, aut hic quoque unns est ex locis illis quos si recognouisset Rodolphus, emunctiores procul dubio in lucem prodidissent. Per omnes possent numeros.) Perfectissimè, absolutissimè Polynicis & Eteoclis apud Statium.) Etheocles filius Aedipodis regis Thebanorum, cum fratre Polynice graue & perniciosum gessit bellum, quod uide apud Statium lib 7. Quoniam Piratæ fama Scipionis adducti.) Hac de re ita legis apud Valerium Maximum lib. 2. cap. de Maiestate. Ad Affricanum eundem in Literna uilla se continentẽ, complures prædonum duces uidendum, eodem tempore forte confluxerunt. Quos cum ad uim faciendam uenire existimasset, præsidium domesticorum in tecto collocauit, eratque in his repellendis & animo & apparatu occupatus. Quod ut prædones animaduerterunt, dimissis militibus, abiectisque armis ianuæ appropinquant; & clara uoce nunciant Scipioni, non uitæ eius hostes sed uirtutis admiratores uenisse, conspectum & compressum tanti uiri, quasi cœleste aliquod beneficium expetentes, proinde securum se nobis præstandum præbere ne graueretur. Hæc post quam domestici Scipioni

retulerunt,fores reserari, eosque intromitti iussit. Qui posses ianuæ,tanquã aliquam religiosissimam aram, san ctumq; templum uenerati cupidè Scipionis dextram ap prehenderunt:ac diu osculati,positis ante uestibulũ domus,quæ deorum immortaliũ numini consecrari solent, læti,quia Scipionem uidere cõtigisset, ad lares proprios reuerterunt. Vbi sit Liternum.) Strabo lib.5.id oppidũ esse ait Campaniæ,inter Sinuessam & Cumas,fluuiumq; eiusdem nominis præterfluere. Quare illic exulauerit Scipio.) De hoc lege T. Liuij de bello Macedonico & Asiatico librum 8.Diuisione,partitione, dinumeratione.)Hæc quid sint,explicatum est lib.1.cap.7.& 9.Illud hoc loco obseruet lector,eandem esse, quã hic dinumerationem uocat Rodolphus, & quam illic enumeratiònem.Deinde Ciceronem per adiacentia.) lib.2.cap.11. Qui nouus homo.) Ita dicebantur,qui nullas demonstrare possent maiorum suorum imagines, aut illorum res gestas,uirtutesq; iactare, sed sua ipsi uirtute ac industria honores essent adepti. Sic Iphicrates ille Atheniensis,obiiciẽte sibi quodam,quod nouus homo esset: Mei,inquit,generis splendor à me incipit,tu i in te desinit. Et Cicero in Salustium; Ego(inquit) maioribus meis uirtute mea præluxi, ut si priùs noti non fuerint,à me accipiant initium memoriæ suæ,tu tuis uita, quam turpiter egisti,magnas offudisti tenebras,ut etiam si fuerint egregii ciues,certè uenerint in obliuionem. Quare noli mihi antiquos uiros obiectare, satius est enim,me meis rebus gestis florere,quàm maiorum opinione niti: & ita uiuere,ut ego sim posteris meis nobilitatis initiũ, & uirtutis exẽplum. Est & alia ratio dicendi copiose.) Cicero lib.4.ad Herennium de expolitione, & Erasmus lib.2.de copia in expolitione. Vide item Trapezuntium libro Rhetorices quinto.Quas iunior edidit.) quarum omnium prima fuit pro Roscio, ueluti eius orationis testimonio constat.

QVAE SIT AD BREVITER DICENdum uia. Cap. VI.

BRueuitatis ratio facilior eſt; quarum enim rerũ collectione copia paratur, earum rurſus prætermiſſione breuitatem conſequemur. Contraria enim (ut inuulgato uerbo eſt) contrarijs oriuntur cauſis. Breues erimus in exponendo quidem, ſi trita in omnibus breuitatis ſequemnr præcepta, hoc eſt, ſi rem non à primis utique initijs, ſed ſolùm quatenus inſtituto noſtro ſufficit, ordiamur. Aeneas utique apud Virgilium narraturus inſidias Græcorum, non labores periculaque bellorum, quibus perfuncti erãt recenſet; ſed protinus cępit; fracti bello, fatiſque repulſi. Deinde, ut in reliquo decurſu expoſitionis, quicquid ad rem noſtram non pertinet, prætermittamus, cuiuſmodi eſt (dixit, & multa alia, quæ nunc non eſt narrandi locus) &; (dixit quæ in rem putabat) &; reſpondit, quæ ſibi uiſum eſt. Quæ moderatio pleriſque noſtra ætate ſtudia tractantibus uſqueadeo deeſt, ut non ſolùm uelint, quicquid de re poßit, exequi, ſed etiam cuiuſcunque ulla parte poteſt inferri mentio, id undique quæſitum accerſant; & quamuis diuerſa, quamuis repugnantia propoſito ſuo, uiribus detorta tamen inculcent: ex quo iam in friuolis pleriſque & leuißimis quoque rebus nullus ſcribendorum uoluminum, neque modus neque finis fit. Poſt hæc, ſi non ſingulas rerũ particulas dicendo proſequemur, ſed ſatis habebimus, ſummas, & uelut faſtigia rerum perſtringere.

Cuius rei cùm multa sunt apud autores exempla, eiusmodi est apud Virgilium: Punica regna uides, Tyrios, & Agenoris urbem, & tota fundatæ Carthaginis explicatio, quæ sequitur. Itē in quinto. Interea Aeneas urbem designat aratro, Sortiturq́; domos, hic Ilion, hæc loca Troiæ, & reliqua. Sic apud Terentium: Placuit, despondi, hic nuptijs dictus est dies. Tum præcipuè poterunt istud ostendere argumenta Comœdiarum, quæ paucißimis uersiculis totum fabulæ complexum tenent. Et declamationum themata, quæ cùm breuia admodum sint, uerbosis exponuntur plerunq; in declamatione narrationibus. Sic & apud scriptores rerū crebrò uidemus copiosè fuseq; res dictas ab alijs, rursus ab alijs in paucißima uerba contractas. Postremò, si quod uel ex præcedentibus aut sequētibus satis potest percipi, ut id ne dicamus quidem. Quod solet autem adijci, ne bis eandem rem dicamus, id cui præcipiēdum est, ignarum esse, quid sit breuias, oportere credam. Ex sequentibus præcedentia intelliguntur, ut apud Virgilium in quinto: Gaudet regno Troianus Acestes. Ex eo, quod quidem non dixit Poëta, satis perspicitur, imperio Acestæ subdidisse urbem recens conditam, & depositos in ea Troianos. Sic apud Terentium in Andria, ex eo quod dixit Crito; Eius morte ad me lege redierūt bona, nec mortuam esse, nec cognatam sibi prædixerat: utrunq; tamen ex eo intelligitur. Ex præcedentibus, ut quoties mandata, consilia, causas'ne explicuimus, quibus uel ordo sequentium rerum, uel uis

facilè conspicitur, quale est in Phormione Terentij En parasitus quidam Phormio, & quæ sequuntur. Deinde subijcit. Ego te cognatum dicam,& tibi scribam dicam. Non dicit hoc dixisse Phormionē, quod ipsum ex figura uerborū facilè perspicitur. Sed hoc quidem prioris loci exemplū est. Quod aūt huius est loci, postquam totum ordinem consilij recensuit, deinde rem ipsam, quæ hoc pacto gesta est, cùm posset hinc cognosci, solùm dixit: Persuasit homini, factū est, uentum est, uincimur, dixit. Argumentationum breuitas in eo posita est, si primùm uel recidamus multitudinem quæstionum, uel quæ si fusius tenderentur, quæstiones futuræ erant, eæ breuiter argumentationum specie colligantur. Tum si quis sumimus quæstiones, quàm paucißimis argumentationibus confirmemus: sed ne argumentationes quidem latè fuseque colligamus, uerùm nonnunquam pro tota argumentatione solam ponamus propositionem. Vt. Quid repetam exustas Ericino in littore Classes? Quid tempestatum regem, uentosque furentes Aeolia excitos? Singulæ argumentationes singulis propositionibus explicātur. Quin una quandoq; propositione singulis propè uerbis densamus argumēta. Vt apud eundem autorem: Quin natam egregio genero, dignisq; hymenæis Des pater, & pacem hanc æterno fœdere firmes. Pro eo quod dicere instituit, ut natam daret Aeneæ, inquit, natam egregio genero: argumentum est. Idcirco enim colligitur dandam eam esse Aeneæ, quoniam sit egregius gener.

Sic

Sic quod subdidit: Dignisq; hymenæis, quanquam id priori propè sit idem. Sic etiam: Des pater, & curam filiæ, & potestatẽ uno nomine collegit. Sic quod postremum posuit: Et pacem hanc æterno fœdere firmes. Breuius adhuc est, quod Dido inquit, cùm causam, quare coniugium auersaretur dixisset, subiecit: Huic uni forsan potui succumbere culpæ. Cùm uellet mollire facem amoris sui, huic uni dixit, quasi iustior esset sibi uenia hac in parte, quæ nulli alteri delicto locum esset datura. Et culpæ dixit, non peccato, non crimini. Nec tamen dixit admissuram se: sed potui, inquit, & forsan, & succumbere: ut non ipsa factura istud, sed amoris impetu uictum iri uideretur. Hoc itaq; pacto consequemur, ut quandoq; quantumuis multa, breuiter tamẽ ea dicamus. Nec enim fieri poterit, ut hac densitate stipemus argumenta, si uelimus singula eis, quos superiùs dixi, modis dilatandi, id est, uel diuisione, uel partitione, uel dinumeratione diffundere. Breuitas igitur his rebus maximè constat.

Scholia in caput 6.

Aeneas itaque apud Virgilium.) Secundo Aeneid. punica regna uides.) Verba sunt Veneris ad Aeneam, primo Aeneidos libro. Sic apud Terentium, Placuit, despõdi.) Simonis illius Terentiani uerba sunt in Andria. Quid repetam exustas.) Sic Venus Aeneidos libr. decimo. Quin natam egregio genero.) Drancis oratoris uerba sunt apud Virgilium lib. xj. Quod Dido ait) Aeneidos in lib. 4.

QVIS

QVIS SIT OPTIMVS IN DICENDO COpiæ, breuitatisq; modus. Caput VII.

MAgni est & uel præcipui in dicendo opus iudicij, quis sit orationis commodißimus modus, & quo fine sit breuitas copiaq; claudenda. Nec sanè res est, quàm facilè præceptis comprehenderis, quoniam autores (quorum obseruatio primam ædendorum præceptorum uiam aperuit) non eundem omnes in dicēdo statuêre modum: cùm alijs plena & quodam affluentiæ impetu rapta probetur oratio: alijs astricta & arguta, & neruis magis quā carne commendata eloquentia, placeat. Quoque difficilius sit hæc in alteram partem uel damnare, uel laudare, duo maximi omnis ęui in dicendo uiri effecêre, Demosthenes et Cicero, quorum uter fuerit eloquentię laude prior, magna fuit semper, eritq; contentio inter utriusq; doctos linguæ, cùm quisq; uelut patriam hanc laudem, non sine magnis atq; dijudicatu difficilibus afferat causis. Cùm ergo Demosthenes breuitatis fuerit amantior, Cicero copiæ: & (ut Quintiliani iudicio huius à me sententiæ repellam inuidiam) illi nihil poßit detrahi, huic nihil adijci, non erit utique facilè inter dissentientia tantorum uirorum iudicia, utrum sit potiùs, inuenire. Si quis tamen certam aliquam, & uelut præfinitam postulet legem, haud inuenio quid rectius ei respondeatur, quàm medium illud, quod inter nimium, parumq; est, quod modum uocant, id, ut in

omni

omni re, sic in hac etiam optimum esse. A quo si quis alterutrã in partem aberabit minùs quidẽ erit mea sententia culpandus, qui in id, quod plus, quàm quod minus est, deflexerit. Nam qui minus dicet, aut non intelligetur satis, aut non satis probabit, aut utrunque pariter: dicentisq; culpa, rei damno, de qua dicitur, luetur. At si plus dicat, quanquam dicenti fortè sit quod obijci poßit, nullo tamẽ id rerum uel intelligentiæ uel fidei detrimento cõstabit. Satius itaque fuerit semper, uel fastidiri potius dicentem, quàm rem parum probari. Modus autem quem dicimus sequendum esse, ex instituto dicentis maximè definiendus erit. Pro cuiusque enim destinatione, ut uel docere, uel mouere, uel delectare cupit, optimus putandus erit esse modus, quo poterit quiduis horum consequi, qui dicit. Ergo in rerum auditorumq; discrimine, tota huius rei posita est ratio. Partem tamen nonnullam sibi uendicabit, qui dicet. In his itaq; rebus, in quibus credentem fingimus auditorem, docendiq; tantùm dicimus causa, ut in rebus gestis explicandis, tradenda rerum natura, artium præceptis docendis, reliquisq; id genus, quæ propè expositione traduntur, breuitas ferè gratißima est, quoniam id quæritur solùm, ut intelligat qui audit. At cùm res est cum aduersario, qui peruincendus est oratione, uiribus est opus, quæ plerunque mora plus, quàm impetu ualent. Quousque non probauerimus ergò quod sumus aggreßi probare, quatenus tamen rei natura probationem

nem accipiet, non uidebimur legitimam dictionis impleuisse mensuram. Quicquid autem superabit, id huic instituto putabimus superuacuum. Mouendi (quoniam, ut sæpè iam diximus, non est aliud motus, quàm uehemens quædam probatio) idem modus est, qui docendi. Delectationi latius plerunque indulgetur. Vnde fit, ut quæ poterant persæpè paucissimis absolui, postquam occupauit aures audiendi uoluptas, nostræ oblectationi largißima demus, atque expetamus tempora, cũ rebus alioquin quãuis angusta sufficerent. Ex eisdem causis, quas diximus uenit, ut doctis, prudentibus, grauibus, seueris auditoribus breuior oratio paretur. Facilius enim docentur, uel uolunt uideri discere. minusq; affectibus, & dicendi illecebris obnoxios se præbent. Populus, atque omnis promiscua multitudo, omni copia impetu, splendoreq; dicendi est demulcendus. Idcirco ad illos cuncti panduntur eloquentiæ sinus. Nec sanè est ulla maior eloquentiæ fax, quęúe acriores subijciat dicenti stimulos, quàm latißima audientium corona. Eis autem qui dicunt, magnanimis quidem, & acribus, & indoctis, siue sint tales, siue affectent uideri tales, aptior est breuis dictio. Quoniam magnanimi natura sunt imperiosi, fidemq; ue nõ tam orationi, quàm personæ deberi putant. Et principes singula uerba sua uelut legem accipi uolunt, ut quos sæpè, quamuis pauca grauent uerba, & uel solis nutibus suis deberi obsequium credant. Vnde & in Græco prouerbio est, dominos seruis suis

mono-

monosyllabos esse. Acres, magis urgère uidentur breuitate. Indocti non habent unde copiam parent. Ergo quamuis persæpè multa sint eis dicenda, singulis tamen breuitas magis conuenerit, ut quanquam longa, accelerata tamen dictio uideatur. Contrà humilioribus, sedatis, prudentibus, doctis, sectanda magis est hubertas. Hi sunt enim, qui uidentur & uelle posse rem quamlibet exactè docere: & non solùm quid sit unumquodq; ostendere, sed rationem quare ita sit afferre debere. Sic rebus etiam perplexis, dubijs, numerosis, grandibus, adhibēda est copia. Tenues uerò, & nullius momenti, apertæq; & simplices, breuiter dicentur. Breuiter enim possunt doceri. In partibus orationis (siquidem argumentatione constet oratio) longior expediet dictio, ut quæ fidē sit maiori labore factura. Expositioni in uniuersum breuitas est aptior, quanquam expediant nonnunquam etiam in suo genere narrationes huberiores, ut sicubi res repetenda altius, uel præsertim si sit inferendus acrior affectus, siue quemadmodum solet, retinendus uoluptate sit auditor. Omnis tamen in suo genere expositio, debet argumentatione breuior esse. De exordio & conclusione cum re deliberandum est, & cum orationis etiā magnitudine: sicut meminerimus partes eas, & uelut accessiones orationis esse, nec rei docendæ, sed auditoris conciliandi causa paratas. Facilius itaq, quis copia in eis, quàm breuitate peccauerit. Nisi tamen præsens rerum conditio, la-

tiorem

tiorem etiam in his partibus dictionem popoſcerit: tum utilitati nimirum cedent præcepta, quæ in hoc præcipiuntur ſolùm, quoniam creduntur utilia. Quòd ſi contrarium res ipſa tulerit, ſicut in omni uita ſolemus, ſic in oratione, non quòd aliàs, quãquàm ſæpè, laudatum: ſed quòd nunc quamuis in præſentia ſolùm fuerit optimum, ſequemur.

Scholia in caput 7.

Demoſthenes & Cicero.) De his Fabius Quintilianus lib.10. Oratores uerò, uel præcipuè, inquit, Latinã eloquentiam parem facere Græcæ poſſunt. Nam Ciceronem cuicunque eorum fortiter oppoſuerim. Nec ignoro, quantam mihi concitem pugnam, cum præſertim id non ſit propoſiti, ut eum Demoſtheni comparẽ hoc tempore. Neque enim attinet, cum Demoſthenem in primis legendum, uel ediſcendum potius putem. Quorum ego uirtutes pleraſque arbitror ſimiles, conſilium, ordinem, diuidendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique quæ ſunt inuentionis. In eloquendo eſt aliqua diuerſitas, denſior ille, hic copioſior: ille concludit aſtrictius, hic latius pugnat, ille acumine ſemper, hic frequenter & pondere; illi nihil detrahi poſſet, huic nihil adijci, curæ plus in illo, in hoc naturæ. Salibus certè & commiſeratione, qui duo plurimum affectus ualent, uincimus. Et quæ ſequuntur. Quod modum uocant.) Notum eſt illud Heſiodi, πλέον ἥμισυ παντὸς, & Horatius; Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines. Quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum. Item Phocyli. πάντων μέτρον ἄριστον, &c. Minus quidẽ erit mea ſententia culpãdus.) His plane cõſona ſunt, quę hẽt Quinti. li.4.c. de narratione. Et rurſus lib.12. Non.n.tã obeſt, inquit, audire ſupuacua, quã ignorare neceſſaria. Cic.tamẽ in Ora. In omnibusq; rebus, inqt uidẽdũ eſt, quate-

quatenus. Etsi.n.suus cuiq; modus ē,tñ magis offēdit nimiū,quā parū. Nec sane est ulla maior eloquētiæ fax.) Quantā uim habeat in excitando Oratore corona astātium,de ea re nonnihil attigimus li. 1. Dominos seruis suis monosyllabos esse.] Solent enim domini imperiosiores rem indignam censere,si pluribus uerbis sit utendum ad seruos. Atque adeo dimidiatis interim semiplenisque uerbis sat habent,si quid actum uelint,significare. quòd si quis paulo hebetior,non uel ex nutu,uel ex duabus ad summā syllabis,quid sibi Chremes ille suus uelit,statim intelligat,hui,quæ tum ibi obiurgationes? quæ fulmina?quæ tonitrua?& quid non? Cœlum ruere credas,& Iouem ipsum cum omni strepitu suo inde decidere. Tum utilitati cedent præcepta.] quid enim stultius,quid ineptius,quàm cum dispendio causæ adhærere uelle præceptis?quæ in hoc modò sunt inuenta, ut ꝓsint,non etiam ut officiant. Porrò ad exactam totius huius capitis intelligentiam plurimum momenti attulerint libri Erasmi de Copia, & quæ de narrandi breuitate præcipiunt rhetores.

DE DISPOSITIONE QVID SIT, ET quotuplex ordo rerum. Cap. VIII.

DE ratione inueniendi, quam cōmodissimam crediderim,sit nobis hactenus dictum. Nec solùm, quibus ex locis facienda esset, sed qua facilimè uia nos ad inuentionem eius,quid quaque de re quæreretur perduceret,quàm potui conatus sum apertissimè tradere:dixique,quęcunque utilia huic instituto pro captu meo putaui,ut nō optimo forsitan euētu,optima certè fide. Reliquum est,ut de dispositione pauca subijciamus. Et sunt quidem pauca,quę de ipsa dicantur. Nec enim res est,quæ cōstet ita multis

tis præceptis. Aristoteles in rhetoricis ne attigit quidem hanc partem, in octauo Topicorum perpauca tradidit. Nec multo plura Cicero & Quintilianus, quique alij de ea re dixêre. Quo excusatius nobis fuerit, si breuius eam perstringamus. Quam quidem si præterissemus in totum, poteramus fortasse Quintiliani autoritate culpam hanc tueri: qui cùm de diuisione, idest, de ratione controuersiarum in singula quęstionum capita diducendarum dixisset, copiosißiméque esset hunc locum executus; de disponendi deinde arte, nullis perpetuis legibus statui credidit posse, sed consilium sumi ex præsenti rerum conditione. Ego quemadmodum inueniendi uiam, ita collocandi quæ inuenta sunt, formam etiam quandam esse puto. Quæ quidem ut uaria multiplexq́ue sit, neque in uniuersum demonstrari queat dicentur tamen ea, quæ creberrimè conueniet facere. Extra quæ si quid res ferat, quod faciendum sit, idq; ab his quæ dicta sunt discrepet, eorum tamen collatione, quæ plurimum obseruauimus, præsenti quoque usui aliquod succurret consilium. Vtque inter sana numerantur morborum remedia, quæ sanitatis tempore alioquin persæpè essent mala; sic inter præcepta putabitur, si quid si quod legem pręceptorum fugiat, in eo ordinem quoque præceptorum uitasset. Ac difficile erit inuenire, quod Quintilianus credidit inueniri non posse. Erit quidem difficile poterit tamen fortasse. Vtque à nobis non poßit, uel in hoc tamen conandum, ut nostro errore alijs causam

 demus

demus fœlicius ista tentandi. Cùm sit autem dispositio (ut Cicero inquit) ordo & distributio rerum, quæ demonstrat, quid quibus locis conueniat & collocandum sit: non abs re fuerit fortasse uidere in primis, quotuplex sit ordo rerum quem in disponendo sequamur. Is mihi triplex maximè uidetur. Aliæ sunt enim res quæ statutum quendam & certum ex se habent ordinem; ut annus prior ad unum sequentem. Aliæ uerò sunt res, quæ uel non habent ordinem; uel quanquàm posset earum certus esse ordo aliquis; nos tamen nollum sequimur; sed solùm utcunque alia alij aptissimè ex dicendi occasione subtexi potest, proinde subiungitur. Quale est apud Liuium cùm de Papyrio Cursore dicit, quod omnes hunc maximè, si Alexander arma in Iatliam uertisset, illi parem destinassent: hinc sumpta occasione, quærit, quis fuerit euentus futurus, si bellum Romanis Alexāder intulisset. Tertio loco est, cùm rerū ordinem consultò turbamus; & quæ priores sunt, posteriore loco ponimus. Vt cum prius esset dicere, quomodo capta fuerit Troia, deinde quomodo ex longa nauigatione Aeneas ui tempestatum tandem sit in Africam eiectus; quod postremum est. Virgilius primo libro narrat; deinde priora illa sequentibus duobus exequitur. Primus ordo naturalis est. Secundus arbitrarius (si ita uolumus) dici potest: Tertius est, quem artificialem uocant. Et naturalis quidem ordo in quatuor istis positus est, prout aliud alio prius posteriusúe quadrupliciter dicitur. Est.n.

prius

prius aliquid tempore; ut dies hesternus ante hodiernum, & hodiernus ante crastinũ. Est & aliud prius existendi necessitate, uel (ut aliter loquimnr) prius natura. Id est autem huiusmodi, ut si hoc sit, non ideo necesse sit aliud existere; si autem existat aliud necesse sit hoc utique existere. Hoc ergo prius est, ut si sit animal, non oportet idcirco hominem esse; sed si homo est, consequens utique est & animal esse. Prius ergo animal est homine. Hoc pacto prius est genus speciebus, partes toto, causæ euentis, subiectum adiacentibus suis. Dicuntur & alia alijs priora positione, ut per fretum Gaditanum in orientem nauiganti, prior est Hispania quàm Gallia; & hæc prior, quam Italia, postquam Peloponeßus sequitur. Sic contrarium dirigenti cursum, prior quàm Italia Peloponeßus erit; & deinceps, ut antea quodque fuit prius, ita nunc fiet posterius. Sic, & per hominis eunti membra, primum, si descendamus, caput erit, postremi pedes: sic ascendenti primi pedes erunt, caput ultimum; mediorum uerò sic unumquodq; prius erit, ut huius uel illius ordinis primo fuerit propius. Postremò dicitur prius, quod est dignatione præstantius. Sic prior est Consul prætore, & Tribuno Prętor, & aurũ prius argẽto, & argentũ orichalco dicimus. Conuertimus tñ interim, & ab infimo ordinem ducimus; primumque nõ quod optimum, sed quod uilißimum facimus; sic in magistratibus quæsturam primam, postremam dicturam & in metallis plumbum primùm, aurum postremùm

numeramus. Nisi tamen hunc ordinem malimus nō naturalem, sed artificialem potius uideri. Plerunq; autem fit, ut id quod alia ratione prius dicitur, alia sit posterius. Vt tempore quidem pueritia prior est quàm iuuenta, æstimatione tamen & dignitate pueritiam iuuenta præcedit. Fieri itaq; potest, ut ordo, qui alia ratione non naturalis esset, alio tamen captu secundum naturam sit institutus.

Scholia in caput 8.

IN octauo Topicorum perpauca tradidit.) Aristoteles Topicorum lib. 8. non in uniuersum de ordine ad dispositione tractat orationis cuiusque, sed de ea sola, quæ conuenit certaminibus ac cōflictibus istis scholasticis, aut ubi alioqui uiua uoce disceptatio fit. Nec multo plura Cicero & Quintilianus.) Quintilianus de dispositione agit li. 7. quo in loco inter alia multa dicit & hæc. Quapropter totus hic liber seruiat dispositioni, quæ quidem si certa aliquā uia tradi in omnes materias ullo modo posset, non tam paucis contigisset. Et paulo post; Sed meminerimus, inquit, ipsam dispositionem, plerunq; utilitate mutari, nec eandem semper primam quæstionem ex utraq; parte tractandā. De disponendi deinde arte.) Hic locus Quintiliani est institutionum lib. 7.

Cum sit autem dispositio, ut Cicero, inquit, distributio rerum.) Sic fermè & Quintilianus: Dispositio est utilis rerum ac partium in loco distributio. Et alio quodā loco. Dispositio est rerum quàm optimo ordine collocatio. In rhetoricis ad Herennium finitur hoc modo, Dispositio est, per quam illa quæ inuenimus, in ordinē redigimus, ut certo quicq; loco pronuncietur. Quale est apud Liuium, cum de Papyrio Cursore dicit.) Locus is quem designat Rodolphus, est primæ decados lib. 9.

Prout aliud alio prius posterius'ue quadrupliciter dicitur.) Hæc eadem ferè Aristoteles in ijs, quæ uocāt post prædicamenta. quanquam is quintum significatum addit, quo id prius dicitur, quod tametsi simul est tempore, tamen alterius causa est. Verbi gratia. Tempore non præcedit diem solis ortus, tamen quia causa diei est, idcirco prior esse dicitur Fretū Gaditanum.) Quod iuxta Gades est in Hispania. Postquā Peloponessus.) De hac libri secundi capite decimo.

QVIS POETIS ORDO, QVIS HIstoriæ, quis tradendis artibus conueniat. Cap. 9.

Ordinis ergo hæc sunt discrimina. Dicamus iam, quis ordo, cui orationis generi cōueniat, priusq́; de ea quæ expositione, deinde quæ argumentatione constat. Quæ igitur expositionem habet, oratio, siquidem rerum gestarum ordinem aliquem decursumq́; recenset, naturalem temporum sequitur ordinem. Idq́; nedum seuerior & fidem captans lectoris historia, sed lætius etiam liberiusq́; poëma, ut quod oblectandis solùm auribus sit destinatum. Est tamen differentia poëticæ dispositionis ab historica, uel maximaq́, quòd poëta quantum ad ipsius, hoc est, ad narrantis personam pertinet, in speciem tantum sequitur temporum ordinem: qnantum autē est ex rerum gestarum natura, plerunq; perturbat eas, atq; à medijs orditur rebus. Deinde quæ primæ fuerāt, earum posterius personæ colore alicuius, aut alio quouis commento infert mentionem. Sic Virgilius (ut notißimo utamur exemplo) à nauigatione

 Aeneæ,

Aeneæ, qua in Africam tempestatibus delatus est, initium facit, quę fuit circa finem erroris eius: Troię captiuitatem & labores eos, quibus septimum ad id annum circum maria iactatus, ipse Aeneas, secundo deinde tertioque libro narrat. Quibus in rebus si sequamur colorem narrandi poëtæ, naturalis quidem est ordo, prius enim erat ut Aeneas tempestate appelleretur in Africam, quàm Troiæ excidium erroresque suos Didoni narraret. Sin uerò res ipsas respicimus, non personas, quibus dat orationem poëta, iam uidemus contrarium naturali, id est, artificialem ordinem esse. Prius enim necesse fuit capi Troiam & Aeneam labores longæ nauigationis illius euoluisse, quàm ex Sicilia in Africam ueniret. Proinde quoq; artificialem hunc uocamus ordinem. Simile est in comœdia atque tragœdia. Si intuemur enim faciem rerum, quæ deducuntur in actum, quæque personam imitatione exprimuntur, naturalis uidetur ordo. At totum uerò fabule complexum respicienti, cùm persæpè ab his quæ circa finem eius sunt, incipiant scriptores: & quæ priora sunt, personarum uerbis per occasionem explicentur: quæque prima sunt, ea ultimis quandoque iungantur: ut in Andria Terentij, simul naufragium Phanniæ aperitur, & nuptiæ Pamphili Glycerijque consiunt. Hæc qui uideat, facilè est cognitu, arte autoris hunc ordinem, non rerum natura constare. Facilimè autem hoc poëmati contingit, in quo actus sunt & personæ, quod δραματικὸν Græci uocant. Quoniam

niam paratum ferè est, quamlibet orationem dare personæ. Qua commoditate fit, ut persæpè dialogi quoque lasciuiant, & in quoduis undecunque libuit deflectant, præsertim ij qui paulò lætiores sunt. Cuius rei apud Græcos quidem cum alios multos, tum in primis apud Lucianum est uidere expressa pluri mas in formas exempla. Heroico carmini non est tanta copia huius rei. Ergo & personæ quidem ordinem reuocant nonnunquam, iam pictura res exprimuntur: iam uates, manes, oracula, & præterita cõmemorant, & longè post uentura prædicunt. Danda tamen his omnibus in hac libertate est opera, ut si non rerum, quomodo eæ gestæ sunt temporum tamen, quibus sub alienis personis eas narrãt, saluus sit ordo. Historiæ, cuius prima laus est ueritas, natura lis tantùm ordo conuenerit, ne si figmentis istis aurium gratiam captet, fidem perdat. Ergo si fortè historico narrandæ res essent Aeneæ, non ille incipiet, unde Virgilius est orsus. Sed si uolet utique Troiæ excidium narratione sua complecti, ab ea faciet initium. Deinde sequentur errores Aeneæ: hæcque suis, non Aeneæ uerbis erunt dicenda. Tum denique dicet, quo pacto in Africæ littora sit ui tempestatis eiectus. Iam si qua mentio uerborum Didonis, quibus illa Troiæ, Aeneæque casus ab ipso percontata sit, satis erit dixisse: omnia Aeneam illi recensuisse, & urbis ultimam noctem, & pericula quibus iactatus sit. Nec solùm erit, hic ordo seruandus in ratione temporum, sed

etiam eo modo prioris, quo diximus causam priorem esse euentis, & reliquis etiam ferè modis prioris. Nam & causæ rerum consiliaq; prius explicantur: & sicubi insignium uirorum mentio interuenerit, describuntur naturæ moresq; eorum, quoniam & ipsi sicuti autores gestoresq; rerum, natura præcedunt eas. Iam in locorum regionumq; situ describendo, diligenter positionem eorum sequatur oportet: & orationem uelut per loca circunferenti sibi, ut primum quodq; occurrit, sic aptißimè primum docetur. Quod si plures res, & nullo inter se deuinctas ordine tractet historia, ut cùm gesta eodem tempore plura describet bella, quæ quamuis simul geruntur, simul tamen narrari nequeunt: in his ferè scriptoris arbitrio steterit, quas res priores, quas deinde explicare uolet: consuletque præcipuè rerum noticiæ, & quo pacto poterunt illæ commodißimè cognosci, cum tradendarum faciet ordinem. Sic Liuius, quum res secundo bello Punico & in Italia & Hispania, alijsque etiam locis nonnunquam uno tempore gestas scribit, si quando Hispanienses res sumat scribendas, longiore nonnunquam tractu prosequitur eas, sicubi uerò uisum fuerit, quanquã & interea aliæ fuerint alijs gestæ locis: quo minus concisa interim & interrupta mẽtio rerum, altera cognitioni alterius obstet. Sic Cornelius Tacitus, egregius in primis (si quid ego intelligo) autor historiæ, longiores in Batauis res gestas, & alio item loco multorum annorum in Britannia bella coniungit:

git: tum rursus ad aliarum rerum, quas abruit, ordinem reuertitur. In tradendis artibus quæ maximè conueniat dispositio, unus ex omnibus Aristoteles libris suis exactissimè uidetur effinxisse, uir cum omni ingenij laude multum, tum nescio an ordine rerum plurimum admirandus. Quoniam autem hoc est propositum cuiusque docentis, ut ex notiorum contemplatione, ignotiora scrutetur (qui solus est ordo nobis discendi) horumque, & aliorum ad alia collatione constantem quandam faciat de rebus fidē; nequit autem fides ulla de re fieri, nisi si qua contraria sit accepta mentibus persuasio, ea prius euellaturi: primum est ergo, ut si quis dixerit aliquid ea de re, quam tractamus, aliter atque nobis uidetur, illius expugnemus sententiam; si modo is sit, cuius mentio iure habeatur. Nam temeraria cuiusquā assertione permoueri, ineptum est. Vt autem securitatis hoc est, contemnere leuiora, ita modestiæ præbet speciem, dissimulasse eos, quorum usu est opinioneque cunctorum recepta autoritas; aut quibus alioqui debetur ea ueneratio, ut contradictione illorum magis simus irritaturi audientium animos, quàm nobis adiuncturi. Sed hæc iudicij sunt magis. Quod ordinis est, hoc sufficiet dixisse, maximè naturale esse, ut antequam nostra confirmemus, amoliamur aduersa. Deinde cùm nostra explicabimus, à generalioribus, quoniam notiora sunt, semper ducendus erit ordo. Deinde per species eundum. Et hæ ipsæ species rursus fortasse,

(si tam latè pateant) genera fient, inque alias erunt species diducendæ. Singula ergo, ut primum quodque sumimus, sic erunt deinde tractanda, ut dicatur; quæ sit substantia eorum, quod definiendo fit; si tamen eiusmodi res sit, ut sit definienda; notiores enim sunt nonnunquam, quàm ut hac indigeant cura. Tum quæ partes sint rei, dicendum, si sint ea natura ut poßint aliquæ earum fieri partes. Hinc ea, quæ propriè naturæ cuiusque adiacent, dicentur, hoc est, uis illa, qua agit & patitur, & ea ipsa quæ agit quæque patitur, & quæ reliqua substantiam rei circunstant. Illud tamen meminerimus, solùm de re quaque dicendum, id quod eo loco, quo de re dicimus, intra complexum rei ueniet, ea ratione qua ipsam tractamus. Nam qui de tuenda sanitate hominis, doctrinam instituet, dicet ille quidem de homine, non tamen utique dicenda sibi sumet omnia, quæ tractari de homine possunt, nec quid sit mens hominis, nec quæ sint officia uitæ ad uirtutem ducentia, nec quo pacto paretur homini eloquentia. Pertinent hæc quidem ad hominem omnia; sed non ea ratione, qua sibi hîc eum assumpsit, id est qua sanitatē tueri potest. Adeoque fortasse non defuerit Aristoteli, qui cauilletur, quod in libris, quos de physico auditu inscripsit, de loco dixerit & uacuo. Quoniā his libris de eo quod mouetur in commune disseruerit; ad cuius tractatum, locum, & uacuum non uideri pertinere; sed his potius libris debuisse de eo dici, quibus de eo quod ad locum mouetur disserit, quæ

de cœlo

de cælo & mundo uocantur. Sed datur ferè iusta li bertas hæc magnis ingenij; , ut quemadmodum locu pletes patres familiàs in domibus suis aliquid licentius citra reprehensionem instituant, ita & doctissimi uiri indulgeant quandoq; animis suis, satisq; ra tionis sit, illis ita placuisse,

Scholia in caput 9.

Quæ hoc capite citantur ex Virgilio & Terentio, ac omnia sunt nota uel pueris. Quæ ex Liuio & Tacito afferuntur, ea quemadmodum hoc loco paucis explicari uerbis haudquaquam possunt, ita ab eo, qui illorum libros cœperit euoluere, citra negocium intelligi queũt. Idq; nedum seuerior.) Valla lib.2. Elegantiarum. c.18. nedum postponi uult. Complexum respicienti.) Datiuus ille est referendus ad clausulam, facile est cognitu, id quod pluribus uerbis interpositis sequitur. Quod δραματικὸν uocant.] Vide Diomedem lib. 3. de 3. carminum generibus. Sicubi uerò uisum fuerit.] Fortasse uerò, dispungendum est. Aristoteles libris suis.] Budæus in annotationibus prioribus in Pandect. Est enim is Aristoteles, qui res omnes, ratione, ac uia, scientificè tractare solet, eas etiam quæ sui natura artificiosè tractari nõ posse uidebantur. Vir cum omni ingenij laude.] Fab. Quintil. lib.10.cap.10. Quid Aristotelem, quem dubito scientia rerum, an scriptorum copia, an eloquendi suauitate, an inuentionum acumine, an uarietate operum clariorem putem. Vt primum quoque sumimus.] Quintilianus lib.quarto.cap.ultimo. Turpissimum quoque non ordine exequi, quo quidque proposueris. Adeoque fortasse non defuerit Aristot. qui cauilletur.] Recte illud cauilletur. Nam Aristoteles huius ordinis ac disputationis suæ causam non plane futilẽ affert initio 3.lib. Physicor. Indulgeant quoq; animis suis.] Quintilianus li

lib.10.cap.1. Neque id statim legenti persuasum sit, omnia quæ omnes autores dixerunt, utique esse perfecta. Nam & labant aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum uoluptati, nec semper intendunt animum, nonnunquam fatigantur. Cum Ciceronis interim dormitare Demosthenes, Horatio etiam Homerus ipse uideatur. Satisque rationis sit illis ita placuisse.) quemadmodum dicere solebant auditores Pythagoræ, αὐτὸς ἔφα, ipse dixit.

DE EIS QVIBVS EST ORDINIS INSTITUENDI FACULTAS. Cap. X.

AT cùm uariæ multiplicesque res in unũ quoddã iungentur corpus, quale est, qui historiam animalium, aut plantarum, aut totius etiam rerum naturæ (quemadmodum Plinius) complexi sunt, quale qui facta dictáue clarorum uirorum memorabilia, quale qui multiplicem & non unius corporis rerum commemorationem contexunt; hi per species rerum dispositio instituitur, redduntúrque cuncta suis generibus, quemadmodum Plinio à cœlo ordiẽti, deinde descendenti in terras, eiusq; naturam in commune reddenti, tum per partes regionesque omnes prosequenti, deinde animantia & inanima omnia per suas diuisa species, explicanti. Sic Valerius Maximus res memorabiles, per uirtutum officiorũque humanorum genera dispartiuit. Hoc pacto medici, morborum faciunt ordinem, ex partibus humani corporis, & à capite ad pedes deducunt. Est etiã in quibusdam non liberum modò uidere, (& quem arbi-

arbitrarium diximus) ordinem, ſed ad res planè ſolutum, & omnis prorſus ordinis expertem. Ut apud Ouid. in Metamorph. qui in ſumma quidem rerum deductione, temporum quandam ſeruat imaginem; uerùm in fabularum ordine, quando diuerſiſſimæ ſunt, nec facilè in ordinem redigi poſſunt, libertate ille, & (ut ita dicam) poëtico luſu figurarum omnium, utitur quibuſcunque tranſitio ad connectendas res fieri poteſt, quò commiſſuram quandam rerum nequaquam inter ſe cohærentium aſſequatur. Diſpoſitionis itaque loco in iſtis eſt rerum contextus, nexasq́; eas, & quidem diligentiſſimè, ordinatas autem dicere non poſſis. Similiter Cornelius Tacitus in deſcriptione morum Germaniæ, cùm dixiſſet, non eſſe Germanis aurum & argentum, tãdem ſubijcit; ne ferrum quidem ſupereſt, ſicut ex genere telorum colligitur. Ex cuius uerbi, hoc eſt, telorum mentione, ad arma inſtitutionemq́; rei militari, quæ apud Germanos eſt, delabitur. Deinde cùm in fœminarum mentionem uenit, quòd hę ſpectatrices etiã, teſteſq́ue pugnantibus adhibeantur, poſtq́; dicat uenerationem haberi pleriſque earum non adulatione, nec tanquam faciant deas, hinc continuò ſubdit, decorum maximè Mercurium colunt; moremq́ue religionum hinc ſumpta occaſione proſequitur. Abrumpit tamen nonnum quam hanc texturam, ne nimia, & proinde leuior affectatio deprehendi poſſit. Eſt quidem hoc ordinis genus accommodatiſſimum hiſtoriæ, cuius narrationem uolubilem & nuſquam

inſi-

insistentem esse conuenit, quod non fieret, si certis finibus distincta concisaque esset, & singulæ partes suis essent discretæ spacijs; nunc adeò sunt nexa omnia, ut semel propemodum incipere, semel desinere uideatur. Quod si eadem hæc tractentur, non ab historico, sed uel de laudatore, uel qui aliàs quomodolibet disputãtis præ se speciem ferat, is ea distinguat digeratque per species; dicatque primùm, quæ natura regionis, quæ forma hominum, deinde, quis cultus erga diuina, quales bello, quales pace, cùm publicè tum priuatim frugalitate uitæ, seueritate matrimoniorum, cultu liberorum: qua erga principes ueneratione, erga populares æquabilitate, erga hospites beneuolentia, erga omnes fide, reliquaque uel ad hunc modum, uel alium quemlibet, dum tamen appareat ordinem certum sequi eum, dicereque, unamquanq; rem non eo loco quo sit oblata, sed quo sit ab initio disposita, atque destinata. Libera tamen & hæc ipsa disponẽdi ratio est, uel propter hoc, quòd ad nullam unam ordinis legem potest alligari. Quisque enim ordinem, qui sibi uisus est instituit; nec rerum naturam, sed animum suum sequitur. Libera ferè est etiã oratoria expositio ea, quam diximus alterius rei docendæ gratia parari solere; hactenus tamen libera, ut ordo eius non ex dicentis uoluptate, sed causæ utilitate nascatur. Quoties tamen res ipsa non obstabit, tẽporum ordo fuerit aptissimus. Quòd si primæ narrationis partes asperiores fuerint, fauorabiliores reliquæ, non ab re fortasse sit, eis quæ benignius acci-

accipientur, occupare animos, & ad priora deinde figura aliqua reuerti. Aut si fortè festinabit auditor, quò languenti adhuc animo eius morem geramus, optimum fuerit ab eis incipere, quibus noticia causæ continetur. At ubi excitatus fuerit, incaluerintque aures eius oratione, tum si qua fuerint altius repetenda, ut sæpè solent; præcedunt enim pleraque causam longius, quibus præcipuus fauor maximaque eius continentur momenta, ea cùm quæstiones explicabimus, quibus aptissimè iungi poterunt, tum erunt inserenda. Quam quidem rem utilem esse facilius est ratione colligere, quã autorum exemplis. Quoniam rectus ille melior utique est ordo, quam iste necessitate detortus. Qui mandat autem literis actionem; quæ sunt optima, ea scribendo maximè cupit exprimere, ne si aliter faciat, non auditoris importunitas, quæ ex scriptis cognosci non potest, defendenda in ea, sed sua ipsius inscitia culpanda uideatur. Iam uerò partimur interim narrationem, & id quod alio loco utilius dici poterit, reseruamus: ut in declamatione, quæ Gemini languentes inscribitur, Quintilianus facit. Cùm enim ordo mortis, quo alter ex geminis in alterius salutem occisus dicitur, plurimum inuidiæ, reo mouere potuisset, ad epilogum maluit differre eum quòd uehemẽtiori affectui hic aptior esset locus. Cicero item pro Cluẽtio, cum prioris causæ narrationi, quæ iudicij corrupti erat, continuo mortem Oppianici, & quæstiones de eo

habi-

habitas subiungere potuisset, maluit differre ad proprium causæ suæ tractatum, quæ ea de re peragebatur. Contra uerò matris odium quod proprium illius erat causæ, cuiq; nihil negocij cum causa corrupti iudicij erat, id tamen primum putauit narrandum. Eratq; alioqui temporis ordine primum: quod quanquam non fuisset primum, tamē narrandū fuisse contenderim; quoniam matris, qua tota causa maximè premebatur, detrahēda ante omnia fuit autoritas. Itaq; quanquam pars narrationis uideri potest, quēadmodū & est utiq; narratio, usum tamē & affectum propemodū eius partis exordij præbet, qua aduersariorū odio nobis beneuolentiam conciliamus. Eiusdem etiam prudentiæ, consilijq; est, quòd non nudū rerum ordinem continua narratione complectitur, sed subinde erūpit in affectus: & quibusdā uelut digreßionibus uel indignationis eam uentis conturbat. Cuiusmodi est à principio statim: Nam Saßia mater huius Habiti (mater enim à me nominis causa, tametsi in hunc hostili odio & crudelitate est, mater inquam appellabitur) & quæ sequuntur. Deinde non ita multo pòst: O mulieris scelus incredibile: & reliqua item. Tum in fine huius partis effusius: Iam initium quod huic cum matre fuerit simultatis, audistis. Sic & in Oppianici criminibus recensendis, post nuptias Saßiæ & Oppianici: Sentio, inquit, iudices uos pro uestra humanitate his tantis sceleribus breuiter à me demonstratis, uehementer esse commotos. Et paulò pòst iterum de Auriæ

fra-

fratris uxore prægnante sublata. Rursus maiori copia post Scamandri, Fabritijque condemnationem de ratione iudicij corrupti, cùm uelut aditum aperit ut id non à Cluentio, sed Oppianico doceat esse corruptum. Videmus itaque hac narrandi diligentia artificioque sic iaci ab eo fundamenta causæ, ut si etiam nullas deinde subijceret probationes, nihil tamen ferè plus iudex desideraturus uideretur. Quod autem ordinis est, temporum rectius hac tota narratione seruatus est decursus; quod autem artis hic est in disponendo, id in eo est quoniam subinde contextus eius interrumpitur; quod quidem sæpius, quàm ut temporum ordo turbetur, in genere narrandi contingere solet.

Scholia in caput 10.

QVI historiam animalium.] Vt Aristoteles. Aut plantarum.] Vt Theophrastus. Qui facta, dictáue clarorum uirorum.] Vt Valerius Maximus, & in Apophthegmatis Plutarchus, ac nuper Erasmus Roterodamus longe copiosissime. Ex partibus humani corporis.] Qua de re elegantissimum est caput apud Plinium in historia Naturæ; partium animalium historia inscriptum, lib. 11 cap. 37. Scripserunt & Cicero de natura Deorum lib. 2. & Lactantius de opificio Dei. Ambrosius lib. ἑξημέρων cap. 11. lib. 6. & passim scriptores ἀνατομικοί.

QVA RATIONE PARtium orationis faciendus est ordo. Cap. XI.

Aliam diximus rationem esse disponẽdæ orationis eius, quæ constat argumentatione, quales sunt scholasticæ contentiones, ciuiliumq; rerũ controuersiæ, & quæcunque demum repugnanti auditori sunt approbandæ. In quibus uidendum erit, quis sit ordo quæstionum inter se; quis item in singulis quæstionibus argumentationum, tum quis partium argumentationis cuiusque. Erit fortasse, qui partium orationis disponendarum oblitum me putet, credatq; hanc ante alia explicandam fuisse rationem. Nec id sanè me latebat, nec præterissem, si ulla huius rei crederem tradenda esse præcepta, aut esset alius ordo earum, quam quo numerari solent, quiq; ex usu earum colligitur, & quem ipsis penè præferunt nominibus: hoc est, ut primum sit procœmium, hinc narratio, tum confirmatio, postremus epilogus. Nam quoties id est orationis genus, ut aliquæ partium istarum sint ei superuacuæ, tum cùm desint, nihil est quod de earum ordine dicatur. Illud uerò necessitatis potius, quã præcepti fuerit, quoties uel occupatio auditoris uel temporis angustia cogit nos, ut specie festinationis fastidium audientis fallamus, incipiamusq; à narratione: tum uelut digressione quadam, quæ fueramus ante narrationem dicturi, dicamus ante cõfirmationem, subijciamusq;

musq́; narrationi procemium. Vt tamen non inutiliter huius loci tractatum attigerimus, illud interim admoneamus, non solùm in initio dictionis, procemij usum uenire, sed in medio quoq; orationis decursu: sicubi uel noua quęstio tractetur, uel locus asperior, præmuniri ea, & aliquo quod procemij uicē habeat, solere aures placari. Quemadmodum in oratione pro Cluentio, cuius modo sum usus exemplis, Cicero de censoria nota dicturus: & paulo post, cùm Cluentium lege defendere uellet, & ostendere lege corrupti iudicij tantum iudicem, nō etiam eum, qui ad corrumpendum coisset, teneri. Sic pro Murena Catoni responsurus, plurimis uerbis contendit à iudicibus, ut Catonis autoritatem aduersus reum, pro præiudicio ne accipiant. Scio istud à rhetoribus tum προάληψιν, id est, præsumptionem, tum pręmunitionem uocari, numerariq́; à quibusdam inter figuras sententiarum. Quod siue hoc, siue procemij nomine uocetur, non magni referre crediderim, dummodo constet tamen eundem esse usum eius, ex eisdem duci rebus, ex quibus procemium petitur. Quod tamen cur non ita uocent, non uideo quid sit causæ. Nam cùm & narrationem præcedere argumentatio possit, cuiusmodi sunt quæstiones, quæ pro Milone tractantur ante narrationem: & epilogus in media dictione fiat, ut in Verrem de Philodami supplicio, & de Nauarchorum item, Ciceronem uidemus fecisse: cur non etiam & procemium & nouum quoddam principium medium inferatur

tur dictioni, si præsertim noua tractatur quæstio, uel locus aliquis qui curam eam postulet, & in quo magna causæ momenta uersentur? Id autem quòd solet de narratione præcipi, ut ea confirmationem præcedat, sic accipiendum est, ut eius quæstionis, cuius narratio est, præcedat confirmationem. Quod si quæstionem eam, alias necesse sit quæstiones præcedere, nimirum necesse erit priores quoq; confirmationes earum explicari. Quemadmodum eo in loco, de quo iam diximus, pro Milone factũ uidemus. Cum enim narratio quæstionis eius esset propria, qua insidias struxisse Clodiũ probare uoluit, quid attinebat narrari, nisi probatum ante foret, insidiatorem & latronem iustè occidi; & nihil neq; à Senatu, neq; à Cn. Pompeio contra Milonem esse præiudicatum? Similiter pro Cluentio in quæstione ueneficij, nullo usu ea quæ ad exitium pertinebant Oppianici, superiori narrationi subnectebantur, quanquam rerum continuus esset ordo, ergo ad proprium quæstionis suæ tractatum illam reseruauit Orator. Quin etiam in hac ipsa quæstione, cùm ex priore orationis parte notæ iam essent Oppianici Cluentijq́; personæ, argumentationes quæ ex causis, personisq; ducebantur, præposuit narrationi. At cùm ex re ipsa & tormentorum ordine, quibus aduersarij contra Cluentium utebantur, confutandi essent: tum demum, quoniam ea continebantur narratione, subiecit illam, simulq́; iudicum consuluit tædio, qui longam iam orationem audiendo defeßi, si rursus narrare fuisset orsus, quo-

niam longius adhuc dicturum credere poterant, offensiores fuissent. At cùm in media rerum uelut pacia, ipsos argumentando rapuisset, quāquam tum narraret, apparebat tamē eum rem paucis (id quod fecit) esse absoluturum. Sed de partibus orationis hæc obiter admonuisse sufficiat, nunc ergo quod instituimus prosequamur.

Scholia in caput II.

ALIAM diximus rationem.) Libri huius cap. 9. Cicero de censoria nota dicturus.) Cn. Lentulus & L. Gellius censores, notarant Cluentium, quasi is iudicium illud corrupisset, quo damnatus fuerat Oppianicus. Qua de re uerba facturus Cicero, primum aures placat, ac uelut aditum sibi munit ad aures iudicum, ut uidere est in ipsa pro Cluentio oratione. Cum Cluentium lege defendere uellet.) Lex erat, primum dicta. Sempronia, deinde Cornelia de sicarijs & ueneficijs, quæ lex præter alia multa & de eius capite quæri iubebat, qui cum aut senator esset aut magistratum gessisset, aut tribunus militum legionibus quatuor primus fuisset, tamen coisset, conuenisset, consensisset, falsum ue testimonium dixisset, ut quis iudicio publico damnaretur. Hac ergo lege, Cicero defensurus equitem Romanum Cluentiū, quasi is ea lege non teneretur, mira quadam arte inuidiam huius defensiōis, primum à Cluentio, deinde à se etiam ipse repellit. Cuius rei ansam ei præbuerat T. Accius accusator: qui inter accusandum delatus huc erat, ut diceret iniquissime acturum Ciceronem, si legis præsidio Cluentium defenderet: quando æquissimum foret, omnes ijsdem teneri legibus, quod illius axioma, manibus (quod aiunt) pedibusque reijcit Cicero. Quod autem addit Rodolphus, lege corrupti iudicii solum teneri iudicem, non etiam eum qui ad corrumpendum coisset, ei

dicto planè refragantur ipsa legis uerba, id quod facilè animaduerteret is, quisquis ipsam lègerit Ciceronis pro Cluentio orationem, cuius disputatio huc spectat, legem hanc Semproniam pertinere ad magistratus, senatores, & ad eos, qui primis quatuor legionibus fuissent tribuni militum, ac Cluentium nihil horum omnium esse, sed tantum Romanum equitem, proinde hac lege postulari illum non posse. Plura qui uolet, legat iureconsultos Pandectarũ libro duodequinquagesimo, ad legem Corneliam de sicariis & ueneficis. quorum uerba aliquot adscripsimus libri superioris, capite decimo.

Sic pro Murena Catoni responsurus.) Murenam consulem designatum, lege Calphurnia de ambitu reum fecerant Seruis Sulpitius & M. Cato, is qui Vticæ ipse sibi mortem consciuit. Hunc ergo Murenam defensurus Cicero, posteaquam Seruio respondisset, deinde responsurus Catoni, Venio nunc, inquit, ad M. Catonem, quod est firmamentum & robur totius accusationis, qui tamen ita grauis est accusator & uehemens, ut multo magis eius autoritatem quàm criminationem pertimescam. In quo ego accusatore, iudices, primum illud deprecabor: ne quid L. Murenæ dignitas illius, ne quid expectatio tribunatus, ne quid totius uitæ splendor & grauitas noceat, denique ne ea soli huic obsint bona M. Catonis quæ ille adeptus est, ut multis prodesse posset. Bis consul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperii Carthaginem, Numantiamq; deleuerat, cũ accusauit L. Cottã. Erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas: autoritas tanta, quanta in Imperio Populi Romani, quod illius opera tenebatur, Sæpe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris eximiam dignitatẽ plurimum L. Cottæ profuisse. Noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quenquam cadere in iudicio, ut nimiis aduersarii uiribus abiectus uideretur. quid Sergium Galbam? nam traditum memoriæ est, non'ne proauo tuo for-

fortissimo atque florentissimo uiro M. Catoni, incumbenti ad eius perniciem, Populus Romanus eripuit? Semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus, & populus uniuersus, & sapientes ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. Nolo accusator in iudicium potentiam afferat, non uim maiorem aliquam, non autoritatem excellentem, non nimiam gratiam. Valeant hæc omnia ad salutem innocentium, ad opem impotentum, ad auxilium calamitosorũ. In periculo uerò & pernicie ciuium repudientur. Nam si quis hoc forte dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de causa iudicasset, iniquam legem iudices & miseram conditionem instituet periculis hominum: si existimabit iudicium accusatoris in reũ, pro aliquo præiudicio ualere oportere. Scio illud à rhetoribus tum πρόληψιν, id est, præsumptionem.) Quintilianus lib. 9. Mire uerò in causis, inquit, ualet præsumptio, quæ πρόληψις dicitur, cum id quod obijci potest occupamus. Id neque in alijs partibus rarum est, & præcipue proœmio conuenit. Sed quanquam generis unius, diuersas tamen species habet. Est enim quædam præmunitio, qualis est Ciceronis contra Q. Cæcilium: quòd ad accusandum descendat, qui semper defenderat. Quædam confessio, ut pro Rabirio Posthumo, quem sua quoque sententia reprehendendum fatetur, quod pecuniam regi crediderit. Quædam prædictio: ut, Dicam enim non augendi criminis gratia. Quædam emendatio, ut, Rogo ignoscatis mihi, si longius sum euectus. Frequentissima præparatio, cum pluribus uerbis, uel quare facturi quid simus, uel quare fecerimus dici solet. Vide Aristotelem in Rhetorica ad Alexandrum, capite de Occupatione. Cuiusmodi sunt quæstiones, quæ pro Milone tractantur ante narrationem.) Tres sunt quæstiones, quas discutit Cicero, in oratione Miloniana antequam narrat. Prima, ecquid ei fas sit intueri lucem, qui hominum quoquo modo à se occisum fateatur. Altera, de præiudicio facto à Senatu.

Tertia, de Pompeij præiudicio. Et in Verrem de Philodami supplicio.] Hic Philodamus ciuis Lampsacenus fuit, cuius filiam quomodo per uim contenderit uiolare Verres, & quo deinde modo patrem ipsum una cum filio, iniquissimo iudicio damnandum, occidendumq; curarit; tertia in Verrem actione explicat Cicero.

Et de Nauarchorum itẽ.] De horum longe miserrimo casu, supplicioque, multa Cicero in Verrem actione septima. Similiter pro Cluentio.] Hanc causam iã semel, iterumque attigimus; estque hic locus eiusmo di, ut intelligi plene non queat, nisi perlecta oratione tota. quod si quęstionem.] Hoc dicit. Coniungit in eadem causa plures tractari quæstiones, ac proinde cum una quæque quæstio suam habeat & narrationem & cõ firmationem, ideo necesse est, ut confirmatio quæstionis prioris, sit ante narrationem sequentis quæstionis.

QVOMODO ORDINANDAE IN DICENDO quæstiones. Cap. XII.

QVæstiones, quę ueniunt in orationem (quoniam de earum dispositione primum dicere ordo propositus nos admonet) eæ quandoque sunt prorsus diuersæ, neq; ab uno aliquo capite descendunt. Vt omnia in Verrem repetundarum crimina. Singula enim suam capiunt quæstionem; quæ suis tabulis, testimonijs, decretis, argumentis confirmantur. Nec redigitur alia ad aliam; quãdoquidem unaquęquis per se, repetundarũ crimen, in quo summa iudicij uersatur, continet. Tale est, cùm quæritur à philosophis, an materia distinguatur à quantitate, & habeat sine illa partem discretam à parte. vtrumuis.n: borum per se quæri potest, ut alterum aut negetur, aut

aut affirmetur. Aliæ sunt quæstiones, multæ quidem, sed ab una descendẽtes origine, quemadmodũ secundo libro demonstrauimus multas ab una deduci quæstiones: diximusq́; nasci alias ex uerbis ipsis quæstionis, alias in uerbis inclusas esse; alias ex con ditione quadam accipi. Quæ omnia cuiusmodi sint, illic explicata sunt à nobis. Quoties igitur uenient in orationem diuersæ quæstiones, ipsisq́; (ut diximus) fontibus discretæ, siquidem nihil alteri explicandæ ab altera afferetur, liberum erit utiq; de qua uolemus primum disserere. Nisi sit grauior aliqua, quæ plus ad explicandum poscat laboris, & reliquæ uel ad dicendum tenuiores sint, uel ad probandum faciliores; tum recenti adhuc & nulla audiendi molestia fatigato auditori rectißime obijcietur ea, cuius difficultas quàm maximè alacres requirat aures, minoribus postea & uelut appendicibus, uel fessus etiã benignius intendet. Deinde quòd pronior erit in ista fides, cum dicentis autoritas maioribus approbãdis fuerit confirmata. Cum fuerit enim animis accepta ex oratiõe priore persuasio, incipiemus deinde non dictioni modò credere, sed homini. At cum qõnis alterius, fides alteri quæstioni innixa qũolibet est, de ea, quæ astruendæ uel subuertendæ alterius in se continent momenta, prius est dicendũ. Vt si quæratur à prisca philosophia, an sit animus humanus immortalis, sitq́, summum hoĩs bonũ uirtus: ei quidẽ qui ueteris Academiæ uoluisset esse, id quòd prius est, prius explicandũ fuisset, immortalẽ

esse

esse animum: deinde quod iam hinc probari aliquã ex parte potest uirtutem esse summum bonum; quoniam manentibus post mortem animis, multum uideatur nostra interesse rectè secus'ue uitam peregisse. Contrà uerò cum dixisset Epicureus, non uirtutem, sed uoluptatem summum esse bonũ, permagno ad id sibi fuisset adiumento, docere cum corporibus interire animos. Ideo enim stultissimum esse uideretur, splendida uirtutum nomina sectari: cumq; mors supra ceruicem immineret, ultro nos præmori, & exiguis his uitæ bonis fraudare nosmetipsos in uita. Huic ergo idem fuisset ordo seruandus. At Stoico, qui cùm uirtutem non summum modò bonum, sed solùm putaret, attamen credebat interire animam, quandoq; quidem simul cum corpore, quandoq; ut post corpus maneret, tandem etiam dissipari tamen atq; emori, libera fuisset ei ratio, utram harum quæstionum præponere maluisset: aut si quis eligendus ordo, prius de uirtute dixisset, tum de interitu animi, ne de illo prædixisse, sequentis de uirtute orationis detraheret fidei. Sic & in ciuilibus causis uidemus quæstiones eas, quæ magis ad inuidiam reorum, quàm ad summam iudicij pertinebant, quia ab eis firmari causa, non eæ firmari à causa uidebantur, & ab accusatoribus præpositas esse, & à patrono quoque prius esse confutatas. Ut in Murenæ causa, solutius eum in Asia uersatum esse saltasseque. Pauciora quidem hæc. At in Cælium tam multa, ut longe maxima

xima pars patrocinij sit de criminibus, quæ sunt ex tra causam. Ergo cum sint adiumenta causæ ista, prius quoque à Cicerone diluuntur. Pro Cluentio contrà, quoniã crimina, defensa corrupti iudicij cau sa, liquidè poterant uideri ab accusatorum odio pro fecta, ista autem confutata nihil iudicij corrupti cau sam adiuuissent, idcirco Cicero in finem ea coniecit orationis. Cùm uerò ab una prima quæstione, multas deducimus alias quæstiones, quòd plerique diuisionem rhetorum uocarunt (quam utilem quidem ante omnia neruis atque oßibus controuersiæ inueniendis Quintilianus rectißimè simul & eruditißimè dixit) tum hæc obseruanda dispositionis erit ratio, ut primas eas ponamus quæstiones, quæ ex ipsis nascuntur uerbis. Proximas, quæ inclusæ sunt in uer bis. Postremas quæ ex conditionibus accedũt. Quod ita est accipiendum, si rerum de quibus quæritur sit ea natura, ut poßint ex eis omnia hæc quæstionum genera deduci. Quòd si res ipsæ aliquod rerum gene rum non admittent, in eis tamen quæ suscipient, præ scriptus ordo sequendus erit; primumq; quæstiones eas quę nascuntur ex uerbis, quæcunque demũ erũt, rectißimè excutiemus, antequam sequentium generum attingamus quæstiones. Hæ sunt enim quæstiones, quibus an sit aliquid, quæritur: quas uelut in prę sumpto necesse est esse, priusquam quicquam ulla de re quærere ulterius poßimus. Deinde per singula uer ba quæ continentur prima quæstione, ducimus ordinem quæstionum. Primum quidem earum, quæ uer-

bis

bis inclusæ sunt,ut quæque maxime generalis est,sic primam facimus.Pòst sequuntur,quæ minus latè patent,sic ut postrema sit,quæ cōtractißima. Tum conditionales subduntur, quas & ipsas quoque per generales specialesq́ue diuidimus singulatim. Conditionalium uerò inter se,non facilè est dare certam ullam dispositionis legem,nisi sit in eis quæstio,quæ posſit alij quæstioni firmamenti aliquid præbere,quemadmodum prædiximus,ea semper prius erit tractanda.Quòd si non sit, tum primam facimus quæstionē aliquam,quæ maiori ui mentem auditoris occupet: Postremam uerò quæ ad probandum plurimum posſit:in medium, quod solet in agmine fieri, debiliores recipiuntur. Sumamus exemplum paulò liberius, quo facilius poßimus hæc omnia una quæstione complecti. Quæramus sit ne inter laudes Achillis numerandum, quòd Penthesileam ad Troiam occiderit. Primum est,fuerit'ne Achilles,fuerit'ne Troia,fuerit'ne,Penthesilea. Nam quæ de Amazonibus Troiaq́ue dicuntur,non defuerunt autores, qui uetustatis hæc commenta potius, quàm ueritatis monumenta putauerint;utq́ue non omninò,maxima tamen ex parte scriptorum libertate constare. Deinde iam est,an occiderit Achilles Penthesileam,an occiderit ad Troiam.Hinc sequitur iam id quòd quæsitum est initio,an sit inter laudes ei ducendum. Certum est, aduersarijs non posse de hoc ullo pacto conuenire, nisi conuenerit prius de illis quæ priora sunt. Ergo si quid illorum est,quod in dubium uocare uelimus, ne

cesse est praecedat id tractatum huius quęstions, de qua summa contentionis est. Et hę quidem quaestiones in uerbis sunt. Post hęc inclusa uerbis tractamus, in quibus ferè obseruatum est apud autores, ut ex ordine unumquodque uerbum per inde, ut primum est per omnes quęstiones explicent: generales primum, deinde conditionales. Mihi rectissimè ordo ex occidendi uerbo incipere uidebitur: ut; An fuerit cuiusquàm offendere aliquem; deinde, an occidere: post, an occidere Penthesileam. Quam per conditiones iam diuidimus, an occidere mulierem, an mulierem armis conspicuam, an nobilitate memorabilem, an auxilium iure ferentem patriae, amicò, regi afflictae fortunae. Iam an fuerit haec Achillis, cuius generalem quaestionem praeposuimus cum diximus, an fuerit cuiusquā. Ergo & ipsum per conditiones diuidemus: an occidere hanc fœminam fuerit uiri, an uiri fortis? an Graeci, an praestantißimi inter eos, an his maioribus orti, ad hoc pacto instituti. Postremò iam sequitur (quia multum interest excusatè tantùm aliquid facias, & an laudem etiam ex facto uindices) an sit propter ista laudandus. Nec haec eò pertinent, quò eredam has omnes quaestiones, uel etiam alias multo plures, quae ex quęstione ista possunt deduci, excutiendas esse dicenti, sed ut in eis quas uisum fuerit, quasque expediet explicare differentem, ostendamus huberius in hac copia, quis faciendus sit ordo. Non est quòd putemus, solùm primarum quaestio-

stio-

stionum, quæ ex diuisione nascuntur, habendam disponendi rationem, quin & singulæ quæstiones rursus diuisione disponuntur. In declamatione quæ Mathematicus inscribitur apud Quintilianum, quoniam tota propè controuersia ex eo pendet, quod fingitur in themate, mathematicum prædixisse, uirum fortem, deinde parricidam fore, qui nasceretur; quæstio conditionalis est, an satis magna causa uoluntariæ mortis, sit prędictio mathematici. Quod si doceatur uerum dixisse, satis utique magna erit causa, hocque est in quod probaturus incumbit. Pręmittit tamen quęstionem, an etiam si falsum dixerit, ipsa tamen denunciatio tanti sceleris, debeat satis esse causę consciscendę mortis. Post hanc iam sequitur, an uerum dixerit. Id autem obtineri non potest, nisi ante probetur, artem esse mathematicam. Quod ex duabus pendet quęstionibus, an siderum motu res humanę regantur; &, An poßit is humano deprehendi ingenio. Quę cum utraque docuisset, tum colligit, & hunc mathematicum uerum dixisse; idque multis argumentationibus peruincit. Cicero similiter in secunda Philippica, cum respondet Antonio obijcienti sibi ingratitudinem, necesse erat, si debebat conuinci ingratitudinis, ut accepisset aliquid ab Antonio. Deinde, ut quod accepisset, beneficium esset. Postremum, illum gratiam non habuisse Antonio. Hunc itaque ordinem sequitur. At beneficio (inquit)

quit) sum usus tuo. Quo? Negat scilicet. Dicit tamē id semper præ se tulisse. Subijcit deinde; Sed quo beneficio? quòd me Brundusij non occideris? Docet id, quod acceperit beneficium non esse. Postremò, sed sit beneficium, quandoquidem maius à latrone accipi nullum potuit, in quo potes me dicere ingratum? Sic etiam continuo pòst de literis suis, quas Antonium recitasse reprehendit, primùm coarguit inhumanitatem eius, qui literas ullas recitandas putet. Deinde, quas si suas esse neget Cicero, probare nequeat illius esse. Demum, quanquam agnoscat eas, sicuti facit, nihil esse in eis, quod accusare possit Antonius. Quisquis uiderit ista, diligenterque perspexerit, facilè cognoscet, quomodo cuncta hæc uelut gradibus quibusdam ducantur, utque peruenire ad sequentia nisi per priora non possit, si modò ea quæ priora sunt, dicenda credamus. Adeòque prioribus adiuuantur sequentia, ut quàmuis priora forte satis constanter teneri non possint, sequentium tamen integra plerunque maneat fides. Mutatur tamen hic ordo quæstionum, & eiusdem generis quæstionum alia alijs in causis fit dispositio. Ut pro Murena, de criminibus quæ extra causam erant, primum dixit Cicero, quoniam leuia & inania nulliusque momenti erant, ut subleuatis illis atque contemptis, totius accusationis autoritatem pondusque primo auditu uideretur subleuasse. Unde tanquam ex illa fiducia erupit, ut diceret. Bene habet, iacta sunt fundamenta defensionis. Pro Plancio, quoniam in dignitatis

tis

tis comparatione præcipua causæ illius uis (ut accusator arbitrabatur) nixa erat, inque eam uehementissimè (quod ex Ciceronis defensione perspicere licet) incubuerat; tractat ergo Cicero primam hanc partem; à qua cùm deiecisset eum, quod difficile nõ erat, à tota deiecisse causa uideretur. Ante omnia enim curandum est, ut initio firmũ aliquid & quod bene sperare auditorem de tota causa faciat, ponatur. Credendumque non sine ratione iactari ab omnibus, principium cuiusque rei potissimam esse partem. Euitatur interim perspicuus ille & nimium diligens ordo, quo ars magis in occulto sit, minusque suspecta sit auditori dictio, quæ non ex dicentis astu, sed ex re nata uideatur. Non quòd non optimus sit ad rem quanque docendam ordo exactissimus, quin & decor etiam præcipuus orationi, quemadmodum rebus omnibus ex ordine accedit. Sed sicut in uita, qui animorum: sic in oratione, qui aurium gratiam captat, non quæ rectissima, sed quæ persuasioni alienę accommodatissima, necesse est sequatur.

Scholia in caput 12.

ORDO nos admonet. Referuntur hæc ad principium capitis antegressi. Vt omnia in Verrem repetundarum crimina. Lege repetundarum qui tenerentur, explicauimus prius. Quod ad hunc attinet locum cum C. Sacerdos prætor in Sicilia fuisset, succeßit ei in prætura

ca. Verres, qui cum prouinciam eam obtinuisset triennium, & multa ibi libidinose, auarè, crudeliterque egisset, tandem aliquando succedente ei Metello. Romam reuersus repetundarum à Siculis postulatus est. Qui omnes præter Syracusanos & Mamertinos. M. Tullium illorum tempore florentem defensionibus amicorum, ad accusandum Verrem descendere compulerunt, propterea, quòd hunc iam pridem necessitudine quadam sibi deuinctum haberent, ut qui Quæstor prætoris Sex. Peducei in insula ea fuisset, & cum inde discederet, multa eis oratione ea, quàm Lilybei habuerat, benigne esset pollicitus. Hac ergo. Siculorum causa suscepta, multis criminibus accusauit Verrem Cicero, quorum pleraque tam diuersa separataque fuere, ut nullum alteri probando accommodari posset, sed suis singula essent quæstionibus explicanda.

Quemadmodum secundo libro demonstrauimus.) Capite undecimo. Vt si quæratur à prisca philosophia) A priscis philosophis. Sit ne animus humanus immortalis.) De animi immortalitate uarie fuerunt philosophorum sententiæ. Plato immortalem facit. Epicurei statim, ut à corpore separatur, interire eum confirmãt. Stoici, manere quidem cum aliquandiu: uerum post tamen dissipari, atque in nihilum redigi. Frequens est in huius rei mentione Cicero, qui ubicunque sese offert occasio, Platonis sentẽtiæ libens subscribit. Qui ueteris Academ.) Academia locus erat iuxta Athenas. Vbi disputare ac docere solebat Plato. Vnde dicti sunt Academici, quorum etsi nomẽ unum, tamen duplex sententia fuit. Vnde & duplex facta est Academia, una uetus, altera noua, quemadmodum explicatum à nobis est lib. 2. Virtutem esse summum bonum.) quam sententiam Stoicorum diximus iam asseri à Cicerone Tusculana quinta, in Paradoxis: & expendi etiam in libris de Finibus. Voluptatem summum bonum esse.) Ea sententia Epicuri fuit, quam apud Ciceronem, primo libro de finibus defendit Torquatus, ut in Murenæ causa, solutius

tum in Asia uersatum esse, saltasseque.) Obiecerant enim Cato, & Sulpitius Murenæ Asiam, & præterea saltatorem eum Cato appellarat; quæ duo crimina diluit Cicero, priusquam ad reliquas duas accusationis partes progrediatur. At in M. Cælium tam multa.) Nam cum auri à Clodia accepti, & ueneficij esset accusatus Cœlius, tam multa præter hæc obiecta illi fuere, ut uel nimiam Ciceronianæ orationis partem occupent ea, de quibus erat constitutum iudicium.

Quam utilem quidem ante omnia neruis atque ossibus controuersiæ inueniendis Quintilianus rectissimè simul & eruditissime dixit.) Lib.7. Quæ ex ipsis nascuntur uerbis.) Quæ quæstiones ex uerbis ipsis nascantur, quæ ue ex ijs, quæ uerbis inclusa sunt, de his lege lib. secundo, cap. 11. Quod Penthesileam ad Troiam occiderit.) Hæc Penthesilea regina Amazonum fuit, consanguinea earundem reginæ Hippolytes, quam superius diximus occisam fuisse ab Hercule. Qua perempta, Penthesilea exul cum suis. Priamo contra Græcos auxilio uenit, in eoque bello Achille occisa est. Sic ferè Diodorus; In declamatione, quæ Mathematicus inscribitur. Eius declamationis argumentum est eiusmodi.

Vir fortis opter præmium quod uolet. Qui causas uoluntariæ mortis in senatu non reddiderit, insepultus abijciatur. Quidam de partu uxoris mathematicum consuluit. Is respondit uirum fortem futurum qui nasceretur, deinde patricidam. Cum adoleuisset, qui erat natus bello patriæ fortiter fecit, reddit causas uoluntariæ mortis pater contradicit. Cice. similiter in 2. Philippica.) Verba Ciceronis habent ad hunc modum: At beneficio sum usus tuo. Quo? quãquam illud ipsum quod cõmemoras, semper præ me tuli. Malui me tibi debere confiteri, quam cuiquã minus prudenti non satis gratus uideri. Sed quo beneficio? Quod me Brundusij nõ occideris? Quem ipse uictor, qui tibi, ut tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principium, saluum esse uoluisset, in Italiã ire iussisset: eũ tu occideres? fac potuisse.

Quod

Quod est aliud P. C. beneficium latronum, nisi sit commemorare possint, ijs se uitam dedisse, quibus non ademerint? Quod si esset beneficium, nunquam ij qui illum interfecerunt, à quo erant seruati, tantam essent gloriã consecuti. Quale autem beneficium est, quod te abstinueris à nefario scelere? Qua in re non tam iucundum uideri mihi debuit, non interfectum à te: quàm miserũ id te impune facere potuisse. Sed sit beneficium, quandoquidem maius à latrone accipi nullum potuit: in quo me potes dicere ingratum? An de interitu reipub. queri non debui, ne in te ingratus uidere? &c. Sic etiam continuo post de literis suis.) At etiam literas, inquit, quas me sibi misisse dicere recitauit homo, & humanitatis expers, & uitæ communis ignarus. Quis enim unquam, qui paulum modò bonorum consuetudinem nosset, literas ad se ab amico missas, offensione aliqua interposita, in medium protulit, palamque recitauit? Quid hoc est aliud, quàm tollere è uita uitæ societatem? tollere amicorum colloquia absentium? Quàm multa loca solent esse in epistolis, quæ prolata si sint, inepta esse uideantur. Quàm multa seria, neque tamen ullo modo diuulganda. Sit hoc inhumanitatis tuæ, stulticiam incredibilem uidere. Quid habes quod mihi opponas homo diserte, ut Mustelæ Thamisio & Tironi Numisio uideris. Qui cùm hoc ipso tempore stent cum gladijs in conspectu senatus, ego quoque te disertum putabo, si ostenderis, quo modo sis eos inter sicarios defensurus. Sed quid oppones tandem? Si negem me unquã istas literas ad te misisse, quo me teste conuinces? An chirographo, in quo habes scientiam quæstuosam? qui possis? sunt enim librarij manu. Iam inuideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantam iam proferam, nihil sapere docuit. quid est minus, non dico oratoris, sed hominis, quàm obijcere aduersario, quod ille si uerbo negarit, longius progredi non possit qui obiecerit? At ego non nego, teque in ipso conuinco nõ inhumanitatis solùm, sed etiam amentiæ,

Quod enim uerbum in istis literis est non plenum humanitatis,officii,beneuolentiæ? Et quę sequūtur. Porrò, de Murenæ & Plancii causa non est cur hoc loco quicquam dicamus,cum antea de utraq; dixerimus.

QVO PACTO DISPONENDAE argumentationes. Cap. XIII.

ARgumentationū dispositio in eis,quæ ἐπιδεικτικὰ *Græci,Cicero demonstratiua uocauit,quæ uidelicet ad ostentationem tantùm uoluptatemq; audientium differuntur, ex arbitrio ferè pendet eius qui dicit: abundeq; satisfecit, si decorem, cuius solius est cura sibi,dispositione consequitur. Eiusmodi sunt laudationes,uituperationes, & panegyricorū plerique, qui ex laudatione in suadendi quandam imaginem nonnunquam descendunt. Quoniam autem laudantur bona, uituperantur contraria:in homine quidē primùm laudamus animi bona,ut scientias,ut uirtutes. Corporis uerò & fortunæ bona laudamus dupliciter,uel quia bonorum animi sunt indicia: ut uires, quia signum continentiæ:opes,quia frugalitatis: uel quia bene sit eis usus, ut opibus ad liberalitatem, uiribus ad fortitudinem. Contraria quoque interpretatione uituperamus hæc ipsa, & harum contraria. Per se enim,nec bona sunt, nec mala: sed ex eius qui habet, ingenio accipiunt nomen. In reliquis rebus laudamus utilitatem,quam prębent nobis:& ea præcipuè parte bona censemus, qua prosunt. Sic deum patrem,rectorem rerum nostrarum,*

strarum, custodem, protectorem, datorem uitæ, prosperitatis, quietis, omniumque quæ felicium expetuntur uotis, fontem, originemq; laudamus. Dein de similitudine laudum nostrarum: fortunæ quidem, quod nulli obnoxius sit: corporis, quòd malorum omnium quæ in nos incurrunt sit expers: animi humanarumq; uirtutum, unde iustum eum, clementem, longanimem, propicium, sapientem dicimus. Eadem ratione in equis, ex usu nostro, gestandi arandiq; commoda numerantur: quantum bello, quãtum pace nobis præstent. Tum quod alacritate ad pericula, fide aduersus ueteres dominos, patientia laborũ, mansuetudine, obsequioq; uirtutes nostras referunt. Ita in corporis bonis, robur, uelocitas, decor. Ita in fortuna sunt ornamenta, phaleræ, frena, cultus, & à maxima quaq; fortuna maxima cura eis adhibita. Similiter, non apes modò, sicut copiosissimè Virgilius: nec psitaci, ut Ouidius, ut Statius, sed inanima quoque, sicut urbes, portus, regiones, arbores, plantæ, lapidesq; laudantur. Sic Plinius terram laudat, quod propter eximia merita cognomen indidimus ei maternæ uenerationis. Vtilitas hæc eius est: Iam mitem, benignam, indulgentem, & usus mortalium semper ancillam uocat. Iam uenena nostri miseratam instituisse putat. Imitatio quædam est hæc humanæ probitatis. Nec ego sum nescius ista figuratè dici (propriè enim qui possent?) Ideo & imitationem dicimus. Hoc tamen constat quod initio proposui, similitudine quadã uirtutis ista laudari, cum

ſint re uera longiſsimè ab ea remota. Sed de laude, quãquam non noſtri negocij nunc ea ſit, hæc uelut in tranſcurſu non inutile fuerit attigiſſe. Latè patet enim laus, & omnium ciuilium quæſtionum ratio propè ex eo fonte deſcendit. In iudicijs enim quid æquum, quid iniquum ſit, in conſilijs, quid expediat aut noceat, quæ cuncta utilitatis honeſtatisque fine quæruntur. Quis autem non uideat hæc omnia cum laudatione eſſe coniuncta? Sed tamen laudatio ex dicentis deſtinatione in aliud tranſit nomen. Laudationem uerò tunc propriè ſignamus hoc nomine, cùm laudamus rem, nullum alium in uſum, niſi ut laudemus. In hoc itaque orationis genere, quoniam præcipuè uoluptatem admirationemque ſectamur audientium, quæ non contingit niſi magnis quibuſdam recenſendis, quæ perſępe cum fidei etiam periculo petuntur, aut minoribus in eum modum extollendis, ut magna uideantur, ſic ergo nonnunquam inſtituitur diſpoſitio, ut argumentationibus alia ſuper aliam increſcentibus, uelut gradibus quibuſdam augeatur oratio. Qualis eſt apud Ciceronem laus clementię Cęſaris, M. Marcellum reſtituentis. Et ad Quirites item laus beneficij P. R. quo ipſe eſt ab exilio reductus. Quæ quomodo fiant ſuperius diximus. At in earum rerum laudibus recenſendis, quarum ipſa ſibi ſufficit magnitudo, ut in Põpeij laudatione pro lege Manilia, in uituperatione M. Antonij, L. Piſonis, cæterorumque item, nihil

bil eſt neceſſe ſeruare hanc extruendarum argumẽtationum legem. Sed aut diſpartimus bona per ſua genera, ſic, ut de fortunę bonis, de corporis, tum de uirtutibus dicamus, ſingulasq; ſimiliter uirtutes ordine proſequimur, ut quicquid fecit ad unãquãque pertinens uirtutũ, id ad eam redigamus. Quod dicimus aut in bonis, id in uituperatione ſimiliter de malis eſt accipiendum, aut uitam totam, ut natus, ut educatus eſt, ut ſeſe geſsit, per temporum ordinem digerimus. Aut ipſi nobis diſtributionem quãdam effingimus, quod pro lege Manilia in laudando Pompeio Cicero fecit. Quod fuit quidem faciẽdum ſibi, quoniam pura laus non fuit in eo loco propoſita, ſed in ſuaſionem uertebatur laudatio, nec Pompeium bonum uirum tunc probare uoluit, ſed utiliſsimum Imperatorem, in quo dixit quatuor illa eſſe oportere, ſcientiam rei militaris, uirtutem, autoritatem, fęlicitatem. Aut ſi multa ſunt argumenta laudis, quorum magna alia, alia leuiora ſint, ne uel leuiora in unum congeſta locum, exilitate ſua uim orationis infringant, uel eam maiora ſupra modum tollant, ordinem quem arbitrarium ſupra uocauimus ſequimur. Itaque ut maiorum robore, leuiorum fulciatur debilitas, & rurſus tenuitate leuiorum, impetus maiorum temperetur, miſcemus ea, iungimusq; incredibilia probabilibus, ſplendida obſcuris, inſignia ignotis, propria cum his quæ ſunt aliorum communia, ut hac miſtura, continuatio quædam & ęquabilitas accedat orationi. In

tis uerò generibus, quæ fidem solam quærunt, fidei quoque est ante omnia accommodanda dispositio, id est quemadmodum de quæstionibus diximus, si sint argumentationes, quæ non solùm prodesse causæ possint: sed ex quarum asseueratione reliquis argumentationibus aliqua parte ueniat fides, ut eas alijs præponamus. Sic Cicero pro Milone in ea quæstione cuius sæpè iam meminimus, qua disputat, an poßit ullus ab altero occidi iure: primum opponit aduersarijs M. Horatium, qui sororem occidit, absolutusq; est P. R. sentētia. In quo uelut nascentis rei Romanæ exemplo, reliqua quæ subijcit exempla, legesq; & testimonium ex fabulis quæsitum, innixa sunt. Similiter Quintilianus in Mathematico, cùm probare uult mathematicū dixisse uerum, postquā probauit sideribus regi res humanas, & eorum uim posse ab hominibus cōprehendi, primum argumentum ponit ipsam mathematici constantiā in respondendo: qui cùm ea prædiceret, quibus merito credere consules eum pater non debuerit, tamen nihil texerit: sed omnia sine dißimulatione protulerit, pendet utiq, præcipuè quæstionis istius fides ex mathematico. Quemadmodū futurorū omniū prædictioni, nulla re magis credimus, quā eius scientiæ fideq;, qui prædicit. Rectè ergo hoc argumentū tanquā firmamentum, primum fecit. Preter hec, si non sit hec in argumentis ordinis causa, tum proxima ratio erit, ut aliquid quod apud audiētiū animos multum habiturum sit uirium, hoc primū locemus: deinde

inde debiliora in medium recipiamus: Postremum faciamus id: quod arctißimè auditorem teneat, quoniam eorum ut proxima, sic est efficacißima memoria. Quintilianus itaque in Milite Mariano, in prima quęstione, quam fecit, An licuerit eum qui uim inferret occidere, primam confeßionem causæ aduersario extorsit. Non (inquit) me hercule possum tenere, quo minus in accusatorem dolor meus prorumpat, Quid dicis? Tu si tribunus esses, hoc fecisses? similes, hoc tulisses? Nihil ferè potuit efficacius dici pro causa, quàm quo uel impudentissimus etiã aduersarius cogeretur secundùm reum pronunciare In fine uerò quæstionis id posuit, quod ut non ad firmandã fidem causæ, tamen quod maius est, apud iudicis animum, potentissimum esse debuit. Itaque cùm inuasisset in luxuriam nobilitatis, quàm maximè studebat seueritate uirtutibusque premere C. Marius, subiecit in fine: Dij profectò magnitudinem tuam curant imperator ac dirigunt, qui tibi super cæteras laudes attulerunt tam honestæ sententiæ occasionem. Quod miles fortiter fecit, si absoluis, tuum exemplum est. In affectibus (quod & ante diximus) crescere semper debet oratio, & quẽ admodum inter argumentationes ea, quæ affectus est capacißima, sic in ipso affectu quòd est potentissimum, rectè ponitur postremum. Cùm enim sua sponte citißimè arescant lachrymæ, turpe, est eas dicentis frigore siccari. Quod ut in lachrymis, sic in omni affectu necesse est euenire, quotiens is qui di-

cit,

cit, præpositis efficatioribus & acrius in animum penetrantibus, ad leuiora deinde uelut destituta uiribus oratione deflectit.

Scholia in caput 13.

QVAE ἐπιδεικτικὰ Græci Cicero demonstratiua uocauit.) Tria, quemadmodum & suprà attigimus, causarum sunt genera, demonstratiuum, deliberatiuum, iudiciale. Demonstratiuum, uocant, quod in laudando uituperandoque uersatur. Deliberatiuum, quod in suadendo aut dissuadendo, hortando, dehortando'ue consistit. Iudiciale, quo accusamus aut defendimus, petimus aut abnuimus. Ergo quod ad hunc attinet locum, id quod Latini, Ciceronem in Rhetoricis secuti, uocãt genus demonstratiuum Græcis ἐπιδεικτικὸν dicitur. De quo hunc in modum Quintilianus libro 3. Est igitur (inquit) ut dixi unum genus, quo laus & uituperatio continetur, sed est appellatum à meliore parte laudatiuum. Idem alij demonstratiuum uocant. Vtrunq; nomen ex Græco creditur fluxisse, nam & ἐγκωμιαστικὸν & ἐπιδεικτικὸν dicunt. Sed mihi ἐπιδεικτικὸν non tam demonstrationis uim habere, quàm ostentationis uidetur & multum ab illo encomiastico differre. Nam ut continet laudatiuum in se genus, ita non intra hoc solùm consistit. An quisquam negauerit. Panegyricos ἐπιδεικτικοὺς esse? Atqui formam suadendi habent, & plerunque de utilitatibus Græciæ loquuntur: ut causarum genera tria sint, sed ea tum in negocijs, tum in ostentatione posita. Nisi fortè non ex Græco mutuantes demonstratiuum uocant, uerum id sequuntur, quòd laus, & uituperatio quale sit quicque demonstrant. Et panegyricorum plerique.) πανήγυρις, laudem, festum, mercatum conuentum significat. Hoc, λόγοι πανηγυρικοὶ hoc est orationes, quæ in laudem cuiuspiam, aut alioqui in conuentu populi, non tam utilitatis, quàm demulcendarum aurium uoluptatisque gratia apud Græcos dici solebant.

solebant. Etiamsi nonnunquam (ut iam ex Quintiliano ostendimus) & suadendi habebant formam, & de utilitatibus Græciæ loquebantur, id quod nec Rodolphus dissimulat. Quoniam autem laudantur bona.] De his Fabi. Quintil. 3. cap. 9. & M. Cicero cum multis alijs in locis, tum etiam in Partitionibus. Tum quod alacritate ad pericula, fide aduersus ueteres dominos.] De hac equorũ laude & amore aduersum dominos, multa legere ẽ apud Plinium lib. octauo. ca. 42. Non apes modo sicut copiosissime Virgilius.] Quarto Georgicon. Nec psitaci, ut Ouidius, ut Statius. Ouidius 2. lib. Elegiarum deplorat simul ac laudat psitacum mortuum. Idem facit Statius ad Meliorem, lib. 2. Syluarum. Sic Plinius terram laudat.] Libr. 2. ca. 63. Qualis est apud Ciceronem laus clementiæ.] De hoc supra, huius libri cap. 3. Et ad Quirites.] In oratione qua gratias agit pop. Romano, quòd se ab exilio reuocassent. Quæ qnomodo fiant, superius diximus.] Huius lib. cap. 3. Vt in Pompeij laudatione pro lege Manilia.] Manilius Tribunus plebis legem rogarat, qua Cn. Pompeio decerneretur bellum Mithridaticum. Eam legem dissuasere summi uiri, ac principes ciuitatis Catulus, ac Hortensius, suasit Cicero, & quidem ita suasit, ut bonam totius orationis partem destinarit recensendis laudibus Pompeij, cuius laudationis mentionem hic facit Rodolphus. In uituperatione Mar. Antonij.] In quem plenis, quòd aiunt, uelis inuehitur Cicero Philippica secunda. Et L. Pisonis.] Hic est ille L. Piso, qui cum Gabinio consul erat id temporis, quo in exilium actus est Cicero, qui cum postea senatus autoritate, ac populi iussu esset restitutus in patriam, orationem habuit in senatu de prouincijs consularibus; idq́; ea oratione effecit, ut ambo COSS. Piso, inquam, & Gabinius à prouincijs reuocarentur. Quare ueheméter offensus Piso, de insectatione Ciceronis questus est in senatu, grauiterq́; in illum inuectus, maximè fiducia Cæsaris generi sui, qui tum Gallias obtinebat.

Ergo huic responsurus Cicero, ita eum retaliat, ut grauissima ei in senatu obiiciat crimina, omniq; eũ genere uituperationis proscindat. Atq; hæc est uituperatio illa. Pisonis cuius meminit hoc loco agricola. In eis verò genеribus quæ fidem solam quærũt]. quorum hic est finis ut uera credantur esse quæ dicuntur, ut est genus deliberatiuum & iudiciale. Quemadmodum de quæstionibus diximus.] Capite proximo. Opponit aduersarijs M. Horatium.] Hic qua arte amissis duobus fratribus, tres illos Curiatios, deinde & sororem ipse suam occiderit, narrat T. Liuius lib. 1. ab urbe condita. Legesq;.] Duodecim uidelicet tabularum, quæ furem nocturnum quoquo modo, diurnum autem si se telo defendisset, impunè sinebant interfici. Et testimonium ex fabulis quæsitũ.] ait enim, non sine causa fictis fabulis doctissimos homines memoriæ prodidisse, eum Orestem, qui patris sui Agamemnonis ulciscendi causa, matrem Clytemnestrã necauisset, uariatis hominum sententijs, sapientissimæ deæ Palladis sententia liberatum. Præter hæc, si nõ hæc sit in argumentis ordinis causa.] Hoc ipsum Fab. li. 5. ca. de usu argumentorũ; & Cicero itẽ nõ uno in loco docet nempe firmissima argumenta in principio & fine locãda esse debiliora uelut in medium agmen recipienda. In milite Mariano. Cuius declamationis iam semel iterumque meminimus. In effectibus, quod, & ante diximus.) Libri huius cap. tertio. Cum enim sua sponte arescant lachrymæ.) Sic quintilianus. lib. sexto. Nunquam tamen debet longa esse miseratio, nec sine causa dictum est, nihil facilius quam lachrymas inarescere. Nam cum etiam ueros dolores mitiget tempus, citius euanescat necesse est illa, quam dicendo effinximus, imago; in qua si moramur, fatigatur lachrymis auditor, & requiescit; & ab illo quem cœperat impetu ad rationem redit. Non patiamur igitur frigescere hoc opus, & affectum, cum ad summum perduxerimus, relinquamus; neque speremus forè, ut aliena quisquam diu ploret. Et in partitionibus Cicero. Cito

 enim

enim,inquit, exarescit lachryma, præsertim in alienis malis. Item in calce li.2.ad Herennium. Referunt autẽ sententiam hanc ad Apollonium Rhetorẽ ex Athenæo.

DE VERTENDIS ARGUMENTATIONUM formis, deq; partibus earundem uaria collocatione disponendis. Cap. XIIII.

PArtes argumentationum quam capiant dispositionem, non est certis ullis comprehendere præceptis. Quæ sint autem partes argumentationis, proximo libro satis multis dictum est. Et naturalis quidẽ ordo est earum, ut præcedant propositiones, deinde sequatur id, quod ex eis efficitur. In ratiocinatione quoque, prima sit maior propositio, proxima sit minor, postrema conclusio. Sic in inductione priores sunt species aut partes, quàm genus aut totum, quod colligitur ex eis. Velle tamen hanc legem usquequaque obseruare, frigidæ prorsus est & friuolæ cuiusdam; nescio an curæ dicam, an cauillationis, certæ infantiæ & fastidij. Infantiæ quidem, quòd nihil potest aut minus disertum, aut magis puerile uideri, quàm omnia uelut puerum dictata à magistro ad unam certam legem formamq; dicere. Fastidij quoque, quod necesse est sequi eos, qui aures nulla unquam uarietate delicatissimam nostri partem tentant reficere. Varietas enim, sicut rerum omnium, sic orationis præcipuè leuat tædium. Multarum adeò rerum nobis gratia, non ex se, sed uel ex meliorũ

etiam

etiam satietate uenit. Iam etiam pleraq; sunt argumentationes, quarum tota uis aut duabus propositionibus citra conclusionem explicatur, aut altera propositionum pro tota ponitur ratiocinatiõe. Quæ qualia sint, suo loco demonstrauimus. Feras tamen utcunque leuioribus in rebus hanc ludicram uerborum iaculationem, in quibus solum os instruitur, & inanes inter disputandum circulorum clamores petuntur. At in eis rebus, quæ non ideo tantùm dicuntur, ut dicantur, sed ut animos nostros subintrent, & actiones emendent, quæque uicijs eradendis ex intimis mentium nostrarum sedibus adhibentur, id est, quæ moralis philosophiæ uocamus, si hac leuitate intra primas subsistant aures, inania profectò, inania tantum, irritaq; uerba fundẽtur. Maioribus ergo uiribus instructam orationem & plenioribus eam ferri uelis oportet. Auertendus enim est ab eis quę placẽt; quęque multo tempore probauit animus & ipse sibi (ut ita dicam) est auferendus. Nec tam docendus, ut sciat meliora, quám cogendus, ut uelit. A qua facultate, quantum absit confracta illa & spinosa argumentandi ratio, non est certiore signo colligere, quam quòd ea posteaquam philosophorum scholas ingressa est, moralis ista, quàm uerè philosophiam dicimus, è scholis prorsus excessit. Veterum certè neminem nisi Stoicorum horridissimum quenque, sic disseruisse inuenias, neque id ubique tamen. Et si quis huius etiã sectæ paulò lætiore fuit ingenio, uictus

est

est dignitate & splendidius aliquid dicere concupiuit. Aristoteles certè, Plato, & quorum interea in philosophia paribus laudibus eloquentia, eruditioq; celebratur, rarißimè putauerunt utendum sibi nudis illis & expreßis ratiocinationibus, quod ex libris eorum facilè perspectu est. At nostri seculi philosophis, si quæritur & arguitur primo & secundo, & notandum quarto aut quinto, & consequentia tenet in baroco, & reliquas id genus ineptias demas, destitutos prorsus; & nihil quod dicant habituros uidebis. Nec hæc eò dico, quòd ea putem esse contemnenda; Disci enim illa ab incipientibus in scholis, & quidem exactißima cura, uelim, & exerceri quoque: sed adeo ut intra scholam maneant. A grauiorum uerò rerum tractatu, doctiorumque hominum disputatione; ante omnia, cùm posteritati erudiendæ res literis mandantur; crediderim maximè hanc leuem, ineptamque dicendi scrupulositatem remotam esse debere. Nunc autem cùm sint omnia in leuißimas etiam digesta quæstiones, & cuilibet quæstioni, uelut statutus lege quadam argumentationum & notandorum debeatur numerus, implentur ingētia uolumina librorum, & totis paginis dicuntur, quæ singuli interdum uersibus poterant absolui. Equidem argumentationem in oratione controuersa, censeo necessariam esse, tanquam neruos sine quibus ea subsistere non poßit. Sed quemadmodum deforme non modò sit corpus, sed ne corporis quidem speciem habeat, in quo soli sint, omnique carne nudati nerui: sic

nec

terium ex præcedentium propositionum probatione. At in eadem oratione paulò ante cõuertit prorsus totum ratiocinationis ordinem, primamque conclusionem ponit; In M. Cælio nulla luxuries reperietur, nulli sumptus, nullum æs alienum, nulla conuiuiorum & lustrorum libido, quæque sequuntur. Hoc est enim, quod probandum est. Deinde cum subdit: Audistis antea cum accusaret: minorem propositionem facit, quæ est; Cælium summa eloquentiæ, studiorumque cura teneri. Postremò maiorem addit; Atque scitote iudices, eas cupiditates quæ obijciuntur Cælio, atque hæc studia de quibus disputo, non facilè in eodem homine esse posse. Vt fit ratiocinatio: Non possunt in eo, in quo est summus studiorum amor, esse & prauæ cupiditates: in Cælio est summus studiorum amor, non possunt ergo in eo esse prauæ cupiditates. Interim proponitur altera ex propositionibus tantum. Vel maior, ut Quintilian. in Mathematico. Et, inquit, tantum debet mors negari, de quo non sufficit hoc pœnæ genus, ut se ipse potius occidat. Hanc propositionem probat. Deinde quod aßumpturus erat, & quòd ex eis conclusurus, hæc uidelicet, ego uerò talis non sum, non ergo debet mihi mors negari; ea uelut in propositione illa satis intellecta prætermisit. Interim proponitur minor, ut in eadem declamatione; Quid quòd me futurum dixit parricidam? Ratiocinatio quidem talis sit oportet. Quisquis prædictus parricida est, debet mori, ego prædictus sum parricida, debeo ergo

mori. Est ergo quod proponitur minor propositio, quod sequitur est confirmatio maioris, debere mori eum quisquis parricida prædictus est. Quod quanquam posset uniuersaliter pronunciari, orator singulariter & tanquam de hoc uno pronunciat. Quoniam (ut priore libro dixi) uniuersales propositiones remotiores esse, & minus arctè premere rem præsentem uidentur.

Scholia in caput 14.

PROXIMO libro satis multis executi sumus.) Lib. 2.cap.17. Velle tamen hanc legem usquequaq;.) Quintilianus lib.2.cap.14. Neque enim rogationibus plebis sancta sunt ista præcepta, sed hoc, quicquid est, utilitas excogitauit. Qui aures nulla unquam uarietate, delicatissimam nostri partem, tentant reficere.) Quis enim, inquit ille, est auribus usqueadeo patientibus, uti uel paulisper ferat orationem ubique sui similem? Tantam ubique uim habet uarietas, ut nihil omnino tam uitidum sit, quod non squalere uideatur citra huius commendationem. Gaudet ipsa natura uel in primis uarietate, quæ in tam immensa rerum turba nihil usquam reliquit, quod non admirabili quodam uarietatis artificio depinxerit. Et sicut oculi diuersarũ aspectu rerũ magis detinentur, ita semper animus circunspectat, in quod se uelut nouum intendat. Cui si cuncta sui similia occurrant undique, tædio protinus auertitur. Et Quintilianus: Ars porrò, inquit, uariandi cum gratiam præbet ac renouat aures, tum dicentem ipsum laboris mutatione reficit: ut standi, ambulandi, sedendi, iacendi uices sunt, nihilque eorum pati unum diu possumus. Quæ qualia sint, suo loco demonstrauimus.) Libro 2.cap.27. In qui bus

bus solum os instruitur.) In quibus id agitur solum,ut dicendi usum paremus. Et inanes inter disputandum circulorum clamores petuntur.) Vbi hoc unum quæritur,ut qui nos disputantes undequaq; circunstant, ij nobis applaudant,& placere sibi ea,quæ dicuntur à nobis,plausu ipso acclamore testentur. Et ipse sibi, ut ita dicam,est auferendus.] Ita,inquit,afficiendus animus est,ut non is sibi esse uideatur qui adhuc fuit:utq; probet ea,quæ auersatus est hactenus: & auersetur, quæ hucusq; probauit. Egregia fabula de lente.] Eundẽ propemodum seniũ habet cum eo,quod legitur apud Gellium τὸ ἐν φακῇ μύρον in lente unguentum. Interim ponitur altera lex.) Libro 2.cap.27. Quoniam ut priore libro diximus.) Lib.2.cap.19.

CAVTIONES ALIQVOD INTER Argumentandũ diligẽter obseruandæ. Ca.XV.

POssent ista extendi, multiplexq́; horum forma proferri ex autoribus. Sed longum id est, & nisi alioqui multa cura quis legendis, perspiciendisq́ue scriptoribus ista cognnouerit, frustra docebitur. Nã neq; dici oĩa possunt, & ex eorum quę diximus collatione, facilè quis reliqua cognoscet. Illud tamen adiecisse uelim. Quod si qua sit propositio, uel aliquid propositionis simile, in quo maius qõnis momẽtum sit positum, id rectißimè aliquãdo antea quàm aggrediamur, quod eo cõficere uolemus, in antecessum apud auditores est deponendũ, & tanquã aliud agamus explicãdũ. Minus.n. suspectũ tũc erit, cũ q̃re dicatur nõ apparebit: credeturq́; facilius, & securos aĩos blãdius subibit. Sicut minus timẽtur arma

quorum non intelligitur usus. Inde cùm possederit mentem, paratamq́; semel fidem tunc quoque perferet, cum utendum erit eo. Fauet enim quisque persuasioni suæ, nemoq́ue uel sibi ipse libenter errorem suum fatetur. Credimusq́ue multa, non quia uera uideantur, sed quia credimus. Huiusmodi est apud Ciceronem illa principio expositionis matris Cluentij inuidia, quæ quãquam præcipuè ueneficij crimini defendendo conueniat, tamen si, cum illud defendendum erat, primum poneretur, poterat tam dubia, sicut crimen, uideri. Huc pertinent altius repetitæ narrationum præparationes. Et in altercationibus quidem præcipuus est obseruationis istius usus. Ideoq́; si qua sunt, quæ plus sint allatura confirmandæ intentioni nostræ, non sunt utique protinus cum eo coniungenda. Tergiuersabitur enim & effugia quæret aduersarius, inuitusq́ue pedem in laqueum, quem prospexerit, dabit. Ergo dimouenda sunt hæc ab eo, quod efficere uolumus, & altius repetenda, & multitudine similium propositionum, quas sine periculo daturus sit aduersarius, obruenda. Quæ cuiusmodi sint, ex Platonis Dialogis non est difficilè perspicere. Sed nos interim aliquo exemplo quod dicimus, indicemus. Demus Academicum probare uolentem Epicureo, quisquis sine uirtute sit, eum esse infelicem. Non sumet ille continuò, uirtutem esse summum bonum, id enim nihilo probabilius est, quam id quòd intendebatur, nec id etiam unde istud deducitur, uirtutis curam maximè naturalem esse homini.

homini. Altius igitur ordietur. Quæret, ecquid fateatur animam corpore meliorem esse? Sed & hoc quoque muniendum est Socratica inductione. Quærendum est, an aurigam curru, & naue gubernatorem, & dominum domo, & principem popularibus, & in uniuersum quod imperet præstantius esse putet eo quod paret, an & animi imperio putet corpus regi. Quæ si concedat, necesse erit concedat, animam corpore potiorem esse. Quod ubi constare cœpit, sequatur hinc necesse est, actiones & quæcũque animi, corporis rebus esse potiora, Quod si docuerimus hinc propriam animi uirtutem, propriam corporis uoluptatem esse, constabit uirtutem esse meliorem uoluptate. Quod ipsum erit fortasse quærendum. Ex longinquo rogabit itaque, putet ne eisdem omnibus gaudere corpus & animum? quod nimirũ negabit. Nam & multa poscit corpus, quæ nec indulgenda illi credit Epicurus. Ergo horum aduersis animus, qui negat ea corpori, gaudet. Sic & animo multa placent, quæ corpus auersatur. Cùm gaudeant autem diuersis, uoluptas corporis erit, quod autem uoluptati contrarium sit, nihil inueniemus nisi uirtutem. Ea pertinebit igitur ad animum., Hæc ergo bona utriusque erunt. Quod si est proprium animi bonum uirtus, erit & summum bonum, cùm demonstratum sit antè, meliora esse quæ ad animum, quàm quæ ad corpus pertineant. Cumque non sint alia propria hominis, quàm animi & corporis bona (nam fortunæ bona solùm dicuntur,

NN 3 *quia*

quia istis deseruiunt) ergo animi bona, quoniam meliora sunt, summa sint oportet. Et hæc quidem cùm sint uirtutes, necesse est, qui sine eis sit, esse cum summo malo, quod uicium erit. Atqui quisquis cum summo malo est, infelix est. Ergo iam efficitur quod intendimus, quisquis est sine uirtute, infelix est. Quòd si à proximis cœpissemus, & inde digrederemur ad longius posita, insolentior aduersarius negaret omnia, neque peruenire nos ad aliquid sineret unquam, quod ipse confiteretur. At cum ea proponimus, quæ distant multum, neque ferè quicquam negocij uidentur habere cum eo, quod proponimus, facilius dat aduersarius tanquam nihil ad se pertinens. Vnde datur confessum nobis aliquid arripere, in quo pedem (quod dici solet) figamus, ad quod si alio perueniremus ordine negaret idipsum aduersarius, ne uinculis argumentationum teneri uideretur, & aliquid confiteris ex quo contra ipsum regredi possemus.

Sed quemadmodum à summo quodam cacumine petito initio, ad id postremum, quod probare destinamus, delabimur: sic licebit è contrario, & hoc ipsum quod intendimus primum facere, & id adhibita argumentatione confirmare, hancque ipsam argumentationem rursus alia astruere, donec ueniamus ad aliquid tandem, quod inficiari aduersarius non possit. Similiter etiam poterimus, cum negauerit intentionem aduersarius, proponere aliquid, quod etiam diuersum uideatur à proposito, quod

det

det aduersarius. Idque cum fecerit, tum ductu eo, quem obliquum priore libro diximus, ex contradicente intentionis contradicens eius, quòd aduersarius dedit, colligere. Quod quomodo fiat, suo loco nobis est dictum. Huius tamen admonitum altercatorem uelim, ut sciat, quam potissimum ex istis disponendi rationem sequatur, duas ferè in altercatione figuras esse orationis. Aut enim interrogantes, & aduersarij sententiam percontando elicientes disserimus; aut asseueramus, & nostrarum argumentationum constantia, in nostram sententiam eum transire cogimus. Primum genus est ut cùm quærimus, sit ne uirtus proprium animi opus. Quod si dederit aduersarius, rursus quærimus, est ne opus cuiusque bonum ipsius? Deinde si id quoque detur, tum quæritur, sit ne animus optima pars nostri? Posthæc, sit ne optimum, quod optimo bonum est?

Hæc etiam cum data fuerint, tum relinquetur, utique optimum, id est summum bonum esse uirtutem. Secundum genus est, cum dicimus; virtus est summum bonum. Idque probamus, est enim bonum animi nostri, qui est præstantissimum quod in nobis est. Quod sit autem animi bonum uirtus, id rursus docemus, quoniam proprium opus est ipsius reliquaque ad hunc modum asseueramus, do nec ueniamus ad postremum aliquid, quod probatione non habeat opus.

Cùm poßit, autem duci ordo, ille proposi-

tionum, aut à primis atque confeßis ad intentionem, aut ab intentione ad prima & confessa, per utrãque figuram apta tamen est interrogatio priori ordini, estque genus ipsum differendi tutius atq; modestius, & plurium laqueorum aduersus aduersarium capax. Nam si interroganti aliquid non det aduersarius, potest inde sine dedecore referre pedem, quod asseueranti turpe fuisset, repulsum se & frustra conatum fatenti. Asseueratio uerò grauior est atque instantior, & ordini ab intentione ad confessa ducendo aptior. Vrget enim aduersarium, & non illius consensu, sed uiribus quæ uoluit, extorquet. Sed rem subesse oportet eiusmodi, quã ab inuito nos aduersario confidamus exprimere posse. Quæ si non sit, satius erit interrogationes experiri. Socrates itaque apud Platonem, ut qui nihil scire se affirmaret, nihilque habere, quod tanquam pro sua sententia diceret: interrogatione semper est usus, omnemque omnibus in locis disputationem ex aduersariorum dictis instituit. Et sicut maximorum omnis æui uirorum in philosophia consensu, primæ tribuuntur Platoni: sic omnem altercationum rationem, artemque summo ingenio, parique cura & acumine in dialogis expreßit. Quanquam non destiterit eum Aristoteles incessere, tanquam copia effusum, nouitatis cupidum, eloquendo tumidum, orationis ostentatorem. Fama tamẽ pro Platone stetit, & sicut multorum fauore Aristoteles æquauit primũ: sic maximorũ iudicio Plato hunc proximũ

qui-

quidem, sed infra se tamen, sicut omnes, reliquit. Quintilianus autem, sicut declamationes, sic altercationum quoque proprium cõdidit uolumen, quod & in nostras peruenit manus, egregium quidem, sicut sunt illius uiri omnia. Plato tamen (quamuis sint etiam insignes uirorum utriusque linguæ dialogi) in quamuis uarios usus mihi sufficere uidetur exemplo. Ut ergo quæ ad dispositionem pertinent, in summam quandam redigamus, opus est in primis quisquis bene disponere uolet, ut totam inuentionis suæ syluam, hoc est, omnia quæcunque dicturus est, uelut conspectui suo subijciat. Tum quid in animo auditoris efficere uelit, diligenter expendat. Deinde res ipsas, rerumq́ue partes, & uim naturamq́ue singularum, omniumq́ue & inter se conferat, & cum præceptis omnia. Tum non difficulter uidebit, ubi temporum sequenda ratio, ubi per species res digerenda, & quibusdam uelut limitibus singula discernenda, ubi aliud ex alio, ut quidque proximum aptissimum'ue fuerit, ducendum. Tum quid tribuendum uoluptati, quomodo uictoria certaminiq́ue seruiendum, quis quæstionum ordo, quis argumentationum, quis propositionum seruandus. Est autem diligenti, multaq; cura tractanda dispositio, quando ueram hæc pars ingenij laudem meretur. Sicut enim opes fortunæ munere imprudentibus persæpè contingunt: rectè autem administrare eas, circumspecti consultiq́ue uiri est proprium, sic inuentionis copia indomitis

domitis

domitis & insanis propè nonnunquam datur ingenijs, decor dispositionis & ordo, arte iudicioq́; formatur. Quorum ut illud naturæ felicioris, sic hoc cultioris doctrinæ signum est. Optanda quidem utraque, istud tamen iustius laudes.

Scholia in caput 15.

NAM neq; dici omnia possunt.] Quintilianus lib. 7. Tradi enim omnia, quæ ars efficit non possunt. Vide eundem, capite de pronunciatione Quod si qua sit propositio.) Vide Aristotelis octauum Topicorum Fauet enim quisque persuasioni suæ.) Suum, inquiunt, cuiq; pulchrûm, sumusq́; φιλαυτικοὶ φιλόνικοι omnes, ut nonnunquam in manifestis etiam erratis nobis blandiamur, ac ne à nobis quidem ipsi uinci uelimus. Quis autem nescit, hodie multa, etiam apud magnos quosdam theologos, maximis uociferationibus idcirco defendi, non quòd sint uera, sed quod aut nobis, aut ijs quorum doctrinam profitemur, aliquando talia uisa sint. Nemoq; uel sibi ipse libenter errorem suum fatetur.) Tantum abest, inquit, ut apud alios libenter fateamur errorē nostrum, ut nobis etiam ipsis ægre eum fateri soleamus. In quo pedem, quod dici solet, figamus,) Ductum uideri potest à bobus aut equis currū aratrum'ue trahētibus. Nam ut illis firmiori opus est solo quo pedem firment: ita disputātem, solidū firmumq́; aliquid habere oportet, quo ceu fulcimēto ac basi tota disputatio nitatur. Notū uel pueris est prouerbium illud Hieronymianum: Bos lassus fortius pedē figit. Verum id alienius est ab hoc loco. Quem obliquū priore libro diximus.) Lib. superioris capite 14. Et sicut maximorum omnis æui uirorū in philosophia cōsensu primę tribuūtur Platoni.) Id uel ex Cicerone constare potest, qui Aristotelem ita principem philosophorum appellare solet, ut Platonem tamen semper

per excipiat. Vt 1. Tusculana. Aristoteles. inquit,longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligentia, cum quatuor illa nota genera esset complexus &c. Plato hunc proximum quidem.) Verbis magis quàm sensu his simile est illud Ciceronis in Bruto; Duobus igitur summis Crasso & Antonio, L. Philippus proximus accedebat, sed longo interuallo, proximus, tamen. Et hunc æmulatus Virgilius. Longo, sed proximus interuallo.

Primę tribuuntur Platoni.) Quintilianus lib. decimo cap. 1. Item lib. 12. cap. ultimo. Quæ tandem ars digna literis Platonis fuit. Quintilianus autem, sic ut declamationes, sis altercationum quoque proprium uolumen reliquit, quod in nostras peruenit manus.) Demiror ego, cum nihil fermè tam obrutum fuerit hactenus, quin id nostra hac tempestate in lucem procedat, qui fiat, ut hoc Fabij altercationum opus nondum usquam excusum sit. Nam extare ipsum adhuc, id uel inde colligi potest, quòd Rodolphus sibi id uisum testatur, neque uerisimile est, intra tantillum temporis intercidere potuisse. Quod autem ad uolumen attinet declamationum, hoc an Quintiliani sit uideò uerti in dubium. Sunt enim qui aiant, suus qui negent. Verum nihil ad hunc locum.

Vt totam inuentionis suæ syluam.) Materiam rudem impolitamque, & adhuc indigestam.) Et quibusdam uelut limitibus.) Ductum à discretione, disterminationeque agrorum. Porrò, quæ hoc capite ab Rodolpho tractantur, eadem ferè cum alijs quibusdam præcipit Aristoteles, octauo Topicorum.

DE

DE VSV ET EXERCITATIONE. Cap. XVI.

VEllem equidem, ut quæcunque de dispositione hactenus dixi, adeo & quæcunque de tota inuentione, cui disponendi subiecimus partes tam apertè potuissent dici à nobis, ut nihil fuißet præterea requirendum. Fecissem, ut qnemadmodum nunc fides nostra candido fortasse lectori excusata erit, sic tum fuisset facultas laudata. Iam uerò præterquàm quòd ingenij nobis perquàm tenuis utique uena est, & aptè dicendi aperteque uires exiguæ, rerum fortasse natura obstat, quo minus sola præceptione & artis ratione demonstranda, poßint ista plenè perfecteque tradi. Quod quidem in omnibus artibus, quæ usus actionisque causa docentur, euenire uidemus: ut nisi fuerint longa consuetudine, & exercitatione multa firmatæ, futuri potius operis in agendis rebus specie quàm in præsentia subsidium præstent. Nam & pictor quamuis multa uel legerit, uel audierit de figurarum ratione; & quo linearum ductu eminentia, quo reducta, quo directa in aspectum, & ab oculis subsidentia, ipsaque uelut in se delitescentia; quoque transuersa item & totam ostendentia magnitudinem suam exprimenda sint; quæ luminum, quæ umbrarum uis, quanta oculorum uarietas, materia, mixtura, quàm multiplex in corporibus partium diuersitas, quæ forma, quis color cuiusque, quæ omnium inter se commensio (si audebimus

mus latinè sic dicere, quod Græci συμμετρίαν uocant) quis earum ordo, non modò ut nihil à natura distortum sit, sed ut dispositio earum motum quendam corporum animorumque repræsentet. Cuncta hæc quamuis à præceptore perceperit, nisi tamen ipse admouerit tabulæ manum, & multa tentauerit, multam operam spe profectus perdiderit, multaque suis fecerit improbanda; ne faciet quidem unquam, quæ debeant aliquando probari. Hoc idem in Musicis contingit. Nihil profuerint multa illa, quæ de conficiendis Musicorum præcipiuntur instrumentis, quibus proportionibus singulæ consonantiæ nascantur; nihil quæ de uocum interuallis, quæ de consonantibus & dissonantibus, & quæ quibus consonantiæ rectè aut secùs subnectãtur, quæ temporum spacia sint obseruanda, qui modi, si non omnia diligens meditatio assuefecerit, firmauerit, indiderit, & propè in naturam uerterit. Hoc in rebus rusticis, hoc in bellis gerendis, in Repub. administranda in uniuscuiusque uita ritè rectèque formanda euenit; ut superuacua sit præceptio, quàm non fuerit industria discentis sequuta. Quæcunque enim discuntur operis gratia, præcipuè discuntur etiam ex opere. Nec ulla res efficacius rectè nos docet facere, quàm ut sæpè faciamus. Quod si contingit in apertioribus istis et propè manuarijs artibus, ut difficiliores, & proinde ad percipiendum obscuriores, sed et inutiles uideantur, nisi usus accesserit: quanto minus erit mirandum, in hac reconditiore arte primam eius frontem tra-

ctan-

ctantibus, quædam astrusiora uideri, quæ tamen aperiet proferetque in lucem creber & diligens rerum tractatus. Quam causam nos etiam omnia fusius diximus, quam solent, qui ista præcipiunt. Exemplis deinde omnia non impleuimus modò, sed onerauimus etiam, ut quocunque possemus modo, cuncta quantum in nobis erat ueluti in plano conspicuoque poneremus. Et hæc ipsa tamen qualiacunque, & his quantumuis meliora contenderim non magnoperè profutura, nisi de arte fiat usus, & in opus uerba uertantur. Vsum duabus his in rebus forè accipio; scriptis autorum cuiusque generis expendendis, & nostris deinde ad illorum exemplum quantum datur effingendis. Quorum illud est ad artis perceptionem commodius, istud ad efficiendi facultatem efficacius. Sunt autem euoluendi autores, non in hoc solum, ut inuentionis acumen, dispositionis decorem, in omni rerum orationisque genere noscamus; sed communis rerum humanarum sensus peritiaque ex eis accipitur, & copia quædam rationem ad omnem usum paratur, unde semper uelut ex thesauro, uel proferamus ea quæ disposuimus, uel eorum similia effingamus. Præter hec quoque exempla, sententiæ, diuerbia, & generalis quædam rerum omnium degustatio sumitur, & ad omnem orationis usum apta quædam suppellex. Quibus fit, ut iucunda, faceta, grauis, erudita dicatur oratio. Vnde apud Platonem, Aristotelem, Ciceronem, Quintilianum, reliquosque quorum in illustri nomen est, omnium artium,

tium, omnisque humanitatis peritia quædam elucet. Quam quidem eis qui in populo maioreque ciuiliũ negociorum turba uersantur, usus utcunque et crebra audiendi, experiendiq; consuetudo suppeditat. Qui uerò tecto et umbra gaudentes, intra studiorum secreta se condiderunt, nisi ab eis qui in literas ista miserunt, deprompserint, non uideo unde ea cõsequi poßint. Legendum est ergo autorum omne genus, cũ propter hæc quæ diximus, tum propter ea quæ propria nostri sunt negocij, ut collatis cum illorum obseruatione pręceptis et ista explicatiùs intelligamus, et illorum uirtutibus ex præceptionis ratione cognitis, incipiamus & nos ducibus illis proferrẽ pedem, eorum quoque sequi uestigia, quos quantumlibet de longinquo posse sequi, in hac seculi nostri desidia, uel præcipuam arbitror laudem. Initio itaque satis habebit, tractatas ab alijs, quos imitari uolet, quæstiones etiam ipse tractare, eademq; fermè dicet quæ illi. Interim tamen ne nihil agat, ordinem mutabit (si poterit) quæstionum, argumentationum, partiumq; argumentationis cuiusque, uel omnium horum, uel quatenus res permittet: ita tamen, ut speciem ordinis aliquam, & ipse assequatur. Tum uidebit, si qua quæstio aut argumentatio poßit à se adijci eis, quas ille, cuius ductum sequetur, sibi sumpsit. Hinc paucis collectam argumentationibus quæstionem pluribus explicet. Quæ strictim breuiterq; dicta sunt ab alio, ipse copiose: quæ hubertim alius, ipse angustiùs dicat. Non quia

sua

ſubitò de omni re propoſita dicere poßimus. Difficile id quidem & arduum, non tamen maius, quàm ut fieri poßit. Ingens enim, immenſa, incredibilis eſt uis mentis humanæ, & cui nihil propemodum difficile ſit, niſi quòd non uult. Qua in re ut miracula tranſeam, quæ uidi, ſurdum à primis uitæ annis, et (quòd conſequens eſt) mutum, didiciſſe tamen ut quæcunque ſcriberet aliquis, intelligeret, et ipſe quoque tanquam loqui ſciret, omnia mentis cogitata perſcribere poſſet: cæcos item per ingentia urbium ſpacia, non modò uicorum omnium flexus ambagesq́;, ſed domuum ſingularum aditus, & oſtia ſine errore permeare ſolitos; ea potiùs quæ quotidie fiunt uideamus è quibus unum hoc ſuffecerit è multis, quòd in eis qui Muſicis organis canunt, tantum poteſt animi uis præſtare, ut manus pedesq́; membra rationis expertia, & ſequentia alieni imperij nutum, non uiſos antea canendi modos propoſitos ex tempore pſallant, & cum ſuum quodque, & ab alterius partis diuerſum officium motumq́ue faciat, omnia tamen in unũ iungantur concentum; cum interea ipſa mens præter hæc libro intenta ſit, in quo quòd canit ſcriptum eſt, unde miniſtris illis membris, quòd ſequi debeãt, deprõmit. Quod ſi potuit animus iſtud obſequiũ alia docere membra, repugnantia etiam, & non niſi longo uſu domanda; quanto faciliùs erit ei ſuum agere opus, & huius rei facultatẽ nõ modò imperare ſibi, cùm ſit ei conatus expeditior, ſed & perficere, quãto eſt uis ſua corporis membrorum efficacior.

Ista ferè sunt quæ de parte illa Dialectices (quam Inueniendi uocant) arbitror potuisse dici. Nec me latet, hæc omnia, ut in breuem admodum præceptorum summum actarentur, per facile fuisse. Sed ego (si quid poterunt ista prodesse) malui spaciosiùs ea dicere, & legentium utilitati consulere (si qui erunt, qui legendis istis fructum aliquem consecuturos se credant) quam si per capita tantum rerum irem, uidererq́; doctos potius quid didicissent admonere: quam docendis quid discere, & qua uia deberent præscribere. Rectius itaque cerdidi, cùm possem quidem breuiori ducere itinere, sed eo aspero difficili & impedito, longo potius flexu, sed læto magis & molliore, minusq́ue spinis obsito circuire. Nec ista dico, quia laudem huius meæ rationis captem, quam quidem cùm ex omni ingenio meo, tum ex hoc præsertim labore minimè ausim sperare; sed quo mihi lectoris æquanimitatem conciliem, si sciuerit non mei facti hac in re, sed utilitatis, profectusq́ue sui sequutum esse rationem. Quam si consequimur, boni consultum erit: sin minus, uoluimus tamen, conatumq́; præstitimus qui sicut plerisque in rebus uel solus laudi suffiicit, ita mihi non arroganter eum, ad ueniam sperauerim suffecturum:

Finis. Anno LXXX. III. Non. FE.

Iam

Scholia in caput 16.

IAM uerò præterquàm quòd.) En ſummam Rodolphi modeſtiam. Quo minus ſola præceptione.) Quintilianus lib. 7. cap. ulti. Quam Græci συμμετρίαν uocant μέτρον Grecis menſuram ac modum eſſe, norunt uel pueri. Hinc fit συμμετρία, quam recentiores commenſurationem. Rodolphus conuentionem interpretatur. Budæus in placitis philoſophorum τὰς τῶν ἀριθμῶν συμμετρίας, interpretatur accommodatas numerorum proportiones. Niſi tamen & ipſe admouerit tabulæ manũ.) Niſi & ipſe pingere occeperit. Præter hæc quoq; exẽpla.) Exemplũ diximus ſupra eſſe rẽ geſtam, aut perinde ut rẽ geſtã, quæ ad ſuadendũ aliquid aut diſſuadendũ ad laudandum uituperandum'ue adhibetur. Sententiæ.) Sententia eſt oratio ad mores & cõmunem hominum uitã pertinens, oſtendensq;, quid aut fiat in ea plerunq; aut fieri oporteat: Vt, Princeps qui uult omnia ſcire, neceſſe habet multa cognoſcere. Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent. Feras, non culpes, quòd mutari non poteſt. Diuerbia.) Parœmiæ, prouerbia, adagia. Eſt autẽ parœmia, quemadmodum eam finit Eraſmus, celebre dictum, ſcita quapia nouitate inſigne, Vt, Ego in portu nauigo. Quid cani cum balneo? Ignem gladione ſeces. Qui uerò tecto & umbra gaudentes.) Qui in foro & in hominum frequentia non uerſantur, ſed in eis diliteſcunt locis, quæ ſtrepitu carent, ac proinde aptiora ſunt ſtudijs. Cum relicto, ut dicitur, nido.) Ductum hoc eſt ad auibus, quæ poſtea quàm diu ſatis à parẽtibus in nido alitæ ſunt, & uolandi, ut ſic dixerim, artẽ ſeu modum edoctæ, tandem aliquando nido relicto, ſuis ipſæ alis nituntur. Tum danda uentis uela.) Ductum á nauigãtibus. Ingens enim immenſa, incredibilis eſt uis ingenij humani, & cui nihil propemodum difficile ſit, niſi quòd non uult.) Sic M. Cic. ad Brutum, Magnum, inquit, opus, omnino, & arduum Brute conamur, ſed nihil difficile amanti puto. Quocirca ſi qui facultatem hanc diſſerendi ceu difficilẽ

ac arduam nimis perhorrescente ac desperabunt, hi primum (ut Quintiliani uerbis dicam] renuncient sibi quanta sit humani generis uis, quæ potēs efficiendi quæ ueli, cum maria transire, siderum cursus numerosq; cognoscere, mundum ipsum pene demetiri, minores, sed difficiciliores artes potuerint. Nil mortalibus arduum est, & dimidium facti, inquit idem autor, qui bene cœpit, habet. Nihil tam est difficile, quin id labore ac industria uinci queat, nihil rursus tam facile, cui non succumbat inertia. Plura Quintilianus lib. 12. circa finem. Breuiore ducere itinere.] Sumptum ab Imperatoribus & ducibus exercituum. qui sicut plerisq; in rebus uel solus laudi sufficit.) Sic Ouidius·

Vt desint uires, tamen est laudanda uoluntas.

Et alius poëta.

In magnis & uoluisse sat est.

Ac uolui ego quoque studiosis hisce lucubratiunculis nostris quoad possem prodesse. Quod si aliqua ex parte sum consecutus, satisfactum est uoto meo, sin autem minus, tamen uolui certè, atque conatum præstiti, qui laudari à bonis solet etiam cum non optimus est rei euentus.

FINIS.

REGISTRVM.

* AB CDEFGHIKLMNOPQRSTVX YZ· AA BB CCDDEEFFGGHHII KK LLMMNNOO.

VENETIIS APVD BERNARDINVM PHASIANVM MDLIX.

VIGILAT, NEC FATISCIT.